והבריאות ונעימות החיים של העובד מצוה לזלזל בהם, להתיחס אליהם כלאחר יד, המזון, המנוחה, המעון—כל הצרכים של העובד, הגופניים, הנפשיים, התרבותיים נחשבים לדבר טפל. העיקר הוא, שהעבודה תעלה יפה, שהמשק יצליח. דואגים לגדולם היפה של הצמחים, הבהמות והעופות, שעוסקים בגדולם, אבל אין דואג לגדולו היפה של האדם, של העובד. פה—הרבה גורמים למחלות, להולדת יחס אפטי אל החיים, ומכאן עבודה על פי אינרציה, זלזול במה שאינו מחובת העבודה, זלזול בקריאה מסודרת, בהשתלמות בידיעת הלשון ובכלל בידיעות נחוצות או מרחיבות את הדעת, זלזול בחנוך עצמי, ולאחרונה, זה מביא לידי הרגשות ריקניות ולידי ירידה. ומצד שני, זה מוליד במעטים, שיש להם אפשרות לחיות חיים יותר נורמליים, טמטום נפשי ידוע, יחס של בטול לאלה, שמצבם הקשה הביאם לידי ירידה ובכלל לירודים, וחוסר רצון נמרץ, חוסר תביעה נפשית עמוקה ותקיפה להיטב את מצבם ולרומם את רוחם. צריך להביא בחשבון, כי לא במהרה יושג המצב המבוקש, כי החיים יעמדו על העבודה ועל העובד, ובינתים עוברים חיי הדור בצורה לא רצויה. אבל צריך בכלל שיברא אל העבודה יחס של חיים, שהעבודה תוסיף טעם לחיים והחיים יוסיפו טעם לעבודה. אנחנו באים להשיב לתחיה עם, וזה אומר — לגדל אדם. העובד צריך לעבוד עבודה יפה, אבל העבודה יפה רק אז, כשהיא מעבדת את האדם לא פחות יפה ממה שהיא מעבדת את הקרקע וכדומה. משק יפה הוא זה, שנותן לא רק ריוח כספי יפה, כי אם גם ריוח אנושי יפה. ואין זה מימרא בעלמא".

*

כך נצב גורדון על משמרתו, מטה תמיד לב ואוזן לכל דבר גדול או קטן שיש בו כדי לפגום ולמעט את דמותם של אותם המושגים „עם" „ותחיה" חיים, שהוא, גורדון, האחד אצלנו, אשר נתן להם את הבטוי החי המלא והמקיף.

לא תורה מונחת בארון, אשר פעמים יצא בה אדם ידי חובתו בקריאה סתם לשם ענג או לשם „חדוד המח", נתן לנו גורדון, תורות כאלה היו וישנן ובודאי עוד היה תהיינה לנו למכביר, כי אם תורת חיים, תורת אמת, ושהראשון לקיום מצוותיה הוא קודם כל יוצר התורה עצמו.

התנאים הקשים שהיינו נתונים בהם, — כי מוכשרים אנחנו ליצירת חיים כאלה. העיקר— האמונה והבטחון בעצמו, השנאה לכל מיני פשרות ונטיות לצדדין והבוז לפחדנות. כי כן חיב להיות כל אדם פרטי ומכל שכן עם שלם, שאין לפניו א מ ת י ו ת, כי אם אמת אחת, ואין לפניו ד ר כ י ם, כי אם דרך אחד.

אופיי בנידון זה מאורע אחד שאירע לפני אחת עשרה שנה בפתח־תקוה. החכם־בשי חיים־נחום מקושטה בקר אז את ארץ ישראל. המצב הפוליטי בארץ—אור וצל שמשו בו בערבוביה, הדעות היו רבות ושונות וסותרות זו את זו ואיש לא הבין את שפת רעהו. המושבה החליטה לקבל את פני החכם־בשי בלי הדגל הציוני, פן לא ייטב חלילה הדגל בעיני ב"כ העברי של הממשלה התורכית. פועלי המושבה קמו ויצאו לפגוש את החכם־בשי דוקא ברגל ציוני. החכם־בשי נכנס אל המושבה. תזמורת המושבה החלה לנגן את ההמנון התורכי, ונושאי הדגל הלאומי העברי פתחו בשיר „התקוה". פתאם נתהולל רעש גדול במחנה ואחדים (ביניהם גם נשים זקנות) התנפלו על נושאי הדגל, עקרו את זה האחרון מידיהם, ויקרעוהו וירמסוהו ברגל לעיניהם... על גורדון עשה הדבר הזה רושם מדכא מאד, והוא פונה במכתב גלוי אל אחדים מנושאי דגל התחיה בארץ, שהיו עדי ראיה למאורע המכוער הזה ולא מחו, והוא שואל:

„ילמדוני רבותי: הדגל הציוני מהו? חתיכת בד או משי לבן ותכלת, שאינו אלא צעצוע בעלמא ואינו עשוי אלא לקשט בו את האולמים ואת התהלוכות בשעת חגיגות פומביות, או הוא דגל לאומי ממש, שיש לו ערך לאומי, מעין אותו הערך שיש לדגל לאומי אצל כל עם חי או מתעורר לתחיה אפילו מן העמים היותר קטנים והיותר פחותים במעלה?" ואחרי שורה של דברים בוטים כמדקרות חרב הוא מוסיף ושואל: „או האמנם אינכם מודים גם אתם בהכלל הפשוט, כי עם מתעורר לתחיה שמחל על כבודו, אין כבודו מחול, ואם כבודו מחול—אין תחיתו תחיה?"..

גורדון יודע לתבוע הרבה מן העם, אולם כך היא דרכם של כל אלה היודעים עוד יותר לתבוע מעצמם. ומדה זו אם בכח עוד ישנה אצל מספר ידוע של טובי צעירינו הנה בפועל כמעט שאין סימן לה אף למספר הקטן הזה. הפחד הארור מפני ה„דיפיציטים", המבריח את הפועל בעל רגש האחריות להשתעבד לעבודה כעבד כנעני, הוא שטמטם בו את מיטב הרגשות והצרכים הרוחניים של האדם בן התרבות במדה כזו, שהרוב כמעט שאינו מרגיש כבר בדבר. בנידון זה שוב נתקלנו בקיצוניות. בראשית היה המשק. הגדול והטפוח העצמי מצד העובד בתור סתם אדם תרבותי, — דבר זה אינו אלא טפל. עוד לא רחוק מאתנו הזמן שהכנוי „אינטליגנט" ביחס לפועל שהרשה לעצמו אחרי עבודתו לעין בספר, ואין צורך לאמר להשתקע בו, היה שם נרדף עם הכנוי המפורסם אצלנו „מלמד". כאילו אפשר היה לפי זה לחשוב שכל עיקר הכונה הצפונה אצלנו במלה „תחיה" אינו אלא גדול מחדש במאה העשרים דור של „מוז'יקים" עברים.

גורדון מבין את העבודה ואת צרכי העובד העברי החדש באופן אחר לגמרי.

„צריך לבוא, אומר הוא באחד ממאמריו, שנוי עקרי בהשקפה על היחס שבין העבודה הישובית ובין העובד. העובד נחשב לטפל לעבודה הישובית. כך חושבים עסקני הישוב, וכך, אולי בצורה קצת שונה, חושבים גם רוב העובדים, ודוקא מהיותר הגונים. החיים

צריכות להיות שקועות במה שבפנים, ולא פונות כלפי חוץ. אנחנו את שלנו נעשה,—והאמת תורה דרכה. ואם הם ילכו בדרכים אחרות, אם הם ישתמשו בכח האגרוף ובכח השקר, הם יכולים אמנם להרע לנו, אבל לפנות אותנו מן הדרך אין בכחם, וגם אנחנו לא נסור מדרכנו. יותר מכל הם יקלקלו לעצמם."

„אומרים, כי אנחנו בבואנו להתישב פה, גוזלים את הערבים, שהם בפועל אדוני הארץ, שהם כבשו אותה לא מידינו. אולם מה זאת אומרת: אדוני הארץ? אם לחשוב לאדון הארץ את העם, שהשלטון המדיני בידו, הרי אין הערבים אדוני הארץ מכבר, כי קודם היתה הארץ בידי הטורקים ועכשו—בידי האנגלים. נמצא, כי מלבד זכות הישיבה והעבודה אין לערבים גם הם אלא זכות היסטורית על הארץ, ממש כמונו, אלא שזכותנו ההיסטורית היא בלי ספק יותר גדולה. נמצא כי גם אנחנו לוקחים את הארץ לא מידם. ואם לזכות הישיבה, שהם יושבים בארץ ועובדים אותה,—הרי גם אנחנו יושבים בארץ ועובדים אותה. ההבדל בינינו ובין הערבים הוא, אפוא, במובן זה הבדל כמותי ולא הבדל איכותי, לא הבדל בכח הזכות הזאת".

במקום אחר מעיר גורדון שוב פעם על דבר היחס שלנו אל הערביים:

„היחס החיוני האנושי בינינו ובין הערבים יקבע מתוך החיים ובכח החיים, ולא במשא־ומתן בדבור או בדפוס, לא בפוליטיקה, אם פוליטיקה בורגנית או פוליטיקה על פי התורה הסוציאלית. במדה שנברא בארץ חיים אנושיים, במדה שנברא את עצמנו, את היחידים ואת העם־האדם — בה במדה יבראו מסביב לנו גם ערבים עומדים על הגבה של חיים אנושיים ויחסים אנושיים, אז יברא גם היחס האנושי בינגו ובין העם הערבי, אז יעמד העם הערבי על הדבר, מה לו, לתחיתו ולגאולתו האמתית, עם ישראל עומד ברשות עצמו. עד אז כל תעמולתם, כל התנפלויותיהם של הערבים עלינו, אם בלשון או באגרוף, כל הרציחות והחרבנות, שהם ירצחו ויחריבו בנו, לא יעמדו בפני כח החיים שנברא."

החיים חזקים מכל חרבן החיים".

העיקר, שצריך לחיות ולעבוד בתוך הארץ עצמה ולא מחוצה לה, עובדים מחוץ לארץ ממילא ימצאו, — לא אלמן ישראל — לעבוד ולהאמין בכל חשיבותה הגדולה של העבודה, של כל עבודה ובעיקר עבודת האדמה שהיא סם־החיים לכל עם ועל אחת כמה וכמה לעמנו, שהוא כל כך מרעל מכל הסמים המזיקים שבעולם. רק היא, העבודה, יכולה לשמש לנו קיר ברזל וחומה בצורה בפני כל הפרעניות. וגורדון מאמין, ובאמונתו הוא מעורר אמונה גם בלבות זולתו. „הארץ מחכה לנו"—קורא הוא בסוף נאומו הפראגי,—„כל יהודי המבקש את עצמו, המבקש את החיים ואת העם מוכרח ללכת לא"י. שם מתגשם האחוד בין האדם, הטבע והעבודה. הדרך מהגולה לא"י זהו סלם הנצב ארצה וראשו מגיע השמימה". מאמין הוא גורדון באמונה שלמה, שלו רק רצינו, בכל כח הרצון, כי עתה על ידי עבודה, יגיעה ומרץ בכל ענפי העבודה היינו מצליחים ממש „לברוא ארץ חדשה ושמים חדשים" אז היינו מראים לעיני כל העולם דוגמא של חיי טבע שאננים ובריאים ברוח של תרבות טהורה עליונה, חפשית מכל שוטרים ונוגשים ורחוקה מכל שכרות ורצח וזנות, ומכל שאר אותם הדברים הטובים השכיחים כל כך אצל העמים, שעוד מעט יתחילו, אם לא כבר התחילו, למעשה, לחשוב אותם כדברים שטבע האדם מחיבם...

וכבר הראו החיים העבריים במושבות א"י במשך ארבעים שנות עבודתנו, למרות כל

אחרים סוחב אותנו, כל רוח מנשבת בעולמם נושא אותנו. אנחנו לעצמנו כאלו איננו. ממילא איננו כלום גם בעיני יתר העמים, איננו תופשים מקום בקרבם בתור עם, בתור גוף לאומי מאחד, בתור הוליה, או בתור אבר בקרב האנושיות,—כי פריזיטים אנחנו על גופות העמים האחרים, וכו' וכו'.

„כללו של דבר: באין עם־אדם, אין אדם—אדם, אין יחיד אדם, ומי כמונו, בני ישראל, צריך לעמוד על זה?"

IV

בשעה שעולה אצלנו על הפרק, לרגלי יסוד האוניברסיטה בא"י, שאלת התרבות, וכל אחד ואחד מופיע בעתונות עם הצעתו ועם באוריו והארותיו הישונים והמשונים, מופיע לאחר זמן, בהשתתק קצת הקולות, גם מאמרו של גורדון בשאלה זו. אולם לדעתו אין זו שאלה כלל, כי אם דבר המובן מאליו. הכל שואף אל העצמיות ואל האחדות שבחיים, שבחיי הטבע (במובן הקולטורי־המוסרי) ואין מקום אפוא לתרבות בתור דבר בפני עצמו, בתור דבר שמחוץ לחיים, מחוץ לנקודת הרכוז של יצירת העם...

„התרבות החיה, כותב הוא במקום אחד, — הרא היא מקיפה את כל החיים. כל מה שהחיים בוראים לשם החיים הרי זה תרבות. עבודת אדמה, בנין בתים, וכל מיני בנינים, סלילת דרכים וכו' וכו', כל עבודה, כל מלאכה, כל מעשה הרי הם תרבות. זהו יסוד התרבות, החומר שלה. הסדר, האופן, הצורה, כיצד כל הדברים נעשים—הרי הם צורת התרבות, ומה שמרגישים, חושבים, חיים העושים, בשעת עשיתם ולא בשעת עשיתם והיחסים הנולדים מתוך כל אלה בצירוף הטבע החי בתוך כל אלה — הרי אלה רוח התרבות. מאלה נזונה התרבות העליונה—המדע, האמנות, האמונות והדעות, השירה, המוסר, הדת. התרבות העליונה, או התרבות במובנה המצומצם, זו, שאליה ביחוד מכונים בשעה שמדברים אצלנו על דבר תרבות, הרי היא החמאה של התרבות בכלל, של התרבות במובנה הרחב, אבל האפשר לעשות המאה בלי חלב? או היעשה אדם חמאה מחלב של אחרים והחמאה תהיה כלה שלו?"

גם בנוגע לפרובלימה הקשה והמסובכת על דבר יחוסנו אל הערבים יש לו לגורדון דעתו הקבועה החפשית והבלתי משוחדת, דעה שאובה לא מתוך תיאוריות של ספרים וברושורות, כי אם מתוך מקור־הכרתו העמוק, מקור חייו העצמיים בא"י, בהיותו לא פעם חופר במעדר בשדה־עבודה אחד עם הערבים. יודע הוא גורדון, שמכל מאמרי המליצה שבספרות הציונית, מכל חקירותיהם התיאורטיות של פועלי־ציון מלומדים ואחרים על דבר זה שהערבים צריכים להיות ידידינו היותר טובים, תחת אשר אנו עושים אותם יותר עשירים, יותר קולטוריים, מכניסים להם „ציביליזציה" וכו' וכו'—שמכל אלה רחוקים הם עדיין הערבים מרחק רב מלהיות ידידינו הנאמנים. הוא אינו יכול לסבול את אותה ההפרזה של המתאמצים להוכיח לערביים, כי כל מטרת בואנו לא"י אינה אלא לשם השלטת הצדק, האמת והיושר לטובתם. אין גורדון יכול לשאת אפילו את הטון של הדברים האלה והוא אומר מפורש:

„אנחנו צריכים להיות אנשי אמת וצדק בשביל עצמנו ולא בשבילם. כל הטפה על דבר יחסים טובים לערביים בכונה של „לשם יחוד" מיוחד היא שלא במקומה. יחסינו צריכים להיות טובים וישרים לכל אדם, ועל זה עלינו לשקוד תמיד, בכל דרכינו ובכל מעשינו, ועינינו

אשר האישיות האינדיבידואלית (גם כן כפרטית כלאומית) היא עצמות עשירה עמוקה, מפולשת לחיי כל מה שקים והוה, שואפת למזג את חייה בחיי כל מה שקים והוה, להתעשר מחלופי חיים ויצירה. היא אוניברסלית במדה שהיא עצמית. (משל אחד מהרבה, עד כמה האינדיבידואליות, הלאומיות והאוניברסליות קשורות בקשר חי ותלויות זו בזו, יש לראות בנביאים הקדמונים, שאין כמוהם אנדיבידואליסתים ואין כמוהם לאומיים ואין כמוהם אוניברסליים). ובמדה שיהיה העם יותר עצמי, בה במדה ידאג קודם כל לחיי כל עצמו, לבריאותו ולהתחדשותו של כל עצמו, ידאג, כי כל בניו יהיו בריאים ושלמים, חיים ויוצרים, ולא שהאחד יחיה על חשבון אחרים, וישבע וישמן מדמם ומֹחם של אחרים. אז תהיה המלחמה במנצלים, בעושקים וחומסים לא מלחמת המעמדות, כי אם מלחמת העם בפרזיטיו. וזה הבדל יסודי. ואז ידע העם, כי כשם שאיש פרטי צריך להיות ישר, לראות אח בחברו האדם ולהתנהג עמו במדות האחוה הנאמנה, כשם שאיש פרטי זכאי בספירות העליונות של החיים ואחראי לספירות העליונות של החיים, כן חיב גם העם להיות ישר ביחס להבריו העמים, לראות בהם אחים ולהתנהג עמהם במדת האחוה הנאמנה, וכן גם הוא זכאי בכל מה שזכאי, ואחראי בכל מה שאחראי האדם הפרטי. אז יראה העם ויראה כל אדם פרטי חושב ומרגיש, כי אי אפשר לאדם פרטי להיות אדם, כל זמן שעמו, יוצר חייו הממשיים, הוא חיה טורפת, — יראו את האבסורד ואת הכח המשחית שבדבר, שאין עתה עינים או שאין רצון לראותם".

וכעין רגש של יאוש תוקף אותך לרגע, כזה, שהיינו מרגישים אצל הרבי עם המעבר מקטע האגדתא הקלה והמשעשעת את הנפש, שוב פעם אל הסוגיא החמורה, כשמיד אחרי דברי החלום הרוממים של מלכות שמים על הארץ, עם כל האמת ההגיונית ההכרחית שיש בהם לכאורה, הוא מחזיר אותנו ובחזקת היד ממש אל המציאות הפשוטה, אבל המציאות הגורדונית, ואומר:

„מובן, כי כל האמור בזה אינו אלא בגדר של הרהורים לתוך העתיד המכוסה בערפל, של מחשבה מגששת, של השערה רחוקה או של הרגשה עמומה, של הלך נפש, של מעוף רוח, ואין להניחו בתור יסוד לבנין עולמנו הלאומי, אין להעמיד עליו את עבודתנו הלאומית מעתה. אולם אני גם אינני חושב לבקש בזה יסוד, — אני רק הפצתי להראות למי שצריך ראיה מבחוץ, כי גם מצד זה יש לראות מקום, או לפחות אין לראות סתירה ליסוד עולמנו הלאומי. היסוד ישנו בעין במקום אחר, — היסוד הוא בנו בעצמנו".

אין גורדון מתביש לחזור על האמת שלו במקום שהוא רואה צורך אפילו אלף פעמים ואחת. בנאום־הפתיחה שלו בועידה העולמית של הפוה"צ וצ"צ בפראג בשנת התר"פ הוא קורא בקול חוצב להבות זעם:

„עם של תגרנים, חנונים, סרסורים, ספקולנטים, מפקיעי שערים צריכים אנחנו להפוך לעם חי, עובד ויוצר". והוא מתחיל מונה מבראשית:

„אנחנו כבר שכחנו את טעם החיים של עם חי ושכחנו את עצמנו. חיינו בגולה אינם חיים. אנחנו עם פרזיטי, אין לנו שורש באדמה, אין קרקע תחת רגלינו. ולא רק במובן הכלכלי אנחנו פרזיטים, כי אם גם ברוח, במחשבה בשירה, בספרות וגם במדות טובות, באידיאלים, בשאיפות אנושיות. כל זרם בחייהם של

הם בודאי אותם הסוציאליסטים, המתנגדים בכל תוקף ללאומיות. ולא לחנם היו מיסדיה הראשונים של הסוציאליות, שעלו בלי ספק ברוחב דעתם ובעמק מחשבתם על כל תלמידיהם וחסידיהם הבאים אחריהם, מתנגדים קיצוניים ללאומיות, שראו בה סתירה מוחלטת לסוציאליות. אלא שהחיים דורשים אחרת, אבל צריך להבין את דרישתם. הם דורשים, יותר נכון, הם בוראים שלא מדעת בעלים, ואולי גם בנגוד גמור לשאיפתם, מעבר אטי, לא מורגש מסוציאליות ללאומיות בצורה חדשה, מתאימה לרוח החדשה ולמחשבה החדשה של זמננו. ואולי מותר לאמר, כי זו חולשתה של התנועה הסוציאלית, שהיא אינה הולכת בהכרה ברורה בדרך זו, כי אם שואפת דוקא ללכת בדרכה המפלגתית, המכנית".

„אין קפיצות בטבע. הסדר הקוסמי של התפשטות החיים הוא: מהיחיד—אל המשפחה ואל האומה ומהאומה—אל הגזע והאנושיות, וכן הלאה. רעיון התאחדות העמים בני גזע אחד, שסימנו המובהק הוא לשון יסודית אחת, למשל, רעיון כל־הסלביות, כל־הגרמניות וכו', ובנידן דידן רעיון כל־השמיות הוא בלי ספק רעיון גדול, טבעי ונכון מאד, אלא שעדין לא הגיעה שעתו, כל עוד אין האדם שואף להתפשטות, כי אם לצמצום, כל עוד האדם לאדם—זאב והאומה—חיה טורפת. לתחית הגזע קודמת תחית האדם והאומה".

„מה תהיה צורת הלאומיות החדשה?" — שואל גורדון. אבל כאיש הקוסמוס אין הוא יודע לצמצם את תורתו בצורה של שטה מהוקצעה, משוכללת ומסוימת, אבל מאובנת וכמונחת בקופסה. לא, תורתו, תורת החיים, חיי הדרור במובנו העליון של גורדון אינה סובלת את הגבולין. תורת החיים של גורדון היא תורת המרחב לאין סוף, תורת התנועה הנצחית והמעוף הנצחי. זרה לו כל קביעות של תכניות לעתיד! כמו שזרה לרוחו בכלל המלה „תכלית". ההווה המלא והשלם, החי והיוצר הוא, הוא ממלא המתוה כל „תכנית" של עתיד! או הוא אולי גם עצם העתיד המתפשט לאין סוף*)... „מה תהיה צורת הלאומיות החדשה? את זה — אומר גורדון — אין, כמובן, להגיד. פה אין מקום לתכניות לסלילת דרכים. זהו דבר שבחיים. הולכים בלי דרך, מתחדשים ומחדשים בלי תכנית. כל צעד מצעדיהם הוא עצם ההתחדשות והחדוש. לא ביום אחד תעשה ולא בדרך ישרה תלך יצירת הצורה. ימים ידברו. רק אחת אפשר, כמדומה להגיד, כי היא תהיה יותר קרובה אל הטבע, יותר נפעלת, יותר מחיה במומנט הקוסמי. רמז לזה יש לראות באותן המסקנות, שהמלחמה הכריחה את העמים הלוחמים להוציא מתוך העובדה, שכלכלתם ויתר צרכי חייהם ההכרחיים היו באים להם ברובם מארצות אחרות. העמים המתוקנים, יש לחשוב, ישאפו מעתה להתרכז יותר כל אחד בארצו, לבקש את פרנסתו ואת כל צרכיו בעיקר בארצו, מיד טבע ארצו. זה, יש לחשוב, יקרב את האדם אל הטבע וילמדהו לקחת מה שיש לקחת ממנו לא רק בחומר, כי אם גם ברוח. האדם, יש לחשוב, ימצא בטבע מצד זה, מצד החיים, מה שלא פלל למצוא בהסתכלו בו מתוך אספקלריתו הבהירה, אבל הצרה, המצמצמת של המדע. העמים יהיו יותר עצמיים, יותר עשירי העצמות ועמוקי העצמות, — וזה אינו אומר כלל: יותר אגואיסטים. זהו ממש ההפך. האגואיזמוס (כפרטי — כלאומי) הוא צמצום, עניות העצמות וטמטום העצמות, שאיפה להתעשר על חשבון עצמותם של אחרים, להשמן על ידי פרזיטיות, לראות חיוב לעצמו בשלילת ערכם של החיים. בעוד

*) עיין „האדם והטבע" ב', „הנצח והרגע". א. (הפוה"צ 43-44 שנה ששית).

נשר, אף לא של יונה, ואפילו לא של צפור דרור קטנה; שירה של גרמופון, של מכונה לשירה מצוינה, אבל לא שירה של נפש אדם חיה".

„אפשר לאמר, — אומר הוא במאמרו „לברור רעיוננו מיסודו*) שהוא בא כעין המשך מ„עבודתנו מעתה" ובאמת אינו אלא כעין „משנה תורה", הכולל ומקיף אך ביותר עמק וביותר בהירות את כל אשר נאמר ונכתב על ידו, החל מן „האדם והטבע" וכלה עם מאמרו האחרון שבאחרונים**), — אפשר לאמר כי רוב בני האדם אינם כל כך רעים או מטומטמים כמו שהם מהופנטים, אינם חיים על דעת עצמם, ברוח עצמם ולפי טעם עצמם, כי אם על דעת הקהל, לפי הרוח המנשבת באותה שעה, בטעם המודה המהפנטת, — אם ההיפונזה היא גלויה והכל רואים אותה, או שהיא עמוקה ומתעלמת, עד שהכל רואים את עצמם, כאלו הם חיים על דעת עצמם ועל פי דרכם העצמית. הכל יודעים והכל רואים את כחה של המודה במובנה היסודי, אשר לשמה לובשים בגדים בעלי גזרה כזו, שכל המכוון בה הוא לגרות אינסטינקטים ידועים, בגדים, על הרוב מזיקים לבריאות, למשל, מגלים טפח או טפחים וגורמים בזה — כידוע — להצטננות ולמחלה, או לוחצים את הגוף עד כדי יציאת נשמה וכדומה, ולעתים לא רחוקות גם בגדים, המכערים פשוט את תארו ומראהו של האדם (ביחוד של האשה). אבל יש מודה לא פחות מהפנטת גם בדעות, ברגשים, בטעם החיים ובהנאת החיים. אלא שהמודה הזאת אינה גלוית פנים כל כך — או אינה גלוית פנים כלל — עד כדי להיות נראית לעין כל בצורתה האמתית, בצורת מודה, בצורת היפנוזה. הנה למשל, טעם החיים, הנאת החיים, — מה לך יותר, כמדומה לך, דבר שברגש בלתי אמצעי, שבמוחש ממשי? אבל כמה ישנם בחיי האדם התרבותי (ואולי גם לא התרבותי) דברים, שהוא כאלו נהנה מהם, שהוא כאלו מצווה ועומד להיות נהנה מהם רק מפני שכך הוא הטעם הצבורי, שהדברים האלה מהנים. ובהתאם לזה, כך היא גם הערכת ערך ההנאות השונות ביחוסן זו לזו, עד כי על הרוב מעלים את ערך הנאה מדומה, מהופנטת על ערך הנאה חיונית, טבעית או גם עליונה. דומה רוב האדם במובן זה לאדם מהופנט, אשר המהפנט נותן לו לטעום דבר מעורר בחילה ומצוה לו לטעום בו טעם נעים ולהנות ממנו, — והוא מרגיש בו איזו נעימות חולנית ונהנה הנאה משונה. וההנאות המדומות והמשונות האלה לוקחות את רוב מרצם, את מיטב כחותיהם ואת רוב אור חייהם של רוב בני האדם, והן בעיקר העומדות לשטן על דרך השאיפה והעבודה לחדוש החיים ולתקון האדם".

„תחיתנו, — אומר הוא הלאה, — דורשת רוח ממרום, מארבע רוחות, רעיון כביר, תוקף את כל האדם וממלא את כל ישותו, כח של רעיון דתי, מהפך עולמו של האדם ומחדש את הרוח האנושית".

III.

ככל בעל עצמיות מחודר רצון כביר וחי חיי אחדות עליונה, אין גורדון רואה חטא ואנומליה יותר גדולה מן השניות, מן החצאיות. „כללו של דבר: — אומר הוא במאמרו הנזכר „עבודתנו מעתה", — בין הלאומיות והסוציאליות יש נגוד יסודי, סתירה, שאין לישבה. עקביים

---

*) „מעברות" כרך שני, חוב׳ י׳—י״א.

**) מן המאמר הנזכר הנני משתמש פה רק בקטע קטן לצרך עבודתי, שגם בלאו הכי כבר יצאה מהגבולות שהצבתי לי בספרי.

מה שאין להגיד על הלאומיות, כשם שאין להגיד את זה על עצם החיים. ומטעם זה העמידה הסוציאליות את תקונם ואת חדושם של החיים האנושיים בעיקר על תקון הסדר החברתי ולא על תקונה והדושה של רוח האדם. מובן כי פה יש פעולה הדדית, חזרת, בזה לא יכחש שום מח חושב. אבל ההבדל הוא במה שמבליטים יותר, במה שעושים עיקר. הסוציאליות עשתה עיקר את החיים החיצוניים, את הגורמים האוביקטיביים של החיים, שהם, במדה שיהיו מתוקנים, לא רק ישביחו את החיים, כי אם גם יתקנו את האדם, ולא התחשבה במדה מספקת עם הגורמים הסוביקטיביים של האדם. ובזה גרמה לטשטוש הצורה של האדם (כי על כן כל כך מרובים מטושטשי הצורה בקרב חסידי הסוציאליות, שעל הרוב אין להם בעולמם אלא ד' אמות של הלכה). וגם בזה הבדל יסודי בינה ובין הלאומיות, העושה לעיקר את האדם, את העצמות האישית והלאומית, את „צלם האלהים" שבאדם. ומטעם זה עצמו לא ראתה הסוציאליות את שדה מלחמתה בקפיטליזמוס בתוך העם, ששם היה מתבלט כהה של העבודה לא רק בתור כח איקונומי בלבד, כי אם בתור כח יצירת החיים של העם בכלל, והיתה המלחמה מכוונת בכללה ובכל פרטיה לא רק נגד נצול העובדים, כי אם גם נגד נציל העם, נגד נצול כח העם, שהקפיטל עושה בו לא מה שנחוץ יותר לעם, כי אם מה שמביא יותר ריוח לבעליו, ובאופן כזה גופו היתה מתבלטת גם פרזיטיותו והולשתו של הקפיטל, שאין לו בעצם שום כח חיוני ואינו עומד אלא על חולשתם (האקונומית וגם הרוחנית) של העובדים. היא העבירה את המלחמה לשדה בין לאומי, לשדה פעלתו של הקפיטל וכח פעולתו של הקפיטל, ובזה כאילו הריקה או הפשיטה את העבודה מתכנה החיוני, מכחה הלאומי ועשתה אותה לכח מכני, ההולך אחרי הקפיטל, שאין לו, כאמור, שום כח חיוני, ואין לו לפי זה שום צורה לאומית ושום חשבון לאומי או אנושי, מלבד חשבון הכיס של בעליו. ורק להנס העמידו את הסוציאליות על המטריאליות ועל מלחמת המעמדות. דבר זה בלבד, שמיסדי הסוציאליות העמידו את כל החיים ואת כל מלחמת החיים האנושיים על צד אחד, מראה ברור, כמה מן המחשבה הטכנית יש כאן. הלא צריך שיהיה סוף סוף ברור, כי כל השמות המפורשים האלה: מטריאליות, אידיאליות, גשמיות, רוחניות יש להם אולי מקום בחקירות המח הקר או בציורי הדמיון הגלהב, אבל לא בחיים. בחיים אין חומר בלי רוח ואין רוח בלי חומר. כן הוא בחיי כל גוף חי, וכן הוא בחיים הקבוציים של גוף קבוצי חי, במדה שהוא חי ובריא. זה הקריטריון של החיים: כנגד כל אטום של חומר—טפה של רוח, וכן להפך, כנגד כל טפה של רוח — אטום של חומר. נטיה מזה לאחד הצדדים, לאיזה צד שהוא, היא אנומליה, לקוי החיים. וזהו, אפשר כמדומני לאמר, גם הקריטריון של כל מוסריות, של כל מדה נכונה וגם עליונה. אף אמנם לא המטריאליות הוא הדבר הדוחה שבסוציאליות, כמו שחושבים רבים מהמרגישים את הדחיה (הרי יש בה גם זרמים לא מטריאליסטיים), כי אם המכניות שבה. את המכניות הזאת אתה מרגיש בכל מעשיהם וחייהם המפלגתיים של חסידי הסוציאליות וגם בכל מה שהם כותבים. דומה אתה לפעמים ורוצה לראות שם מרחב, מעוף, שירה, אבל כשאתה מתבונן בדבר מקרוב, אתה רואה, כי זה מרחב של תערוכה גדולה, של שדה־מלחמה גדול, של כר נרחב לתהלוכה חגיגית גדולה, אבל לא מרחבו של עולם; מעוף של אוירון, של צפלין משוכלל, עם כל השאון והרעש שלהם, אבל לא מעוף של

אותם האורחים הבלתי־קרואים לחתונותיהם של עמים זרים, העוזבים את עמם בעת צרה ומצוקה ומכתתים רגליהם להמציא תקונים לנשמה הגדולה החוטאת של עולם כלו, מבלי הבין ומבלי שים אל לב, כי איך אפשר להמציא תקון לנשמת עולם בעוד אשר נשמתם הם, של המתקנים עצמם, כל כך לקויה,—אש מפיו תאכל מדי דברו על אותם „מתקני העולם" משלנו.

בבהירות של הגיון פילוסופי עמוק המואר באור עליון הוא הולך ומגלה לנו את כל התהום האיומה המואר באור עליון הרובצת בין הלאומיות שלנו ובין אותה הסוציאליות שלְקחה אצלנו בהקפה מ„שלהם".

בלאומיות, אומר גורדון באחד ממאמריו הדנים בשאלה זו — יש מומנט קוסמי *), כאלו תאמר: רוח הטבע של ארץ מולדת האומה, שנתמזג ברוחה של האומה. וזה עיקר. זה מקור החיים והיצירה, מקור השפע העליון של האומה. ובזה ההבדל בין אומה, גוף קבוצי חי ויוצר, ובין חברה, גוף מיכני מתנועע ועושה. כעין הארה לזה, עד כ מ ה ה מ ו מ נ ט ה ק ו ס מ י ע י ק ר ב ל א ו מ י ו ת, יש למצוא בקבוץ של ארצות הברית באמריקה. כמדומה לך, ממלכה עומדת לגמרי ברשות עצמה, גדולה, עשירה, קבוץ אנושי גדול, חי, פועל, תקיף,—אבל כלום אומה הוא הקבוץ הזה, אומה מיוחדת, עצמית? כמדומה, כי קשה לענות על השאלה הזאת בחיוב. מדינת ארצות הברית עומדת ברשות עצמה במובן המדיני ובהרבה מובנים אחרים, אבל במובן הרוח הלאומית, העצמות הלאומית, של הקבוץ האנושי שבה, היא, אפשר לאמר, עד היום קולוניה אנגלית, למרות התקופה הארוכה של כמה מאות שנה, שעברה על הקבוץ הזה באמריקה; ומי יודע כמה מאות שנה צריכות עוד לעבור עליו עד שיהיה לאומה מיוחדת, אמריקאית לגמרי (ובזה יש להשוב, מתבארת העובדה שבחיי הקבוץ הזה יש כל כך הרבה מכניות). מובן, כי יש הבדלים ידועים, אולי גם הבדלים גדולים בין בני אנגליה ובין בני אמריקה, אבל לא אותו ההבדל היסודי שיש בין בני אומות שונות, למשל, בין גרמנים ובין צרפתים, או אפילו בין רוסים ובין פולנים, שהם מגזע אחד וגם קרובים במקום.

זה כחו של המומנט הקוספי שבלאומיות. אחרת לגמרי היא הסוציאליות. הסוציאליות נולדה מתוך תגבורת המדע והטכניקה מצד אחד והקפיטליזמוס—מצד שני. היא, יש לחשוב, בת בין השמשות, בת המעבר מצורת־חיים לאומית אחת, מצורת החיים, שעמדה על הרוח של ימי הבינים ובכלל של ימי הילדות והנערות של האנושיות, על הרגשות, האמונות והדעות של הבערות, לצורת־חיים לאומית חדשה, מושכלת וחיה כאחת. היא ההפך הגמור מהלאומיות. היא עומדת כלה על הטכניקה והעשיה, בעוד שהלאומיות עומדת על החיים והיצירה. ולפיכך היא כל כך ברורה וחלקה, כל כך קלה להיות מובנה בכל חלקיה, כל כך נוחה לשמוש, לבאר בה את הכל בחיי האדם, כל כך יפה מכוונת לתפקידה, ממש—מכונה,

*) ראוי לציין כאן שאת המלה „קוסמוס", שגורדון משתמש בה פעמים רבות במאמריו השונים, אין להבין כסתם ציון מלולי, סמל „יבש" לסמן בו מושג ידוע, ובמקרה שלפנינו—את הסדר והאחדות שביקום. מושג חי מ„הכרה קוסמית", בתור הכרה עליונה, המיוחדת לע"ע רק ל י ח י ד י ס ג ל ה ושבה, נאמר אגב אורחא, מ ח ו ד ר ת כ ל ת ו ר ת ו ש ל ג ו ר ד ו ן, אפשר לקבל אחרי קריאה עיונית במאמרו „האדם והטבע" (הפוה"צ 13-14 שנה שלישית) וממילא שהמאמר הנ"ל יכול לשמש גם מפתח להבנת יתר מאמריו שהנושא שלהם הוא כבר ה ע ם ו ה ט ב ע.
המתרגם.

ויצירה אל הטבע ואישר בו. כל כח היסטוריתנו, כל הצער שנתגבש בנשמתנו הלאומית כאלו דוחף אותנו לצד זה, כל החלל התהומי הריק, שנתהוה בנשמתנו להיותה קרועה ומרוחקה מהטבע, כאלו תובע את זה. ואת הדחיפה האחרונה, המכרעת, כאלו נותן לנו הרגע החי, שאתה מרגיש בו העקת ישאול של ישעבוד נעלם ופרפורים כבירים של חרות אנושית מקשה להולד. מרגיש, שמתרחש דבר־מה חדש בעולם הגדול וגם בעולמנו אנו, הבאים כביכול להולד מחדש. והרי הוא כאלו אומר: „אתם צריכים להיות הראשונים".

והחובה לעבוד חלה על כלנו, כלנו בלי יוצא מן הכלל: בגברינו ובנשינו, בנערינו ובזקנינו, כלנו — מן הקטן שבקטנים ועד הגדול שבגדולים — הכל חיבים לפי תורתו של גורדון להדבק בחיי עבודה בחיק הטבע. ואפילו על ביאליק, המשורר העברי היחידי ששירתו זכה בעיניו, אומר הוא:

„לו היה ביאליק פה, עובד וחי חיי עבודה וטבע (שהרי באופן אחר לא ישיג בשלמותו מה שיש לו פה להשיג), וישר לנו את שירת העבודה וחיי העבודה, — כי עתה הייתי נותן בעד זה את כל שיריו!"

II.

ולחלוצים, בין אלה אשר כבר עלו אל הארץ וידיהם עושות בעבודה בשדות ובכבישים, ובין אלה, אשר עוד עתידים לבוא, אין גורדון מבטיח את אשר אין להבטיח. לפי דעתו אין אדם יכול לערוב לנו כי העבודה בשדות יהודה והגליל תחיה ותשחרר את כל העם כלו. אין מתנים תנאים בעבודת עם כי היה יהיה הדבר כך וכך ולא אחרת. עבודתנו צריכה ומחויבת להעשות מבלי כל תנאים מראש. חובתו של כל בן מסור לעמו היא, לעבוד ולעמול בלי הרף ובלי מנוחה. היציאה מן הגלות להעשות לעובדים בתוך הטבע, ההתגלגלות של בטלנים, אקסטרנים, לבלרים, סרסרים וכל מיני בעלי „מלאכות הפשיות", שבהן עסוקים לרוב כל צעירי הגלות שלנו, לחורשים וזורעים ונוטעים — לעובדי אדמה, — בזה עצמו כבר רואה גורדון את מתן־השכר הגדול. המונים כאלה של עובדים־חלוצים, אשר יתפרנסו ויחיו על עבודתם מתוך שמחת יצירה, הנם לדעתו של גורדון קול־הקורא היותר חזק וממשי, וממילא כבר היותר חודר אל לב העם השרוי בגולה, לעוררו לתחיה ממשית.

וכשתנועת החלוצים לעבודה בארץ תתפשט, ולקולם יבואו עוד אלפים ועשרות אלפים אחרים, אז הרי כבר השגנו לא מעט, אז הרי הלק ידוע מעמנו בטח כבר השיג את מטרתו לחיות חיי עם בריא עומד ברשות עצמו. ואם אפילו אותו קול־הקורא מעל הרי יהודה והגליל לא ימצא הד בלבות האבן של רבים מצעירי הגולה, אלה „מתקני העולם" המפורסמים שלנו, כי אז גם כן לא נורא הדבר כל כך, ושום ספקות ושום עצבות של יאוש אינם צריכים להפיל את רוחם ולרפות את ידיהם של העובדים בארץ, כי אם, להפך, במשנה עוז ובמשנה מרץ עלינו להמשיך את עבודתנו עבודת הקדש והעומדים מרחוק סופם לבוא בעל כרחם.

לא לבכות ולקונן, כי אם לעבוד, לעבוד בלי הרף עד כי יבקע הקול, קול־המעדר הישר והנאמן, ופרץ, ועלה, וההפשט על פני כל רחבי הגולה, ודפק על דלתו של כל בית בישראל, והדר ודפק על לבו, להעירו ולעוררו לעבודת העם!

ואשר ל„מתקני העולם", אלו המשוטטים תמיד בין כל העמים ובכל המדינות,

מוחלט", או אפילו לצדק שאינו מוחלט, ובכלל לכל אותם הדברים הטובים הנכנסים לאינבנטר של מוסר היהדות. האמת אומרת: בזעת אפך, או יותר ברור: בכח ידיך תאכל לחם, אם רודף צדק אתה, אם אדם מוסרי אתה!"

זולת החטא הגדול שאנו חיים בכל תפוצות הגולה, ובמדה ידועה גם בא"י עצמה, רק על עמל זרים, רואה גורדון חטא ואסון לא פחות מזה גם בהשתקעותנו התמידית בכרכים ובהתרחקותנו מן הטבע החי, מה שהביא כבר הרבה מבעלי התאוריות על השחרור האנושי אצלנו להשוב לאחת מן המוסכמות שאינן צריכות ראיה, כי גם בא"י, בלי הַכרך ועבודת הכרך, אי אפשר לו לעם העברי בתור עם.

למצדדים בתיאוריות כאלה של חיי־מכונה בתוך אויר המרעל, גם אחרי כל השנויים הטובים היסודיים שאומרים להכניס בם, יש לו לגורדון רק תשובה אחת, שלרוב אינה חפשית מהתול דק ועוקץ ושאפשר היה, אם להשתמש קצת בסגנונו הביבלי, שב„האדם והטבע" שלו להגדירה בצורה של מצות־עשה במלים מעין אלו: כי תבאו אל הארץ, ולקחתם את תיאוריותיכם אשר הבאתם אתכם מארץ גלותכם, וטפסתם ועליתם על ראש צור זקוף והשלכתם אותן עמוק אל תהום הים. אחרי כן תרדו, והתרחקתם הרחק מהעיר ויצאתם השדה חרש בלי אמר ובלי דברים, ולקחתם מעדר, מחרשה, או כל כלי אחר, אשר תעבד בו עבודת הגוף — ועבדתם, ועבדתם, ועבדתם... או אז ונפקחו עיניכם, אשר היו טחות עד עתה מראות, וראיתם את הארץ, וראיתם את עצמכם, והארץ תראה אתכם...

כי הנה לֹא לתיאוריות זקוקה הארץ העזובה והשוממה מאין עובד, כי אם למעשים, לפועל כפים, לעבודת גוף בתוך הטבע, במקור הראשון של החיים, עבודה שתפתח בנו את השרירים ותפיח בנו רוח חי, בריא, לעורר אותנו ולההיות בנו את התאבון הטבעי ואת הטעם הטבעי לחיים מלאים, בריאים, טבעיים וממילא לכפר בזה על עונותינו ועל עוון כל הדורות הקודמים אשר חטא חטאו, באונס וברצון, להם ולנו בחייהם אשר לא היו חיים.

„חיים אנו מבקשים, — קורא הוא במאמרו „עבודתנו מעתה" („מעברות" כרך ב', חוב' ט') חיים אנו מבקשים, לא פחות ולא יותר, חיים שלנו ממקור חיינו, מטבע ארצנו, פרנסת הגוף ופרנסת הרוח, כח חיוני ושפע עליון מן המקור החי הזה. באים אנחנו אל ארצנו להקלט בקרקענו הטבעי, שנעקרנו מתוכו, לינק בשרשינו מן המזון אשר באדמה ולשאוף בעָלינו מן המזון אשר ברוח ומכה היצירה אשר בקרני האור. אולם אם העמים האחרים, החיים על אדמתם, יכולים לחיות איך שהוא, — אנחנו, שנעקרנו משרשנו, מוכרחים להכיר את הקרקע ולהכשיר את הקרקע, שאנחנו באים להקלט בו, לדעת ולהבין את תנאי האקלים, שאנחנו באים לצמוח ולפרוח בו ולעשות פרי. אנחנו הקרועים מהטבע, אנחנו ששכחנו כבר את טעמם של חיים טבעיים, — אנחנו מוכרחים, אם חפצי חיים אנחנו, לבקש יחס חדש אל הטבע, להתחיל חשבון חדש עמו. אנחנו, שהיינו הראשונים שאמרנו „כי כל העמים ילכו בשם אלהיו", „לא ישא גוי אל גוי חרב" וחדלנו מהיות עם, — אנחנו, בבואנו לקבוע מחדש את מסלולנו בגלגל החיים של העמים החיים, מחויבים לדעת למצוא את מסלולנו הנכון, מחויבים לברוא עם חדש, עם־אדם, שיש לו יחס אנושי, אחוָתי אל יתר העמים, שיש לו יחס עליון, יחס של חיים

I.

ברגש קֹדֶש הנני נזכר בפגישתי הראשונה עם א. ד. גורדון וברושם אשר עשה עלי האיש הפלאי הזה.

הדבר היה לפני שש עשרה שנה. ימים אחדים אחרי ראש השנה, באנו קבוצת חלוצים, בחורים ובחורות, מרוסיה באניה „רוסיה" לא"י. קשים היו לנו, הפועלים, הימים הראשונים במושבה פתח־תקוה. השגת עבודה היתה עולה לנו בעמל ובקשי רב. בערב, בערב היינו מוכרחים לנוד מבית לבית לבקש מאת אחינו הקולוניסתים עבודה, ועבודה אצל אחינו אלה, שהעסיקו אז כל כך הרבה ערבים, לא היתה בשבילנו. לילה, לילה, ספוגים הרהורי יאוש, ולרוב גם רעבים, היינו שוכבים לישון, בחלמנו בשנתנו על לב ריקן חלום בני עם שבים לגבולם...

בימים של חוסר־עבודה היתה קבוצת החלוצים שלנו משוטטת בהוצות המושבה ובין פרדסיה כסיעה של נשמות ערטילאות מבלי מציא את תקונן... אחד מן החלוצים שקדם לנו בארץ, בעל־משפחה, הזמין אותנו אל ביתו לשתית טה. כשנכנסנו אל ביתו—חדר קטן ודל—מצאנו שוכב על ארגז עץ איש בא־בשנים והוא חולה קדחת. הזות פני המפיקים הוד שבאצילות העידה מיד כי לא פועל סתם הוא האיש השוכב עתה לפנינו. אחרי שאלת שלום מצדו מתוך שמחה לבואנו, ובהודע לו, אחרי שיחה קצרה אתנו על אודות היאוש המקנן בלבנו בנוגע לעבודת העתיד בין אחינו האכרים, התחזק הזקן וישב על המטה־הארגז, ומבלי הבט על מצב בריאותו הרפה, בכח אופטימי בריא וברוח אמונה של נביא קדמון, הצליח בין רגע לפזר את כל ענני התוגה והיאוש, ושכורים, ולא מיין, זמן רב אחרי חצות הלילה קמנו כלנו נלהבים כאיש אחד ונהל לרקוד בעוז ובהתלהבות כזו, — שנדמה לנו כי גם הארץ, השמים עם כל צבאם יצאו להיל יחד אתנו מחולו של חברנו החדש גורדון.

הוא לא נאם לפנינו נאומים, עוד לא כתב בשבילנו מאמרים, רק באור פניו, בקולו החי ובמבטו הבהיר המלא אהבה ואמון עולם השפיע עלינו כי נדפק בין רגע לאחרים וכי גם אחרי כן, ברגעי חיינו היותר קשים יהא צלו מרחף תמיד לפנינו...

מה הם עקרי תורתו של גורדון? פרוגרמה תיאורטית במובן המקובל, „שעמודיה" יהיו מיוסדים על „אדני" המדע ומחוזקים בפסוקים של ה„קפיטל" למרקס ושל ישאר ספרי ראשונים ואחרונים, — פרוגרמה כזו אין לו, למרות, או יותר נכון, דוקא מפני ששבילי התורות הללו נהירים, נהירים לו יותר מדי. תורתו של גורדון היא זעקת הדם החי של אחד מבחירי העם המעטים, אשר יותר מכלם ועמוק מכלם הרגיש את כל הצער, הנוקב ויורד עד עמקי תהם של אסון עם, אשר כאלפים שנה נסתתמו בפניו צנורות השפע הטבעיים, ויהי לעם של פרזיטים, מקננים בגופות של עמים זרים וגם „איש בשר זרועו יאכלו"...

באחד ממאמריו הדנים בשאלה הזו כותב גורדון את המלים הללו, הפשוטות אך מרובות־ההוראה לאמר:

„והאמת, האמת הפשוטה, האמת בלי „חכמות" אומרת ברור, כי החיים על עבודת אחרים, כי הפרזיטיות בכל צורה שהיא, אפילו אם תתן לה את הצורה היותר אסטטית, אפילו אם תטהרה בק"ן טעמים ע"פ כל התורות שבעולם, איננה יכולה לשמש יסוד ל„צדק

א. ד. גוֹרְדוֹן.

בדמותו של זקן הפועלים בארץ ישראל, אהרן דוד גורדון, יש לראות לא רק אישיות, הכי כבירה במובן החברתי־אינדיבידואלי, כי אם הסמל ההי של עם, אותו „עם־אדם", העתיד, ובסגנונו של גורדון המוכרח להולד מחדש בארץ, עם יוצר יצירת חייו בעצמו ומתוך עצם ישותו המקורית על ידי התמזגות גופו ורוחו עם הטבע החי—הקוסמוס.

ספר־תורת־החיים של גורדון הוא קודם כל עצם חייו ועבודתו עבודת איש־הטבע בא"י זה כשמונה עשרה שנה, ורק בתור פֵרוש מקיף וכולל לחייו אלה הוא מפרסם מפעם אל פעם את מאמריו ומכתביו עשירי התוכן ועמוקי הרעיון בעתונות הפועלים הא"י: הפוה"צ, „הארץ והעבודה", „בשעה זו", „מעברות" ועוד.

תושבי עירתו אובודיבקה, פלך פודוליה, יודעים לספר הרבה על האדם הנפלא הזה, על אורח חייו, על פעלתו בתור הציוני הראשון בעירה, על הבנתו והסברתו לאחרים את „רעיון הציוניות" על פי דרכו, הדרך היחידה והמיוחדת של א. ד. גורדון, זו שהולכת ונעשית כיום, לאט לאט, דרכם של כל אלה, אשר ניצוץ עצמיותם המקורית העברית עוד לא כבה בם וחוש ההתרשמות הבלתי־אמצעית מן הטבע עוד טרם נשתתק בם לגמרי...

יודעים הם תושבי אובודיבקה לספר על גורדון, זה היהודי האדוק בשעתו, בהתהלכו בימי שבת ומועד, יחד עם כל אחיו היהודים האדוקים, אל בית־אלהים ברגש, וביחד עם זה ידע להתהלך באחוה ורעות גם עם משכילי הדור הצעיר ו„אפיקורסיו", להתחקות על שרשי חייהם, הלך רוחם, מחשבותיהם ושאיפות־הם; ועל גורדון אהובם וחביבם של תינוקות בית רבן, שככל משורר בנפש יודע הוא את השביל הנעלם המוביל אל היכל חייהם, המלאים תֹם, אמון וענות חן, להשתעשע ולחיות עמם כאחד מהם.

ואולם עוד יותר יודעים לספר משפחת כל הפועלים בארץ, על גורדון הפועל, או על „גורדון הזקן", מחולל הרעיון הגדול של דת העבודה בארץ ישראל; יודעים לספר עליו הרבה אף אלה מן הפועלים ומאלה הקרובים אל חייהם, שמסבות פסיכולוגיות סבוכות ונפתולי־חיים שונים לא הספיקו עדין להשיג את המאור הגדול שבהשקפת עולמו העברית־אוניברסלית.

פעם לא חדרה אל מוחי. אני חשבתי רק ע"ד הגנת „תל אביב".

בנישף הפרידה, שהכטלין עם האופיצרים האנגלים ממחנות הצבא מסביב ערכו לכבודו, הוא השתדל בכל מלוא הכרתו להטעים את העברי הלאומי שבו. בנאום הפרידה שלו הוא הדגיש בהדגשה נמרצה את עמדתו הבלתי משיחדת במאורעית יפו בתור יהודי מגין על חיי אחיו וישבעון מעשהו זה הוא מוכרח לעזוב את הארץ. בעת הנישף, כשהלגיונרים העברים פרצו בשיר „התקוה" נלוה אף הוא אליהם ובהגיעו אל החרוזים:

„עוד לא אבדה תקותנו,
להיות עם חפשי בארצנו",

תרגם מרגולין לאופיצרים האנגלים את דברי־השיר הללו בהדגשה מיוחדה לאנגלית...

בא רגע פרידתו מן הארץ... הקולונל כבר עמד ברכבת לפני החלון בתחנת לוד. עוד רגעים מספר והרכבת ההולכת מצרימה תוליך איתו בדרכו לאנגליה ולאוסטרליה. האופיצרים האנגלים שבאו ללוותו ולא יכלו בשום אופן להשיג כיצד זה אדם שהגיע למעלות משרה גבוהה של קולונל בצבא האיםפריאלי עוזב את משרתו זו בגלל הגנה על איזו עירה קטנה, לא יכלו מהתאפק וסוף סוף שאלוהו על הדבר הזה. על זה ענה להם מרגולין: את הדבר שעשיתי מבין אנכי כמוכם. ואולם בתור בן עמי אחרת לא יכולתי וגם חפץ לא חפצתי לעשות. ובתור כזה הנני עוזב את הארץ בתקוה לשוב הנה אל עמי בתנאי חיים יותר הפשים ויותר אנושיים...

*

אכן, אם עוד נגזר נגזר עלינו, בבואנו, אחרי אלפי שנות גדולנו המוסרי, להחיות את עצמנו בתור עם שלם ומאוחד, להקים מקרבנו כח מגן ויקא בצירת לגיון של אחים מזוינים בכלי־משחית להגן עלינו מפני המון שואפי דמים — כי עתה הבה נקרא מכל מעמקי לבנו הדואב: מי יתן וכמוך, אחינו הגבור הישר, אלעזר מרגולין, ירבו בישראל.

הגדוד העברי בשדה, בשעת התפלה בשבת

על דרכם הפוליטית בארץ, להפטר ממנו, כבר לא יוציאו אותו הפעם מידיו. ואולם רוחו לא נפל עליו. הוא הוסיף לדבר את אשר דבר מבלי פחד. ועוד באותו היום עזב את השטב בירושלים, פנה אל הקָמפּ של הבטליון שלו במקום שמצא את לגיונריו בשובם אחרי השתתק הפרעות. מפעם אל פעם, שמעו אותו הלגיונרים כשהוא רוטן את המלים כמו לעצמו: „עשה לא יעשו אתי את אשר ברצונם, לא! כזאת לא תעלה בידם, בשום אופן לא תעלה בידם". ועוד באותו יום הוא פנה אל האדיוטנט שלו באהלו עם הדברים: קפטן־זישקבס, הכן מיד את תעודות השחרור שלי, שאני מתפטר מן הצבא, ושלח אותן מיד ירושלימה, וחזר שוב: עשה לא יעשו אתי את אשר ברצונם, לא!"

באותו הערב הוא אסף את חיליו ואת קציניו המסורים והודיע להם כך: „בחורים, שוב אין אנכי הקולונל שלכם. את פקדותי עליכם מקבל לידו מַיור ניל. הנני מבקש מכם להשאר נאמנים ומסורים במלוי חובותיכם כמו שהייתם נוהגים תחת פקודתי. ולבסוף העיר להם: בעד לכתכם ליפו בלי פקודה צבאית הוטל עליכם עונש קשה, ואולם אל נא ירע בעיניכם הדבר ואל יצר לכם, הענין הזה כבר נוגע לי ואני לקחתי את הכל על אחריותי. השארו בני־חיל נאמנים ולגיונרים עברים מסורים לעמכם עד הרגע האחרון".

אולב בירושלים—ההנהלה הצבאית העליונה אשר קודם לכן רצתה שהוא, היהודי הגא הזה יתפטר מן הצבא, הנה דוקא הפעם מסבות ידועות לא נאותה לקבל את פטוריו. אז הוא שלח גפעם השניה את כתב התפטרותו, עד שהכריח אותם לשחרר אותו. כמעט חודש עבר עד שנתקבלה התפטרותו.

בשעת החקירה התנהג א. מרגולין, ככל איש ישר השם לו את האמת לחוק, מבלי דאג ומבלי ירא פן יבלע הדבר לעניניו הפרטיים. בדברים פשוטים אך נובעים מעמק הכרתו הוא מבטל את האגדה הידועה ע"ד בולשביקים עברים שגרמו לפרעות—כעפרא דארעא.

בשעת חקירת המשפט שואל אותו —

מר לוק: החושב אתה כי נוכחותם של הבולשביקים האלה השפיעה באיזה אופן להרעת הרגשות?

קולונל מרגולין: לא, אינני מאמין כי ישנם פה בולשביקים וזהי רק אמתלא בפי המסיתים. המסית אומר כי כל יהודי שבא עכשיו הוא בולשיבי. יתכן כי ימצא פה חצי תריסר בולשביקים שבאו לארץ והורשו להשאר, אחרי שהודיעו אודותם לממשלה, שלא אחזה בשום אמצעים. הדברים הנזכרים ע"י מר לוק היו רק הניצוצות שגרמו לתבערה.

היו"ר: אתה חושב כי חמרי ההתפוצצות היו כבר מוכנים, והם היו הניצוץ שהצית אותם?

קולונל מרגולין: כן.

היו"ר: וחומר ההתפוצצות היו התעמולה וההסתה?

קולונל מרגולין: כן.

מר סטבס: כשיעצת למר דידס למסור את הנשק (להיהודים), החשבת אתה אודות הרושם שזה יעשה על הערבים?

קולונל מרגולין: לא, אני רק התחשבתי עם הגנת תל אביב.

מר סטבס: השמעת כי ההמונים הערבים ג"כ דרשו נשק?

קולונל מרגולין: כן, אני שמעתי כי הם באו לשעריה לדרוש נשק. השקפתכם אף

השמירה על תל־אביב, בהיותו בטוח שהפורעים לא יוכלו להדור אל העיר, רוא עלה על סוסו ובלי כל מלוים ישם פניו אל העיר יפו לראות מה נעשה שם. בדרך בין תל־אביב ויפו הוא רואה פתאם: איפיצר־ליטננט מחזיק במאסר קבוצת הלוצים. הקולונל מרגולין פונה אל האופיצר במלים: מדוע אתה מחזיק במאסר את החבורה? האיפיצר ענה לו: — אני אסרתי אותם, מפני שצויתי עליהם להתפזר והם אינם נשמעים לי. הקולונל מרגולין אומר לו שוב: — אבל הן הם אינם מבינים אנגלית, אינם מבינים מה שדברת אליהם. אני מצוה עליך לשחרר אותם. על זה ענה לו האופיצר: — אין אני יכול לעשות זאת, יש לי פקדה מן האופיצר הראשי שלי ורק את פקדתו הוא עלי לשמר. הקולונל מרגולין נרגז כבר ופנה אליו בדברים האלה: אני הקולונל מרגולין מצוה עליך מיד לשחרר את הבחורים הצעירים בלי כל אומר ודברים. אני פוקד עליך לעשות זאת ברגע. האיפיצר ענה לו: — אני מוכרח להכנע לך, אני משחרר איתם. אולם אני אגיש את הדבר לפני ההנהלה העליונה, אני אתאונן. על זה ענה מרגולין כאילו בהתול: טוב, מתחילה מלא את פקדתי ואחרי כך תתאונן. האיפיצר שחרר את הצעירים, והקולונל מרגולין חזר אל המשמרות.

בעת אשר באה המשלחת של השיכים ונכבדי העיר לתל־אביב לראות את חללי היהודים בגמנסיה- את פרי עבודתם של אחיהם הפורעים, הראה אז הקולונל מרגולין כשרון מעשה וטקט נפלא מאין כמוהו להשקיט את הקהל היהודי הנרגז, אשר ראה את חלליו לפניו, שלא יתפרץ למראה אחיהם של הפורעים המרצחים. קול פקודתו הנמרצה „בשם ארני, הנני דורש מהקהל תכף להתפזר", הבריח את הקהל לפנות מיד מקום למשלחת הערבית ומקום להגנה ולסניטרים לעשות את עבודתם באין מפריע.

תפקידו הטקטי הבלתי שכיח בפרעות יפו, בהגנתו על תל־אביב נודע בשטב הצבאי בירושלים, בשטב של הדיוויזיה שאליה היה שיך מרגולין עם הבטליון שלו. זה שמרגולין הלך בעצמו בלי נטילת רשות ליפו וארגן את ההגנה העצמית, לא מצא חן בעיני ההנהלה העליונה. ביום השלישי, בשתי שעות אחרי הצהרים קוראים איתו אל הטלפון. אופיצר מן השטב מודיע לו, כי הצעד שהוא, מרגולין, עשה הוא אחראי מאד. ואם הוא רוצה להבא להשאר ביפו הוא יכול להשאר רק בתור איש ציבילי, לא בבגדי קולונל אנגלי. בעיני העברי הגא מרגולין לא ישרה ההודעה המחוצפת הזאת וישאל, מי הוא המדבר אליו ככה? התשובה היתה: אני אפיצר מן השטב. מרגולין ענה לו בהכרת ערך עצמו לאמר: „אין אני מקבל פקודות משום אופיצר. ואין אני נכנע אליהן." בעיני האופיצר האנטישמי לא ישרה התשובה הזאת של הקולונל היהודי והוא חזר ושאל אותו בהתול: „כך, קולונל מרגולין, אינך מקבל את הפקדה! אינך נכנע אליה?" למשמע הדברים הללו הפסיק מרגולין את השיחה בבטול, וחזר לעבודתו, עבודת ההגנה על תל־אביב ועל יפו.

כשעות אחדות אחרי השיחה הזאת קראו אותו מן הגנרל הדיוויזיוני לבוא לירושלים. השיחה שהתנהלה בין הגנרל האנגלי ובין הקולונל היהודי אינה ידועה לי. אולם זה ברור, שלא רצה לקבל כל פקודות ממי־שהוא מלבד פקדותיו של הגנרל. ורק שם נודע לו מה שלא היה ידוע לו קודם לכן, כי הבטליון שלו עומד תחת רשותו של הגנרל בדיוויזיה שלו, וענשו בעון סדרו עם הבטליון שלו הגנה עצמית ביפו מבלי נטול כל פקדה, חמור מאד. הוא ראה כי מפקדי־הצבא הראשים, אשר זה כבר חרשו עליו מזמות בעמדו כשטן

קציני הגדוד „ראשון ליהודה"

הגדוד „ראשון ליהודה"

שהכנים אל חיי הלגיון, שעל ידי זה חזק עוד יותר את המשמעת. מענינים מאד הם הפרטים הנמסרים במכתב ע"י אחד הלגיונרים על דבר התהלוכה שלהם מסַרַפֶּנד ליריחו אל הירדן לפני שנה, בשעה שהכו שם להתנפלות מצד הבדויים שמעבר לירדן. ע"ד התהלוכה הזו בחודש תמוז, – תקופת־החום הכי קשה בחלק הארץ היותר חם, מספר החבר כדברים האלה:

„יצאנו את העיר חמושים וטעונים בילקוטים המלאים על שכמינו. החם הלך והתגבר. אחרי כל חמשים רגע נתנו לנו עשרה רגעים למנוחה. נחלי זיעה יורדים על פנינו, אבל אנחנו שומרים על ה„פסון", מתאמצים והולכים ושרים. תקף ומרץ רב הוסיף לנו הקולונל מרגולין. הוא ירד מעל סוסו וילך רגלי בראש הגדוד. עברנו מהלך 5 שעות. הגיעה השעה– 11. לפי החק גמרנו בזה את ההליכה של היום. אבל המפקד הולך עדיין בראש ובצעדי און ואנחנו הולכים בעקבותיו. פתאם פונה המפקד ושואל את השליש, כמה אנשים נפלו כבר. ומה גאים היינו כששמענו כי אף אחד לא נכשל מאתנו. החם נורא. הילקוט על השכם מעיק עד כאב העצמות, ונדמה שמסביב בוער הגיהנם. כנראה שהמפקד רוצה להגיע היום עד „וַדי־קֶלט". אחדים מחברינו מתחילים להכשל ולהתעלף. השעה 1 אחרי הצהרים. מן המדבר נושבת רוח חמה. כל אחד הושב לו לבושה לצאת מן השורה, לנפול ולנסוע בעגלת הצלב האדם.

המפקד כאילו אינו שם לב לנעשה. הוא–חיל, ואנחנו התאהבנו בו בעד הסבלנות הזאת. פתאם נגש אליו השליש, מוסר לו רפורט ומבקש מנוחה. הוא מפנה אליו את עיניו הטובות ומסכים. כעבור עשרה רגעים ממשיכים את הדרך. הלכנו כחצי שעה והגענו לוַדי־קלט. השלכנו את החבילות מעל שכמנו. השמש בוערת. למרות העיפות הלכנו כלנו למקום המים. מרחק של שעה. גם הקולונל והאופיצרים הלכו אתנו–עכשיו אין נוהגים מנהג של כבוד וחקים רשמיים. כלנו אוכלים מסיר אחד.

אחה"צ מסתדרים ויוצאים לדרך. הקולונל יורד עוד הפעם מעל הסוס וצועד רגלי בראש הגדוד. היום ההליכה יותר קשה מאתמול."

לא נעם לו לקולונל לרכב על הסוס בעוד שהחילים, ביום לוהט כזה, הולכים רגלי.

III.

בעת הפרעות ביפו הוכיח אלעזר מרגולין, כי מלבד מה שהוא קולונל אנגלי נאמן, הריהו קודם כל בן מסור לעמו.

ביום השני בבוקר, הוא היום השני לפרעות ביפו בבואו אל מקום המאורעות, מצא מרגולין את הפרעות בעצם תקפן הפראי. הלגיונרים שלו, אשר הקדימו ממנו לבוא, הספיקו שלא בידיעתו לסדר הגנה כל שהיא. בעת הופעתו הם כמו נתחמקו מפניו בחשבם שבתור מפקד צבאי יעניש אותם על רוצם ליפו בנשק שלא ברשותו וע"י זה הפרו את המשמעת. ואולם מרגולין כשראה את לגיונריו אמיצי־הרוח כשהם עובדים בשקידה ובמסירות רבה בעבודת ההגנה, נגש אל אחד מהם, שם ידו על שכמו ואמר לו: „לך קרא לי מיד את הקפטן יפה". והוא נסע מיד אל המַיור גיון מן הנמל לקבל נשק, ומיד ארגן את הליגיונרים וגם את אלה המשוחררים להגנה מסודרת עם נקדת מרכז שמשם היא התנהלה כבר בסדר ובמשטר וע"י זה הצליחו להציל את העיר תל־אביב מהתפרצות הפרעות. אחרי ארגנו את

בגליפולי על יד הדרדנלים, בעד מעשי הגבורה אשר הראה מרגולין קבל את התואר מַיוֹר, ישם בחצי־האי גליפולי עצמי הוא נפגיש עם הבטליון האלכסנדרני העברי הראשון של מגורשי א"י, עם „גדוד־נהגי־הפרדים" הידוע. אולם מרגולין לא התענין בבטליון העברי בתפקידו זה, ולא על שדה־המלחמה הגליפולי שאף לראותו.

כאשר האנגלים נסוגו פתאם מהדרדנלים, הָעבר מרגולין המוכתר בתאר מַיוֹר ובשלשה פצעים, אל החזית הצרפתית. יותר משנה נלחם המיור מרגולין בראש המחנה על החזית הצרפתית והראה גם פה מעשי־גבורה נפלאים. מיד הוא מישך עליו את ישימת־לב הגנרל־שטב, הוכתר באותיות הצטינות וקבל את התואר קולונל.

בחזית הצרפתית נפצע מרגולין פצע קשה ואחרי זמן ידוע של שכיבה בבית החולים, כשאך התחיל לשוב לאיתנו חזר ונכנס אל עבודת הצבא.

אז בא תורו של חלום מרגולין ע"ד מחנה־צבא עברי להתגשם בחיים. הוא כבר מוצא בלונדון לגיון ישלם ישל צעירים עברים מתנדבים, מוכנים ומסודרים היטב בשביל החזית הא"י. הוא מבקר את הלגיונרים העברים בקראון־היל, אצל פלימוטר, הוא מתקרב אליהם יותר ומתקשר עמם בקשרי ידידות. בחג הפסח הוא בא מלונדון לערוך את הסדר ביחד עם הלגיונרים. בישעת הסדר הוא קם ומשמיע נאום נלבב מאד, העיישה רושם כביר על השומעים ומסים את נאומו בתקוה, לערוך את הסדר הבא—בירושלים.

וחלום מרגולין קם וַיְהִי.

.II

הקולונל מרגולין מקבל לידו את ההנהלה של הלגיון העברי. עם הבטליון העברי השני, כלומר עם הקבוצה הראישונה ישל הלגיונרים היהודים האמריקאים, הוא נכנס לארץ־ישראל ומקבל להנהלתו את חלק החזית שהוקצע בשביל הלגיון העברי.

בחזית הא"י הצטין הקולונל מרגולין בתור מפקד של הלגיון העברי ע"י כבשו את המבצר התורכי החזק „איל־סאלט", מעבר לירדן, ביחד עם הלגיונרים היהודים האמריקאים. לפני השתער מרגולין בראיש לגיונריו היהודים לכביש את המבצר הזה, הבנוי על הר גבוה מאד, נאם לפניהם המפקד האנגלי נאום, ישבו ספר להם כי זה ישלש פעמים נסה הצבא האנגלי לכבוש את עיר־המבצר „איל־סאלט" והדבר לא הצליח בידיהם.

בלילה, מזורזים ונלהבים מהשפעתו הכַּבירה של הקולונל מרגולין עשו הלגיונרים את תהלוכת־הקרב אל העיר ויחלו את ההתקפה הראישונה. מן הצד עבר חיל הפרשים האוסטרליים, חובתם היתה בשעת הצרך לעזור ללגיון העברי. אולם באמת לא נזקק הלגיון העברי לעזרתם. כאריות השתערו על מבצר „איל־סאלט" ברעם תרועת שירים לאומיים. הקולונל מרגולין שהיה עשיר בנסיונות־מלחמה באירופה ובדרדנלים נהג את הלגיון העברי בנתיב סטרטגי, הָגוי וחקור מראיש, ואחרי השתערות, ישנמשכה ישני מעת־לעת הצליחו סוף סוף הקולונל מרגולין ולגיונו לכבוש את המבצר.

אחרי הקרב נשאר משני הבטליונים העברים רק שליש שהיה עוד מוכשר למלחמה, יתרם חלו מהתיגעות ומלהט השמש ורבים נפצעו. ואולם חלומו של הגבור העברי מרגולין לערוך את הסדר בשנה הבאה בירושלים נתקים במלואו.

הוא היה חביב מאד על הלגיונרים בעד פשטותו, בעד רוחו הנדיבה ובעד האהבה

קאלאנעל אליעזר מרגולין

הַקּוֹלוֹנֶל אֶלְעָזָר מַרְגּוֹלִין.

הוא נולד, גָדל ובלה שנות ילדותו בעירה בֶלגורוד פלך קורסק ברוסיה. בילדותו היה פזיז ושובב גדול, הוקיר את רגליו מן ה„חדר" והשפעתו של זה האחרון מעטה עליו מאד. כבר בשחר ילדותו הצטין כ„גבור", נלחם יחיד נגד המון ילדים רוסים, הראה להם את נחת זרועו בגלל העליבם אותו בדבור או במעשה. יש שהיה גם נבהל הביתה מנוצח, קרוע בגדים ופצוע־גו עד זוב דם, אפס בלי קול־בכי ובלי כל התלונות, בכבד־ראש גמור ובהכרת ערך עצמו היה שומר את הדבר בלבו ומחכה לשעת הכשר להנקם מאויביו על אחת שבע.

עוד בילדותו היה אוהב לבלות את זמנו בקריאה על חיי גבורים ואנשי מלחמה וכבר אז, כמו שספר לי אחיו, חלם להעשות למפקד על מחנה־צבא עברי על מנת להנקם מאויבי עמו. ומוזר, כמעט מפליא הדבר, שאותו הילד, הרחוק כל כך מכל סביבה עברית ומכל רוח עברי, בוחר לו בדמיונו בתור מקום „למעשי גבורתו"—את הרי יהודה והגליל.

I.

לפני כעשרים ושלש שנים ואליעזר אז בן שמונה עשרה שנה, עלו עמו הוריו לא"י. סבת עזבם את רוסיה היתה שלא רצו ההורים כי בנם יהיה לחיל רוסי. אביו היה אחד ממיסדי המושבה רחובות, רכש לו שם כרם־ענבים גדול וגן שקדים. הוא היה גם חבר לועד המושבה.

בהיות אלעזר עוד צעיר לימים מתו עליו בשבוע אחד אביו ואמו.

בשקט ובמנוחה זרמו אז החיים במושבה ובארץ תחת שלטונה של תורכיה. הוד דממת המזרח, דוק הערפל השקוף וכחול העוטה את הרי יהודה האצילו מרוחם על היהודים האכרים „ויראו מנוחה כי טוב והארץ כי נעמה".

אולם אלעזר מרגולין לא יכול עוד נשוא את הדממה הזו בלי כל שנוי בחיים ולבו, לב סוער ושואף גדולות, התחיל נמשך אל העולם הגדול והרחב. מיד אחרי מות הוריו הוא נודד לאירופה ומתגלגל אחרי כן לאוסטרליה. באוסטרליה הוא נוטל חלק ביחד עם בני האוסטרליים חסיני־הגו האמיצים ביסוד מיליציה עממית ונבחר על ידיהם לקפיטן.

כשפרצה המלחמה העולמית מיד מסר את עצמו מרגולין אל הצבא האנגלי וביחד עם יתר האוסטרליים הוא נשלח אל חצי־האי גליפולי לשחרר את הדרדנלים מתורכיה לטובתה של רוסיה.

עליו, ושמה להתחיל בקרב. אולם הערבים היו המון עצום מאד וכפריצי חיות התנפלו עליו הראשון, ירו אל ראשו ואל חזהו והוא נפל חלל על פני מבוא הדרך אל המושבה, ויהי כגודר בגופו המת את הדרך בפני השודדים הפראים מלהתפרץ אל המושבה פנימה. ככה קים אבשלום את שבועתו, אשר נשבע ברגע הפרדו מאת אביו, לפני צאתו: להגן על חיי אֶחיו. הוא נפל הראשון על משמרתו והמון הפראים אל המושבה לא נכנסו.

המלחמה של המספר הקטן של צעירי המושבה נגד ההמון הגדול של הערבים והבדוים מאחורי המושבה נמשכה עוד כשתי שעות רצופות. על אבשלום גיסין נוספו עוד שני קרבנות: חיים צבי גרינשטיין ונתן רפפורט וגם מספר ידוע של פצועים. על אברהם שפירא, המפקד הראשי של ההגנה התנפל המון הרוצחים הפראים להמיתו, בקראם, „יינך יא אברהים אבו מיכה" (איךָ אברהם אבא מיכה), על ראשו נתך ברד של כדורי אש, אולם הם רק הצליחו לפצוע את סוסתו הנבחרה. חברי ההגנה נלחמו כאריות, ירו כדורים בלי הרף כדי לעצור בעד המוני הרוצחים מהתפרץ אל המושבה, עד אשר הצליח האכר אמיץ־הלב, גוביק הזקן, להביא אל החזית את בטליון הצבא אשר עמד במקרה אצל התחנה „ראש־איל־עיין". ותחת ביד כבד של כדורי איש הוכנס אל המושבה הקרבן הראשון בעד כבוד המושבה, גופו המרוסק של הגבור הצעיר אבשלום גיסין.

בפעם הזו הצליחה המושבה פתח־תקוה, הודות לגבורת בניה יהודית לצבא והאויון אשר הופיע בזמנו לתת לערבים לקח, אשר יזכרו אותו הרבה שנים. מספר הלרוגים ופצועיהם היה רב. ואולם על פי כל התכונה הרבה שהתכוננו אל ההתנפלות נראה שהיו מוכנים לכל. הם היו מאורגנים ומסודרים בסדר צבאי לכל פרטיו, בכיסו של כל אחד נמצא: תחבושת, יוד, צמר־גפן וכל יתר המכשירים הנחוצים לעת מלחמה. הם הלכו בבטחון גמור בנצחונם, הלכו עם נשיהם, גמליהם וחמוריהם על מנת להוביל אחרי כן אל כפריהם את שלל המלחמה, הונם ורכושם של היהודים, את הגברים להשמיד ולאבד עד אחד ואת המושבה להבעיר כלה באש, לבלתי הישאיר לה זכר.

אולם סוף מחשבתם השטנית היתה מפלה איומה.

*

אכן גם לאברים היהודים תשמש ההתנפלות עליהם מצד שכניהם־שותפיהם ביצירה ללקח טוב ולמוסר השכל, והשמות: אבשלום גיסין, נתן רפפורט, צבי גרינשטיין וזאב אורלוב עוד זמן רב יצלצלו באזני המושבה כצלצול־הפעמון האיום ביום הזעם...

מפל הירקון אצל פתח־תקוה

בית גיסין — הוטל „ירקון" בפתח־תקוה

בפתח־תקוה, בפרדסיה, בכ־מיה ובבתיה בימים ההם לא באו אל העבודה בהודיעם כי „השֵיך פקד עליהם להשאר בבית”.

בלילה שלפני ההתנפלות ראו תושבי המושבה מדורות־איש גדולות מצד הכפר הערבי הסמוך „מגדל”, אשר בהרי יהודה. במושבה חשבו כבר שזהו אות־הקריאה הראשון לכל כפרי הערבים להיות מוכנים לתהלוכה. השומרים עמדו כל הלילה הכן על משמרותיהם וחכו. אולם גם הלילה הזה עבר בשלום.

והנה למחרת הבוקר, וכמו עדת עבים שחורים נראו במרחק המון גדול ערבים, הלוך והתקרב בדרך אל המושבה. בשעה השמינית בבוקר באה הידיעה הראשונה מן הרוכבים הצופים. הם ראו מרחוק איך מחנות של ערבים מבעירים ושורפים את הבנינים, את בית־האריזה ואת הרפתות של הפרדס הגדול היהודי „בחריה”, הפרדס הכי רחוק מן המושבה והגובל עם אדמת השיך שקר־אבו־קישק. בגלל הרחוק של הפרדס הזה מן המושבה וקרבתו אל אדמת הערבים של שקר־אבו־קישק נמנעו צעירי המושבה מלהרחיק לצאת נגד הערבים השודדים ההם. בשרפת „בחריה” השתמשו הערבים רק כבתחבֻלת־ערמה כדי למשוך את כחות ההגנה מן המושבה אל הגבול הצפוני, כדי שיוכלו אחרי כן לטעון ולאמר כי היהודים יצאו להתנפל עליהם.

כשעה אחרי כן מסרו הרוכבים־הצופים העברים ידיעה מהירה ממשמרותיהם כי מחנה גדול של בדוים וערבים הולך ומתקרב אל עמדות היהודים הקרובות ביותר, כלם מזוינים ומאורגנים בסדר צבאי מדויק מה שנכר היה על פי אופן תהלוכתם. הם התחילו עוד מרחוק לירות בתור אות לקרב גדול. פעמון המושבה התחיל לצלצל לאות מבוכה. וכרגע יצא הכרוז מאת ראש ועד ההגנה אבשלום גיסין, כי מיד יעמד כל אחד על משמרתו והנשים עם הטף — בבנינים החברותיים, במקום שנקל יהיה יותר להגן עליהן. פקדתו נמלאה כרגע והוא עצמו מהר וקפץ על סוסתו הנבחרה עם הרובה על שכמו, ובטרם פרשו לשדה־הקרב פנה אל אביו ואל משפחתו במלים: „את ראשי אתן, ולא אתן להם להכנס ולהתעלל בנו” — וכחץ מקשת דהר אל מקום החזית.

בין תשע ועשר שעות בבוקר, והמון גדול ערבים ובדוים ובראשם כמה מאות רוכבים, מזוינים בנשק צבאי ואחריהם מחנות מחנות רגלים, מזוינים בחרבות ורמחים, קרבו אל המושבה. בדרכם התנפלו בינתים על עדר המושבה בן שבע מאות גלגלות ויעשקוהו. אחרי עשקם את העדר השתערו עוד ביתר עוז ובקול תרועת נצחון להתנפל על המושבה. צעירי המושבה, הרוכבים ממשמרות־החלוץ תחת פקודתו של אבשלום גיסין יצאו לקראתם כדי לסגור בעדם את הדרך, באותו מעמד לערוך אתם מלחמה ולבלי לתת להם להתפרץ אל תוך המושבה. צעירי המושבה עם אבשלום בראש נפגשו עם המחנה הגדול הראשון של האויב במגרש בין בית־האריזה ובין יקב המושבה מאחוריה. לא הרחק מן המקום הזה כבשו מחנות הערבים את חורשת האקליפטסים והספיקו שם להתבצר היטב. צעירי המושבה התבצרו בתוך הפרדסים הקרובים ומישם ענו על ברד כדורי האש של הבדוים. אולם אבשלום גיסין, האופיצר של הישטב־הגנרלי התורכי לא יכול לשכב במנוחה בתוך החפירות של הפרדסים. הפחד פן סוף סוף יצליח האויב להתפרץ אל המושבה לא נתן לו מנוח. והוא בלוית עוד שנים התפרצו פתאם לקרב גלוי להוציא את האויב ממחבואו בחורשת האקליפטסים לצור

אותו עם הפגישה הראשונה. דבורו היה תמיד בנחת ובהבנת הענין לכל עמקו, כאדם זקן ורגיל ועשיר בנסיונות החיים, למרות היותו עוד לגמרי צעיר בשנים.

הרבה הוא חלם על דבר התחרשות הגדוד ועל דבר התחברו אליו למען הכנים בו זרם־חיים חדש.

ככה הוא חי לו את חייו של עובד פשוט וישר עד אשר פרצו פתאם המאורעות ביפו וירדו כחשרת־עננים כבדה על פני כל הישוב העברי.

ביום הראשון בשבוע, הוא הראשון לחודש מאי, כשנתקבלה הידיעה הראשונה בפתח־תקוה על המאורעות ביפו, התחילו מיד בני המושבה להתכונן בכל אשר יכלו לקראת ההתנפלות הצפויה על המקום. ואמנם הרבה סימנים היו אשר העידו ברור כי מתכוננים הם הערבים השכנים, של יהודי פתח־תקוה, בידעם, כתושביה עצמם, את כל מבואיה ומוצאיה, להתנפל עליה בקרב הימים ולשימה לתל־עולם. הסימנים הללו בצרוף המאורעות ביפו לא הרשו כבר אפילו את גדולי האופטימיסטים שבמעריצי אחמד ועבדלה להשלות את נפשם בשוא. האסון היה קרוב, הוא כבר הציץ אליהם מבעד גדרי השטה והצבר, מכל עבר ומכל פנה, באלפי עיניו האיומות!.. הזרע שנזרע במשך עשרות שנים עלה ועשה פרי. המגל צפה לקציר..!

עד מהרה נוצר ועד להנהלת ההגנה העצמית. כל המושבה התחיבה לשלם מס־ההגנה, — מי בכסף לקנית נשק, מי בסוס ומי בפרד וכדומה — כל אלה נמסרו בשקידה אל ועד ההגנה וזה האחרון סדר מיד גדוד של רוכבים. עבודת בצור המושבה נעשתה בשקידה ובמרץ רב. אל הכרוז הראשון של ועד ההגנה להרשם ברשימת המגנים מבני 18 עד 45 שנים נענו מיד כמעט כל תושבי המושבה, באין הבדל מעמד, מפלגה, עשיר ועני. בהתלהבות עצומה ובמסירת־נפש מאין כמוה עמדו כלם על פי פקידת מפקדיהם להתיצב כל אחד על משמרתו.

בראשית ימי הפרעות ביפו נמצא אבשלום גיסין בעבודתו בירושלים. וכשהגיעה אליו הידיעה כי מחכים להתנפלות גם על פתח־תקוה מיד מהר ועזב את ירושלים ובא אל המושבה לעמוד בין שורות המגנים. עם בואו של אבשלום אל המושבה ורידית לו מסתדרת ההגנה על יסוד איתן ומוצק ובצירה המתאימה פחית אי יתר למצב הרציני. המושבה מנתה את אבשלום גיסין ואת אברהם שפירא לראשי המפקדים של ההגנה, ואבשלום גיסין, הודות לידיעותיו ונסיונותיו בתכסיסי מלחמה, יוצר במושבה חזית ממש, מאורגנת, מזוינה, בשטה תכסיסית בדוקה ומסוימת, בהפירות, בצופים ובמראי־אותות, שכלם, על פני כל הדרכים ועל כל גבעה נשאה עמדו כדי להודיע למושבה על דבר הופעת השונא. ככה תחת ההנהלה־המכוונת של אבשלום גיסין נמשך כמעט כל השבוע עד יום החמישי המפורסם. כל אותם הימים לא ישן אף איש אחד מן הגברים פשוטי־בגדים, לרבות גם אלה אשר לא הגיע תורם לעמוד בלילה על המשמר. התנפלות האויב על המושבה עדיין לא החלה. רק פה ושם על הדרכים היו נסיונות של מתנפלים בודדים על מרכבות המושבה בצאתם מיפו. אז היו מופיעים הרוכבים היהודים, נלחמים בחרף נפש עם המתנפלים מניסים אותם ומביאים את הנוסעים בשלום אל המושבה. אולם סימני ההתנפלות המאורגנת התחילו לאט לאט מתבלטים יותר ויותר. מאות הערבים והערביות שהיו עובדים תמיד

נחשב בין התלמידים הראשונים. אולם חיי העיר לא הפריעו בעדו מלהשאר קשור בכל ישותו אל המושבה אשר בה נולד וגדל, ותמיד, גם בהיותו עוד ילד, היה נכון להגן עליה בחייו מפני המון המתנפלים. הספורים ע"ד הפרעות ברוסיה, שהיה מקשיב עליהם מתוך הבעת צער ויגון עמוק, שלא היה מתאים כלל לגילו הצעיר, ביחד עם מקרי ההתנפלות שבארץ גופה הם הם שפתחו בו את רוח־המלחמה ועוררוהו בהיותו בן שש־עשרה שנה, תלמיד המחלקה השביעית של הגמנסיה, לעזוב את הארץ ולהכנס לבית־הספר הצבאי בקושטה. שקידתו הרבה עמדה לו גם שם ובמשך ארבע שנים הוא גמר את בית־הספר הזה בהצטינות גדולה.

בפרץ מלחמת־העולם לא שלח אותו השלטון הצבאי בקושטה לשום חזית. הודות להצטינותו המיוחדת החזיקו אותו בשטב הגנרלי והוא נעשה לבסוף למורה באותו בית־הספר אשר קבל בו את השכלתו הצבאית הראשונה.

אחרי ארבע שנות המלחמה, כשהאנגלים נכנסו אל ארץ־ישראל, הוא קבל את הרשיון מאת השלטון הצבאי לשוב אל ארצו ואל מולדתו.

עם בואו אל המושבה התחיל מיד לארגן את הצעירים המקומיים. הוא השתתף ביסד ה„מכבי" ו„הצופה" וראש מטרתו היה ללמד את ילדי המושבה, הדור העברי הצעיר, להחזיק חנית ורובה, למען יוכלו בעת התנפלות האויב להגן בסדר ובמשמעת צבאית על חיי התושבים ורכושם. פעלתו זו הכניסה זרם חדש אל חיי הצעירים ועוררה אותם לעבודה עצמית.

אחרי הפרעות בירושלים התחילו מתפשטות שמועות על פני כל הארץ ע"ד פוגרום כללי בכל הערים והמושבות. אז התמכר אבשלום גיסין בכל כחו וכשרונו הצבאי להכין את כל צעירי המושבה ולסדר אותם להגנה עצמית מסודרת. תרגילי הקרב שהיה עושה עם שתים־שלש מאות חיליו, משבת לשבת, על אותו המגרש שעליו התחוללה לבסוף התנפלות הערביים, היו ממש מפליאים באמנות הסטרטגית שהראה אז המפקד הצבאי הצעיר אבשלום גיסין. לפקודותיו היו נכנעים כל הצעירים בלי יוצא מן הכלל. ומי יודע, אם לא בתרגילי המלחמה הללו הצליח במשך שנה לעצור בעד ההתנפלות על המושבה, היות שהתכונות הללו היו מטילות פחד על השכנים הערבים שמסביב.

זמן ידוע אחרי הפרעות בירושלים, אחרי בואו של הנציב העברי הרברט סמואל ואחרי הבטחתו את השקט והשלום בארץ, שקטה אמנם הארץ מעט, אם כי רק למראית עין. ואבשלום גיסין אחרי סדרו את ההגנה העצמית, על כל צרה שלא תבא, עוזב את המושבה, ובידעו היטב את מקצוע מדידת־האדמה הוא, מתמכר כלו לעבודה זו שהיתה חביבה עליו מאד, בהיותה נוגעת לבנין הארץ ולהרחבת גבולותיה.

אהבתו את הסדר והמשטר, אפילו בכל מעשה קטן שהיה עושה, היתה ממש מפליאה. זוכר אני, זמן מה לפני ההתנפלות על פתח־תקוה, בבקרי את המושבה ואת משפחת הגיסינים, הביאני אביו משה גיסין אל חדר בנו, והראה לי על הסדר האידיאלי השורר בו. ואמנם כל דבר, גם נעדר־ערך כשלעצמו, נכר היה שיד אדם, בעל נפש יפה הרמונית טפלה בו והאציל מרוחו היפה גם עליו. אביו התחיל מונה לפני את מעלות בנו האהוב בעונג ובהתלהבות, כדרך שאם צעירה מונה את חכמותיו של ילדה פרי־בטנה הראשון. ואמנם, רוח התם והאצילות שהיתה שפוכה תמיד על פניו עוררה גם כל איש זר לאהוב

אַבְשָׁלוֹם גִּיסִין.

אבשלום בנו של האכר משה גיסין נולד בשנת 1896 במושבה פתח־תקוה. את חנוכו הראשון קבל הנער אבשלום בבית־הספר שבראשון־לציון, אחרי כן, כשנוסד בית־הספר בפתח־תקוה הוא עבר אל מקום מולדתו ושם גמר את בית־הספר.

הנני נזכר ביום הראשון לבואי אל ארץ־ישראל, לפני שש־עשרה שנה, בפגשי באותו היום בפתח־תקוה את התלמיד הראשון של המושבה, את הילד אבשלום גיסין כשהוא רוכב בהדר על חמורו הקטן מבית־הספר לביתו. דרך רחוב יפו נכנסנו פלוגת הלוצים בשמחה ובשירה. ליד הבית הראשון של המושבה, הבית המשותף של האחים גיסין, יצאו לקבל את פנינו חלוצי הפועלים, אשר נמצאו עוד קודם לכן במושבה. בין הפועלים באמצע יצא לפגוש אותנו רכוב על חמורו גם אבשלום הקטן, ילד רך ולבן־פנים, ויעזר לשיר את „התקוה". הוא עבר בראש הפלוגה ויביאנו בשמחה אל מבוא־החצר היפה של בית אביו. שם כבר היה ערוך השלחן בבקבוקי יין, בלחם ובקערה מלאה זיתים ירוקים. זאת היתה ארוחתנו הראשונה. הארוחה הארצישראלית שאכלתי בבואי אל הארץ. הילד אבשלום עמד והביט בפנינו כל העת מבלי גרוע עין ממנו. אף לרגע. בצאתנו את הבית עברנו בתהלוכה ובקול שיר בפעם הראשונה את הרחוב הראשי של המושבה ואבשלום הקטן עובר בראש על חמורו ושר יחד אתנו. אכרי פתח־תקוה שנמצאו אז ברחובות עמדו והתחילו להתבונן בנו מבלי הבין לשמחה זו מה טיבה; נשי האכרים עם בנותיהן הוציאו ראשיהן מתוך החלונות והציצו בסקרנות אל ה„רוסים" השמחים... עיניהם של המתבוננים בנו לא הפיקו שביעת־רצון מיוחדת, אולם אחד היה מנהיגנו הקטן, הילד אבשלום גיסין, שקץ לא היה לשמחתו.

בהיותו פוגש בנו אחרי כן ברחוב היה עומד ומקיף אותנו בשאלות משאלות שונות, שהיו מעסיקות אז את מוחו של הארצישראלי הקטן, ובשעה שעל שאלותיו שהיו נשאלות בעברית חיה ושוטפת היה משיב לו אחד מאתנו בשפה מגומגמת קצת ובמבטא האשכנזי, היה שומע בנמוס וברצינות גמורה, ואף פעם לא נסה לצחוק בפני המשיב בגלל שפתו הנלעגה, כדרך שהיו רגילים לעשות שאר ילדי המושבה.

עוד בילדותו הצטין אבשלום בתכונתו העצמית. הוא היה הראשון בין תלמידי בית־הספר שבמושבה אשר דרש לא פעם כי את השפה הצרפתית, אשר בה הורו אז הרבה למודים, יחליפו בשפה העברית. בגמרו את ביה"ס הזה הוא עבר אל הגמנסיה ביפו וגם שם

אבשלום גיסין

החזון העתיק ונמלא בו את כוס גורלנו, נלבישו בצלילי חיינו, נכהנו פאר, נחזירו מנדודי הגלות אל לבנו. לא לטאטא, אלא להקשיב קשב רב וליצור תבאו אלינו.

אז שיר חדש ישיר משורר."

ככה מדבר צבי שץ, שכל דבר מדבריו מחודר באמת של האדמה ושל עבודת האדמה, שנקשר אליה בכל נימי נשמתו עד למסירת נפש ממש.

*

במשך הזמן האחרון הוא נקשר בקשר של אהבה וידידות לברנר ויחד אתו גר בשכונה מחוץ ליפו, ששם עבד יחד עם חותנו יצקר. ביום הראשון של הפרעות ביפו נמצא שץ במקרה לא בהשכונה כי אם ביפו. החבר מ. אחד מידידיו של ברנר ושץ, זה שנסע ביום השני של הפרעות לראות בשלום ברנר ולהצילו מסכנת המות, מספר אודות צבי שץ את הדברים האלה:

„צבי שץ כבר התאמץ ובקש אפשרות הליכה אף הוא לשם, אל המעון. למן הצהרים הלך יצקר הזקן, חותנו של צבי ואברהמ'צ'יק בנו אתו. ולא נודע אם הגיעו הביתה בשלום או נרצחו בדרך. פועל אחד מקבוצת בן־שמן ועוד פועלים אחדים עמו היו נכונים אף הם ללכת ולהביא את ברנר, ובינתים כל רגע מופנה לשמועות בהלה ולשואה חדשה.

בשעה החמישית נסע אחרי התאמצות רבה צבי שץ באוטומוביל בלוית חיל ערבי להוכח מה לזקן ולאברהמ'צ'יק ולהעביר את ברנר ואת הנמצאים עמו מן המעון".

ולמחר, כשהחבר מ. השיג סוף סוף אוטומוביל ומהר שנית אל מעון יצקר להוציא משם את ידידיו, כבר נגלה לפניו המחזה המחריד הזה:

„במרחק צעד או שנים צעדים ממנו (מיצקר הזקן) לצד שמאל על יד הגדר מוטל ברנר, פניו למטה, חצי גופו התחתון ערום לגמרי זרועו הימנית פשוטה לפניו לצדו ואגרופו קמוץ מאד. על חלק גופו המגולה אין כל לכלוך ורבב דם. כל שכיבתו מסיבית, מאומצת, כאילו אחרי התאפקות לא מנוצחת, כאילו מעולף.

אחריו נראה לי צבי (שץ) גטוי על צדו, זרועות ידיו לפניו מכוונות ופתוחות למחצה, כאילו היה בידיו דבר מה והוצא. מכנסיו היו עליו, חרוש מכות מות."

*

ועיני מרצחיו לא הֻכו בסנורים, ודעתם הטמאה לא נטרפה מזהר נשמתו של אחד מפרחי הכהונה בעלותה בטהרה השמימה.

אהבה שלמה, ממשכת תמידית, בלי הפסק. לא יפלא איפוא הדבר כי אפילו הופעה כזו כמו הנגוד הישורי אצלנו בין הבית הקריאה בפרוזה (או בדבור) ובין זו שבשירה תשרט את נפש המשורר ישין ולא תתן לו מנוח יומם ולילה, ושבאותה ההתלהבות החמה שהוא מדבר על הלאמת הקרקע ועל הקבוצה יתעורר אחרי כן לדבר על „גלות שירתנו הקלסית״*). במאמרו בשם הנזכר הוא כותב בין יתר הדברים:

„אבותינו, אשר אך זה גלו מן הארץ ובשמה וקדושתה עוד היו עמס, היו יהודים יותר, מה עשו „מיד עמדו כלם ונטלו עצה ותלו כנורותיהם בערבות שהיו שם ושלטו בנפישותיהם ונתנו אליוני ידיהם לתוך פיהם ומרצצים ומקצצים אותם. זהו שנאמר: איך נשיר את שיר ד׳ על אדמת נכר״? ואולם הדורות אשר באו אחריהם לא קימו את שבועת אבותיהם. צער נדודי נכר, זכרונות העבר וגעגועי מולדת דרשו את בטויים, אך לא יכלו עוד לפרוט על פי מיתרי הכנור העתיק המתוחים איתן. מה עשו? נטלו עצה וההלישום ויכונום לפי מבנה הגלות.

ועתה עלינו למתוח מחדש ולהזק את מיתרי הנבל כמקדם כי חזקו ידינו בעבודה, עצם עצמו ושבו לאיתנן ידי העובד בארץ״.

ובזמן שהמשורר שניאור יצא במאמרו ב„מקלט״ אודות הספרות החדישה בארץ, ישבו הוא אומר: „זרם של ברבריזם כזה התפרץ תמיד אל פרצי כל שפה ושפה בשעת מהפכית וימי מעבר אל מטרות תרבותיות חדישות, אל תחיות לאומיות והרהבית מדיניות, עד שבאה הסנהדריה של שפה זו או אחרת ובראשם משוררים גדולים, שחושם האמניתי היה ויהי תמיד השופט העליון והנאמן בכל הרשינות וגרישי וטאטאו את הברבריזמים אל אותו תוהי של הפקר ואל אותו הערפל ההמוני אשר משם באו״. על זה עונה צבי ישין למשורר שניאור כך:

„כן, הזכות למשוררים הגדולים לחוקק את חקי הלשון... אך לא את חקי החיים, כי יש אשר החיים עצמם עושים להם דרך מבלי לישאול את משוררי הדור או מחוקקיו! ואין לזלזל ב„ערפל ההמוני״.

בשעה המכריעת הזו, אני, אחד מקרב העם, עם הארץ, מעיז לפנות אליכם: מוטב אם תטו אזן לדופק חיינו אנו—הנה ביאליק דורש את ה„חובה״ ומרכין את ראשו ומבקש את עול הבריזל על צוארו. אכן, הוכן העול וברוריה החובה לעליה לארץ עם רגבי אדמתה השחורה לצור את אמת החיים, את שירת החיים, מי בעמל כפיו ומי ברוחו המחוננת כי רק שירת החיים היא המנצחת.

האם לא חידה היא (מחפירה בכל אופן) לתחיתנו, כי עמודי שירתנו עומדים עדיין מרחוק, מעבר לגבולות הא״י ולא הרגישו עוד בחובתם הישרה ולא עלו לא״י ולא קלטו עדיין לתוכם את קולות החיים ולא השכינו את אלהים חיים בקרבם ולא כוננו עוד את מיתרי נבלם מחדש.

אנו נקרא לגדולי העם: אל תניחונו להתחיל מא״ב. גשרו גשר ובואו אלינו ותאצילו על חיינו מאותו האשר הגנוז אשר במקור חיים מקלח! תנוהו לנו, „גם״ לנו אותו המ״ק,

*) נדפס בקובץ „אהל״.

חברי „השומר" בגדוד העברי הארץ ישראלי

הגדוד הארץ־ישראלי בהתנדבו

נותנת לנו את האשר הזה. מובן שלא תהיה לנו שום רשות לזה. אם אנו נשאר לעבד והם ילכו במסירת נפש אל שדה הקרב למות בעדנו. בזה אנו צריכים להשתוות אתם. ורק שבמסירת נפש נעבור אתם את כל הארץ ונראה להם: הנה פה עבדנו הנה שם שדות, הנה מחרשות משלכות שעזבנו, והן מחכות לנו. רק אז נקנה לנו ידידי נפש, רק אז אולי יתגלה אותו היחס הנפשי הפנימי שכל כך דרוש לנו בחיינו החברתיים המחודשים. לא מיליציה היא העיקר, ולא אותה אנו צריכים להעמיד בראש מגמת הגדוד, כי אם אותם הפרינציפים הקדושים, אשר אינם צריכים להתבטל בתוך רעש המיליציה, לשמור עליהם, אם לא להשמיע לע"ע בתור מטרת הגדוד. זה חוב ראשון שלנו ברגע הנוכחי, והם: עבודה, הלאמת הקרקע, שפה, תרבות עב־ית. סעיפים שונים של הצעתי נכנסו בתקנות הגדוד, אולם ההצעה בשלמותה לא עב־ה. אבל איני מרבה להצטע־ על זה. בחיים, בחיינו הפנימיים נשתדל להכניס אותם. ואם זה יעלה בידנו אזי—האש כבר הודלקה. היחסים שב־נינו כמעט צרים, נעשו כ"כ אינטימיים. ואנחנו צריכים לשמור עליה לבל תכבה לנצה. רק רבולוציה שלא בגרה נגמרת בריאקציה, רבולוציה אמתית נגמ־ת ביצירה, היא נותנת ליצירה את החום, את האתמוספירה הדרושה להתפתחותה ולהפרחתה".

אולם החיים אינם הולכים אחרי תקנות מעֻבדות, אפילו כמה שתהיינה התקנות הללו ברורות ונכונות. הלגיון נעשה למה שנעשה. חלק גדול מן הלגיונ־ים, רבם מן האמריקאים, מסבות שונות, וביניהן גם סבות חשובות, עזבו את הארץ ושבו למקומותיהם. וכשפרצו הפרעות, מתחילה בירושלים ואחרי כן ביפו, כבר עבדו הלגיונרים בתור פועלים „מכל השנה" בפבריקאות של ניו־יורק ושיקגו.

אולם צבי שץ כאשר נכנס אל הלגיון כן נשא עליו את עול־הצבא הכבד מן היום הראשון אשר נכנס אליו עד היום האחרון אשר עזב אותו. ועזב עזב אותו גם כן לא מתוך קלות דעת כדרך שעשו אחרים. הוא עזב אותו באחרונה, כשהלאה אי־אפשר היה כבר בשבילו להיות שם. לאחר אשר נוכח כי החלום הלגיונרי שלו הוא חלום שוא, עורבא פרח, וכי צבא ואידיאליות טהורה הם שני דברים שמתנגדים ואינם סובלים זה את זה. וחיל, — נאמר בסגנונו של אחד מאצילי הרוח שלנו, — חיל, מכיון שהוא חיל, הרי הוא חיל...

אחרי עזבו את הלגיון נתישב צבי בתור פועל בין קבוצה קטנה—משאת נפשו הכי קרובה, וטהורה, והרעיון של חיי קבוצה בלע אותו לגמרי.

במשך הזמן הספיק שץ להשתלם היטב בידיעת השפה העברית, התחיל להגות הרבה בספרות העתיקה והחדשה, גם התחיל בזמן האחרון לכתוב שירים וגם ספורים בעברית. ובתור משורר־עובד־אדמה, הנושם במלא ישותו את נשמת הטבע החי ושואף אל האחדות, לבו נתר מכל מה שעלול לעצור בעד שאיפתו זו, שאיפת הדור המתחדש, ובמקום אחדות ישארו שוב קטעים וקרעים.

יש לו לשץ רשימה אחת בשם „על הקבוצה" שנדפסה באחת מחוברות „האדמה" באותיות קטנות בסוף החוברת. נדמה לי, בשום דבר מדבריו, המעטים אמנם, אשר הספיק לפרסם בדפוס, לא משתקפת כל כך נשמתו העליונה החסידית של שץ כמו ברשימה זו. זהו מין „ידיד נפש" חדש, שיר־מזמור לזוהר, שיר נפש בודדה חולת אהבה לאלהים,

הגן וישם קשטו את כלם במדליה יפה שהזמינו לכתחילה בשבילם בתור מתנת־פרידה לאות זכרון.

בזה נגמר החג הגדול שבו השתתפו העיר יפו עם האכ״ים שבאו לכתחילה לשם זה אל העיר, וההתלהבות של הקהל היתה גדולה מאד״.

אולם צריך להעיר כי לא כל כך בנקל ולא כל הפועלים הסכימו לרעיון ההתנדבות. מלחמה ארכה וקשה התנהלה בין שני מחנות הפועלים בין חברי „הפועל הצעיר״ ובין „פועלי ציון״ (אחדות העבודה לא היתה אז עדיין בעולם). רוב החברים של „הפועל הצעיר״ היו המתנגדים הכי קיצוניים לרעיון של „לגיון עברי״. הם ראו בלגיון הזה בגידה בעבודה— הפרינציפ העיקרי של המפלגה. ובתור יהודים התנגדו למיליטריזם בכלל. בשעת ההכרה, בשעת סכנה—שאני, אולם להתנדב, ברצון טוב לקיים מצות שפיכת־דמים—למה?

צבי שץ, שגם הוא נשטף בזרם ה„לגיון״, היה מתחילה, מן הטעמים הנזכרים, אחד מאותם המתנגדים.

„לבי לבי למתנדבים בעם,—כותב הוא במקום אחד, — אבל את עצמי יש לי הרשות לתת רק לאותה התנועה אשר בה גאולת העם וגאולת האני תהיינה יחד. זהו הקול הנסתר שלא נותן לי ללכת ברגע האחרון לגדוד. לא שמירת הקיום, כי אם שמירת האני שבי. במר נפשי עלי אני חוצב מלבי את הדברים האלה: לא אתן את עצמיותי על מזבח העם. ובטוח אני כי האגואיזם הלאומי האמתי לא ידרוש את זה ממני״.

אולם לבסוף, בהגיע אל אזנו קול פעמי אלפי הלגיונרים מאמריקה ומארגנטינה, שמן הנחוץ הוא לקבל את פניהם ושהם זקוקים להשפעה הארץ־ישראלית, אז נחלשת התנגדותו הקשה של שץ ללגיון, ובדברים נובעים מעמק לבו הדואב והמתלבט בין הן ולאו הוא מתנצל: אני עומד בין שתי חובות: חובה עליזה—התנדבות וחובה עצובה—להשאר. אין להכריע ביניהן. שתיהן שוות וראשי כבר סחרחר ועיף. קללה רובצת עלי. אנסה ל־ישאר—אולי אוכל, ואם לאו—אני עוד אוכל לבוא אליכם״.

ותחת השפעת התפתחות המאורעות של אחרי כן, כשהלגיונות מאנגליה, מאמריקה ומארגנטינה מתקרבים כבר אל הארץ, החברים מארץ ישראל עוזבים את הארץ ויוצאים מצרימה להתכונן לשדה־המלחמה, נכנע כבר שץ לגמרי, רגש המוסר שבו לא נותן לו להשאר בארץ בעוד אשר טובי הצעירים חבריו וסתם צעירים עברים הולכים להקריב את עצמם בעד קיום העם, והוא נכנס לגדיד שבו היא רואה פתאם מין גדוד אחר לגמרי, בלל לא דומה לגדודי שאר עמים: השמחה לקראת הרג ואונס ושפיכת דמים אין סימן לה, והותם עברי טבוע על הכל. וכשמי־שהוא אומר לו כי הלגיון הנהו אחרי כל הפלפולים בכל זאת בגידה בעבודה, עונה כבר שץ את הדברים האלה: לא בוגדים אנו בדגל העבודה, כי אם לוקחים אותו אתנו, בעדו הולכים, בעדו מוכנים למות, ואם נשוב, ואם נשוב—אתו נשוב״.

ובמועצה על דבר הגדוד מדבר שץ ומתאר לו את הגדוד בצורה כזו:

„גדודנו, הגדוד הא״י לא צריך להיות ולא יהיה כמו אלה שיבאו מחו״ל. פרינציפי העבודה הכי קדושים צריכים להיות חרותים על דגלנו, דגל מחנה יהודה, והם צריכים להיות הכח הרוחני המשפיע ומחנך את כל אותם הצעירים בחירי העם, שיבואו אלינו בגדודים מחו״ל. עדיין לא היינו מוכנים לקבל פני האורחים, ואולם פה במועצה הרגשתי כי ההשגחה

פרופ. ה. ויצמן מוסר את הדגל למתנדבי הגדוד העברי

ביום השני, ו׳ לחדש אב, יצאה מירושלים למצרים הפלוגה השניה של המתנדבים ל„גדוד העברי". הפלוגה הזו אף כי היתה קטנה במספר חבריה, שמנתה רק 60 איש, אולם מצד האיכות היתה חשובה מאד, כי בה נכנסו מטובי הכחות הצעירים האינטלגנטיים מירושלים. בפלוגה הזו היו מורים מבתי־הספר העברים, פקידים מן המשרד הא״י, ציירים ואמנים מ„בצלאל" גם צעירים אחדים מן האורתודוקסיה הירושלמית.

בגן בית־החולים של רוטשילד התאספו המתנדבים. שמה באו להפרד מהם הרבה אנשים חשובים, עסקנים צבוריים, ראשי מוסדות שונים וכו׳ וכו׳. הברון ג׳מס רוטשילד ג״כ היה מן הנוכחים והשגיח שהכל יהיה אצל הלגיונרים בסדר. כל לגיונר נשא על דַש מעילו פתיל משי כחל־לבן־אדם עם מגן דוד ואת המטבע (מדליה) ש„ועד העיר ליהודי ירושלים" נתן לכל לגיונר למזכרת. הלגיונרים התיצבו בשורות צבאיות, ואיש־צבא עברי, סרג׳נט, היה מפקד עליהם בעברית. בין שורות הלגיונרים ראו הרבה פנים עדינים אינטלגנטיים של אנשי השכלה אידאליסטים. את תשומת לבם של המסתכלים משך אליו יותר מכלם הציר האמן מ„בצלאל" מר ש. גבר יפה וחסן־גו מגיל של 40 שנה, בעל פנים עגולים וגדולים אבל עדינים וסימפטיים עם זקן צהוב־בהיר. ע״י מורה ביה״ס העברי מר ס. עמד יהודי מן הטפוס הישן, טפוס של יהודי ירושלמי אדוק באמצע שנותיו במעיל ארוך ופאות ארוכות עם צרורו על שכמו.

הלגיונרים יצאו מחצר ביה״ח של רוטשילד לעבור בתהלוכה זוגות זוגות. לפניהם הלכו הילדים, תלמידי „חדר תורה עברי" אשר באו ללוות את מוריהם המתנדבים לגדוד העברי ונשאו את הדגל של „חדרים" וקהל גדול של נכבדים ואנשים מפורסמים הלכו אחריהם עד תחנת מסה״ב. משם יצאו המתנדבים העברים ברכבת למצרים.

אותו עד הראיה מתאר את טקס הפרידה מן המתנדבים שערכו להם בתל אביב בדברים האלה:

המגרש הגדול מסביב לבית־המדרש בתל אביב היה גדור מסביב בחוטי ברזל, ועמודים גבוהים מכוסים עצי ארז רעננים ודגלים ציוניים. במבוא הָעמד שער יפה בסגנון עתיק עם הכתבת: „ישלח עזרך מקודש ומציון יסעדך". החזן עם המקהלה שרו והחכם־באשי, ר׳ בן ציון עוזיאל, עמד באמצע ונאם נאום יפה ונלהב בעברית. הוא הסביר ללגיונרים העברים כיצד עליהם להתנהג עם אויביהם ויחזק את רוחם בדברי התורה: „כי תצא למלחמה, וראית סוס ורכב עם רב ממך, לא תירא מהם כי ד׳ אלהיך עמך", ואחרי כן נשא תפלה שיצליחו כלם לשוב חיים ובריאים.

אחרי התפלה הוא מסר ספר־תורה קטן לאחד מן המתנדבים, איש צעיר משכיל וירא־שמים א. א., העוזב אשה ובנים ופורש למלחמה. הצעיר הזה נטל על עצמו להתפלל יום יום בטלית ותפילין ולעורר גם אחרים לעשות כמוהו. א. נגש עם ספר־התורה אל כל אחד ואחד מן הלגיונרים וגם נשא נאום קצר. אז הוציאו הד״ר חיים ויצמן עם הברון רוטשילד מבית־התפלה שני דגלים ציוניים על אחד היה כתוב „בעד עמנו ובעד ערי אלהינו" ועל השני: „בדם ואש יהודה נפלה ובדם ואש יהודה תקום". הד״ר ויצמן הגיש את הדגל אל המנדבים וגם נשא נאום קצר, שבו אמר כי ירימו את הדגל בעד הארץ וישובו בתרועת נצחון. החזן שר „שמע ישראל" ו„לד׳ הגדלה" אחרי כן „יהללו", ושוב עשה כמה הקפות בספר־התורה. המתנדבים שבו בסדר צבאי אל

לחיים ומתקרבת אליהם. השופכת ממשלתה לא רק על יחידי סגלה, כי אם על כל בן־אדם הקרוב לטבע, שהרגש הרליגיוזי פועם בקרבו. ולא עוד יגש בן האדם אל אדמתו אשר הוא מעבד כבעל אל מקנת כספו, כי אם כבריאת קדש, יפירית יפים שלא היו עוד תצמיח האדמה החפשיה. לא תמכר האדמה לצמיתות, „כי לי הארץ אמר ד׳".

ברגש רליגיוזי כזה ובאמונה צרופה כזו עובד שין את עבודתו, ואת הרגש הזה ואת האמונה הזאת הוא מתאמץ להקנות גם ליתר חבריו העובדים. אולם מעטים הם עדיין שיבינו לרוחו, והעובדה הזאת מצערת אותו, מחדדת את הרגשתו עוד יותר ובטון עוד יותר תקיף ומחלט הוא כותב אחרי כן בקונטרס:

„חברים אומרים: „אנו זקוקים לעבודת אדמה קדם כל, ולא לפתוח הנפש. אם נעבד כלנו, גם הנפש תהיה יפה".

„אולם עד מתי נאמין, כי בהשתנות תנאי הכלכלה גרידא נשתחרר גם מהעבדות המשורשה בנו?" וכו׳. „קבוצה כלכלית" ומושבי עובדים, כל אלה יצרו לנו רק עובדי אדמה חרוצים, אך אותם היחוסים הקרים, המקפיאים את הדם, הממיתים כל הגיג לב, המוחים כל נצן רך—בעינם יעמדו... הנפש, זו נפש האדם האמללה תגיע כמקדם בלב היישוב הצפוף, ישוב עובדים חפשים — ומה לי כל עבודת האדמה ומושב העובדים יקואופרציות או „קביצות כלכליות", אם המדבר כקדם ישתרע?

ואני, ב„כת" אני מאמין, בתנועה אנושית־רליגיוזית מעין אסיים בזמנם או דיבוביים. רק תנועות כאלה עד היסוד תזעזענה את הישן. הן הן היסודות! ורק קומונות כאלה ולא כלכליות בלבד הן בנות קימא. אותנו תגאל רק תנועה משיחית עמוקה, השואפת להקים נפש אדם מחדש ויחסים אחרים חדשים, רק בה היכלת לזין איתנו בבחית־איתנים כדי להפליא נפלאות, היא גם את הכלכלה תיצור לנו. גם איתה „סביבת העבודה" הנחוצה והמתאימה והיא אשר תטע אותנו ביסוד הקרקע, היא הפועלת בנו ואשר הביאה אותנו עד כה".

ככה עבד זה האיש אציל הרוח עבד והטף לרעיונותיו הנעלים עד התחולל סופת המלחמה ותצרר בכנפיה האיומות גם את ארץ ישראל. בימים ההם והארץ סגורה ומסגרת כיריחו בשעתה, אין יוצא ואין בא ואין יודע דבר מכל הנעשה מחוצה לה.

בהכנס הצבא הבריטי ליהודה אחרי כבוש אלנבי את ירושלים התחילו מסתדרים לגיונות עברים בלונדון, באמריקה בארגנטינה וגם ברוסיה*). הידיעה על דבר הלגיונות הגיעה גם לשין, כמו לכל הפועלים, בהיותם עסוקים בעבודתם בשדות יהודה והגליל. נתקבלו פרטים ע"ד התחלת הוסד הלגיונות באמריקה, איך שבחצוצרות וקול שופר ובנשפי־פרידה היו יהודי אמריקה, רבם ציונים, מלוים את הלגיונרים היהודים בדרכם אל החזית הא"י. כמו כן נתפשטה שמועה לגנדרית בארץ שגם ברוסיה הולך ומסתדר מחנה צבא יהודי גדול של שלשים אלף איש במספר, בהנהלתו של „המפקד הצבאי" מ. אוסישקין, והם יבאו דרך סביר ־ ילדיבוסטיק באניות לא"י, לעזור לשחרר את הגליל מידי התורכים.

תחת השפעת הידיעות הנפרזות הללו וגם מהרבה סבות יסודיות אחרות התחיל מסתדר גם הלגיון הארץ־ישראלי. עד־ראיה אחד מתאר את פרטי הסתדרות הלגיון הארץ־ישראלי ויציאתו למצרים ואחרי כן לחזית, בדברים האלה:

*) עיין ברשימותי על זבוטינסקי וטרומפלדור.

קורא ביחד עם טרומפלדור לועידה של המצדדים ברעיון המושבה הקומוניסתית. הועידה נערכת ברומני שלשם בא גם טרומפלדור. הפעם כבר מתודעים שניהם פנים אל פנים, וידידותם מתחזקת עוד יותר. אחרי הועידה שב שץ בלוית קבוצת חלוצים ומתחילים לעבוד בגליל. וככה הוא נעשה אחד מן הראשונים של מפתחי רעיון קבוצות הקומוניסתיות על גדות הירדן והכנרת—ומובן מאליו—גם לקנאי נלהב לרעיון הלאמת הקרקע.

אולם למרות נטיתו של שץ המשורר לרומנטיות אין הוא מסיח את דעתו אף לרגע מזה ששאלה קשה ומסובכת כמו „הלאמת הקרקע" יהיה כל כך נקל להעביר בחיים. במאמרו „על הסף", שנכתב על ידו עברית, אשר הספיק לרכש אותה במשך עבודתו בארץ ושנדפס בקובץ „בעבודה" הוא כותב:

„בלי מלחמה לא תתגשם בחיים הלאמת הקרקע בצורתה הרצויה לנו. אלימנטים בעלי־ביתיים לא יותרו על האפשריות לשאת שם בעל, ואנחנו הפועלים לא נרצה, לא נוכל לרצות כי ארצנו תשודד על ידי חברות פרטיות, ולא נתן להזרם הזה להכנס ולשטוף את נצני הארץ.

אם נביט על כל תנועה לאומית אמתית כמו על הבעת שאיפה ידועה אז נבין, כי הריבולוציה שלנו, הציונות, אינה תשוקה למקלט בטוח בלבד, כי אם רצון לגשם בחיים את השאיפה של האומה המונחה ביסודה. והשאיפה הזו קודם כל עומדת להתגלות ביחסנו לאדמה, כי הן הכל מתחיל מן האדמה. ממנה אנו יונקים את לשד החיים. האמנם לא נקדיש לה את מחשבתנו הראשונה?

או הנשב ונחכה עד אשר הקפיטל יכה שרשים פה ויקרע לגזרים את ארצנו ארץ העובד?

הלאמת הקרקע היא איפוא התנאי הראשון וההכרחי שעלינו לגשם בחיים, בשלמותו ולא באופן חלקי ושמבלעדו לא נוכל לצעוד הלאה, יען כי כמו שמן האדמה פורח ומשגשג כל חי, ככה קשורות כל שאלות חיינו בשאלת האדמה. שאלת האשה והמשפחה, הרליגיה והכלכלה פה על בסיס האדמה הן נראות לפנינו בצביונן הנכון.

הלאמת הקרקע מבשרת לנו שנוי יסודי ביחס שבין האדם אל האדמה. האדמה שוב איננה עוד אמצעי לשם עסק ונצול, פרנסה וחיים טובים, היא בעצמה ובכבודה המטרה. היא בעצמה אותו היסוד הנשגב אשר לא יד אנוש עשתהו. משוחררה—היא בעצמה משחררת את בעלה כביכול מן הפסיכולוגיה של בעל וישוב מעלה נר קדוש בקרבנו, זיק אלהים שמבלעדו אין כדאי לחיות בעולם הזה. שוב נברא וצומח בנו אותו היחס הרליגיוזי שרעך כמעט ברחוק מן הטבע וברעש הכרכים.

מושחתים אנו, צחוק ציני על שפתינו תועה. אלהים—מת, המשפחה נהרסה ובמקומם—יאוש, חלול כל קודש ואפס. פסיכולוגיה של אדון ועבד, בעל ושפחה הדורשת בכל בצע ותועלת, הרואה בכל אך כלי־שמוש לפרנסה ותענוג, הממלאה ישחוק פיה על כל מה שצפון עוד וסוער בנשמה.

אלה הם הסימנים העיקריים, סימני הדור המטריאליסטי שלנו.

ועם כל זה לא מתה עדיין בנפש האדם התביעה הרליגיוזית והצרך בסביבה משפחתית. התוכן ישנו והצורה ההולמת אותו — תברא. במקום משפחה על יסוד של קרבת דם באה הקבוצה על יסוד של קרבת נפש. ובמקום דת—אמנות הדשה המקרבת

צְבִי שֵׁין.

עוד בגולה בעירה רומני, פלך פולטבה, באיקרינה, והיא עידנו תלמיד בבית־ספר ריאלי, כבר נשא בחבו תכניות שונות של יסוד מושבות קומוניסטיות בארץ ישראל, ובשנת 1908 הסב אליו בתכניותיו אלו את תשומת לבו של יוסף טרומפלדור, שגם הוא היה עסיק תמיד ברעיון הזה, וככה נתקשרה בין שני האנשים השונים בטבעם זה מזה—בין המשורר החולם צבי שין ובין הריאליסטן הפקח יוסף טרומפלדור, על יסוד האידיאל הקומוניסטי, חליפת מכתבים חמה ומראה ענין שנמשכה עד בואם לארץ ישראל, מבלי ראות ימברי הכר איש את פני רעהו עד עת ההיא.

בשנת 1910 יוצא צ. שין הראשין בלוית קבוצת חברים קטנה לארץ ישראל להקור ולהוכח עד כמה שאפשר יהיה להגשים בארץ את הרעיון של יצירת חיים קומוניסתיים ע"י יסוד מושבות קומוניסתיות.

בבואו אל הארץ מתחיל צ. שין לעבוד במושבות יהודה. בשנה הוא עובד, נענה וסיבל; יש אמנם רגעים יפים, רגעים רומנטיים אבל לרוב מתגבר הצער, עולה כנחשיל ובולע אותם, משכיחם, והיו כלא היו. רואה הוא המון יהודים, בוני הישוב מקדם, להם בלו"יים קראו, חלוצי העם. והנה נהפך עליהם לבם, נהפך לאבן... אין שאיפה, אין משאת נפש, אין חזון לעתיד, חולין חולין, חולין בכל... האדמה, אדמת הקדש,—חזון לבו ומשאת נפשו מעודו, אף היא שוממה, עוטה אבלים, ריח של גופות זרים וזיעה זרה נודפת ממנה... ואם יש כי יתנשא פה ושם קול שיר עברי, ונבלע עד מהרה בין המון קולות זרים עובדי עבודת תחיתנו. „ואיככה זה,—קורא הוא אחרי כן בלב דואב,—ואיככה זה אוהב אותך כיום, אדמה, אם עבדים זוחלים על פניך, אם מוציאים איתך אל השוק וקונים ומוכרים אותך על פסגותיך ועל עמקיך ובחוצפה יאמר לך: אני—בעלך?.."

והוא עוזב את המושבה ומתישב לזמן־מה ביפו. שם הוא נכנס בתור חבר לקבוצת העובדים בחולות תל־אביב בראשית הבנותה, ובינתים הוא מתודע עם החולם מיכל הלפרין מתקשר עמו בקשר של אחוה ורעות ומזמינו בתור חבר לקבוצה הקומוניסתית העתידה להוסד.

אחרי שנה של למוד וחקירת תנאי הארץ והישוב העברי עוזב צבי שין לזמן מוגבל את הארץ, ויוצא לרוסיה לשם רכישת חברים לטובת יסוד מושבות קומוניסתיות בא"י. שם היא

בימים ההם נולד אצלו רעיון חדש, שנגש גם להוציא אותו אל הפועל: הוא התחיל לכתוב ספור חדש, שצריך לתפוש לא יותר משישה עשר עמוד וזמן כתיבתו צריך להמשך לא פחות משנה. הספור הזה עתיד היה להיות לפי דבריו מין דוגמה של אמנות חדשה, אשר תעלה בערכה על כל מה שנכתב אצלנו עד עתה. הספור צריך היה להכתב במלים ספורות, לא יותר משורות אחדות בשבוע. פעם, לאחר שכבר הספיק לכתוב כמה עמודים, קרה מקרה כי אלה האחרונים נאבדו, או ששכח, מפני רשלנותו, ועזב אותם בארגזו הממושכן אצל בעל האכסניה שלו. הוא בא אלי נבוך ונרעש מאד, ישב אל שלחני, ואחרי שעות אחדות של התרכזות כל החושים, מבלי הרגיש בכל אשר מסביבו, הצליח סוף־סוף להעלות מחדש על הניר את רחשי לבו.

ככה הוא חי בדחקות ובחוסר כל, ניזון רק מעונג היצירה, שלא הביאה לו כמעט כל הנאה חמרית, עד אשר ידידו, אבי כל הנעלבים והנדכאים, י. ח. ברנר, שב ממגדל, מגדוד העבודה, ונתישב בשכונת הערבים מעבר ליפו. מיד הוא לקח גם את לואידור אליו והיה תומך בו בכל אשר השיגה ידו.

*

בימי הפרעות ביפו כשמצאו בפעם הראשונה את ברנר, את היצקרים ואת צבי שץ מוטלים בדרך לא הרחק מן הבית אשר גרו, — הרוגים, ספרו, שהרחק מאלו האחרונים בצד אחר ראו עוד הרוג אחד שלא יכלו להכירו מרחוק. זה היה לואידור. בפעם השניה כאש־באו לקחת משם את ההרוגים להביאם לתל־אביב, לא מצאו כבר את אותו ההרוג.

כבחייו, כן גם במותו התנכר לאדם.

לבי, לבי לך לואידור.

הנשים של שקספיר, על „הרמן ודורותיאה" של גיתה, על „רובינזון קרוזה" ועל „פן" של המסון.

כאמור, היה מטבעו בישן וצנוע מאד. פעמים היו המדות הללו מתבטאות אצלו עד לקיצוניות ממש, עד כדי להעליב את האחרים.

נכנס לואידור אל בית, במקום שמצא אחד או שנים אורחים שאינו מכיר אותם, מיד היה משתמט ונמלט החוצה. פעם לא הצליח להשתמט, ונשאר לשבת בביתי בחברת ארבעה אורחים, גברים ונשים, שלא הכירם. ישב כל העת, הקשיב לדברי המשיחים ובעצמי לא הפליט אף מלה. למחרת, השכם בבוקר—כנראה שדעגון לא נתן לו לישון כל הלילה—הופיע אלי פתאם לשאול, אם התנהג בחברת האנשים של אתמול „כבן־אדם"...

תמיד היה נדמה לו כי צוחקים לו, כי מביטים אחריו, כי רודפים אותו, וזה היה גורם לו צער ועינויי נפש מאין כמוהם.

לא פעם היה נעלם פתאם מן העיר לימים ולילות רצופים. ואין אחד, גם מהכי קרובים לו, יודע מקום העלמו. פעם במקרה כזה הלכו אחדים מידידיו לבקש אותו, ירדו אל חוף הים, אולי ימצאוהו מושלך ע"י הגלים על החוף, פשטו על פני כל הדרכים לבקש אותו ולא מצאוהו. לבסוף אחרי עמל ויגיעה רבה, מצאוהו בדרך בין יפו לפתח־תקוה הרחק מישוב, כשהוא שוכב במערה אפלה, על ידו כבר להם יצפחת מים, ושוכב והוגה באיזה ספר עתיק.

בדמותו ובצלמו היה מתאר גם את גבוריו ההיסטוריים. בספורו „עלי", שהדפיס ב„הפועל הצעיר", אנו קוראים את השורות הללו:

„עלי יצא את גבעה וידוד סביבה שלשה ימים וירעב ויעף. ויהי בלילה השלישי, וישכב בשדה בקוצים, והימים ימי סוף החודש השביעי, ורוח קרה נשבה מצפון ומים, ויַלט עלי את פניו בכפות ידיו ויבך ויאמר: מי יתנני יליד מדבר, ארץ צלמות אפלה, שם אשלו לא אדע רע; לא אראה פני איש ולא יראני איש ולא ירדפוני נצח ולא יענוני חנם, ויוסף ויאמר: מי יתן לילה נצח לא יאיר יום, חושך סביב, דומית שאול, אין איש"...

מיד אחרי הפרעות בירושלים, כשסרתי אליו לראות בשלומו, מהר והוציא מתוך ארגז מאובק, שעמד מתחת למטה, גליונות ניר והתחיל, מבלי כל הקדמה מצדו, להקריא לפני פרקים אחדים מרומן היסטורי מתקופת החשמונאים. הוא נתיעץ עמי ע"ד הדפסת הפרקים הללו למצער, כדי להקדיש אותם לגבור ההגנה העצמית בימים ההם, במלים „למעוטר עטרת הקוצים זאב זבוטינסקי". אולם לא את הפרקים הללו ולא את הרומן כלו לא הספיק לואידר להדפיס. כה"י ביחד עם שאר חפציו נתעכבו על ידי בעל המלון שלו הנזכר, בתור משכן בעד שני הפונטים שהוא, לואידר, נשאר לו חיב—שכר לינה ואכל.

אחרי עזבו את האכסניה, שוב לא נודע לנו דבר העלמו. ושוב התחלנו לחפש אותו. הפעם היינו כמעט בטוחים שימי הפרעות ודאי השפיעו עליו וכי הפעם כבר לא נמצא אותו חי. יותר משבוע ימים חפשנו אותו בעיר ובמושבות הסמוכות וביום השמיני נודע לנו במקרה שלילה לילה הוא בא ללון במרתף הבנין הגדול של „הבונה" קרוב לפסי מסלת הברזל שבתל־אביב. כל היום הוא מסתובב בשדות הרחק מן העיר, שם הוא חי ורושם רשימותיו, ובבוא הערב הוא מתקרב בחשאי אל העיר ונכנס אל המרתף ההוא ללון.

אפס גם שבתו בעיר לא השביעה אותו רצון. הוא זכר בחיי העבודה, בקרבתו אל הטבע, ושוב התחיל נאבק עם עצמו לברוח מן העיר אל המושבה.

כעין בטוי של שאיפתו העצומה לחיות חיי טבע הפשיים תחת להט שמש המזרח יש למצוא בספורו הא"י שנדפס ב„התורן" בשם „קרחת". במין התלהבות מוזרה כמעט חולנית הוא קורא בספור ההוא אל השמש: „להטי שמש! להטי! בעורי! יקודי! שמש ארצי, שמשי, צרבי, שזופי! השחירי את אור פני כעור בן־המזרח מלידה ומבטן. הום! חום! הוסיפי אש! הגדילי המוקד, צרביני, הכיני בשרב, עניני בחום!"

בתור תמונה חיה של התלבטות האדם הזה בין החיים וההדרון יכול לשמש המאורע האופיי הזה, אשר אירע לו בקיץ שעבר, ואשר הוא עצמו ספר לי אותו אחרי כן:

הוא הלך לרחוץ בים. שוחה הוא היה מן המדרגה הראשונה, והתחיל לשחות, שחה והפלג מן החוף מ־חק רב, מבלי הרגש בדבר, מהיותו שקוע בתוך עצמו, כדרכו. ככה הוסיף לשחות, הלוך והת־חק יותר ויותר, ופתאם, כשהקיץ מחלומותיו והביט לאחוריו ראה לחרדת נפשו והנה כמעט לא נראה החוף. כיצד ישוב מרחק רב כזה? והנה בשכבו על גבו ־לנוח על פני המים ממעל נצנץ רעיון במחו והתחיל לחשוב כך: לכתחילה הן לא היה מתעורר בו העוז לגמור את חשבונותיו עם החיים בדרך כזאת, אם כי בזמן מן הזמנים היה אנוס סוף סוף לבחור אם לא בדרך זו אז בדרך אחרת... אולם עכשיו, בדיעבד, מכיון שהוא כבר פה, החוף רחוק מאד, כמעט שאין לשוב אליו, והמקרה בא לידו... מדוע לא ישתמש בו? וכי מה יפסיד? את מטתו המזוהמת עם מזרון הקש המנוקב והמחוסר סדין בחדר המחניק במלונו של ליפשיץ בנוה־שלום, אשר זה יותר מחדש ימים שלא שלם שכר לינה— שלשת הגרושים ללילה? ולאן, ולמה ישוב? אולי להעתיק עוד כתב־יד של ברנר, מעין „שכול וכשלון" חדש, אשר העתיק עד עכשיו, שוב להתחיל לטפל עם טפוסי ברנר הדוויים והסחופים, חובטי ראשיהם בקירות ותולשי שערות ראשיהם ומתגרדים בהנאת־שכרון בפצעיהם זבי־הדם? או אולי ישוב אל העבודה ואל הטבע, זו משאת נפשו מעודו, אולם הן צחוק יצחקו עליו, יען כי זר ומוזר הוא להם, כנכרי יתהלך ביניהם... לא, אין מקום לו בעולם הזה! התהום, רק הוא גואלו היחידי, רגע אחד — והוא נגאל... ככה חשב את חשבון נפשו בשכבו פרקדן בלב הים מתנדנד על פני הגלים, כנוע ילד חולה בעריסה... עודנו הוגה כך, נכון לצלול תהומה, והנה נפקחו עיניו פתאם, וירא, כאשר לא ראה כן מעודו את תכלת שמי הארץ ואת זיו קרני השמש, אל אזניו שהיו כמו סתומות עד עתה הגיע פתאם קול המון גלי הים והכל נתמזג לקול אדיר אחד הקורא לחיים, לאהבה, לאשר! לחיים!—התנשא אליו כהד אדיר וחזק מעל מרחק החוף. לחיים! לחיים!—התפרץ כמענה־הד מלבו אף הוא, וכרגע אזר את כל כוחותיו, וכשוחה מובהק התחיל לשחות, הלוך ושחה בדרך אל החוף. הוא נתקרב אל סלע עוד הרחק מן החוף, עלה ועמד עליו לנוח ואחרי רגעים מספר הוסיף לשחות הלאה וכבר בלי הפסק עד קרבו סוף סוף אל החוף, בעת צללי הליל כבר התחילו מתפשטים על פני הארץ.

הוא שב אל החיים.

גם הימים הכי קשים בחייו, בהיותו ממש רעב ללחם, לא היתה להם שליטה על עולמו הפנימי, הרוחני. להפך, דוקא אז הוא נגש לכתוב מאמר על טפוסי

יוסף לואידור

התודעותי עמו היתה ע"י י. ח. ברנר שהביא אותו אלי בהצעה, להיות המתרגם העברי של ספרי הנוכחי. רגעים אחדים אחרי שאותו הבחור המוזר נפטר מאתנו העיר לי ברנר בטון הכי רציני: „לכשתגיע לסיום הספר, יזדמן לך בסוף לכתוב דברי־מה גם על המתרגם עצמו, אם רק יעלה בידך לעמוד קצת על טיבו". דברי־נביאתו הללו על המתרגם נתקימו, כאשר נתקימו, לאסוננו הגדול, גם דבריו של המציע איתו, אשר נבא פעמים רבות על עצמו.

בישנותו ובדידותו היתמותית של לואידור היו מוזרות ובלתי שכיחות כמוהו עצמו, עם אופן חייו המשונה ועם הלוכו, לרוב לא על פני המפסעות כי אם דוקא באמצע הדרך — אותו ההלוך הסוער מתוך נפנוף בידיו הארוכות באויר, כמי שנמלט מפני השריפה או כאדם הנאבק עם המון רודפים נעלמים...

עשרות רגעים רצופים, כאותה ריבה קוקטית וקלת־דעת, אולם במטרה אחרת לגמרי, היה עומד מצומד אל המראה ומסתכל בקלסתר פניו העגומים, כמתאמץ להוכח אם לא נגלה בם הלילה איזה קו, איזה שרטוט, צל כל־שהוא מעולמו הקבור במעמקי ישותו האלמה.

— הגידה לי,—היה פתאם פונה אלי, היחידי, שהיה מזכה אותו לפעמים בדבור שלא מן הענין,—הגידה לי, אני לא גרמתי לכם שום אי־נעימות, אתמול, כשישבתי אצלכם?

— מה אתך, לואידור? איזו אי־נעימות? מה אתה שח? להפך... ואולם הוא מבלי התענין כבר בהמשך דברי, נבוך ואדם כאש, ממהר ונעלם החוצה...

שקוע תמיד בעצמו ובהמון חלומותיו, בהיות עליו להכנס לפעמים אל איזה בית, היה לא פעם טועה ונכנס אל בית שלפניו או אל בית שלאחריו, נכנס וישב על כסא, ורק אחרי רגעים אחדים כשעמד על טעותו קם נכלם ומהר ועזב את הבית.

בזמן הראשון לבואו (מעיר לודז) לא"י היה פועל במושבות יהודה. לפי מבנה גוו וכחו הגופני יכול היה להתאים את עצמו אל העבודות הכי קשות, אפס נטיתו האורגנית לבדידות הולידה אליו יחס משונה מצד חבריו העובדים. הם לא הבינו אותו, לא רצו להבינו, ויש שהיו גם מתלוצצים עליו. יחס משונה כזה גרם לבודד אציל־הרוח כאב גדול מנשוא וסוף דבר היה שעזב את המושבה עם העבודה ועבר אל העיר יפו. שם הוא מצא לו איזו פנה נדחה בשכונת נוה־שלום, חזר לעסוק בעניני ספרות, לרוב תרגומית, ויוסף לחיות בבדידותו באין מפריע, מלבד אורח הקבוע — הרעב.

י. ח. ברנר (האחרון משמאל) עם הסופרים:
ש. י. עגנון   דוד שמעונוביץ   א. ז. רבינוביץ

שכין גוה־שלום ונוה־צדק. כשעה או שעתים אחרי חצות הלילה כשנרדמתי תרדמה עמוקה, עיף ויגע מחצי הראשון של יום העבודה ומהחצי השני של הליכה ברגל מחולדה ליפו, הקיצותי פתאם לקול ממרר בבכי. מתוקף שנתי לא יכולתי להבחין כרגע את הצד אישר ממנו עולה הבכי. אני מה־ית אל החלון חיש פתחתי את התרים להוכח אם לא נמצא מי שהוא בחדר מלבד שנינו, אשר לא השגחתי בו מתחילה או שנכנס בשעה שכבר הייתי ישן. ומה נדהמתי כשנגלה לפני ברנר, הוא עצמו, כשהוא יושב על יציעו העשוי קרשים וארגזים של נפט, מחזיק את ראשו פרוע השער בשתי ידיו, בוכה ומתיפח בקול קורע לב. נבהל חרדתי אליו ושאלתיו: ברנר, ברנר, מה לך? אתה חולה? רגע הוא חדל מלבכות ולהתיפח ובתנועת יד אמר: „לא, אני בריא". סוף סוף הוברר לי מתוך דבריו כי סבת הבכי היא שמנחם גנסין וליזה ורון עוזבים את הארץ ו„הבמה" תשאר עזובה בלי שני המשחקים הכי חשובים. לאור הירח הבהיר שהציף את חלל החדר הקטן ראיתי אותו בפוזה הטרגית־המשונה הזו, ומודה אני, שמוזר היה לי לראות את היהודי ברנר, נזיר כל אחיו הסופרים האינטלגנטים האירופיים, זה, שהיופי, לכאורה, לא תפש אצלו כל מקום, או כמעט כל מקום, קם מאוחר בלילה לשפוך דמעות כתנים על העדר התיאתרון אצלנו. ואולם לא יכולתי גם לחשוד בו בסנטימנטליות. ואמנם כעבר ימים אחדים, וב„הפועל הצעיר" מופיע מאמר מאת י. ח. ברנר ואני קורא בו באריכות את כל אשר גמגם לי מתוך דמעות באותו הלילה. „באו באו וראו,—קורא הוא, — כמה מדאיב הדבר, כמה עניים אנו ומה חדלים אנו בחיינו כאן…" וכו' וכו' ברוח כזה. „חיינו!" — קורא הוא הלאה, — משחק מר ואכזרי נעשה בנו הפעם! איזה מאן־דהוא התגרה בנו: הרי יש אפשרות, הרי כבר הגיעו לאיזו מדרגה — ולא!.."

שחוק הגורל, שחוק גורלנו המר והמציאות שלנו הנוראה… כותב הטורים האלה אינו סנטימנטלי, רבותי. נלקחים! בתקף יד ההכרח! בתקף אימת חיי הגטו! ואנו עזובים, דוויים וחסרי כל. וידנו קצרה להושיע. ואם יש לפעמים ובמקרה. תהיינה לנו שעות אחדות של תענוג אמנותי עברי—מיד בוא יבוא הצער, וילוה את כל אחד ואחד מאתנו לביתו."

התרשמותו הקיצונית ממקרים כאלה, ומכש"כ מענינים שהיו תוכן כל חייו ושנלחם עליהם במסירות נפש ממש משפיעה סוף סוף, ובאופן מבהיל מאד, על מצב בריאותו. הוא נלקה בשתוק הגוף, הרגלים פוסקות מהשמע לו, ואחדים מידידיו מעלים אותו הגלילה להתרפא בחמי טבריה. בטבריה נעשה מצבו עוד יותר קשה ואז מעבירים אותו אל ביה"ח המיסיונרי המקומי.

לאשרם של כל ידידיו ומקורביו נרפא ברנר ממחלתו אחרי שָכבו חדשים אחדים בטבריה, ושוב, בריא ומלא כחות יצירה חדשים, הוא שב לעבודתו הספרותית. מתבונן ומקשיב לכל הנעשה ומתרחש בעולמנו, כותב ורושם, כדרכו, בכל עוז רוחו ובכל אש התלהבותו את מאמריו ו„ציוניו" על החיים ועל הספרות שבארץ ובחוץ לארץ. וכך עוברות שנים על שנים וברנר ה„פסימיסט", ה„כופר", ה„הורס" נעשה לתושב הארץ הקבוע, אמנם בדול מן התחיה הרשמית וגם רחוק קצת מתחום המושב הקבוע של תל־אביב, אבל קרוב וקשור בכל נימי ישותו צמאת־החיים אל חיי העם ואל משאת נפשו.

*

בישנת תרפ"א ביום ב' כ"ד ניסן בימי הפרעות ביפו מצאוהו מוטל בדרך בין יפו למקוה ישראל. הוא נרצח רצח אכזרי בידי הפורעים הערביים.

את הדברים האלה. „יתכן—אמר—יתכן מאד, שפה אי אפשר להיות, ואולם מוכרחים להשאר פה, פה מוכרחים למות, להרדם... אין לעמנו כל מקום אחר על פני האדמה"...

אולם הרהורי־היאוש הללו ע"ד המיתה בא"י הנם רק מקריים לגבי ברנר, תוצאה מתוך תנאי חייו הקשים מאד בימים ההם. עודנו צעיר אז, כבן שלשים ומשהו, מלא חיים, אהבה ורחמים לכל נדכה וקשה יום ולכל מבקש חיים והצלה.

אחרי שהוא עוזב את העיר ירושלים, הוא עושה שוב טיול אל המושבות. אולם בפעם הזו הוא מבקר רק את הפועלים החלוצים. יש שהוא רואה פועל בשובו עם ע־ב מן השדה ובהתירו את הפרדות מן העגלה. ברנר מסתכל בעבודתו זו הנעשית בידי הפועל העברי באופן הכי רגיל וטבעי, והדבר עושה עליו רושם כביר מאד. היא אינו יכול לשכוח את זה. מפעם אל פעם הוא מפליט: אכן, עוד יש בקרב עמנו צעירים בריאים וטובים כאלה, ואנכי מתלונן. בחורים חלוצים כאלה, שהוא רואה אותם חורשים וזורעים ונוטעים ושבים בריאים ועליזים מעבודתם, מפיגים ממנו את רוח יאושו. היא מתישב במושב הפועלים עין־גנים הסמוך לפתח־תקוה ושם היא מתקשר ומדבק עוד יותר בחיי העובדים. בשקידה ובמרץ, שרק ברנר מסוגל לו, הוא נגש לכתיבת מאמריו הפובליציסטיים בשאלות הישוב השונות, וגם על חיי ההמונים שבגולה. אולם הוא אינו מסתפק רק בכתיבת מאמריו בלבד. הוא מתחיל גם להקריא שורה של הרצאות על סופרים ומשוררים שונים והמון שומעי־מעריציו הולך ומתרבה מפעם אל פעם. ואמנם להרצאותיו היה ערך חנוכי גדול בשביל צעירי הארץ. וככה היה עובר ומרצה את הרצאותיו בכל מושבה שרק נמצא שם איזה קומץ של פועלים עברים. לא פעם, בדברו על פ־ץ סמולנסקין או על יהודה ליב גורדון, כשהוא מגיע בהרצאתו אל העובדה, שבניו של הראשון עזבוהו, או אל שאלת היאוש של השני: „למי אני עמל?" נטל ממנו פתאם הדבור ועם המלים הקצרות „קשה עלי הדבור" הוא מתפרץ פתאם בקול היסטרי כשהוא כובש את ראשו בין זרועותיו וכל יצורי גוו רועדים. ככה עוברים רגעים מספר עד שוב אליו רוחו והוא עומד וממשיך את הרצאתו. אולם יש שלא היה יכול להבליג על בכיתו והיה מוכרח, לתמהונם וצערם של שומעיו, לעזוב את האולם מבלי כלות את הרצאתו.

הרצאותיו היו הרגעים הכי יפים ובהירים בחייו הקשים של העובד העברי בארץ.

מפני סבות משפחתיות הוא עובר מעין גנים ליפו. שם במרכז העולים המרובים הוא מוצא לו כר יותר נרחב לעבודתו בתור סופר ומרצה. אחדים מצעירי יפו, פועלים ומורים, מיסדים קבוצה של „חיבבי הבמה העברית" וברנר נעשה לאחד מעוזריה הכי אקטיביים. הוא מתרגם בשביל הבמה מחזות אחדים מחיי היהודים. הוא עובד בלי הרף, מתאמץ בכל כחותיו להקנות את הדבור העברי החי לאלה מן המשחקים שלא היו רגילים בו ביותר. וכל זה הוא עושה מבלי קבל כל טובת הנאה חמרית.

הנני נזכר באפיזודה טרגית אחת מחייו, שלנצח, כמדומני, לא תשָכח מלבי. הדבר היה כלפני שלש עשרה שנה, בלילה, ביפו אחרי הצגת המחזה „יעקב הנפח" של דוד פינסקי, בתרגומו ובהנהלתו של ברנר ובהשתתפותה של המשחקת הראשית רבת הכשרון ליזה וַרון בתפקיד של תָמרה. אני עבדתי אז בחוה הולדה ולשם המחזה סרתי אז ליפו. אחרי המחזה הזמין אותי ברנר אליו לישון. מעונו נמצא אז על החולות

ברנר גר זמן ידוע בירושלים, בירושלם קרתא דשפריא, והוא משוטט כל הימים ברחובותיה ובסמטותיה הצרות, מתחקה על חייהם הריקים והטפלים של יהודי החלוקה, שהם רוב התושבים היהודים. יום יום הוא מבקר את „מאה שערים" מקום מגורם של רוב היהודים החיים ללא עבודה וללא כל משלח־יד, ואת התורה עשו „קרדום לחפור בה", ממלאים את כל הישיבות, מתנדנדים נדנוד של שעמום ותוגת בית־קברים לפני הגמרות, ו„לומדים תורה", על מנת לקבל את החלוקה מקופסתו של ר' מאיר בעל־נס, הכסף שנשלח הנה ע"י יהודים תמימים מכל תפוצות הגולה. ברנר מסתכל אל הגופות הצנומים הללו, אל פניהם החורים ללא טפה של דם ואל עיניהם המפיקות מרה שחורה, מרוב ישיבה על הספסל בין ארבעת כתלי בית־המדרש, ללא אויר בריא וללא קרן אור שמש. ברנר מסתכל אל חיי היהודים הללו בירושלים, עיר התורה, במקום שמספר „ישיבותיה" והלומדים בה כל כך רב והעולים לעם בכל כך הרבה מיליונים ואף על־פי־כן, אף פעם לא הצליחה ירושלים להקים מקרבה רַב אחד הגון בשביל הערים והעירות שבארצות הגולה, כי אם להיפך, בכל פעם, כשירושלים זקוקה לרב הגון שיהיה ראוי לתעודתו – היא מביאה כזה מבריסק־דליטא, מוילנה – ירושלים דליטא, במקום שעד היום עוד נלמדת שם תורה לשמה ואיננה קרדום לחפור בה. רואה הוא את כל הדברים האלה, ויגון כבד תוקף את נפשו.

„בימים ההם – קוראים אנו את דבריו באחד מהגומרים הישנים של „הפועל הצעיר" – נזדמן לי לראות את ההמון הירושלמי בהצטפפו פעמים: בקוננו ובעלזו. המון זה הוא העם שבתוכו אני יושב בימי חיי אלה האחרונים, וצריך אני להגיד (לעצמי) שההמון הירושלמי האדוק הלז הוא הנורא בין כל המוני עם ישראל בכל תפוצות הגולה אשר ידעתי. מתהלך אני לפעמים ב„יודישע געסיל" בימי השבתות. לכאורה יש ילדים עדינים, נחמדים אפילו בפניהם הערים ביותר ונעימים אפילו בציציות הנגררות אחרי טליותיהם הקטנות הבולטות; נפגשים גם בהורי־ישיבה, עם פני־מעונים מלאים עומק... ברם אבות אותם הילדים הנחמדים בהתאספם יחד–נורא! והתאספיות כאלו ראיתי שתים בימים האחרונים: של תוגה ושל שמחה. הראשונה, הנוגה היתה בפטירתו של ר' חיים ברלין, העדה האשכנזית יצאה ללוות את גדולה. איזה קבוץ של צורות, תלבשות, העויות, איזה קבוץ נקלה, אינטריגני, רודף אחרי לא דבר! נהרו, נהרו זקנים עם פרחחים ודברו בקול: „ממלא מקומו... „התבל"... „חוץ לארץ"... הדיין... הממונה... אדרעסין"... והנושאים את המת צעקו בקול קהה, נשכר, פרא־מלאכותי: „אוי, לנו, נתיתמנו!.." אפילו לא מצות אנשים מלומדה, אפילו לא התחפשות אסטטית. גועל אין קץ".

קדֻשה הוא קורא לירושלים...

למראה כל הדברים האלה הוא כמו נבהל מעצמו, ישיבתו בארץ נראית לו פתאם כסתירה עמוקה בחייו והוא קורא בקול מלא יאוש: „ולמה איפוא אני מהזיק עוד בקרנות המזבח ההרוס? אלך ואהיה לריקא בפריז הסואנת, או נודד־לילה בלונדון האפלה"...

אולם ברנר, כנביא־הזעם האמתי, שמבלעדי חיי עם, חייו אינם חיים, איננו עוזב את הארץ, אינו נעשה לריקא בפריז הסואנת ולא נודד־לילה בלונדון האפלה, כי אם נשאר בארץ למרות הכל.

אחרי זמן ידוע תוקפים אותו פתאם הרהורים של זקן שעזבוהו כוחותיו. פעם בשובי אתו מהלוית מת (פועל קרוב לו) כשאנו עוברים על חוף ים יפו מעיר לי ברנר בקול נוגה

ובכן... שוב... יש עוד מין נכרים בעולם, שצריך לסבול מהם... גם מאלה המזוהמים צריך לסבול!

ובכל זאת התאמצתי... ובכל זאת נסיתי להשלות את נפשי ברגשי ארץ מולדת..."

קודר ומלא יאוש הוא עוזב את הדרה ויוצא ירושלימה לבקש שם עבודה כרך, בסתות אבנים ובבנינים, בהאמינו משום מה, שאל עבודה זו יסתגל יותר נקל מאשר לעבודת־אדמה.

אגב, כדאי למסור פה קו אופי מאד מיחוסו הבלתי־משוהד של ברנר אל „הפועל" שבו. כידוע, התריעו באותו הזמן בכל העתונים שבחוץ לארץ על „הסופר העברי המפורסם י. ח. ברנר, אשר קם פתאם ועזב את הגולה ועלה לארץ ישראל ונהפך לאיש עובד האדמה", או כדומה לידיעות כאלה. ידיעות מעין אלה היו מרגיזות אותו עד תהום הנפש. אחרי הגרוש מארץ ישראל בימי המלחמה, בהיותי באמריקה כתבתי רשימה (ביהודית) על אודות חייו בא"י. כשהגיעה אחרי כן הרשימה לידו ובשנתקל מבטו במלים „לאנג האבען ניט געדויערט ברנר'ס גליקליכע ארבייטס טעג אלס פעלד ארבייטער", יעמו פניו פתאם ובאנחה יוצאת מעמק הלב אמר: „כן, כן. „לאנג האבען ניט געדויערט די טעג. און ניט לאנג האבען זיי דען יא געדויערט?" רוצה אתה לעשות את הרושם על הקורא כאילו תקופת זמן ידועה אמנם חיה חייתי בתור עובד־אדמה. אם כן תואיל איפוא להעיר לכשתוציא את רשימותיך בקובץ מיוחד, כי ימי עבודתי המאושרים בתור עובד אדמה היו לא יותר מששה ימים ספורים, אף לא יום אחד יותר".

מבלי מצוא כל עבודה אחרת בירושלים, הוא שוב אוחז בעט וחוזר אל עבודתו הספרותית. הוא מקבל אז את הזמנתו של עורך העתון „הפועל הצעיר" להשתתף בתור עוזר ראשי, ובתור כזה, שסודות המערכת גלויים לפניו הוא מתחיל לאט לאט לגלות את נגעי הישוב לעיני כל הקהל. הוא מסיר כמעט את כל המסכה מתודע בין קבוצות הפועלים האידיאליסתים.

את בקוריו במושבות הוא עושה, כדרכו, בחשאי, כמעט בהסתר. הוא נודד מעיר לעיר, ממושבה למושבה נכנס ויוצא כעובר אורח שנזדמן במקרה, מבלי הפנות אליו כל תשומת־לב. וזה יוצא אצלו כה פשוט כה טבעי. לרוב היה מושך את רגליו רגלי בהילות הלוהטים ביחד עם שאר פועלים וסתם אנשים מן העם. מעולם לא היה מתאכסן ב„הוטלים" גדולים, ואף לא בקטנים, כי אם באיזו פנה הבויה, במעונו הבודד של פועל עברי, או בסוכתו הדלה של שומר בכרם. וכך מתוך טיולים כאלה הוא הולך וחוקר את מצב הישוב, נכנס לכל בית בישראל, מתבונן אל אורח חייו, חודר לכל פנה נדחה ומציץ לכל סדק אפל, מאזין ומקשיב לכל שיחה, לכל הגה ולכל בכיה עצורה. וכל זה, לא על מנת למסור אחרי כן דין וחשבון רשמי, כי אם לו, לעצמו, לנשמתו לשם השלמת חשבון הנפש שלו ולשם שתוף עמו גם נפשות כל אלה שהשקר והזיוף תועבה היא להם.

וכשחמרי השריפה מצטברים ביותר, וכבר יצר הלב מהכילם, הריהו, כאותו הר־געש, מתפרץ בשאגת־להבה בצורת מאמר מעין ב„פעם המאה" (מפרפורי נפש אחת) לקרוע את מסוי השקרים ולהרגיז את שנת השאננים, להראותם את התהום בהרחיבה את לועה לבלעם חיים...

אין מעמד לנפשו, אין מנוחה לרוחו הסוער, יען דבר אין עוד בארץ אשר יעצר כח לרסן את רוחו הזועם של ברנר לבלתי התפרץ.

התחילו לאט לאט להרגיז את רוחו ולהחריד בו מרבצו את הארי, אשר לשוא נסה לישנו בהלמות המעדר, — כל אלה המריצוהו לשוב ולהחליף את זה האחרון בעט ולחדש את מלחמתו באותו הנשק אשר הורגל בו ביותר. את המעדר אמנם הזניח, אולם חייהם של אלה המאושרים אשר עבדו בו ועבודתם זו נעשתה אצלם לטבעית, החיים הללו נהרתו עמוק עמוק בלבו ולהם הוא הקדיש את כל חייו בארץ.

זמן ידוע אחרי זה, בשכבו בבית־החולים המיסיונרי בטבריה, נזכר ברנר בלב דואב ובהמון געגועים בימי־עבודתו הראשונים בארץ, והוא רושם ב„מכאן ומכאן״:

„האדמה, הרצה כל כך מהר, לא הספיקה במשך הזמן הזה להסב את השמש אפילו שתי פעמים, ואני הבריה החולה, הספקתי להתרחק מאותם הימים מרחק כל כך גדול.— פלאי הטבע!

כן. לשוות לפני את כל רטט הדבר לא אוכל, לא אוכל... אבל להלבישו בדברים פשוטים וקצרים, .כמדומה, שזה לא יקשה עלי כל כך...

כן, הדבר היה פשוט: מקור אכזב בפרט ובכלל. החלום הפרטי על השנוי בחיי עצמי, על השיבה אל אם כל חי, על החיים והעבודה בחיקה ועל המות הקל לרגליה בבוא חליפתי — אותו החלום, אשר יותר משדברתי עליו לדיאספורין ובספרי, הגיתי עליו ברטט ובבושה לפני עצמי — זה החלום נפתר מיד לא טוב: במשך של איזה ימים נוכחתי, כי לא אני האיש וכי, ברצון או שלא ברצון, עלי יהיה לשוב לעבודת עטי, להתפרנס ממנה. והחלום על רפואת הכלל על ידי האחדים מאלף כמותי, שיבואו לשם ונאחזו בארץ ויבנו, ושעם חדש יצוץ מתוכם — החלום הזה הופרך מאליו עם הרשמים הראשונים. עוד במבוא שערים היה כתוב: מן הפחת אל הפח, משנאה לשנאה, מחסר־יסוד לחסר־יסוד. אמנם, בתחתיות הלב היה ידוע כמעט הכל מראש — ביחוד בנוגע לכלל, לטבעו ולמצב הענינים — והרבה, לכאורה, לא התעיתי בישוא את נפשי ובכל זאת — המציאות, כנראה, תמיד קשה היא גם מן הדמיון היותר שחור״.

כפי שהזכרתי כבר, ירד ברנר בבואו אל הארץ לא ביפו, מרכז התנועה עם עשרת אלפיה היהודים, ועם הרבה מוסדות עבריים אחרים שהישוב הערבי מרגיש בהם ומתחשב בהם מאד. ברנר ירד מעל האניה בעיר הערבית־הנוצרית, במקום שהיהודים נמצאו אז במספר קטן לגמרי ושהישוב העברי החדש התחיל להכות בה שרשים רק בשנים האחרונות שלפני המלחמה העולמית. עם בואו של ברנר אל הארץ היה הישוב העברי בחיפה לגמרי בלתי־נכר. הערבים הביטו אז, כמו עכשו, על היהודים החדשים בעין רעה, וב„מכאן ומכאן״ הוא מספר על רשמיו הראשונים בארץ לאמר:

„בערב הראשון אני יוצא לטייל. איזה שבילים צרים, נפתלים ונאלחים! אבל אמונה גדולה מחלחלת בי כי באתי ל„ארצי״. — מן המושבה הקרובה באים שני פועלים עברים רוכבים על חמורים ומטפחות לבנות על ראשיהם. מטפחות חבושות באופן משונה, מקומי. „זישנר״! רגע אחד נדמה לי: זהו! עולם חדש! אולם עד שאני עומד ושמח, התנפלה עלינו מאותם המשעולים המאוסים חבורת „שקצים״ ערביים בקלסה. המעשה הישן־נושן: יהוד... „האכה אכה, רבותי?!״ — נצנצה בתוכי הרגשה אמיצה וגאה, הרגשה של איש הנמצא בארצנו, אלא שמיד הזכירוני מלוי, שבתוך עיר שכלה נכרים ורבה נוצרים אנחנו...

שהספרות העברית תופסת בארץ. שומע הוא את הדבור העברי החי מפי ילדי המושבה, ולבו מתמלא גיל. בשבת הראשונה אחרי ימי עבודתו הוא מבקר את מורה המושבה, מוצא אצלו ספריה קטנה של ספרים עברים לקטנים ולגדולים, שביניהם הוא מוצא גם את כתביו. וברנר רואה ומרגיש בפעם הראשונה בחייו כי אי־שם בעולם הרחב והגדול בנקודות־המושבות הקטנות בארץ־ישראל ישנה דרישה טבעית לספר עברי, יש קורא עברי חי...

הפועל ש. דין שנזדמן לו לעבוד בחדרה עם ברנר מספר עליו ועל ימי עבודתו הראשונים כדברים האלה:

„לפני שתים עשרה שנה, בערך, הפ־ינו ביהות לנטיעה באחד הפרדסים בחדרה. את מספרנו, מספר הבחורים שעבדו שם, איני זוכר. העבודה נמסרה לנו בקבלנות. צריכים היינו לעשות מספר גדול של בורות בעומק של מטר מרובע כל בור. המחירים היו בינונים; פועל רגיל היה מרויח את השכר היומי הבינוני 10 גרושים, המצטינים היו משתכ־ים עד מג'ידיה— 8 בשליקים ליום.

כשהיה מזדמן אלינו פועל חדש מחוסר עבודה, היינו מכניסים אותו לקבלנות ומעמידים אותו בשורה מיוחדת.

באחד הימים ההם בא לעבודה צעיר חדש, בעל פנים עגולים, ובתנועות מרושלות החזיק במעדר, הָעמד בשורה והתחיל להפ־ר.

בורותיו היו נלעגים, חסרי המדה הדרושה, כבורותיו של כל חדש. ביום הראשון השתכר 4 מטליקים. הוא התעצב.

אנחנו נחמנוהו והסברנו לו, שזהו גורלו של כל חדש בלתי־מנוסה, אבל לכשיתמחה ישתכר כאחד מאתנו. אחרי ימים אחדים התחיל להשתכר 8 מטליקים ליום. מצב רוחו הוטב.

והנה ביום אחד נוספו לנו עוד פועלים לקבלנות זו. ובבוא הפועלים הנאספים, נמצא ביניהם אחד שהכירו ובפני כלם קרא: הלא אתה הנך ברנר!..

רפו ידיו של ברנר, נשמט המעדר.

החברים סבבוהו, לא נתנו לו מנוחה, התרעמו על התחפשותו, בקשו ממנו הרצאות, הציעו לסדר לו נשף של קבלת־פנים; כל ההצעות הללו צערו אותו, מצב רוח הורע, סודו נתגלה, והוא עמד לעזוב את המושבה.

פעם אחרי הצהרים, בשעות המנוחה, כשהיינו מתגוללים על רצפת מטבח הפועלים ולא יכולנו להרדם מעקיצות הזבובים, ראיתיו עומד על יד צעירה אחת, שעמדה וכבסה את חולצת חתנה ובכתה חרש. ברנר דבר אליה רכות:

„אל תבכי! צעירה, שהתנה משתכר 8 בישליקים ליום בחפירת בורות, צריכה להרגיש את עצמה מאושרה"...

הוא עצמו גם כן כבר הספיק להסתגל לעבודה, התחיל להשתכר קצת יותר משמנה מטליקים ליום ואף הוא התחיל להרגיש את עצמו יותר מאושר בארץ.

אולם ימי אשרו של ברנר בעבודת־אדמה לא ארכו הרבה. העבודה הקשה של חפירות בורות, אשר הוא איש הספר והעט לא נִסה בה מעודו, תנאי־החיים הארורים של הפועל באותם הימים, היחס המיוחד מצד העובדים אליו דוקא בתור סופר למרות כל התאמצותו להשתמט מזה, ועל כלם מצב־הירידה החמרי והמוסרי ששרר אז בארץ בכלל—

„לפני שלש שנים, באחד מימי הקיץ האחרונים, לפנות ערב ישבתי על אחד הספסלים בלי דופן שבגן העירוני של ל. הגליצאית־האוסטרית וקראתי בפעם השלישית את פויסט.

פויסט ומפיסתפל היו בבית המכשפה. הזקן, רב־המכאבים ורב הדעת, הרגיש רגש של תעוב אל תרופות־האליל של המכשפה. — ויבקש מהשד תחבולות אחרות... על זה ענה השד הערום: „יש תחבולה! אל השדה לכה! ושם חפור וחרוש, שום מעצור לתבונתך בחוג־מפעלים צר, אכול שם לחם וזבל את שדך אחרי אשר קצרתו... הנה העצה היעוצה לך להעשות צעיר..."

אבל אהה! פויסט גאלץ להודות כי לזה יקשה לו להתרגל וחיים במעגל צר לא לו המה... — אז רק במכשפה תשועתך! — לעג לו מפיסתפל.

סגרתי את הספר הקטן, הבלתי־מכורך והקרוע קצת פה ושם, שמתי ראשי בין ברכי ונמסרתי למחשבותי.

„אני איני פויסט — חשבתי — פשיטא שאיני. מעשי־כשפים ודאי שלא יושיעוני — ו„המעגל הצר"—מפניו דוקא אין אני ירא. איני יודע היכן הוא הרחב"...

הורם הראש ואתו העינים. הרגשתי בהן, בעיני, שביב מוזר לגבי—שביב החלטה. מפני השביב הזה התכווץ והתבטל לרגע כל אשר מסביב לי כהתכווץ קלף ספרי־התורה כאשר שמו אותם על אש באותם הימים הגדולים! —

קמתי לבקש לי איזו שדרה נשכחה להתהלך בה ולהשוב את חשבוני התמידי, חשבון עולמי.

המון הטילים נתרבה מרגע לרגע; חבורות־הצעירים המתעלזות והזוגות הנוגים והמתבודדים השתפכו מכל עברים, נזלו, עלו על כל גדותיהם, וכגליים עוברים את גבולם רדפו אותי בפנתי הבודדה, עברו על פני, הטרידוני. ומוזר היה הדבר, שכל אלה הראשים, הגופים, היצורים נולדו בעיר הזאת, יודעים—המאושרים — את כל מוצאיה ומבואיה, פרבריה ושביליה, אוהבים בודאי את כל גניה ועציה, יודעים בודאי לספר את כל בתיה ואבניה — אחוזים, דבוקים, קשורים, ולכן עליזים, לכן חיים בעוד שאני — מה?...

מעין גחוך עלה והתפתל בדמדומי הערב, רחף והשאיר את עקבותיו על שפתי „האני" המתהלך כאן, מתחת לשפמים המדולדלים, המטורפים.—לפני חדש הייתי בעיר פלונית, לפני שני חדשים—בעיר אלמונית, אשתקד — אלפי פרסאות מכאן. האם שם, בכל המקומות ההם לא שחררתני הרגשה זו בכל פעם, בכל פעם? „עובר־אורח! עובר־אורח!" מה, איפוא, אני רוצה? — אמרתי לעצמי, לאחרונה, בלכתי משם.

„קרקע... גאולה... מהפכה יסודית... חיים אחרים בעיקרם..."

וברנר עוזב בחשאי את הגולה, ועוד יותר בחשאי, כמעט בהסתר, כדי להמנע מכל פגישות ואובצאות חגיגיות הוא בא אל הארץ, יורד, אך לא בנמל יפו — קלחת הפוליטיקה והעסקנות, כי אם בנמל חיפה, לרגלי הר הכרמל. משם הוא מפליג רגלי דרך של שמונה שעות הליכה לחדרה ושם הוא עושה את הנסיון הראשון, נסיון של סופר אינטיליגנט רגוז־עצבים להפך לפועל, חופר במעדר. ברנר רואה את עצמו בזמן הקצר הזה מאושר שעלה בכח רצונו להגשים את שאיפתו בחיים. זולת זאת רואה הסופר י. ח. ברנר את המקום החשוב

ולב מי כלבבו הנאמן כאב כל כך על כל הפגמים והמגרעות אשר מלאה מהם תקותנו זו, — ארץ ישראל נעשתה לו ולרבים אחרים כמוהו, התקוה היחידה והאחרונה, יען כי הלאה ממנה אין עוד מקום ללכת, ואדם כברנר הלא מוכרח היה לאיזה מקום שהוא ללכת.

במה, איפא, מתבטאת ציוניותו של האנטי־ציוני ברנר? כיצד ואיזה הדרך הוא בא לא"י? על השאלות הללו כדאי לנו להתעכב קצת באריכות.

III

בשנות 1904-1905, מיד אחרי הקונגרס האוגנדי ובתור מחאה נגדו התחילה עליה לארץ־ישראל, ולאחר התפרצות הפוגרומים האוקטובריים גדלה העליה עוד יותר. טובי הצעירים העברים, אלה שהציונות לא היתה בשבילם רק ענין של דרשות ודיסקוסיות תיאורטיות ולכל היותר ענין של מכירת שקלים, כי אם שאיפה פנימית אורגנית ליצור לעצמם־לעמם צורת חיים נורמלית טבעית, — אותם הצעירים הנלהבים, עשירי הרוח, קמו ועזבו את רוסיה ועלו אל הארץ לגשם את משאת נפש העם בהייתם הפרטיים ע"י עבודה טבעית בריאה בשדה, בכרם ובגן וכל עבודה גופנית אחרת. אחדים מן העובדים הללו כבר מן הסקירה הראשונה נגלה לפניהם כל הנעשה על אדמת יהודה והגליל. הם ראו קומץ קטן של יהודים, אלה שהיו לפנים חלוצים ונהפכו לבסוף לבעלי־אחוזה פעוטים, הניכרי־המיכה, מוקפים המון עבדים־ערביים; הרכוש העברי, ולרוב הנפשי, מופקרים לכל שודד ורוצח „עם התהיה", נקרא בפי שכניו בשם המגונה „וַלַד־אִיל־מות"...

בעת ההיא וקבוצת חלוצי העבודה, מפלגת הפועלים הראשונה בא"י בשם „הפועל הצעיר", כשראתה ונוכחה לאיזו תוצאות איומות עלול להביא את העם המצב הפרוע הזה, יצאה (בשנת תרס"ח) אל הצעירים העברים שבכל תפוצות הגולה בקול־קורא, שבו היא מגלה את כל האמת המרה על מצב הישוב בארץ וקוראה אליהם להתעורר, לקום, לעזוב את ספסלי הלמודים בבתי־הישיבה, בגמנסיות, באוניברסטית ולעלות אל הארץ לעבוד את עבודת העם.

לקול הקורא הזה נענה ראשונה, לא המנהיגים הציוניים, אף לא העתונות הציונית שמצאה, מסבות ידועות, לנכון לעביר על קול־הקורא ההוא בשתיקה, לא הם נענו ראשונה, כי אם דוקא האנטי־ציוני י. ח. ברנר בשורת מאמרים נלהבים ב„הזמן" הוילנאי וגם, כמדומני, באחד מן הקובצים „רביבים" שהוא, ברנר, הוציא אותם בגליציה. וכך, תחת השפעתו של קול־הקורא ההוא אשר פרץ מעמקי לב העובד העברי בארץ, מתחיל לגמול אצל ברנר יותר ויותר הרעיון, שעוד זמן רב קודם לכן העסיק את מוחו — להזניח את עבודת הספרות ולעלות לא"י להיות שם לעובד־אדמה. הסופר הגידד ברנר בא לידי מסקנה כי אין תקוה ואין עתיד לספרות העברית בגולה כל זמן שלא יהיה לה קרקע ויסוד מוצק בארץ מולדת, במקום שהשפה תהא מדוברת בחוצות בפי ההמונים ושהספרות תוכל לגדול ולהתפתח מתוך חיי עם בריאים וטבעיים. ויסוד שכזה מוכרח להוצר ע"י עצם כחו ואונו של העם ולא ע"י כחות זרים.

צריך אפוא להזניח את העט ולאחוז במעדר.

על דבר התרקמות ההחלטה הזו מספר לנו ברנר בספרו „מכאן ומכאן" כדברים האלה:

והנף מצד מי־שהוא, יען כי ידע ידעו אשר דבריו נובעים ממקור נאמן וטהור — מקור הצער והאהבה.

II.

מה שהיה ברנר לעולים החלוצים נוכחתי בפועל בליל השלישי למאי 1921. כשהגיעה הידיעה האיומה על מותו האכזרי לוינה, במקום שנמצאתי אז במקרה יחד עם יותר מאלף חלוצים בדרכם לא״י. כהמומי רעם היו כלם, ותהום של צער אלם היה שפוך על פניהם. ראיתי את הקהל הגדול הזה אשר נמצא אז בתוך בית החלוץ (הקסרקטין הישן לצבא האוסטרי) ונדמה לי כי הנה עוד מעט וזעקת שבר כרעם תתפרץ מתוך המון הלבבות המאבנים ורגזו כל חומות הבנין וכל אשר מסביב.

הוא היה רוח הסועה בקרב המחנה. יש אשר ממשק כנפיו השחורות היה נקפא הדם, אפס ידע ידעו גם להשיב עליך מאש המרד. הוא לא נתן מנוחה לכל אלה, אשר מנוחת השובע היא משאת כל נפשם. אולם עוד יותר מלאחרים לא נתן מנוחה לעצמו, לנפשו. הוא היה אותו בעל־התשובה הנצחי, החושב לתמו כי אין עוד בעולם חוטא ופושע גדול ממנו.

בחייו הפרטים לא ידע קורת־רוח יותר גדולה מאשר לגרום קורת־רוח לזולתו. חברים־פועלים ותלמידי בתי־הספר שהיו נוטים מזמן לזמן „לחטוא" קצת בעט היו נושאים אליו, היחידי כמעט בין סופרי הארץ, את „ראשית בכורי פרי עטם", נושאים בלי מורא ובלי הלמות לב, כאל חברם הסופר משכבר הימים. הם הרגישו מראש את התנהגותו התמה והפשוטה, תמה ופשוטה לפעמים עד לאכזריות, כמו להכעים, עד כדי להמית בך גם אותה השמינית שב„נמוס האירופי" והטקס הג'נטלמני, אשר חציה ממילא כבר מת עוד מעבר לדלת... בבת־צחוק נדיבה, אך בלי צל של בטול חלילה, היה נוטל מיד הטירון את כתב־ידו ואם רק מצא בו איזה נצוץ, ונצוץ בלשונו של ברנר הריהו — אמת, מיד בטוח היה הצעיר המאושר כי עתידה יצירתו בזמן מן הזמנים להתגשם באותיות של דפוס. אמנם ודאי שצריך יהיה להשקיע קצת עבודה: להעמיק קצת את התוכן, לצרף את המחשבות, לחזק את ההגיון וגם לשכלל את הצורה קצת, אולם איך שהוא—ושמו של המחבר הצעיר התנוסס שחור על גבי לבן. מובן שבעת הצורך לא היה מונע את עצמו מלהשיא עצה, גם להטיף קצת מוסר: אסור לכתוב סתם, כשאין צורך בדבר; צריך לעבוד, לחיות והרגע המבוקש אם ישנו — בא יבא. זה — סתם יופי, אין אמת בו, אין נפש, לא, לא כדאי. אפשר את זה לקרוע, גם לשרוף, אין דבר, יבא גם הרגע הנכון.

צער כל העולם היה עצור בקרב נפשו של אדם זה, ובחבלי געגועים ערג ונהר לבבו לחיים עבריים בריאים וטהורים. מטוען צער וגעגועים אלו הוא נצב כצור איתן בקרב מחנה העובדים ויחזק את רוחם וקרא השכם וקרא לעבודה וליצירה — לחיים. וכך פעל ועבד האיש ברנר שלש עשרה שנים רצופות, מיום הראשון לבואו אל הארץ עד אחרון רגעיו האיומים לחייו.

ארץ ישראל היתה בשבילו התקוה האחרונה, כמו בשביל כל אותם מטובי האומה, הרוצים ומסוגלים להתחיל בחיים חדשים, — התקוה היחידה והאחרונה, לא מפני שתקוה זו היתה מחוננת כבר בכל המעלות, כי מי עוד כמוהו ראה באופן בולט כל כך

יוֹסֵף חַיִּים בְּרֶנֶר*)

I.

... הרחק מדרך המלך, בחדר קטן וצר של פועל עברי, היה שרוי האדם היקר, הסופר הבודד ואח לצרה — י. ח. ברנר. אתו אפשר היה לשוחח, לפניו אפשר היה לספר, לגלות בלי מורך־לב ובלי בושה — את הכל. אדם פשוט היה, צנוע, ואף צל של „סופר" לא תמצא בחיצוניותו. זה אשר אך תמול, או רק לפני שעה, חלפה רוחו בסופת זועה בין דפי „הפועל הצעיר" או ה„אחדות" ותשם את מְדַבְּרֵנוּ להרדת אלהים, נצב עתה לפניך כה שקט וכה בהיר, ובבת־שחוק של אהבה וענותנות הוא משיחה עמך שיחת־חבר נאמנה, שלוה, נעימה, מנחמת, מעודדת. והרי אתה נפטר ממני שלו ובטוח, רוח היאוש סר מעליך, ענני השחור נתפזרו, נמוגו: הן היה עוד אדם בעולם, אדם חי וישר, אח סובל וטוב, היודע ומבין הכל, ומסור בכל לב — וטוב לך, טוב, שלמצער בבדידותך אינך בודד.

אכן נשמה גדולה שכנה בקרב האיש הזה, אשר לא פסקה אף רגע מכאוב את מכאובי זולתה, מתבוע השכם ותבע בכל תוקף דיישות את גזלת העני מידי עשקים עריצים ואת עלבון החלש הנרמס ברגלי ההוללים, כי אב אוהב ורחמן היה לכל אשר שערי האהבה והרחמים היו נעולים בפניו. נבלה כי תעשה בארץ, או מחוצה לה, נביא שקר כי יקום מקרב העם והטיח דברים כלפי העיבד העברי בארץ למען הבאיש את ריחו בעיני העם, וידעו, כי הנה היום־מחר ונודע הדבר לברנר, ושלח את חצי לשונו השנונים במפיחי הכזבים הללו והוקיע את קלונם לעיני השמש!

אל ברנר התיחסה משפחת העובדים בארץ כאל אחד מהם, ויאהבוהו. אולם זאת לא היתה סתם אהבה לסופר בגלל כשרונו, בעקב ההיפנוזה אשר תתקוף לפעמים את ההמון ואשר בהחליש ההיפנוזה תחליש ותעלם יחד אתה גם האהבה. לא. זאת היתה אהבה פשוטה טבעית, בלתי־אמצעית, כאהבת משפחה, כאהבת אח אל אחיו אשר גורל־חיים אחד לשניהם וישרק האחד מהם, הבכור, מסבות נפשיות ידועות משיג את החיים הללו השגה יותר מקפת, יותר עמוקה. כזאת היתה אהבת העובדים לברנר. הם אהבוהו גם למרות אשר לא היה נוהג בם סלסול כלל, וגם לא היה נמנע לרוב מלהגיד אף להם את האמת, עם כל העוקץ המר והממאיר שבה — בפניהם. הם אהבוהו יען כי דברי מוסרו יקרו להם מכל דברי לטוף

*) קטע מכ״י „ארץ ישראל בחייו ובכתביו של י. ח. ברנר".

י. ח. ברנר

פעם על אודות המצב. והוא חזר מדי פעם על המלים: „לעמוד עד הרגע האחרון בכבוד לעם". הוא שכב במנוחה גמורה ולא השמיע אף אנחה קלה. גם לא שאל במשך כל העת על אודות החברים ההרוגים והפצועים. הדבר כאלו לא ענין אותו עתה. עיקר השאלה היה אצלו, אם החברים העומדים על משמרותיהם עומדים הכן ובסדר או לא. ושוב היה חוזר: „תמסור להם שיעמדו בכבוד לעם". בשום פקודות אחרות לא התערב, אחרי אשר מנה מפקד אחר על מקומו.

.IX

כשהתחיל לרדת הלילה והיריות התחילו הולכות ופוחתות, התחיל טרומפלדור לבקש כי ישלחו חברים אחדים מזוינים היטב לכפר־גלעדי, ויביאו משם את הרופא. ולמרות הסכנה הגדולה שיש בהליכה כזו בשעה שאף זה לא כבר פסקו היריות והלילה הולך ובא ומי יודע מה שנעשה בדרך, התנדבו מיד שלשה חברים, קמו והלכו לכפר־גלעדי. הם נתחיבו שלא לשוב מאמצע הדרך, מבלי התחשב עם שום מקרה אשר יקרה אותם, להגיע לכפר גלעדי, ולו גם פצועים. טרומפלדור קרא אז למפקד: תגרש כבר את הבַשִׁי־בּוּזוּקים לעזאזל!

אחרי שתי שעות מעת צאת החברים לדרך וחברי תל־חי כבר חישבום לאבודים וכבר התחילו להתכונן לשלוח אח־ים במקומם, באו, אחרי הליכה של זהירות רבה סטרטגית, שלשת החברים והביאו עמם את הרופא. הרופא, החבר האמריקאי ד"ר גרי מ„הדסה", כשנגש אל טרומפלדור ראה שאין כבר תקוה לחייו. בכל זאת דרש כי יעבירו אותו לכפר גלעדי, אולי יצליחו לעשות לו נתוח.

על מצבו בשעה זו מספר הרופא:

„את טרומפלדור בדקתי הראשון. הוא היה במצב חלש מאד, חור ושכלו אתו. הוא בקש שיתקנו את התחבשת. היו לו שני פצעים גדולים בחלק העליון שבבטנו ופצע קטן בידו הימנית. חבשתי את פצעיו והרגעתיו. כאשר שאלתיו לשלומו הוא ענה: „אין דבר, טוב למות בעד המולדת". הוא מאד רצה שיעבירוהו משם".

ועד ההגנה מכפר־גלעדי צוה להעביר מיד את כל מה שאפשר מתל־חי לכפר־גלעדי, כי תל־חי נמצא במקום סטרטגי חלש. כשהמפקד הודיע לטרומפלדור שעוזבים את תל־חי כדי להתבצר בכפר גלעדי, הוא הסכים אל זה, ובפעם האחרונה שמעו החברים את הדברים כשהם יוצאים מפיו: „אין דבר, טוב למות בעד ארצנו."

על רגעי חייו האחרונים מספר הרופא הלאה:

„החילונו להעביר את הפצועים לכפר גלעדי. טרומפלדור היה הראשון. הנחנו אותו על אחת המטות המתקפלות. כאשר התרחקנו קצת מתל־חי התאונן על כאב ראש חזק. שמנו לו תחבושת מן המים שהיו נמצאים בקרבת המקום. וכעבור רגעים אחדים בחצי הדרך בערך, מתל־חי לכפר גלעדי, כאלו אחזתו עָוית והוציא את נשמתו, אחרי אשר הסב את פניו אל פני האדמה"...

*

דומם באויר מזועזע יריות המשיכו החברים את דרכם טעוני חלליהם ופצועיהם לכפר־גלעדי...

מה שם ולא לקפוץ אל לב התבערה, לא רצה טרומפלדור גם לשמוע. „חיי החברים נמצאים בסכנה ואני אעמד ואחכה", קרא, וכרגע השתער אל השער כדי שלא לתת לבדוים להתפרץ אל החצר. אולם בחצר כבר נתך כרד של כדורי־אש וכאשר רק נתרחק כשלשה מטרים מפתח הבית, חדר הכדור הראשון אל בטנו ולאזני החברים הגיע קול־קריאתו הידוע „לעזאזל!" והוסיף את דברי־פקדתו לשניאורסן: „קבלתי כדור, אתה המפקד!" הדברים אך יצאו מפיו והנה כדור שני ושלישי. כשראו את טרומפלדור ששוכב על הארץ חרד אליו זילוטי להרימו, ונפצע בצלעו. באותה שעה הכיר יעקבסון, מי שהיה חבר הגדוד, את עמדתו של כמיל וחבריו, והוא נתגנב ועבר סמוך אל הקיר והתחיל לירות בהם. דבר זה הרגיע אותם מעט. בידו האחת היה יעקבסון יורה ובשניה סחב אליו לאט לאט את טרומפלדור, וכך הכניס אותו הביתה. קודם כל מסר טרומפלדור את ההנהלה לשניאירסון ואחרי כן בקש להחבוש לו את בטנו, שמרוב יריות התחילו נשפכים משם המעים. ואולם איש מן החברים לא מלאו לבו לעשות את הדבר האחראי הזה.

על אודות הרגע הזה מספר אחד החברים:

„עמדתי על יד הארוה ופתאם בא חיימ'קה וצועק: טרומפלדור נפצע, נהרג. רצתי מיד לאותו מקום; מצאתיו ששוכב מאחורי התנור כשחלק גופו ורגליו החוצה. כנראה שפניו הביעו צער. מעין בת־צחוק רחפה על פניו. לא ידעתי מה לאמר לו: הלנחם אותו, כלום טרומפלדור צריך לנחמה?

— אח, טרומפלדור, טרומפלדור! התפרץ מפי. אך הוא ענה באותה בת־צחוק הטובה: „אין דבר, אין דבר, עשה לי רק „פֶּרֶבְיַזְקָה". אני בקשתי פעמים רבות מן החברים שיביאו דבר־מה לעשות תחבושת, ולא הביאו — לא היה מה. הוא שוכב בין רגלי ואני מגן על השער. מרגיש אני אותו ואת יסוריו ומדי פעם אני מבקש: אביא אותך הביתה, והוא משיב בחיוכו המאיר: „אין דבר, אין כעת זמן, תן להם אחד (כדור) בשער, תן להם!" אני יורה לצד השער והוא פונה אלי, פעם בפקודה: „תן להם כדור", ופעם בבקשה: „עשה לי פֶּרֶוְיַזְקָה".

פתאם בקש שיבא כצנלסון. רצה זילוטי לצאת ונפצע. ומיד קבל גם טרומפלדור כדור בגב. הוא אסף את רגליו אל מאחורי הקיר ובקש שיכניסוהו הביתה. אני העברתיו לאט מבין רגלי והחברים משכוהו והכניסוהו לחדר. שוב הוא התחיל לבקש מאת החברים שיעשו לו תחבושת, והוא מרגיע אותם בדברים כאילו היה מדובר פה על ענין הכי פשוט: „אין דבר, רחצו את ידיכם ואני אראה לכם כיצד עושים את הדבר." בשקט של שויין־גפיש גמור הסתכל כשהשיבו את המעים אל בטנו וחבשוהו באלונטית. א־ג אחר לא היה, כי הכל נמצא בקומה השניה שלשם אי אפשר היה לחדור בשום אופן. כשמעשה התחבשת נגמר, פנה טרומפלדור אל החברים בדברים הקצרים האלה: „אלה הם רגעי האחרונים, אמרו לכלם שיעמדו על משמרותיהם להגן על כבוד העם עד הרגע האחרון."

אין אני כותב פה את דברי ימי תל־חי, אלא עד כמה שיש להם שיכות לגבור יוסף טרומפלדור. ועל כן אין אני יכול להתעכב פה יותר על הפרטים המענינים מאד של המשך התפתחות המאורעות בהגנת תל־חי, איך שקומץ קטן של אנשים נלחם כאריות נגד המון שודדים פראים, מזוינים בכל כלי נשק תחת הנהלתם של אופיצרים מנוסים.

ההתנפלות והיריות נמשכו עד הערב. במשך כל עת היריות היה טרומפלדור דורש כפעם בפעם, למרות שנמצא כבר כמעט במצב של גסיסה, כי יבא המפקד למסור לו בכל

תל־חי בהוסדה

לחורן. החברה התלוצצה על חשבון ה„לעזאזל" שלו. הוא לא התרעם על כך. לבסוף הלכו לישון מתוך מצב־רוח מרומם. בבקר, יום המאורע, היה שקט גמור. המים פסקו מזרום בתעלת־המים, השכנים שללו כנראה את המים בפתחם את התעלה במקום רחוק. חמשה חברים מזוינים הלכו לתקן את התעלה. הלכו לאורך התעלה ותקנוה".

וכך התחיל היום. טרומפלדור היה באותו בוקר בכפר גלעדי, ישב עם החבורה לפני השלחן ואכל סעודת הבוקר. החברים דנו ושוחחו על המצב, צחקו, התלוצצו ופתאם נשמעו יריות מעבר תל־חי. „כנראה שזה בחלסה",—אמר טרומפלדור, והזרו לשיחתם. כעבור עוד רגעים אחדים שוב נשמעו יריות. אז קמו חברים אחדים ובראשם טרומפלדור והלכו בדרך לתל־חי. את החצר הם מצאו כבר מוקפת סביב סביב ע"י בדוים. פרשים שוטטו אנה ואנה ויירו באויר. בבית מצאו את כלם מוכנים להגן על עצמם, כל אחד על מקומו הנכון.

בין הבדויים הם הכירו באופיצר אחד—ראש של חבר שודדים־בדוים, אשר נסו לא פעם להתנפל על כפר גלעדי, בהציגו את עצמו בתור חלוץ־שומרים אנגלי. עם פגיון ביד הוא נאבק עם שניארסון, בטענו כי החברים קשרו קשר עם הצרפתים, כי אלמלי היו היהודים ידידים, כי עתה לא היו עומדים ליד החלונות עם רובים בידיהם. שניארסון ענה לו כי היו כבר כל כך הרבה מקרים, הן מצד אויבים והן מצד ידידים, שאי אפשר כבר לברר ביניהם, ולכן מוכרחים להיות מוכנים, ועם הצרפתים אין להם כל מגע ומשא. בינתים בא כָּמיל אפנדי ביחד עם האופיצר, ראש השמירה בכפר הערבי הסמוך חלסה, ושניהם מזוינים מראשם ועד כף רגלם ברובים ובפצצות. שניהם ביחד עם עוד מספר אופיצרים נכנסו הביתה אל החברים ובארו להם כי בסביבה מתהלכים צרפתים. הם באו לראות אם אינם נמצאים פה. היות והם באו כבר פעמים אחדות בדרישה כזו הרשו להם טרומפלדור עם שאר החברים לעבור בחדרים ולראות שאין שם כל צרפתים, וכי היהודים הם ניטרלים ביחס למלחמתם. באותה שעה נפרד אחד האופיצרים מאת יתר חבריו והתחיל לזעוק אליו אנשים מן הסביבה. ומיד התחילו נוהרים מכל העברים המון בדוים לתל־חי. כמיל אפנדי עם בני לויתו עלו אל הקומה השניה. פתאם קופצת משם דבורה דרכלר בקול צעקה אל טרומפלדור, כי האופיצרים חטפו מידה את האקדח. טרומפלדור הבין מיד לשם מה בא הנה כמיל אפנדי עם פלוגותיו, ויתן צו לירות. טוקר אשר עמד כנגד השער ירה כרגע בבן דודו של כמיל והרגהו. כמיל עם שלשה אופיצרים ענו מיד ביריות מן המוֻזרים שלהם: לדבורה בפניה ולשרה בצלעה. אחרי כן קפצו היורים מן הקומה השניה ויירו בטוקר שבעה כדורים וזרקו פצצה אל החדר העליון. מן הפצצה נהרגו מונטר ושרה, וקַניבסקי נפצע פצע אנוש. החברים אשר עמדו על משמרותיהם ברפתים גם לא ידעו בברור מן הנעשה בחצר. הם עמדו כשפניהם מופנים החוצה כנגד המתנפלים הערבים אשר הקיפו את הבית. טרומפלדור, אשר התבונן וראה אל הנעשה פה, והבין כי פקדתו גם בחדרים וגם בחצר נחוצה מאד, קפץ מבלי היותו נכר דרך חלון עם המוזר בידו ומהר אל המטבח, שם ישב מתחת השלחן ערבי אחד ומשם ירה מבעד הפתח אל החדר השני. הערבי נפל מיד פצוע לפני הדלת הפונה החוצה. הפצצות היו נזרקות למעלה והיריות—מכל העברים. רעפי הגגות התחילו מתעופפים ונופלים ארצה. מה שנעשה בפנים החדרים במקומות אשר עמדו שם חברים על משמרותיהם, אי אפשר היה לדעת בבירור. על דרישתו של חבר אחד כי טרומפלדור עוד ימתין מעט עד אשר יתברר

הדברים האלה השפיעו סוף סוף על מיטב הצעירים, ומחנות מחנות קמו והתחילו נוהרים אל הגליל העליון לעזרה. אפס כי כבר אחרו את המועד: המאורעות הגדולים בתל־חי נתקרבו, בעוד שחבורות המגינים העוזרים היו עדיין בדרך.

הנני למסור פה את פרשת המאורעות הללו בדברים שסִפרו אחרי כן ע"י החברים המשתתפים עצמם.

VIII

בימים האחרונים שלפני האחד עשר באדר, היום הגדול של מאורעות תל־חי, נעשו היחוסים בין הערבים־השודדים והמתקוממים ובין חברי הקבוצות של כפר גלעדי ותל־חי רצינים ביותר. זמן קְצר אחרי ההתנפלות על יֶשר הם הרגו את סוסתו של החבר י., אחד מן הגבורים של מנהלי ההגנה תחת הנהלתו של טרומפלדור. ימים אחדים אחרי הֶהרג הסוסה, באו אל החברים בבקור פתאומי כַּמיל, ראש המתקוממים הערבים ועמו שמנה אופיצרים מזוינים בכלי נשק וברמוני־יד. אחרי התנהגותם המשונה של המשלחת הזו הבינו החברים כי אין זה בקור פשוט וכי מתכונים הם לאיזה דבר. החברים קבלו את האורחים באפן הכי נמוסי, אך בנשק בידיהם, בהיותם מוכנים לכל. קבלת פנים כזו עם נשק ביד עוררה מאד את חמת ה„אורחים". אולם החברים לא יכלו לעשות אחרת היות וכַּמיל ולסיעתו לא היה להם כל אמון. אחרי רגעים מועטים נכנסו אתם האורחים בשיחה. אחד מן האופיצרים פנה אל היהודים: היות והם, כַּמיל עם אופיצריו, הם מנהלי המלחמה נגד הצרפתים, והיות שהם נתמכים על ידי הממשלה האנגלית, והיות שהיהודים הם ידידיה של אנגליה לכן אין על היהודים לפחד, הם כבר יגינו עליהם. החברים הודו להם ברוב נמוס על הטובה הזאת ואמרו כי מפני שודדים יוכלו להגן על עצמם בכחותיהם הם. אז שוב הזרו האורחים על הצעתם שכבר הציעו כמה וכמה פעמים כי החברים ירימו את דגל השריף, כלומר את הדגל של הממשלה הערבית. החברים ענו להם שוב בנמוס, כי אין הם יכולים לעשות את הדבר הזה. לבסוף דרשו „האורחים" מאת החברים כי יעזרו להם במצער במלחמתם נגד הצרפתים. החברים שוב ענו להם באופן הכי מתאים כי במלחמה ביניהם, הערבים ובין הצרפתים הנהו, היהודים, נטרלים, וכמיל עם סיעתו הלכו מהם בחריקת שן כלעמת שבאו.

אחרי הבקור והמשא־ומתן האלה ואחרי המאורעות שבאו אחרי כן בסביבה, כבר התחילו החברים להרגיש ולהבין היטב כי המצב הולך ונעשה יותר ויותר מסוכן. החברים חזקו תחת הנהלתו של טרומפלדור את השמירה בלילות. אולם לא בלילה שלאחר הבקור הידוע ולא בלילות הקרובים שלאחר כן לא קרה שום מאורע חשוב. ופתאם, כסופת זועה השתער אותו היום האיום יום האחד עשר באדר.

אחד החברים מספר:

„יום לפני המאורע היה טרומפלדור במתולה, כדי לגמור ולסדר שם את כל עניני השמירה וההגנה, ובערב שב. הדבר היחידי שדכא את רוח החברים היה המצב של אי־העבודה, ולמחר החלט לגשת אל העבודה: לחפור בור זבל ולסקל. הלילה עבר בשקט גמור. טרומפלדור ישב לפני השלחן עם שאר החברים וחלם חלימות לעתיד לבוא. „החלוץ—בחורים טובים — לעזאזל — (הוא היה מבטא: „לְזָזֶל") חורן. הוא חלם על ביא החלוץ מרוסיה ועליתו

אין מספר מספיק של אנשים מזוינים (היה רצוי שיהיו 50—45 איש בכל מעמד). לא כל הנמצאים עתה מזוינים ברובים (בתל־חי 25 גברים ורובים—18, בכפר גלעדי 18 גברים, ורובים—16). כדורים — במספר מאה על כל רובה, וצריך היה להיות 1000 או, לכל הפחות, 500 לכל אחד. נשק אחר, יותר חזק, אין. צרכי האכל הולכים וכלים. אפילו הקמח — בכמות מעטה, באופן שבעוד שבוע אנו צפויים לרעב. לאחדים חסרות נעלים, חסרים לבנים ושמיכות, אך באיזה אופן לקבל כל זה (או חלק מזה)? אנחנו בטוחים שידידינו בדרום מוכנים לבוא לעזרתנו, אך האם פנויה וחפשית היא הדרך? אנחנו משערים שכל עוד שחברי השודדים שכורי הנצחון תועים בדרכים, הדרך הנה מסוכנת. אין אנו רוצים שהחברים העולים אלינו לעזרה יפלו בפח הערביים".

ככה, במצב כזה ובתנאים כאלה הם עמדו זמן רב על משמרתם מוקפים מסביב מחנות מחנות של פראים שודדים, שרצחו ושדדו על ימין ועל שמאל ברחבי כל הסביבה. ביום שהסערה היתה קמה לדממה, הנה למרות שהחברים ידעו כי דממה זו היא לפני סער עוד יותר גדול העתיד להתחולל, בכל זאת היו ממשיכים את עבודתם בשדה ובאותה העת עצמה היו מצפים בכליון עינים לעזרה מצד הישוב העברי מיהודה ומשאר חלקי הארץ כשסכנת הדרכים תעבר. על מצב זה רושם טרומפלדור ביומנו כדברים האלה:

„כ״א טבת, תר״פ.

אנחנו ממשיכים לעבוד בשדה תחת הגנת „שרשרת" של שומרים. ממהרים אנו לנצל את הימים הכשרים לזריעת החטה. אולם נראה שהגשמים ממשמשים ובאים, והם יפריעו לעבודה. היום עד הצהרים ירד גשם קל, אך אנו המשכנו את עבודתנו. אבל אחרי הצהרים גבר הגשם והכריחנו להניח את העבודה. השמירה בשתי הקבוצות מתנהלת בסדר הקבוע מקודם, אם כי האנשים כבר עיפו במקצת".

כ״ב טבת תר״פ.

היום עבדו שוב רק עד הצהרים, כי אחרי הצהרים ירד גשם עז. לפנות ערב בא אלינו מן הדרום אחד החברים והביא לנו צרכי אכל מעטים ומכתבים, וספר, לפי השמועה, כי המלחמה הפרטיזנית עוד תמשך. ובכן, כפי ששערנו מקודם — הענינים לא יגמרו מהר. ערכנו אספה בתל־חי, בהשתתפותם של באי־כח מכפר־גלעדי. האספה החליטה לפנות עוד פעם בצעקה שיחישו לנו עזרה מן הדרום. הדרישות הן ישנות: 50 איש לכל עמדה, צרכי אוכל, מכשירים, בנין חדרים אחדים לדירה לאנשים וכו'. אנו צועקים כל עוד לא אחרנו את שעת הכושר. הישמעו ויקשיבו שם בדרום? היספיקו להשתמש בדרך הפנויה עוד?"

זעקת טרומפלדור וחבריו לעזרה נשנתה ונחזרה במשך כל החדש טבת. ואולם הדרום נענה לצעקתם אך במעט לפי הערך. בינתים, ובתל־חי כבר נפל הקרבן השני, אהרן שר, בעמדו בשדה בשעת העבודה. (הקרבן הראשון היה שניאור שפושניק שנהרג כ' כסלו בתל־חי). ברשמו את המאורע הזה ביומנו בצורת מכתב שנשלח אל חבריו בארץ ונדפס בקונטרס, הוא מסים שוב, והפעם כמעט בזעקת יאוש:

„עכשו אנו הולכים לחפור לו קבר. אנו דורשים עוד הפעם לשלוח לנו את מספר האנשים הדרוש. אם העזרה לא תבוא בזמנה—יכול להיות שיהיה כבר מאוחר"...

(משה ג.), אשר עמד יחד עם גד ע"י החלון, צעק להם שיעמדו, אך הם לא שמו לב לדבריהם, אז ירו שני חברינו הנ"ל יריה אחת באויר. השודדים שכבו לארץ והקיפו את הבית במטר של כדורים. אחרי היריות התכופות משני הצדדים, ברחו השודדים ונעלמו. מחברינו לא סבל איש. חנה אפשטין, הצעירה היחידה שנשארה בכפר־גלעדי, עמדה כל הזמן עם הבחורים במשך של היריות והגישה להם כדורים".

וישוב באותו היומן על דבר המאורעות, כפי שהם התפתחו הלאה, איך שהחבורה מחליטה לצאת אל השדה לחרוש ולזרוע חטה תחת חסותה של פלוגת שומרים, ופתאם הם רואים לפניהם מהנות של ערבים מתנפלים יהם מכריחים להכניס את הפרדות אל החצר, לעזוב את המחרישות ולאחוז בנשק. פרטים על המאורעות הללו, על שרפת „חַמְרָה" ועל כל אשר עבר על החברים כותב טרומפלדור ביומני הנזכר.

„יום א', י"ג טבת.

„הערביים של הסביבות מזוינים ברובים ובמקלות, נמשכו, שורות שורות, בדרך העולה למתולה, כנראה למען שלול שלל. היינו אנוסים לקחת את ה„שרשרת" שלנו אל תוך הבית ולהסתדר למען היות מוכנים. הרגע היה חשוב וקשה כאחד. איזה דבר הזדעזע בלב רבים. הרבה שאלו: אם הצרפתים בתותחים ומכונות יריה לא יכלו לעמוד בפני הערבים, אנו ברובינו הנוכל להם?! איש מאתנו לא היה מסופק שההתנפלות מצד הערבים המתלהבים ממשמשת ובאה. השאלה „אם לבוא למתולה? נשארה תלויה באויר. אך לשאול את השאלה הזאת לא העיז איש מאתנו. אדרבה, באספה המהירה שנערכה אז החלטנו החלטה: להשאר במקומנו ויהי מה. לא לתת לגשת להערבים המזוינים קרוב אל הבית, ובבוא הרגע הנחוץ,—לעמוד על נפשנו עד האפשרות האחרונה, ולהשתדל להעלות את מחיר חיינו עד כמה שאפשר".

„והמאורעות בשדה הקרב הלכו והתפתחו בסדרם הם. בשעה 12 בצהרים עלו תמרות עשן שחורות מעל לאחד הבְרַקים של חַמְרָה. כנראה הציתוהו הערבים באש. עמודי עשן עלו גם מהברק השני. ובעבור שעתים נראו במקום חמרה שני תלים עשנים. „חמרה איננה! — הפליט אחד—והמלה הקפיאה את לבות החברים. חלפה במח רבים גם מחשבה שבמהרה אולי תעלם גם תל־חי וכפר גלעדי, אך איש לא העיז להביע מחשבה זו במלים. וכאילו לתשובה על המחשבה הבלתי מובעה קרא אחד בבטחה: את תל־חי וכפר גלעדי לא נמסור כה בנקל. ועוד אחד הוסיף: „חמרה נפלה, אך חמרה תבנה!"

מבעד למשקפת ראינו את הצרפתים הבורחים (אמנם לא כ"כ בסדר) למתולה, ואת הערבים העוקבים אותם מכל הצדדים. הרבה ערבים, מזוינים ובלתי מזוינים עברו בדרך ע"י תל־חי. נתנה פקודה להכניס את הבהמות לאורוה ולהכין די מים ועל כל אחד להמצא במקומו הקבוע בשביל ההגנה. נסגרו הדלתות ושער החצר. את החלונות, להפך, פתחו לרוחה ועל אדניהם סדרו מאבנים מקום משען לרובים. הערביים, בידעם כי היהודים מוכנים להגן על עצמם, היו עוברים על יד המקומות שלנו בזהירות רבה".

והלאה הוא עושה ביומנו ס"ה של הכחות הנמצאים אצל חבורת ההגנה בעת כזאת ובסביבה כ"כ מסוכנת, והוא כותב:

על כפרי הנוצרים, שדדו והפשיטו ערומים את כל עובר ושב וגרשו את המאות האחדות של הצרפתים. אכרי מתולה, אשר נמצאו אז בעצם מרכז המאורעות, היו אנוסים לעזוב את המושבה. אולם שלש הקבוצות של הפועלים: כפר גלעדי, המרה ותל־חי, שנמצאו באיתה התבערה, לא עשו כמעשה בני מתולה, כי אם החליטו להשאר על המקום מבלי זוז משם— ויהי מה. בזה שנשארו בשעת סכנה כזו לעבוד ולשמור על הרכוש הראו באופן הכי בולט כי הסכסוכים הפוליטיים והאבנטיורות שבין אנגליה וצרפת ע"ד גבולות מלאכותיים בא"י אינם נוגעים בהם כל עיקר. בהשארם להגן בעז ובמסירות נפש כזו על העמדות העבריות הם הוכיחו, כי אותו הקרקע של העברים, הנחרש ונעבד בידיהם, הישאר ישאר בגבולות א־ץ ישראל.

טרומפלדור הוציא כרוז מתחלה בגליל, ומיד נקבצו ובאו פועלים ופועלות אל הגליל העליון לתפוש את מקומם של אותם הפועלים המגינים, מתי מספר מדוכאים מרעב ומחוסר שינה, שהתיצבו מן הרגע הראשון נגד המון גדול של פראים. כחמשים איש במספר, מחברי הגדוד המשוחררים מאמריקה ואחרים — מהרו ועלו הגלילה והתיצבו תחת הנהלתו של טרומפלדור, וביחד עלו ברגל אל עמדות ההגנה אשר בגליל העליון. טרומפלדור וחבריו בהגיעם אל מקום המאורעות כבר מצאו את מתולה כשהיא נהפכה לקן של שודדים ערבים ובדוים. בכל יתר שלש הקבוצות העבריות לא מצא יותר מחמשים איש במספר, במעט נשק ובעוד פחות מזון, תחת ברד בלתי פוסק של כדורי־יריה מצד מספר רב של שודדים־בדוים. טרומפלדור בא אל הרגע הדרוש ואל המקום הנכון, כך דרכו של הגבור האמתי להופיע תמיד כמו בדרך נס בדיוק אל אותו המקום הדרוש ביותר. כגבור מלחמה מנוסה ומזוין בידיעות סטרטגיות רחבות, אשר רכש לו במלחמותיהם של עמים אחרים, סדר על המקום את מעט הכחות, עם מספר קטן של עוזרים, הניס תחילה את גדודי השודדים אשר בנו את קנם במתולה, כבש את המושבה והפקיד עליה שומרים. אחרי כן נגש לגרש אחד אחד את גדודי השודדים אשר הנו בנקדות הישוב העבריות. את השמירה על המקומות הללו חלק טרומפלדור המפקד בינו ובין חבריו. רפתות של בהמות נהפכו לעמדות של כבוד, וכלם היו נכונים תחת הנהלתו של טרומפלדור להלחם עליהן עד הרגע האחרון. אפילו הצעירות־החברות לא רצו לשמוע לפקדת חבריהן לעבור למקום הרחוק מסכנה, כי אם נשארו במקומן בין שורות המגינים. אחדים מן החברים אשר יכלו להשתחרר זמן־מה מן השמירה, היו קמים והולכים תחת ברד של כדורי האויב אל השדה לעבוד.

ככה הם עמדו כשלשה חדשים בשדה מלחמה איום, קומץ קטן מוקף כל כך הרבה אויבים מבחוץ ויחס של שויון נפש גמור במשך זמן רב מצד מנהלי הישוב העברי מבפנים. הם עמדו הכן על משמרתם נכנעים לפקודותיו של מפקדם יוסף טרומפלדור, אף בימים של חוסר לחם ומים ונשק, מבלי להכנע אל הצרפתים ומבלי הרם את דגל השריף של הממלכה הערבית, דבר, אשר לא פעם היו דורשים מהם.

הנני מביא פה קטעים אחדים מיומנו של טרומפלדור שרוב המאורעות המתוארים שם הם מתל־חי, מרכז ההגנה:

„תל-חי", י"א טבת.

„היריות בכפר גלעדי היו תוצאות ההתנפלות של חבר השודדים עליו במספר של 50—60 איש מזוינים ברובים, מפוזרים בשרשרת החלו להתקרב לכפר גלעדי. אחד החברים

אחרי קבלו מענה כזה וכיוצא בו ממנהלי הישוב העברי בארץ, מתחיל מתגנב היאוש בלבו של טרומפלדור, ובמכתביו מא"י אל החלוצים התחיל כבר להשמיע על דבר שאלת הכסף הארורה דברים כאלה:

„אני מיגע את מחי מרוב מהשבות, מאין אקח כסף להוצאות הדרך בשבילכם. אך נראה שנקל לפוצץ את הראש אל הסלע מאשר להשיג כספים".

שאלת הכסף בשביל החלוצים להוצאות הדרך לא"י לא נתנה לו מנוח לא ביום ולא בלילה. סוף סוף נעבדה אצלו תכנית ידועה ובמכתבו מא"י אל ראש ועד החלוץ במינסק, הוא כותב ומודיע, שהוא ממהר לצאת לאודיסה ילקרים במטרה להעביר משם מחמש עד שבע מאות חלוצים לא"י. ע"ד ערכו של החלוץ בשביל א"י הוא כתב אל חברו יעקב רושצוק במכתב מא"י:

„חקרתי היטב את המצב בא"י ובאתי לידי הכרה כי הסתדרות „החלוץ" שלנו לא נבראה אלא בהשגחה עליונה". בחלוצים ראה טרומפלדור את האמצעי היחידי לפרוץ את חומת־הברזל של הפרוד, אשר שרר בין מפלגות הפועלים. ואליהם, אל בחוריו החלוצים היא רצה לעוף, להביאם במהירות הכי אפשרית אל הארץ ולהתחיל מיד בעבודת יצירה.

VII.

בשעה שהיה כבר מוכן לדרך, התחילו שמיעות מתפשטות וגם סימנים נראים כי הערבים מתכוננים להתנפל על המושבות והקבוצות העבריות שבגליל העליון מפני סכנת התנפלות דוחה טרומפלדור את נסיעתו לרוסיה והוא מתחיל לארגן קיבוץ של צעירים להגן על הרכוש העברי מפני הערבים הפראים.

השלטונות האומפריאליסטיים של אנגליה וצרפת שניהם התנפלו כנמרים על הגביל הצפוני של א"י. כל אחד מהם רצה לרכוש לו את הפנה המבורכת הזו, כדי להשתמש בה לתועלתו הפרטית. הערבים מבלי הבין הרבה בעניני פוליטיקה ומבלי דעת כי אף אחת משתי הממלכות אינה מתכונת בזה לטובתם, היה חלק מהם נוטה אל צד אחד וחלק — אל צד שני. הסוכנים האנגליים והמרגלים הצרפתיים זינו אותם בכל מיני כלי נשק הנחוצים והתחילו להרגיז את האחד על השני. בחלק הפורי הנפלא של הגליל העליון נמצאו כבר אז נבדלים מישאר הישוב העברי בגליל: המושבה הנהדרה „מטולה" וקבוצת הפועלים „חַמָּרָה", „כפר גלעדי" ו„תל־חי". טרומפלדור בתור איש־מלחמה מנוסה ראה והבין מראש את הסכנה הצפויה לנקודות הישוב הללו בתוך אותו מחול־השטנים של המלוכית האימפריאליסטית ושבטי הערבים והבדוים הפראים, בהיותן כה קרובות אל תבערת הקרב. והוא התחיל להתכונן לפגוש את המאורעות העתידים להתחולל שם בקרוב. התחיל לאסוף כחות להגנה, בהיות הוא עצמו הראשון במקום המאורעות.

סדר השתלשלות המאורעות בגבול הצפוני של הארץ התחיל כך: אחרי חוזה סיקס־פיקא הידוע—פרי הפשרה שנעשתה בין אנגליה וצרפת על חשבון א"י, נפל החלק הצפוני של הגליל העליון לידי הצרפתים ונהפך למערת שודדים־בדוים. אחרי חוזה חדש עזב חיל האנגלים את הסביבה אשר לכד בתחילה. אולם הצרפתים לא נתישבו עדיין כראוי באותה הסביבה. הבדוים, אשר זה מכבר חכו להזדמנות כזו, נעשו למושלי הסביבה. הם היו מתנפלים

התגשמות שאיפתו של י. טרומפלדור: ועידת האחוד של פועלי ארץ־ישראל, בחיפה, חנוכה תרפ״א

ונשיהם. אם השערים לא יפתחו, אז לא תהיה להמונים אלה ברירה אחרת, כי אם להשלים עם מצבם, ולהפקיר את עצמם לענויי גיהנום. עוד הפעם יתהילו פוגרומים וטבח, שוב יאנסו את בנותיהם ונשיהם, שוב יזרמו נהרי נחלי דם ודראון־עולם. היהדות הרוסית דופקת על שערי הארץ. ומהו המצב מעבר לשערים בארץ פנימה? בחוגי המנהלים: חסר אמצעים; העדר איניציאטיבה, חסר עבודה וכו'. ובתוך ההמון? בעזבי את א־ק־יש־אל בתחילת המלחמה היו כאן שתי מפלגות פועלים: „הפועל הצעיר" ו„פועלי ציון". ביניהם היתה קימת מלחמת דעות, אולם על שאלות כלליות אפשר היה עוד למצוא תשובה כללית: — היתה קימת הסתדרות הקלאית מאוחדת של הפועלים, קופת־חולים אחת כללית. עתה אין כל דבר משותף. ל„הפועל הצעיר" „משרד עבודה" שלו, ול„אחדות העבודה" — „לשכת העבודה" שלה. שתי קופות־חולים, שתי הסתדרויות של פועלים חקלאים. ומלחמה נטושה גם בין שני זרמים של פועלי הרכבת. מדוע כל זה? יש לי הרבה ידידים מימים שעברו בשדרות שתי המפלגות. יחד עבדנו, יחד קרחנו, יחד היינו צפויים לסכנה גם פה וגם בגליפולי, יחד אהבנו בלי כל חשבונות את הארץ הזאת — את ארצנו. אני אוהב ומכבד את ידידי הישנים משתי המחנות. ומי אשר יעיז לבלתי כבד וֶטֶרַנים שנשארו עומדים על משמרתם בלי הפסק כל הזמן, גם הם עצמם אהבו וכבדו איש את רעהו.

אהבו וכבדו. אולם עכשו אין אחד יכול לדבר אל השני בלי חריקת שנים. מדוע זה? פעמים אחדות הקשבתי וחזרתי והקשבתי לטענותיהם של שני הצדדים, ירדתי לעומקו של הדבר והשתדלתי להשתחרר מהשקפותי הפרטיות למען אוכל לגשת באופן יותר רחב ואוביקטיבי אל השאלה. והנה באתי לידי מסקנה, כי יש בסיס לעבודה משותפת, ושמוסדות יכולים עוד להוצר".

ואחרי שהוא מציע תכנית ברורה ומפורטת על דבר עבודה משותפת הוא מסיים: „חוזר אני: היהדות עומדת לפני מאורעות חשובים מאד. בחדשים או בשנים הבאים, יחתך הגורל להיות או לחדול לעם יש־אל בארץ ישראל, והמנהיגים אינם מוכנים לעבודה הגדולה אין להם תכנית. מהצד השני נרדפים על צוארם ע"י פוגרומים שלא היו דוגמתם, אפשר להגיד נטבחים ממש, עומדים היהודים הרוסים על מפתן הארץ ומתחננים לתת להם להכנס. נחוצה התאמצות מאוחדת של כל העובדים. כל רגע יקר. כל הנכנס לארץ נצל ממות ודאי או מחיי אונסין. כל רגע של אחור לחטא יחשב לנו. התאמצו נא על כן לצאת מתוך מעגל המפלגתיות, גשו נא איש אל רעהו בשביל העבודה המשותפת בלב אחים פתוח לרווחה".

דבריו עשו רושם גדול על כל הפועלים בארץ, ואם זמן רב אחרי זה (חנוכה תרפ"א) נעשה איזה־שהוא אחוד הרי זה רק הודות לקול־הקורא, שאחריו אי־אפשר היה כבר בשום אופן שימשך המצב כמו שהוא, מבלי שירגיז את אותו רוב הפועלים, שמפלגתיותם עם כל הקיצוניות שבה לא יכלה עוד לעמוד בפני האמת הפשוטה הממשית ורגש האחריות הגדולה.

אחרי קול־הקורא, התחיל טרומפלדור חוזר ומבקש אמצעים כדי להעביר את בחוריו החלוצים לא"י. הוא פנה, כמובן, גם אל ועד הצירים בנידן זה, וכמובן, שגם הוא קבל, כמו רבים אחרים, את התשובה הפשוטה ש„ההגירה היא בלתי רצויה ברגע הנוכחי, וכי ועד הצירים עשה כבר את הצעדים הנחוצים למען מנעה כלה".

ובלילות נאספים הבחורים לאור נר דועך לשמוע תורה מפיו. והוא מדבר על היצירה ודרכיה, על הפרט והכלל; באותות ומופתים הוא שולל את יצירת הפרט, את רשות היחיד. הנר כבה. חשך בחדר, אך לעיני הבחורים צצה החברה היוצרת, המאחדת, השתפנית. הקבוצה הא"י, הסתדרות הפועלים הכללית, היחידה".

.VI

סוף סוף, בתחילת חדש נובמבר, שנת 1919 הגיע טרומפלדור לארץ ישראל. בשקט, בלי רעש של קבלת־פנים פומבית שהיה תמיד נמנע ממנה, היא נכנס אל הארץ ומיד נגש אל עבודתו, לחקור את המצב ולהתחיל להעביר את חבריו החלוצים שהיו פזורים בכל רחבי רוסיה ועל פני כל הדרכים המובילות ממנה לארצות אחרות,—את אלה אשר סדר לפי שעה בעבודת־אדמה ב„מסלה חדשה"—מושבה עברית על יד קושטה שהרבה הרוצים עסוקים שם—ואת אלה אשר סדר באופן קואופרטיבי ובעבודות אחרות בבירת תורכיה—כל אלה ישואפים בהקדם האפשרי לבוא אל הארץ לעמוד בין שורות העובדים. אל העבודה הזאת הוא נגש בהתאזרות כל כחותיו, כי לחטא כבד מגשיא נחשב בעיניי הזמן העובר שם על החלוצים באפס מעשה. לתכלית זו היתה נחוצה התאחדות של הסתדרויות־הפועלים המקומיות כדי שיחד עם החלוצים העתידים לבוא אל הארץ, ליצור חזית אחת כללית. ואילם את האחדות המבוקשה הזאת לא מצא בא"י.

חבר הגדוד העברי רבינוביץ פרסם את הדברים אשר טרומפלדור דבר אתו בנידון זה לאמר: „אסון גדול הוא בשבילנו הריב הישורר בין שתי המפלגות. „הפועל הצעיר" ו„אחדות העבודה". אלה שהיו חברים לפנים אינם יכולים לדבר איש את רעהו לשלום. וכשבאים, ועוד בוא יבאו, חלוצים חדשים בלי ציון מפלגתי ומוצאים שני משרדים הרי הם מתבלבלים ואינם יודעים אנה לפנות. ודבר זה גורם להפסד רב. הנני מתאמץ ליצור איזו אחדות שהיא ואולם הדבר מתנהל בקשי. אחד מאשים את השני. „אנכי הייתי שולה אותם לשני שבועות אל דניקין,—אמר, כמעט בדמעות על עיניו, — אז היו ישרים פזומן אחר לגמרי. ואילם,—סיים את דבריו,—בוא נבוא הנה ונשטוף אותם, ונכריחם לאחוז בטכסים אחר".

בדבריו אלה הוא נתכון אל הפלוגות שלו, ששת אלפים הראשונים של החלוצים, הצעירים המאורגנים, שביניהם נמצאו רופאים, אינז'נרים ופיעלים השיכים למפלגות שונות וגם הרבה בלתי מפלגתיים, שמטרתם היחידה היתה, לעבוד בארץ.

טרומפלדור התחיל לנהל משא־ומתן עם מנהיגיהם של מפלגות הפועלים המקומיים על דבר התאחדות, כדי ליצור בארץ בשביל מחנות החלוצים העתידים לבוא חזית אחת כללית, אפס כי דבריו לא מצאו אזנים קשובות. אז פונה טרומפלדור אל שתי מפלגות הפועלים בארץ ישראל בקול קורא:

לפועלי ארץ ישראל.

„היהדות הרוסית נעקרת ממקומות הישוב הנושנים, והמוניה עומדים כלם צרורותיהם על שכמם ומחכים לפתיחת שערי הארץ. עומדים הם על פרשת הדרכים מלאי צער ותקוות. אם יפתחו השערים המובטחים, הרי יגהרו לכאן המונים, המוכנים לכל מיני קרבנות, מפני שאין להם מה להפסיד: מאחוריהם חרמות, עניים, פוגרומים, הרג וחלול כבוד בנותיהם

בדרכם לארץ ישראל, עם לשכת מודיעין. בדרכו לא"י הוא כותב על דבר מטרת נסיעתו לחברו הטוב החלוץ יהודה קופלביץ את המכתב הזה:

יהודה היקר.

„אני יושב בספינה, רוח. הספינה תפליג מיד. אני ממהר. אני נוסע. אכתב. חבל ש„הכלליים" (הציונים) לא המציאו את החומר על מצב היהודים. אשתדל לסדר בקושטה לשכת־מודיעין. גם בקושטה וגם בא"י אשתדל למלא את החובה בנאמנות וביושר (добросовѣстно).

ידעתי כי קשה לאחים אשר אני משאיר פה, אבל מאמין אני, כי קרובה שעת הגאולה. יתחזקו, יתחזקו ויעבדו. יזכרו, כי עתיד העם תלוי קודם כל בו בעצמו. סדרו מטבחים משותפים, בתי מלאכה, קבוצות חקלאיות, מאפיות, שעורי עברית, קואופרציה, קואופרציה וקואופרציה. בה הדרך היותר נכונה והיותר קצרה לתקומתנו.

חזקו את ההסתדרות (החלוץ). בכלל היא תהיה דרושה כאשר יפתחו השערים. אפשר שקרוב היום.

את בני־הנוער, בני־הנוער החביבים והטובים שלי, עם שריריהם החלשים ורצונם ואהבתם העצומים—לא אשכח. אם אפשר יהיה, אשיג את הרשות לכנוס הגדודים ואחזור למען השתתף בסדורים. להתראות בקרוב. ברכתי החמה היוצאת מן הלב לכל הידידים. אל יקנאו בי ביותר. אני אפגש את שדות המולדת והפנים הקרובים בעוד 10—15 יום, והם—בעוד 3—4 הדשים. סבלנות! החלוץ חיב להיות איתן בכל.

ילטה שעה 3 4/17 אוגוסט 1919.   בברכת החלוץ **טרומפלדור.**

כמלאך מושיע הוא נגלה לפני חבריו החלוצים אשר שלח אותם עוד לפניו. אלה פליטי רוסיה שנמלטו משם בדרך נס, מי בעגלה ומי ברגל, בדרכים סגוריות, דרך הרי אנטוליה, ערומים ויחפים, רעבים ונגועי קדחת, הלך והבקיע להם דרך בין כל ההזיות וצפויים בכל רגע למות עד בואם לקושטה. האחד מן ה„בחורים" מוסיף לספר על בואו של טרומפלדור לקושטה ועל עבודתו שם את הדברים האלה:

„בקושטה נפגשנו שוב. מלונות המהגרים מלאים אדם. כלם מתגוללים ברפש ובזוהמה, מצפים לתמיכת ועד־הסיוע. והתמיכה היא מתנת־יד עלובה מיד פקיד מעליב. הבחורים מסתובבים בחוצות העיר הרועשת, הסובאה והזוללה. נמקים ברעב ואין עזרה. אך הנה בא הוא. בלישכת הועד נשמעו בפעם הראשונה דברים כבושים. המנהלים תמהו, הרימו עיניהם לראות מי כאן המדבר ונתקלו בשתי עיני הנשר של הקפיטן יוסף טרומפלדור.

בתוך המלונות, על המטות המלוכלכות נאספו אספות, נערכו בחירות, נעשו נסיונות לקואופרטיבים, לעזרה הדדית, נכתבו המכתבים הראשונים לחו"ל ולארץ, נשמעה הצעקה הראשונה על המצב ברוסיה שנגמרה בקריאת טרומפלדור! „הצילו!" אלה היו בלי ספק האספות הכי חשובות בדברי ימי קושטה העיר. וקושטה נעשתה כמרקחה. הבחורים—חיתה רוחם. הוא ריץ ביחובות לחפש עבודה, להחליף כספים—כספי החברים, יושב שעות בלשכת ועד הסיוע, בשעת הקשות מנחם את החברים ואומר כי „המאכלים היותר טובים אלה הם ענבניות ואבטיחים: זלים ומשביעים". החבורה שומעת בקולו ומאמינה לו. שוברת רעבונה מדי יום בענבניות ואבטיחים. זל ומשביע...

אך רוחו ואמונו משפיעים, אחר אחד מסכימים הבוחרים. נקבע יום הועידה. החברים מחלקים ביניהם את ההרצאות. בפטרוגרד האדומה, בסמטת הקוזקים נפתחה ועידת החלוצים למועד הנכון. כשלושים בחורים מסביב; בנשיאות יוסף טרומפלדור: „צריך לארגן קבוצות במקומות, להתחיל בעבודה ובהכנות לעליה, הישיב החנוך המקצועי, ובעיקר — החקלאי. עלינו לשים לב גם לחלוץ הצבאי — בלי כח מאורגן לא נשמור על הארץ. על ההסתדרות לעמוד ברשות עצמה. בהסתדרות הציונית אין לבטוח. עלינו לשלוח משלחת לא"י ולבוא בקשר עם חברינו הפועלים".

כלם שומעים, תמהים ומסכימים".

במשך זמן קצר הצליח טרומפלדור עם חברים אחדים מצפון רוסיה, ויהודה קיפלבין בראשם, ליסד מספר גדול של קבוצות הלוצים בְּקָרים שמספרם הגיע עד אלפים איש, שנתחיבו כלם ללמוד את השפה העברית. בימי תנועת הבֶלינגַרדיצים של דניקין היו הרבה חברים־חלוצים צפויים לעונש מות בעוון השתתפות בבילשביות שהאשימו אותם הבלינגַרדיצים, ורק הודות לטרומפלדור הצליחו להנצל ממות.

במקומות אחרים ברוסיה הוא גם כן יסד קבוצות חלוצים כשהוא מיסד באותה עת עצמה גם קבוצות להגנה עצמית. בעברו בדרכו לא"י דרך מינסק ריאה טרומפלדור ויכח כי תושבי העיר היהודים צפויים לפוגרום ההולך ומתכונן. טרומפלדור אינו עוזב כבר את העיר. הוא מארגן ישם את הצעירים היהודים להגנה עצמית חזקה, ורק אחרי עבור סכנת הפרעות הוא עוזב את העיר וממשיך את דרכו הלאה. וככה, בעברו עדים ועיירות במקום שנמצאים צעירים עברים מתעכב טרומפלדור, מיסד אגדות של חלוצים ומדבר על ארץ ישראל, ישעל אודותה אחרי הכרזת בלפור התחילו מתהלכות בקרב ההמון אגדות — על משיח ועל ממלכה יהודית וכו'. טרומפלדור מספר לכל החולמים הללו את האמת העגומה והמרה, כי הישועות והנחמות לא באו והנסים והנפלאות לא היו ולא נבראו וכי צריכים אנו רק להתחיל את הכל מבראשית. כי הדרך עוד ארוכה וקשה ולכל ירא ורך לבב אין מקום שם, — הדרך היא דרך גדודי עבודה ובנין חבורות חבורות של עבודה וחיים משיתפים, מוכנים ומזומנים לכל — ואפילו למות...

V

בתחילת ישנת 1919 נבחר טרומפלדור לציר ישל החלוץ על ידי הועד המרכזי מפטרוגרד — לאוקרינה ומשם — לארץ ישראל. רוסיה כבר היתה אז מחולקת למלוכות, מלוכות, גדולות וקטנות. הדרך לארץ ישראל היתה קישה אז כקריעת ים סוף ממיש. ואולם טרומפלדור אינו נופל ברוחו מדברים קטנים כאלה, מרגיש הוא כי באה שעתו לעלות אל הארץ — ועלה יעלה. הן צריך למהר ולחזק את רוח העובדים על הרי יהודה והגליל ולבשר להם כי לא בודדים הם שם, כי תנועת חלוצים גדולה ורחבה הולכת ונבראת ברוסיה, ולשוב אחרי כן ולספר לחלוצים על כל הנעשה והנשמע בארץ ולהתחיל לשלוח אותם שמה, פלוגות פלוגות, לעבוד את עבודת העם. הוא יצא לדרום רוסיה, והדרך אחת מערי החוף הדר אל יַלטה. שנים ועשרים יום נסע והלך ברגל, שבע צער ונדודים עד בואו אל העיר. משם שט בסירה שבעה ימים עד בואו בסוף אוגוסט שנת 1919 לקושטא, ששם נגש ליסד תחנה מרכזית בשביל החלוצים

נדפסו ב„הארץ" ימים אחדים אחרי מאורעות תל־חי, כתובות בידי אחה, אשר הכיר אותו מקרוב. ואלה הן:

„בבוא המהפכה הבולשביסתית עמד טרומפלדור זמן מה כנדהם. העממיות שבנפשו הכתה גלים. האהבה להמונים הרחבים, להתפרצות כחות טבע איתנים הרעידה את לבו. קומוניות — הלא זהו אידיאל כה קרוב לרוחו. ואולם הוא לא הלך תועה אחרי מדוחי מלות־קסמים. הציוניות היסודית שהיתה בנפשו ובדמו נשארה למצע לכל התנועות החדשות.

אל הציוניות אפשר הכל ל„שתף". בה אפשר למזג שאיפות אנושיות עולמיות. „החלוץ" זאת היתה המזיגה. וטרומפלדור עוזב את פטרוגרד ונע על מרכזי ישראל גדולים, על ערים ועירות ומסדר את אגודות „החלוץ". הצעיר העברי צריך להכשיר את עצמו לעבודת שדה וגן לעבודת־טבע בריאה, וקץ שאיפותיו — א"י. בה יחיה חיים משותפים, פשוטים ובריאים בה יחיה את עמו. פס רוח המלחמה בלב טרומפלדור וקם רוח העבודה, רוח העבודה הבריאה. והאם אין בעבודה בריאה בסדור פלוגות „החלוץ" בכל עיר וכפר נדחים בישראל, בכל הקהל היהודי המצוי אצל רוח ואצל רדיפת רוח מן המלחמה מעוצם מלחמה כבדה וקשה נגד כל ההרגלים, כל האפטיה והרשלנות בחיינו הצבוריים והלאומיים?

ובבולשיביות קמו אויבים לציונות. הציונות מדיחה את צעירי ישראל מעל „האידיאל האנושי" ומטה את ההמונים אל השוביניות, ורדיפות השלטון החדש את הציונים נעשו קשות: סגירת כלי־מכתאם, שדידת כספי הקופה הלאומית, הפסקת עבודת הועדים, מאסרים וגם משפטי־מות, ובכל אותם הימים—טרומפלדור עובד את עבודת הציונית בלי רתת בשקט ובבטחון עצמי, כדרכו. השם „ציוני קומוני"—שם פלאי בעיני הרוסים—הולך ונזכר פעם בפעם בכל העתונים הגדולים של רוסיה המחודשת, ויהי השם הזה לפרוגרמה שלמה, פרוגרמה מעוררת מחשבה וכבוד אליה, לא ברורה, לא מדויקה, כלה תמיה — אבל על כל פנים אין לרדוף אותה. יש בה היסוד המוזר. הבולשביסטים הרוסים והיהודים גם יחד היו כנדהמים זמן־מה בפני טרומפלדור. לא ידע האיש מנוחת יום ומנוחת לילה. מלחמת אזרחים כמעט בכל עיר מערי רוסיה, השנאה ליהודים מתקרבת יום יום, והאיש הזה הלך לבטח דרכו בכל מקומות סכנה, מעיר לעיר הלך, ואם אין רכבת, ואם אין עגלה—הלך ברגליו, ורשת קבוצות „החלוץ" נתפשטה על פני כל מרחבי רוסיה. מכשולים ואבני נגף מחיצות חוצצות ומרחקי שטחים — לא ידע".

על אודות התקופה ההיא מוסיף עוד קוים אחדים אחד מן ה„בחורים" שלו, שכבר נזכר פה למעלה:

„שלטון המועצות, היהדות נרדפת, הלשון אסורה, אחת אחת נהרסות ההסתדרויות. „ציון", „ארץ ישראל"—שמות בגידה.

לילה אחר חצות, במוסקבה בפנת גג, בחדרו של הח' א. יושב טרומפלדור ודורש בפני שלשה־ארבעה צעירים:

— צריך לקרוא לועידת החלוצים כל עוד לא עבר המועד, צריך לארגן את שארית הכחות. אני אצא לסביבה ואארגן את המקומות, אסדר את הבחירות. הבוחרים שלנו ישמעו לי.

הבחורים מפקפקים. אין שום קשר בין המקומות, תנועת הרכבות נפסקת, דרושים רשיונות מיוחדים לעבור ממקום למקום, ההסתדרות אינה לגלית וגם אינה קימת.

ורצה לעסוק בעבודה ציונית ברוסיה, לטובת הלגיון ו"החלוץ", והוא כתב על זה לטרומפלדור. במכתב התשובה אשר קבל הד"ר סֶבֶר מטרומפלדור, השמור אתו למזכרת, נתן לי הד"ר הנכבד את הרשות להשתמש בו לצרך עבודתי. ואלה הם דברי המכתב:

„פטרוגרד, 19 למרט, שנת 1918.

חבר נכבד!

אני זוכר את הבטחתי. לא כתבתי לך, מפני שבמקצוע הענין אותך, יצירת לגיונות בשביל ארץ־ישראל, עדיין לא נעשה דבר ולא יכול להעשות דבר, מפני התנאים הנוכחים. חברת הגננים ה"חלוץ" מסתדרת בשעה זו לעבודה לא רק על יד פטרוגרד; אם ברצונך להשתתף בעבודות הללו, כתוב לי ואני אודיעך את התנאים המפורטים. הדישות אין. רשיון להגנה־עצמית עדיין אין לי. אולם את הרעיון על דבר זה, כמובן, לא אעזב, ומישהו בנידן זה עשה אעשה.

בברכת ציון טרומפלדור.

כעבור שני חדשים עונה ישוב טרומפלדור להבר הציוני, המבקש ורוצה לעבוד עבודה ציונית ברוסיה:

„פטרוגרד, 24 למאי, שנת 1918.

חבר יקר!

היום שבתי מרוסיה הישנה פלך נובגורוד, ששם קראתי הרצאה על „החלוץ" ומצאתי בביתי שתי גלויות ממך מ־22 וְ־24 באפריל. ענין ההגנה העצמית איננו פשוט כל כך. רם (הבולשיביקים) לעת עתה לא הרשו, לא במוסקבה ולא בפטרוגרד. גם פה וגם שם מתנהלת רק עבודת הכנה וטרדות רבות. התנחלנה הצלחה ואימתי? זאת אי אפשר להגיד. אותו דבר אפשר להגיד גם בנוגע לחזית הארץ־ישראלית. עדיין לא נותנים לנו לעלות שמה. החלוצים עובדים. החברים חופרים באדמת הגנים, מכשירים את הקרקע ליבול, ואת עצמם יהיו עבודה בא"י. אולם בשבילך לעת עתה עבודה מתאימה אין. כאשר תהיה—אודיע. לע"ע, אברכך בכל טוב.

בברכת ציון טרומפלדור.

זמן מה אחרי כן הצליח, כנראה, טרומפלדור, הודות למרצו ולרצונו הכביר, להבקיע לו דרך בין חומת הבולשביקים והוא קבל מהם רשיון מיוחד ליסד את ההגנה העצמית העברית. שהיו לה, לפי דברי טרומפלדור, גם מטרות ופרספקטיבות עבריות אחרות אשר חלם להגשימן בשעת הכושר. ההגנה־העצמית, אשר נגש לארגן במרץ ובשקידה רבה, התפשטה על פני הרבה ערים ועירות ונתארגנה לכח מזוין חזק מאד. הדבר נודע לבולשביקים ומיד נבהלו מפני טרומפלדור ומפני חיל צבאו המזוין, ומפחד פן עוד תסתפח ההגנה העצמית העברית אל הקונטר־רבולוציה, שלחו מחנה חילים מן הצבא האדום לאסור את טרומפלדור ואת עוזריו. ולמרות שהיו לטרומפלדור תעודות מיוחדות של הממשלה הבולשביסטית שהתירו לו את עבודתו, נאסר הוא עם עוזריו בבית־הכנסת הפטרוגרדי „עבריה". בכלל, על עבודתו של טרומפלדור אצל הממשלה הבולשביסטית ועל יחוסו אליהם עדיין ידוע אצלנו עד היום מעט מאד. ועל כן לא יהיה למותר להביא כאן את הרשימות הביאוגרפיות על עבודתו בעת ההיא, אשר

הבולשביסטית הלכה בדרכים כאלה שלטרומפלדור היה קשה לעבוד, לא היו יודעים היום מה שיביא יום מחר. ערבוביה גדולה שררה אז בין מחנות העובדים וטרומפלדור אף הוא עצמו השתקע לזמן מה בתוך האטמוספירה של העסקנות.

ש. רוזנפלד בזכרונותיו על אודות ש. אנ־סקי מספר על זה, כדברים האלה.

„אחרי שהצעתו של ש. אנ־סקי לפני אוסישקין בדבר יסוד לגיונות עברים נדחתה מאת זה האחרון, מזדמן אנ־סקי עם טרומפלדור. אם איני טועה, היה גם טרומפלדור שיך לפנים אל מפלגת ס. ר. ושניהם התחילו לנהל מו״מ ע״ד יסוד מין מפלגה פועל־ציונית, אך כבר לא על היסוד של התורה הסוציאל־דמוקרטית כי אם על יסוד של התורה הס. ר. הם אפילו נשתוו כבר בנוגע לשם אשר יקראו למפלגה העתידה להוסד. כמו כן החלט גם היום אשר בו תקרא אספה של צירים מערים שונות, וגם המקום אשר בו תקרא האספה נועד כבר. ואולם, לאשרה של היהדות הרוסית, שגם בלעדי זה היתה די עשירה במפלגות ותיאוריות לא נקראה האספה״. באותם הזכרונות מספר כמו כן ש. רוזנפלד על טרומפלדור, אבל כבר לא על מיסד המפלגות ויוצר התאוריות, כי אם על טרומפלדור כמו שהוא, טרומפלדור הגבור המעשי:

„הגיע החודש יולי בשנת 1917. קרנילוב עולה על פטרוגרד, לשים קץ לתנועה הבולשביסטית, ולמצבו הרעוע של קרנסקי. הועד המרכזי של ס. ר. מלא ספקות, קרנסקי אמנם בעצמו קרא אל אותו ה„שד״, אבל הוא נכון לאחוז בכל האמצעים כדי לגרשו ולהפטר ממנו. צריך לעשות איזה דבר, צריך לשלוח גדודים מזוינים לקראתו. צריך להציל את הרבולוציה, אבל את מי לשלוח? והנה אנ־סקי מופיע לעזרה: הוא מציע את טרומפלדור למסור לו את התפקיד האחראי הזה. ההצעה מתקבלת. בשעה השתים עשרה בלילה עוזב טרומפלדור את ההיכל הטברי. ברשותו נמצאת רק ביאות־כח של מפלגת ס. ר. ואולם בשלש שעות בבוקר כשבאים מן השטָב הס. ר. למסור לו איזו אינסטרוקציה מוצאים כבר את טרומפלדור עם לגיונו מעבר לפַבְלוֹבסק (עשרים וכמה ורסטאות מפטרוגרד); הלגיון היה כבר מוכן ויצא נגד מחנה קורנילוב. זריזותו והצלחתו של טרומפלדור מעוררת התפעלות עצומה, ביחוד מתפעל אנ־סקי: הוא הראה להם „למה שיהודי מסוגל״... זמן־מה אחרי המאורעות של התקוממות קרנילוב נגד המהפכה, ואשר לדכוי ההתקוממות עזר לא מעט טרומפלדור, חדלים לשמוע על אודותיו דבר, עד התפרץ המהפכה הבולשביסתית. אז התחיל טרומפלדור להזק ולארגן מחדיש את ההגנה העצמית, בפחדו מפני הפרעות אשר יוכלו להתפרץ. הדבר נודע לבולשביקים וגדודי ההגנה־העצמת של טרומפלדור התחילו לעורר בלבם דאגה. אז הציגו לו את התנאי: להכנס אל הצבא האדם, ואם לא, לא יתנו להם נשק. וכדי שלא להעמיד את חיי היהודים עוד יותר בסכנה, מתפזרים גדודי ההגנה העצמית של טרומפלדור בתקוה לשעה יותר מוכשרת, כדי להתארגן ביתר עוז ולסדר מחנה צבא עוד יותר גדול. טרומפלדור נגש אז ליסד את ה„חלוץ״, להכין אותו לשם עבודה וכבוש הארץ. הסיסמה שלו: „ידנו האחת אוחזת באֵת ובמעדר, והשניה—בשלח״—היא הדרך היחידה לכבוש את הארץ.

על דבר תקופת עבודתו של טרומפלדור בנוגע לה„חלוץ״ וכבוש הארץ בימי ממשלת הבולשביקים אפשר לקרוא משהו גם במכתבו, אשר כתב בעת ההיא אל הד״ר סַבָר, ציוני וינאי, אשר נפל ממחנה־הצבא האוסתרי בשבי הרוסי, למד עד מהרה את השפה הרוסית

כבר נמצא טרומפלדור בפטרבורג. הוא בא לסדר הגנה עצמית גדולה מן החילים היהודים של הצבא הרוסי. את ההגנה העצמית הוא מסדר לרוב מחילים יהודים העובדים בגרניזון הפטרבורגי. וטוזדמה אחר כן עם בוא ימי ממשלת קֶרנסקי הבהירים ואופקים חדשים מתגלים בשביל מנהיגי הלאומים השונים ברוסיה. כל עם קטן מכריז על חרותו הלאומית, מתכונן בכחותיו העצמיים ליצור לו את חייו הלאומיים ההפישים, מסדר לו צבא לאומי מבני עמו, המפוזרים ומפורדים בין הצבא הרוסי הגדול. אז בא גם התור לטרומפלדור להוציא לפועל את חלומותיו על דבר צבא לאומי עברי. והוא נגש מיד ליסד מספר ידוע של לגיונות עברים ברוסיה, ובהסכמתה ועזרתה של ממשלת קרנסקי עושה טרומפלדור את כל ההכנות ליסוד מחנה עברי גדול של מאת אלף איש, לשלחם אל החזית הארמנית כדי להיות קרוב לארץ־ישראל. החילים היהודים מכל הלגיונות, אשר מתחילה היו רחוקים מן הציוניות ומכל חיי היהודים, באים בשמחה להרשם בגדוד טרומפלדור, אשר מטרתו האחרונה היתה לא ארמניה, כי אם ארץ־ישראל. מחנה של מאת אלף אנשי־צבא ישתער על שערי הארץ ובעצם כחו יכבוש אותה לעמו. ולא לתת כי רק ממשלות זרות ואנשי צבא זרים ילחמו בעד כבוש הארץ בשבילנו. וכך הוא סדר מספר של לגיונות עברים, את המרכז יסד בפטרוגרד, ובערים ועירות אחרות—את הסניפים. והדור היהודי הצעיר ברוסיה הודות ליוסף טרומפלדור, נתעורר, הרים ראשו אל עָל, ויחל להרגיש, כי הוא מתחיל לעשות דבר לגאלתו ולגאלת עמו.

אחד מחיליו המסורים, מן „הבחורים", כמו שקרא להם בגאון טרומפלדור, מספר על זה כדברים האלה:

„היו ימים—לא רבו הימים — ימות המהפכה ברוסיה. ים דגלים אדומים, אלפי כרוזים, ספרו כי חרשה נהיתה בארץ, קראו לתקומה, לתחיה. הדגלים משכו את העינים, הקריאות חדרו ופתו. „עם המהפכה בשביל המהפכה" זה היה חזון הכל.

אז הופיע יוסף טרומפלדור והביא אתו חלום, חלום רחוק: „קימו נעלה אל הרי ארמניה וארט, נעבר ברגל את אסיה הקטנה, נפלה את ישלג העולמים ונכבש בחרב לעמנו את ארצו".

זרים צלצלו הדברים בין קולות־השמחה המבשרים על גאולה קרובה, אך מעטים נתעוררו לצלצולם, תמהו ונשמעו לו. אלה היו ה„בחורים" בלשוני של יוסף טרומפלדור.

והימים הלכו ועברו, מלבד הרי אררט נמצאו גם מכשולים רבים אחרים. החלומות הלכו הלך והתנדף, — אין תקוה. אך טרומפלדור לא נתיאש. קולו נשמע שנית: „אל תתיאשו, אם לא בשלח, בעבודה נכבש את הארץ, אם אין אני מחנה, נהיה החלוץ. קמץ קמץ נזרע עדי נכבש לעם את הארץ".

במוסקבה, בעת ש„אגדת המכבי" של הסקויטים העברים הצעירים ערכו תהלוכה לכבוד הגבור העברי יוסף טרומפלדור, בעברם לפניו בסדר צבאי וחלקו לו כבוד, הוא נרגש מאד בראותו לפני עיניו מספר גדול של צעירים עברים בריאים מוכנים להקריב את עצמם על כבוד עמם, והוא פנה אליהם בדברים הקצרים האלה: „חביבי, למדו מלחמה והכונו לשפוך את דמכם בעד ארץ־ישראל בעת הצורך!"

ומי יודע, אפשר לו הלכה המהפכה הרוסית בדרך אחרת, אם לא היה לנו אז מחנה צבא גדול בא"י ממיטב הצעירים העברים. אולם המהפכה הרוסית בטרם לבשה את הצורה

יוסף טרומפלדור (השלישי מימין לשמאל בשורה התחתונה) בין הגדוד העברי „נהגי הפרדות" בגליפולי.

ישראל. ואת כל זה היה עושה בשקט ובמנוחה גמורה — הקו הכי עקרי שבתכונתו היפה. בצחוק של בטול היה מתיחס אל צד „אקי־בבה", וכל החילים של הגדוד העברי זוכרים עדיין את הפתגם אשר היה נפלט מפיו מדי התפוצץ בקרבת המקום רמון־יריה ועוקר מתוך רעם מרעיד את האויר רגבי אדמה:

„אין דבר, זה רחוק!" ופניו הוארו בבת־שחוקו הנעימה.

כשאחד מבני הגדוד היה נופל חלל על שדה הקרב ויתר החברים היו מספידים אותו, היה לבו של טרומפלדור דומם ומוצק כאבן. מעולם לא היה מזיל דמעה, לא היה נותן לשום רגש סנטימנטלי כי ישלט בו. אם נפצע אחד, או מת, היה טרומפלדור גוחן על גופו של החלל וגוהם עליו חרש, בעברית: „כן, כן, מלחמה"... גם הוא נפצע פעם בשכמו מירית־רמון, ובמצב של פצוע הוסיף ל„עבוד" כאילו לא קרה דבר. הוא גם סרב להכנס אל בית־החולים. ככה עבד טרומפלדור בתור מפקד הגדוד העברי עד הקיץ שבשנת 1916. הגדוד העברי הראשון, הודות לטרומפלדור וחבריו, הוסיף כבוד והוד לשם היהודי בעיני הממשלה הצבאית. כדאי להביא פה את דבריו של הגנרל המילטון, הקומנדיר הראשי של כל החזית הגליפולית האומר באחד ממכתביו: „חילי הגדוד העברי עבדו את עבודתם בשקט תחת אש כדורים ופצצות ולפעמים, כמדומני, הראו גבורת לב ממין יותר נשגב מזו של אנשי החזית, כי לאלה הלא יש שכרון־הקרב העוזר לשכוח את הסכנה". יותר בפרוטרוט מסופר בספרו המפורסם של הקולונל פטרסון „עם הציונים בגליפולי" על תפקידו של טרומפלדור עם הגדוד העברי בחצי־האי השמם גליפולי.

בקיץ שבשנת 1916 נתפזר, מסבות ידועות, הגדוד העברי, למרות בקשתו הנמרצה של טרומפלדור וחבריו שלא לפזרו. בסוף השנה הזו בא טרומפלדור ללונדון כדי להשתתף בעבודת התעמולה לטובת יסוד גדוד עברי בצורה יותר רחבה. התעמולה, מסבות ידועות, לא הביאה תועלת. רק חיליו הבודדים שנתפזרו מן הגדוד הראשון נכנסו בתור יחידים אל הצבא האנגלי והובאו ללונדון. בלונדון הצליחו למצער בזה, שלא פזרו אותם והכניסו את כלם אל „הלגיון הלונדוני העשרים". אז פנה טרומפלדור אל הממשלה הצבאית בהצעה להתקבל בצבא בתור אופיצר — כי הלא את התואר קפטן קבל עוד בהיותו בגליפולי. אולם הצעתו, מסבות ידועות, לא נתקבלה. אך מבטו הרחוק של טרומפלדור על עתידו של הגדוד העברי לא הטעהו. כשהתחיל להסתדר הלגיון היהודי הגדול באנגליה היו חברי הגדוד העברי הראשונים, אשר פנו אל הממשלה הצבאית שישלחו אותם אל החזית הא"י. ואמנם הם נכנסו הראשונים אל הגדוד ל"ח, והיו לחילים הכי טובים ולמנהיגים הכי מנוסים של הלגיון העברי בארץ.

והוא, מפקדם הראשי, טרומפלדור עצמו היכן היה אז? מה אירע לו מן העת שנתפזר הגדוד העברי הראשון? מן העת אשר בקר את לונדון?

IV

בתחילת שנת 1917 פריצה המהפכה הרוסית. שמש־הדרור הרוסי מתחיל להאיר גם ליהודים ברוסיה. אולם בני המאות השחורות מתחילים להשחיז את סכיניהם כדי להטביע את חירות רוסיה בנחלי דם היהודים, כאשר עשו כן בשנת 1905. בקיץ של שנת 1917

תקף את בני הלגיון בבואם אל האי ובהגלות לפניהם המחזה האיום הזה. אולם זכר זכרו את שבועתם ואת ההבטחה אשר הובטחה להם על אודות הארץ, ויתאמצו להתנחם מעט, כמו כן התחילו, לאט לאט, להזכיר להם כי לעת עתה הם אינם אלא חילים־עובדים פשוטים בצבא האנגלי, וכעבור ימים אחדים אחרי בואם, ירדו מעל האניה אל חצי־האי גליפולי ובהנהלתו של הקולונל פטרסון וקציניו נגשו באופן הכי מסודר למלא את העבודות האפורות הגסות, עבודות המלחמה הרגילות. והקפיטן טרומפלדור, התיאר אשר קבל בצבא האנגלי, התחיל להתגלות עוד ביותר עוז וגבורה מן האופיצר טרומפלדור הרוסי.

בזמן הראשון לקיומו של הבטליון הציוני היה טרומפלדור רק סגן־הקומנדיר של הגדוד, תחת הנהלתו הראשית של הקולונל פטרסון. אחרי כן, כשהקולונל פטרסון חלה ועזב את גליפולי, הוא מסר לטרומפלדור את ההנהלה הראשית של הבטליון הציוני.

כדי למסור את כל ספורי המאורעות שבני הגדוד העברי מספרים על הקפיטן יוסף טרומפלדור, על גבורתו הבלתי שכיחה ועל עז רוחו אשר לא ידע כל פחד, צריך היה לחבר ספר שלם. הן לאיש הזה, כמו שזבוטינסקי הגדיר את תכונתו, היה חסר לגמרי החוש של פחד כמו לעור—חוש הראיה. בימים שרמוני־היריה היו מתעופפים מעבר השני של האי ושלפי פקידת הקומנדירים האנגליים מוכרחים היו כלם לשכב נחבאים בחפירות, דוקא בשעית המסוכנות הרן היה הקפיטן יוסף טרומפלדור מטיל לו בלי כל רגש של פחד על פני חצי־האי, תחת ברד הרמונים הרועשים, כשהוא מזמר לו בחשאי איזה שיר עברי ארץ־ישראלי, מבלי צל של פחד מפני סכנת המות, למרות שבתור איש־מלחמה מנוסה הוא ידע וזכר היטב כי גדולתו של גבור היא רק במותו מות גבורים, בהלחמו עם האויב בשדה הקרב ולא על ידי כדור־מות, אשר יחלף במקרה ויהרגהו. טרומפלדור ידע את זה, ואולם עמוק בקרב לבו הוא הרגיש את דעתם של האופיצרים הבלתי־יהודים על דבר פחדנותם של היהודים, והוא בכונה, כנראה, השתדל לעשות פומבי להוסר פחדנותו של היהודי, בעוד שהם היו דוקא מתחמקים בשעית כאלה...

חברי הגדוד העברי מספרים, כי פעם בשעת רעש־תותחים מצד „אקי־בבה" על החפירות האנגליות, ששם נמצא מחנה הגדוד העברי, ישב טרומפלדור בעת ההיא במנוחה גמורה, כאילו לא קרה דבר, וכתב מכתבים לחבריו וידידיו. פתאם, ופצצה גדולה התעופפה ברעש גדול מסביב למקום אשר ישב שם וכתב. הוא גם את עיניו לא נשא לראות את החורבן הנורא אשר חוללה אותה הפצצה, והמשיך לו לכתוב את מכתביו. ולגבי טרומפלדור לא היתה זאת סתם פוזה של גבור. זה היה טבע.

הקולונל פטרסון מספר עליו במקרים כאלה:

„בכל עת המלחמה האיומה ההיא הראה הקפטן העדין הזה את אמץ לבו ואת אורך רוחו במדה שאין דוגמתה. במסירותו לחובתו היה מופת לכלם. פעם בפעם בהיות היריות תכופות וחזקות מאד, בקשתי ממנו להשמר לנפשו, אך הוא היה עונה לי (בשחוק החן הפשוט, אשר האיר פניו העדינים): לא, לא, קולונל, שלום לי, כן אהבתי, זה משמח את לבי".

הוא עשה את כל זאת באופן טבעי, בלי פחד ובלי פוזות, ואולם לרוב היה עושה את זה גם בכונה, יען שהרגיש כי הוא עם הגדוד העברי שלו עומדים כמו לפני מבחן, אשר אם עמד יעמדו בנסיון, והוסיפו ללכת הלאה עד אשר יתקרבו אל חופי ארץ

המלחמה, והעיקר את הפסוק של נביאנו ישעיהו: „וכתתו את חרבותם לאתים ואת הניתותיהם למזמרות"...

III

כל הטקסים הצבאיים כבר נעשו, נתלבשו כבר בבגדי־קַקי הצהובים של הצבא האנגלי עם מגיני־דוד צמודים אל הכובעים, ומבלי הגד, כנהוג, לאן ולָמָה, כי אין מגלים זאת לחילים, הושיבו את חילי הבטליון הציוני העברי הראשון על אחת מהאניות אשר עמדו בנמל אלכסנדריה. אחדים מחברי הבטליון — כמו שהם ספרו לי אחרי כן,— מבלי דעת לאן מוליכים אותם, הוסיפו עוד בכל זאת לחלום, ושביב של תקוה התלחש בלבבם, אולי, מי יודע אם לא הגיעה כבר עתה השעה ההיסטורית הגדולה... הנה הם מפליגים, סוף סוף, באניה עם עוד עשרות אניות אחרות, אשר עמדו מסביבם בנמל ואשר הפליגו בהן הרבה חילים מבני עמים אחרים וארצות אחרות והם מפליגים יחד אתם, הלך והפלג, אל חופי ארץ־ישראל, אל עיר־החוף הקרובה של מצרים ל„עזה", לכבוש בחרב את הארץ מידי האויב התורכי. האח, מה מאושרים הרגישו את עצמם החברים הללו רק עם זכר הרעיון הזה בלבד! זאת היתה, לפי דבריהם, השעה הכי נעלה ורוממה בחייהם!

יוסף טרומפלדור מספר בזכרונותיו על הרגע הזה כדברים האלה:

„לימים בא מועד היציאה לדרך. כלנו ירדנו אל האניות. ההודעה אמרה: מחר נפליג. בנמל הרחב נאספו באחרונה החילים בני הלגיון. מי־שהוא הפיץ את השמועה כי באה פקודה לשלחנו אל חזית א"י. רצינו בדבר, ועל כן האמנו בו כלנו. ועד שעה מאוחרת בערב בקעו באויר שירי שמחה ותוגה משירי א"י, אשר פרצו מחזנו המוצק, רקדנו רקודי א"י ונאומי עוז ולהבות נשמעו. גם הבחורות הנחמדות אשר באו ללוות את בני הלגיון היו נראות כה ערות ועליזות, כאלו היו מוכנות גם הן מיד לצאת לקראת מות בעד המולדת".

ואולם חלום הזהב הזה לא ארך הרבה.

הלילה בא. האניות הרימו את העגנים ותפלגנה מחוף מצרים, ואחרי חצות הליל, כשבני הלגיון העברי, עיפים מן היום, שכבו שקועים בשנָה, חרש־חרש, עברה אניתם, יחד עם כל יתר האניות, את חופי ארץ־ישראל ותעזבנה אותם מאחוריהן, ולא ידעו החולמים העלובים בהקיצם עם אור השחר כי חופי הארץ כבר נעלמו, נעלמו ביחד עם חלומותיהם היפים על גאולת עמם וארץ מולדתם.

ביום השלישי, בערב, בטבול קרני השמש האחרונות בים, הם נתקרבו אל חופי חצי־האי השומם גליפולי, על יד הדרדנלים, במקום אשר ראו את כל חוף הים זרוע כלו אניות־מלחמה אנגליות וצרפתיות ואשר שמעו את גלגולי הרעמים האיומים של אנית־המלחמה הרוסית הגדולה „אַסקולד" שהשתערו על סלעי המבצר הענקיים של הדרדנלים שעמדו להכבש לתועלתו ולטובתו של עם הרוסים... — רוסיה, אשר רוב בני הלגיון העברי ברחו משם בתור נרדפים פוליטיים, רוסיה ארץ הדמים וגי התופת לעם היהודים, רוסיה אשר זעקת עם המעונים כבר נתפשטה והגיעה משם הנה, זעקת היאוש של עם מובל לטבח, בוקעת שמים וארץ, — לטובת רוסיה זו הם עזבו את שדות יהודה והגליל והובאו הנה אל חצי־האי השומם הזה לכבוש בשבילה את הדרדנלים ואת בירת תורכיה. צער עמוק ונורא מנשוא

הבטליון הציוני הראשון. לא כן טרומפלדור, איש כאיש מנוסה בשדה המלחמה ידע והבין כי בעצם אין כל הבדל כלל במלחמה בין החיל היורה ובין החיל המגיש, ולרוב תחת מטר של אש, את הכדורים לירות.

בזכרונותיו הכתובים יפה על אורות הגבור המנוח החבר ורשביאק, בני ישל יהודי ירושלמי אדוק, אישר הראה גבורות בלתי־רגילות בחצי האי גליפולי, מספר יוסף טרומפלדור על יסוד הבטליון הציוני הראשון כדברים האלה:

„אנחנו לא רצינו להיות בין מובילי המשא ולא רצינו ללכת אל כל אשר ישלחונו. הודענו בהחלט: רצוננו להיות בקרב, בשורות הלוחמים ורק בשדה המלחמה שבארץ־ישראל. הלחם נלחם בעד ארץ־ישראל ועל אדמתה. אנו נכביש צעד צעד בארצנו, אישר גלינו ממנה בחוזק היד, אנו נשחרר את מולדתנו, את חברינו אשר נשארו בתנאי־קיום נוראים לשמור על הישוב. רעיון זה היה קרוב ומובן לכלנו, לכל אלה שגורשו מן הארץ וטולטלו אל תוך להט חומה של אלכסנדריה, רק זאת היתה מישאלתנו, ואחרת לא שאלנו. ודברים מפורשים אלה הודענו גם לגנרל, אשר נשלח אלינו לאלכסנדריה מטעם המפקד העליון, מכסביל מקאירה, לבוא אתנו בדברים.

במלחמה ובמולדת בלי כל ותור!

אבל הגנרל היה גם דפלומט ובאספה הגדולה והמכריעה שהיתה באויר המחניק של אותו צריף, אמר בסוף כדברים האלה בקירוב:

העם האנגלי מדבר מתוך גרוני עתה אל העם העברי לידידות. ידידות זו תמשך בודאי גם בימים הבאים בפלשתינה העברית. היש עם לבבכם ללחיין את היד המושטה לכם אי לדחותה?

הגנרל קם, ואחריו קמה כל הפמליא שלו. אז קפצנו כלנו ממקומנו בבהלה:

מה לענות? העם האנגלי—העם העברי—ידידות—ידידות בין שני כחות שקולים והעיקר—הקשר והידידות יהיו גם להבא בפלשתינה העברית — — —

נוצחנו ועניינו שהננו מסכימים לכל, בלי כל תנאים.

עם ערב נתפזרו צעירי א"י חבורות־חבורות ברחובות אלכסנדריה והשמיעו קולם בשירי ארץ ישראל. ארחו לחברה ולאחוה עם החילים האנגלים ושרו אתם יחד את השיר שהיה שגור אז על שפתי האנגלים: „טופררי". ומקץ ימים אחדים צץ מחנה חדש בסביבת אלכסנדריה ומתוכו נישמע במרחבי האויר קול פקידה הניתן בעוז ובדייק בלשון העברית. נותנה הודעה להיות מוכנים לדרך בעוד שלשה־ארבעה שבועות. ההכנות נעשו במהירות קדחנית. עם כל יום נוספו בשורותינו חברים חדשים רבים, שהיו ברובם איתנים, אמיצים ומהירים במעשה ובדבור, צעירי הפועלים מא"י והשומרים".

ככה נוצר הבטליון העברי הראשון בהנהלתו של הקולונל פטרסין וטרומפלדור. השבועה הצבאית במעמד הרב הראשי מאלכסנדריה, רפאל־דילה־פרגילה, נשבעה. הרב הראשי הזה נתן לכל אחד מחברי הלגיון פנקס קטן מודפס, שבו הוא מספר לפני חברי הלגיון את ה„טובות" אשר הממשלה האנגלית האדירה כבר עשתה ליהודים, איך שהממשלה קבלה אותם בידידות רבה כל כך במצרים אחרי בואם מא"י, ושהם צריכים להיות חילים טובים ונכנעים למשמעת בממשלה האנגלית. לחלק כבוד לקולונל ולכל הפקידים הנמוכים. שלא לעשן בנוכחותם וכו', וכו'. גם לא חסרו פסוקים מן התנ"ך, אשר עליהם לזכור אותם בשדה

העולמית. כי כאשר רק פרצה המלחמה העולמית ותורכיה הכריזה על הגיוס ובטלה את הקפיטולציה והתחילה לרדוף ולעשוק את הכל ויותר מכל, כנהוג, את היהודים ואת הרכוש היהודי, — עוד אז גלה כבר טרומפלדור את דעתו בפני חבריו בשעת העבודה בשדה כי, „ככל אשר תמהר א"י להפטר מתורכיה אי־הקולטורית הפראית, כן יוטב וכן ירוח יותר לארץ". אולם אם זה יוטב גם לנו היהודים, בתוך עם חלש כששלטון חזק אחר, שלטון תרבותי נוצרי יכנס אל הארץ? על זה טרומפלדור, הגר בין היהודים, אשר, ככל זר, הפריז על ערך כחותינו, לא חשב הרבה בעת ההיא.

בבגדי־האופיצר הרוסים הוא מיד עבר מדגניה את הירדן, בא אל העיר הסמוכה טבריה, ויתיצב לפני הממשלה התורכית בתור אופיצר רוסי. פקידי הממשלה קבלו אותו בתור כזה ובכבוד־אופיצרים שלחו אותו מן הארץ. וטרומפלדור ביחד עם הרבה מאות פועלים עברים אחרים מיהודה והגליל, אשר לא רצו להיות לנתינים תורכיים, עזב את הארץ והפליג באניה הראשונה לאלכסנדריה של מצרים בסוף שנת 1914.

בעיר אלכסנדריה נתודע טרומפלדור עם ז. ז'בוטינסקי ואחרים, ואחרי ימים ולילות ארוכים של מחשבה והתבוננות, נגמרה אצלם התכנית של יסוד בטליונים עברים בצבא האנגלי לעזור לאנגליה לכביש את ארץ ישראל מידי השלטון התורכי. הרעיון של טרומפלדור וז'בוטינסקי על יסוד בטליונים מצא להם קרקע מוכשר בין הצעירים במצרים, אשר זה לא מכבר עזבו את א"י. הצעירים הללו נמצאו במצב כלכלי קשה מאד. אבל זה לא היה העיקר. הם היו עוד יותר מדוכאים בגלל החטא אשר חטאו בעזבם את שדות יהודה והגליל במצב כל כך קשה ומסוכן. ביצירת הבטליון העברי הזה הם רצו לתקן את עָותתם. הבטליון העברי היה המוצא היחידי שלהם ונחמתם היחידה. נוסף על זה היו טרומפלדור ויתר חבריו, בטלים יום יום, מאפס עבודה, בחוצות העיר אלכסנדריה, רואים מחזות, שהיו גורמים להם צער ועגמת נפש מאין כמוהם. הם היו רואים אניות באות יום יום לעשרות ולמאות מכל קצוי תבל, עם חילים צעירים ובריאים מאנגליה, מאירלנדיה, מאוסטרליה, מזלנדיה החדשה, מקנדה, מהודו ומאפריקה, מתנדבים ברצונם הטוב נוסעים להלחם ולמות בעד ארץ מולדתם — ממשלת בריטניה הגדולה, וצער ועלבון גדול תקפו את נפשם בראותם את עצמם, בניו היחידים של העם הנבחר משוטטים כצללים בארץ לא להם, אכולי בטלה ודכדוך רוח. וטרומפלדור וזבוטינסקי, שהיו כל כך מאוחדים בדעה אחת וברוח אחד התחילו לעבוד בכל כחם ומרצם ונגשו ליסד את הבטליון הציוני העברי הראשון.

בשנת 1915, בארבעה לחודש מרץ התיצבו לפני הגנרל האנגלי מַקסְבֶל בקהיר, טרומפלדור, ז'בוטינסקי ואחרים ויגישו לו את ההצעה עם תכנית מעובדת על דבר יסוד ויצירת בטליון עברי, שמטרתו להלחם יחד עם הצבא האנגלי בעד שחרור ארץ ישראל. הממשלה האנגלית הצבאית, אחרי משא־ומתן ארוך, הסכימה רק למסור להם את עבודת „נהגי הפרדים" במזרח הקרוב. ההצעה הזאת עשתה רושם לא־נעים מיד בין על יוצרי הרעיון עצמם ובין על החברים הפשוטים. רק טרומפלדור לבדו לא נתיאש אף לרגע אחד. הוא היה אולי האחד אשר עין בדבר הרבה יותר עמוק משאר חבריו, ומצא כי גם מן הגדוד הזה של „נהגי הפרדים" תוכל להוצר התחלה של יצירת צבא עברי. יתר היוצרים של רעיון הלגיון העברי הביטו על הדבר לגמרי בעין אחרת. הם התנגדו לצורה שבה יתלבש

אליו את תשומת לב כלם. לבוש היה באדרת־שער קוקזית, ובמראהו החיצוני היה נראה יותר זקן בשנים מסטודנט רגיל, מאלה החדשים מקרוב באו. עוד יותר הפליא בעת ההתודעות הקרובה, כשנתברר שחסרה לו יד. זה היה יוסף טרומפלדור הידוע. באספות, בין המעשיות ובין התיאורטיות, לא היה לוקח כמובן חלק גדול בוכוחים. יותר היה מקשיב אל אשר אחרים מדברים. בגליל האי הוַסלי, אשר ישמה גר, היה משתתף בעבודה עם הציונים בכל מיני פעולות מעשיות שונות. בכל זאת לא תפש טרומפלדור את אותו המקום שהיה צריך לתפוש לפי כחותיו האנרגיים וכשרון האיניציאטיבה אשר גלה אחרי כן. כנראה שהעבודה היום־יומית הפעוטה לא יכלה לתת ספוק לתכונתו האימפולסיבית של הפרפורשציק טרומפלדור, אשר שאף למעשים יותר כביריים.

בלתי־שכיחים היו גם חייו הפרטיים. אותו טרומפלדור עצמו, שהיה ביום הקָוָלֶרים הגאורגיים לובש את מדיו הפרפורשציק עם אותות־ההצטינות ולוקח חלק בסעודה החגיגית של הקָוָלרים, היה בעצם איש נחבא אל הכלים, אדם צנוע ושקט שהיה מחלק עם חבריו את פרוסת לחמו האחרונה.

מפטרבורג יצא טרומפלדור אל תחום המושב לעבוד לטובת הרעיון שלו: ליסד קבוצות של חלוצים. הצעירים נענו מיד לקול קריאתו בעד המושבה הקומוניסטית לעבוד ולהיות חיים בריאים וחפשים בתוך הטבע. בבחירת החברים אל הקבוצה הא"י היה טרומפלדור ברהן גדול. בשנה 1911 הוא נוסע לרומני אל ועידת־חלוצים שם בהשתתפותו של צבי שץ. ובשנת 1912 הוא יוצא עם קבוצת החלוצים הראשונה, של חמשה צעירים וחמש צעירות, לארץ ישראל ומתחיל מיד בעבודה. בתחילה עומד טרומפלדור לעבוד עם הקבוצה שלו בחות מגדל על חוף ים־הכנרת, אחרי כן הוא עובר עם קבוצתו לדגניה. וכך נהפך אוסיַא טרומפלדור, האופיצר הרוסי הגדם, עורך־הדין הפטרבורגי, שכמעט לא ידע צורת אות יהודית – ליוסף טרומפלדור—ציוני נלהב והלוין עבודת האדמה בארץ ישראל.

ככה עבד טרומפלדור זמן רב בגליל התחתון. מדי פעם שהיתה באה אליו השמועה על דבר איזו התנפלות על מושבה, בגליל התחתון או העליון, מיד היה מתעורר בו איש־המלחמה ויהי תמיד מן הראשונים למהר להציל את נקודת־הישוב מידי האויב המתנפל. ככה עבד ונלחם בארץ, עד אשר פרצה המלחמה העולמית. כשאחזה איש המלחמה גם את תורכיה נאלצו היהודים אשר נמצאו בא"י ואשר רובם היו נתיני רוסיה, או להעשות נתינים תורכיים או לעזוב את הארץ. כשהגיעה הבשורה הזאת לדגניה החליטו כל פועלי החוה להעשות נתינים תורכיים, כדי להשאר להגן על דגניה ולא לעזוב את הארץ ויהי מה שיהיה. רק אחד היה, והוא י. טרומפלדור, שבשום אופן לא רצה להעשות לנתין תורכי. האופיצר הרוסי נתעורר בו מיד בכל מלא גאותו. מיד פשט מעליו את בגדי הפועל החפשים והפשוטים ושב ולבש במקומם את בגדי האופיצר אשר היה שמורים עמו. לפני עזבו את דגניה נפרד מן החברים בדברים האלה: „הנני מקוה בזמן הכי קרוב להתראות עם כלכם, בהתקרבי אל חופי ארץ־ישראל בתנאים אחרים יותר טובים". ואל המלים העבריות הספורות הללו אשר ידע, הוסיף במבטא של „גוי" ממש אבל ברגש, ובזיק של איש־גאוה בעיניו: „בדם ואש יהודה נפלה, בדם ואש יהודה תקום". כונת הדברים הללו כבר ידעו היטב כל חברי דגניה מתוך דבריו וחלומותיו הקודמים על גורל ארץ ישראל במלחמה

נראה זאת להלן, בהוסיפנו לתאר את הקוים הביאוגרפיים והמאורעות הנפלאים בתולדות חייו של הגבור העברי אחרי המלחמה היפנית־הרוסית.

.II

בשובו מיפן לרוסיה, אחרי בקורו את מוסקבה ואת פטרבורג, ששם מקבל טרומפלדור מן הקיסר את התואר אופיצר, הוא עוזב לזמן קצר את פטרבורג ונוסע להתראות עם הוריו בקוקז. פה מסופרת עובדה אופיינית מאד. אמו, ילידת הרי קוקז, עושה את עצמה כאיננה רואה את גזר העץ המחובר אל גוף בנה במקום יד. כי שנא שנאו בבית טרומפלדור בכי ודמעות חנם, אשר לא יביאו עוד כל תועלת. אביו, החיל הניקולאי, קבל את פני בנו הגבור יוסף בשמחה רבה ואמר: עתה יכול אני להתגאות ולהתפאר כי בני זכה לאות הצטינות בעד עבודת הצבא הרבה יותר גבוה מזה שהשגתי אני בזמני.

טרומפלדור עוזב אחרי זמן ידוע את בית הוריו בקוקז והוא שב הזרה לפטרבורג, ששם הוא נכנס לאוניברסיטה, אל המחלקה לתורת המשפטים, ונעשה לבסוף לעורך־דין.

היה איזה זמן אחרי פוג־רומי־אוקטובר הגדולים בשנת 1905, שבהם נגמרו ימי התחלת ההופש הרוסי הטבול בדם היהודים. על טרומפלדור עשו המאורעות האיומים הללו רושם מדכא מאד. והוא התחיל להגות יותר בגורל־העם הקשה, ובמרץ ובשקידה רבה התחיל לחזור ולקרוא בדברי ימי העם בעברו, ולחקור וללמוד את מצבו האקונומי הקשה בהוה. והנה, שוב כמו בשבי ביפן, בא טרומפלדור לידי התחזקות־הרעיון של קומוניזם בתור הפת־רון הרדיקלי היחידי לשאלת היהודים. זאת לא היתה תיאוריה, כי אם פרוגרמה מעובדת ומסוימת כיצד לגשת מיד להגשמת הרעיון הקומוניסטי הציוני, של עם עברי חפשי בארץ הנביאים בלי מנצלים ובלי מנוצלים. בזה היתה כלולה כל הציוניות שלו. ותהי ראשית מעשהו לבקש ולמצוא בין הצעירים המתלמדים בפטרבורג ובמוסקבה כאלה, אשר מהם יוכל ליסד את הפלוגה הראשונה (בדרום רוסיה) שתשמש כמושבה מופתית בשביל הקבוצות העתידות בא"י. הימים ההם היו ימי עצם התסיסה וההתעוררות בין החוגים הציוניים ברוסיה, וביחוד בעיר הבירה. ולו רק חפץ טרומפלדור היו נפתחים בפניו לרוחה כל פתחי בתי העשירים, הציונים וגם הבלתי־ציונים, יען כי בין חוגי היהודים הפטרבורגיים, ואפילו בין החוגים הציונים, היו נותנים ערך רב מאד לכל תואר שהיה מתקבל מ„הם" ומה גם תואר של אופיצר, האופיציר היחידי בצבא הרוסי. ואולם טרומפלדור לא הלך לדפוק על דלתות הציונים העשירים, הוא החל את עבודתו הציונית בין הצעירים המתלמדים. סטודנט ציוני אחד מפטרבורג מספר על דבר פגישתו עם טרומפלדור בעת ההיא, מה היה מראהו אז ומה היתה תכונת פעלתו:

„הדבר היה ביום־סתו אחד בשנת 1907 בפטרבורג. זה היה יום אפור מעונן, כמו החיים הפוליטיים ברוסיה בימים ההם, התחילו ימי הריאקציה השחורה שהלכה וגברה מיום ליום. בטלו את זכות הסטודנטים לאספות חפשיות ולהתאגנות. גם הסטודנטים הציוניים היו מוכרחים להתאים את עצמם אל התנאים הפוליטיים החדשים. מספר החברים האקטיביים לא היה אז גדול והם ידעו והכירו איש את רעהו. אולם פעם, באספה אחת שנקראה באודיטוריה המפורסמת של האוניברסיטה הפטרבורגית הופיע סטודנט אחד, פנים חדשות, שרוב הסטודנטים הציוניים לא ידעו מי הוא. מראהו, חזות פניו המלאה עז ומרץ הסבו

חיליו היו עיפים ורעבים; הוא צוה לעשירה לנוח ולישון — אם יוכלו — ועשרה הוסיפו לירות ביפנים; כעבור שעה החליף את הטורים: אלה „נחו" ואלה ירו. רק בראותו שגם על הגבעה מאחוריו נתרוקנו החפירות, אמר לחבריו הנוצרים לנהל את הקבוצה העירה — והוא בעצמו נחבא מאחורי סלע לראות את המתהוה. הוא ראה את היפנים שנכנסו לחפירתו, מספר קטן ביחס לחשיבות המקום, ואמר בנפשו, כי לו יכול למציא חמשים איש מן המין המשובח אפשר היה ללכוד מהם את הגבעה. אז ירד גם הוא, ובמישור הריק ראה אופיצר זקן בתלבושת חיל הים, העומד על תל קטן ומביט בזכוכית מקרבת, נגש אליו ויאמר: אדוני, אם יש אתך חמשים חיל נוכל ללכוד את ה„סופקה". המפקד אמר לו: טוב, יש אתי שתי פלוגות — הרי הן מאחורי ההר ההוא. גש נא שמה ותמסור לסגני את פקודתי למהר". טרומפלדור רץ בכל כחו אל ההר — וכשהגיע לקדקדו, ראה את שתי הפלוגות מרחוק, כשהן בורחות מפני פצצות היפנים. שב לאופיצר ומסר לו את הבשורה. נאנח המפקד, אחז בשתי ידיו בשערות ראשו הלבן וצעק: „חרפה! בֶּזְשַׁאלִי קַאק זְשִׁידִי — נסו כיהודים!"

עם נפילת פורט־ארטור נלקח הגבור טרומפלדור בשבי ביחד עם כל הלגיון של הגנרל סְטֶסל. כשהמלחמה בין רוסיה ויפן תמה, שב טרומפלדור ביחד עם ראשוני הגבורים השבויים הביתה דרך חַרבין, ששם נפגש ברוב כבוד והדר ומשם נשלח עם עוד רבים שהצטינו במלחמה, למוסקבה, ואחרי כן לפטרבורג. בפטרבורג התיצבו המצטינים ביחד עם טרומפלדור לפני הקיסר ניקולי השני, ועל פי פקודתו של הקיסר קבל טרומפלדור את התואר של פרפורשציק־אופיצר, היהודי הראשון ברוסיה שהוכתר בתואר הזה.

באמצע מסירת הקוים הביאוגרפיים מן הראוי הוא להביא את דבריו של אחד, האומר, כי „טרומפלדור גדל בשבילנו בתור גבור לא בימים אשר הראה גבורות במלחמת רוסיה ויפן וששם אבדה לו ידו. כשהיהודים היו רואים אחרי המלחמה על ה„שער" של ירחון רוסי־יהודי את תמונתו של אופיצר יהודי בשם טרומפלדור, אשר הראה גבורות ונפלאות במלחמה הרוסית־יפנית, היה הדבר הזה לכל היותר „מלטף" קצת את ארבתם העצמית. גאון לאומי לא הרגישו בזה, כי זרה היתה לרוחנו גם מטרת הגבורה הזאת וגם הגבורה עצמה, שהיתה מתגלה במעשים, עת האדם חדל להיות מה שהוא, משתכר ומתלהב ממחזה הדמים. תכונת־גבורתו הטבעית של טרומפלדור מצאה את בטויה האמתי אחרי כן, בשעה שהעמים על שכמו ובסבלנות גדולה נשא את סבל החיים הכבד, לבנה אחר לבנה, בתור יסוד לבנין א"י, שרק הדורות הבאים יכלו לבנותו. זאת לא היתה גבורה הנמשכת רגע; כי אם שלשלת ארוכה של גבורה, שכל רגע היא חוליה מיוחדת, שכל יום עובר בלי יאוש היא פרשה מסוימת של גבורה. כמה במקומו של טרומפלדור כבר רפו ועוד תרפינה ידיהם מאפס אונים? ליצור חיים חדשים במדבר שממה והי עבודה ארוכה וקשה, ועבודה אשר לא רק שלא רואים מתן שכרה בצדה, אלא השוללת מן האדם כל תקוה להנות בזמן מן הזמנים מפריה. ומקור גדול לאין שעור של מרץ, עוז וסבלנות דרוש לאדם שלא להסתלק מכל זה בתנועת יד ולהוסיף לצעוד בצעדי און בדרך הזו הזרועה קוצים וצורי מכשול. בין הסבלנים הללו היה טרומפלדור סבלן מכולם. הוא הלך בדרכו בסבלנות שקטה אבל עקשנית. הוא היטב ראה את האבנים הכבדות החוסמות בפניו את הדרך, אבל הוא פרץ והלך, יען כי מוכרח היה ללכת, יען כי בעלי התכונה הטרומפלדורית אינם יודעים מה זה להמנע מסכנה, כאשר

ככה, עד עשרים שנה בלה טרומפלדור בחברת אביו ובתוך סביבת הגבורים החפשית, רחוק מהגטו היהודית וכמעט מכל רוח של יהדות. בעת ההיא הוא גמר את הגמנסיה הרוסית ויתלמד להיות דנטיסט. בשנת 1901 הוא יצא לחרקיב ושם עמד במבחן האחרון וקבל תעודה. זמן קצר אחרי זה בשנת 1903 הוא נקרא לעבודת הצבא ועבד בתור חיל בטולצ'ין פלך פודוליה ואחרי כן התנדב לעבוד בחלק המזרחי של סביריה. כשני חדשים לפני גמרו את עבודת הצבא ושחרורו פרצה המלחמה הרוסית־יפונית (שנת 1904), והוא התנדב להמשיך את העבודה לכל עת המלחמה. אביו, כפי שמספרים, בהודע לו הדבר הזה עוד שלח לו את ברכתו כדברים האלה: „עלה, בני, למלחמה, ואולם אל בית אביך אל תעיז לשוב באין בידך האות הכי גדול של הצטינות. באופן אחר, אין אתה בנו של אביך". והבן שמע לאביו ולא ביש אותו. הוא הלך בתור חיל־מתנדב פשוט למלחמה בשדות מנג'וריה, ושב משם בתור אופיצר, האופיצר היהודי הראשון בצבא הרוסי, מקושט בארבעה אותות־הצטינות הכי גבוהים, ארבעה צלבים גאורגיים—שנים של כסף ושנים של זהב. על גבורתו של טרומפלדור בקרב נגד היפנים מסופרים ע"י חבריו וידידיו הרבה דברים המציינים באופן הכי נפלא את תכונת גבורתו. מספרים, כי פעם, בקרב גדול שנמשך ימים אחדים, בעת שהדגל הרוסי נמצא בסכנה להיות נתפש ביחד עם מספר חילים, נגע הדבר הזה אל לבו של היהודי יוסף טרומפלדור יותר מכל הרוסים, והוא סכן את נפשו ללכת להציל את הדגל מידי היפנים. את הדגל הרוסי הוא החזיר אמנם בגאון אל מחנה הרוסים, ואולם הוא נפצע בגלל זה פצע אנוש. בקרבות של אחר כן, במצור הנורא של היפנים על פורט־ארטור, הצטין טרומפלדור לתמהונם הגדול של הקומנדירים הרוסים ומנהיגי הצבא, אשר הציגו אותו בראש הגבורים מגיני פורט־ארטור, ושבעד זה קבל את אותות ההצטינות הנתנים ליהודי לעתים רחוקות מאד. אולם „אשרו" זה עלה לו במחיר ידו השמאלית שאבדה לו בשעת המלחמה, ומיד אחרי זה קבל פטורין מעבודת הצבא ורשות לשוב אל ביתו. אך לתמהונם של מפקדי הלגיון שלו הוא שולח להם מיד מכתב בנוסח הזה:

„נשארה לי רק יד אחת, אולם היד הזאת היא הימנית, וברצוני להמשיך הלאה את חיי המלחמה הנני מתכבד לבקש את כבודו להשתדל בעבורי שיתנו לי חרב ואקדוח, כדי שאוכל לשוב אל החזית..." בקשתו נתמלאה מיד על ידי ראיש הקומנדירים וזה האחרון הודיע לכתחילה לצבא כי מעשה כזה עדין לא נעשה ולא נשמע בצבא הרוסי מעולם. בידו האחת ישוב לקח הגבור טרומפלדור חלק בשדה־המלחמה נגד היפנים והוסיף להראות גבורות ונפלאות נגד השונא. מספרים כמו כן על עובדה אחת קוריוזית שאירעה עם טרומפלדור. „זה קרה עוד לפני הפצעו בפורט־ארטור. הוא עמד עם פלוגתו בחפירות על אחת הגבעות שלפני המבצר—את הגבעות האלה קוראים בחבל ההוא „סופקי". היפנים יצאו בהתקפה גדולה ולכדו אחת אחת את כל הגבעות מסביב. כל החפירות הקרובות כבר נתרוקנו, חיליה נסוגו אחור; אבל בחפירת טרומפלדור עוד נשארו כעשרים חיל, כי האופיצר שלהם הלך ולא שב, ואחרי כן נודע כי שב לפורט־ארטור, ובלי פקודת האופיצר לא רצו לעזוב. נהרג גם הסגן, וטרומפלדור ונוצרי אחד בהיותם ישישי החבורה נשארו בתור מפקדיה. החילים התחילו לדרוש כי יתנו גם להם לעזוב את החפירה. אז העמיד טרומפלדור את חברו הנוצרי למשמר על מוצא החפירה בפקודה לירות בכל מי שינסה לברוח ונהל את הגנת ה„סופקה" עוד כשעתים.

יוֹסֵף טְרוּמְפֶּלְדוֹר

כנזר אור יתנוסס שמו בתוך קהל גבורי העם הקדושים, אשר כסו בגויותיהם את כל בתי־קברות ארצנו בגבילותיה הישנים, מדן ועד באר־שבע, מן הגבור העממי, הנפח סנדר חדד, עד רשימת השומרים הארוכה, ועד תלמיד הגמנסיה היפואית יליד פתח־תקוה אבשלום גיסין וחבריו, אשר נפלו במלחמה הקשה בעד תחית העם — מלחמה ההולכת ונמשכת זה קרוב לחמשים שנה.

המון אגדות יכתירו בריבות הימים את שם הגבור העממי יוסף טרומפלדור עם שמות יתר חבריו וחברותיו, גבורי תל־חי, שנקברו בחפזון תחת מטר כדורי האויב, בגורן כפר גלעדי, לא הרחק מתל־חי בצלו של הר חרמון.

שני הקברים הכלליים של יוסף טרומפלדור וחבריו כבר הולכים ונעשים עתה בימינו לסמל חי ולעמוד אור להאיר לחלוצי העם את דרכם אל ארץ העבודה והיצירה.

I

יוסף טרומפלדור נולד בשנת 1880 בעיר פיטיגורסק בצפון קוקז. רוח גבורתו עבר לו בירושה מאביו זאב טרומפלדור. אביו, שהיה שען ורוקח על פי מקצועו, היה אחד מאותם הגבורים היהודים מלפנים — הקנטוניסתים הידועים, שהיו נטלים עוד בהיותם בני 13־14 שנה באונס לעבודת הקיסר ולגיונות צבאו. זאב טרומפלדור, אשר התחיל את עבודתו הצבאית עוד בימי ניקולי הראשון, עבד תקופה, שבה הספיקו למשול זה אחרי זה ארבעה מלכים. יותר מעשרים וחמש שנים הוא בלה בעבודת פרך זו הניקולאית. סבל את כל הצער והענויים האכזריים שבהם הצטינה כל כך בעת ההיא עבודת הצבא, ועוד נוסף על זה שבע לא מעט תלאות ומצוקות בתור יהודי, בגלל מאונו להמיר את דתו בדת הנוצרית. בכל זאת אחרי כל היסורים הללו הצטין מאד בגבורתו הנפלאה, בעוז רוחו וסבלנותו, ביחוד בימי המלחמה הסבסטופולית.

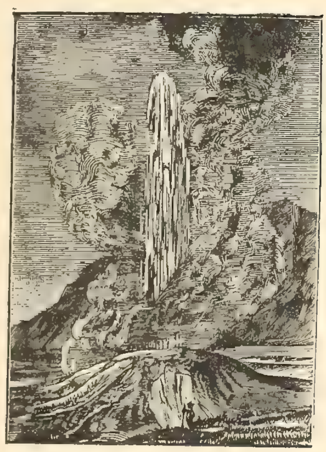
את גבורת אביו ועוז רוחו לשאת ולסבול הכל בשקט ובמנוחה ירש יותר מכל שלשת אחיו יוסף טרומפלדור. גם זה, אשר נולד ובלה את ילדותו ואת ימי נעוריו בין הרי קַוקז הרמים, רחוק מן הגיטו הצר והמחניק ומכל לחץ החיים הקשים, עזר הרבה להתפתחות רוח הגבורה אשר בו. הוא גֻדל בין אנשים אמיצי־רוח ומלומדי קרב, אשר כל רגש של פחד זר לרוחם, ואשר מדת הגבורה לפי מושגם, פרושה — כבוד והוד למשפחה ולעם.

יוסף טרומפלדור

ועוד סבה ישבגללה נכנס זבוטינסקי בתור חבר אל ועד הפועל של ההסתדרות הציונית. הוא נכנס בתנאי מפורש כי קיום לגיון עברי נכנס על ידו בתור חלק של הפרוגרמה הציונית והתנאי הזה נתאשר באופן רשמי. וכמו קודם כן גם עתה נגיש זבוטינסקי שוב אל עבודתו של התגשמות התחדשותו של הלגיון העברי. והוא חוזר וכותב:

„כי לעם העברי צריך שיהיה פעם אחת ברור שאם בא״י ישראל לא תהיה הגנה, בצורה זו או אחרת, כי אז לא יוכל הצבא הבריטי להגן עלינו. אנחנו ראינו את זאת במשך הפרעות בירושלים וראינו זאת לא כבר ביפו. מלבד מה שמרחץ הדמים עורר בנו יגון כבד על חללינו, צריך שתחדר ההכרה אל לבו של כל אחד ואחד מאתנו שבזה, ביצירת הגנה תלויה כל עבודתנו, ומי שאינו רואה את זה, בישבילו אין מקום בין הציונים בעלי־האחריות. לגיון עברי זהו האמצעי היחידי הכי מתאים וכל אמצעים אחרים לא יעזרונו. זה צריך להיות עתה לדרישת הרגע אחרי המאורעות ביפו. אם אנו רוצים להיות לעם, מוכרחים אנו להשתמש בשטות־ההגנה של כל עם אחר. האשמה, שאנו רוצים להנהיג „מיליטריזם" אינה צריכה להפחידנו. זוהי פְּרַזה ריקה, ובפרזות אפשר לערוך גלות אך לא לבנות בית. כבר בנה בנינו פעם את ארצנו בהיות ידנו השניה אוחזת בחרב ואנו מוכרחים לעשות זאת מהדש אם רוצים אנו במנוחה, אם רוצים אנו לגשת אל עבודת יצירה".

עצמו, זאב זבוטינסקי. כאיש עברי אמתי החרד על כבודו וכבוד עמו לא יצה בשום אופן לזכות בשחרורו כבמעשה חסד כי אם מתוך משפט צדק, והוא רצה על ידי הוכחת אי־אשמתו לגלות את אשמתם של שופטיו, את אי־יושרתם ושפלותם ביחוסיהם אל היהודים תושבי הארץ, ואחרי שחרורו הודיע באופן גלוי כי לא ינוח ולא ישקט עדי כי משפטו יְבֻקר מחדש ואי־אשמתו תוכח ותְאֻשר ע"י משפט עליון.

בועד־העיר בירושלים בשעת־קבלת הפנים הרשמית אשר ערכו לו יהודי המקום מיד אחרי צאתו מבית־האסורים שבעכו, הוא אמר כדברים האלה:

„יש דבר שהוא חשוב לבטחוננו עוד הרבה יותר מאשר ההגנה, והוא — הצדק. בנדון זה נעשתה טעות גדולה בזמן שנתנה החנינה. חנינה איננה מבטלת את הכתב המוסרי. אנהגו נישפטנו בתור בנדיטים (האשמתי אני, למשל, מדברת ע"ד הסתה לישוד לבוז ורצה') וזה לא נמחק. הנה דוגמה אחת: אם תרצה ההסתדרות לשלוח אותי לאמריקה לשם תעמולה, לא יתנו לי להכנס, כי אסורה הכניסה לאמריקה לאלה שנשפטו בתור בנדיטים, גם אם קבלו חנינה כזו שקבלנו אנו. אמנם מספרים לנו, כי עוד נוכל לפנות לאנגליה ולדרוש את בטול המשפט; אבל עכשיו קשה הרבה יותר להשיג את המטרה הזאת מאשר קודם, כי המסורת המשפטית המקובלת בקרב כל העמים היא: אחרי הנינה אין מקום לערעור. לתת חנינה לאנשים אשר הודיעו מקודם שאינם רוצים בה, — לתת הנינה בזמן שהאסירים פנו בערעור לממשלה העליונה ומקוים לבטול פסק הדין — הלא זוהי שלילת צדק. ירא עוד ארא שנעשתה עוד טעות סתם: יחד אתנו קבלו את החנינה גם מסיתי הפרעות, ובזה הוכרז באופן דמונסטרבי, שאין כל הבדל בין מסיתים ומגנים.

אין זה ענין פרטי. הזרע שנזרע באופן זה הוא זרע בלתי בריא. אסור להכניס פוליטיקה בעניני המשפט והצדק. ביחוד חשוב זה בארצנו שאת רמוניה צריך עוד להנך בדרכי משפט".

ולשם מטרה חשובה זו, להגיש את משפטו לבקורת של שופט עליון ועוד מטעמים שונים, אחרי שהוא מתראה עם הרברט סמואל שנבחר נתמנה אז לנציב הארץ, עזב זבוטינסקי את ארץ־ישראל ויוצא ללונדון. לבקר את המשפט לא הצליח כל כך מהר, ובהמצאו בלונדון בראותו את המשבר הנורא השורר בהסתדרות הציונית, נכנס הוא בתור חבר אל האכסקוטיבה, למרות שהיה ראש האופוזיציה ומשתקע עפ"י רבנו, בראשו ורובו בעבודה הציונית. וכשחבריו מן האופוזיציה מונים אותו בגלל עשותו את הצעד הזה, הוא עונה לחבריו אלה לאמר:

„אם עשיתי את הצעד הזה הרי זה רק בעטיו של זמן־המלחמה הקשה, שאנו חיים בו. בלב כואב אני מוכרח להגיד: זוהי לא רק מלחמה עם אויבים, נכרים או יהודים, — זוהי קודם כל מלחמה עם עצם חולישתנו. העם העברי אותו העם המוהה כף יקירא „הידד! יישר „נשבענו" עדיין לא התחיל למלא את חובו. אחרי כל הטענות ע"ד המשבר וע"ד הרציחות, אפשר היה בכל זאת עוד למצוא די אמצעים כדי להתחיל בעבודה רצינית בארץ. והנה דוקא במובן זה אין העם זז ממקומו. שונאינו רואים זאת ומשתמשים בה לטובתם ומכל הסכנות קשה היא הסכנה הזאת מכל המלחמות הכי קשה. אנו צפויים לסכנה הרבה יותר פוליטית מזו שהעולם משיג והסבה הכי עמוקה היא כמו שביאליק כתב עוד לפני דור: „ולא נע ולא זע ולא חרד העם", והנה הסכנה הזאת מכריחה את כל אלה המרגישים בכל האחריות לבוא ולעזור להוציא את העגלה מתוך טיט היון, מבלי הבט על זה אם כבר הגענו לאחדות גמורה.

קבוצת חילי הגדוד העברי במדבר

כלומר שוב פעם הכל בסדר בארץ ישראל. ואמנם שוב פעם הכל בסדר בא"י: סטורס מושל בירושלים כאשר משל עד הפוגרום; הקולונל בַּדי עומד בראש הגנת ירושלים כאשר עמד בימי הפוגרום ועשרות קולונלים אחרים, גם אלה שבגליל לומדים מהדוגמא הזאת, שאנחנו הפקר ודמנו מותר. ענין מֶסהה אינו אלא תוצאת הרקודים שרקדתם ביום צום אסירי עכו— לא יותר ולא פחות.

כמובן הבשורה מסן־רמו באה דוקא ביום הצום, אלא שכל יהודי פשוט יודע מה שעליו לעשות אם יקבל בשורה בזמן שמתו מוטל לפניו. הוא ידחה את השמחה לשבוע, ליומים, ליום אחד אחרי הלויה, וגם אחרי כן, בענותו על ברכות חבריו יזכיר גם אבדתו, יכתב: „תודה—אני שמח, אבל שמחתי מעורבת בצער..." ולגדולי הארץ אם יש לו עסק אתם, — גם להם יגיד: תודה — אבל אני מקוה כי את כונתכם הטובה תוכיחו עתה בעונש הרצחנים ובשחרור מגני!" לא כן עשו אצלנו, לא כך עשה ועד הצירים".

VI

עם בואו של הרברט סמואל לא"י נתנה חנינה לאסירים, — היהודים עם הערבים. ופה גם בשעת שחרורו הראה זבוטינסקי את גאונו הלאומי כאשר יאות להכונתו. כאשר בא מושל עכו להודיע לזבוטינסקי ולחבריו ע"ד החנינה שנתנה להם וכי הוא בא לשחרר אותם, בלחצו באותה שעה את ידו של זבוטינסקי, אלא בהוסיפו ביחד עם זה כי השחרור יעשה רק בחצות הלילה ע"י פלוגת חילים מיוחדת אשר תביא אותם לחיפה, ענה לו על זה זבוטינסקי וחבריו: לא, אנו מוחאים כנגד שחרור שכזה. האם כגנבי ליל נצא מבית־האסורים? והם הגישו נגד זה מחאה בכתב למושל עכו. המחאה הזאת השפיעה והם נשתחררו בחצי היום ובלי פלוגת חילים. כל הארץ ביחוד הערים אשר עברו בהן מעכו עד ירושלים עורכות לזבוטינסקי הגבור הלאומי וחבריו המגנים קבלת—פנים נהדרה ומלאה התלהבות־עם. בהתלהבות מיוחדת פגשה אותו ירושלים במקום שנשאו אותו מבית־הנתיבות העירה על כפים. ואחרי קבלת־פנים זו ואחרי כל שפע הנאומים והברכות שהעניקו אותו כל ראשי הקהלות והמוסדות השונים עמד זבוטינסקי אף הוא ואמר את הדברים האלה:

„השופטים טעו בחשבון. הם אמרו לדכאנו והם לא הבינו את כח־היהדות החי, הפועם בעולם כלו, המזעזע פרלמנטים ושרים מכסאותם. כח זה הוא כח הצדק. אפשר לאמר, כי מימי דריפוס לא נזדעזעו כה עמודי היהדות העולמית, לא תבע כה הצדק את עלבונו. פנים אל פנים עמדנו אנחנו לפני שופטינו, הצדק מול העול ואנחנו האמנו בנצחון שלנו. לא שם במקום המשפט אנו נשפטים כי אם בעולם הגדול כלו. אנחנו ידענו, כי יש צדק באנגליה. בצדקה של זו לא פקפקנו אף רגע ובו נחזיק תמיד. אנגליה לא תכזב, אנגליה לא תעות דין. האיש, אשר אמרו לפני שלשה חדשים לשלחהו למאסר להמש־עשרה שנה ולשלחהו מן הארץ. מארץ־ישראל, — הנה עתה, אחר שלשה חדשים עומד פה לפניכם בשערי ירושלים, והאנשים ההם אינם פה" אנחנו נדרוש בקורת דיננו באנגליה, אשר אנו מאמינים בה. היום קבלתי מכתב הנציב העליון ובו הוא מודיעני כי צורת זכוי אחר לנו לא היתה ברשותו, אבל אם אנו נדרש את בקורת דיננו באנגליה הוא עצמו יתמך בה."

שמחתה של כל היהדות הא"י כמו שמחת כל העולם הציוני היתה גדולה מאד בגלל שחרורם של זבוטינסקי וחבריו, אולם האיש אשר פחות מכלם שמח, היה גבור המאורע

יפלו חללים) ואולם מוכנים אנו תמיד לתת את ה„בּאים״ שלנו, ענינֵנו הוא ואנחנו איננו יכולים מעולם להיות פסיביים.

נחוץ לנו בעוד מועד מחנה־צבא יהודי, תחת ההנהלה האנגלית. הננו חילים טובים ואתנו אפשר יהיה לעשות הרבה. הגדוד הקטן שיש אתנו פה מראה מה שמסוגל להיות חיל עברי.

אני חוזר ומדגיש: דרישת גדוד עברי הוא עיקר כל העיקרים. במשא ומתן ישר וגלוי אפשר את הדרישה הזאת להשיג. גדוד אחד בטלני לישוא, מחוסר שכל, אחרי אשר עברו שנים של תעמולה להוכיח את צדקת הרעיון. נשתדל נא שבפעם הזו לא נאחר״.

מאסרו של זבוטינסקו וחבריו הדהים כרעם את כל בני הישוב. השם זבוטינסקי נהפך לכל העם לסמל העז והגבורה ומסירות הנפש. התנהגותו במשפט המלאך עז וגאון לאומי, בהטילו על עצמו את כל האחריות, למרות אשר ידע כי הוא, בתור מי שהיה ליטננט שלא נשתחרר עדיין לגמרי, צפוי לעונש קשה מצד משפט צבאי המלא שנאה. הגבורה הזו הביאה לידי כך ששליש מאות ושמינים חברים של ההגנה העצמית הודיעו להנהלת הצבא כי אשמים הם כלם בחטאו של זבוטינסקי וכי ברצונם לחלק עמו את גורלו. מעשה־גבורתו של זבוטינסקי גרם גם לידי זה שהרב הכולל מירושלים, האיש האדוק והחרד בדת, התיר לחתום ביום השבת כתב־בקשה לממשלה לטובת זבוטינסקי, ורב אשכנזי אדוק חתם עליו ראשון. אכן זה היה רגע של התגלות נשמת היהודי בכל מלוא זהרה. אחדות כזו אשר הקיפה כמו בטבעת של איש את כל שכבות העם מקצה הארץ ועד קצה, אין זכר לה, כמדומני, בכל דברי ימי ישובנו החדש. ביום ב׳ ח׳ לחודש אייר הוכרז מטעם רבני ירושלים וכל יהודי א״י יום צום והבעת מחאה נגד הפרעות בירושלים ועורכי־הדין במשפט זבוטינסקי וחבריו. כל החנויות, בתי־החרשת ובתי־הספר נסגרו, נפסק כל משא ומתן של חול, ושבת שבתון שררה באותו היום. המלים „יום צום זבוטינסקי״ שהתנוססו מעל מודעות הרחוב צלצלו כנגון האבל של „איכה״ ביום תשעה באב.

במקרה נתקבלה באותו היום, אחרי הצהרים, הבשורה מסן־רמו כי נתאשרה הדקלרציה הבלפורית. הידיעה הזאת חלפה כזרם אלקטרי על פני כל הארץ, ויום האבל, מטעם אותם האנשים עצמם שהכריזו מתחילה את הצום, נהפך בין רגע ליום ששון ושמחה ויקר.

זבוטינסקי בשבתו בבית־הסהר ובדעתו את הערך של אשור דקלרציה על הניר נזדעזע ממש לכשנודע לו ע״ד צהלת החדוה אשר תקפה את קהל המיכים של אתמול, ובמכתבו מבית־הסהר בעכו אל הישוב הוא כותב בין שאר הדברים:

„ועד הצירים יודע ורואה את המצב ויודע גם את ערכן של הבטחות הכריזות, חוזים ומנויים בלי גרנטיה ממשית. ויודע ועד הצירים גם את ההפסד הנורא שגרמו לנו עד כה תכסיסי השתיקה, חוסר מחאות ותלונות מארץ ישראל — ה„שקט״ הצבורי. ובדעתם את כל אלה—הפכו יום צום ליום רקוד, עצרו בעד אספות מחאה והפיצו בעולם הרחב טלגרמות של ששון מבלי להזכיר בהן אף ברמז את האבל הגדול של הארץ. הקהל העברי באירופה ובאמריקה שכל עיניו אז היו מרוכזות על ירושלים ושכלו היה מוכן עפ״י צעקה לעזרה מפה, להתפרץ בסער של הפגנות ומחאות—הקהל הזה שמע בטלגרמות האלה רק קול דיצה ושמחה,—

קבוצת חיילי הגדוד העברי

מפורש כי במקום שאין הגנה חקית מטעם הממשלה אז הגנה עצמית מקבלת תוקף של חק. השופטים הוציאו את משפטו של זבוטינסקי לחמש עשרה שנה עבודת פרך ויציאה מן הארץ. הדבר הזה הטיל רעש גדול בקרב העולם היהודי וגם בקרב טובי החוגים של אנגליה. אולם השופטים עשו את שלהם. מגולחי ראש ולבושים בגדי אסירים, כפושעים רוצחי נפשות, הובלו זבוטינסקי ועשרים ושלשת חבריו המגינים מא"י למצרים וממצרים הושבו לעכו והושמו שם בבית־האסורים.

חברי הגדוד העברי אשר פגשו את האסירים בתחנת לוד מוסרים את הפרטים האלה:

אחרי חפושים קצרים מצאנו את זבוטינסקי. בעגלה אחת, בלוית אופיצר. פניו—רעים מאד. שער ראשו גזוז לגמרי. גידי רקותיו מתוחים ומשורגים. אולם על עניני המאסר הוא מדבר בהלצה ובקלות:

וכאשר הגיעה הרכבת עם האסירים לחיפה נאסף קהל גדול יהודים וקבלום בשירת „התקוה". לאורך הדרך הסתדרה תהלוכה של יהודים. כחמש מאות איש הלכו בסך אחרי האסירים. לפני בית־האסירים עמד הקהל ושר „התקוה" וקרא קריאות הידד, יחי זבוטינסקי, יחי הגדוד, תחי ההגנה העברית!

למרות מצבו הקשה והמחפיר שהיה נתון בו לא חדל זבוטינסקי מלחשוב ע"ד מצב היהודים בארץ ועל דבר אשר צפון לו לעתיד.

בשיחה שהיתה לזורנליסטן ולחבר האכסקוטיבה של ההסתדרות הציונית באמריקה אב. גולדברג, בבקורו את זבוטינסקי בבית האסורים בעכו, אמר לו זה האחרון כדברים האלה:

„אין ברצוני לדבר על מאסרי ועל מאסרם של חברי. אולם... הן זוכר אתה מה שעשו: את מיטב צעירינו הלבישו בגדי פושעים, גלחו את ראשיהם נטלו את סמניהם. בעיני ראיתי זאת. את פני ואת תלבשתי אני לא ראיתי היטב, אבל ראה ראיתי אותם, ולבי נתכוץ מכאב. זה היה מעשה־נקם אכזרי מצד האדמיניסטרציה המקומית. ידיה חוללו זאת למען הכאיב לנו ולהשפיל את כבודנו. לא את כבודנו אנו הצעירים חשבה להשפיל, בעם העברי שלחה את ידה המלוכלכת בדם. אותנו, אשר חפצנו רק להגן על עצמנו שפטו לחמש־עשרה ולשלש שנים עבודת־פרך בעוד שלאותו הרוב אשר שסעו את ההמון לפרעות הרשו להמלט ואת מעט הנשארים שפטו רק לשתי שנים. מה פרושו של כל זה? כדי להוכיח לנו כי חיינו מופקרים וכבודנו—כמיט חוצות. אנחנו עדיין אסורים ומחוללי הפרעות האמתים מתהלכים להם כבני חורין, זהו שוב טעות. עם האנשים הללו אסור שיהיה לנו כל מגע ומשא. „הרצחת וגם ירשת?"

בשבתו בבית האסורים ובהגיע אל אזניו הבשורה כי נציב יהודי בא לארץ ישראל, אין זבוטינסקי נבהל להאמין בישועות ונחמות. יודע הוא היטב כי בלי חיל־הגנה מן הנמנע הוא שלא יבואו פוגרומים גם להבא, והנציב היהודי יהיה אין־אונים לדכא את הפוגרומים. אכן נבואה נזרקה מפיו.

„צבא יהודי,—אמר שוב פעם לגולדברג,—זהו אולי הסעיף הכי חשוב מכלם. בו תלויה כל הצלחת עבודתנו. לו נתנו לנו את הרברט סמואל בתור מנהיג לא יכול לפעול הרבה כל זמן שלא יהיה צבא יהודי. יען כי בבוא התנגשות עם הערבים ודרוש יהיה כח־מתנגד, תשאר אנגליה פעמים רבות פסיבית מפחד מפני הקריאה: „אאור בָאים אר קילד (בחורינו

באנגליה ישנה מלה „סטיק־רייט״, פרושה: החזק בו. כשתפשת איזה דבר בידיך החזק בו בכל מאמצי כוחותיך, אל תרף ממנו. אתם, מתנדבים חביבים, אתם מחזיקים בידכם את הדגל של התנדבות לעבודת הצבא בעד אהבת המולדת, החזיקו בו עד האפשרות האחרונה.

האמהות ביון כשהיו שולחות את בניהן למלחמה היו לובשות עליהם מגנים גדולים וארוכים לכסות על כל גופם והיו מוסיפות את המלים הקצרות הללו: „בם, או עליהם", לאמר: שתשובו לבושים בהם בתיר מנצחים או שישיבו אתכם מוטלים עליהם. ייצאים אתם כיום מלאי עוז ורוח גבורה, ראו, איפוא, שתשובו בהם חזרה בריאים ישלמים בתיר גואלי ארצנו".

אחרי זמן ידוע להיותו בלגיון העברי בא"י, נשתחרר ממנו מסבות בלתי ברורות לי, אולי גם נגד רצונו הטוב והוא נעשה לעוזרו הראשי של העתון העברי החדש „הארץ". את מאמריו הכתובים בסגנון חי ונמרץ היו נקראים בהתענינות מרובה, ימתוך וחם רבי רצוני היו מקשיבים לכל דבר שהיה נפלט מתוך עטו השנון. איתי היהם הרציני היה בא מתוך זה, שזבוטינסקי היה מדבר רק אז כשהיה לו מה להגיד, איזה דבר חשוב ורב ערך שהיי העם תלויים בו.

V.

שבועות אחדים לפני מאורעות תל־חי ישוב נזדמן לי לראות ולשמוע את זבוטינסקי באספת הועד הזמני במקום שדנו על היחס מצד הישוב הא"י אל הקומץ הקטן של הפועלים והשומרים אשר נמצאו בשדה המלחמה בגליל העליון, בגבולות הצפון של א"י. זאת היתה חבורה קטנה של המשים איש במספר, שנהלקו בכל שלשת המקומות, במעט נשק ובחסר לחם ומים תחת ברד כדורי אש, מוקפים מהמון בדוים־שודדים ישואפי דם שהיו אורבים על כל הדרכים ולא נתנו להעביר אוכל או עזרה למגיני כפר גלעדי ותל־חי. זבוטינסקי היה הראשון שבתור איש־צבא מנוסה הוכיח שאי־אפשר הדבר בשום אופן כי יוכלו מעט חברים לעמוד אפילו זמן קצר, בתנאים כל כך קשים ואיומים, מבלי כל עזרה מן הצד, בלי נשק בלי מזון, סגורים ומסוגרים מכל הצדדים בפני מהנה גדול של שודדים מזוינים בכל מיני נשק...

אחרי מאורעות תל־חי התחילו שערי השמים נסגרים בפנינו גם ביהודה. בימי ובירושלים התחילו ההפגנות של הערביים האנטי־ציונים, מאורגנות בידים נאמנות ומחוזקות בדברי־העמידה גלויים לעיני הממשלה לעשות פרעות ביהודים תושבי ארץ־ישראל. זבוטינסקי הבין מיד מאין מנשבות הרוחות הרעות הללו, והוא הראשון אשר ברר את ערכן של ההפגנות הללו ואת התוצאות שהן עלולות להביא. הוא נגש מיד ליסד קבוצת מגינים כדי להגן על חיי היהודים מחמת השודדים והמון עוזריהם שואפי הדם.

הפוגרום בירושלים נתחולל. פקידי הממשלה סגרו את שערי העיר העתיקה אחרי אשר הכניסו שמה את הפורעים לשדוד לעשוק ולרצוח. מבלי תת לחברת המגנים והעברים להגן על חיי אחיהם. בתוך התנאים הקשים הללו עשתה ההגנה העצמית רק מה שהיה בכחותיה הדלים לעשות. ביום הרביעי, יום אחרי הפרעות, יום הלויה של קרבנות היהודים אסרו את זבוטינסקי בתור ראש חברת ההגנה ועמו עוד עשרים ושלשה יהודים. בעמדו לפני המשפט העליון בירושלים לא הכחיש זבוטינסקי את הדברים אשר בהם האשימו אותו. הוא אמר

כשקבל זבוטינסקי מאת מיניסטריום המלחמה את הרשיון בדבר יסוד לגיונות עברים התחיל לאזור את כל כחותיו ולהשתמש בכל האמצעים אשר חונן בהם להעביר את הדבר בחיים במה שהצליח לבסוף, והלגיון העברי הראשון, הגדוד הלונדוני ל"ח שעליו נמנה זבוטינסקי כבר בתור ליטננט אחרי חדירתם של האנגלים אל החזית הא"י, כבר נמצא מעבר ליריחו בעמק הירדן. הדוגמא הזו של זבוטינסקי בצורת הגדוד העברי הראשון שלו בא"י השפיע הרבה מאד שהלגיון יתרבה בכמותו ושלגיונות כאלו יתחילו להתארגן באמריקה. רושם טרגי עשו הידיעות מן החזית הא"י על היהודים הצעירים, הלגיונרים בעתיד. ברגשי קנאה היו קוראים בעתונים איך שהגנרל האנגלי אלנבי, איך החילים האנגלים, האוסטרליים הקנדיים השוטלנדיים והנוי־זלנדיים נלחמו כאריות על הרי יהודה ולפני חומות ירושלים. כמה אלפי חללים נפלו מהם רק מפני שנזהרו שלא לפוצץ את עיר הקדש בתותחים ושלא להחריב את מקומות הקדושים. ואחרי כן, איך שכובש ירושלים הגנרל אלנבי נכנס בגאון, גלוי ראש וביראת הרוממות אל עיר הקודש, בירת ממשלתנו ולב כל העולם מימי קדם, ואחריו צעדו חריש וברטט קודש לגיונות המנצחים ואחריהם גם גדודי צרפתים ואיטלקים, כל אחד ודגלו הלאומי בידו, ורק גדוד אחד עברי, רק דגל לאומי אחד לא נראה ביניהם.

דבר העדרו של לגיון עברי עם כניסת האנגלים לא"י וגם עובדה זו ששני שלישים של מושבות א"י עם הערים חיפה, טבריה וצפת עוד נמצאו בידי הממשלה התורכית האכזריה, וגם עובדה זו שאבי הרעיון ע"ד יסוד לגיונות עברים נמצא כבר בעצמו בתור ליטננט בראש לגיונו בחזית הא"י — כל העובדות הללו ביחד בצירוף העבדה של הגיוס באמריקה נתנו את הדחיפה ליסוד הלגיונות העברים באמריקה בשביל החזית הא"י.

כשתי שנים נשא עליו זבוטינסקי את התואר ליטננט בתוך הלגיון העברי בחזית הא"י, נלחם כחיל מסור ונאמן בכל לב ונפש בעד עמו וארצו נגד שונאיו מבחוץ, ובאותו הזמן עצמו נלחם כמו כן בפיו ובעטו נגד מתנגדיו העקשנים מבפנים. מזמן לזמן היה זבוטינסקי מבקר את יפו ששם התחיל רק להתארגן הגדוד הא"י. ביום 5 יולי שנת 1918 הוא שוב בא ליפו ודבר לפני חברי הגדוד המתנדבים בחצר בית־הספר לבנות במקום שהיו לומדים יום יום התעמלות ותרגילי־מלחמה. זבוטינסקי בתור אדם מנוסה באר למתנדבים והזהיר אותם שלא תקל בעיניהם עבודת הצבא ואל יטעו לחשוב כי דבר קל הוא להיות חיל. ישנה משמעת צבאית שמוכרחים להכנע לה ויש שמתגלות אי־נעימות אשר מוכרחים לעמוד בפניהן, לשאת ולסבול אותן בלי תלונה. יש פתגם אנגלי, לאמר, — „שחק את המשחק". ישנם אנשים שביניהם לחברם ובעסקי מסחר אינם נזהרים כל כך להיות ישרים ולעמוד תמיד בדבורם. ואף־על־פי־כן בקלפים ובמשחקים אחרים שומרים על כבודם ומשלמים את חובותיהם בדיוק יותר נמרץ מישאר חובותיהם, יען כי אינם רוצים שיאמרו עליהם שאפילו במשחק הקלפים אינם עומדים בדבורם. האנגלים קוראים לא רק את המלחמה כי אם גם את כל החיים בשם משחק. המוסר והתועלת היוצאים מזה הם, שברגע קשה ורציני שנקרה לפעמים בחיי האדם ושצריך לעמוד בפניו, כשחושבים באותו רגע כי כל זה אינו אלא משחק, נותנת המחשבה הזו עוז ועצמה לנצח את הרגע. האנגלים הם גם בחיים המעשיים אנשים ישרים ואנשי חיל. והם דורשים כי גם בשעת משחק יהיו רצינים ומסורים. אתם הלגיונרים הולכים עתה אל המשחק הזה אל המלחמה, ובכן תתאמצו בכל כחותיכם להיות ישרים ומסורים בכל כמו שדרוש מכם.

והשלטון הצבאי במצרים ענה, שהוא יכול לקבל אותו לפי שעה רק לעבודה טרנספורטית ובלי התחיבות להפוך אותו לגדוד־לוחמים בא"י. אז מצא ועד המיסדים שאינו יכול להסכים לזה ולקח את הצעתו בחזרה. באותו זמן והקולונל פטרסון ששלחו איתי לתכלית ענין זה מקאירה, קרא לאספת־עם של הצעירים העברים ופנה ישר אליהם בהצעה שהם קבלו אותה מיד באותו מעמד. לכתחילה, Ante Factum, היה זה צעד שלנגדו אפשר היה להציג הרבה דעות מתנגדות, אולם בדיעבד Post Factum הרי זה מעשה שיש לו בלי כל ספק ערכיי המדיניים הפוזיטיביים שלו."

הזמן מן הבטליון הציוני הראשון עד הוסד הלגיון העברי בשביל החזית הא"י נזדמן לזבוטינסקי לנהל מלחמה קשה עם שונאיו יעיד יותר עם אוהביו, המתנגדים לרעיוני ע"ד הלגיונות העברים. אפס כי הוא לא חת מפני כל. הוא נסע מארץ לארץ ומעיר לעיר ונהל תעמולה נמרצה, כיד־האמצעים הטובה עליו, בעד לגיונות עברים לשם כבוש הארץ בשביל העם.

במאמרו „לגיון" (טריבונה 5) הסביר זבוטינסקי את תפקיד הלגיון בא"י בעת המלחמה בדברים האלה:

„מה הוא הלגיון? זהו אמצעי כדי להכין את העמדה שלנו למקרה של חלוקת סוריה, בזה כל מטרתו. אותו צריך להגביל ולא לערבב עם שום מטרות אחרות. בשאלה אם ישמע הקול העברי בוכות שבין צרפת ואנגליה ע"ד גורל ארץ־ישראל יכולה ההשתתפות של קונטינגנט עברי באוקופציה של א"י למלא תפקיד. זהו כל רעיון הלגיון, כי ברגע של המשא ומתן ע"ד השלום צריך שבקורפוס האוקופציוני אשר יתישב בא"י, ימצא קונטינגנט עברי. אם דם ישפך בעת כבוש א"י צריך שישפך גם דם עברי".

ולמתנגדים הציוניים של רעיון הלגיון והלגיון עצמו אשר דברו וכתבו וחשבו לביא אל ועידת השלום לדרוש את א"י במחיר זה אשר נעשה בארץ, בישוב החדש המושבות היפות, היקבים המודרניים וכו' וכו' להם משיב זבוטינסקי כי „בימי מלחמה, שקולה טפה אחת דם כנגד חבית מלאה יין־כרמל"; ומה שמענין ביותר הוא שזבוטינסקי לא נמנע גם מלצרף את ההלכה למעשה והוא נכנס בעצמו בתור חיל פשוט אל הצבא האנגלי בלונדון בדי להגיע שם במהירות הכי אפשרית אל מטרתו הנכספה—יסוד הלגיון העברי. במעשהו זה הוא היה הראשון בין כל המנהיגים הציוניים אשר הצליח לעורר את לב הצעירים למעשה ממשי. באותו הזמן עצמו לא הזניח גם את עט־הסופרים, ומאמריו ופליטוניו המצוינים על מצב היהודים ועל מאורעות המלחמה שמשו לחמר קריאה הכי חשוב ומענין בעת ההיא. בהכנסו בתור חיל פשוט אל הצבא האנגלי התחיל מיד לפרוץ את חומת־הברזל מבפנים כדי להעביר את האידיאה שלו ע"ד הלגיון בשביל החזית הא"י. הדבר הראשון שהוא החליט לעשות, היה, להשיג רשיון מאת השלטון הצבאי העליון ולכשיצא צריך בדבר גם להתקבל לראיון עם מיניסטר־המלחמה האנגלי. בתור חיל פשוט הוא כתב תזכיר על אודות תכניתו זו ושלח אותו אל מיניסטריום־המלחמה. ומה נדהמו הקומנדיר עם האופיצרים מן הבטליון אשר זבוטינסקי עבד בו בשעה שנתקבלה פקודה מאת מיניסטריום המלחמה, שהחיל הפשוט זבוטינסקי יבא אל מיניסטר המלחמה לראיון. המיניסטר קבל את זבוטינסקי, הקשיב בתשומת לב את דברי תכניתו, הביע לו את שביעת רצונו והבטיח לו לעשות את הכל כדי להגשימה.

הגדוד העברי האנגלי 38.

היא מביטה בעין רעה עלינו, הצעירים החיים להם במנוחה בשעה שכל צעירי אירופה שופכים את דמם כל אחד בעד מולדתו. אין איפוא אף כח אחד אשר יוכל להציל אותנו ממות. לָמות אנו צפויים בעל כרחנו, ואם כן הרי מוטב שנבחר לנו מיתה יפה. למות מיתה יפה, משמע, במות איש מתוך הגנה על עמו ומולדתו. לאשרנו יש עתה לנו, בני־בלי־בית, ההזדמנות למות בעד כבוש ארץ־מולדתנו — ארץ־ישראל. נפנה אפוא אל הממשלה האנגלית בדברים האלה:

„אין אנו פחדנים. המות לא יפחידנו ומשדה מלחמה לבנו לא יחת. אולם אחת אנו מבקשים: במקום להלחם עם התורכי בקוקז תחת הדגל הרוסי, רוצים אנו להלחם עמו יותר קרוב, בא״י עצמה, תחת הדגל האנגלי. אנו באים עתה מא״י שחיינו קשורים בה קשר לאומי, יש מאתנו כאלה אשר נולדו שם ושיכותנו לא״י היא יותר גדולה מאשר לרוסיה. אנחנו רוצים אפוא ללכת אתכם, האנגלים, לכבוש באש ובפְלָדה את ביתנו אשר גרשו אותנו משם. קחונו תחת דגלכם, אולם לא בתור רוסים כי אם בתור יהודים.

כמו המכבים בשעתם נהיה אנחנו הלגיונרים נזכרים בדברי ימי העם העברי, והוד הגאון המכבי יסובבנו גם אנו. אנחנו נוכיח גלוי לכל העולם כי בעורקינו עוד נוזל דם גבורינו הקדומים, כי גבורים אנו לא רק במלים, בספרים, כי אם גם בכח, בהקרבת גופנו ודמנו בעד הרעיון הלאומי שלנו בעד כברת ארץ אשר תהיה לנו. במוזיום הירושלמי נמצא פסת גויל של ספר־תורה אשר נקרע בפוגרום הקישינובי. על פסת־הגויל הזו המלוכלכת בדם נמצאו כתובות במקרה המלים: ב„ארץ נכריה"... גם שמותינו אשר יחרתו באותות של דם בדברי ימינו יזכירו בכל מקום ביראת הרוממות".

IV,

הבטליון הציוני הראשון תחת השפעתו הכבירה של זבוטינסקי התחיל להתארגן. אולם כאשר לא עלה בידי זבוטינסקי לקבל את הסכמתה של הממשלה האנגלית שהלגיון העברי ילך אל החזית הארץ־ישראלית אשר אליו היה מסתפח אף הוא כחיל פשוט, מה שאמנם עשה אחרי כן, והבטליון נהפך לבטליון עבודה רגיל בשם „גדוד־נהגי־פרדים" לא הסכים לזה זבוטינסקי והסיר מעליו את האחריות של הבטליון העברי הראשון. אם הוא עשה את הדבר על דעת עצמו וברצונו החפשי, או בתור חיל מסור ולמוד־המשמעת של ההסתדרות הציונית אשר מנהיגיה פחדו אז בגלל הלגיון העברי אשר הפיר הראשון את הנטרליות הציונית במלחמה העולמית,—מה הן הסבות האמתיות שבגללן עזב זבוטינסקי את הלגיון אין אני יודע בברור עד היום. זמן ידוע אחרי כן הוא כתב על „הלגיון האלכסנדרוני" במאמר באותו השם ב„טריבונה" No. 2 שהזכרתי למעלה, ובו הוא מוכיח את עמדתו ביחס ללגיון בדברים ברורים ומפורשים לאמור:

„ישנם דברים שבנוגע אליהם מתירה המחשבה העברית שני מיני יחסים: לכתחילה ובדיעבד, לאמר: Ante Factum! Post Factum! אם ישאלו אתכם בטרם העשות דבר אם צריך לעשות אותו, תענו: לא, לא צריך לעשות אותו, אולם אם הדבר כבר נעשה, לא נשאר לך אלא לאַשר אותו. לסוג מעשים זה שיך גם הלגיון האלכסנדרוני. בדעתם של מיסדיו היה לארגן גדוד־לוחמים אך ורק בשביל החזית דא״י.

המגורשים ספרו אחרי כן את התנהגותם של הערבים הספנים עמם בהעבירם אותם בסירות אל האניה,, איך שהעמידו פתאם את הסירות אחרי הפליגם מן החוף ובדרשם מאת היהודים המגורשים את כספם ואת זהבם. הם גזלו, המסו ופרקו באזנם טבעות ונזמים מעל גברים ונשים,—לפעמים עם גזרי בשר ודם. כל הפרטים הללו ע״ד התנהגותם הפראית האכזרית מצד הממשלה ומעשי האלמות של התושבים הערבים עם היהודים, שהיו מובאים מדי שבוע כנופיות כנופיות באניות מצרימה, עשו על זבוטינסקי רושם מדכא עד מאד. ואלה הדברים אשר כתב לאחר זמן במאמרו האקטיביסטי הראשון שבגליון הראשון של העתון „טריבונה" אשר יצא בקופנהגן:

„לכל איש גלוי־לב אשר התחקה על המאורעות בא״י מראשית המלחמה ואינו רוצה להונות את עצמו, ברור לו מה שמתרחש עתה. הממשלה התורכית השתמשה במלחמה ובבטול הקפיטולציות כדי להתחיל מלחמה כנגד הציוניות בתוך הישוב. ה„פעלד־צוג" הזה נמשך שלשה חדשים, ולפי התכנית הבהירה של האורגניזטורים הוא צריך היה להגמר בפוגרום. אולם לאחרונה היו מוכרחים התורכים למשוך את ידם מפוגרום ולכל המהומה בא הקץ. הם היו מוכרחים למשוך את ידם מפוגרום יען כי בענין זה נתערבה אמריקה אשר הטילה וטו ציני על ברלין וקושטא."

וזבוטינסקי אחד מן הועד למגורשי א״י במצרים ידע מה שהוא מדבר. כבר היו בידיו תעודות־הוכחה וידיעות נכונות על דבר פעלותיו של בהא־אל־דין צורר הציוניות, שהוא היה המרצה המיוחד במיניסטריום בקושטא על אודות אמצעי המלחמה נגד הציוניות. וזבוטינסקי ידע כמו כן על דבר „ספר הנקמה" בשפה הערבית אשר נתפשט בארץ, אשר הרשה או יותר נכון: דרש מכל מושלמי מאמין ואדוק להמית למצער „כופר אחד, אחד הוא, אם נוצרי או יהודי. זבוטינסקי ידע היטב את כל העובדות הללו ועשה את כל אשר היה בכחותיו כדי למנוע בעד האסון הזה. ומי יודע, אם לא כבר בעת קריאת הידיעות הללו מארץ ישראל, אם לא כבר אז עלה על דעתו הרעיון על דבר יסוד לגיון של לוחמים עברים תחת דגלה של ממשלת אנגליה?

עם בואם של הרבה יהודים מגורשים מא״י למצרים ביחד עם האופיצר היהודי־רוסי טרומפלדור, מתגבר הרעיון אצל זבוטינסקי ע״ד יסוד לגיון עברי בשביל החזית הא״י יותר ויותר. הנה מה שמספר על זה אחד, אשר לקח חלק ביסוד הבטליון העברי הראשון, הירש ליב גורדון.

„מתוך מצב־רוח מרומם פתח היו״ר זבוטינסקי את האספה בנאום פיוטי יפה, בשפה נהדרה להפליא ובטון בטוח ונמרץ. באותות ובמופתים חותכים הוכיח כי נחוץ ומועיל מאד ליסד מן הצעירים שלנו לגיון עברי במצרים. עם הנמוקים אשר הביא אז השתמשנו אחרי כן כדי לנהל תעמולה גלויה והם אשר שמשו היסוד התיאורטי של הלגיון העברי. ולכן אמסר אותם פה בלי כל הערה בקרתית מצדי:

„כפי שיש לראות משתוקק מאד הקונסול הרוסי, שאנחנו הצעירים העברים־הרוסים נסע „הביתה" דרך הבלקנים כדי להניח שם את ראשינו בהגנה על ה„מַטיושְקָא רוסִיָה" (האם רוסיה). אם לא נאחז מראש באמצעים מספיקים כי אזי נִשָׁלַח כלנו לרוסיה. האפשר לדרוש אהדה מצד הממשלה האנגלית? בודאי שלא! ראשית הלא היא שותפתה של רוסיה, ושנית, גם

„אמכר שקלים בשעת רצח ועל רשימת הנהרגים ארביק בול כחול־לבן, וזה הוא מעני היחיד על רעם החרבן.״

ככה הוא עבר בלי הרף ובלי ליאות עד פרץ המלחמה העולמית. אז הרגיש והבין זבוטינסקי בחוש הפוליטי שלו המפותח את נבואתו של הרצל שבמלחמה העולמית תהיה לעם היהודים ההזדמנות לרכוש את ארצו ואת עמדתו העצמית. ואולם זבוטינסקי הבין כמו כן שכדי שההסתדרות הציונית תוכל למלא איזה תפקיד שהוא במלחמה העולמית, מן ההכרח הוא שהנהלתה אשר נמצאה עד אז רק בגרמניה ארץ־המלחמה, תעבר אל ארץ נטרלית, וכשתגיע השעה לכשיצטרכו לבוא לדבר אל העמים על דבר גורל ארץ ישראל וישאלו: מי אתם? והיכן אתם נמצאים? שלא יצטרכו להראות להם על האדריסה היחידה שבברלין ה־חוב הזכסי N 8, במקום שההסתדרות הציונית העולמית יסדה שם את בית ממשלתה.

ובחודש ספטמבר 1914, כחודש אחרי החל המלחמה בחר המרכז של הציונים הרוסים, היסוד הכי בריא וחזק שבהסתדרות הציונית, בזבוטינסקי בתור ציר אל ההנהלה הכללית של ההסתדרות הציונית עם המנדט הפשוט והברור שנעבד בידי זבוטינסקי עצמו. זבוטינסקי בתור ציר של הציונים הרוסים שכמובן לא נתנו לו להכנס לגרמניה, נתראה בקופנהגן עם ב״כ אחד מן ההנהלה הציונית ומשם הוא נסע להתראות עם כל מנהיגי הציוניות בלונדון, האאג ואפילו גם למדריד, במקום שנמצא אז מקס נורדוי. בכלל היו הכל מסכימים עם זבוטינסקי כי הצעתו, הצעת הציונים הרוסים נכונה מאד וכי מוכרחים להפטר מן „הרזידנציה החד־צדדית״. ואולם כל דברי־ההסכמה הללו נשארו מסבות ידועות רק דברים וההנהלה הציונית נשארה ברזידנציה החד־צדדית שלה כמקודם.

אני בכונה הבאתי את העובדה הזו מפני שרבים היו מאשימים את זבוטינסקי בזה שמיד בהתחלת המלחמה עשה בתור ציוני אחראי מעשים שהיו כעין תוצאה מהאוריאנטציה האנגלית. ואולם הדבר, כפי שכבר ראינו, היה אחר לגמרי.

III

זמן מה אחרי כן, כשהמלחמה התלקחה עוד יותר ותאחז גם בפנות המזרח ובארץ ישראל עצמה, נשלח זבוטינסקי ע״י אחד העתונים הרוסים הכי רצינים, העתון „רוסקיא וֵדומוסטי״ בתור קורספונדנט במצרים. במצרים חכו אז לקראת הצבא התורכי שהתכונן דרך א״י והמדבר לעבור את תעלת־סואץ ולשחרר את מצרים מעול האנגלים. בהיות זבוטינסקי במצרים באה אז האניה הראשונה עם פליטי א״י העברים. כיותר מחמש מאות גברים ונשים אמהות בלי ילדיהם וילדים בלי אמותיהם שהממשלה התורכית ביפו גרשה אותם באכזריות של פראים מן הארץ. המשטרה התורכית בעזרת ערבים עגלונים היו מאספים את היהודים מדי עברם ברחובות מבלי דעת דבר, מאספים אותם קבוצות קבוצות ומגרשים אותם, כגרש את הצאן, אל האניות, — מחזה איום ונורא בשביל אלה אשר ראו את כל זה בעיניהם. נורא היה להביט איך שהבַשי־בוזוקים התורכים עם המשטרה אספו את היהודים הללו והעמידו אותם שורות שורות, וכהצלף השוט על עדרי כבשים הצליפו בשוטים עליהם למען העליה אותם על האניות ולהובילם מצרימה. אכן נתקימו בהם דברי התוכחה: „והשיבך אדני מצרים באניות, בדרך אשר אמרתי לך לא תוסיף עוד לראותה...״

נתגלו פתאם פנים לא־יפים כלל זרועים חריצים אנטישמיים. הוא הרס אז לגמרי את החלום, שטובי הסופרים הרוסים היו כאלו נקיים מן המחלה המכוערה: האנטישמיות. כל מה שהוא כתב אז על פושקין, טורגניוב, גוגול, נקרסוב (על דוסטויבסקי אין כבר מה לדבר) היה מלא עוז, תבונה, כשרון ושפע ישל איש התלהבות. וכשהמהומה גברה עוד יותר, הוא ישוב פרסם מאמר מצוין בשם „הדוב במערתו". כל הפולמיקה הביאה לידי זה, ששסוף סוף עלה הדבר להעלות את הדוב ממערתו, הדוב, אשר היה רחוק מאד מטוב־לב, אשר המיתו מלאה משטמה, הדוב, אשר בדריסת כפו יכול להסביר באופן בולט ומוחשי מאד, „מה טיבו ולמה הוא מתכון . . ." [1])

.II

בשנת 1908 ראיתי את זבוטינסקי בבואו בפעם הראשונה לא"י. לא דרך יפו, בתיר ציוני רגיל היא נכנס אל הארץ. הוא ירד בבירות על חוף הלבנון בעברו תחילה את המיישבות והערים שבגליל העליון והתחתון, סר גם לשומרון, בכל מקום עמד זמן־מה, התבונן שאל וחקר ולמד את המצב ורק אחרי כן הוא בא ליפו ולירושלים.

במושבה הקטנה עין־גנים שעל יד פתח־תקוה הוא בא אלינו, הפועלים, לבקרנו. התנהלה אז ישיבה אצלנו. היו"ר הציג לפני האספה את ז'בוטינסקי יבקש ממנו למסור לה פרטים, מן המצב ברוסיה. ז'בוטינסקי משך את עצמו מן הדבר הזה ובאר לנו בעברית יפה ש„לדבר אליכם עברית היטב איני יודע עדיין ובשפה אחרת מלבד עברית לדבר בא"י אין אני רוצה". לשוא היו כל הבקשות מצד היו"ר ומצד אחדים מן הנאספים אשר היישו לו לדבר רוסית, זבוטינסקי עמד במאונו. היה נוכח כל העת אשר נמשכה ישיבתנו. בהתענינות רבה הקשיב לכל דברי החברים עובדי האדמה בכל אשר נוגע לעבודתנו ולחיינו. אחרי שיח ודברים שונים שהתנהלו בינינו בישמענו את דבורו העברי החי ע"ה סוף סוף בידנו להשפיע עליו, ועוד באותו הלילה, באותו המושב הקטן עין־גנים הרצה לפנינו ובעברית על דבר „הציוניות בגולה והציוניות בא"י". בשפה חיה וגמישה מלאה שפע של צלילים וצבעים במבטא מזרחי כאחד המזרחיים מלידה הביע לפנינו את רעיונותיו על דבר תפקידנו בארץ.

הדבר היה, אם איני טועה, בשנת 1908. מזמן בקורו וחקירתו היסודית את הארץ עד פרץ המלחמה העולמית לא ידועה לי בדיוק פעלתו של זבוטינסקי. הוא בלה זמן רב מן השנים האלה בקושטא בתור עסקן ציוני אחראי והוא ערך שם עתון ציוני צרפתי גדול. דבריו הבהירים והשנונים, עמדתו המיוחדה ביחס אל מנהיגי הציוניות בימים ההם ואל ראשי ההסתדרות הציונית על אי הבנתם את המומנט הפוליטי כמיהו—כל אלה גרמו לזה שמנהיגי הציוניות ובראשם ראש ההסתדרות דוד ולפסון הכריחו אותו להתפטר ממשרתו.

אחרי עזבו את קושטא הוסיף זבוטינסקי לעסוק בעבודה ציונית מעשית, שבה רק בה הוא רואה את הפתרון היחידי של שאלת היהודים הארורה. אפילו ביום שלאחרי פוגרום, כשגופות החללים עודם מוטלים בלתי קבורים, אין זבוטינסקי מפסיק מעבודתו. מיד לאחר הפוגרום הביאליסטוקי התבטא במאמר אחד על עצמו ועל עבודתו בתוך התנאים האיומים כך:

---

[1]) קטע ממאמרו של ש. גורליק ב„צייט".

ובמשנה עוז, להוכיח את הוכחותיהם נגד הלאומיות, נגד הציוניות. ואולם ההנאה שיש להם מנאומו של זבוטינסקי גדולה, עמוקה. „אינני מסכים עמך, טוען המתנגד לפני זבוטינסקי, אולם הנני מודה לך מקרב לב בעד העונג שגרמת לי".

זבוטינסקי הופיע אל העולם הציוני כאורח פתאומי, וכפי שהוברר אחרי כן, אורח עשיר מאד. היה לו הרבה מה לתת. אחד מן הפובליציסתים הכי חשובים. המיסד של הירחון „יֶבְרֶיסקַיָא זִ'יזְ'ין". שם כתב את מאמריו הגדולים על השאלות הלאומיות, על אוטונומיה לאומית. המיסד של הוצאה יהודית־רוסית, המתרגם של שירי ביאליק. אולם הדבר הראש והראשון: הנואם הציוני הכי גדול. מזגו הלוהט אינו מפריע בעדו להישתקע בספרים ולהקור את השאלות ע"ד אוטונומיה לאומית, בחירות פרופורציאונליות, ובינתים, לפרסם בעתונים הרוסים הגדולים את פליטונָיו המצוינים. מפעם לפעם הוא נזכר בחיים באיטליה וכותב רשימת־בקורת על איזה נובליסתן איטלקי שכבר נשכח מרוב ימים. ואחרי כן, שוב רודלף שפרינגר, קאוטסקי, באואֶר. אולי נושאים משעממים קצת לגבי אדם האוהב את פלורנץ ויודע על פה את המקומות היפים „שבהקומדיה האלהית" ואולם כלום לא פוליטיקאי הוא? כלום אין הוא עומד בראש מפלגה פוליטית? הועידה הידועה של הציונים הרוסים בהלסינגפורס ששם נעבדה הפרוגרמה של „געגענוואַרטס־ארבייט" הנה בחלקה הגדול פרי עבודתו. כמו כן הועידה של האגדה לשווי זכיות בשנת 1906 במקום שדנים על השאלה אם על חברי הדומה הממלכית היהודים ליסד קבוצה לאומית בפני עצמה אף היא רואה שם את זבוטינסקי בתור הלוחם הכי נלהב. גם שם אותו המחזה: העורך־דין גרוזנברג, מתנגד, נגש אל זבוטינסקי אחרי נאומו, לוחץ את ידו ואומר בהתלהבות: „דברת היום, ולדימיר יֶוְגֶנְיֶבִיץ כאחד האלים.

כך הוא מדבר תמיד.

נצב הוא על הבמה ישר, כמדומה במנוחה, אין כל תנועות ידים, אין כל הכאות על השלחן, ורק שתי אצבעות הוא מרים לרוב, מכונן אל מצחו, וכמו אשף פלאי הוא הולך וטוה מישם תמונה אחרי תמונה. אין הוא משנה את התכן אפילו עם המקומות הכי פטטיים שבנאומי, בעת קולו הולך ומצלצל ברוממות־אל והקהל מקשיב ברטט ובנשימה עצורה.

רעם יעורר רעם וסופה אחר סופה תתחולל ונדמה לך: הנה, הנה עוד מעט יכרע הנואם תחת נטל הפטוס והאקסטזה. אך פתאם יכבוש את הסופה יצו על האיש ותכבה. מעולם עוד לא נזדמן לי לשמוע נואם אשר יכול להגיע לידי אפקטים כבירים כאלה באמנות הדבור בכל כך מעט אמצעים חיצוניים. הוא מדבר שליש־ארבע שעות וקולו מצלצל, כמו תמיד, רענן. כמות התמונות אינה מתמעטת, תמיד מתקבל הרושם: יש עוד, יש עוד הרבה הרבה יותר, ונדמה: הוא יכול לדבר עוד עשר שעות לכשיהיה צורך בדבר.

כשהוא הרציא במוסקבה על התרבות העברית כתבו העתונים הרוסים הגדולים שבבירה ובפרובינציה מאמרים מלאים התלהבות. מה להם ולשאלה על עברית ויהודית? העיקר בשבילם היה הפלא שאפשר לדבר רוסית כה נשגבה נהדרה...

יש אשר יזרק זבוטינסקי לתוך הפריסה הרוסית פצצה, ואז תפרץ פולמיקה נלהבה, שממנה אל נכון לא יצא המנוצח. היכן נמצאו אז עמודי הליברליזם הרוסי, בעת שזבוטינסקי, בגלל תלונה עראית מצד סופר רוסי לברלי ע"ד ההשפעה המזיקה של היהודים על הספרות הרוסית, קרע את המסכה מעל פניהם של הרבה מראשי הליב־ליזמוס ולעיני כל העולם

זְאֵב זַ'בּוֹטִינְסְקִי.

הוא אחד מאותם המעטים, ברוכי אלוה, אשר חוקי הטבע הקבועים כאילו אינם חלים עליהם כלל. המלים: ליאות, רפיון, עצבית, פסימיזמוס, יאוש – כל אלה ההופעות שמקורן לרוב בהולשת הגוף, בהתקררות הדם, כאילו אין מקום להן בלקסיקון של חייו. תמיד אותו העז, אותו המרץ ואותו הטמפו החם והמכה גלים.

מי הוא זבוטינסקי? היכן נולד? אימתי הופיע על במת חיינו הלאומיים? כמעט שמוזר לך לקבוע את הישם הגמיש הריטמי הרווי תסיסת־חיים בלתי־פוסקת בתוך מסגרת של נוסח ביאוגרפי קבוע. מי הוא? וכי מי זה אינו יודע את ולדימיר ואחרי כן זאב זבוטינסקי? היכן נולד? כמעט שאין כל חותם של מקום־לידה מיוחד טבוע עליו. ההשגחה העליונה כאילו מתחילת בריתו שמרה עליו מכל ספציפיות גלותית. בחתוך דבורו, בטון, באינטונציה, בתנועותיו הבלתי מאונסות, והעיקר, בהכרת ערכו יבטיחונו העצמי הרידו יליד כל מקום, כל ארץ שהוא בא שמה להשמיע שם ומשם את דברו. כאחד התושבים, מן הטפוסיים והכי מחוננים של אותה הארץ ידבר, וכך גם יתהלך בה... אימתי הופיע על במת חיינו? כמדומה, מזמן... מזמן שהתחיל בכלל פועם בנו דופק של חיים...

I

„מאיטליה, הא״ץ, אשר בלה בה הרבה משנות עלומיו, היה מזכה את הקוראים של העתון היומי הגדול האודסאי „אודעסקיא ניבוסטי" בציורים מזהירים מחיי האיטלקים בחתימת הישם אַלְטַלֶנָא. האודסאי היה מתגאה באלטלנא כמו בטֶנוֹר הכי מפורסם של האופרה האודסאית. ואולם, שהוא עודנו כל כך צעיר לא חשבו אף פעם האודסאים, עד אשר הופיע שם בפעם הראשונה בהרצאה על נושא ספרותי. עוד פחות מזה פללו לשמע נואם מקסים שכזה, אמן המלה. בהרצאתו זו הראשונה הוא הציב לו למטרה, כמדומה לי להרים אלילים ספרותיים. היה מפתיע ברעיונות פרדוכסליים מאד, צער את הפיליסטר את בעל הבית, ואף־על־פי־כן, אפילו הוא, הפיליסטר היה מוסיף: מקסים, צודד את הנפש, ואיזו שפה, איזה קול נהדר ומצלצל!

וכך היה גם אחר כן כשהיה עובר בערים בתור נואם ציוני, בלחמו נגד מתבוללים, נגד אנטישמיות, נגד המפלגה היהודית ה„בונד", המתנגדים חורקים שן, היטב חרה להם על מפלתם, אמנם הם לא יעזבו את המערכה, הם ישארו נאמנים להוכחותיהם, מהר ישיבו,

זאב ז'בוטינסקי

הד"ר התישב אחר כך בתור רופא־חולים בעיר יפו, בירת המוסדות והעסקנות של הציוניים. בעיר הזאת, ביפו, שבה נהלו את כל העבודה הישובית והציונית של הארץ, החל הד"ר להתבונן בעינים פקוחות אל כל הנעשה סביבו, בתוך העסקנות הצבורית והציונית שבעיר. הוא חקר בכל מקום ונוכח כי ה„אחדות" שלנו, הידועה, הגיעה פה למרום פסגתה. מוסד ציוני או לאומי אחד היה חותר תחת השני, להפסיק את פעולתו, או להרסו. רכילות, אינטריגות ומחלקות היו מעשים תדיריים ביפו היהודית. אלה שידועים להם החיים העבריים ביפו בעשרות השנים האחרונות לפני המלחמה, מכירים עובדות רבות מאד. אשם בכל המצב הזה היה התנאי, שהפעולה־הישובית הראשית היתה נעשית בחו"ל. אשמה בדבר היתה גם האינטליגנציה המרֻבה ביפו. בעיר יפו ישנה אינטליגנציה עברית גדולה, אינטליגנציה בכל ענפי המדעים והתרבות, וביחוד בענף החנוך. ואולם צריך להגיד שאפילו חוסר גמור של אינטליגנציה כזו בקרב המון גדול של עמלים ישרים, הוא פחות אסון מרבוי גדול של אינטליגנציה מסביב להמון קטן...

ואולם בימי שהות הד"ר כהן־ברנשטין ביפו, היה המצב בה כפי שהזכרנו. הוא חלק משעותיו הפנויות המעטות, — כי בתור רופא היה לו עבודה רבה בעיר והיה עסוק מאד, — חֵלֶק משעותיו הפנויות להכניס אור והתפתחות בחוגי־הפועלים, בעלי המלאכה והצאי האינטליגנטים. הוא קרא שעורים בכל שבת בקלוב־הפועלים על פיזיקה, היגינה ועוד ענינים תרבותיים־אנושיים אחרים. שעוריו שקרא בז'רגון עוררו נגדו חוגים רבים. רגזו ביחוד על הודעתו זו: „אני יהודי מן הגלות. עברית איני יודע. כשנסעתי ארצה ישראל חשבתי, כי בלי עברית לא אוכל לפעל דבר בארץ, והחלטתי ללמד את השפה הזאת בא"י. ואולם להשתוממותי הגדולה לא מצאתי נחיצות רבה בלמוד השפה. שתי שנים חייתי בגליל, וכתקופה הזאת גם ביהודה וזמן ידוע גם ביפו, יצאתי ידי חובה בכל המקומות האלה בז'רגון, כמו לו חייתי בקרב יהדות ליטה".

קיצוניותו זו של ד"ר ברנשטין שהיה לה אמנם באותה תקופה די גורמים ביחוד בצורת האינטליגנציה העברית הרשמית שלנו, שקנאותה לדבור העברי היתה (ובקצת גם עתה) יותר חיצונית מפנימית, עוררה התמרמרות רבה כמו מצד אותה האינטיליגנציה עצמה בארץ, כן גם מצד זו שבחוצה לה.

כשעמד להתקבל רופא בגימנסיה היפואית, נדחתה הקנדידטורה של ד"ר כהן־ברנשטין, הרופא הכי מומחה אז ביפו, ובעל הבנה פדגוגית מְרֻבָּה.

הרדיפות מצד חלק מהעסקנים החשובים, — על דרשו את הבנק הציוני למשפט בגלל מעשים ידועים בלתי־יפים — ומשטמת האינטליגנציה העברית לו—עשו את החיים לד"ר כהן־ברנשטין באטמוספירה זו לבלתי אפשריים. הוא ראה כי מלחמתו היא מלחמת היחיד נגד הרבים, למרות מה שהצדק במדה מרובה היה על צדו. והוא החליט לעזב את יפו העסקנית, לעזב את א"י כלה. קלוב הפועלים ביפו סדר לכבודו נשף־פרידה, שבו נפרד בידידות רבה מהפועלים, מהיסוד הבונה, היוצר בארץ.

למחרת של נשף הפרידה עזב ד"ר כהן־ברנשטין את א"י וחזר לקישינוב שבבסרביה, הוא שב שם גם לפעולתו הציונית. אולם לפעולתו זו כבר לא היה האופי הרומנטי הארצי־ישראלי.

הד"ר בראותו מראש את החשיבות הגדולה של מלחמתו נגד הועד המשמר והסדרים המזיקים שלו בהנהלת המושבה ועבודתו נגד התנועה הציונית — ארגן מיד את הצעירים במושבה ואת כל אלה שלא היו שבעי־רצון מעבודת הועד. ארגן אותם בחברה חזקה „צעירי־פתח־תקוה" אשר אנו הפועלים כנינו אותם בהלצה „התורכים הצעירים".

הד"ר חנך בהרצאותיו החשובות את הצעירים שבאגדתו ברוח חפש למלחמה נגד רוח הריאקציוניות השוררת במושבה. לפני הנערות והנשים נשא חמשים הרצאות במשך המשים שבועות על ענינים אנושיים, מדעיים שונים, וביחוד על חשיבות העבודה־העצמית. כל הרצאותיו היו על ענינים אשר על האשה העבריה בא"י לדעתם בתור אשה ובתור אם מגדלת הדור הצעיר. הוא באר לנערות המגדלות ולנשים הצעירות את חשיבות עבודת־השדה ע"י האשה, מנקדת ההשקפה המדיצינית. בתור ראיות והוכחות הביא בהרצאותיו עובדות מן החיים. הביא עובדות מחיי האשה הערביה העושה בעצמה כל עבודות שדה ובית ושגופה החסון מפתח במדה שכזו, שלעתים היא יולדת בשדה בשעת עבודתה, נחה שעות אחדות אחר לדתה וחוזרת לעבודתה... בו בזמן שהאשה העבריה מתענה בחבלי לידה כשלשה ימים בגלל שחייה אינם חיי עבודה.

ההרצאות החשובות בסגנונו העממי של כהן־ברנשטין עם ההומור המיוחד לו, ענינו את כל בני הנעורים במושבה ופתחו את הבתים ועשו אותם אמיצי־רוח, ופעילותו ורוחו של ד"ר כהן־ברנשטין הרגשו מאד במושבה.

הפועלים העברים המאורגנים תחת דגל שתי המפלגות „הפועל הצעיר" ו„פועלי ציון", היו מלהיבים עוד יותר את אש הקרב בין ה„צעירים" וה„זקנים", והגיעו הדברים לידי כך שכל בני המושבה נחלקו לשני מחנות, ל„צעירים" ו„זקנים", ומלחמת הצעירים, שהתארגנו באגדה „צעירי פתח תקוה", התלקחה במלחמה נגד כל מה שהוא רקוב, הלוך ומגלה. הצעירים גם פתחו ספריה גדולה וד"ר ברנשטין נתן לספריה הרבה ספרים משלו. הרצאות על ספרות וענינים אחרים הרצאו מזמן לזמן ובני־הנעורים במיישבו חשבו גם על יסוד תיאטרון. בכל הדברים האלה נאשם הד"ר כהן־ברנשטין מצד הזקנים, נאשם בתור האדם הכי מסוכן במושבה. הנשים הזקנות שהאמינו בהבלי־שוא, האשימו את הד"ר שבגלל הפשרותו ואפיקורסותו מתים הרבה ילדים...

אחדים מחברי ועד־המושבה עברו לצד הצעירים עם הד"ר כהן־ברנשטין. אז נהלו את המלחמה „שומרי התורה" שבמושבה והריאקציונרים של בית־הכנסת תחת ראשותם של יהודים ירושלמיים אחדים, שנשלחו לתכלית זו מ„מהר־ציון", לתכלית השמעת דרשות־הסתה נגד הפועלים האפיקורסים ומנהיגם הד"ר.

אחרי התערבותם של הירושלמיים ונאומיהם הקנאים בכל שבת בבית הכנסת, קבלה המלחמה במושבה צורה בלתי־הגונה ומכוערה מאד. „שומרי התורה" התכוננו להשתערות על בית הד"ר כהן־ברנשטין, עליו ועל אשתו וילדיו, ולגרשו באופן זה מן המושבה. כשנודע דבר העצה הזאת לכהן־ברנשטין, שלח מיד לקרוא למועצה את באי־כח „הפועל הצעיר" ו„פועלי ציון" שבפתח־תקוה, ואת חבריו במלחמה, את צעירי פתח־תקוה.

ההשתערות על ביתו באה, הבית הוקף מכל עבריו, ברד אבנים נתך על חלונותיו ונפץ של זכוכית הרעיד את האויר. סוף דבר, אלמלא צעירי המושבה ואתם חברי מפלגות הפועלים היו חיי משפחת כהן ברנשטין צפויים לסכנה . . .

דר. כהן־ברנשטין (הששי בשורה התיכונה) בתוך צעירי פתח־תקוה.

הגדולה, ועל פי השפעתו נוסדו כמעט בכל המושבות בסביבה חנויות משתפות. הוא עשה את כל אשר היה לאל ידו למען היות החיים במושבות יותר בריאים, יפים וטובים.

ואולם קטן היה מספר תושבי מושבות הגליל התחתון וזעיר היה שדה־הפעולה בשביל אדם בעל מרץ כהד"ר כהן־ברנשטין; יותר מדי היה הגליל נדח מעולם הקולטורה הגדול, רחוק אפילו מהמרכז העברי שביהודה ומהעיר העסקנית יפו, שרוב מוסדות הישוב התרכזו בה ושבהן־ברנשטין בתור חבר הועד הפועל הגדול, ידע שדרושים להם תקונים, למוסדות הללו. הוא גם רצה למסר את ילדיו ללמד בגימנסיה העברית ביפו וכאב אוהב ומסור רצה לגור בקרבתם. לכן עזב את הגליל וקבל את הצעת המושבה היותר גדולה ביהודה, פתח־תקוה, להיות בה לרופא.

הרבה אכרים לווהו מהגליל ברגשי תודה עמוקים על כל מה שעשה למענם ובהבעת צער עמוק על עזבו אותם.

בפתח־תקוה, המושבה של רוב חרדים, שניכר עליה השפעת ירושלים, שררה אז חשכת הבערות בכל תקפה. מיד בבואו אליה ובהחלו למלא את תעודתו בתור רופא וגם בתור עסקן, פגש התנגדות רבה מצד ועד־המושבה. כד"ר שטוקמן האיבסני, שמצא והוכיח כי הרפש של הבצות בגיא הטחנה בעירה הנורוגית משחית את המים, וזה גורם מחלת הטיפוס והקדחת, — כן מצא גם ד"ר כהן ברנשטין את מקור המחלות בפתח תקוה בבצות הרבות המתהוות במשך ימי החורף בחוצות ושוקי המושבה ושועד־המושבה אינו אוחז בכל אמצעים ליבשם, בחרדו, כאותו ראש־העירה האיבסני, להוצאות כספים. הוא הוכיח גם שבמחלות־העינים, שכמעט כל ילדי המושבה נגועים בהן, אשם האבק המכסה כל הקיץ את עצי הצבר והמקלקל את אויר המושבה וסביבותיה. בכתב רשמי פנה ד"ר כהן־ברנשטין אל ועד־המושבה בהוכיחו את הוכחותיו על פי הבחינה ישעשה ובעוררו את הועד להשמיד את הרפש ולהרס את גדרות הצבר למען יהיה האויר נקי במושבה. חברי ועד המושבה כדרך אנשים שחֻנכו על פי הרוח המזרחי התורכי, לא רצו להוציא כספים על תקונים „בלתי־נחוצים", ולא עשו כעצת ד"ר כהן ברנשטין.

הד"ר הכריז אז מלחמה גלויה נגד ועד־המושבה, ובהופעתו הראשונה לפני צעירי־המושבה בהרצאתו, דבר אליהם על הבצות המרבות ביחוד ברחוב בית־הועד ומ־שם מתפשט האויר המשחית בכל המושבה. יציאתו הפומבית הראשונה נגד המנהיגים ובעלי הדעה במושבה עוררה שאון גדול. כַּת הקזקים של „שומרי תורה" השתוקק מאד להפטר מ־רופא כזה, לשלחו מן המושבה. ואולם כהן־ברנשטין לא נבעת מפני התקיפים ובעלי הדעה שבמושבה, והוא התכונן להלחם בהם מלחמה ממשכה.

ד"ר כהן־ברנשטין מהיום הראשון למלחמתו בעד חפש ואור במושבה, מני משאו הראשון לפני הצעירים, פגש בהתנגדות עצומה להרבה מדעותיו הציוניות וגם תכניותיו ההיגיניות־מדיציניות, מצד ועד המושבה, וביחוד מצד ראש־הועד, שהיה האישיות היותר חזקה במושבה ואדם חרד לדת ומסור בלב ונפש למושבה ולעניניה. הוא חרד פן יחדרו דעותיו הציוניות, ההפשיות־אפיקורסיות של הד"ר אל לבות בני הדור הצעיר. בהרציא הד"ר פעם בבית־הספר לפני קהל מבני הנעורים הרצאה חשובה מאד, באו באמצע אחדים מחברי הועד עם ראש הועד בראשם וכבו את המנורות וגרשו את הצעירים החוצה.

ד"ר כֹּהֵן־בֶּרֶנְשְׁטֵין.

הר"ר כהן־ברנשטין הוא אחד מראשוני חובבי־ציון ומהעסקנים הכי השובים שבינידם וגם חבר הועד הפועל הגדול, מהקינגרס דציוני הראשון ואילך. עסקן הציוניות המדינית ברוסיה, הכי חשוב אחרי אוסישקין וד"ר טשלנוב. זמן רב בתקופה הכי מזהירה של התנועה והרעיון הציוני ברוסיה, עמד כהן־ברנשטין בראש משרד־התעמולד הציוני של כל רוסיה. ה„מכתבים החוזרים" של המרכז הציוני ברוסיה, מכתבים חוזרים אשר בססו את הרעיון הציוני בדרך תאורתית וקראו את הציוניים לעבודה מעשית באו יקירים להחשב עד היום על הספרות הכי טובה המבארת את הציוניות - חֻברו ע"י הד"ר כהן־ברנשטין. אלפי ציוניים חנכו על ידו באמצעותם.

ואולם אישיות בעלת מרץ, פועלת ולוהטת ככהן־ברנשטין לא מצאה ספוק גם בפעולה הגדולה של אחד ממנהיגי הציוניות ברוסיה ומפיציה. היא שאפה לפעל במקום התחיה עצמו, בארץ האבות.

בשנת 1907 עזב את קישינוב עירו, אשר בה עבד במשך תקופה ארוכה בתור רופא, אהוב מאד על הצבור היהודי וגם על חלק מהצבור הבלתי־יהודי שבה.

בבואו ארצה ישראל קבל משרת רופא לכל מושבות הגליל התחתון. הוא קבל את המשרה בגליל הנדח, הישוב, אשר אפילו הפוסטה מתקבלת בו אך פעם אחת בשבוע — בכדי להפיץ אור התרבות בישוב המְרֻחק מכל מרכז.

פעולתו הראשונה בבואו אל הגליל היתה להכנים סדר היגיני בעניני הרפואה, אשר היתה עזובה מאד עד בואו אל המושבות. הסיסמה שלו בכל הרצאותָיו ושעוריו שהשמיע לקהל האכרים והפועלים היתה: „היסוד לרוח בריא בישוב העברי בארץ, הם נקיון הגוף ותנאי החיים".

בתי המרקחת במושבות סֻדרו מחדש על ידו. הרוקחים, החובשות והמילדות נאלצו למלאות באמונה את תפקידיהם, במה שהיו מתרשלים קודם לכן. הודות לסדרים הסניטריים שהכנים בחיי המושבות, ירד בזמן הרבה בזמני מספר החולים והמתים. ולא רק במקצוע הרפואה היתה רבה פעולת הד"ר כהן־ברנשטין, הוא גם עורר את הנרדמים שבאכרי הגליל, אפילו את הזקנים, הפיח בהם אומץ, הרבה את מרצם, ותחת השפעתו נוסדו כמעט בכל מושבות הגליל התחתון קפות מלוה וחסכון למען האכרים. הקפות האלו עשו ממש גדולות בעד אכרים עניים, ביחוד בשנות בצרת או דֶבֶר בהמות. מלבד זה הרצה במושבות הרצאות שכל האכרים מצאו ענין בהן. הוא גם הרצה על התנועה הקואופרטיבית בעולם וחשיבותה

דר. כהן־ברנשטין

השמועה על אודות הלגיון העברי ההולך ונוסד באמריקה לטובת החזית הא"י, מיד נתן את לבו לעלות לא"י. ואולם הממשלה האנגלית לא נתנה לו לזה את הרשיון, ורק אחרי רוב עמל ויגיעה עלה לו להשיג את זה האחרון ולשוב לא"י. בבואו הנה עם גמר המלחמה, באספת „השומר" הראשונה אשר קרא, בראותו כמעט רק פנים חדשות, כי החברים הישנים אשר עמהם יסד את „השומר" רובם מתו וגם נפלו חללים על שדה המלחמה,—נעוו פניו מצער ויגון עמוק. אפס הוא לא נתן ליאוש כי ישלט בו ורק במלים ספורות מתוך לב כואב תאר לפני החברים החדשים את אלה, אשר לפני זמנם ובאופן כ"כ אכזרי נעקרו מתוך שורות „השומר".

כבואו, בין יתר דבריו, להגדיר את תכונתו של כל אחד מן החברים הראשונים מיסדי „השומר", הוא מכנה את יחזקאל חנקין בשם הראש של „השומר", את ישראל גלעדי בשם המח וההגיון של „השומר", את מנדל פורטוגלי בשם הלב של „השומר", את צבי בֶּקר בשם השומר הראשון של „השומר" ואת אליעזר פינקלשטין בשם החיָל הפשוט של „השומר". וכן כל אחד, לפי כח כשרונו, מסירותו ומדת הצטינותו בעבודת השמירה. אחרי ההספדים הקצרים הללו על החברים הישנים קרא שוחט באספה הנזכרת לחברים החדשים להמשכת העבודה להבא, בתוך התנאים המדיניים החדשים בארץ.

והנה באו ימי ההתנפלויות בגליל העליון. עבים שחורים התחילו נערמים על פני תכלת שמי הארץ ימי תל חי. ישראל שוחט חזה מראש את כל המתרחש לבוא, ולשם זה הגדיל את פעלת „השומר", שהיה נתון עדין בחוג צר מצומצם מאד, הרחיב את גבוליו עד לידי „ועד ההגנה", שישראל עצמו לקח בו את החלק הכי גדול כביסודו כן גם בהגשמתו הגמורה.

אחרי הפרעות בירושלים כעין תשובה־מחאה למאורעות האיומים נתגבר זרם העליה לא"י. העולים הצעירים הלכו לעבוד בעבודות צבוריות בסלול דרכים על יד טבריה־צמח ועוד. ישראל שוחט היה אחד מן הראשונים אשר ידע להעריך את גודל ערכה של העבודה הצבורית הזאת. הוא מצא שצריך להכנים אל העבודה הזאת תכנית ושיטה קבועה. ואז נוצר אצלו הרעיון על דבר יסוד גדוד של כובשי עבודה עם פרספקטיבות רחבות לעתיד. וחצי שנה בדיוק אחרי מות טרומפלדור יסד הוא עם עוד חברים אחדים על שם יוסף טרומפלדור את גדוד העבודה הראשון—חברת עובדים קואופרטיבית שבאהבת העבודה במשמעת, בסדר האידיאלי ובטהר המוסרי השוררים בה, יכולה היא לשמש מופת לכל פועלי התבל.

בממשלה, שהנם גם יהודים טובים וגם נתינים תורכים מסורים,—לארגן אותם לכתה חשאית ושישלחו אחרי כן בתור מושלים בא״י, באופן שהתורכים הצעירים לא ירגישו בכונת הדבר. אחרי עמל ויגיעה רבה הצליח אמנם שוחט לארגן אחדים מהם לקיבוץ קטנה, יאם מן הדבר הזה לא יצא אחרי כן כלום, הרי אשמה בזה רק המלחמה, ששמה לאל את כל התכנית, כמו יתר תכניותיו השונות והמרובות של ישראל שוהט.

כשתי שנים בלה שוחט בלמודים בקושטא. אחרי כן חלה שם ובתוך מחלתו חזר לא״י בתחילת המלחמה העולמית.

בפרוץ המלחמה, וישראל שוחט גר אז בחיפה, במרכז של הישוב הכי צעיר ובריא של הגליל, הודות ליהושע חנקין, נתידע אל הקימנדנט החיפאי, ישוב שבקימנדנטים בארץ, והודות לו יסד ישוחט מיליציה חזקה של מתנדבים בשביל הלגיון התורכי, כביכול, אילם מטרתו של ישוהט היתה להיות מאורגנים ומזוינים היטב בבטליון עברי גדול יעל כל צרה שלא תבוא--שיהיו היהודים מוכנים. התכנית של שוחט ע״ד המיליציה וארגונו של הדבר עורר התלהבות מרובה בקרב היהודים ובתור מתנדבים למיליציה באו אז להרשם זקן ונער.

אחרי מאסרה של מַניה וילבושביץ אשת ישראל ישוחט בתור מנהיג „השומר", נודע לצורר היהודים, הקימקם היפואי, בהא־אלדין־ביי כי המיליציה שיסד י. שוחט הנה לגמרה למטרות אחרות, ישהנן נגד הממשלה התורכית. אז ריא ערך פרוטיכול בכל הומר הדין על הרבוליציונר המסוכן, וישראל נאסר אף היא מיד אחרי מַניה לרשלח ל„ביבסי מקום שהיא יותר קשה ונורא מעבודת־הפרך הרוסית. לפני המאסר, בישעת הרדיפות של הממשלה התורכית את „השומר" וחפצה לפריק מעליו את הנישק, הראה ישוחט בעבודתו ממש נפלאות. היא דבר רתת עם ועדי־המושבות ועם מנהיגי הציונות, ישדרשו ממנו בתור מנהיג „השומר" בישם הישוב, כי ימסר „השומר" את כל הנשק שלו—לממשלה. על דרישתם זו הוא ענה בלעג מר והוכיח להם כי נחם ינחמו באחריתם אם גם ימסרו את נשקם הם. והוא דאג כבר בעוד מועד, כי יתרכז הנישק, ובמקים שלא יודע לישום נפיש בעולם מלבד ל„השומר" ובישעה הצריך הראשונה, שאפשר יהיה מיד להשתמש בו.

זמן ידוע היה שוחט אסור בבית־הסהר בירושלים. מירושלים שלחו אותו בתור פושע פוליטי מסוכן לדמשק, ומדמישק לבירת אסיה הקטנה מלפנים—לעיר בריסה. בשליש השנים וחצי לישבת ישוחט בבית־הסהר בברוסה נסה ביחד עם מניה ויהושע חנקין בכל מיני אמצעים לברוח מברוסה כדי ליסד לגיונות עברים נגד הממשלה התורכית. אולם להוציא את הדבר לפועל לא היתה כל אפשרות כי חזקה עליהם מאד השמירה של הממשלה התורכית. החברים־השומרים בא״י, ישדבר העדרו של ישראל היה מורגש אצלם מאד, ישלחו אחד מחבריהם מא״י במטרה לשחרר אותו, את מניה יאת יהושע חנקין מבית־הסהר הברוסאי. גם החבר הזה לא הצליח לפעול מאומה בדבר זה. ושוחט הוסיף לשבת בברוסה.

בימי התחלת המו״מ ע״ד השלום בין גרמניה ויתר הממלכות הבין־ישראל שוחט אז כי לו בחרו בו הסוציאליסתים האירופיים לציר אל הועידה השטיקהולמית הסוציאליסתית, שגרמניה כל כך חפצה בה אז הממשלה התורכית תשחרר אותו. ואמנם כך היה. כאשר הוציא את התכנית הזו אל הפועל שחררה אותו הממשלה התורכית, וישראל שוחט יצא אז לאירופה, כשנה—היא גם האחרונה למלחמה העולמית—בלה שוחט באירופה, ובהגיע לאזניו

ישראל שוחט (השלישי בשורה) בקבוצת שומרים.

שהיתה תוקפת אותו מפעם אל פעם, לא יכול להיות מתמיד בעבודתו, מה שהיה גורם לו לא פעם לסבול רעב.

אחרי שנים אחדות של עבודה במושבות יהודה פורש ישראל אל העסקן־החולם ישראל בלקינד, מיסד ביה"ס בשְׁפֶיָה. הוא עוזר לו שם בעבודתו וגם עוזר לו לישראל בלקינד להלום חלומות־העתיד שלו על אודות בנין הארץ. שם, בשפיה, כבר מתחיל נטוה ונארג אצל ישראל שוחט הרעיון ע"ד יסוד מין כַּת של בחורים מוצקי־גֵו ועזי־רוח שתעודתם תהיה ע"י מעשים כבירים לכבוש את הארץ בשביל העם.

בעת ההיא, ואל המושבה הסמוכה זכרון־יעקב באו בתור פועלים־חלוצים החברים ישראל גִלעָדִי, צבי בֶּקֶר, יחזקאל נִיסַנוֹב ואחרים, שבמשך ימי־עבודתם המעטים במושבה הספיקו לראות את כל הקללה הרובצת על הישוב העברי בעקב השמירה הזרה שבמושבות. ישראל, אחרי קחתו דברים אחדים עם החברים, שמיד ראה בהם את המגשימים המתאימים של רעיון ה„השומר", מתחיל לפתח לפניהם את התכנית, אבל עדיין לא בצורה ממשית גמורה. אכן, אם סֶגְ'רָה יכולה באמת להחשב בתור הבית, אשר בו התחיל „השומר" ראשונה להתפתח ולגדול, הרי היתה שפיה האֲבָנִים, אשר עליו הרעיון נולד. מאז, עם יסוד „השומר", אם אינני טועה, בחדש תשרי, שנת תרס"ח, נעשה ישראל שוחט לא רק המיסד הראשון, כי אם גם העובד המתמיד, המסור בכל לב ונפש לטובת „השומר" ולהבטחת קיומו התמידי.

בחַוַת סֶגֶ'רה, במקום שנתישב ראשונה „השומר" וששם קבל את השמירה הראשונה, עבד שוחט יחד עם חבריו בשדה, כל זמן שהרשה לו מצב בריאותו. בעת ש„השומר" השיב לידי המושבה מסחה את אדמת־המריבה מידי שבט איזֶבָח, יצא שוחט שכם אחד עם כל שאר חבריו במחרשה וברובה על השכם אל השדה, והמטרה הושגה בהצלחה.

הרבה כבר דברתי על שומרים־חברים אחרים, אולם בשביל למסור בפרוטרוט את פרשת חייו של שוחט בא"י, הרי זה אומר לכתוב ספר שלם על „השומר", היות ואי־אפשר בשום אופן להפריד בין חייו של ישוחט ובין חייו, צערו ושמחתו של „השומר". אחת רק אוכל להגיד כי לא היתה אף פעלה אחת בחיי „השומר" אשר לא חלה עליה רוחו ומחשבתו של ישראל שוחט. הנה כי כן נעשה שוחט לאחר זמן קצר וכן במשך כל הזמן מנהיגה של הסתדרות „השומר", מנהיג, שדבריו היה קֹדש לכל חבר וחבר ובפקדתו היו נכונים לבוא (לא על דרך המליצה), באש ובמים...

בימי עבודת „השומר" בארץ, אחרי ההתנפלויות הראשונות של הערבים עליהם ושל אלה על הערבים, בימים שהתחילו המשפטים הידועים עם הממשלה התורכית, המשפטים שעלו לישוב ול„השומר" בדמים (תרתי משמע) מרובים כל כך, ראה ישראל שוחט את ההפסד הגדול שגורם לישוב העברי חוסר אינטלגנציה עברית־תורכית רַדיקלית של עורכי־דין ואחרים שיהיו מוכשרים לנהל משפטים עם הממשלה. בראותו את הנחיצות הגדולה שבדבר הזה, הנחיצות ביחוד בעורכי־דין, אשר יבינו את תפקידם המוטל עליהם בתור כאלה בא"י, נוסע שוחט לתכלית זו לקושטא להשתלם בתורת המשפטים.

בבירת תורכיה היתה לשוחט עוד מטרה—חלום ששמר אותה בלבו עוד עת רבה קודם לכן. הוא רצה, לאחר שיתודע היטב אל חיי הבירה התורכית לארגן את השבתי־צביים העשירים בעלי ההשפעה הנמצאים במספר רב בבירת תורכיה והתופשים שם משרות אחראיות

הרכבי, מתה, בהיות בנה בן תשע שנים. את ראשית חנוכו קבל ישראל בבית, משני מורים, לעברית ורוסית. במלאת לנער שליש עשרה שנה קם אביו ומכר, מסבות שונות, את אחוזתו בחצי מליון רובל ועבר לעיר גרודנה, ששם אבד לו כמעט כל ממונו בעסקי הבורסה. בגרודנה התכונן ישראל להכנס אל הגמנסיה, אולם זמן־מה אחרי כן קם הוא יחד עם אחיו הגדול ממנו, אליעזר, אחד מן החלוצים אצילי־הרוח הכי יקרים בזמננו, ושניהם יצאו לורשה.

האב מאן לשלוח לבניו סתם כסף למחיה; הוא רצה כי שם, באותה העיר הגדולה יֵעשו לאנשי־מסחר ויוכלו בעצמם למצוא להם את פרנסתם. לתכלית זו היה שולח להם הרבה אלפי רובלים על מנת שבכסף זה הם, „האחים שוחט" יפתחו להם איזו פבריקה באיפן, שמן הפרי אשר זו האחרונה תכניס יתפרנסו, והקרן תלך ותתרבה. מה, איפוא, עשתה הפירמה של האחים שוחט בכסף אביהם? הם, כמדומה לי, פתחו אמנם איזו פבריקה, אלא שבמשך זמן לא ארוך לגמרי אכלוה — אותה ואת הרֶוח עם הקרן ביחד.

כתם ענין הפבריקה, נכנס ישראל שוחט בורשה ללמד בבית־ספר למסחר וגמר בו את חק למודו. בורשה תחת השפעתו של אחיו הגדול אליעזר שהיה ציוני גלהב, נעשה אף הוא לציוני, אולם מן הצד השמאלי: הוא נעשה ל„פועל ציון". ובתור כזה, ששעוד בנערותו גלו בו כשרונות של אורגניזטור מצוין, שלחה אותו המפלגה לנהל תעמולה וביחוד ליסד קבוצות של „פועלי ציון". אולם את רוב פעלתו הקדיש שוחט באותו הזמן וגם אחרי כן ליסוד ההגנה העצמית לאחר הפרעות בקישינוב.

בשנת 1904, כששאלת העליה לא"י קבלה אצל ישראל שוחט צורה ממשית, הוא עוזב את ורשה ויוצא לגרמניה, על מנת להשתלם בתור אגרונום ולהתכונן באופן כזה לעבודה מעשית פוריה בארץ. אולם יותר משלשה חדשים לא יכול בעל התכונה התבריתית לשבת על ספסל הלמודים בגרמניה, ואמנם למה לו לשבת שם ללמוד את תורת האגרונומיה בשעה שבא"י אין עדיין לגמרי כל פרוליטריאט אגררי, ושצריך רק לגשת לברוא אותו. ומבלי חישוב הרבה הוא עוזב מיד את גרמניה ועולה לא"י, במטרה ליצור שם פרוליטריאט אגררי, המעמד הכי נחוץ והחסר לגמרי לעם העברי. והוא, ביחד עם אחיו אליעזר, עוברים מיד למושבה פתח־תקוה לעבוד שם במחיר חמשה—ששה גרושים ליום. זמן ידוע עובד י. שוחט בפתח־תקוה בתנאים הכי קשים את כל עבודות השדה והכרם, לבסוף, בראותו כי הפרוליטריאט האגררי העברי המבוקש נוצר לא כל כך במהרה, הוא עוזב את פתח־תקוה ועובר לפי שעה לעבוד בתור „פועל פבריקאי" ביקב הגדול שבראשון לציון. שם הוא עובד זמן ידוע בעבודות הכי קשות: בגפרית ובזָהֳרית, עד כי הוא נחלה שם בקדחת קשה וממושכת. וכך הולך ונמשך המצב שנה שלמה. אז זכר האב את שני בניו אליעזר וישראל ושולח להם סכום כסף, אבל... שוב, על מנת „להעשות לאנשים" ולא יצטרכו לעבוד עבודה קשה ביותר. „מילא, לבעלי פבריקה בורשה לא רצו להיות, אבל לקנות נחלה בא"י, להיות לקולוניסתים — בזה הלא ודאי שיאחזו בשתי ידיהם", — ככה חשב אביהם. אולם לא כן חשבו ישראל ואליעזר. הצעת אביהם הטוב מעוררת אצל שניהם בת־צחוק נדיבה, ומיד הם נוטלים ושולחים את הכסף אל אביהם בחזרה לגרודנה.

האח הגדול אליעזר עוד התאים, איך־שהוא, את עצמו אל חיי־החלוץ הקשים שלפני שש־עשרה שנה בפתח־תקוה, לא כן ישראל, שבגלל מצב בריאותו הרפה והקדחת הזועמה

ישראל שוחט

יִשְׂרָאֵל שׁוֹחַט

הוא היה המיסד הראשון והמנהיג של הסתדרות „השומר", שתעודתו להגן על הישוב העברי בא"י, ואשר כעת, מסבות שונות אחרי שתים עשרה שנות קיומה הפסיקה ההסתדרות הזו את פעולותיה.

כותב תולדות הישוב העברי החדש בא"י, בהגיעו אל הפרק הכי יפה — אל התפקיד החשוב והרציני, אשר מלא „השומר" בהתפתחות הישוב במשך שתים עשרה השנים האחרונות: 1907—1919 יהיה נאלץ להתעכב על מיסדה ומנהיגה של אותה החברה, מלא השתוממות על כשרונותיו הסדרניים הבלתי שכיחים שחֻנן בם ישראל שוחט. הוא אחד מיחידי הסגלה שבין מנהיגי הצעירים שלנו,—אלה, שמוחותיהם כל כך ממולאים בכל מיני תיאוריות, וכל כך חסרים את הכשרון לחיי הסתדרות.

אחרי חמש עשרה שנה שאני מכיר את ישראל שוחט, בהיותי מתחקה תמיד על מהלך עבודתו הצבורית בארץ, הנני למסור פה אי־אלו קוים מתכונתו הרוחנית.

ישראל שוחט אוהב את השלטון, מעריץ הוא את הדיסקיפלינה החמורה. במדה ידועה הנהו גם דספוט, וממילא, לא בלי נטיה לדיקטטורה, ואולם אצלו כשהשעה צריכה לכך, לשם מטרה אידיאלית חשובה, הרי תמיד מתגלות המדות הללו במין טהר־נפש כזה, שכל חברי „השומר", כמעט בלי יוצא מן הכלל, היו נכנעים לו, ונכנעים באהבה. הוא היה חביב עליהם בגלל ישרו, אהבתו את האמת, שכלו ההגיוני והבהיר, בגלל שנאתו את הפרזות הריקות ואת הדמונסטרציות החיצוניות, — בהיותו תמיד אחד מן העובדים הכי חרוצים והכי מעשיים שבמנהיגי הצעירים בא"י.

ישראל שוחט אינו נקי לגמרי מזחיחות־הדעת, שפעמים היא מגעת אצלו עד לידי גאוה ממש. אֶפס כל זה נבלע, כמעט נמוג לגמרי בתוך שפע הרֹך ואצילות־הרוח האמתית השופעת מתוך כל ישותו. בחיים מלא הוא שוחט עליזות ובדיחות־הדעת, למרות מצב בריאותו הרפה. בין חבריו הפרוליטרים הנהו חבר פרולטרי לכל דבר, אוהב ומסור בכל לב, למרות שמוצאו ממשפחה בורגנית עשירה.

*

ישראל שוחט נולד בכפר קטן פלך גְרוֹדְנָה. אביו היה בעל אחוזה עשיר. נצר ממשפחה מיוחסת. אמו של ישראל, שמוצאה ממשפחת הרכבי המפורסמת, אחותו של המלומד הידוע

בתור המולדת העברית. ד"ר רופין כתב גם שורה שלמה של מאמרים בעתונות היהודית והאנגלית באמריקה בשם: „העבודות והאמצעים הנחוצים להקמת הבית ארץ ישראל". המאמרים האלה עשו רושם הזק על חוגים ידועים של יהודי אמריקה וכותבם היה למפורסם ביניהם בתור בקי בעניני ארץ ישראל ובתור איש־מעשה כביר. מאמרו הכי חשוב הוא על שאלת היחוסים בין היהודים והערביים בארצנו. זהו אולי המאמר הכי חשוב בשאלה המסבכה הזאת. בסופו הוא אומר „היהודים והערביים מוצאם אחד. מה שהפרידה ההיסטוריה היא יכולה לשוב לאחד".

הוא יסד גם „בנק של הפועלים" והשיג את הפונדים בשבילו. כי ישם הוא בעיקר את תקותו בכחות הפועלים. הבנק יביא הרבה עזרה לעבודה העצמית של הפועלים בארץ ויגרם איפא בכלל להתפתחות הישוב, לכשיתחיל בפעולותיו.

באישיותו של רופין יש לנו בא"י הכח הציוני הבונה הכי חשוב לטובת מולדתנו.

חוו את דעתם נגד יסוד חוות כאלה, אשר לא יכניסו „אחוזים" ורוחים מהכסף המשקע בהן. אבל הד"ר רופין לא עמד על נקדת ההשקפה שבחנוך עם תגרנים לעובד־אדמה צריך לדרוש בקפדנות ותיכף אחוזים מהכספים המשקעים לתכלית זו. ורוחים אמנם לא הכניסה כנרת. אולם תחת זה הביאה תועלת מצד אחר. בבטחה אפשר להחליט, שלולא יסד הד"ר רופין את כנרת, לא היתה יק"א מיסדת בקרבתה את החוה השניה, ושמעון גולדמן לא היה מיסד את ה„אחוזה" האמריקנית הראשונה. וגם אבן־החן של הגליל התחתון, דגניה, לא היתה קימת. יסוד כנרת גרר גם את קנית מגדל ע"י ציוני מוסקבה. אבל לא רק בגליל התחתון רבה היתה פעולתו הישובית של רופין, עד כדי רכוז רוב האדמה בידי היהודים, אלא היא התפשטה גם על עמק יזרעאל, על המושבות הישנות והקרקעות שבסביבותיהן, על סביבות ירושלים.

בתור בא כח ההסתדרות הציונית וכאיש בעל חנוך וטקט תרבותי גבוה, נשא ונתן עם כל איש, אפילו עם אנשי החלוקה בירושלים, ביושר־לב וטוב־טעם. מן הציוניים ה„מזרחיים" החרדים עד חברי „השומר", השמאליים הקיצוניים, עודד את כלם לעבודה ותמך בעבודתם והפיק מהם רצון.

ד"ר רופין היה אחד מראשי־הציוניים המעטים שצפו בהתפעלות על ה„שומרים" ופעולותיהם. מחבר ספר „היהודים בזמן הזה" ראה בשמחה את היהודים הלוחמים, הגאים, המפקירים את חייהם, ראה אותם כאותות מבשרי הופעת העברים החדשים החפשים במולדתם.

הד"ר רופין שם הרבה תקוות ביהדות אמריקה, זמן מרבה עוד לפני החל הפעולות הגדולות לטובת א"י בארצות־הברית. בהתעניננו מאד בעבודת ה„אחוזה" האמריקנית בא"י, אמר פעם: „אבל אני הייתי חפץ שיהודי אמריקה יתנו לנו לא רק את הרכוש, כי אם גם את הנפש".

כאמור רבה היתה ההודאה שהודו בא"י ובעולם הציוני הגדול בד"ר רופין ופעולותיו. הברון רוטשילד אחרי ראותו את עבודת הישוב החדשה, הודה בציוניות ובעבודתה הישובית ובנוגע לד"ר רופין הודה, כי נצח אותו ואת שטתו, ולפני עזבו את הארץ בבקרו אותה בפעם האחרונה לפני המלחמה, הבטיח לרופין סכומי כסף, אשר היו נחוצים לקנית שטחי אדמה חדשים, וגם מלא אחרי כן את ההבטחה.

אבל ההודאה היותר רבה בגדל־ערך עבודתו הישובית באה לו מצד — ג'מל פשה, המושל הראשי בסוריה בזמן המלחמה. כשבא צורר־היהודים זה לא"י, היתה עבודתו של ד"ר רופין כצנינים בעיניו, ולא נח עד שהרחיק אותו מהמשרד הא"י ולבסוף גם שלח אותו לקושטא.

גם בקונסטנטינופל לא פסקה פעולת ד"ר רופין בשביל ארץ ישראל. בתור אזרח גרמני פעל ע"י הציונים שבארצו על הממשלה בברלין שתעמוד על צד הישוב העברי בא"י ותמנע את התורכים מהחריבו. העזרה הזאת אולי לא היתה פחות חשובה ממיליוני הדולרים של היהודים באמריקה. בגלותו גם חבר ספר בשפה הגרמנית: „בנין ארץ ישראל", שלחבורו השתמש בחמר ובנסיון הרב שרכש לו בשבע — שמנה שנות פעולתו בארץ. זהו לא ספר מקרי על פעולות־בנין שונות, אלא חבור כביר על תכנית שיטתית לבנין של ארץ ישראל

והוא היה בעצמו נאמן לסיסמתו זאת.

זמן קצר לפני החליטו לקבל את משרת מנהל כללי לעבודה הישובית הציונית, משרה שהוצעה לו בשם ההסתדרות הציונית הכללית ע"י הנשיא פרופ. ורבורג,—בא ארצה ישראל. בבקורו הקצר לא הופיע כציוני־תיר, הבא לראות להנאתו את הארץ, אלא שבעינים פקוחות, רואות למרחוק, רואות נכוחה, התבונן על ארץ חלומותיו, שאיפותיו. כאיש מדע גרמני בחן, חקר את הארץ וחייה, וחזה מראש עתידות גדולים לה, התפתחות מזהירה בעת קרובה.

בזמן בקורו בארץ ישרר משבר קשה בישוב העברי החקלאי. פעולות ישוביות חדשות בל נעשו. מושבות אחדות מצא במצב של מושבי זקנים, כי בני האכרים נסעו למדינות הים ולערי מצרים. אולם המשבר לא הביא אותו לידי מפח נפש, כי ידע את התנאים המדיניים המפריעים לישוב מהתפתח וישגרמו למצב הקשה. יותר מהמשה חדשים עשה בארץ וחקר אותה באופן יסודי ועזבָה באמונה רבה בהתפתחותה הקרובה ובחבה עצומה לטבעה הנהדר ורב־הגונים.

הוא לא יכול עוד לחיות זמן מרובה בחו"ל.

באה עת משבר לציוניות המדינית. התקוית למקלט בטוח באמצעות טשרטר נכזבו לגמרי כמעט, ומעל במת הקונגרס הכרזה הסיסמה „עבודה ריאלית בא"י". ההסתדרות הציונית, שבגלל תכסים מדיני לא התחשבה עם עבודת־הישוב הזעירה של חובבי־ציון, החלה להתענין במתרחיש בישדות יהודה וגמרה לשלח איש מהימן לנהל את העבודה הישובית במסשטב יותר רחב. הד"ר רופין, איש המעשה והמלומד המצוין, קבל את המשרה הזאת ויצא ארצה ישראל.

מיד בהחלו את פעולתו ב מ ש ר ד ה א "י, אשר סדר ביפו, התמכר ללמוד השפה העברית, למרות טרדתו ועבודתו המְרֻבה. הוא מצא כי ידיעת השפה העברית היא חובה למנהל עבודת הציוניות בא"י, הבא תמיד במשא ומתן עם היסודות הלאומיים־הבונים אשר בישוב.

בהנהלתו את המשרד הא"י ובפעולותיו רכש לו במשך הזמן את חבת ואמונת כל שדרות הישוב. הוא היה במשרתו אחד האנשים היחידים, אולי היחידי, שלא מצא מתלוננים עליו, וזהו דבר לא קל בא"י, זה האות הכי מובהק המדבר בשבחו.

ביפו, ששם נמצאו המוסדות הראשיים של הציונים, חובבי־ציון ושל מתנגדי הציוניים (אליַנס וחברת העזרה הגרמנית) והעבודה והפוליטיקה משני הצדדים התנהלה בה, ומוסד אחד חתר בה תחת השני, אפילו מוסד ציוני תחת חברו, ביפו המרכז לרכילות, ספסרות וקטנטנות, עלה בידי הד"ר רופין ליצור מוסד, אשר רכש אמון מצד כל היסודות הציוניים, ובמשך הזמן גם רחשי־כבוד מצד המתנגדים, מוסד שהיה לגורם הישובי הראשי—וכל העינים היו תלויות בו.

בשלש מאות אלף פרנקים החל רופין את פעולתו ומשך במשך הזמן לעבודה עוד כמה מיליוני פרנקים ציוניים. אין זו הפרזה אם נאמר, כי בכספים המעטים פעלו המשרד הא"י והד"ר רופין בשביל הישוב החקלאי יותר מאחרים בכמה וכמה מיליונים.

בראשונה יסד את חות הקפה הלאומית „כנרת", חוה בשביל פועלים־חלוצים להשתלם בה בעבודה והנהלת משק־אכרים. עסקני־הצבור בא"י, הציוניים הדוגלים ב„איניציאטיבה פרטית",

דר. ארתור רופין

ד"ר אַרְטוּר רוּפִּין.

הפרופסור פרנץ אופנהיימר, אבי הקואופרציה החקלאית הא"י, בבקרו את א"י ובהתבוננו לפעולות רופין הישוביות מרובות הצדדים, כנה אותו בתואר „מיניסטר לכל התיקים". ברשמי־מסעו מא"י הוא כותב על רופין: „מה שנוצר פה לעין כל מעורר השתוממותנו, גורם לנו שובע רצון, נותן כבוד רב לתנועה הציונית. אסירי־תודה אנו במדה רבה לד"ר ארטור רופין על פעולתו הצדדית כ„בונה ערים", זולת פעולותיו העקריות כמנהל הכספים, הענינים החצוניים, החקלאות, ההשכלה, המסחר".

עוד לפני היותו לחבר ההסתדרות הציונית, חבר הד"ר רופין ספר „היהודים בזמן הזה", שתֻרגם מהשפה הגרמנית לכמה לשונות אירופיות וגם לעברית ויפונית. המלומד היהודי הברליני הצעיר חקר במשך כמה שנים את שאלת ומצב היהדות בכל ארצות פזוריה אסף חומר רב בענינים האלה מהמקורות הרשמיים והבלתי רשמיים הכי בטוחים, והספר שחבר על פי החמר הזה הוא אולי הכי חשוב מכל הספרים של הספרות הרחבה על שאלת היהודים בגלות. מה הן המסקנות שאליהן בא רופין בספרו? מסקנותיו על שאלת עתיד היהודים בגולה, כפי שהוא רואה אותו במבטו הבהיר והנכון, הן פסימיסטיות מאד. אחרי הביאו עובדות ומספרים סטטיסטיים על חיי היהודים בארצות מזרח ומערב אירופה, ואחרי דונו עליהם, הוא מוכיח בדברים נכוחים, כי קצו של העם היהודי בגלות אינו רחוק. במה הוא רואה את הצלת היהודים מהכליון? את תקות קיומו של העברי בעתיד הוא רואה אך בתחיתו הכלכלית והתרבותית במולדתו הקדומה, תחיה ע"י השתרשות בקרקע כעובדי אדמה, שזה היסוד העיקרי לחיי כל עם.

בבוא הד"ר רופין לידי הכרה זאת, ההכרה שהצלתו היחידה של העם הנרדף והעומד להתבולל היא ארץ ישראל, לא יכול עוד לשבת בגולה, אפילו בגלות־גרמניה, הנוחה, הקולטורית. גם הפעולה הציונית, הפצת הרעיון הציוני ביהדות הגולה, לא ספקה עוד את נפש איש־המרץ והפעולה הזה. העבודה הציונית בגולה היא אמנם דבר גדול, אבל אין זו עבודה ישרה לתחיה ממשית במולדת. למען השתתף בתחית העם בא"י ובתחית א"י עצמה, צריך להקדיש את הכחות לעבודה בארץ. מעל במת הקונגרס האחרון שלפני המלחמה אמר רופין כדברים האלה: „הציוניות צריכה להיות לכל ציוני לא ענין שבמפלגה, כי אם תכן וחלק של חיי הפרט".

בלילה של אותו יום בשבתי בחדרה עד כחצות הלילה יחד עם אחדים מראשי השומרים, כשאנו משוחחים על גורל „השומר" ועל התנאים הפוליטיים החדשים ואם כבר הגיע ישעתו של השומר להסתלק מתפקידו, פתאם נזדעזע כל עמק יזרעאל לקול רעם יריות. זאת היתה התנפלות של פלוגת ערבים על המושבה. רגע אחד, וכל הנמצאים בחוה, בין אלה שהיו ערים עדיין ובין אלה שכבר ישנו את שנתם אחרי עבודת היום, קמו כאיש אחד מזוינים ברוביהם, ובפקודתו של החבר ש. התיצבו לפני אדני החלונות שהיו מוכשרים עוד מכבר למקומות יריה. כל נשי המושבה, שרובן אלמנות מדרו ואספו את ילדיהן כשהם נרדמים והשכיבום בחדר של גן־הילדים המקומי. מניה לא נתנה להוציא את שני ילדיה מחדרה כי אם נטלה אותם בעריסותיהם והעמידתן בשתי זוית החדר במקום הרחוק קצת מסכנה, והיא עצמה מהרה ומלאה את הרובה שלה כדורים ועמדה לפני חלון חדרה מיכנה להגן בין יתר המגנים.

מחצות הלילה עד שתים נמשכו היריות משני הצדדים בלי הרף, כל חלל האויר מסביב היה לחרדת אלהים. שתי המושבות הסמוכות לתל־עדש, בלפוריה ומרחביה לא פסקו כל העת משאול ע"י משואות את בני תל־עדש על המצב שם. אף אלה ענו במשואות להם שכל מקרה אסון עדיין לא קרה ושהם יעמדו הכן על משמרותיהם. כשהמתנפלים הרגישו ע"פ היריות התכופות שהתקרבותם אל המושבה תעלה להם בקרבנות אדם מהרו ועזבו את המושבה.

אחרי ההתנפלות כשנכנסתי לחדרה של מניה עוד מצאתיה עומדת לפני החלון עם הרובה על שכמה. שני ילדיה, מלומדי המאורעות ישני בזויתיהם את שנתם כאילו לא קרה דבר. כשראתה אותי יצאה לקראתי מלאה התעוררות ופנתה אלי בדברים: נו, מה תאמר על הִלולה זו?

כשרוב החברים שכבו עם עלות השחר לנוח, לא שכבה מניה, וכשאך נצנץ הקו הראשון של שמש הבוקר כבר מצאתי אותה ערה רעננה מקוששת קוצים וזרדים מעבר לחצר להסיק את התנור למאפה הלחם „בשביל החבריה".

בית הסהר, וישבה בו שלשה ירחים. קשה היה לה שם לנשוא את חיי הערביות־האסירות המלכלכות. אולם כשנודע לה שג'מל פשה החליט לשלח אותה מהארץ באופן שלא תוכל עוד לחזר אליה לעולם, כתבה אליו מכתב והביעה את משאלתה שידון אותה למאסר בא"י, לכמה זמן שימצא לנכון, רק שלא יגרשנה לחו"ל. מכתבה לא נמסר לידי ג'מל־פשה. בין כה נאסרו גם ישראל שוחט ויהושע חנקין ופקודת ג'מל־פשה נתנה לשלח את שלשתם לדמשק ושם ישפטו בבית מישפט צבאי. לפני שופטי הצבא, האופיצרים התורכים והגרמנים, התיצבה בגאוה, כדרכה. פניה הביעו את נקיון־נפשה. מדבריה דברי־האמת שלה נוכחו כי אין חטא בציוניים ובה, אלא לשחרר אותה יראו. הם שפטו אותה תחת עשרים שנות עבודת־פרך, כרצון ג'מל פשה, להגריש לסִיוַס, מקום פ"א בפנים אסיה הקטנה. על פי השתדלות ציר אמריקה בקושטא, מורגנטוי, החליפו את סִ י וַ ס — ב ב ר ו סָ ה, הקרובה לקושטא. ארבע שנות המאסר בבית הסהר בברוסה היו הכי קשות בימי חייה. היא ובעלה ישראל שוחט ויהושע חנקין לא חדלו מזמם כל הזמן על מנוסה מבית האסירים, אלא שבכל תכניותיהם לא הצליחו.

כאשר הרשתה הממשלה התורכית לישראל שוחט לנסוע לועידה הסוציאליסטית הבין לאומית בשטוקהולם, שאליה נבחר שוחט לציר מקושטא ושממנה קותה הממשלה הגרמנית כי תביא שלום רצוי, שִחררה גם מניה יחד עם יהושע חנקין. היא נסעה עם ישראל שוחט לשטוקהולמה.

אבל מה דָכאה נפשה במצאה אחרי שנות העמל בא"י בשטוקהולם בז'ורנל הרוסי „בִּלוֹיֶה" (מכתב־עתי לתולדות התנועה הריבולוציונית ברוסיה), מאמר גדול בשם „זובטוב ומניה וילבושביץ'", שבו היא נאשמת בתור עוזרת, משרתת בהכרה או בלי הכרה את שלטון הצר. זו היתה בשבילה מהלומה נוראה, פגישת־זעף בעולם הגדול אחרי יצאה מהמזרח הנדח והסגור במשך שנות המלחמה. במאמר מצאה גם את מכתביה לזובטוב, בצורה בלתי נכונה, כפי ששינה אותם זובטוב למען ה־אות למיניסטורים, כי מניה אינה רק עוזרתו בתנועת הפועלים הידועה, כי אם גם שותפתו לו בכל פעולת הפרובוקציה והרגול שלו נגד התנועה הפרולטרית הריבולוציונית.

במכאב נפשה אמרה לכתב מענה־ודוי, אלא שמאיזו סבות לא עשתה את הדבר. היא קותה עוד למצוא בית־דין של רבולוציונרים אשר ישפטו על כל מעשיה בעד תנועת הפועלים, ולפניו תוכיח את ישרת לבה ותום מעשיה ואת המקומות הבלתי נכונים שבמכתביה לזובטוב, אשר נתפרסמו, ותוציא על ידו את צדקתה לאור.

הנסיעה מברוסה דרך שטוקהולם לא"י נמשכה, בתנאי־המלחמה הקשים ששררו בעולם, שנה וארבעה ירחים. בבואה אל הארץ ובראותה את החרבן הכלכלי ואת הדימורליזציה באופני החיים, אמרה לשוב להחל בפעולותיה לטובת הישוב ולטובת השומר. ובהיות שלא מצאה בגליל התנאים אפשרות לפעולות־ארגון, עבדה כפועלת בקבוצת חברי „השומר" ב„תל־עדש".

זמן קצר אחרי המאורעות האיומים בתל־חי בקרתי את שרידי החברים־השומרים במרכז „השומר" שלהם בתל־עדש. הדבר היה בעונת הקציר. היה יום שרב לוהט ככבשן אש. אני נכנסתי אל חצר החוה ומצאתי את מניה עומדת לפני תנור גדול ומסיקה אותו בזרדים ובקוצים יבשים כדי לאפות את מנת הלחם בשביל חמשים הנפשות. (בעבודה זו היה חיב לעסוק כל אחד בתורו חדש ימים). היא עשתה את מלאכתה באמונה ובכשרון רב כאחד האופים המומחים.

וזה דבר המאורע:

בהא־אלדין שאל:

„הנשאת פעם נשק וההשתמשת בנשק בארץ?"

„כן! — ענתה מניה בגאון — נשאתי אתי תמיד נשק, יען בארץ המזרח הזאת אין מגן לאשה, והיא נאלצת לשאת אתה נשק לבטחונה.

„הנה! — קרא בהא־אלדין בכעס — את מתלוננת על ארצנו, את שוטמת את מדינתנו, ככל הציוניים הבלתי־נאמנים". והוא חרף וגדף את הציוניים, כי הם בוגדים וכו' וכו'. במשך חחקירה לא פסק מחרף את הציוניים והציוניות באופן הכי מעליב ומשפיל, ומניה לא יכלה עוד להתאפק וקראה אליו: דום! סגור את פיך. גם אני ציונית ולא ארשה כי תעליב ככה באזני את הציוניות. מקולה התקיף נבהל הפקיד התורכי, שהיה פחדן גדול כפי הנראה, והחל לדבר דברים־יותר רכים. אחרי חצי שעה שבה שיש לו הבריסלא עם אשה סתם וזהל שוב לגדף את הציוניים. הוא השתמש במלים כאלה שהעלו את חמתה עד להשחית והיא קמה בסערת־רוח וכמו בהשליכה פעם במינסק על פקיד הז'נדרמים קסת עם דיו, כן חטפה משלחן בהא־אלדין פגיון חד והתנפלה על התורכי. גבור־הדבורים זה נבעת, פניו חורו כפני מת והוא הסתתר מתחת השלחן. הבעת פניו וכל מראהו היו כל כך מבועדים שמניה אמרה, שלא ראתה עוד אדם מבועד כמוהו מימיה. לקול הרעש באו אנשים אחרים, אבל הקימקם בוש לספר את הדבר והוא יצא מן החדר ועזב את מניה לבדה. אחרי זמן מה החזירוה לבית הסהר.

בימים הבאים חקרה הקטיגור בנוכחות אופיצרים גרמנים ותורכים. בשאלו אותה אודות ידידיה ומנהיגי הציוניות, ענתה בגאוה: על ידידי לא אגיד לכם מלה, למען לא תטלטלום ותתעללו בהם כמו בי, ואודות מנהיגי הציוניות אתם יכולים לקרוא בעתונים הציוניים ותדעו את שמם ומה הם. הציוניות איננה הסתדרות חשאית. כי אם עובדת בגלוי, וראיה לדבר, שאני מודיעה, כי ציונית אני וגם אחי וכל ידידי ציוניים.

הדברים האלה הפתיעו את הקטיגור הראשי, מפני שבהא־אלדין ברצותו להנקם ממניה על המעשה בפגיון כתב בפרטיכל, כי היא הודתה לפניו שהציוניים הם יסוד ריבולציוני בוגד וכו' ורוצים לקרוע את א"י מתורכיה באמצעות הנשק. כשהכחישה את כל דברי הפרטיכל, בא הקטיגור במבוכה, כי לא ידע למי להאמין. היא הציעה אז כי יעמידוה עם בהא־אלדין פנים אל פנים, בנוכחות אופיצרים תורכים וגרמנים, ואם יוסיף לעמוד אז על דעתו, כי דברי הפרטיכל שערך נכונים, — תתן את התימתה עליו. הקומנדנט הפראי של יפו, חסן־בק, ששטם את הקימקם, את בהא־אלדין, שמח להזדמנות להשפיל את האחרון ותמך בהצעת מניה. בנוכחות בהא־אלדין אמרה מניה שוב, כי כל דברי הפרטיכל הם שקר וכזב. בהא־אלדין נכלם מאד, לא יכול להביט ישר בעיני האשה העבריה והחל לגמגם ולאמר, כי כונתו בפרטיכל היתה אחרת לגמרי. מראהו היה כל כך נבוך ועלוב בדברו, שכל הועדה הכירה כי כזב בפיו.

בהמשך החקירה ע"י הקטיגור והקומנדנט הופיעה מניה באותו גודל לב כבכל הימים ואמרה את האמת לפקידים התורכים, הוכיחה להם את חטאת הבקשיש על פניהם. היא עשתה בדבריה ובהופעתה רושם כל כך טוב על הפקידים התורכים שהיו נכונים לשחררה, לולא נודע כבר כל הענין לג'מל־פשה, הדיקטטור של סוריה. היא נשלחה ירושלימה אל

שומרים כאלה בכל המושבות בארץ הציעה לפני אוסישקין והוא היה הראשון מן הציונים הראשיים שתמך באידיאה של „השומר". בהכירה היטב במשך הזמן, הודות לעבודתם המשתפת, את ישראל שוחט, ראש „השומר", באה אתו בברית־הנשואים, למרות מה שהיתה לה תמיד הדעה לבלי התחתן לעולם, להיות אדם הפשי.

למען החיש את מהלך ההתישבות, ובידעה כי בתקנות יק"א ישנה אחת, הקובעת, כי בכספים ישתמשו לפי משאלות רוב העם, אמרה לפנות אל הצעירים הציוניים בחו"ל בהצעה לאסוף בין כל שדרות העם מיליוני התימות על דרישה, שיק"א תתחיל מיד לעבוד בהונה וכספיה בא"י. ואם מנהלי יק"א היהודים המתבוללים, לא ישמעו לדרישת העם, ייסדו חבורה טרוריסטית מבין צעירים ציוניים טובים להכריחם לכך. ואולם ברעיונה זה קרה למניה „אסון". מתוך אי־זהירותה נודע הענין לאנשים אחדים, לאדון ולגברת בוכמיל, לגברת אחת ר. ועוד, והם החלו בדבר בצעקנות גדולה קודם כל בארץ ישראל, שמניה ידעה מראש כי אם ממנה תצא הדרישה, יקבר כל הענין מראשיתו. וככה גם היה. פקידי יק"א החלו להלחם נגד הרעיון בא"י ולא היו כל תוצאות ממנו.

עד המלחמה היתה מניה מן העסקנים הראשיים של „השומר". כל ההסתדרות ידעה אותה בתור אישיות מרכזית חשובה שלה.

.VI

כשפרצה המלחמה העולמית, ושמי התכלת הא"י, הבהירים והשקטים, התקדרו קדרות זועפת מכל עבר, החלו הפקידים התורכים לרדוף, אחרי גמרם את חשבונותיהם עם התעמולה הציונית, הספרות הציונית וכו', גם את הסתדרות „השומר". הקומנדנט הגרמני פון קְרֶס, אמר פעם על הקטיגור הראשי בירושלים, שנהל את הרדיפה ה„חקית" נגד „השומר": נפלאה בעיני קוצר־ראותם של פקידי ארץ ישראל, אשר הרשו עד כה כי תתקיים ז'נדרמריה עברית ציונית, אשר לה שאיפות מדיניות־לאומיות. נפלא בעיני שהשומרים האלה לא נאסרו כלם מכבר ולא נכחדו מן הארץ".

אחרי דבורים עדינים כאלה מפי המפקד הגרמני, החלו התורכים לרדף את „השומר" ביתר שאת. ראשונה נאסרה מניה וילבושביץ. בראשית הרדיפות הסתיר „השומר" את כל כלי־נשקו במקום אחד, שרק יהידים מחברי „השומר" ידעו אדותו. והנה נשלחה במכתב הודעה לבהא־אלדין — הקימקם ביפו ו„אויב" הציוניות, כי מניה שוחט היא היחידה היודעת את מקום מחבוא הנשק של „השומר". צנזור הפוסטה של יפו היה אַרמֶני, שלא חבב ביותר את התורכים, והוא קרא למניה והודיע לה אדות המכתב, יעץ לה לברח מן הארץ ואת המכתב קרע לעיניה, באמרו, שאם יתקבלו עוד מכתבים כאלה, לא יוכל להעלימם מבהא־אלדין. היא ידעה את הרעה הצפויה לה, המאסר התורכי, המלקות, החקירה ע"י תורכים מזרחיים פראים, ואולי גם המות. אבל לא חפצה להפרד מן הארץ. ואחרי ימים אחדים אמנם בא בהא־אלדין בעצמו אל בית אחיה ביפו ואסר אותה. לאחרי מספר ימי מאסר קרא אותה אליו למשרדו לחקרה. אזי אירע מאורע ביניהם, אשר נודע רק לאחד ממכריה, שהודיעה לו את הדבר בפגשה אותו בהזירתה לבית האסורים, למען אם יקרה להבא מקרה רע ידעו בארץ בגלל מה.

מניה נמלטה במקרה ממאסר. היא היתה לנה בכל לילה במעון אחר, ובאותו ליל־המאסר התהלכה עד אור הבקר בחוצות וכגנים. למחרת נודע לה שבלילה חפשוה מצד הממשלה בכל המעונות שהיתה לנה בהם. בידעה כי היא צפויה בכל שעה למאסר, נסעה מפטרבורג אל מינסק, בתקוה לסדר חבורה חדשה לנקמה־לאומית. ביהדות הרוסית חלף בינתים מצב הרוח של פוגרומים, ומניה אמרה לנסוע לאמריקה לאסוף כספים לטובת הגנה עצמית חזקה, כי היתה בטוחה שהפוגרומים עוד יתחוללו ברוסיה. בנסיעתה היתה לה גם המטרה לעניין את ציוני אמריקה ופועלי־ציוניה בעבודה המעשית בא״י ולאסוף סכומי כסף לתכלית זו. לשם זה נסעה עוד פעם לא״י לזמן־מה לראות את השנויים שבאו בה ע״י החלוצים החדשים. היתה אז בא״י תקופת הוכוחים וחלוקי הדעות בין חברי „הפועל הצעיר" ו„פועלי ציון", וכוחים קנאיים, לאמר, מי משתי המפלגות מובילה בדרך היותר נכונה וקרובה לתחיתנו בא״י, וכו׳ וכו׳. את מכת הוכוחים הביאו החלוצים אתם עוד מרוסיה. מניה שלא הבינה את הוכחניה, הכירה אז לדעת מקרוב את האחים ישראל ואליעזר שוחט, שהיו מראשי שתי המפלגות והציעה לפניהם לארגן מיד עד מאתים צעירים מהיותר טובים וללכת אל החורן וליסד שם על אדמת הברון מושבה־למופת בעבודה עצמית, להוכיח כי אדמת א״י מצליחה לישוב הקלאי מיד־ני. לשם מושבת־המופת תסע היא לאמריקה למצוא את סכומי הכסף הדרושים.

אחרי זמן קצר אמנם נסעה לארצות־הברית. בעברה דרך פריז ולונדון השפיעה על מקס נורדוי וישראל זנגביל לטובת תכניתה הישובית. הם הבטיחו לתמך בה בכל אשר ימצאי לאפשר. באמריקה השפיעה באישיותה על טובי מנהלי הציוניות האמריקנית. ראש הציוניים שם, הד״ר מגנס, גם החליט לנסוע ולבקר את א״י. אולם היא לא הסתפקה בהשפעה על המנהיגים. היא חפצה לענין בישוב א״י את ההמונים הרחבים. חמשה ירחים התהלכה בין ההמונים היהודים, עברה בכל הערים שהם יושבים שם, חקרה ודרשה את תנאי חייהם. באה בדברים עם כל ראשי פועלי־ציון. היא חשבה לשהות באמריקה עוד כחצי שנה, ובמשך הזמן הזה היתה בודאי משיגה את האמצעים בשביל מושבת־המופת, אלא שלאסונה אזלו אמצעיה הפרטים לצרכיה באמריקה ומבני משפחתה לא יכלה מסבות ידועות להשיג כספים הדרושים, ולקבל מקפות מפלגתיות לא רצתה בשום אופן, כמו שנזהרה מפני הדבר הזה תמיד. והיא עזבה את אמריקה בלי גמור את עבודתה.

בשובה לא״י מצאה שם מועצה של טובי החלוצים החדשים, מועצה שבה נוסדה הסתדרות „השומר". דעתה של מניה היתה תמיד כי על החלוצים ליסד קבוצות, לא בצורתן הנוכחית עם תקציבים, כי אם קבוצות שתקבלנה על דעת עצמן עבודות ותעשינה אותן באופן משותף. היא גם נסעה לסג׳רה, שעל מנהלה היתה לה השפעה, ורכשה את לבו לתמך בקבוצות כאלו בחוה סג׳רה. היא היתה שם למנהלת חשבונות ומתוך כך יסדה על המקום את הקבוצה הראשונה בת שנים־עשר חברים, שקבלה לעבד את אדמת סג׳רה וגמרה את שנת־העבודה הראשונה בהצלחה רבה, בלי הפסד. מניה וילבושביץ היא איפא המיסדת הראשונה של ה ק ב ו צ ה בא״י. ישראל שוחט, ראש מיסדי „השומר", בראותו את אשר פעלה מניה בקבוצה שסדרה בסג׳רה, החליט לרכז גם את פעולות „השומר" בראשונה בסג׳רה. אז היתה גם מניה לחבר ב„השומר", שעוד לא נשא את השם הזה ועוד לא היה לו שם בכלל. תכניתה ב„השומר" היתה העבודה וההגנה בנשק על הישוב יחד. את סדור חבורות עובדים־

ההתנקשות בנפש פלבה נתבטלה מטעמים מדיניים. בְטול זה בא מטעם אזוף, ראש הפלוגה הלוחמת של ס. ר. והפרובוקטור המפרסם.

V

קשר נפשי ידוע לא״י כבר היה לה מימי ילדותה, הודות לרוח העברי ששרר בבית אביה והודות לאביה האדיאלי וגם הודות לאחיה אשר נסע ארצה ישראל. והנה גם בבואה לארץ הזאת לא שקטה ולא נחה כאחד התירים הציוניים־הנוסעים. היא החלה בחקירה שלמה על מצבה הכלכלי והמדיני של א״י אז, וביחוד של היישוב העברי. עוד מימי עלומיה האמינה אמונה שלמה שליהודים נחוצה ארץ שלהם והארץ הזאת היא א״י ולא אחרת. בעת חקרה את מצב הישוב העברי, לא האמינה בציוניות המדינית. היא האמינה רק בעבודה מעשית. כששה שבועות רכבה יום־יום עשר — שתים־עשרה שעות על סוסה והיא לבושה בגדי גברים, וככה עברה בכל הארץ. לעתים נשקפה לה סכנת מות, מצד הבידואים, שהכירו בה, למרות בגדי הגברים שלה, את האשה. אבל היא לא באה במבוכה אף פעם.

החלק הבלתי־ישובי, הפראי של א״י עשה עליה רושם עצום. היא התפעלה מהוד הארץ, מפרימיטיביותה, שעד היום עוד חי בלבה הרושם הראשון ההוא. אחרי עשרה חדשי חקירה ודרישה הכירה, שלהשיג את א״י אפשר ע״י מפעלים מעשיים כבירים, ע״י פעולה עצמית, דרושים גם סכומי כספי־עם עצומים ואלפי צעירים הלוצים מן הגולה. היא שמה לה למטרה למשוך מצד אחד את יק״א לבנין הארץ ומצד שני לסדר פלוגות חלוצים כובשי האדמה. בינה ובין ראשי החלוצים החדשים, אשר התודעה אליהם, שררו חלוקי־דעות. דעתם היתה בעד יצירת פ ר ו ל ט ר י ו ן חקלאי עברי בארץ, ו ה י א השתדלה להוכיח להם, כי באידיאה כזאת לא ימשכו את בני הנעורים הרציניים שבגולה. היא חותה דעתה בעד קואופרטיבים חקלאיים חבורות של רוכשי אדמה, שיתפסו ראשית כל שטחי אדמה רבים בארצנו. אבל בוכוחים עם החברים לא הסתפקה, בוכוהים אין בונים ארץ, דרוש המעשה. כזה היה הלך־מחשבתה. היא נסעה משום כך לפריז, להתודע מקרוב למנהלי יק״א — שעוד הכירה אותם בישבה מכבר בפריז — ולשאת ולתת אתם בדבר תכניותיה לישוב א״י. בפריז גם חקרה בספרים את הפעולות הישוביות החקלאיות אצל עמים וארצות אחרות, התודעה אל אנשי מקצוע חקלאיים ולמדה מאתם הרבה. כמעט גמרה את החקירות והלמוד וברוסיה פרצו הפוגרומים ה„אוקטובריים", ומשכו אותה מן העבודה בעד א״י. היא הקדישה את פעולתה להגנה העצמית ברוסיה, לעזרה לנגועי־הפרעות. אספה בפריז מאתים אלף פרנק, ובכסף הזה נסעה לבלגיה וקנתה שם נשק בעד ההגנה. בתור ריבולוציונית מִנסה קבלה על עצמה להעביר את הנשק אל רוסיה, ששם הפשוה השלטונות ימים רבים. ברוסיה עברה בעזרת ששה „ספפורטים" מעיר לעיר והלקה נשק להבורות ההגנה. בפוגרום השדלצי לקחה חלק בפועל בהגנה. באותם הימים ארגנה בין מכריה ממפלגת ס. ר. חבורת־נקמה יהודית נגד ראשי עורכי הפוגרומים. ואולם באותו יום שאמרו להוציא לפועל שורת התנקשויות נאסרה החבורה. שנים נהרגו בהתקוממם נגד אוסריהם. המאסר הזה הצליח כנראה הודות לאזוף, שלו, בתור ראש הפלוגה הלוחמת של ס. ר. היו ידועים כל עניני חבורת־הנקמה.

הרי זו מהלומה קשה יותר מדי בשבילי. ידוע לו למה נטיתי אל הדרך הזאת; אבל לקשר אותי אליו לא יוכל בשום אמצעים. די יהיה לי להוכח שאינו מה שחשבתי אדותו, ואז אתודע גלוי לפני העם על מעשי הפרובוקציוניים. מובן שלאיש לא ידעו המטרות והמניעים שהניעו אותי לכך, ופחות מבכל איש יגע הענין בו לרעה... מה שאעשה אחרי כן יראה וידע... ועתה אני מבקשת, כי יענה לי. הדבר היותר פקחי שיכול הוא לעשות הוא, לאמר לי את האמת. אאמינה לו. עלי לדעת מה לעשות הלאה ובאיזו דרך ללכת. הוא בודאי יכתב לי את האמת. אולי בטון של מכתבי יש מה שמעליב אותו. ואולם אם הגיעו הדברים לידי כך, הרי הוא אשר גרם לי רגעים אשר בהם הייתי קרובה לנסוע אליו להרגו... הוא יחייך לדברי אלה, אבל אני הלא נבראתי ככה, – שאין לצחק בי. אפשר לשלם בעד משחק כזה ביוקר רב".

הועד המרכזי של ה„בונד" הכריז, אחרי ההרס המפלגה הבלתי־תלויה, בויקוט על מניה. לרגלי הכרזת־בויקוט זו שלחו לה גם ידידיה הקרובים ממפלגות אחרות את מכתביה ותמונותיה בחזרה. היא סבלה מהבויקוט בחמר וברוח.

אחרי הפוגרום הקישינובי כשחשבו לנכון שפלבה סדר בכונה את הפוגרום, באו מן הציוניים הראשיים שברוסיה למניה להודע באמצעותיה ע"י זובטוב, אם הדבר נכון שעל פי ראש הממשלה אִרגן הפיגרום. זובטוב שוחח עם פלבה, וזה הכחיש בראיית כוונות שלא ידו היתה בדבר. זובטוב גם מסר למניה שלפלבה יש מרגלים מיוחדים לפעולותיו הוא (של זובטוב). זובטוב, הנסיך משצרסקי והמיניסטר ויטה הציעו, במועצה שהיתה להם עם מניה, לפני זו כי תהרג את פלבה. היא, אשר לא צדדה בכלל בטרור, ענתה, שעוד לא הגיעה לידי מעשים כאלה, אלא שבודאי ימצאו צעירים יהודים שינקמו בפלבה נקמה לאומית. בהוָדע לפלבה ע"י מרגליו כי זובטוב ומניה וילבושביץ חורשים עליו רעה, בקש תואנה לאסרם, ואת זובטוב אמנם אסר לרגלי שביתה גדולה באודסה שנערכה ע"י המפלגה הבלתי־תלויה ושהתפשטה בהרבה ערים ודסיציאל־דימוקרטיה השתמשה בה לעניניה. זובטוב לא חזר עוד לעבודתו בממשלה ואבד את עצמו לדעת בראשית המהפכה הגדולה. למניה הראה מפקד הז'נדרמריה במינסק פקודה לאסרה, אלא שהוא לא הפין לאסרה בדברי איתה ואת פעולותיה, ולכן יעץ לה לברוח חוצה לארץ. מניה היתה אז במצב־נפש כל כך קשה, שחשבה לה לאושר להאסר, וכשלא רצה ראש הז'נדרמריה במינסק לעשות לה את הטובה הזאת, נסעה לשם זה לגרודנה. שם נפגשה עם מכירים אחדים ס. ר. ובכל גלוי־הלב המיוחד לה, הודיעה להם את מטרת־בואה. מכריה הסוצ. רב. הגיאוה מחפצה, ובידעם כי היא מכשרה לכל מעשה, הציעו לפניה להשתתף אתם בהתנקשות בנפש פלבה. אחרי שקול דעת נתנה את ידה להם. הראשון שנשלח לסדור הענין חוצה לארץ, נהרג על הגבול. אחריו נסעה מניה לברלין. ההכנות נמשכו וההוצאה־לפועל נדחתה מזמן לזמן. ידנה לאחי מניה, שישב אז בא"י נודע, כי היא בברלין, והבין שלא לריק היא שם. הוא ירא פן זוממת היא איזה מעשה מסוכן. הוא נזכר שפעם הבטיחה לו כי לקריאה הראשונה מצדו תבוא אליו ארצה־ישראל, יהי המצב איזה שיהיה. בידעו כי היא לא תחלל את דבריה, קראה ע"י טלגרמה לבוא לא"י. בראותה שענין הריגת פלבה נדחה בלי קץ, החליטה לשמוע לקריאת אחיה, ונסעה ארצה ישראל. שם קבלה ידיעה מהועד המרכזי של הס. ר., כי

נגד אמצעי־מלחמה כאלה, ומאז לא נגעו בה. המפלגה סדרה על פי תכנית זובטוב קלובים, שעורים שונים, אגודות מקצועיות.

במשך השנים הבאות נהלה מניה וילבושביץ משא ומתן מלבד עם זובטוב, גם עם פלבה, ויטה, עם הכמר גַפון. עם פלבה דבריה פעם קשות ואמרה „שראשו לא יעמוד ימים רבים על כתפיו, אם יאחז באמצעים קשים נגד הפועלים המפלגתיים".

מניה היתה חביבה בתור אישיות על חלק גדול מן הפועלים. השפעתה האישית עליהם היתה גדולה. אבל הם התיחסו אליה גם בחשד. משאה ומתנה עם מפקד הז'נדרמריה המינסקית לבל ירדף במשך זמן ידוע את הריבולוציונרים בעיר; נסיעתיה לזובטוב במוסקבה, ללופוחין ראש הדפרטמנט לפוליציה, למיניסטר פלבה, גרמו לכך שהתהלכו שמועות שונות רעות אודותיה, והפועלים היהודים החלו מעט־מעט לזנח את המפלגה הבלתי־תלויה. עם מנהלי המפלגה הפסיקו כל האנשים בעלי הכרה־עצמית את היחוסים. בין כך עזב גם זובטוב את המפלגה לאנחות, מפני שפלבה חדל לתמך בפעולותיו. התקוה שהמפלגה היהודית הזאת תחניק את ה„בונד", לא נתקיימה. המפלגה החלה להרס, הקלובים נסגרו, השעורים פסקו. בעלי בתי־העבודה לקחו חזרה את כל הזכיות שנתנו קודם לפועלים על פי דרישת מפקד הז'נדרמריה במינסק. בא הפוגרום הקישינובי, אשר נתן את המכה האחרונה ל„זובטובצ'ינה" בין הפועלים היהודים. ראשי המפלגה בטלו אותה בחדש יולי 1903, בהודעתם בכרוזם האחרון, כי לכל תנועה מעמדית צפויים בעתיד הקרוב רק רדיפות מצד הממשלה.

IV.

אחרי בטול המפלגה התהלכו על מניה וילבושביץ שמועות שונות. את זעקתה מקרב לב מר אל הגורל זובטוב יודעים אנו על פי מכתבה ששלחה אליו מגרודנו. המכתב מתחיל בדברים האלה: „אני כותבת לו את המכתב ברגש־שמחה כזה... כאלו קברתי את האדם היותר קרוב לי".

בין שאר הדברים היא כותבת במכתב: „דעת הכל אודותו היא, כי ק ר י ֶ ר י ס ט הוא. אין לו כל ענין אל תנועת־הפועלים ולא אל העם הרוסי. הוא מופיע כדימוקרט, כי מועיל הדבר בשבילו. אם אחר זמן תביא לו תועלת ההגנה על האריסטוקרטיה הבורג'ואזית או איזה צד אחר, יעשה את הדבר בלי פקפוק. בקצור הוא פוליטיקן ערום ולא יותר וכו' וכו'. את הדעה הזו הביא אתו ג ר ש ו נ י ממוסקבה והפיצה בין חוגינו, והיא נתקבלה". בסוף המכתב היא נוגעת ביחוסים שבינה ובין זובטוב, מה שמשמש מפתח לדעת את המומנטים הטרגיים בחייה באותם הימים.

„כשמתנגדי „המפלגה הבלתי־תלויה" שבמינסק התאמצו להטיל כתמים עליו, בדברים נכונים ובלתי־נכונים, הוכחתי אני תמיד את ההיפך. ואולם אחרי בואי הנה בהחלי להגות במעשי אשר עלי לעשות להבא ובמה שעשה הוא אתי, התחלתי לשטום אותו. רגש המשטמה אליו הולך ומתחזק בי מיום־ליום, ואם יגיע לגבול ידוע תהיינה תוצאותיו מרות מאד בשבילו ובשבילי. איני יכולה להחליט כי הוא רמה אותי כל העת. להיפך הוא היה גלוי־לב מאד ביחסו אלי. אבל אם כל שיחותיו אתי על המלך, על אלהים ועל הנשמה לא היו כי אם אמצעים עדינים למשוך אותי בתור עוזרת לו להגיע למעלה יותר גבוהה במשרתו,

עליך לכתב את תשובתיך. אנכי מגלה לך את כל הדברים האלה, מפני שגם אני התנהגתי, לאסוני הגדול, זמן ידוע כפקידים האלה".

בדברים האלה לקח את לבה, הוא עשה עליה רושם גדול, ראתה בו במצבה הקשה את „המלאך הגואל" שלה. וכשהזר פקיד־הז'נדרמים להדר כלאה דברה אליו שוב בגאוה ובמֶרי, הוכיחה את מרמתו על פניו והרפה אותו כאת אחד הנקלים. מן היום ההוא לא הוסיפו עוד לענותה בחקירות.

אחרי ימים אחדים הזמינו אותה להדר עבודתו של זובטוב. היא חשבה אותו לאיש הקרוב אל חוגי ה„אוחרנה" (המשטרה המדינית החשאית), אלא שעוד לא ידעה מי ומה הוא באמת. בראותה את „מלאכה הגואל" נפלה בהתרגשות לרגליו, נשקה את ידיו, וביניהם החלה שיחה, השיחה הראשונה בין זובטוב איש־התרמית ובין הריבולוציונית העבריה הצעירה התמימה. זובטוב ספר לנערה בגלוי־לב על ענינים ידועים, נמנע מחקור ושאול אותה שאלות רבות ובגלוי־לבו רכש את אמונה וספרה לו גם היא בגלוי־לב כי הנה תועה בהלך־מחשבתה, אינה יודעת אל נכון באיזו מסלה עליה ללכת במלחמתה בעד הפרולטריון, אשר לו היא מסורה בכל נפשה ומאדה. היא אמרה לו שהנה מאמינה שהמלחמה הכלכלית של הפועלים יותר חשובה מהמדינית. בשטף שיחתה הציעה בלי משים תכנית שלפיה ליסד „מפלגת פועלים בלתי־תלויה" למלחמה כלכלית לבד.

יותר מעשרה ירחים היתה אסורה בבית־הסהר במוסקבה וכל הזמן הזה שיחות לבביות עם זובטוב. אחר ארבעה חדשי מאסר נודע לה ע"י דפיקות בכתל מצד שכנה האסיר, כי „איש חסדה" הוא זובטוב. אולם יחסה אליו לא נשתנה בגלל זה כלל. באחת השיחות ספר זובטוב לנערה הרגשנית והנוחה להאמין את „קורות חייו" שהיו „מעציבים" מאד, והוא עשה בזה עליה רושם כביר ונקשרה עוד יותר אליו. היא השתדלה לפניו שבהשפעתו ינסה למנוע את הממשלה מרדף את הפועלים ואז ילחמו רק מלחמה כלכלית ולא יתקוממו נגד השלטון המדיני. אמרה שלכשתשתחרר מבית־הכלא תארגן מפלגת פועלים למלחמה כלכלית בלבד בין היהודים.

אחרי צאתה מבית האסורים ספרה למכריה את כל המוצאות אותה עם זובטוב. לידידה גרשוני, מנהיג הס. ר. הגידה אודות מפלגת הפועלים היהודים שהיא אומרת ליסד. גרשוני יעץ לה לבלי לעשות את הדבר, כי יצא לה שם רע, יחשדו בה והיא תכניס דמורליזציה בין המוני הפועלים היהודים. היא לא שמעה לעצת גרשוני ויסדה את „המפלגה הבלתי־תלויה" במינסק, מרכז ה„בונד". היא דרשה וקבלה הבטחה מהממשלה שבמקום פעולתה לא ירדפו כלל את הפועלים. תכניתה היתה שבמשך עשר שנים תתפתח מפלגה כבירה, אשר תעבד בגלוי, ברשיון הממשלה, ואם אחר זמן תמלך הממשלה ותרצה להפריע בעד התפתחות תנועת הפועלים להבא, ישתמשו במפלגה הכבירה למלחמה נגדה. במינסק מצאה בין מכיריה אחים־לדעה ויחד יסדו את המפלגה החדשה, שהחלה להתפשט מאד בתחום מושב היהודים.

יסוד „מפלגת הפועלים הבלתי תלויה" חולל תסיסה בין הפרולטריון העברי. הלק הפועלים היו נרגזים מאד על מניה וילבושביץ ובמינסק התהלכו שמועות שמתנכלים להרגה. פעם אמנם תפסו אותה אנשים באחת הסמטאות והכוה. יאולם ועד־הבונד במינסק הוציא כרוז

הובילוה למוסקבה ואסרוה בבית־הסהר בחדר מיוחד. ושוב באו אל מאסרה פקידי ז׳נדרמים לחקרה ולדרשה, אבל לא הוציאו ממנה דבר. על שאלותיהם ענתה בהלצות ובבדיחות על חשבונם. בגלל זה שמו אותה ב„קרצר" (מאסר אפל וצר), להפחידה. אבל היא לא נבעתה וקבלה גם את הקרצר באורך רוח. האופיצרים גם רמו אותה כי אמה נוטה למות, ואם תגיד להם את שמות שלשת מנהלי הבונד, יוציאוה לחפשי ויתנו לה לנסוע לבית אביה. היא עמדה אף בנסיון זה. אחר כך ספרו לה כי אסרו ארבעים מחשובי ה„בונד", ואם היא תגלה להם את שלשת מנהלי המפלגה הזאת, ישחררו את הארבעים הנאסרים. אחר פקפוקים ופסיחה על שתי הסעיפים, אם להקריב את נפש השלשה בעד הארבעים, החליטה לשתוק ולא לגלות דבר. בראותם כי ב„אמצעי־שלום" לא יוכלו לה, החליטו לענות אותה ביסורים קשים ולהפחידה ולהוציא ממנה את „סודותיה". כאשר באו לגרום לה יסורים היה אתם גם איש לבוש בגדי אזרח. הוא ישב ושמע את דברי האופיצירים ודברי האסירה. וכשאים עליה אחד הפקידים שוב שאם לא תגיד את שמות שלשת ראשי הבונד יעַנוה ענויים גופניים קשים, אמר לבוש־בגדי־האזרח בכעס אל הפקידים שהם לא פקידי־ז׳נדרמים כי אם רצענים, „הלא היא (האסירה) שואפת ל„זר־קוצים" שכזה, ואתם מאימים עליה בו?" הפקידים נבהלו ולא ענו דבר, ואת מניה עזבו לנפשה. מי זה „האזרח" שדבר אל הפקידים בקול־מושל, לא ידעה מניה זמן ידוע, ואולם אחר כך נודע לה שהוא ראיש ה„אוחרנה" המוסקבאית זובטוב *).

III.

בימים הקרובים אחר בקור זובטוב אצל מניה בבית־האסורים, הוסיפו פקידי הז׳נדרמריה לחקרה ולהשתדל להוציא מפיה הודאה, הראו לה רשימה חדשה של אנשים ידועים לה, שנאסרו לפי דבריהם. היא נלהמה מלחמה כבדה בנפשה, בפסחה על שתי הסעיפים אם להודיע את שמות שלשת מנהלי ה„בונד" ולהציל אנשים במספר גדול ואם לא. באחת החקירות עזב אותה הפקיד באמצע החקירה, היא נשא־ה נבוכה ואובדת עצות. אין לתאר את יסוריה בבדידותה, באי ברירות מצב הענינים ובפסיחתה על שתי הסעיפים. פתאם נכנס להדרה האיש הלבוש בגדי־אזרחים, שעוד לא ידעה כי זובטוב הוא, ובכלל מי ומה הוא. בראותו אותה עומדת תפוסת שרעפים ונבוכה, הביט עליה במבט מביע רחמים והשתתפות רבה. במועקת נפשה התנפלה אליו והתחננה לפניו להגיד לה את האמת על מצב־הדברים. היא שאלתהו אם אמנם נכון שנאסרו עשרות האנשים כפי שהודיעו לה הפקידים, או רק מרמה בדבר, מאימים עליה בכדי שתגלה את שמות שלשת מנהלי הבונד. „למה גורמים לה יסורים. מענים את נפשה?" האיש לבוש בגדי האזרחים ענה לה: „איש לא נאסר מהנזכרים ברשימה. הכל כזב. הפקידים מרמים אותך כל הזמן. הם רוצים רק להודע את הדרוש להם על שלשת מנהלי מפלגת ה„בונד". אחרי כך ישתדלו להוציא ממך עוד „סודות". קרעי מיד את גליון־השאלות שעליו היה

*) זובטוב היה אותו הפקיד המפרסם של הצר שנסה להוליך את תנועת־הפועלים ברוסיה עקלקלות, להטותה ממסלולה הסוציאליסטי; הוא יסד מפלגת פועלים לשם „מלחמה כלכלית לבד". תחת „מחסה" הממשלה, בא בדברים עם אסירים ריבולוציונרים שונים וע״י הבטחות ודברים טובים ותרמיות הצליח להטות חלק מהם על צדו וככה נוצרה מעין תנועת פועלים ממשלתית־רשמית בנגוד לסוציאליסטית־חשאית.

ידועה ישנה על קרשים בלי מצע וכלכלה את נפשה בלחם ומים, כיאות לנוסע־נודד ברחבי תבל... למען התנסות אם תוכל לנשוא את הם מדבר סהרה, הבעירה לא פעם היטב את התנור ועמדה על ידו בהפיקו חם לוהט. היא היתה בעלומיה הרכים חרדה מאד לדת. אולם פעם שמעה שיחה, אשר עוררה בה פקפוק עצום באמתותה של הדת. אז היתה אמללה מאד. אם אין אלהים מה איפא העולם? וכו' וכו'. הגיע הדבר לידי כך שלא מצאה עוד טעם לחייה ואמרה לאבד את עצמה לדעת ע"י שתית רעל, אלא שמצאוה בשעת מעשה ומנעוה מזה. היא גם היתה בעלת גאוה רבה, וכשסטר לה אביה פעם על הלחי, הלכה להטביע את עצמה בנהר, ורק באורח פלא הצילוה מטביעה. מילדותה היתה בה נטיה לעמד בעקשנות על צד החלשים נגד החזקים, ופעם יסר־אותה אביה באכזריות רבה על ריבה עם הוריה בגלל הילדים שבבית.

עוד בעלומיה שנאה את החיים הבורגניים, חיי אי פעולה על חשבון המוני העם. היא גם עזבה את בית הספר ונסעה לעיר החרשת לודז' ונכנסה לבית־חרשת בתור פועלת פשוטה. בבית חרשת זה לעשית שקים עבדה חדשים מספר, ואחר המלכה הרבה עם עצמה ועם אחרים, גמרה לעבוד בבית חרשת לנגרות, כי לעבודה אינטלגנטית לא הספיקה די את עצמה. בעת שאמרה להכנס לבית־החרשת לנגרות, היה רעב גדול באחד מחבלי רוסיה הפנימית, והיא יחד עם „נרודניקים" אחרים, גברים ונשים, נסעה לעזור לסובלים. אחרי גמרה את פעולתה לטובת הרעבים בכפר אחד, באה אל בית החרשת לנגרות של אחיה במינסק, שנה וחצי עבדה את העבודה הקשה כמו אחד הפועלים הגברים. בראותה את העולות הנעשות לפועלים ארגנה שביתה ביניהם נגד אחיה בעל בית־החרשת, והצליחה בשביתה.

II.

היתה אז תקופת הֹוצר ה„בונד". מנהלי־פועלים וסופרים סוציאליסטיים שהכירו את מניה ופעולותיה בין הפועלים במינסק, הביעו דעתם, שלא מעט יש להודות על יציאת תנועת הפועלים היהודית מחוגה הצר לתנועה המונית — למניה וילבושביץ. בקרתה חלק ישר בסבלות הפועלים היום־יומיים, באה לידי ההלטה, שהמלחמה הכלכלית יש לה חשיבות הרבה יותר גדולה בשבילם מהפוליטית, והיא נסתה לעשות דבר בלתי־אפשרי, שבאפשריותו האמינה בכל לבה: להפריד לגמרי את המלחמה האקונומית של הפועלים מהמדינית, ענין שהובילה לאחר שנים אל ה„זובטובצ'ינה" הידועה. היא התודעה אל חוגי ה„בונד" ומפיצה השכלה בין חבורות פועלים מהסתדרות זו. באותם הימים קבלה ידיעה על מחלת אמה ונסעה אל בית אביה בכפר לסוסנה. והנה נאסרה ע"י הממשלה חבורה גדולה של מנהלי ה„בונד", וברשימה היתה גם מניה וילבושביץ. באחד הלילות באו ז'נדרמים אל בית אביה בלסוסנה ואסרו אותה. המאסר של ששים חברי הבונד ושל מניה וילבושביץ סודר ע"י הפקיד־הצרי זובטוב, שעמד אז בראש ה„אוחרנה" במוסקבה. מלסוסנה הובילו הז'נדרמים את מניה לבית־הסהר בגרודנה, ששם סבלה הרבה. מגרודנה הובלה למינסק. כאשר חקרוה פקידי הז'נדרמריה והפצו להוציא ממנה „סודות", בחשבם שהיא אישיות חשובה מהריבולוציונרים, ענתה בתוקף שעל כל מה שעשתה ושידוע לה לא תגיד מלה אחת, ועל כל שאלותיהם לא ענתה. וכשראש הפקידים פנה אליה בשאלות מעליבות, נגשה בלי המלך הרבה אל השלחן, לקחה משם קסת והשליכתה בראש הפקיד. ממינסק

מניה שוחט (וילבושביטש)

מַנְיָה שׁוֹחַט (וילבושביץ).

.I

מניה שוחט־וילבושביץ, העבריה רבת־הפעלים בתנועת־הפועלים ברוסיה ובעבודת „השומר" בא"י, — נולדה בשנת תר"ם בכפר קטן בקרבת גרודנה למשפחה עשירה ואריסטוקרטית־יהודית. מצד האם היא יוצאת שלשלת רבנים ודינים, ומצד האב קרובה היא למומרים חשובים בחברה. מילדותה היתה נערה חזקה בגופה ובריאה ושובבה מאד. עד שנת השש עשרה חיתה בכפר לַסוֹסנה בבית הוריה. ניתן לה חנוך ביתי אבל טוב. בדבר חנוכה שוררו נגודי־דעות בין אבותיה. האב, שמומרים היו במשפחתו, נתן את כל לבו לחנוך יהודי, מסורתי, ואמה, שבמשפחתה היו לומדים ורבנים, השתוקקה לגדלה על חנוך של השכלה, ובאשר לא רצו לותר זה לזו, נתנו לבתם חנוך מעורב, גם עברי וגם כללי. „מחנכות" למדו אותה צרפתית וגרמנית, ומורה עברי למדה עברית יחד עם אחיה.

אבי מניה היה אדם מופלא. מצד אחד היה איש דמוקרטי, מעשי, בן העולם הזה, ומצד שני פתח את ביתו ללומדי תורה, יהודים אדוקים. מצד אחד היה ממציא ועבד על המצאות והשתדל להיות על פרי יצירתו, ומצד שני בנה בתי חרשת והעביד מאות פועלים, נוצרים.

מניה, הקטנה אשר היתה פוחזת יותר מנערים שובבים, באה למרות האסור מצד מחנכותיה, אל בין פועלי בתי החרשת אשר לאביה, ומילדותה הכירה לדעת את חייהם ועמלם, הכירה לדעתם על פי המציאות ולא מספָרים.

ידיעתה זו את חיי הפועלים מנסיון שנים רבות התותה את פעולתה העתידה בשבילם במקצע הכלכלה לבד. לאביה היתה גם טחנה, ובה קרה בכל שנה איזה אסון. קרה שלפועל אחד נקרעה ידו. והאסונות האלה עשו רושם קשה על מניה בעלת הלב הרחמן, ולמדו אותה לדעת את חייהם הקשים של הפועלים, ונשמתה הצעירה רטטה בשאיפה למלחמה בעד שחרורם. אולם מה לה לעשות—לא ידעה, כמובן. היא בקשה תשובה בספרות. היא התעניגה בספרים דמיוניים כמו הקפיטן מין־ריד ורובינזון קרוזה. הספרים עשו עליה רושם גדול והיא היתה כלה בדמיונה בהם. תשוקה רבה התעוררה בה לנדד ולנסע על פני תבל ולראות מדינות ואיים וגזעי אדם שונים. למטרה זו „התכוננה". פעם קשרה את עצמה על עץ למעלה לישון עליו למען התנסות ולהשמר בעתיד בהודו מפני הנחשים... במשך עת

קרירים ורטובים טל לילה, גם אבטיח אדום לא חסר, שוחחנו שיחות שלוות על ספרות ועל חיינו בא"י. אחרי כל בקור ואחרי כל שיחה נעשה ויתקין חביב עלי יותר, הוא התאזרח בלבי. כשלא ראיתיו ימים אחרים, התגעגעתי אליו. כששמעתי את צפצופו הידוע על גבול כרמי, תקפה שמחה את לבי ורצתי בהתפעלות לקראתו. ראיתי בויתקין את בן־העם האמתי, המקריב את כל אושר־חייו הפרטי למען עמו. הוא נמנע מלהתקשר בחיי נשואין בכדי שיוכל להקדיש את כל ימיו לחיי העם החדשים המתהוים בארץ.

ככה נמשכו חיי ויתקין בעבידה בשני מקצועית התחיה, חנוך הדור הצעיר והישוב הקואופרטיבי בארץ.

בשנת תר"ע הוא חלה במחלת הסרטן אשר עלה לו בצוארו. ידידיו היותר טובים שלהוהו לעיר וינה לשם נתוח. בנסעי אז בפעם השניה לא"י, פגשתיו במקרה במשרד הציוני הראשי, ההרצלי, שהיה בוינה. הנתוח עוד טרם נעשה לו. הוא קנא בי עד מאד על נסעי לא"י. בטיולינו במשך ימים אחרים, הביע לפני את געגועיו לא"י, מולדתו וביתו היחידי. הוא גם הביע את כאב לבו על היחס המוזר של אנשי המשרד הציוני לא"י.

עשו לו את הנתוח. ויתקין הרגיש שהדשי או שבועות חייו ספורים, והוא נחפז לעזב את וינה. לא רצה למות בארץ נכר. הוא רצה למות ולהקבר בא"י. בהגיעו לא"י, נפל למשכב ביפו ונשא את הענויים הכי קשים. היתה בו ההכרה השלמה כי לא ירד עוד ממטתו. הוא סבל מאד גם מן הרעיון שאמו תשאר אחרי מותו בלי משען. למותו צפה בהכרה כל כך בהירה ושלוה, שלא פעם נסה לקים ממטתו ילעריך לעצמו את „הטהרה" בשביל מנוחתו הנצחית. כנראה שהיתה כאן כונה מצדו להרגיל את קרוביו לקצו הקרוב. עוד שבועות אחדים לפני קצו, שלח בקשה לועד ראשון לציון, המושבה אשר בה הי רוב שנותיו בא"י, שיקציע בשבילו קבר בשדה־הקברות, שישתרע על גבעה נחמדה, ואשר עליה הרבה ויתקין לטיל בשנית גורו במישבה. משביע לשביע גדלו יסוריו הגופניים, יסורי־מות הכי קשים. וכשהרגיש שכחותיו הולכים וכלים, פנה אל היושבים אצל מטתו: „אנכי סובל יסורים קשים מאלה של איוב. לאיוב היה לכל הפחות על מי להתרעם".

יום לפני מותו בקש כי יפתחו לרוחה את כל החלונות, למען יוכל לראות את הים הכחול ואת שמי התכלת שמי א"י שהבבם כל כך. כשנכנסתי, כשאמו הרימה קול צעקה לא יכול נשוא, ונענע אליה בידו לאמר: למה זה? למה הצעקות אם אין להושיע בהן? הוא מת כד' שבט תרע"א. המושבה ראשון־לציון סדרה לו לויה לאומית, שבה לקחו חלק באי כח מכל מושבות יהודה כמעט ומהסתדרות המורים.

ירושה ספרותית קטנה השאיר, אבל היא חלק חשוב בספרות הישובית הארצישראלית הכי רצינית. זמן מה לפני מותו, בהרגישו ברור כי קרוב קצו, הגה באוטופיה על חיי העברים בעתיד בא"י, אלא שלא יכול כבר לכתבה, והוא השמיעה בעל פה בכל יום פרק, לאחותו הצעירה רחל, שהעלתה אותה על הכתב. האוטופיה חדורה בעיקר באידיאה שא"י תרכש לנו ע"י עבודה. היא מתחילה בזה, שויתקין טיל פעם ב„מערת צדקיהו", שלפי האגדה היא נמשכה עד יריחו, והוא תעה וגם נרדם. ובהתעוררו אחר שנת מאה שנים, מצא בא"י מלוכה עברית, שנוצרה ע"י עבודה עצמית של העברים.

אספה כללית הרביעית של הפועל הצעיר חוהמ"ס תרס"ט.

„תנאי הכרחי להתגשמות הציוניות — התרבותו של הפועל העברי בא"י והתבצרותו בכל ענפי העבודה.
(מהפרוגרמה של הפועל־הצעיר)

קבלו עליכם משמעת הזקה, משמעת לחיים ולמות. שכחו את כל מה שהיה לכם יקר עד עתה, עזבום לעולם בלי כל צל של חרטה ובאו לעבודת העם! אינכם מיותרים כאשר הרגילוכם לחשב, נחוצים אתם לעם ולארץ כאויר לנשימה. הזדינו באהבה בלי מצרים לארץ ולעם, באהבת החפש והעבודה, בסבלנות אין קצה ובאו״.

אוסישקין הדפיס מיד את קול הקורא הנמרץ מא״י והפיצו בין בני הנעורים הלאומיים ברוסיה ובחו״ל. את הרושם החזק שעשה קול הקורא על בני הנעורים הציוניים אין לתאר בדברים. הרבה נענו מיד ועלו לא״י, אלה שלא יכלו לעת עתה לעשות את הצעד הזה שאבו כחות מקול הקורא לעבודתם בגולה, באמונה רבה בעתידות הישוב הא״י.

עורך „הפועל הצעיר", י. אהרונוביץ, במאמרו על יוסף ויתקין אומר בין שאר הדברים:

„ולעתיד לבוא, כשירצה ההיסטוריון של תחיתנו הלאומית להעריך את המעוררים לתחיה ולעבודה, יצטרך לפנות מקום השוב מאד למעורר הצנוע והשקט הזה, שאפילו את שמו לא קרא על עבודתו".

בגלל רפיון־גופו עבד יוסף ויתקין בתור פועל חקלאי לא זמן רב. ובשימו אל לבו ובהוכחו שתעודת מורה במושבה בא״י, תעודת מחנך הדור הצעיר, ילדי האכרים, לגדלם לבני אדם בריאים ברוח ובגוף, היא תעודה לא פחות השובה מתעודת פועל חקלאי, עזב את עבודתו והיה למורה. הודות להשקפתו העמוקה, הרחבה על העולם ועל התפתחות העמים היה לאחר היחידים שבין המורים בא״י שהבין והכיר היטב אשר מלבד א״י ותושביה היהודים המעטים ישנו עוד עולם גדול ורחב וגם גולה גדולה עם יהודים. בהיותו מורה, גם לא נסגר בד׳ אמות ההוראה, כמורים אחרים. לעונג רב הם לי הזכרונות מראשון לציון בעת שהיה ויתקין מרצא הרצאות מדעיות לפני הפועלים על השאלה האגררית בכל העולם, וביחוד נתן לנו מושגים על התכנית הקואופרטיבית של הפרופסור אופנהיימר. בבררו לפנינו את המצב החברתי־הכלכלי של החקלאות שלנו בארץ, המיוסדת בעיקר על עבודה ושטה ערבית, הגיע אל השטה הקואופרטיבית. הוא תאר לפנינו כמשורר חולם, אבל בדרך מעשית, את חיינו העתידים בארצנו: עם יהודי חפשי, בלי מנצלים ומנוצלים, יגשם ע״י עבודה במחרשה את האידיאל הציוני־הקומוניסטי.

לקריאתו הרצינית של יוסף ויתקין נענו הרבה הבורות ציוניות בחו״ל וגם הבורות פועלים בארץ, ואם נוסדו מושבות קואופרטיביות אחדות, הרי צריך להודות הרבה על זה לעובד ולמורה שלא ידע ליאות—יוסף ויתקין, בשעות החפש מהוראתו, בשעות הערב, לא בקש מנוחה לגופו ולנפשו, אלא סדר שעורי ערב לפועלים אשר לא ידעו עברית. במשך זמן קצר למד עברית לפועלים לא מעטים. הפועלים האלה, אשר הודות לויתקין ניתנה להם אפשרות לקחת חלק בחיים התרבותיים והחברתיים שבא״י, ידעו להוקיר למדי ברגשותיהם את מורם ורעם. לפני הפועלים יודעי עברית ולפני הגדולים שבילדי האכרים בראשון לציון נשא הרצאות על הזרמים החדשים בספרות העולם, אשר הכירה למדי. מטרתו הראשית בהרצאותיו היתה, להוציא מלבבות שומעיו את הפרובינציאליות הארצישראלית, ביחוד של אלה אשר נולדו וגדלו בא״י.

בלילות אפלים היה מפתיע אותי בבואו אלי פתאם יחידי. בלינו את הזמן על יד מדורת אש קטנה שהדלקתי, שתינו קפה שהכינותי לכבוד בואו, הבאתי מן הכרם סל ענבים

למורים בבית־הספר. הם גם טפלו בגן על יד ביתם ועבדוהו, נטעו גם חורשה במושבה, הנקראת עד היום „חורשת ויתקין". אבי ויתקין לא האריך ימים בא"י. הוא חלה ומת בעניים גדולים בצפת.

על יוסף ויתקין עשה מות אביו רושם קשה מאד, דמותו של אביו אשר רחפה לפניו המריצתהו להקדיש את כל ימי חייו ומרצו לעבודה עממית. בראותו את המצב העגום של הישוב החדיש (לפני 18—20 שנה) לא נח ולא שקט, ובערב הקונגרס הציוני הששי, הקונגרס האוגנדאי, „שהטריטוריאליות התגברה אז על ציוניות־ציון, פנה ויתקין בפרוגרמה חדשה של עבודה ישובית אל אוסישקין. בין יתר הדברים כתב אליו:

„לא ועדים שונים, לא קומיסיות, אף לא בתי ספר, אחרי שהסביבה נרקבה, ירפאו את שבר הישוב הרוחני, אלא זרם חדיש של כחות צעירים ורעננים, זרם של כחות גופניים ואידאליים, אשר יראה בפועל גדלה של האהבה לארץ ונפלאותיה. הצעירים האלה בבואם מסודרים ובדעה ברורה את מטרתם הקדושה ילהיבו מחדש את ניצוצות האהבה לארץ ולעם שדעכו בלבות הזקנים ויחיו את הצעירים".

כאמור כתב ויתקין כל זה לאוסישקין לפני הקונגרס הששי. כשהיה הקונגרס הזה וא"י זֻנחה על ידו, דכא הרבה מאד את ויתקין. חלק מהעסקנים בארץ ישראל ומאכרי המושבות בסבלם מהממשלה התורכית ובלי היות להם תקוות להפטר פעם מהממשלה הזאת ומלחיצותיה, היו לטריטוריאליסטים ולאוגנדיסטים—בא"י! אכרי א"י בתור אוג. וטריט.—הרי יכולים לשמש להוכחה גמורה שא"י בתור ארץ לא תצלח לכלום, לא כדאי איפא להתעסק בה.

ויתקין גם אז מן הישוב הא"י, גם מאחיו בני עמו „שאינם יודעים להוקיר למדי את ארצם ונכונים להחליפה באיזו אוגנדה באפריקה הפראית. בבדידותו בין הרי הגליל כמעט נתפקע לבו מעצב וכאב. הוא פנה ימינה ושמאלה, ולא מצא שומע, לא רצו להבין אותו, שארית פקידות הברון, ההשחתה המוסרית ואחרי כן הטריטוריאליזם הרעילו את הישוב. לויתקין היה ברור שצריך למצוא איזו תשועה, אם לא — אבודים עתידות הישוב.

בשתי השנים שבין הקונגרס הששי והשביעי הקדיש את כחותיו ללמוד וחקירת המצב הכלכלי, החברתי והמדיני של הישוב העברי בא"י. חקר ולמד את הענינים בכל עמקם ובכל פרטיהם — שגם פרופ. לתורת הכלכלה לא היה עושה את הדבר ביתר מסירות ואהבה. הוא עבד תכניות מעשיות לארגון חבורות בילויים חדשים, ובהוכחו באפשרית הגשמת הדברים בכל הפרטים — יצא בקול־הקורא המפורסם אשר נעבד בהשתתפותו של זלמן גיסין עם עוד צעירי אכרי המושבות אל בני הנעורים העברים בגלות. את קול הקורא שלח לרוסיה לידי אוסישקין, אשר הפיצו בעם. בין יתר הדברים אומר ויתקין בקול־הקורא:

„אחים! עלינו לבוא לידי ההכרה, שכמה שתארך דרכנו, כמה קרבנות שתבלע מקרבנו, עלינו ללכת בדרכנו זו, לא להביט לאחורינו. עלינו להוכח סוף־סוף כי כל גשרינו נשרפו מאחורינו. אין לעמנו מקום מנוחה ומקלט בכל העולם! לכן עלינו לאמץ את כל כחותינו ולהלחם לשם השגת ארצנו.

„ועתה, אחים יקרים! יש בכם הרבה ששאפו מכבר לעבוד עבודת העם, לתת לו את חייהם ונפשם, ושמכשרים המה לזה מפאת כחם הגופני ומצב משפחתם, ורק השקפותיני המוטעות על עבודת הישוב עצרו בכם. עתה הקשיבו לקול הקורא לכם מהרי ישראל: עורו, עורו, צעירי ישראל, קומו לעזרת העם! עמנו גוע, חושו, מהרו לעזרתו! הסתדרו,

היה המשבר הכי קשה בישוב בעת אשר בא יוסף ויתקין לא"י. הממשלה התורכית לחצה, חנקה את הקים ולא נתנה לעשות צעד חדש. האכרים, אפילו אלה שבאו עם אידיאלים נלהבים, נרדמו תרדמה מזרחית־תורכית, שכחו את מבחר חלומותיהם על תחית העם והארץ. רובם היו למנצלי ערביים, לסוחרים־ספסרים בקרקעות, ולבעלי עסקים ישונים. אולם לאכרים אמתיים לא היו בארץ. את ילדיהם, הדור הראשון שנולד בא"י, וישגדל על הלשון העברית והחל להתפתח כאנשי־אדמה פשוטים וחפשים, שלחו מן הארץ לפריז ולבירות תבל אחרות. רבים מן הבנים היו למנהלי־חשבונות במצרים הקרובה והמושכת, בבירותיה אלכסנדריה וקהיר, ולרוכלים בחוצות אמריקה ואוסטרליה. ובנות ציון באותו זמן, בנות האכרים, ישבו בימי הקיץ, בתקופת העבודה המרובה, ספונות בבתיהן, למען נצור את לבנת פניהן מפני להט השמש המזרחית, ישבו בבתיהן בשעמום ובלו את זמנן בקריאת רומנים צרפתיים זולים על חיים הוללים ואוילים בפריז הסואנת והעליזה, והשקיפו בעד החלונות אל הרחוב הראשי — לראות אם באים מן הגולה בחורים רצויים, תירים, ציוניים, אשר בהן בבנות ציון היקרות יבחרו ויובילון בכבוד בנות־מלך הרחק מארץ המזרח הזאת, המשעממת, אל חיי עושר, שמחה והבוק־ידים. וכרד היום והשמש נטתה מערבה והאויר התקרר וההיה נפשות—התקשטו בנות ציון לא כבכפר, כי אם כמו בעיר הכי עליזה ועשירה וטילו ברחוב הראשי במושבה לפגוש את ה„דיליז'נס" מיפו, אולי בא איזה אדם רצוי... והיו מטילות ברחוב הראשי אחוזות זו ביד זו לכל רוחב הרחוב.

מחזות כאלה היו מדכאים את רוחו.

בעל נשמה עדינה ורכה היה ויתקין, עמוקה ועזה היתה אמונתו בתחית העם העברי בארץ האבות.

אולם באותו זמן שהיה פועל במושבה ונשמת האכר המנצל נגלתה לפניו בכל עירומה וכשהתבונן לפעולות פקידי הברון המפרסמים ועסקני־הכלל מהזמן המעציב ההוא — התיצבו לפניו השאלות והפקפוקים, אשר בטאם בכתביו: „היכול החמר האנושי הזה להיות יסוד בעד הבנין העממי בארצנו?" ועוד פקפוקים מרים כאלה הטרידו אותו. הפקפוקים האוכלים את הנפש האלה הולידו אצלו לפעמים מצב רוח כזה, שהגה בדבר אבוד עצמו לדעת. וגם עמד פעם לאבד את עצמו לדעת במושבה קטנה, ואכר אחד מאותה מושבה מצאו עם אקדח מכוון אל פיו. האכר הפריעו ממעשהו.

אמונתו גברה בכל זאת על הפסימיזם שלו. הוא בא לידי הוכחה, שדור המדבר יחלף ודור חדש יקום, והדור החדש — חלוצים חדשים, יגאלו את העם משעבודו ויבנו את חורבות הארץ.

הוא בא לאני־מאמין שלו המוצק. לאמונה השלמה שרק זרם חלוצים חדשים מן הגולה שיעבדו על אדמת הקרן־הקימת, יוציא את הישוב ממצב הקפאון שנמצא אז בו ויתן דחיפה חדשה, מהלך חדש לכל עבודת התחיה בארץ. הוא נוכח הוכחה עמוקה, שהכל בארץ דורש שנוי. בילויים חדשים דרושים, אנשים עם רוח חדשה, והם יחזירו את יפים של רעיון ותנועת שיבת־ציון כקדם.

בשנת השבע להיותו בארץ הביא אליו את הוריו ואת כל בני ביתם, בכדי להשתרש ולהתאזרח בארץ יותר. עם משפחתו התישב במושבה מסחה, והוא ואביו היו ישם

המחפיש והוגה תמיד, לא יכול להתאים את עצמו לסביבה היבשה והריקה של מנהלי החשבונות העברים, הצאי האינטליגנטים. ומיד אחר הקונגרס הציוני הראשון החליט לנסוע ארצה ישראל לעבוד על שדות יהודה והגליל, לרפאות את ריקות נשמתו ולדויות יהודי ואדם שלם, למצוא תקון לנשמתו ולגופו. עוד גורם פסיכולוגי עמוק השפיע עליו לנסוע לא"י, עורר בו את תשוקתו הרבה לארץ האבות.

פעם ספר לי בשיחה לבבית את הדברים האלה: עוד לפני שמנים שנה החליט פעם אבי־אבי זקני, שהיה יהודי חרד מאד לדת, לעזוב את הגלות ולנסוע לא"י. והוא אמנם עזב את עירו ועזב את אשתו הצעירה שלא רצתה לנסוע אתו, ועלה לארץ ישראל. נסע באנית־הים קטנה שסכנה היתה לעבור בה בלב ימים, והתישב בחברון ולמד בישיבה שם. אחר שבע שנים חזר לרוסיה לקחת עמו לארץ הקדושה את אשתו וילדיו, ואולם אשתו גם הפעם לא הסכימה ללכת אתו, והוא נתן לה ג"ט. את ילדיו רצה לקחת אתו בדרך גנבה, אבל לא עלה לו הדבר והוא חזר לבדו ארצה ישראל, ששם חי עוד כארבעים שנה ומת בעיר חברון.

המעשיות על אבי־זקנו זה עשו רושם כביר על הנער ויתקין הרגשן, ובהיותו בן שלש עשרה נראה אליו פעם אבי־זקני בחלום, הופיע לפניו בדמותו הבהירה כמו חי, והוא לקח אותו על זרועותיו ונשאו הרחק־הרחק על פני ארצות וימים, וכשישאלו אותו: זקני לאן תשאני? ענה לו הזקן באהבה רבה: הנני נושאך לארץ ישראל ושם תהיה על התורה ועל העבודה. החלום הזה עשה על ויתקין רושם כביר והוא השפיע עליו להחיש לנסוע ארצה ישראל.

מן הקונגרס הציוני הראשון היה ויתקין לציוני נלהב, ואולם בהיותו ציוני ובחפשו בכל נפשו וביסורים גדולים פתרון אמתי לשאלת היהודים המדאיבה—לא הסתפק בשמיעת נאומים ציוניים וקנית ומכירת שקלים בגלות, אלא בא לידי החלטה, שלמען תחיית את עם ישראל בא"י צריך ל ע ל ו ת ל א " י ולעבוד שם את האדמה, לעבוד בארץ לתחית העם והארץ. הורי ויתקין התנגדו לכך שבנם העדין יעבד עבודת־אדמה מפרכת. האב, שהיה בקורסק שוחט, אדם עניו וצנוע, בעל השכלה עברית וכללית ובעל לב עברי חם עם אמונה רבה בעתידותיו המזהירים של העם העברי בצורת רעיון שיבת־ציון,—גם הוא היה כנגד זה שבנו יקריב את נפשו בארץ השוממה, אף שהבין, הרגיש את געגועיו ותשוקתו של זה לא"י. וכי מה יעשה הבן בא"י? יחיה על עבודה גסה, פשוטה? הוא לא יוכל להשלים עם רעיון זה. זה היה למעלה ממושגיהם של יהודים מסוגו. יוסף ויתקין, כבן נאמן לאבותיו, לא רצה לנסוע בלי הסכמת אלה, הוא לא עשה אף פעם דבר נגד רצונם. ואולם בעמוד הוריו זמן רב בהתנגדותם העקשנית, סבל מאד בנפשו וגם חלה, לא אכל ולא שתה ימים תמימים. הרעיון כי אינו יכול לנסוע לא"י—מרר את חייו בכל שעה. בכל זאת לא רצה לנסוע נגד רצון הוריו. לבסוף, מרוב כעס ותמרורים, החליט לשים קץ לחייו. וגם מצאוהו בארונה כשהוא מוכן לעלות לתליה, שהכין לעצמו בחשאי. העובדה המדאיבה הזאת פעלה על אביו ואמו, והם נאלצו לבטל את רצונם מפני רצונו ולתת הסכמתם לו לנסוע לארץ מאויו. עוד כמה שנים לפני תנועת החלוצים החדשה שהתחילה בשנת 1905, בא לא"י והחל לעבוד כפועל שכיר־יום במושבה ראשון־לציון. זמן ידוע עבד. והוא החל להתבונן במבט עמוק ופקח לנעשה סביבותיו, לנעשה במושבות יהודה—באיזה אופנים מתגשמות התקוות הישראליות, חלומות ציון היפים תחת שמי א"י הנהדרים.

יוסף ויתקין

יוסף ויתקין.

הוא היה אחד הכי טובים והכי מסורים שבמורי הארץ. מורה במושבה היה — מורה עממי, טפוס של „נרודניק" במובן הכי מלא והכי יפה של המושג. הוא, הצעיר העדין, בעל הנשמה הרכה, האיש המעמיק חקור ויודע הכל—היה אהוב על כל חבריו המורים וכן גם על תלמידיו. אל קברו היפה אשר נחפר בלא עת על גבעת בית הקברות בראשון לציון, עולים מדי שנה ביום־המות שלו המורים והתלמידים אוהביו, לשים על הקבר פרחים.

מלבד מורה מנוסה ומצוין היה גם חבר מסור בהסתדרות החלוצים־הפועלים „הפועל הצעיר". יוסף ויתקין יכול להחשב במובנים רבים לאביה הרוחני של הסתדרות זאת, כי את מלחמת האידיאות ופרגרמת העבודה שלה לחיים עבריים חפשים בשדות יהודה והגליל באמצעות עבודה עברית, ראה הוא בעין רוחו הבהירה והרואה למרחוק — ראה מראש ועוד שנים אחדות לפני הוסד „הפועל הצעיר" יצא בפומבי בתעמולה בעדן.

הוא נולד בעיר מוהילב שבאוקרינה, אצל הדניֶפר, להורים משכילים, ממשפחה חשובה. עד שנת הארבע עשרה בחייו למד בחדר ובבית־המדרש עם זקנו, שהיה יהודי מענין מהרבה צדדים, ויהודי למדן־עמקן (הוא גם מת בבית הכנסת בשעת למוד גמרא). בהתמכרות רבה למד את נכדו יוסף למודי התלמוד. ולנער יוסף יצא שם בעירו בתור מתמיד, מלבד זה היה חרד מאד לדת. חלומו הכי נעלה היה להעשות רב. חרדתו לדת היתה כל כך עזה, שהתחיל עוד בנערותו לערך גם „חצות" ולשקד על התורה בלילה. בהיותו בן שתים־עשרה עברו הוריו מן העיר מוהילב לעיר הרוסית קורסק. ואולם זקנו, אשר נשאר במוהילב, החזיק את הנער אצלו ולא נתנו לנסוע עם הוריו. האב, שכבר היה משכיל למחצה, פחד שמא יגדל הנער אצל הזקן בתור קנאי ומשמר, וידרש כי הנער יבוא אליו לקורסק. הזקן לא רצה לשלחו לקורסק הגויית שמא יתפקר התלמיד והנכד האהוב הזה ויהיה ליהודי „גוי". אבל אחר זמן עבר הנער בכל זאת אל אבותיו. בקורסק החל ללמד בעזרת אביו רוסית וגם עברית בשטה חדשה ותנ"ך. עד שנת השש עשרה והשבע עשרה עוד היה חרד לדת, אבל לא כקודם, ובמקום להעשות לרב, התחיל לחלם להיות לרב־מטעם.

בהיותו בן שמנה עשרה נהפך בהשפעת הספרות הרוסית והספרות העברית החדשה לאפיקורס. הוא חדל ללמד ונעשה למנהל חשבונות. ואולם העלם הרציני, בעל הרגיש,

אחר יסוד הסתדרות „השומר", כשההסתדרות החדשה פנתה אל פקיד סג'רה ואל אכריה שימסרו לה את השמירה במושבה ובשדות ושמירת העדר, ואלה התיחסו אליהם כאל בעלי חלומות: יהודים יהיו לשומרים? איפה הם יהודים בעלי גבורה שכאלה? ומלבד זה הלא הפועלים אנשים בלתי קשורים למקום הם, היום הם פה ומחר במקום אחר וכשיארע מאורע דמים יעלמו והאכרים הקשורים למקום יסבלו. אז נכנס חנקין בעובי הקורה, הוא ידע להעריך את הצעירים האלה, ידע כי אינם נודדים עוברי אורח, כי אם באו להכות שרשים בארץ ולהקריב את נפשם בשעת הצורך. והוא, בהשפעתו הגדולה על פקיד סג'רה והאכרים, פעל שיקבלו את השומרים העברים החדשים. מלבד זה זמם להגשים ע"י „השומר" עוד כמה מחלומותיו ורעיונותיו. נזכר אני בשנה המאושרה שלי בעת הייתי „פועל" אצל אכר במושבה קטנה אצל סג'רה, אשר שם בלה יהושע חנקין, לעתים ימים אחדים. קשה היתה לי בזמן הראשון העבודה בימי הקיץ החמים, ולא קלה היתה גם החרישה בימות הגשמים. ואולם החלוץ מוצא תכן רב בעבודת האדמה, ולכן היא נעימה לו. בשבתות הייתי בא לסג'רה לבלות את הזמן, כי בה נמצאו החלוצים הכי מצוינים והשומרים הראשונים. בביתו של פועל נשוי היינו נקבצים לבלות בנעימים את יום השבת על יין, שירות ורקודים. בשבתות כאלה גלה יהושע חנקין לפנינו את רעיונותיו והלומותיו היפים, אשר אמר לגשם, וגם גשם, בעזרתנו, כמו כבוש ושמירת מקומות שנקנו מחדש ע"י מוסדות יהודים. לולא המלחמה, קרוב מאד ליראי, שיהושע חנקין היה מוציא לפועל את רעיוני בדבר ישוב אדמת חברון שבחורן ובגולן ע"י יהודים.

שנים אחדות לפני פרוץ המלחמה, עבד חנקין תכנית ריאלית לבנית עיר־חוף על אדמת חפצי־בה שאצל חדרה. מי שמכיר את תכניתו המעשית הזאת, יכול לקוות שעם התנאים החדשים בארץ — התגשמותה אפשרית מאד.

המלחמה הרסה את כל תכניותיו היפות של יהושע חנקין והשביתה את כל עבודתו. בראשית המלחמה המשיך בארץ את פעולותיו, והגליל התחתון, שבו עבד חנקין, סבל פחות מאשר הישוב שביהודה. בתבונתו הרבה וטעמו הטוב ביחוסיו עם הפקידים התורכים הצבאיים והאזרחיים, מנע בסביבתו בעד הרבה גזרות שהוציאה הממשלה התורכית נגד היהודים והציוניות. הערביים אמרו שה„קימקם" האמתי בטבריה והמושבות הוא יהושע חנקין.

ואולם השפעתו לטובת הישוב העברי לא נמשכה הרבה. למפקד החיל התורכי בסוריה, ג'מל פשה, נודעה פעולתו של חנקין לטובת הישוב העברי והשפעתו בחוגי הממשלה המקומית ובסביבה,—והוא שם קץ לה. אחרי הכריזו מלחמה נגד הציוניות בא"י ואסרו כל פעולה לטובת הציוניות, אחרי הדקלרציה הידועה נגד הציוניות והציוניים, קרא את יהושע חנקין מחיפה לירושלים, אסר אותו שם, ובלי כל משפט גרשהו לברוסה באסיה הקטנה.

עם האניה הראשונה שנסעה מקונסטנטינופול לא"י אחר שביתת הנשק, שב גם חנקין ארצה ישראל והתמסר שוב לעבודת „גאולת הארץ". ומעת השתרר השלטון האזרחי, תקותו חזקה לגשם את תכניותיו החשובות לבסוס עם אכרים בארץ אבותינו.

ומשכו את ידם מהשמירה. „השומר" עוד לא נוסד אז. והנה יהושע חנקין עמד לשמר את הגבולות. הוא הופיע פתאם לעיני הערביים בכל פעם אשר באו לשם הסגת הגבול, והם החלו לחשבו „לשיטן" (שטן, שד) המופיע לפתע פתאם.

שנת הספסרות בקרקעות עם היהודים הסרסרים השונים ומעשיהם המגנים, התחרותם הבלתי טהורה, הרסו את יהושע חנקין במובן הכלכלי, אבל הוא למד הרבה באותה שנה, מצא את הדרכים העקלקלים איך לקנות אדמה מערביים פרטיים ומהממשלה התורכית ואיך לקיים את הקניות באופן חקי. הסוד הזה עלה לחנקין בהרבה כסף ובריאות. ויגיעתו לא היתה לשוא. כל הספסרים הפרטיים ופקידי הברון ויק"א הודו שאין כחנקין בארץ מכשר לקנות אדמה מאת ערביים. כל מי שרצה לגמר בהצלחה קניה חשובה, נאלץ ברצונו או שלא ברצונו, לפנות לעזרת חנקין, והוא בחשיבותו בעיני גדולי הערביים ופקידי הממשלה ובטעמו הטוב ביחוסיו אתם, גמר את הקניה על צד היותר טוב, על צד היותר בטוח... לא היתה „אי אפשרות", קושי בשבילו בקנית קרקע, אם מצא בזה התאמה לאידיאלו „גאולת הארץ".

פקידי הברון קנו פעם כברת ארץ שמנה בין חיפה וזכרון-יעקב, את אטליט. קנו אותה מפחה אחד חשוב, אבל את ה„קושן" לא יכלו להשיג מהממשלה, כי באטליט היה מבצר ישן, עוד מימי הבינים, ומיניסטריום המלחמה בקונסטנטינופול לא רצה להרשות כי המקום יעבור לידי יהודים, ומה גם על שם צרפתי כפקיד הברון. הפקיד הראשי של הברון ושל יק"א טען כל הזמן, כי השגת הקושנים, תצליח רק אז כשתצמחנה שערות על „חלקת כף-ידו". יהושע חנקין התמסר בכל התלהבותו, בכל מרצו לגמירת הקניה. על ידי אמצעים שהיו מיוחדים רק לו, עלה לו להתגבר גם על התנגדות מיניסטריום המלחמה, והוא השיג את הקושנים הרשמיים, ויסד את המושבה אטליט, מושבה חקלאית בריאה, שבה נמצאת גם תחנת הנסיונות המפרסמה של אהרן אהרנסון המנוח, אשר נחרבה בזמן המלחמה.

הוא קנה את אדמת מרחביה בעמק יזרעאל והכנים שמה את חברי „השומר", היהודים הראשונים בעמק. והוא לא הסתפק בנקודה האחת. את כל העמק רצה להפוך למרכז חקלאי יהודי, כאידיאלו מלפני כמה וכמה שנים.

מיד אחרי קנית מרחביה קנה בקרבתה שטח אדמה גדול ממנה, את אחת הפנות הכי פוריות בעמק הגדול, היא נמצאת לרגלי ההר שבנויה עליו העיר הנוצרית הקדושה נצרת. למרות התנגדותם העזה של הנוצרים הערביים והמיסיונרים שבנצרת, אשר לא רצו בשום אפן כי קרוב להם תמצא מושבה יהודית; למרות התאמצותם הרבה להפריע בעד הקניה, עלה לחנקין לגמר אותה בכי טוב ולהכנים גם שמה את אחת החבורות הכי נבחרות של „השומר" והפועלים. זמן ידוע לפני המלחמה קנה גם את שטח האדמה הגדול קרקור, בין זכרון-יעקב וחדרה. לשמר את הקרקע עד אשר יבואו בעליה החדשים מחו"ל הושיב את השומר הידוע מרדכי יגאל.

לפני המלחמה עמד במשא ומתן אדות קנית שטחי קרקע שונים בעד הקרן הקימת ומוסדות ציוניים.

כאשר עבודתו ל„גאולת הארץ" השביעה אותו רצון והוא החל לשאת ולתת אתנו הפועלים והשומריים אדות הלומותיו האחרים, אדות ארגון חבורות צעירים גדולה לקחת בנשק את אדמת הברון המרובה שבחורן ולהתישב עליה — פרצה פתאם המלחמה העולמית, וכל העבודה הציונית בא"י אסרה מטעם הממשלה הטורקית ויהושע חנקין נאסר וגוריש לאסיה הקטנה.

ספסרי הקרקעות הארצישראלים, זו החבורה המגֻנה, שגרמה בכל עת נזק גדול לישוב החקלאי, לא יכלה לתת להנקין לגמר את הקניה החשובה שלו. הם עשו מעשי רכילות, נהלו אינטריגות נגדו, לא נרתעו גם מהאמצעים הכי מגונים, עד שריפיקו את זממם.

ע"י איש ארמני, מורד שמו, אשר היה סגן הקונסול הגרמני ביפו, שלחו תלגרמה לסורסוק לבירות שבה הציעו לפניו בעד עמק יזרעאל סך המישה פרנק יותר בעד דונם מהמחיר אשר אמר לתת יהושע הנקין, ובסך הכל היה ההבדל בשש מאות אלף פרנק, סכום עצום, שהמריץ אפילו את האפנדי סורסוק לשוב מהבטחתו שנתן ב ה ן צ ד ק ו ליהושע חנקין.

כאשר באה אל חנקין הידיעה הרעה, כי קניתו החשובה עומדת בסכנה להבטל, מהר לנסוע לבירות אל סורסוק, וכשדרש מאתו להקים את הבטחתו, מכר לו האפנדי הערבי, שרחש אליו כבוד רב, מאה ועשרים אלף דונם בשני מקומות אחרים, שמונים אלף בסביבת חיפה, וארבעים אלף בסביבת טבריה. ואולם עמק יזרעאל הגדול והנהדר נשאר, לרגל התחרות הספסרים היהודים, בידי בעליו הקודמים, נשאר שומם, מצפה רצאצאי יושביו מלפנים שגורשו ממנו. רק בעשר השנים האחרונות החלו להופיע עובדים יהודים בעמק יזרעאל.

מעשי השערוריה המגונים של הספסרים באותם הימים פקחו לרוחה את עיני הערביים ופקידי תורכיה, ומיד אחרי ענין זה בא אסור גמרין מהממשלה התורכית כנגד התישבות היהודים, אסור שגם סגר לבסוף את שערי הארץ בפני מהגרים יהודים רוסים.

בגלל הגזירה התורכית הזאת לא יכול חנקין למכר את הקרקע שקנה מסורסוק, את שמונים אלף הדונם בסביבת חיפה, ודמי הקדימה שנתן למוכר, מאה ועשרים אלף פרנק, עמדו ללכת לאבוד. ומלבד הסכום הגדול הזה, הוציא כמה עשרות אלפים גם על הקושנים (שטרות מכירה) ועוד הוצאות אחרות. והוא נאלץ הגביע למשפט את האפנדי סורסוק שישיב לו את כספו דמי הקדימה. הוא השקיע בענין זה את כספו וכסף קרוביו וידידיו הרבים. הוא נמצא בדחק שאין לשערו. ואולם מרצו בתור „גואל הארץ" לא רפה. הוא האמין במיסיה שלו ל„גאולת הארץ", כיהודי חרד המאמין בעיקרי דתו. הוא מסר ליהודי עשיר לערבון את רכושו, והחל ישוב עוסק בכל התלהבותו בקנית שטחי קרקע מהערביים. פעולתו התרכזה ביחוד בגליל, אשר חבבהו מאד ושבו מצא יותר אפשריות לברוא יסוד חקלאי עברי בריא, עובד.

הוא עמד בקנית קרקעות לפקודת באי־כח הברון, ואחרי כן לפקודת יק"א, ולאחרונה הקדיש את כל מרצו בעד הקה"ק, כאיש צבא נאמן פעל בעד המוסד הלאומי הזה וקנה לצרכיו שטחי קרקע שנוסדו עליהם חוות לאומיות ומושבות.

אם בגליל התחתון מרֻכזים רוב שטחי קרקענו במקום אחד ושם אנו לא מעוט קטן בין הערביים כבמקומות האחרים בא"י, הרי עלינו להודות על זה בעיקר ליהושע חנקין, בעל העין הרואה למרחוק בעתיד ישובנו. כמעט את כל הקרקעות של שלש עשרה המושבות וחוות הקה"ק בקרבת ים כנרת והירדן, קנה חנקין בהשתדלות רבה, והרבה עמל גם לבניתם ובסוסם.

כאשר נקנה קרקע נוסף על גבול הכפר לוביה בשביל המושבה ימה, אמרו בני הכפר להסיג את גבול אדמת המושבה. דרושה היתה שמירה מעולה אצל הגבול. אכרי ימה פחדו

האדמה שקנה חנקין. והנה התחכם בלוך התחכמות של פקיד והציע ליהושע הנקין רֶוַח של 16 אלף פרנק, אם ימכר לו את שטח הקרקע „דורן". לחנקין היה דרוש מאד ריוח כזה, כי דחוק היה מצבו באותם ימים, וגם לא נמצאו במהרה קונים לאדמה. ואולם בהודע לו שכונת הפקיד הערום היא לקנות את האדמה למען תשאר שממה—עמד בנסיון של תשוקת ריוח הגון ומשך את ידו מהצעת בלוך. הוא, יהושע הנקין, „גואל האר"ץ", הפיץ דוקא, כי על שטח אדמת הערביים השוממה, תקום מושבה עברית פורחת, עומדת ברשות עצמה. ומאויו גם נמלא אחר זמן־מה.

העסקנים וחובבי־ציון באותם הימים בא"י, כמו השלחני הרצנשטין ואחרים, עם מושגם הצר על הישוב לא היו גם הם שבעים רצון מחנקין על עסקו בקנית קרקעות, שהנו ענין השייך להם, לעסקני הצבור המושבעים. חרה להם מאד—כי מה לו ולחנקין ולעסקנות כזו? הלא הוא אכר, לא יותר, לפני שנה חרש את השדה והוביל בעגלה זבל, ומה לו, כי היה ל„גואל הארץ"?

לאשרו של יהושע חנקין היה הקהל הרחב בא"י על צדו. והוא אמצהו להמשיך את פעולותיו.

קנית רחובות עשתה רושם גם ברוסיה ועוררה את הלבבות לישיב א"י.

מיד אחרי הוסד רחובות גאל חנקין שטח קרקע גדול בין יפו והיפו, על שפת הים, את „חדרה". את אדמת חדרה, ששטחה גדול פי שלשה מאדמת רחובות והיא פוריה מאד, מכר לשליש אגודות מרוסיה: וילנאית, קובנאית וריגאית, שחבריהן התישבו במושבה החדשה. וחנקין לא נח, לא שקט והקדיש עוד יותר מרץ לגאולת קרקעות מידי ערביים.

בשנות התשעים, אחרי גירוש מוסקבה, כשהאנטישמיות התפשטה והתגברה ברוסיה והגירת היהודים משם רבתה גם היא, הרגיש בא"י צורך גדול בקרקעות. יהושע חנקין עבד בכל מרצו בלי ליאות להמציא ליהודים הרוסים ישגדדו לא"י קרקע להתישב עליה. ובעזרתו נוסדו עוד מושבות חפשיות.

היא נסע לעיר החוף של סוריה, בירות, ובכשרונו וטעמו הטוב הצליח לקנות את שטח הקרקע הכי השוב בא"י, את עמק יזרעאל, מהאפנדי העשיר סורסוק, בעל האחוזה הכי גדול בא"י. בעמק יזרעאל ישנם כמה מאות אלף דונם ויכול היה זה להעשות למרכז לישוב עברי גדול.

אחרי קנית עמק יזרעאל עברה שמחת הנקין כל גבול. מחו נמלא תכניות מתכניות שונות. הוא, האיש החולם, סדר תכניות פרקטיות: להפוך את שבעה עשר הכפרים הערביים, הנדחים, השוממים, שבשטח שנקנה על ידם—למושבות עבריות פורחות ויפות, במספר יותר גדול ממספר הכפרים הערביים ולישבם בעברים שואפי עבודה, בעלי מרץ ולהפוך את כל העמק לפנת תרבות במזרח הנהשל. עשרות המושבות החפשיות. ההדשות תבראנה מרכז עברי חזק בגליל. עשרות אלפי אכרים ופועלים יהיו עסוקים בעבודת אדמה בעמק יזרעאל, והודות למושבות יוצרו מרכזים עברים הגונים ובריאים גם בערים היפה, טבריה.

חלומותיו של יהושע הנקין לא היו דמיונות גרידה. הוא היה מוציא לפועל את תכניתו המדויקה. אלא שאין מזל לישראל. המציאות הארצישראלית המעציבה של הימים ההם קמה לשטן לחנקין בהגשמת חלומותיו היפים, היא הרסה בלי רחם את תכניותיו על מרכז חקלאי עברי גדול בעמק יזרעאל.

עם אמצעיהם המצמצמים מקערות ערב יום כפורים, נוכחו שאינם יכולים להמשיך בדרכם, וכי לא לפי כחותיהם הכספיים הוא יסוד מושבות חדשות. לפקידי הברון, היהודים הצרפתים המתבוללים, זר היה רעיון שיבת ציון. הם התיחסו באדישות ולפעמים גם בלעג לשאיפות הלאומיות של העבריים. לעגו בחישאי להובב־ציון האמתי הברון אדמונד רוטשילד, ולפעמים החליטו כי הוא - לא פחות ולא יותר משוגע, בגלל הסכומים הענקיים שהוא מוציא על המושבות בא"י ואבריהן.

בין המושבות ראשון לציון וודי חנין מצד אחד, וגדרה ועקרון מצד שני, עמד למכירה שטח קרקע בעל עשרת אלפים דונם, בשם „דורן". האכרים מארבע המושבות הנזכרות וגם כל יהודי ארץ ישראל נשאו את עיניהם אל שטח הקרקע הזה בצפיה שיעבור לידי היהודים. פעם עברה שמועה שגרמנים עומדים לקנות את השטח הזה. אזי קם אהרן איזנברג, מי שהיה פועל וכעת עסקן־צבורי, וכתב מכתב אל הפקיד הראשי של הברון שבראשון לציון, אל בלוך. במכתב עורר את תשומת לב בלוך על גודל ערכו של שטח הקרקע „דורן" בשביל הישוב העברי, ועל הרע שיצמח לישוב אם, להיפך, יעבור השטח לידי הגרמנים והם יזרעו שנאה בסביבה ליהודים. איזנברג לא חתם את שמו על המכתב, לו עשה את הדבר הזה, היה נעשה לאיש אמלל. בלוך היה רודף אותו בגלל המכתב „עד חרמה". ביום שקבל את המכתב התהלך בלוך כמשתף מקצה. הוא התאמץ בכל האפנים להודע מי הוא אשר הרהיב לכתב אליו מכתב. מובן מאליו, שהוא לא עשה צעד למען עזור ליהודים לקנות את הקרקע!

באותם הימים בא לגור ביפו יהושע חנקין — מוכן ומזומן להחל את פעולתו „לגאולת הארץ". בחיצוניותו הנעימה והחביבה, בבינתו, ביחסיו הטובים לערביים הנכבדים שבסביבה ולפקידי הממשלה — רכש לו ידידים ביניהם. הוא החל לעסוק אתם, לבלות את הזמן אתם, והנה ביום אחד נודע לארץ ישראל היהודית, שיהושע חנקין קנה את שטח האדמה החשוב „דורן", שטח האדמה שהאכרים מהמושבות השכנות צפו כל כך לקניתו וחלמו לראות עליו מושבה עברית חדשה.

בקניה הזאת סלל חנקין דרך חדשה לקנית קרקע בשביל ההתישבות העברית בא"י. על הקרקע החדשה נוסדה המושבה רחובות. כסף לקנית הקרקע לא היה לו, כמובן, וסכום דמי הקניה עלה למאה אלפים פרנקים ויותר. ואולם חביב היה על נכבדי הערביים ואמונתם לו היתה רבה, והם חכו לו בכסף מחיר הקרקע עד אשר ימכר את השטח ליהודים ויקבל מהם את כסף מחירו.

מיד אחרי קנית קרקע רחובות, עלה לו לקנות עוד שטחי קרקע ומושבות עבריות נוסדו עליהם.

לפקיד הראשי של הברון רוטשילד חרה מאד על אשר ה„ריבולוציונר" יהושע חנקין נעשה ל„גואל הארץ" מידי הערביים. לא מצא חן בעיניו גם זה, שבין שתי מושבות הברון ראשון לציון ועקרון, אשר בהן היתה יד הפקידות תקיפה וזו עשתה באכרים כרצונה — תוסד מושבה חפשית, אשר בה לא העלה התישבותו של אכר אחד לעשרית אלפים פרנקים כבמושבות הברון. בלוך פחד, כי החשבונות שהוא שולח להברון בדבר הסכום שעולה כל אכר המתישב במושבותיו — לא ימצא חן בעיני הברון אחר שיתישבו אכרים חפשים על

ביחוד נלחמו האב והבן חנקין נגד החוקים האלו של פקידי הברון:

א) כל האכרים הם רק פועלים שכירי־יום, ולפקידות הרשות לפטר בכל יום את האיש מן העבודה ולשלחו מן המושבה.

ב) אסור לאכרים לתת לישבת בבתיהם לאנשים זרים יותר מעשרים וארבע שעות — אם אין לכך רשיון מיוחד מהפקידות.

ועוד חוקים אוילים ומגונים כאלו.

בגלל זה לא קבלה משפחת חנקין עזרה ותמיכה מהפקידות. כל האכרים חתמו תחת הסעיפים האלה וקבלו את התמיכה של הברון ולא צפו כלל בעת הראשונה לפירות כרמיהם. אחר לגמרי היה יחסם של יהודה ליב חנקין ובנו הגאים לפרי נחלתם. הם היו הראשונים שהחלו לעשות יין. ישראל בלקינד מספר בספרו הנ"ל את הדברים האלה:

„יהודה ליב חנקין ובני ביתו היו יוצאים אל הכרמים. אתם נסעו גם אורחים. בצר את ענביהם ובשירה וזמרה הובילום בחביות על עגלות אל המושבה, והשמחה היתה גדולה, כמו שמתואר בתנ"ך. אולם ע"י זה נברא דיסוננס בחיי המושבה והפקידות הביטה בעין רעה.

משפחת־האכרים החפשית, העומדת ברשות עצמה הזאת, והבן יהושע חנקין והתנהגותו ה„ריבולוציונית" — היו מחאה עזה, תמידית נגד הפקידות שבמושבה. הפקידות חשבה את בית הנקין ל„קן ריבולוציוני" והחלה להלחם בו בכל תוקף ושלחה תלונה עליה אל הפקידות העליונה שבפריז. אחרי זמן קצר באה תלגרמה מפריז שבה היתה פקודה — שאם יהודה ליב חנקין לא יחתם במשך עשרים וארבע שעות על הסעיפים כמו כל האכרים, ישלח ביד חזקה, ז"א ע"י כח הממשלה, מהמושבה".

יהושע חנקין, אחר אשר לקח יחד עם הבילויים חלק כל כך חשוב בבנין ראשון־לציון ובמלחמה בעדה, מלחמה שסכנות כרוכות בה, עם הרועים הבדואים שבסביבה והערביים האחרים, — נאלץ לעזוב יחד עם אביו את המושבה ולהתישב באופן זמני ביפו. שבה מת אביו אחר זמן ידוע.

לאחר זמן קצר היה יהושע הנקין לאכר במושבה של הבילויים גדרה.

קטנה היתה המושבה גדרה ומֻקפה בכפרים ערביים מכל עבריה והיא סבלה מ־ם מאד. למען חזק את המושבה והאכרים, נוסף בה בתור אכר „לוליק" הידוע (ישראל פינברג), שהיה גדול כענק וחזק עד מאד. באו עם לוליק לחזק את המושבה גם יהושע חנקין ואחיו, אשר היו גם הם לא אנשים רפים. לא פעם הגין יהושע חנקין יחידי בשדה על כבוד המושבה בפני ערביים מתנפלים.

ואולם קטנה היתה מושבת הבילויים מלהיות מקום־פעולה בשביל איש בעל אופי לוחם, בעל מרץ כיהושע חנקין, ששאף לגדולות, לעשות מעשים חשובים בא"י. יותר מדי שקט היה שדה הפעולה במושבה גדרה. חנקין רצה לעשות דבר־מה בלתי־רגיל בעד תנועת החלוצים, בעד עבודת הישוב. והוא עזב את מחרשתו, מכר את משקו ועזב את המושבה, והקדיש מאז את מרצו לתעודה העקרית שבתעודות חובבי־ציון והתנועה הציונית — גאולת הארץ. והוא היה „לגואל הארץ" הכי מצוין. באותה עת, בראשית שנות התשעים, היה משבר גדול בעבודות הישוב. אחרי הוסד והתבסס המושבות הראשונות, נשאר הישוב עומד שנים אחדות על נקֻדה מתה, בגלל גורמים פוליטיים ועוד. חובבי ציון

יְהוֹשֻׁעַ חַנְקִין.

מעשיות רבות מתהלכות בארץ בין היהודים ועוד יותר בין הערביים על האישיות המיוחדה והנפלאה, חנקין. לא פעם גם הקציבו ערביים לאומיים קנאים מאות לירות לשודדים ורוצחים בעד ראשו של יהושע חנקין, עקב פעולותיו להעברת קרקעות מידי ערביים ליהודים.

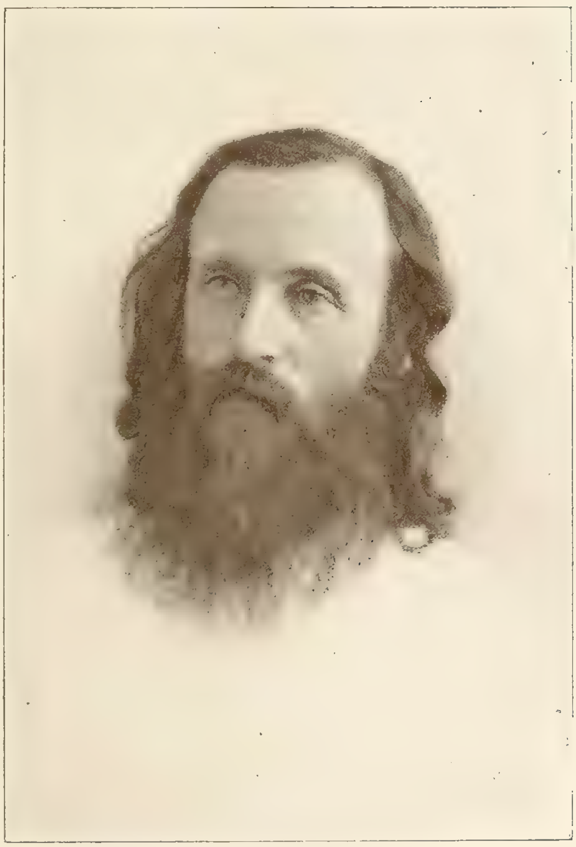
יהושע חנקין נולד ובלה את ימי עלומיו בעיר קרמנצ'וג באוקריינה אצל הדניפר. אביו, יהודה ליב חנקין, היה יהודי לאומי אינטליגנטי, בעל אחוזה ברוסיה, והודות לזה נעשה לאחד ממיסדיה הראשונים של המושבה ראשון־לציון, ומנהל העבודה בה בעת הראשונה.

ימי ילדותו ונעוריו של יהושע עברו עליו כחיי רוב ילדי העברים העשירים והאינטליגנטים ברוסיה בימים ההם, לפני יובל שנים. הוא גמר שבע מחלקות הגמנסיה. אז החל להתענין מאד בעבודה הריבולוציונית של הנרודובולצים בין הפועלים והאכרים הרוסים, התענין בעבודה זו ככל הסטודנטים הרוסים וביחוד היהודים מאותו זמן. האב, בהכירו את בנו, יהושע, ובידעו כי הוא מוכן להקריב את נפשי בעד האכרים והפועלים של העם הזר בארץ הנכריה ובחשבו שמוטב לו לבן להיות לוחם בעד עמו וארצו, — החליט לנדוד מרוסיה, לנסוע לא"י. ועוד זמן מה לפני הבילויים הראשונים בא האב עם כל בני ביתו לארץ ישראל. האב והבן היו מהמיסדים הראשונים של המושבה ראשון־לציון ומן הלוחמים הראשונים נגד הפקידות הברונית המנגדה. בתישעה באב לפני ארבעים שנה קנו יהודה ליב חנקין ועוד עשרה חלוצים את אדמת ראשון לציון ובחמשה עשר באב כבר עלו האכרים על אדמתם.

ישראל בלקינד, אשר הכיר למדי את יהודה ליב חנקין, מספר בספרו המענין „הצעדים הראשונים של ישוב א"י" את הדברים האלה:

„המנהל הראשי בעבודה היה יהודה ליב חנקין. הוא היה עסוק גם ברוסיה בעבודת אדמה והיה מורם הראשון של האכרים והפועלים, שעבודת האדמה היתה לגמרי זרה להם. היא נהג ביד רמה, רגיל היה להתרגז, לדבר קשות, ודוקא בשפה הרוסית, והאכרים כנוהו „דיאדקא" (דוד).

יהושע חנקין היה עוזר נאמן ומועיל לאביו בכל העבודות במושבה החדשה. הבן והאב היו הראשונים במושבה שבנו בית — הבית הראשון במושבה הראשונה (פתח־תקוה היתה עזובה וחרבה אז).

יהושע חנקין

זמן־מה אחרי כן עזב את א"י בפעם הראשונה אחרי שהותו בה שבע עשרה שנה. בהגיע לאודיסה חבר על פי פסות הניר את ספר הגיאוגרפיה הראשון שלו, ספר מַרְבֵּה־הענינים על א"י, „סוֹבְרֶמֶנַיָא פלשתינה", ברוסית. ופעם, במסעו ברוסיה, בהרציאו הרצאות לפני האינטליגנציה היהודית על המצב הגיאוגרפי של המקומות המיושבים בא"י, ובספרו על תיוריו המענינים שעשה רגלי בשממות עבר הירדן, התאהבה בו בבַקו עלמה מהכי יפות ואינטליגנטיות שבעיר. הנערה, ניהיליסטית צעירה, שעמדה תחת השפעת ספרות הנרודו־וָלצים, ראתה בבלקינד חלום, אידיאל חדש, מצאה בו „נרודניק" יהודי אמתי. עזה היתה אהבתה אליו, למרות מה שהיה גדול ממנה הרבה בשנים. היא עזבה את אבותיה העשירים, את תנאי חייה הטובים ואת קרוביה ומיודעיה העשירים ונסעה מיד ארצה ישראל יחד עם ישראל בלקינד אהובה, על מנת לחיות שם חיי חלוצים־אכרים עברים בארץ התחיה.

רבי־צדדים ועשירי גונים נמשכו חייו, חיי־החלומות שלו בא"י. הרבה יופי ורוח־אידיאליות הכנים בכל עבודה שטפל בה. אולם קו מענין הוא באפיו שלמרות מה שבפעולותיו בעשרות שנים בא"י לא הצליח על פי רוב, לא נחל מפח נפש בעבודתו, הוא נשאר איתו חולם מאמין כמו בימי ארגון הבילויים. אפילו אמריקה בעלת „הביזנס", שבה חי הוא, החולם, הרומנטיקן, בשנות המלחמה, וסבל בה מאד, אף היא לא הביאה אותו לידי התפכחות. הוא שב לא"י בעל־הלומות אופטימסטי ושמח בחייו, כמו בימי ראותי אותו לפני ארבע עשרה שנים ב„קרית־ספר", עת רקדנו אתו יחד כל הלילה, בשובנו קבוצת פועלים בימי חנוכה מטיולנו במודעין.

כרפואות. מרמה זו מתוך הכרה עמדה לבלקינד שישוב חי מן המקומות השוממים ויביא אתו ספורי מעשיות שונות על החיים ישם ומראה עיניו. הוא ראה שם אנשים ערומים לגמרי, גברים וגם נשים, ערומים כאדם והוה לפני אכלם מעץ הדעת. ראה את האנשים גרים תחת כפת השמים או במערות הסלעים ואוכלים עשב השדה כבהמות. ראה אנשים גדולים, גברים ונשים יונקים כילדים משדי הגמלים בשדות.

זמן ממֻשך מאד לא יכול לנדד בגבולות עבר הירדן השוממים. התחילה בחורן התקוממות הדרוזים הידועה כנגד הממשלה התורכית. בלקינד ראה את ההר הכי פראי בחורן, שבנקרותיו ומערותיו התבצרו הדרוזים המתקוממים כנגד הממשלה וצבאות התורכית שבאו להלחם בהם, ההר הוריק כדורים על התורכים, כהוּלקן וָזוף — אֵש. בלקינד נאלץ לישוב אל מקומות הישוב העברי. הוא בקר את המושבה העברית־אמריקנית של אדם רוזנברג בעבר הירדן.

קוריוזית ומאד טפוסית בשבילו היא האפיזודה אשר מסר לי האבר ילובסקי מדברי ימי נדודי הגבור בלקינד. זה היה כבר בסוף טיולו. עליו היה לעבור עוד מספר מקומות פראים כדי לאסוף עוד חומר לחקירת הארץ.

פעם לפנות ערב הוא בא מעבר לירדן, במקום שהתחיל בנין המושבות של הברון, נכנס אל חצר אחת שבמושבה, ששם נמצאו עוד מספר בֶּדוים, יבקש ישיבת לילה. באותו רגע הופיע לפניו האבר ילובסקי, מנהל המושבה, זה ששהר כמה חדשים בארץ לחפש את בלקינד שכבר התחילו להשוב אותו בין המתים. בלקינד הלבוש כאחד הבדוים, אשר לא יכול להיות מוכר מן הרגע הראשון, ואשר כרגע הכיר את קרובו ילובסקי, מהר והשתמט מן החצר. ואילם, כעבור רגעים אחדים נעשה ענין השתמטותו הפתאומית חשוד בעיני ילובסקי, שהספיק מן הסקירה הראשונה בפניו לתפוש בם איזה קוים ידועים לו... ומיד הוא לקח שני בדוים רוכבים, מאלה שנמצאו בחצר ושלה אותם להביא כרגע את הבדוי אשר יצא זה עתה מן החצר. עבר כחצי ישעה ובלוית שני־הבדוים הרוכבים הובא איתו הבדוי המוזר שמצאו אותו באחת מן המערות כשהוא כבר מציע לו משכב לישון את שנת הלילה. מיד נגש אליו ילובסקי, הציץ יפה יפה בפניו וקרא בקול רָגָש: זה אתה—ישראל!

בלקינד הנדהם, בראותו שאין עתה לפניו דרך אחרת בלתי אם להכנע, התנה עמו בכל זאת תנאי, שלעת עתה לא יגלה למשפחתו ולא לישום איש את דבר הגליתו עד אשר יגמר את טיולו לפי התכנית אשר קבע לו לתכלית ידועה. משם עבר אחרי כן את הירדן אצל המושבה משמר־הירדן, ובעברו עוד במושבות ובערים: יסוד־המעלה, ראש־פנה, צפת, עכו, חיפה, זכרון־יעקב וחדרה, הוה אחרי הטיול הרגין רגלי אל בני משפחתו ומיודעיו בראשון־לציון וביפו.

את השמחה שקמה בין קרוביו ומכריו בראותם אותו חי, אין לתאר. הרוכבים, אשר שלחו על פני כל הארץ לחפש אותו, חזרו ריקם. והנה הופיע הוא עצמו בריא, חזק, שזוף שמש ובעיניו איש אמונה עזה, חדשה.

התיור הגדול הזה ועוד תיורים אחדים קטנים עישוהו לבקיא הכי גדול ועמקן בכל גלילות הארץ. חבילה גדולה של פסות־ניר הביא אתו, פסות ניר שעליהם רשם את חקירותיו ותוצאות התבוננותו בשממות א״י.

האבות נשארו חיבים לבלקינד עד היום סכום הגון שכר למוד. וסוף הדבר היה, שאחרי מלחמה כלכלית קשה של בלקינד ומשפחתו בעד החזקת בית הספר, הכרח לסגר את זה, את ביה"ס העברי הראשון בא"י, ובלקינד נאלץ למכר את נחלתו במושבה גדרה למען שלם את חובותיו הרבים שהתחיב בגלל בית הספר.

אולם עבודתו הלאומית החשובה בתור מיסד ביה"ס העברי הראשון לא נפסדה. כשנסגר זה, נוכחו אנשי יפו הוכחה ברורה, כי על בי"ס עברי מן הטפוס החדש אי אפשר להם לותר כלל. הם הרימו צעקה בדבר בי"ס, והעסקנים ההלו לדאג להקים בי"ס חדש. חברת חובבי־ציון יחד עם כי"ח, יסדו מיד בית ספר לנערים, ואחרי כן גם לנערות, שבהם תפסה השפה העברית מקום כבוד, אם כי לא את המקום היותר מכובד.

ישראל בלקינד עבר אז ירושלימה, ששם קבל משרת מורה עברי בביה"ס של כי"ח, שהיה תחת הנהלת נסים בכר.

ישראל בלקינד היה המורה העברי הראשון בא"י שלא נרתע אחור מלקבל את הצעת המנהל ללמד בעברית אלגברה, גיאומטריה, פיזיקה וגיאוגרפיה והיסטוריה כללית, וחדש בשביל אלה את הבטויים והמלים הנחוצות, שהתלמידים הבינום בנקל. הוא חבר ספרי למוד עברים אחדים מהכי נחוצים ועל חשבונו הדפיסם והם עזרו הרבה לנצחון העברית בבתי הספר בא"י.

שתי שנים שמש בתור מורה בירושלים. ואולם הוא, שעוד רוק היה, התאהב אז אהבה עזה בעלמה משכילה ממשפחה אחת בירושלים, ועזב פתאם בגלל תוצאות אהבתו את משרתו. אבי העלמה ואחיה לא רצו, בגלל גורמים משפחתיים ידועים, שהיא תתחתן עם החולם העני, והם אלצוה להשיב ריקם את פני אוהבה. כאשר שמע את המשפט הנורא מפי אהובתו, לא יכול עוד להשאר בעיר אחת אתה. הוא עזב מיד את ירושלים, אבל במקום לנסוע אל עיר מגורי אביו, ליפו הקרובה, הלך רגלי לא אל עבר המערב של א"י, כי אם אל המזרח הפראי, ליריחו. מיריחו המשיך את דרכו ועבר את הירדן ונדד רגלי בסביבות קיר־מואב וגלעד. הלך גם לחורן ולגולן, אל הטבע הפראי, למען ישכח את אהבתו ומפח־נפשו, לשכך את כאבו. ואולי גם התהלך עם רעיון המות, להעלם בשממות עולם ע"י כדור בדואי.

אולם כך דרך כל אהבה נכזבת של גבור הרוח אשר סופה להפך לברכה לכלל. וכזה היה גורל אהבתו של בלקינד. את שממונם ופראותם של המקומות הרחוקים בעבר הירדן, אשר בלקינד עבר שם, אפשר לשער על פי העובדה שבספרים הגיאוגרפיים הכי טובים של „בֶדֶקר", הם רשומים ב„בלתי נחקרים", ז"א שגם החוקרים הכי גדולים של הארץ הקדושה המוציאים הרבה כספים לחקירת כל פנה בה ושקבלו מהממשלה התורכית אנשי צבא טובים ללוותם, לא יכלו לחקור את המקומות ההם, כל כך פראים הם ומלאים סכנה.

חציו ערום, לבוש „עביה" „ערבית ארוכה, כבדואי פראי, בלי אגורת כסף, נדד עת ממשכה על פני החלק הגדול של המקומות השוממים בא"י. אחיו ובני משפחתו מראשון לציון כבר בכו עליו כעל מת. ולעתים אמנם ראה את המות עין בעין. לא פעם אמרו הבדואים, בהכירם בו איש אירופי, להמיתו, אלא הוא עם איש שני שנלוה אליו במקרה, נוצרי, נודד־חולם כמוהו, העמידו פנים כרופאים ונתנו לבדואים החולים עשבים ויריקות שונים

הראשי ומנהל ה„ריבולוציה" הראשונה נגד הפקידות הברונית המגֻנה. פקידות הברון נלחמה מאד נגד המתפרץ הזה, בלקינד. ראיש פקידי ראשון לציון הוציא פקודה אל האכרים, שמי שיתן לחבר הבילויים ישראל בלקינד ללון לילה אחד בביתו, יענש עונש קשה. אז החל בשביל בלקינד סדר חיי נדודים ונענועים, געגועים לראשון לציון אשר הכבב וישגרוש ממנה. שבועות וירחים היה נע ונד בארץ, עבר אותה ברגלי לארכה ולרחבה, לעתים קרובות היה רעב בנדודיו, ורשות לבוא אל המושבה לא היתה לו. כשענין בלקינד, מלחמתו הריבולוציונית בעד עמידת האכרים הראשונים ברשות עצמם והלאותיו נודעו ברוסיה בחוגים של חובבי ציון, עשה הדבר עליהם רושם חזק. והודות לא"ש פרידברג, משנה עורך „המליץ", נתן הנדיב ק. ז. ויסוצקי לבלקינד אמצעים לקנות לו שטח קרקע בשביל עצמו במקום אשר יבחר בארץ. חברת חובבי־ציון נתנה לו אלף רובל לעבוד בקרקע. והוא קנה לו נחלה בגדרה, מושבת הבילויים שנוסדה אז. העובדה הזאת השפיעה על הפקיד והוא הרשה לו להיות אפילו בראש"ל.

אבל הברון לא חדל מכעס על ישראל בלקינד המתפרץ, על הסטודנט הרוסי, כי הפקידים תארו אותו לפניו בצבעים שחורים מאד. כשבא הברון אחר איזה זמן לא"י ובקר את המושבה ראשון לציון ומושבות אחרות, לא רצה לבקר את מושבת הבילויים, את גדרה, בגלל הסבה האחת—שבלקינד ישב בה.

ואולם ימי אשרו של בלקינד בתור אכר ההולך אחרי מחרשתו, יושב על נחלתו, לא ארכו. הוא האידיאליסט האמתי, בשמעו על העילות ועוות־הדין מצד פקידי הברון ושוטריהם ונוגשיהם ביחס לאכרים במושבות, לא יכול לגור במנוחה בגדרה ולעבד את שדותיו. גם הידיעות על החבֻרה המגֻנה המפרסמה של ספסרי־קרקעות, אשר הביאו נזק רב לראשית התישבות היהודים, הגיעו עדיו. והוא זנח את המחרשה ואת שדהו, זנח את המשק ואת המושבה והיה לאחד מהעוסקים בצרכי צבור, אשר אנשים נאמנים מעטים היו אז ביניהם. הוא היה עסקן שלא על מנת לקבל פרס. שתי שנים התרחק ממשקו, ואחר כך לא יכול עוד לשוב אליו. ועד המושבות בראותו את תועלת פעולותיו של בלקינד, החליט לשלם לו את הסכום הגדול של שלשים פרנק להדש, למען יוכל לשכר פועל לעבד במקומו את נחלתו. בלקינד נאלץ ללכת ברגלי ממושבתו אל ישיבות ועד־המושבות, במקוה ישראל וגם ביפו. הוא יצא בבקר מביתו בגדרה, עבר במשך היום כמה עשרות קילומטר ובא בערב לישיבת הועד. אחר זמן ידוע קצב לו הועד את הסכום הגדול של שלשים פרנק לקנות חמור לרכיבה, והרכיבה דרשה ממנו יותר שעות מהליכתו ברגלי.

ישראל בלקינד אשר עיני־רוחו ראו למרחוק, נחש את עתיד הישוב העברי בא"י. הוא שמע את שפות־בבל אשר בפי בני הישוב היהודי, שמוצאם מארצות הגולה השונות ושאינם מבינים איש את רעהו. והוא, בהאמינו שעברית היא לשוננו הלאומית בא"י והיא תאחד את יהודי כל המדינות, יסד בעזרת אביו, שבא אז לא"י ואחותו הצעירה, את בית הספר העברי הראשון בא"י. בית הספר התפתח יפה, האבות והתלמידים היו שבעים רצון, אולם מהצד החמרי קשה היתה להם החזקת בית הספר. בלקינד, האיש הטוב והתמים, האמין אף במקרה זה לכתוב בתורה: שהבנים לא ישאו בעון אבותיהם. והוא לא שלח מעולם מכתלי בית הספר ילד, שאבותיו לא שלמו בעדו שכר, גם אם יכלו ולא רצו, והתוצאה היתה שרוב

הגיעה אל עיר החוף היותר גדולה של סוריה, אל בירות, קבל ישראל בלקינד מז׳ ד. לבינטין תלגרמה: „הכניסה ליפו נאסרה שוב, אבל בלקינד יבוא נא". פרוש התלגרמה הוא: הכניסה לא"י עולה בבקשיש רב, שלבונטין פחד לתת אותו מהאמצעים אשר אתו, ולכן קראו ליפו את ישראל בלקינד לבד, אשר יביא את הקֻפּה של הבילויים. בלקינד וחבריו לא התחשבו עם תלגרמת לבונטין ונסעו כלם הלאה ליפו.

בלקינד עם חבורת הבילויים הסתדרו בזמן הראשון איך שהוא בתנאי החיים הידועים של חלוצים פועלים שכירי יום. חמשה עשר איש גרו ביפו בשני חדרים צרים, וכלי מאכלם היו לא „כלי בשר" ולא „כלי חלב", כי חדשים ממשכים לא טעם פיהם לא בשר ולא חלב. מאכלם היה לחם ומַטֶה ומרק־שעועיות מטוגן בשמן. אולם שמחים היו, מאושרים הרגישו את עצמם שבאו לא"י ועל אשר משאת־נפשם שהיתה רחוקה מהם עד כה עמדה להתגשם על ידיהם.

בשבת הראשונה הלכו השכם כלם אל בית הכנסת היפואי, הם לא עשו זה מתוך החלטה אלא כל אחד הרגיש, שעליהם להשתדל למשך אליהם ולאידיאותיהם את היהודים הא"י החרדים, ולא לגרם לריב ביניהם. ספרו להם שהיהודים הירושלמים כבר מביטים בחשד עליהם, על הבילויים, הסטודנטים מרוסיה, הבאים לבנות את א"י. מסרו להם שאחד מיהודי ירושלים רצה להוציא מכיסו מאה פרנק לשם מניעת הבילויים מרדת מן האניה ליפו.

הבילויים באו אל בית הכנסת כשכבר נגמרה התפלה, אולם יהודים אחדים נשארו וסדרו בגלל הצעירים מנין שני. ישראל בלקינד, בתור מיסד ומנהל חבורת הבילויים, נתכבד בעליה היותר יפה, ב„מפטיר". ובקראו את המפטיר בנגון הנכון ובקול יוצא מקרב לב, לחשו היהודים הנצבים: „הביטו וראו — סטודנט ו י ו ד ע..."

הדבר היה בשבת הראשונה בין המצרים. בלקינד, בעל ה„מפטיר" קרא ברגש „זכרתי לך חסד נעוריך, אהבת כללותיך, לכתך אחרי במדבר, בארץ לא זרועה..." ה ח ו ל מ י ם התודעו אל ה מ צ י א ו ת, ובכדי למצוא אפשרות הקיום, הלכו למקוה ישראל ועבדו שם כשכירי יום עבודות שדה ונטיעות בעד פחות מפרנק ליום. אחר זמן ידוע עברו בלקינד ויתר הבילויים לראשון לציון בתור פועלים תחת השגחת האגרונום הצרפתי דיגור. הם עבדו שם על פי משאלת הברון אדמונד רוטשילד, אבי הישוב העברי החקלאי החדש, שהתענין בחבורת הבילויים ורצה לעשותם לאכרים טובים.

אולם אחרת היתה דעתם של אחדים מפקידי הברון על אדותם, פקידים צרפתים־יהודים, שלא פעם התבטאו על אכרי ראשון־לציון, אשר באו מרוסיה: „כל היהודים הרוסים אינם שוים את החבל שיש לתלותם עליו". הברון צוה לפקידיו לסדר את כל הענינים שהאכרים והבילויים יוכלו לצאת בזמן הנכון לעבודתם. האכרים והבילויים צפו בקוצר־רוח שיקנו להם סוסים, עגלות, מחרשות ושאר כלים הדרושים להם לעבודתם. אולם בא כח הברון לא רצה בדבר. וכשישאלוהו אכרים אחדים, למה אינו קונה את הכלים הדרושים, ענה שאינו מוצא בזה צורך. „הלא בין כה תברחו מכאן, תעזבו את המושבה וגם את א"י, ולמה להוציא כסף על כלים שונים, קבלו במזומן את הכספים שהברון קצב לכם לתמיכה, עד שתאכלו את כסף התמיכה ואז תסעו מן הארץ..." דברים מחפירים כאלה העליבו עמוק, עמוק את האכרים. ניצוץ האידיאליות עוד לא כבה אז בלבם. כלם התארגנו מיד למלחמה קשה בפקיד הברון ובשיטת־עבודתו המיוחדה. ישראל בלקינד היה המארגן

— ואני נוסע לא"י, — אמר בלקינד.

הפולני עמד כמבלבל מתמהון. הוא כבר לא היה הנער התמים כאז.

בלקינד ספר לו על מצב העם היהודי, על אגדת הבילויים, על אידיאליו ותקוותיו.

הפולני בקש אותו מאד שיכתב לו על מאורעות חייו ב„פלשתינה".

באודיסה נוכח ישראל בלקינד, עד כמה מעציב הוא מצב הבילויים בשאיפתם להגיע למחוז חפצם, לא"י. אף כסף להוצאות הנסיעה לא היה להם. כחולמים אמתיים שמו את כל תקותם בסיר אליפנט האנגלי, שעליו ספרו אז אגדות, כי הוא נוסע לקונסטנטינופול לשם ישוב א"י ע"י היהודים, וכי יש לו לתכלית זו סכום חמש מאות מיליון פונט. שני חברי „בילו" שבכר נמצאו בבירת תורכיה, קראו אליהם את בלקינד, אשר הוא מדבר צרפתית צחה, כי בלי השפה הזאת אי אפשר לנהל משא ומתן בקושטא. בבואו לעיר הזאת נפקחו עיני בלקינד עוד יותר בנוגע למצב הבלתי מזהיר כלל. האגדות על מיליוניו של אליפנט, היו יותר אגדות ממציאות. מלבד זה החלה באותו זמן הריבולוציה של המצרים נגד האירופיים, שגררה אחריה את שלטון האנגלים במצרים, היחוסים הדיפלומטיים בין תורכיה ואנגליה היו מחדדים, ואליפנט, אשר קדם היתה לו השפעה גדולה בבירת תורכיה, לא יכול עתה בתור אנגלי לעשות דבר לטובת הבילויים.

בין כה נאספו הבילויים בקושטא בדרכם ארצה ישראל. כל אחד עזב את האוניברסיטה, זנח את הלמודים. קצרה רוחם בתשוקתם לבוא בהקדם האפשרי לארץ חרימותיהם. סוף־סוף, אחרי יסורים ויגיעה רבה, השיגו את הסכום הנחוץ לכלם להוצאות הנסיעה לא"י. בתור מנהל של חבורת העולים הראשונה בחרו את ישראל בלקינד החביב על כלם. הדבוקה יצאה לדרכה לא"י.

בלקינד מספר על מסעו הראשון לא"י.

„בעישר בבקר, בי"ב תמוז, לפני שלשים וחמש שנים, עלינו עם חבילותינו על האניה. בלילה העבר לא ישנו, נפרדנו מאירופה, נפרדנו מחיינו הקודמים למען התחיל חיים חדשים בארץ אבותינו. וכשבאתי אל האניה, ירדתי אל ירכתיה, כמו הנביא יונה לפנים שברח מפני ה', ונרדמתי בפנה על חבילת חבלים".

אבל שנת בלקינד לא נמשכה. באניה היו גם נוסעים אחרים. לא חולמים־בילויים; היו יונים, תורכים, ערביים. אחר שעה קלה העירו הסטודנטים הבילויים את ישראל בלקינד ובשרו לו את הבשורה שנגנבה הקפה של הבילויים, אשר נסעו אתה לא"י להיות היים קומוניסטיים ושהכילה תשע־עשרה לירות תורכיות.

הבילויים, בלי פרוטה בכיסם, אבל ברכושם המוסרי הגדול בלבותיהם, המשיכו את מסעם לא"י. הם שרו בלי הרף את שירי גאולת ציון, ובשיריהם הרגשניים עוררו את לבות כל הנוסעים, התורכים, היונים, הערביים, והם היו נגשים אל הבילויים ובקשום לחזור ולשיר.

ביום הששי לנסיעתם בים, פגשו בקרבת האי קפריסין אניה שהלכה מא"י לרוסיה, לאודיסה, ובה נסעו יהודים שהממשלה התורכית לא נתנה לחם להכנס ארצה ישראל. הנוסעים המושבים האלה הזהירו את בלקינד ויתר הבילויים לבל יסעו ליפו ומוטב להם לחזור מאמצע הדרך, כי לא יתנו להם להכנס אל הארץ. אולם הבילויים, וישראל בלקינד בראש, לא נרתעו אחור ונסעו הלאה אל מחוז־חפצם, אל מטרתם בחייהם. כשראניה

לעתיד יותר מאושר ברוסיה. יחד עם הנוצות מכרי וכסתות היהודים, פרחו להם גם החלומות של אלה על מנוחה ואושר בארצות הגולה.

ישראל בלקינד מספר בספרו המענין „הצעדים הראשונים בישוב א"י" על דבר יסוד „בילו" כדברים האלה:

„הייתי סטודנט באוניברסיטה בחרקוב ויחד עם עוד חברים הלכתי ביום ידוע אל בית־הכנסת, לרגל הצום הצבורי שהֻכרז (האמצעי היחידי מאז ועד היום כנגד הפוגרומים. י. פ.). ישם היו עוד חברים סטודנטים, והחלטנו להתקבץ בערב בחדרי ולדון על מצבנו, מצב אחינו ברוסיה. כל אחד מאתנו הזמין את החברים אשר פגש בעיר, ונאספנו כשלשים תלמידים. התאספנו בערבים אחדים בזה אחר זה. היינו דנים על מצב אחינו מכל צדדיו ובאנו לידי החלטה, שחרפה היא לעם למלאות תפקיד כזה שמלאו היהודים ברוסיה, לא יפה הוא לעם, אשר יקר לו כבודו, לשמש לעמים אחרים, השוטמים אותו ובזים לו, ואת עניניו וצרכיו הוא זונח." וישראל בלקינד ארגן ויסד באותם הערבים את חבורת החלוצים הגבורים הראשונים בשביל ארץ ישראל. אז לא היה עוד לחבורה השם „בילו", שקבלה אחרי כן. על המכתבים ששלח בשם החבורה אל חברים חדשים שעמדו להצטרף אליה, היה רשום הפסוק: „דברו אל בני ישראל ויסעו". ישראל בלקינד וחבריו בהיותם ציוניים אמתיים, חשבו לבלתי נכונה את התעמולה והאגיטציה לאחרים שיסעו לא"י, והם, בלקינד וחבריו, החליטו לסדר ביניהם מיד חבורת צעירים לעלות לא"י, בתור חלוצים ראשונים. אז החלו להשתמש בתור שם לאגדתם בפסוק „בית יעקב לכו ונלכה", שמראשי תיבות שלו הרכב השם „בילו". ארגון הבילויים היתה לישראל בלקינד עבודה לא קלה. באותה אספה במוצאי הצום המפורסם בעשרה בשבט, שנערך בכל רוסיה כסגלה נגד הפוגרומים, היה על בלקינד להטיף מוסר לחבריו הסטודנטים, להוכיח להם את צדקת דרכיו.

באותם הימים נוסדו שתי חבורות־חלוצים ע"י בני הנעורים העברים הטובים ברוסיה, חבורת „עם עולם" היתה היסוד הקולטורי ליהדות ההוה בת שלשה מליון נפש שבאמריקה. חבורת „בילו" היתה היסוד לישוב ההוה בעל חמשים המושבות בא"י.

חבורת סוציאליסטים־אינטליגנטים יהודים יסדה את „עם עולם" ונסעה לאמריקה, לסדר מושבות קומוניסטיות חפשיות ברחבי אמריקה, ולפתר ע"י כך את שאלת העם היהודי במובן החמרי. באותו זמן יסד בלקינד את חבורת הבילויים, שתעלה לא"י להניח את היסוד למולדת עברית מיושבת באכרים וכורמים יהודים, לפתר את חיי־השעה של העם יחד עם חיי העולם שלו. אחרי יסדו את „בילו" לא יכול עוד לשקט ברוסיה, והוא נסע לאודיסה בדרכו אל א"י, משאת נפשו. בדרך לאודיסה נפגש עם חברו היחידי לחלומות בגמנסיה, עם קרולקה הפולני. הוא טיל אתו בגן, ומרוב שמחה על נסעו לארץ תקותו להגשים בה את חלומותיו, ספר את כל הענין לרעו הפולני.

— התזכור, קרולקה, את חלומותינו מאז? — שאל בלקינד.

— חלומותינו? — שאל הפולני תמה.

— בנוגע לתחית פולניה וארץ ישראל.

— אָ! — נזכר הפולני ואמר במנוחה: — עניננו אנו נחל מפלה (נאמרו הדברים האלה אחרי התקוממות פולנית בלתי מצלחה).

א"י בעיניו, צמחו בלבו, וגעגועיו הלכו וגדלו בהשפעת ספרי תולדות ישראל וההיסטוריה הכללית, שקראם ולמדם בהתענינות רבה כמו את הרומן הכי יפה. הגבורים הלאומיים של הימים הקדומים, הלוחמים הנהדרים בעד ארצם ועמם עשו רושם כביר על נפשי המתפיעת, החולמת והשואפת של העלם. נוספה גם השפעת הרומן העברי הראשון „אהבת ציון" מאת אברהם מאפו. הרומן הזה נשא את בלקינד בדמיון אל שדות יהודה והרי הגליל.

עוד בהיותו במחלקה השלישית בגמנסיה שבמוהילוב לא יכול לשבת במנוחה על ספסל הלמודים, אצל הספרים. בדמיונו ארג תכניות שונות איך להשיב את עם ישראל מן הגולה לארץ־ישראל, שממנה גורש לפנים. ובכדי לגשם בשביל עצמו את רעיון שיבת־ציון, החליט לחסך בהוצאות מזונו. מ„הקופיקות" (מטבעות רוסיות קטנות) שאמו נתנה לו לארוחת הבקר, חסך להוצאות הנסיעה לא"י.

על חלומות־ציון שלו לא יכול לשוחח אפילו עם חבריו בגמנסיה, שרבם היו בני מתבוללים והם חשבוהו לבעל־דמיון משֻגע. רק עם חבר אחד בגמנסיה יכול לדבר על תכניותיו ורעיונותיו הציוניים, רק חבר אחד הבין אותו, אולם חבר זה היה... פולני. כשהיה נפגש עם חברו זה, קרולקה, בין בגמנסיה ובין מחוץ לבית הספר, בהכינם יחד את השעורים, היו משוחחים על עתידותיהם והחליטו שיסעו לעבוד רפשיגדלו — ישראל בלקינד בעד תחית היהודים בא"י, וקרולקה בעד תקומת פולניה. אחר זמן ידוע עזב אותו גם חברו היחידי החולם כמוהו, קרולקה הפולני, והוא נשאר שוב בודד בחלומותיו, בין המספר הרב של גמנזיסטים יהודים מתבוללים, לועגים.

ישראל בלקינד למד בשקידה גדולה, למען הקדים עד כמה שאפשר לגמור את הגמנסיה. הוא החליט להכנס לאקדמיה למדעים החקלאים אשר במוסקבה, ללמוד על בוריו את מדע החקלאות, כי העבודה העקרית בא"י, היסוד העקרי בתחית העם העברי בא"י הלא תהיה עבודת השדה ויתר ענפי החקלאות. הוא אמר לחכות בעליתו לא"י עד אשר יהיה אדם מלומד, עד שיגמור את חוק למודיו. אבל מאורעות הימים לא אבו לחכות. בשנת תרמ"א פרצו פתאם ברוסיה פוגרומים רבים, ויהודים החלו לברוח בפחד גדול אל גבולות אירופה המערבית ולאמריקה. ישראל בלקינד, שכבר היה אז כמעט סטודנט, החל להטיף בחוגיו, כי בכדי להפטר לעולם מפוגרומים, נחוץ להשתמש במצב שנברא ע"י הפרעות, לא לבקש דירה ארעית אצל בעל־בית יותר נוח, אלא לאמץ את כל הכחות הלאומיים ליצור מולדת, אשר שם נהיה בטוחים מפני כל אסונות היסטוריים. הגירת היהודים צריכה לזרום — אל מולדתנו הקדומה, להחיותה מחדש תחיה כלכלית, תרבותית ומדינית, ואז נוכל להיות שם עם ככל העמים. תולדות הבילויים הראשונים צריכים להכתב באותיות זהב בדברי ימי עמנו האחרונים.

היו הדברים האלה מיד אחר הפוגרומים הראשונים בראשית שנות השמונים ברוסיה. אז התעוררו יהודי רוסיה מהתנומה והחלומות הליברלים שנסכו עליהם המנהיגים המתבוללים, בדבר עתיד מזהיר של שווי־זכיות גמור ברוסיה. העם הרוסי בקבלו את הרמז הראשון מגבוה בטא באופן חדיש ע"י הפוגרומים את יחסו האמתי לשכניו הבלתי רצויים, היהודים. יחד עם שבירת החלונות בבתי היהודים בהרבה ערים רוסיות, נשברו גם תקוותיה של היהדות הרוסית

ישראל בלקינד

יִשְׂרָאֵל בֶּלְקִינְד.

מעניינים מאד ורומנטיים־יפים הם תולדות חבורת החלוצים הראשונה שקמה להחיות את עם ישראל בא"י, זו חבורת ה„בילוים" (בית יעקב לכו ונלכה), חבורת הסטודנטים הלאומיים, הגבורים, אשר עוד לפני כארבעים שנה, מיד אחר הפוגרומים בשנות תרמ"א־תרמ"ב ברוסיה, זנחו את האוניברסיטה החרקובית ובגאוה הכריזו לפני כל היהדות שבגולה העולמית את סיסמתם היפה: „בית יעקב לכו ונלכה!" ובעצמם קמו ועלו מיד ארצה ישראל, להיות לאנשי שדה, עובדי אדמה ביהודה והגליל. מלאים עובדות רבות־תוכן ויופי רומנטי הם חייו של מחולל תנועת הבילויים, חיי החולם הנהדר ישראל בלקינד, אחד הבונים־הגבורים של חיינו הלאומיים החדשים.

יש־אל בלקינד אינו רק המחולל הראשון של תנועת הבילויים, כי אם גם המורה הראשון של בית הספר העברי הראשון בא"י, שיסד באמצעיו הוא בעיר יפו בשנת 1888. יש־אל בלקינד הוא הגיאוגרף הראשון והכי חשוב של א"י, שעבר אותה רגלי לארכה לרחבה ובקר גם את המקומות הנשמים בעבר הירדן, וכתב את הספר הגיאוגרפי הכי נכון על א"י. ישראל בלקינד הוא הריבולוציונר העברי הראשון בא"י, הלוחם הראשון בכל נפשו ומאדו נגד פקידות הברון המגֻנה ונגד שלטונה בישוב הא"י; הלוחם בעד חופש עמידה ברשות עצמן של המושבות הראשונות. הוא גם המורה העברי הראשון בא"י שקבל על עצמו ליצור שפה מדעית טרמינולוגית בעברית ללמודי הפיזיקה, האלגברה והגיאומטריה והשתמש בעצמו בפועל בטרמינולוגיה הזאת, שהנהגה אחרי כן בבתי הספר העברים, אשר נוסדו לאחר שנים בארץ. הוא גם כיום, אחר מלחמה כבדה בת ארבעים שנה, החולם את חלום ציון, חולם בין הפוליטיקאים הריאליסטים ובעלי העסקים המעשיים בישוב הא"י.

ישראל בלקינד נולד בשנת 1861 בעירה להִיסק, שבפלך מינסק. אביו, אחד המשכילים מדור־ההשכלה הראשון, מורה עברי, עזב למען בנו את העירה הקטנה ועבר לבוריסוב, אשר שם ניתן לישראל בלקינד החנוך הראשון. היות ובבוריסוב לא נמצא בית ספר תיכוני, עבר האב בגלל בנו למוהליב, ששם נכנס ישראל לגמנסיה הרוסית. אבל הלמודים הכלליים לא נתנו ספוק לנער העברי החולם והוא התנפל בצמאון גדול על הספרים והלמודים העברים. בן עשר כבר היה „בעל תנ"ך", ידע את התנ"ך כמעט כֻלו בעל פה, הַכל חשבו אותו לעלוי. התנ"ך מלא קסם את נפש העלם בעל הדמיונות. געגועים גדולים לראות את

כאשר פרצה המלחמה העולמית, ראה איזנשטט מראש, כמו יהודים רבים אחרים, שמלחמת־העמים הגדולה תכריע את גורל א"י, ועוד מראשית המלחמה התהלך הזקן החולה אבל בעל־החלום הצעיר, עם דמיונות מוזרים, חלומות שונים איך לכבש את א"י בשבילנו. הרמיונות האלה כל כך שלטו בו יומם ולילה, בשכבו חולה על מטתו ובטילו עם מכיריו בכרמים, שבכל שעת־כושר ישוחח עליהם, שוחח בעוז־עלומים. בדברו החל להאמין בעצמו אמונה שלמה באפשרות התגשמות דמיונותיו, למרות מה שהיו כמעט הזיות. דמיונותיו היו כאלה: הוא, החולה והזקן, שהפרינציפ שלו היה „על הארץ, או בתוך הארץ, אבל לא מהארץ", יעזב מיד בעודו חולה את הארץ ויסע לאירופה הבוערת, יבוא לבירת הנצחונות ברלין, יגיע עד השליט מנצח העולם הקיסר וילהלם, שהוא אדם בעל כשרונות, אמן, משורר והוגה דעות וישעוד לפני שנים התענין בציוניות ועם הד"ר הרצל שוחח כעם חבר דומה לו. והוא, איזנשטט, יפיל לרגלי הוד מלכותו, יספר לו על סבלות עם ישראל הקשים בגלותו ועל כליון נפשו הכביר לארצו שממנה גורש ויבקש אותו, את העתיד בקרוב להיות מושל העולם, יבקשהו כעברי גאה, כמדבר בשם העם הזקן, למסור את „הארץ בלי עם, לעם בלי ארץ". ובהגיתו בדמיונותיו האמין גם שיצליח לגשמם במציאות וכי ישוב ישיב ארצה ישראל עם בשורת־הגאולה.

החלומות היפים, ההזיות הלוהטות. חזקו, הבריאו את הזקן, החולה, עשוהו כמעט לצעיר, ובחפצו לגשם את חלומו היפה, נסע מן הארץ כמעט בלי אמצעים, נסע לאירופה הבוערת באיש המלחמה. רק מדבר אחד פחד, מתוצאות מחלתו, שמא תהיה לו זו למפריע בהגשמת חלום חייו היותר יפה, החלום המשיחי. זוכרני שבעמדי על החוף בלוותי אותו אל האניה ומשכיל עברי זקן מיפו, בהפרדו ממנו אמר אליו: ותחזינה עינינו בשובך לציון בגבורה ובשמחה", ירדו דמעות רותחות מעיניו, עיני איזנשטט, מגודל השמחה והצער יחד. לבו נבא לו, כנראה, שהוא נפרד מא"י בפעם האחרונה, נפרד מהארץ שלה הקריב את כל חייו.

בבואו לאירופה נעשה מיד מחלומו מה שנעשה מכל חלומות חייו, חלום ההתקוממות במגדל־דוד בירושלים נגד תורכיה ועוד. הוא התישב בזמן המלחמה לא בבירת הנצחון ברלין, שאליה לא נתנוהו אפילו לבוא, כי אם בשויצריה, ארץ השלום היפה, בג'נבה העיר. שויצריה היפה, הדומה בהריה לא"י, הזכירה לו את ארצו, והוא חלה עוד יותר מגעגועים, נשבר עוד יותר ברוחו. בכדי למצוא תרופה לנפשו אמר לבוא אל מרכז יהודי גדול, אל יהדות אמריקה. הוא כתב בנוגע לזה מכתבים על גבי מכתבים אל ידידו הטוב ל., מי שהיה חבר „בני משה" שהיה אדם עשיר באמריקה. במכתבים בקשו לשלח לו במקום תמיכה מזמן לזמן — דמי הוצאות לאמריקה. הוא רוצה להיות בין יהודים ולעבוד בין יהודים, אם לא — יצא מדעתו מרוב בדידות. הידיד הטוב ל. לא שמע לתחנת איזנשטט, לזעקת־לבו, וכסף להוצאות הנסיעה לא שלח לו. רק בשלשה מאמרים קצרים, קורעי־לב, השמיע איז. מג'נבה את אמריו בעתונות העברית באמריקה. עזוב ונדח חי בג'נבה את ימיו האחרונים על אדמות. הבדידות ושממון־חייו החֱלו אותו עוד יותר ברוח, עד שיצא מדעתו למחצה. באחד הלילות נעלם, ומצאוהו מסתובב ברחובות ג'נבה משוגע לגמרי, מדבר דברים בלתי ברורים של יהודי מטורף הוזה הזיה משיחית. בחדשי חייו האחרונים סבל יסורים גדולים, והמות בא אליו כגואל ושחרר את הנשמה הגדולה והיפה מהגוף השבור.

יבינו אותו. ודבריו על מוסדות ציוניים ידועים בא"י והנגוד שבין פעולותיהם ותעודתם, נשמעו בריצינות גדולה מאת כל צירי הקונגרס. נאומו עשה רושם כביר. נשיא ההסתדרות, דוד ולפסון, חרק בשניו מקצף וכעס על פקיד־הבנק הא"י הזה, שהוא, ולפסון, הנהו גבוה מעל גבוהים עליו. מי יודע אם לא אז כבר, בקונגרס, החליט להפטר מאיז. בתור פקיד האפ"ק, להפטר ממנו בכל אופן שהוא, ולעשות ע"י כך בלתי אפשרית את כל פעולתו הציונית־הצבורית; מי יודע אם לא החליט כבר על הקונגרס את אשר בא־כחו הנאמן בא"י, ז. ד. לבונטין, הוציא אחרי הקונגרס לפועל באופן כל כך מכוער.

איז. שב ארצה ישראל. אחר זמן קצר היתה בירושלים מועצה חשובה של העסקנים היותר חשובים על עניני הישוב. איז. וראש הבנק, לונטין, היו גם הם במועצה. דנו על איזו פעולות ישוביות חדשות. איז. העיר כי בפעולות החדישות מחויב הבנק להופיע כמוסד לאומי־ציוני, אשר נקדת עמדתו היא נעלה מזו של בנק רגיל השואף רק לרוחים ואחוזים. ז. ד. לבונטין כבר ידע, כנראה, את החלטת ראש המוסדות הכספיים הציוניים ולפסון, והוא פנה לאיז.: „אם אין פעולות הבנק שלנו מוצאות חן בעיניך והנך מרשה לעצמך לבקרן בגלוי, לא לך להיות להבא פקיד הבנק!"

ההודעה המעליבה נאמרה בנוכחות כמה עסקני־כלל חשובים. החלפו איזו דברים חריפים בין איז. ולבונטין, והאחרון דרש מהראשון מיד במועצה למסור לו את המפתחות של הקפה. הדרישה נמלאה באותו מעמד.

כשהמאורע המעציב נודע אחרי ימים בכל ארץ ישראל, „מדן עד באר שבע", היו במקומות רבים אספות מחאה, שבהן יצאו בדברים חריפים מאד נגד המעשה הבלתי־יפה שנעשה ביחס לאיז. וכשׁשמע המאורע המעציב הגיע לעולם הציוני בחו"ל, גרם להתרגזות גדולה נגד מנהל הבנק בא"י ונגד ההנהלה הציונית. רוב המחאות באו מרוסיה, אשר שם היה איז. חביב מאד והציוניים היותר מסורים ועֵרים נמצאו שם. המנהיג הציוני מ. מ. אוסישקין שלח בטלגרמה אולטימטום אל הנשיא ולפסון, בדרישה שאיז. יוחזר מיד לפקידתו, ואם לא, תהיה מהפכה נגד ההנהלה הציונית. דוד ולפסון, קר הרוח ובלתי נבהל ברוחו, לא נפחד מהציוני הרוסי הנלהב אוסישקין והריבולוציה שלו, ואת איז. למשמרת פקודתו בבנק, לא החזיר. ואת כל המאורע השתיקו. האדם החשוב, העסקן הנאמן, הבקיא בעניני ארץ ישראל, נדחק מפעולותיו בבנק. יסורי הנפש הגדולים, שגרם לו המאורע הזה, נתנו מיד אותותיהם בגופו, במצב הבריאות שלו. הוא עוד המשיך את עבודת־הכלל שלו בארץ. העסקנים הכי חשובים התיעצו אתו. הוא גם הרציא שורת הרצאות על התפתחות הישוב. כתב מאמרים חשובים ב„השלח" ו„העולם" ובכתבי־עת אחרים על המשק הלאומי במושבותינו, שהוא הכירו וידעו היטב. הוא נישא הרצאה באספת הפועלים החקלאים ביהודה, והפועלים קבלוהו בהתפעלות ואהבה. ואולם אפשר היה בכל זאת להכיר בו שאיננו עוד אותו איז. הקודם. לפני פרוץ המלחמה העולמית, מצאתיו חולה גוף, כלי שבור, אדם נדח. גרנו זמן ידוע במושבה ראשון לציון, קרובים זה לזה, הוא בא אל המושבה לתקופת הענבים, בתקוה להתרפאות מהענבים, אולם את רוב הזמן בלה חולה במטתו. בכל ערב בקרתיו ונהלתי אתו שיחות על שאלות ישוביות שונות. בדבריו כבר לא היו אותם הטונים האופטימיסטיים אשר לפנים. גופו החולה, השבור וההרוס השפיע גם על רוחו לשברו.

קנו בכסף מלא סוסים וסוסות טובים לרכיבה ונסעו מיפו לתור את הארץ. את המקום אשר ימצא חן בעיניהם ביותר לעבודת אדמה ולגדול בהמות יקנו. הם חזרו מנסיעתם על פני הארץ עם הצעה ברורה לבנק הציוני שזה יהיה בעזרתם בקנית שטח אדמה ידוע בגליל למושבה. ואולם דבריהם מצאו את אזני מנהל האפ״ק אטימות. אחר משא ומתן ממושך עם הבנק, עזבו בדאבה את הארץ, באשר נוכחו כי הבנק הציוני אינו רוצה לעשות בגללם דבר.

יהושע איזנשטט השתדל להשפיע על הנהלת הבנק שתעזור לקוקזיים לקנות את שטח האדמה. אולם הוא היה יחידי, ובתור יחידי חסר־אונים היה לעשות דבר־מה בעדם. ראיתי את עצבותו הרבה בבואו מירושלים ליפו להפרד מחבורת הקוקזיים בנסעה לרוסיה. הוא נחמם כי יבואו בקרוב עוד פעם לא״י והקרקע יקנה בשבילם. בעיניו נצנצו דמעות. עובדות כאלו הכאיבו לו עד מאד והוא לא יכול נשוא עוד. הוא החליט כי צריך לצאת בגלוי כנגד המצב המעציב הזה, לספר את כל האמת המרה והמעציבה, להודיע לעולם הציוני והיהודי על המכשולים והמכשילים הראשיים המפריעים להתישבות היהודים בא״י.

הוא רצה שאת האמת שלו ישמע כל העולם הציוני, ובחר לשם זה את המקום הכי מתאים להשמיעה, את במת הקונגרס הציוני. לקונגרס הציוני התשיעי הציג את הקנדידטורה שלו בירושלים, אשר בין הציוניים שלה היה חביב מאד והוא נבחר לציר ע״י רוב גדול. ע״ז עורר עליו את חמת ראש האפ״ק, שעוד קודם היתה עינו רעה בו בגלל חלומותיו ומעשיו האידיאליים, ביחוד בגלל יחסו הטוב לפועלי־דפוס שובתים בירושלים. פועלי־דפוס, שאת קרן־השביתה שלהם לא רצה הבנק אפילו לקבל לפקדון... בעד יחסו הטוב לשובתים הפצו מנהלי הבנק להרחיקו להרשים אחדים מעבודתו בבנק, במצאם תואנה לישלחו לאסף חמר סטטיסטי, עד שתזדמן שעה יותר מכשירה לעשות אתו את החשבון כראוי ולהפטר ממנו בבנק לגמרי.

כאשר ראה נשיא ההסתדרות הציונית, דוד ולפסון, את א״ז. על הקונגרס הציוני, הקונגרס התשיעי בהמבורג, ומה גם בתוך האופוזיציה, שולפסון כל כך נלחם נגדה, חרה לו הדבר עד מאד. הוא ירא כי א״ז. יספר באזני כל הקונגרס את האמת על פעולותיו היפות של הבנק הציוני בא״י. הוא ראה מראש גם את הרושם החזק והמסכן אשר יעשו על הקונגרס הדברים שישמעו מפי סגן מנהל הבנק בירושלים. בתור נשיא ההסתדרות הציונית בקש אמצעים למנוע את א״ז. מלדבר מעל בימת הקונגרס. יהושע א״ז. היה בעצמו בעל טעם במדה כזו לבלי להשמיע מעל במת־הקהל הגדולה עובדות פרטיות על העבודה המזיקה של הבנק הציוני, למען לא להזיק לעניני ההסתדרות הציונית בעולם. אולם באזני מנהיגים ציוניים חשובים ומנהלי הבנק ספר את כל אשר היה בלבו, את כל אשר ידע. ולפסון בהודע לו הדבר ובהיותו בטוח שא״ז. יגיד את הדברים האלה גם מעל במת הקונגרס, החליט להשתמש באמצעי־ערמה ולערוך את הדברים ככה, שגם אם ידבר בקונגרס, לא יבינוהו רוב הצירים. האמצעי היה כזה: בישיבת הקונגרס שא״ז. עמד לדבר בה היה ולפסון יו״ר. א״ז. קבל רשות הדבור. בהופיעו על הבמה נתקבל בהתפעלות מכל הקונגרס. דוד ולפסון היה פתאם לחובב נלהב של השפה העברית, שרוב הצירים לא הבינוה. בתתו לא״ז. את רשות־הדבור, בקש אותו מאד בעברית: דבר עברית! א״ז. שהיה קנאי עברי ונואם מצוין בעברית, לא נאם אז בעברית, כי הבין את כונת ולפסון, והוא נאם ביהודית מדוברת, ברצותו שכל חברי הקונגרס

הארץ הזאת בתעמולתו הציונית. ביחוד הקדיש את כחותיו ומרצו למוסד הישובי הכי חשוב, הבנק הציוני. אחר זמן ידוע היה לסגן המנהל הראשי של הבנק ביפו. אחר כך היה ממיסדי סניף־הבנק בירושלים וסגן־המנהל בו.

לערך בשנת תרע"א אירע לו מאורע־חיים חשוב, אשר היתה לו השפעה קשה על חייו לעתיד ועל עבודתו־הצבורית להבא. הכונה היא לסכסוך ולפסון־לבונטין־איזנשטט. מאורע הבנק הציוני שאירע הודות לולפסון ונאמנו בא"י ז. ד. לבונטין כנגד א"ז., בגלל חפצו להודיע לעולם הציוני את האמת המעציבה והמרה מא"י, — מאורע ששם אז כמרקחה את כל השוה.

וזה הדבר:

בירושלים לא הסתפק א"ז. להיות רק פקיד חשוב בסניף הבנק הציוני. הוא שאף בכל נפשו לעשות דבר גדול בעניני הישוב, שאף לברוא בא"י מצב כזה, שתהיה הארץ כח מושך לא רק לתירים ציוניים, כי גם להמוני העם הרחבים מכל ארצות הגולה. הוא רצה שעבודת הבנק תהיה מפנה אך כלפי מהלך זה. לא פעם דבר וכתב ברוח זה.

„מדי שנה יבואו לא"י מארצות הגולה שמנה מיליונים פרנק. מה איפא אנו עושים בסכום הזה? חרפה היא להגיד שעל הרוב אין הסכום הזה מועיל כלום לארץ, ולהיפך, יש והוא מזיק לנו. עם המיליונים באים לארץ גם כחות עברים צעירים, בריאים ורעננים, עם לבבות מסורים, רחבים. באים גם יהודים אמידים הרוצים והיו יכולים להתרגל לתנאי הארץ. ובכל זאת חוזרים כלם, מלבד חלק קטן מאד, חוצה לארץ כלעמת שבאו. עינינו רואות את האחים־המהגרים הבאים לארץ מכל פנות התבל, מהרי קוקז, מחצי אי ערב הגדה, מכל העולם הישן והחדש. הלב מרגיש עם שבי־הגולה, הבאים לחיות בציון ולהחיות אותה, את געגועיהם. אבל ידוע לך כי האחים האלה יסעו מציון בלב דואב, והרי־יהודה ועמקיה היכולים להחיות עם רב, יוסיפו להיות קודרים בשממונם, כקדרותם במשך אלפים השנים שעברו. בהרגישך כזאת, תתקפך תשוקה נוראה להרים אבן כבדה ולסקל בה את האח הראשון אשר יפגיש בדרכך. נדמה לך כי הוא האשם בדבר, שהנודדים־האחים לא יכלו להשתקע בארץ".

א"ז. בתור אחד העסקנים היותר חשובים בארץ, בתור אחד מנהלי הבנק הציוני, ידע למדי במי האשם ועל מי להשליך את האבן, מעשה שאמנם עשה אחר זמן, כשהגיעו הדברים לכך שלא יכול עוד נשוא. באותו זמן באו חבורות ושליחים מארצות הגולה, ביחוד מרוסיה. באו עם כסף לקנות קרקע למושבות חדשות. הבנק הציוני היה מחויב לקדם חבורות ושליחים כאלה בעצה ובמעשה. והנה הוא לא התענין כלל וכלל בהם. השליחים נסעו במפח־נפש, לפעמים גם בקללה למנהלי־בנק ציוני שכאלה, שיכלו לעשות, אבל לא עשו מאומה למען אפשר להם להשתקע בארץ.

בתור דוגמא לרשלנותם של ראשי הבנק הציוני אביא עובדה בחבורת יהודי קוקז. חבורת יהודים הרריים גבוהים, גאים, חזקים, רובם עובדי אדמה, באו ארצה ישראל עם סכומי כסף מספיקים, לקנות אדמה למושבה קטנה. יהודים מעניינים היו, לבושים בבגדיהם הקוקזיים הצ'רקסיים, מאכלותיהם חגורות בצדם. לא בנים יפים ובריאים הרבה כאלה לעמנו. מיד לבואם לארץ לא חפצו לסמוך על „ההרים והגבעות" שהבטיחו להם הציוניים ברוסיה. הם

יסוד האגדה נקבע בכונה ליום ז׳ אדר (בשנת תרמ״ט) באותו יום בשנה שנולד בו לפי האגדה משה רבנו. את השם „בני משה״ נתנו לאגֻדה בגלל האגֻדה המתהלכת בין היהודים שמ„בני משה״ תצמח הגאולה. האגֻדה משכה אליה את העסקנים הכי גדולים, את משה ליב לילינבלום, עמוד חובבי־ציון, ואת המנהיגים הציוניים בהוה, אוסישקין וד״ר שמריהו לוין.

איזנשטט נבחר בתור מזכיר האגדה. הוא נישלח על פני רוסיה למשוך חברים חדשים לאגדה. והוא הצליח למשוך אל האגדה גם את ר׳ שמואל מוהיליבר, ואף שהאחרון לא נעשה לחבר רשמי, ברך את א״ז. לפעולותיו ופעולת האגדה.

א״ז. עבד בכל מרצו בשביל אגדתו החביבה, אשר על ידה היתה צריכה לבוא גאולת העם. בדבריו אשר יצאו מקרב לבו הביא את שומעיו לידי התרגשות ודמעות ומשך אל האגדה הרבה מן האישיות העבריות הנכבדות ברוסיה. בורשה משך אל „בני משה״ את המנהל הראשי של האפ״ק בא״י כיום, את ז. ד. לבונטין, אשר בכה בדמעות בהספחו אל האגדה. א״ז. ואחד־העם היו אבות האגדה. השביעה „בשם אלהי ישראל״ והמאמרים שדקריאו בהוסדה ושהקירו דמעות מעיני החברים, נתחברו ע״י א״ז.

ואולם החיים ברוסיה, — בגלות — לא נתנו ספוק לרוחו, רוח איש אשר שאף לשלמות בכל דבר ולגאולה שלמה של העם בארצו. הוא נסע לארץ ישראל ונכנס אל החיים „עבודת־הכלל״ שם. הוא עבד באמונה ושלא על מנת לקבל פרס. בבואו בפעם השניה לא״י מצא את מספר המושבות גדול יותר אבל גם במצב יותר מעציב. רכילות שררה בין עסקני הכלל הארצישראליים. היתה התקופה המעציבה של הספסרות המבהילה, ספסרות בקרקעות א״י, אשר לא אגֻדה אחת בא״י ששלחה את שליחיה לקנות אדמה, הפסידה בגללה את כספה. שליחי אגדות עזבו את הארץ בכאב לב ובקללה לעסקני־צבור ספסרים כאלה שתפסו מקום בא״י. א״ז. נשמר מפני הספסרים והספסרות בקרקע כמפני הדֶבר. אף פעם לא רצה לקבל שכר עמל וטרחה בפעולותיו הקשות בגמר קנית קרקעות. שכר שהרויח ביושר — משך ידו מלקחתו, בו בזמן שהיה זקוק לו מאד. הוא בחר לגור באהל דל במושבת הפועלים הזעירה „ודי חנין״ ולכלכל את נפשו בלחם וזיתים. בתנאים אלה עזר ליסוד המושבות חדרה, קוסטינה, רחבות, מטולה ומשמר הירדן.

זמן רב לא רצה לקבל משרה צבורית בשכר. זה היה נגד הוכחתו. והנה היחס הרע של פקידות הממשלה לישוב העברי החדש אלצתהו לבוא לידי פשרה בדעותיו והוכחותיו, והוא קבל משרה של מנהל בבית־הספרים שערי־ציון, ביפו, אשר נוסד על שם ליונדה. באותו זמן היה גם למזכיר ועד הפועל של חובבי־ציון בא״י ועורך המכתבים מא״י שנשלחו במשך חמש שנים בשתי מאות אקסמפלרים לחובבי־ציון היותר חשובים בארצות הגולה.

בכל המוסדות הקולטוריים בארץ היה א״ז. אחד המיסדים, והכי חשוב ביניהם. עם דעתו התחשבו הכל. אחר זמן ידוע היה הוא למנהל הועד־הפועל של חובבי־ציון בארץ, במשך חמש שנים.

הופעת הד״ר הרצל בעולם העברי הלאומי עם הציוניות הפוליטית המדינית שלו, עוררה אצל יהושע א״ז. התפעלות. הוא שוב עזב את א״י ונסע לרוסיה ועבר על פני

הפוגרומים שהתחוללו אז נגד היהודים ברוסיה כסערה, הפכוהו לחובב ציון נלהב. בהיותו איש־אמת וישר, חשב כי למען עשות דבר בשביל תחית א"י צריך לנסוע, לחיות ולעבוד בה.

בהיותו בן עשרים ותשע, קרו מאורעות שהוכיחו לאיז. את כל אפסותו בחייו. „הפוגרומים, אף שלא היו בסביבתי, — אמר איזנשטט — הפילו עלי יגון גדול, דכאוני עד עפר בתור אדם, ונדר נדרתי להקדיש את כל ימי חיי לתחית עמנו בארץ אבותינו וגעגועי לא"י התחזקו מיום ליום".

ובהיותו איש בן שלשים עזב איז. את כל עסקיו ברוסיה, עזב את הגלות ואת ביתו ואת אשתו וילדיו ונסע ארצה ישראל. בבואו לא"י היה הישוב החקלאי בראשית התפתחותו. רק מושבות אחדות נוסדו והיו תלויות כלן בחמר בברון אדמונד רוטשילד. היתה זו תקופה מעציבה בישוב החדש, ועקבותיה עוד נכרות במושבות אחדות עד היום הזה. פקידי הברון התנהגו באותו זמן עם האכרים כעם משועבדים להם. הם חפצו לאלץ אותם לחתם, כי אינם אכרים על קרקעם, כי אם פועלים שכירים ועליהם יהיה לעזב את המושבה אם יצוה פקיד הברון ובכל עת אשר יצוה. העתונות הא"י, העתון ה„צבי" שהוצא לאור בירושלים ע"י בן־יהודה וגם ה„מליץ" של אר"ז בפטרבורג, עמדו על צד הפקידים. איזנשטט החל להלחם כנגד מצב כזה, להלחם בכל המרץ שלו. הוא היה אחד מן המתקוממים הראשונים נגד הפקידות. הוא יצא במחאה גלויה נגד הפקידות ומעשיה הבלתי יפים, במחאה בשני העתונים ה„מליץ" ו„הצבי" הנזכרים. מי שידועים לו תנאי אותו זמן, ידע להעריך את עוז רוחו של איז. בלחמו הראשון בעד עמידת המושבות בא"י ברשות עצמן. פקידי הברון גם נבהלו מפני הריבולוציונר הצעיר יהושע איז. ונהלו נגדו מלחמה, בלי להרתע גם מאמצעים מגונים, אכזריים. במושבות שהיו תלויות בפקידות של הברון, אסור היה לאיז. להמצא. רק לעתים רחוקות עלה לו לבוא בחשאי אל אחת המושבות ולהפיץ את התעמולה שלו בין אכריה. ללון במושבה אי־אפשר היה לו. כשחלה פעם באחת המושבות לא נתנה הפקידות רשות לתת לו רפואות מבית־המרקחת של המושבה, רפואות בשביל האגיטטור הריבולוציונר. אילם איזנשטט לא נרתע מפני כל, במלחמתו נתקשה רצונו עוד יותר. את כל המרץ שלו הקדיש לישוב העברי. עזר הרבה לבנות ולבסס את המושבה גדרה של הסטודנטים החיקובים, הבילויי"ם, שבבואו לארץ עוד לא היו להם בתים. מאמרו העברי החזק והלבבי „עת לבנות גדרך" עשה רושם גדול ועזר לקבוץ כספים לבנות בתים לבילויי"ם. הוא גם עזר ליסד את הסתדרות הפועלים הראשונה, „אגדת הפועלים" המפרסמה. מאמרו „אנקת עמלים" ב„המליץ", על הפועלים העברים בא"י, עשה רושם בחוגים ידועים בחו"ל והכנים כסף לקפת הפועלים. עוד עבודות חשובות עשה אז בארץ.

לשם עניני הישוב עזב לזמן ידוע את הארץ ונסע לרוסיה. שם כתב שורת מאמרים חשובים על המצב החברתי והכלכלי של המשק היהודי הלאומי בא"י. במאמריו רצה לעורר את השומת לב אותן הספירות שיכלו וגם רצו לפעל בעד א"י, אלא לא ידעו איך ומה. הוא נפגש גם עם הסופר וההוגה העברי הידוע אחד־העם, ושניהם עם עוד ששה עסקני־צבור וסופרים: אברהם אליהו לוברסקי, זלמן עפשטין, רבניצקי ועוד יסדו את האגדה המפרסמה „בני משה".

יְהוֹשֻׁעַ אַיְזֶנְשְׁטַט.

בתולדות הישוב העברי החדש בא"י תתפס פעולתו של החולם ואיש־המעשה, הצנוע יהושע איזנשטט, פרק יפה, חשוב — בגלל המלחמה העקשנית, האמיצה שנהל בעד א"י ובא"י, לשם חיים עבריים לאומיים יפים, חפשים ביהודה וגליל. הוא היה אחת האישיות הכי יפות בתנועה החובב־ציונית, הרומנטיקן הגדול של תנועת הבת־ציון. וגם בעסקי שנים רבות באמונה בצרכי צבור ובנהלו כאיש המעשה עבודות־ישוב, לא חדל ביחד עם זה מהיות ממשפחת בעלי־הדמיון, אח ברוח ל„דון קישוט" שלנו מיכאל הלפרין. הרבה מרעיונותיו של איזנשטט היו דומים לאלה של הלפרין. ומענין הוא, שהאיש הזה, החובב־ציון, הלאומי, הסופר הפובליציסט העברי, אחד ממיסדי האגדה הבלתי־ריבולוציונית „בני משה" התהלך תמיד עם רעיונות ריבולוציוניים, עם תכניות התקוממות, מרידה לגשם באמצעיתן את הציוניות בחיים. האיש הזה היה חידה פסיכולוגית, לא הכל הבינוהו בארץ. הדור הישן שבארץ ירדפו בגלל חלומותיו, דמיונותיו, ובשביל הדור הצעיר, הפועלים, השומרים, היה הלוחם הזקן בעל הנפש הצעירה—בלתי מובן עם חלומותיו הבלתי נתנים להתגשם. על אפיו, חלומותיו, מעשיו יש לכתב ספר שלם.

יהושע א"ז, אשר בא"י שנה את שמו לברזלי, נולד בו' אלול תרע"ט, בעיר קלֶצק ברוסיה. מצד אביו היה מנִינֵי ר' מאיר איזנשטט, מחבר הספר „בעל פנים מאירות". אמו, שנפרד ממנה בילדותו, היתה אשה מצוינה מאותו דור. היא ידעה עברית ואת הספרות התלמודית.

בהיותו בן ארבע הכניסוהו ל„חדר". בן תשע כבר יצא לו שם בעירתו בתור „עלוי". הוא כבר למד באותו זמן ספרי חריפות כ„קצות החושן" ובעצמו כתב „חדושי תורה". את חנוכו השלים בוילנא, אשר בה למד מלבד הלמודים העבריים הישנים, גם רוסית, גרמנית, מטמטיקה, גיאוגרפיה והיסטוריה. בוילנא התעורר בו הרצון ללמוד באופן שטתי. הוא נתקבל לגימנסיה הרוסית, למרות רצון הוריו. אביו חלה בגלל זה מהתרגזות. הנער איזנשטט לא יכול נשוא את צער ודאבון־לב אביו, ועד כמה שגדל חשקו ללמד, נאלץ בכל זאת לעזוב את הגימנסיה. בן שש־עשרה השיאו לו אשה, כמו לכל הבחורים הרכים בשנים בעת ההיא. חמש עשרה שנה אחרי כן עסק במסחר. אולם עולם המסחר היבש לא נתן ספוק לחולם הזה. בשנות עסקו במסחר למד וקרא הרבה, התמסר לעסקנות צבורית ופילנטרופית. העסקנות הפילנטרופית הביאה אותו אל הרעיון שעל היהודים להתישב על האדמה לעסוק בעבודה חקלאית ולחדול לסחר. בכל הרצינות התמסר לשאלות ישוביות ברוסיה.

יהושע ברזלי (איזנשטדט)

ומרה אז ההכרה כי פתרון נסתר. הוא חשב על כל עברו, ביחוד על שנות עמלו וסבלו בפתח־תקוה ושאל את השאלה אם לתועלת היא העבודה הזאת, אם לא ישארו מיסדי פ"ת הראשונים והאחרונים בישוב החקלאי, בישוב החדש? המחשבות, הספקות האלו, ואולי מצב רוחו העיקו עליו כל כך עד שבכה כילד קטן. בבואו ללונדון בפעם הזאת החליט לשהות שם עד אשר ירויח סכום כסף גדול, שיתן לו את האפשרות להשתקע בא"י לבלי לעזבה. בבירת אנגליה עסק במסחר־בתים עד שרכש לו הון של שלשת אלפים לירות. כאשר שב ארצה ישראל וראה כי המושבה פ"ת אינה מתפתחת כלל כרצונו, התישב ביפו למען בנות רבע יהודי בעד ישוב יהודי. כבר ישבו בעיר זו איזו עשרות משפחות יהודים בבתים ערביים, אפלים, צרים. זרח ברנט קנה כרם בן עשרים אלף אמה (כיום הרבע נוה־שלום). הוא שלם פחות מפרנק אחד בעד אמה. קרא מיד לאינז'נר, חלק את שטח הקרקע לשלשה רחובות והניח גם את היסוד לבתים הראשונים. האנשים אשר הזמין להיות נוכחים בהנחת אבני היסוד לבתים הראשונים ברבע היהודי החדש, לא רצו כלל לבוא על פי הזמנתו, כי בן־חול ממש היה עליהם לעבור ממקום מעונותיהם לרבע החדש וגם צחקו לזרח ברנט „המשגע". הנה מוצא לו אדם עסק להשקיע את כספו בשממה! הם נדו לו ברחמים. לא יכלו כלל לתאר להם שבמקום שמם זה יהיה בזמן מן הזמנים ישוב יהודים. אחר הנחת היסוד בנה את הבתים. אולם יהודי יפו לא רצו להתישב בבתיו, ביראם מפני הערביים. ופחדם לא היה פחד שוא, אחרי ימים אחדים התנפלו ערביים בלילה על זרח ברנט בבתיו ובעמל רב עלה לו להציל את חייו בבקשיש הגון. כעבור איזה זמן שנו יהודי יפו את דעתם על זרח ברנט „המשגע". הם גם החלו לגור בבתיו, ברבע היהודי החדש. הודות לזה וגם הודות לנסיעה אחת אחרונה ללונדון, ניתנה לו אפשרות לבנות חמשה עשר בתים חדישים, ובמשך הזמן הוסיף לבנות, בתים וגם חנויות. הוא נתן קרקע ועזר לבנות את תלמוד־התורה הגדול, בנה שני בתי כנסיות, אחד בעד בעלי־מלאכה והשני בעד יהודים סתם, מתפללים ולומדים. הוא בנה חלק מהרבע נוה־שלום, חמשים בתים, מלבד חנויות ובנינים צבוריים. והנה חי הוא ביפו, הגיע כבר לשנת השמנים, אבל מלא עודנו בשיבתו עוז רוח ומרץ.

רשיון. היה או סוף הקיץ. בקיץ עוד אפשר היה לגור באהלים וגם תחת כפת השמים, והנה החלו הרוחות וגם הגשמים ולגור בחוץ היה מסוכן מאד. והנה עצו האנשים עצה, פתו את הז'נדרם לבקר בעד „מדז'ירה" ליום את הכפרים הערביים הקרובים במשך ימים אחדים בשבוע ולהעלים עין כשישימו גג על הבית ואז תהיה זו עובדה שאין לבטלה, על פי החוק הטורקי. כאשר ראה הז'נדרם אחרי כן את הגג על הבית, הלשין בעצמו לפני פקידות הממשלה ביפו. הפקידים לקחו שוב כסף בקשיש בגלל הגג, אולם הבית נשאר שלם. כאשר היה להם בית לגור, התמסרו יותר לעבודה, הם גם התרגלו למקום ולעניניהם החקלאיים וידעו עת לכל עבודה, ומה שזרעו הכנים להם פרי. כבר ראו ברכה מאדמתם. והנה זרח ברנט ודוד גוטמן זכרו את הירושלמיים אשר קראו להם בחוצות משגעים. הם זכרו גם את ימי הדורות הקודמים לפני אלפים שנה כשהעם העברי היה עם אכרים נורמלי, והם רצו בתור יהודים חרדים לקיים את מצוות התורה ויטעינו מספר גמלים עם הפירות היותר טובים לתרומה ומעשרות ויביאום ירושלימה כמו אבותינו הקדמונים. בשכונה היהודית מאה־שערים הורידו את הפרי מהגמלים וביום־חג אחד הזמינו את הרבנים והדינים וכל הכהנים והלויים אשר בירושלם, ערכו סעודה גדולה על פי מנהגי בני ישראל והלקו את התרומות והמעשרות לכל הכהנים והלויים העניים, וברכו את ברכת שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה, על אשר זכו להביא אחרי אלפים שנה את הפרי הראשון לתרומה לירושלים. שלשה ימים שמחו וערכו סעידה. ואותם הירושלמים שלפני שנים מספר קראו אחרי קוני אדמת המושבה הראשונה „הנה הם הולכים המשגעים", שמחו יותר מכל בסעודת אנשי פתח־תקוה ושרו בקול גדול מכלם: „הם אינם משגעים". כבוד מיסדי פתח־תקוה גדל מאז מאד בעיני אנשי ירושלים, והראשונים השתמשו במצב הזה והחלו לארגן מקרב טובי אנשי ירושלים חברים חדשים לקנית אדמה חדשה בשביל פתח־תקוה ולהחל לעבוד בכחות חדשים וגדולים מהקודמים. השתדלויותיהם הצליחו, אנשים חדשים התישבו במושבה ואחרי־כן נקנה גם שטח קרקע חדש, גדול, והמושבה החלה להתפתח ביתר מהירות.

קשר המסחר שהיה לזרח ברנט עם לונדון הפריעו מלהשוב עד ישיבת קבע בא"י בלי לנסוע עוד ממנה. להפך, קשר־עסקים זה הטרידהו תדיר ברעיון לעזיב את הארץ לזמן ידוע. ואחרי שנות עמל, סֵבל אחדות בפתח־תקוה אמנם נסע שוב לונדונה להיטיב את מצבו הכספי ולחזק ע"י זה את מצב נחלתו בא"י. בחזרו עם סכום כסף בנה אחדים מן הבתים הראשונים בפתח־תקוה. בהתנפלות אחת החריבו הערביים את ביתו. ועליו היה לנסוע שיב ללונדון. עשרים ותשע פעמים נסע על פני הים, מא"י ללונדון ובחזרה. פעמים בנסיעות אלו בא לראיון אל הברון רוטשילד בפריז בעניני פתח תקוה. באותו זמן לקח חלק באספת חובבי־ציון הראשונה, אספת קטוביץ, ששם עורר את התענינות ק. ז. ויסוצקי בגירל פתח־תקוה. נסיעותיו הרבות הביאו תועלת מְרֻבה למושבה, אבל הוא סבל לא מעט מזה שעליו לעזוב לעתים קרובות את הארץ. פעם הגיעה מרירות נפשו למדת היסטֶריות. יום הנסיעה היה יום־שבת. הים החל לסאון. האניה געה ונדה. הוא לא אכל ולא שתה באותו יום. כשהאניה החלה להתרחק מהחוף עמד סמוך אל גדר מוטות הברזל אשר סביב המכסה ובמועקת נפש ובלב מר התבונן אל חוף יפו ההולך ונעלם מעיניו. אותו יום היה בשבילו אחד הימים שבו יעשה אדם את חשבון נפשו, כל מעשיו, חייו יתיצבו לפניו כביום הדין הגדול והם שואלים פתרון,

אספת הגרן בפתח־תקוה

בעלותם לשבת על אדמתם, עוד לא היה להם רשיון לבנין בתים והם הקימו אהלים על שפת הירקון ונגשו לעבוד קרקעם, שערביי הכפר מלֶבֶּס עבדוהו עד אז. הערביים האלה הקימו קול זועות ובאו עם נשיהם וילדיהם ולא נתנום לעבוד, והנה מצאו המיסדים עצה, לקחו את הערביים לעבודה ואלה נרגעו. היהודים לא רצו לעבד את אדמתם במחרשות ערביות החודרות רק סנטימטרים אחדים באדמה, הם חפצו לעבוד במכונות אירופיות, לא כפראי המזרח. כאשר נתקבלו המחרשות מחו"ל, רתמו אליהן את השורים הקטנים הא"י. אולם אלה לא יכלו למשך את המחרשות הגדולות. מה עשו איפא המיסדים? הם נסעו לבירות וקנו שם מן השורים הבירותיים הגדולים, ואולם השורים האלה לא יכלו נשוא את אקלים יהודה, ומתו. המחרשות האירופיות הטובות נשארו שקועות בבצות אצל הירקון ומיסדי המושבה נאלצו להשלים עם המחרשות הערביות הקטנות ולהמשיך את העבודה בהן. ערביי הכפר מלבס, אשר עבדו אצל היהודים, בראותם במשך זמן עבודתם עם מי יש להם עסק, כי היהודים הם אנשים בלתי מנסים ואין להם כל מושג על הקרקע ועבודו, ויחלו להזיק לבעליהם, לגרום להם הפסדים. בתקופת זריעת דורה זרעו הם חטה בשדות היהודים, בעת זריעת חטה, זרעו שעורים. נקל להבין את הצלחת מיסדי המושבה בשנתה הראשונה. כל רכושם בכסף ובשוה כסף אבד.

הרבה סבלו מיסדי־המושבה הראשונים, ביחוד בחרף, בגשמים הגדולים, שזרמי מים הציפו אז את כל הסביבה. גשר על הנחל הזעיר שבין פתח־תקוה ובין יפו עוד לא היה, גם לא יכלו לעבור את הפלגים הרבים הקטנים שהתהוו, ומיסדי המושבה נשארו לעתים עד שלשה ימים בלי לחם במושבה. כאשר לא היו להם צרכי אכל, בשלו במים דורה בלתי טחונה וזה היה מזונם. אחר ימים אחדים, כשהמים בסביבה שקעו, שלחו את זרח ברנט על סוס ליפו לשם צרכי אכל. אצל הנחל הקטן שבדרך מצא ערביים יושבים ומחכים לירידת המים, ובהוכחו שלא יוכל לעבור בקרוב את הנחל חזר ורכב אל המושבה. המיסדים בעבדם בשדות ובראותם את שליחם חוזר אליהם, חשבו בלבם כי הביא מיפו צרכי מזון למדי ויביעו את שמחתם הגדולה מרחוק בקריאות וצעקות־גיל, אבל מה גדל מפח־נפשם כאשר קרב אליהם בידים ריקות. ימי רעב כאלה היו להם לא מעטים. בגלל הרעב התדיר והאקלים הקשה חלו הם ונשיהם ובניהם במחלת הקדחת. והנה עלה על דעתם להקים את אהליהם קרוב לירקון, קרוב מאד למי הנהר. אולם כשגרו אצל הנהר הורע עוד יותר מצבם. כאשר מת איש במקום אחד, שכב גופו שלשה ימים, כי אי אפשר היה להגיע עדיו בגלל הטיט העמוק וכשחדרו אליו סוף־סוף שקעו העגלה והסוסים, שהובילו את המת, בבצה וכמעט טבעו.

להשיג מקונסטנטינופול רשיון לבנות בתים, לא היתה כל תקוה והשלטונות בירושלים ויפו לא יכלו לתת את הרשיון, והמיסדים בנו שני בתים בלי רשיון. הערביים מהכפר „יהודיה" הלשינו על זה לפני הממשלה. פקידים מירושלים ומיפו בקרו מיד את המושבה ומצאו את הבתים האחדים בעודם בלי גגות, והחל משפט טורקי ובקשישים בלי סוף, עד שלאחרונה הצליחו ע"י בקשיש לקבל רשות מהפקידים להשאיר בית אחד, ואולם את הבית השני נאלצו להרס וגם את היסוד, והצד הכי קשה בפסק־דין זה היה שעליהם להרס בידיהם את הבית לעיני ז'נדרמים טורקים שעמדו והשגיחו כי היהודים יחריבו את רכושם באמונה. ז'נדרם נשאר במושבה גם להבא על חשבון האכרים לשמר לבל יבנו כלום בלי

אל היבשה. ביפו היה על זרח ברנט להכות, ככל הבאים באניה, 15—20 יום עד שתזדמן שירה גדולה לעלות על פרדות וגמלים ירושלמה. עליה זו אפשרית היתה אז רק ביום. בלילה היתה הדרך מלאה סכנות.

בירושלים התודע לחולמים את חלום ישוב א"י, אל יואל משה סלומון ודוד מאיר גוטמן מאונגריה והיה גם הוא אחד מחברתם. היות ואי אפשר היה אז לקנות אדמה, החל לעסוק באיזה עסק בירושלים והפסיד בו את כספו עד הפרוטה האחרונה. לאחר שנה וחצי נאלץ לעזוב לאיזה זמן את הארץ, להשאיר בירושלים את אשתו וילדיו ולנסוע ללונדון. שם החל לעסוק שוב בעסקו הראשון ובמשך זמן ידוע רכש לו הון זעיר וחזר ארצה ישראל והחל לבנות את אחד מעשרת הבתים הראשונים במאה־שערים. מיד לבואו הלך עם מיסדי פתח־תקוה לקנות את שטח הקרקע הראשון בשביל מושבה זו שאמרו ליסד, והוא היה מן הלוחמים הראשונים בירושלים בעד יסוד המושבה. כאשר נודע לאנשי החלוקה בעיר כי ברנט וחבריו כבר קנו את שטח האדמה הראשון בעד המושבה הראשונה, לעגו לקמץ בעלי הדמיונות הריצים לאבד את כספם וגם את חייהם באיזה מקום שומם, רחוק מישוב. וכשזרח ברנט ודוד מאיר גוטמן עברו אחרי כן בחוצות ירושלים הראו עליהם הירושלמים באצבע כעל משגעים וצעקו בקול רם: „הנה הם הולכים שני המשגעים, האונגרי והלונדוני". כנוי אחר ממשגעים לא ידעו הירושלמים בשביל מיסדי המושבה הראשונה בא"י.

כאשר נתקבל ה„קושן" על האדמה הקנויה, בשנת תרל"ח נגשו להתחלת בנין הישוב החדש בארצנו. מחזה נהדר ורגשני עד דמעות נתגלה כשהמיסדים עלו בפעם הראשונה על שטח הקרקע החדש לבחר את המקום הכי יפה ומתאים לבנין בתי המושבה. ברכיבה על סוסים עלו על השטח הראשון של הישוב החקלאי וכשבחרו בעיניהם מרחוק את הכבר לבנין המושבה, לא יכול זרח ברנט להתאפק ודהר קדימה לפני כל החבורה ועלה היש הראשון על הככר, קפץ מעל הסוס והתנפל על הארץ ונשקה וזרם דמעות שטף ויורד על פניו, דמעות שמחה והתפעלות. כמוהו עשו יתר המיסדים שהגיעו אל המקום ואחרי כן הניחו את אבן היסוד הראשונה ואמרו מקרב לב את הברכה „שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה".

כשספר לי זרח ברנט לאחר יותר מארבעים שנה על הרגע ההוא, הזרו והציצו דמעות חמות מעיניו, ובמשך רגעים אחדים לא יכול לדבר, עד ששככה התרגשותו לזכר הרגע היקר.

אחרי הנחת אבן היסוד, כשהמיסדים רצו לעלות לשבת על הקרקע עם נשותיהם ובניהם, לא חפצה אשת ברנט בשום אופן לעשות כדבר הזה. איך זה תלך לסכן את חייה במקום שמם, רחוק מישוב ומאנשים? טוב לה לקחת גט מבעלה, אם הוא רוצה דוקא ללכת לשבת במקום ההוא. ואולם כשלא רצה ברנט לתת לה גט פטורין, דרשה אותו ע"י מיודעיה אל הרב שמואל סלנט. ר' שמואל סלנט בשמעו ראשונה את טענות האשה אמר לתת צדק לדבריה, אולם ברנט לא רצה לתת לה גט בשום אופן, ורצה כי תלך אתו למושבה שנוסדה. „הלא קוראים לנו בעיר משגעים, ומשגעים אינם כשרים לפי דת ישראל לתת גט לנשותיהם, ושנית תקותו תשעשעהו שבגלל רעיון ישוב־א"י הקדוש יהפך ה' את השממה לגן־עדן ואשתו לא תסבל שם"—אמר ברנט. על ר' שמואל סלנט עשו הדברים רושם והוא צוה לאשת ברנט ללכת עם אישה וגם ברך אותה על דרכה.

זרח בַּרנט (החמישי מימין לשמאל בשורה התיכונה) באספת קטוביץ, תרמ"ד—1884

זרח בַּרנט

זֶרַח בַּרְנֶט.

זרח ברנט, אחד המיסדים הראשונים של המושבה הראשונה בא"י פתח־תקוה; מיסדו ובונהו הראשון של הישוב היהודי ביפו; אחד המשתתפים באספת חובבי־ציון הראשונה בקטוביץ — נולד ברוסיה בעירה הקטנה ציטוביאן בפלך קובנה. היה אחד התלמידים הכי טובים בישיבה הקובנאית, שבה הורה אז הרב חיים קרויז, אשר היה גם חובב־ציון נלהב. אצל שלחן רבו ישב זרח ברנט בין שאר האנשים, ושמע בתשומת לב לדבריו הנעימים של הרב על רעיון שיבת־ציון. הרב, בראותו את התפעלותו הרבה של תלמידו מרעיון שיבת־ציון, הבטיחו, שלכשיסע בקרוב לא"י, יקחהו גם אותו אתו. וכאשר בא יהודי עשיר מלונדון לבקש בהישיבה הקובנאית בחור למדן חתן לבתו ובחר בזרח ברנט, לא רצה זה להפרד מרבו, שהבטיח לו לקחתו אתו ארצה ישראל. „רבי יהיה בא"י ואני אשב בלונדון?" אמר. אולם הרב חיים קרויז יעצהו לנסע ללונדון וברך אותו שיזכה לבוא בקרוב לא"י ולהיות מן הבונים הראשונים. וזרח ברנט עשה כדבר רבו, נסע ללונדון להתחתן והיה שם לאוכל על שלחן חותנו. אחרי ישבו שנים אחדות בבית חותנו, הודיע לו זה פעם, שבלונדון אין זה ענין לאכול כל הימים על שלחן החותן, בלונדון על כל איש לדעת „לעשות חיים" על דעת עצמו. ברנט החל מיד לעבוד כשכיר־יום, בעד לירה אחת לשבוע, שמנה עשרה שעות במעת־לעת. אחרי למדו היטב את העבודות סדר לו בפני עצמו עסק שכזה. עסקיו היו טובים, אבל בחפצו לשמר את יום השבת, ובאי יכלתו ללכת ביום הזה, יום התשלום לפועלים, לגבות את חובותיו מאלה, סבל בעסקיו. ואולם את השבת לא חלל. כחמש שנים עבד כפבריקנט זעיר בלונדון, אחרי כן החל לסחור עם ליפציג, פריז ובלגיה עד שהיה לו הון של 600 פונט. בלונדון נודע בין החוגים היהודים בתור חובב־ציון נלהב. משולחי ארבע הערים הקדושות בא"י, וביחוד מירושלם, החלו לבקר בביתו, ומה שאלה ספרו לו על ארץ ישראל עשה עליו רשם גדול ולא יכול עוד לשקוט בלונדון, ואחרי היותו לנתין אנגלי עזב את ארץ אנגליה ואת בית חרשתו ואת חיי לונדון הסואנים ועם אנשי ביתו נסע ובא ארצה ישראל, בשנת 1871, בלי דעת מראש במה לעסוק בה, נסע אל הארץ.

בירדו לעיר יפו לא היו בעיר זאת גם מנין יהודים. ישבו בה רק שמנה יהודים. ה„חוף" הרשמי לא היה אז ביפו, כי אם בירושלם, ובמקום שקימים כיום בניני ופקידות החוף, היתה חומה עבה שדרך פרצה קטנה בה היו עוברים הנוסעים עם חפציהם מן הסירות

מלבד מכתב־העתי „ירושלים" הוציא לונץ העור גם לוח ארצישראלי שנתי, שבו צוין כל ענין חשוב שחל במשך השנה בא״ץ. ה„לוחות" נקראו בענין רב בכל א״י, והם גם כיום, בעת שהספרות הארצישראלית התעשרה מאד בספרים מדעיים חשובים, אוצר בעל ערך על שדה חקירת א״י.

ואולם את עטרת עבודתו ראה בהוצאתו את התלמוד הירושלמי. הוא שם לו למטרתו הקדושה לתקן את התלמוד הירושלמי מכל טעויותיו ושגיאותיו שהמפרשים הישנים הכניסו בו בהוצאותיהם הרבות. לשם מטרה זו עזב לונץ העיור את א״י ונסע לארצות אירופה, בקר את הספריות הגדולות שבעולם, בקש אמצעים בשביל הוצאתו הגדולה, אמצעים שלא השיגם, ובסכומי כסף קטנים, כמעט בלי כל אמצעים, החל את הוצאת התלמוד הירושלמי.

כותב ההיסטוריה על תחית ירושלים החדשה יקדיש מקום גדול, פרק חשוב לאברהם משה לונץ העור בעד עבודתו הגדולה בשדה תחית עיר הקדש ירושלים. הוא היה עסקן־הצבור בירושלים, אשר לא ידע ליאות. הרבה חברות ואגדות יסד. הוא השתתף ביסוד הביבליותיקה הלאומית „בית נאמן" בירושלים. היה אחד מ„ועד הלשון", היעד הפילולוגי לחקירת ותחית הלשון העברית וחדושה ע״י מלים חדשות חסרות. הוא גם היה אחד ממיסדי „בית העם" בירושלים והבר רב־פעלים בחברות האחרות ששמו להן למטרה להחיות את ארצנו, ובכל מקום היה מהאנשים הפועלים ועושים. הוא, העור, פעל ועבד יותר מרבים פקוחי־עינים. את רֹב כחותיו הקדיש למוסד היותר חשוב שבירושלים „חנוך עורים", מוסד להנך את הילדים העורים בירושלים, מוסד שהוא היה מיסדו הראשי, אשר בעדו עבד בלי הרף והתמסר לו בכל נפשו. התמונה הטרגית נצבת עד היום כמו חיה לפני, כלפני שלש עשרה שנה בבקרי בירושלים את „חנוך עורים"—אברהם משה לונץ העור בין התלמידים העורים נהל אותנו וספר לנו על כל עניני מוסדו האהוב. הוא, אשר רוב ימי חייו עברו עליו בלי לראות את אור השמש, רק הוא יכול להרגיש את מצב התלמידים מ„חנוך עורים", אשר נמנע מהם אור העולם.

לונץ אשר עבד בלי ליאות כמעט ארבעים שנה לקרב את הארץ לעם ואת העם לארץ, נלקח ע״י המות האכזרי ברגע הראשון שחלום שיבת־ציון החל להעשות למציאות, בימים שועד־הצירים עם ויצמן בראשו נתקבל בשערי ירושלים. ביום החמישי, באחד עשר באפריל 1918, סדר הישוב הירושלמי קבלת פנים לועד־הצירים ואחר שני ימים, במוצאי שבת, בשלשה עשר באפריל, מת מות פתאמי.

ימים אחדים לפני מותו, בקבלת פני ועד־הצירים עם פרופ׳ ויצמן בראש, אמר אברהם משה לונץ: „אתם, ועד־הצירים לא״י, הנכם ה„בכורים" הראשונים ששלחו לנו אחינו בגולה. אני רואה בבואכם את עקבות־המשיח הראשונים".

בעודו עלם צעיר השיאו לו הוריו אשה, כלכל בחורי הישיבה שאין להם לדאג לפרנסה והחיים מכספי החלוקה של קפסאות מאיר בעל נס. אולם שומרי התורה הקנאים החשכים בירושלים התחקו והריחו שלונץ הצעיר מעין בספרי אפיקורסות, והם החלו לרדפו ולהציק לו, ולא הועילה לו גם ההגנה מצד ראש הישיבה, והוא הכרח לברח עם אשתו מעיר הקדושה ירושלים ולהתישב בעיר צפת בגליל העליון. מצפת כתב מכתבים לעתון הירושלמי האורטודוקסי „חבצלת". כשמכתבו הראשון נדפס ב„חבצלת" „האפיקורס", קוננה עליו אמו בקונן על מת, וישבה „שבעה" כאלו השתמד...

כשחזר אחר זמן ידוע לירושלים, לא רצו עוד כלל לקבלו לאחת הישיבות.

למען פרנס את נפשות ביתו, נאלץ להיות למלמד. אולם כשנודע להורי תלמידיו שהוא מן הקוראים ספרים אפיקורסיים פסולים, לא שלחו עוד את בניהם אליו, ועליו היה להלחם מלחמת פרנסה קשה.

בימי הרעב הכי גרועים לו למד וחקר הרבה וקרא את הספרות הגדולה על א"י בשפות אחדות. בקר את הביבליותיקות החשובות בירושלים וחטט ונקר בספרים ישנים. מסעו בחלק היפה של א"י, הגליל, שבו למד הרבה לדעת את הארץ, עורר בו את הרעיון להקדיש את עצמו לחקירת א"י. בזמן חיותו בדחקות גדולה בתור מלמד ונרדף, הדפיס את ספרו ארות א"י, „נתיבות ציון וירושלים", שפרסם מיד את שמו כשם מלמד גדול. בעתונים אירופיים שונים בשפות אחדות הללו מאד את הספר הזה ובמחברו מצאו כשרון גדול במקצוע חקירת א"י, וחכמים גדולים רבים שהתענינו בא"י עודדו אותו להמשיך את עבודתו לחקירת הארץ.

בראשית הקריָרה הספרותית המדעית קרהו האסון הגדול, אסון חייו: מרוב למוד, מרוב חטוט בספרים הישנים העבים ולפעמים לילות תמימים בלי אור נרות מספיק וגם לאור הירח, חדלו עיניו לשרתו, הן פסקו לראות ורופאי ירושלים צווהו מיד לנסוע חוצה לארץ אל פרופסורים גדולים למצוא אצלם מרפא לעיניו שריסיהן נסגרו למחצה. בשנת תרל"ה נסע לחוץ לארץ, לעיר וינה הגדולה במקומות המרפא. ואולם אהה! מה נבעת ונואש המלמד הצעיר בן עשרים ושתים כאשר השמיעוהו הפרופסורים הכי גדולים בוינה את משפטם הנורא, שעור יהיה כל ימיו, אין תרופה לעיניו, לא יראה עוד לעולם ככל אדם על האדמה.

איזו אירוניה טרגית מצלצלת לנו ממאמרו „אהה! אבל עור אנכי". ואולם האסון הגדול לא הביא לידי מפח־נפש את האידיאליסט לונץ והוא הוסיף להקדיש את עצמו למטרתו, לחקירה מדעית של א"י. בזמן עורונו החל להוציא לאור את מכתב־העתי המדעי „ירושלים", אשר בו השתתפו גם מלמדים נוצרים רבים. בעורונו השמיע באזני בתו את חקירותיו־חבוריו להעלותם על הכתב ולהדפיסם ב„ירושלם".

הופעת הכרך הראשון מ„ירושלים" של אברהם משה לונץ, עשה רושם חזק בספרות העברית. הזורנל היה הסימן הראשון לרעיון שיבת ציון, הסימן הראשון לתחית ישראל בארצו. לונץ היה מן היהודים הראשונים היחידים שהחלו להחיות את חקירת א"י, אשר בה עסקו עד אז רק מלמדים נוצרים, לשם מטרות אחרות לגמרי.

אַבְרָהָם מֹשֶׁה לוּנְץ.

במחלקת האמנות בספריה העממית הגדולה בנויורק, ראיתי את התמונה האמניתית הגדולה של הצייר האונגרי המפורסם „מונקַטשי", את התמונה „מילטון ובנותיו", שבה משמיע המחבר הגדול של „גן־העדן האבוד" בהיותו עִוֵּר, באזני בנותיו את הדברים אשר נכתבו להיות מספרו הנפלא הזה.

בהסתכלי בתמונה עמוקת־הענין הזו, בלי יכלת להפריד ממנה, להסיר את מבטי ממנה, עברו מחשבותי ליהודה ולעיר הקודש ודמיוני ראה כמו חי את החוקר העִוֵּר שלנו אברהם משה לונץ, מחבר ספרי מדע רבים על ארץ ישראל, שגם לו קרה האסון של מילטון. שניהם הקריאו את חבוריהם באזני בנותיהם שהעלינה אותם על הכתב. ראיתי את האיש הבלתי יגיל הזה, את לונץ, פעמים מספר, ורק מעט שוחחתי אתו. אבל עד היום הוא חי לפני כמו בימי ראותי אותו אז מטייל בעורונו ברחובות הרחבים של ירושלים החדשה ובחוצות הצרים והאפלים של ירושלים העתיקה, בלכתו יחידי, בלי מורה דרך ומנהל ומקלו בידו, פניו העדינים היו מלאים שמחה והתלהבות, מביעים חיוך ילדותי חביב, עיניו סגורות לעולם ובמחו מחשבות גדולות על חקירות מדעיות בארצנו.

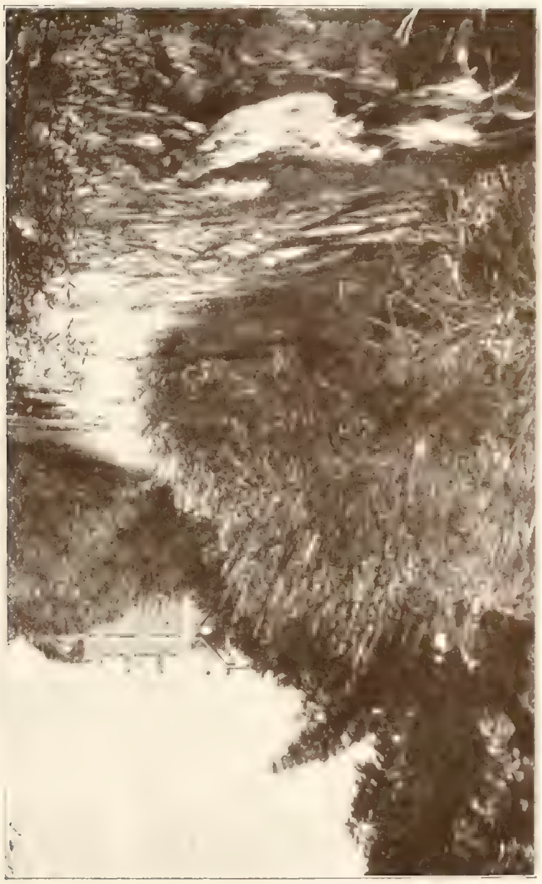
מי זה היה האידיאליסט המענין הזה, העור בשתי עיניו, שעמל והעשיר את הספרות המדעית הארצי־ישראלית בא"י?

אברהם משה לונץ נולד בקובנה בשנת 1854, בשנת תרכ"ה, בהיותו עוד נער קטן, בן עשר, בא ארצה ישראל, עם הוריו שהתישבו בעיר ירושלים. סבת בוא אבותיו לא"י היתה קודם כל למען מלט אותו מידי הגויים, מעבודת הצבא, ושנית למלט אותו מרשת־ההשכלה שהיתה אז פרושה לרגלי כל עלם עברי ברוסיה, רשת־השכלה שפרשוה ספרים כאלה של אברהם מפו, קלמן שולמן ועוד. אביו היה דיין בקובנה, והוא לא רצה להגיע לידי כך שהבן, אשר הצטיין בישיבה בכשרונותיו המרֻבים ושמו יצא בתור עלוי, יהיה אחרי כן לאפיקורס.

בירושלים מסרוהו הוריו לאחת הישיבות. ראש־הישיבה הכיר מיד את ידיעותיו המצוינות וכשרונותיו של התלמיד החדש, והוא התענין בו ונתן לו זכיות יתרות מאשר ליתר התלמידים. לונץ הצעיר השתמש בזכיותיו אלו ובשעות שלא יום ולא לילה עיין בספרים אפיקורסיים, שהיו אסורים במציאות בישיבות ירושלים אסור גמרץ.

אברהם משה לונץ

לפתח־תקוה". ובשם האחרון הזה גם כנו המיסדים את המושבה החדשה. שלשה ימים ושלשה לילות שהה יואל משה סלומון יחידי על המקום השומם, ישן על מחצלת פרושה על הקרקע, שהה שם למען קבל מושג נכון וידיעה ברורה מטיב הנחלה והסביבה והשכנים הערביים והאויר. אחרי הוסד המושבה חדל לגמרי מכתב את מאמריו, חדל גם להוציא את עתונו והתמסר ליצירת ובנין המושבה הראשונה, התמסר לעבודת האדמה המועילה והמבריאה. הוא בא לידי הוכחה שרק ע"י עבודת אדמה ישובו ארצנו ועמנו לתחיה ולא ע"י מאמרים וכוח עתונות. הוא עבד בעצמו וגם קרא אחרים לעבודה. במכתב מאותו הזמן לאחד מידידיו, סופר, אשר לו הודיע אדות הפסקת עתונו, הביע את דעתו בדברים לבביים, פשוטים: „כתתו עטיכם, סופרים, לאתים, רב לכם הגות ואמור דברים, צאו מעולם ההגיון והדבור אל עולם הפעולה. רב לך, אומרה נפשי, רב לך דבר שפתים, צאו אל עולם העשיה, אשר כל פעולה קטנה בכל זאת טובה היא מרבבות דברים ולהג הרבה... קום ועשה! המלים האלה דופקים בי בחזקת היד וממלאים את נפשי רגשות חדשים אשר לא שערתים כל ימי הגות רוחי... הנני עוזב את מלאכת הדפסת הירחון „יהודה וירושלים" וימתקו לי רגבי האדמה אשר אשדד, מאלפי דברים ונאומים רבים..."

הרבה יסורים וצער נשא ר' יואל משה בפתח־תקוה בשנותיה הראשונות. אחדים מחבריו מירושלים שחיו אתו במושבה מתו מקדחת צהובה, אחדים ברחו מן המקום, אבל הוא נשאר בעקשנות במושבה כגבור בשדה המלחמה. שנים לא מעטות חי ופעל במושבה, ואולם כשזו כבר התבססה ומצבה היה פחות או יותר איתן עזב אותה מסבות שונות וחזר והתישב בירושלים ושם היה אחד המעטים העוסקים בצרכי צבור בעיר הקדש באמונה, ובגלל שכלו החריף ולבו הטוב והתנהגותו המצוינה נתחבב מאד בעיר. אולם לשבת ימים רבים במנוחה בירושלים בלי התעסק לטובת הישוב החקלאי, לא יכול, ואף כשהיה בן שבעים שנה החל ליסד אגדה לקנית קרקעות ברפה על גבול א"י ומצרים, ועם עסקנים אחרים נסע אז הוא בן השבעים, לראות את הקרקעות אצל ודי־אל־עריש. כל כך הרבה מרץ היה לו, עד שיבתו עבד ולא נלאה. בן שבעים וארבע היה במותו. הוא מת אחרי מחלה קצרה, התקררות, ביום ב' חשון תרע"ג, בעוד לא נס ליחו, לא כלה כחו.

עוד בגליון הראשון מעתונו יצא במאמר ראשי בשם־הסיסמא: „ובנו בתים וישבו, ונטעו כרמים ואכלו פרים". ובמאמר כתב בין יתר הדברים: „הבה אחים יקרים! תנו ידכם גם למפעל הנשגב הזה (ישוב הארץ ועבודת האדמה), הקבצו יראי ה' ותופשי התורה! אשר כמה לבבכם וצמאה נפשכם לארץ נחלת אבותיכם — הבו נא הושבי שמה, אשר געלה נפשכם הטהורה בלחם העצבים ותצפו לצאת חפשי מעצבכם ומרוגזכם ולאכול מפרי יגיע כפיכם. התעוררו אחים יקרים, נקרבה אל המלאכה, אל נא נשים תקותנו אל אחרים. התעוררו אחים יקרים! תנו יד לאדמת נחלת אבותינו! נעבד נא את האדמה הק' ונחבק רגביה, וגם היא תחליץ לנו שדיה, תחבק בשמחה את בני שכולה".

יותר משנה הטיף ככה ר' יואל משה לירושלמים שיעזבו את הבטלה שבחיי החלוקה ויחלו לעסק בעבודה מועילה. הוא כתב בעתונו, עד שהקים נגדו שונאים רבים מבין ממֻני החלוקה „היפים", ביחוד מן העדה האשכנזית שפשפשה ומצאה בשבילו את הכנויים משכיל ואפיקורס. יש לשים לב שדבריו היו חדשים לגמרי, מושבה חקלאית עוד לא היתה אף אחת בארץ והוא הפחיד במאמריו את הירושלמיים. את העתון לא יכול להוציא יותר משנה, בגלל התנגדות „נכבדי" ירושלים. ואולם בין המונים שבעיר היה הוא, „משה המדפיס", כפי שקראוהו אלה, חביב ואהוב מאד ובמאמריו עשה בשבילם טובות רבות. באחד מאמריו בעתונו קרא את כל אלה „החפצים לתת ידם בהתנהלות אדמת קדשנו, תתחברו לאגֻדה אחת, יסירו מהם בדבר הזה כל ריב וכל פירוד ויהי יחד כספרדי כמערבי כאשכנזי וכלם יבחרו מתוכם ברוב דעות אנשים אשר יבחרו לנו את נחלתנו במקום דשן ושמן ומוצא מים ואחרי כן יסדרו החברה על מכונה, ולפי גודל השדה כן יגדל מספר החברים וצריכים לבחר בראש את כל אלה היותר מכשרים להיות החלוצים לפני אחיהם ולהרים נס, ואחרי כן יבואו לאט לאט יתר החברים אל המנוחה ואל הנחלה".

הדברים האלה הביאו מיד פרי, כי סלומון לא היה רק איש המלים היפות. אחרי דבריו באו מעשים מצדו. הוא יסד עם אנשים אחרים אגדה בת מאה חברים שנמרה להתכונן באמת ובתמים על הקרקע, ליסד את המושבה הראשונה בא"י. לאגדה נתני שם: „חברת ישוב ארץ ישראל". ר' יואל משה סלומון עם אגדתו קנו שטח קרקע בסביבת יריחו. מכשולים ומכשילים רבים פגשו בקניתם, עד שהקניה בטלה וחברים רבים רפו ידיהם ואת כספם הוציאו מהקפה הכללית. אבל את ר' יואל משה סלומון לא הבעיתה אי־ההצלחה בקניה הראשונה הזו. הוא התאגד עם האנשים הכי מצוינים בירושלים אז, עם החברים דוד מאיר גוטמן, זרח ברנט, אליעזר בן ר' שלמה ראב, מיכל ליב כ"ץ, יהושע שטמפר ואחרים ונסע אתם וקנה את שטח האדמה הראשון בעד המושבה הגדולה הראשונה בא"י, פתח־תקוה. ע"י תווך סגן־הקונסול האנגלי ביפו מר. אמזליק, קנו מהיוני קַסַר את הכפר הערבי מְלַבֵּס אצל נהר הירקון. יואל משה סלומון ודוד גוטמן האונגרי נסעו הראשונים לראות את הנחלה. בבואם אל המקום מצאו שם בתים־רפתים אחדים מחמר, וערביים ערומים למחצה ואכולים למחצה מקדחת ובצות אשר מלאו את הנחלה. עיני דוד גוטמן, שהיה סוחר עשיר בהונגריה, חשכו בראותו את התמונה הזאת על הנחלה הקנויה, והוא פנה ואמר אל סלומון: „האם בעמק העכור הזה אתה אומר להושיב אותנו ואת חברינו למען אשר יסופו פה?" וסלומון ענה לו: „אחי, דברי נביאים הולכים ומתגשמים לנגד עינינו וגם „ה ע מ ק ה ע כ ו ר" הזה יהיה

יואל משה סלמון (הילד על ברכיו) בתוך משפחתו, אשתו (הסמוכה אליו) בניו, נכדיו וניניו.

הארץ שיוכלו להתכלכל מיגיע כפים, היה ר' מרדכי הראשון שמסר למונטפיורי תזכיר על קנית שדות וכפרים בעד בני ירושלים, שעליהם יהיה להתישב בכפרים ולעסק שם ב„תורה ובעבודה", ז"א יעבדו חצי יום ובחצי השני ילמדו תורה. גם פשרה זו על דרך העבודה בשביל בני ירושלים היא טובה מישיבתם כל הימים על ספסלי בתי המדרש וקבלם חנם דמי־חלוקה.

הרחיק ללכת מאביו בהלך מחשבותיו ומעשיו — ר' יואל משה סלומון, מי שהיה מהמיסדים הראשונים של המושבה הראשונה פתח־תקוה. הוא נולד בשנת תקצ"ח בירושלים. בעודו נער ראו כי כשרונותיו רבים בלמודים ובהגיון. שכל ישר היה לו, בעל מרץ ורצון חזק היה לגשם את רעיונותיו במציאות. הוא חֻנך בחנוך הירושלמי המקֻבל של החרדים, באחת הישיבות היותר גדולות וטובות, ורבו היה ר' שמואל סלנט עצמו. והוא היה מהתלמידים היותר מצוינים בישיבה ובגלל בקיאותו הרבה וזכרונו הבלתי רגיל נחשב לעלוי. אבל התלמיד הטוב יואל משה סלומון לא הסתפק בשם אשר יצא לו בירושלים. הוא היה איש מתעמק בעניני החיים וישר ביחס לעצמו, ואחרי התבוננו והגותו בדברים שסובבוהו עשה את חשבון הנפש בפני עצמו. הוא הכיר את כל קללת היינו בזה, שנכרים עובדים ואנו לומדים תורה. הוא שאף לעבודה עצמית, לעבודה ממשית. בעוד היותו צעיר עזב את ירושלים ויצא חוצה לארץ, ללמוד איזו מלאכה ומקצוע טוב. הוא השתלם בעבודת הדפוס. ובחזרו מהו"ל ירושלימה יסד דפוס טוב, שבו עסוקים אחדים ממשפחתו עד הזמן הזה. מלבד זאת התמסר מאד לעורר את אנשי ירושלים להגדלת הישוב העברי בעיר, ישוב שהיה אז צפוף בין כתלי חומת העיר העתיקה ירושלם, אשר כל הבתים והחצירות היו בה קנינם של ערביים. הוא עמל הרבה להשפיע על יהודי העיר לבנות שכונה חדשה מחוץ לחומות. ובשנת תרכ"ו מצא ששה חברים לדעה, שביניהם היה גם יהושע ילין, אבי דוד ילין, אשר הסכימו לתכניתו. כלם התאחדו וקנו שטח קרקע בדרך ירושלים־יפו, והם היו הראשונים שבנו שם בתים וחצרות וקראו לשכונה החדשה הראשונה בירושלים בשם „נחלת שבעה", בגלל שבעת מיסדיה הראשונים. לא עברו שנים אחדות ויהודי ירושלים ראו את הרוחה של ר' יואל משה סלומון וחבריו בשכונה החדשה, ויחלו גם הם לחקותם וליסד חברות לבנות שכונות כאלו. וסלומון היה יועץ לכלם במעשיהם, והודות לו החלה התקופה החדשה בישוב, הידועה בשם „תקופת התחיה ובנין ירושלים".

לר' יואל משה היה גם כשרון ספרותי, פובליציסטי, על פי המשגים הספרותיים של הימים ההם. וכשר' י. בריל הוציא לאור את עתונו „הלבנון" בירושלים, היה ר' יואל משה אחד מעוזריו הראשונים, כמעט משנה לעורך, וכתב שורה גדולה של מאמרים חשובים בשביל הזמן ההוא חתומים בפסודונים „אים". אחר זמן ידוע הוציא בעצמו לאור עתון מופיע בכל שבועים „יהודה וירושלים", שהתקיים שנה, מי"ד אדר תרל"ז עד כ"ו אדר תרל"ח. ובו כתב בעצמו הרבה מאמרים לעורר את יהודי ירושלים לעבודת אדמה. במאמריו בשביל חובשי הישיבות הירושלמיים הוכיח את הברכה הרבה הצפונה לאנשים בעבודת האדמה. הוא התוכח גם עם האנטישמיים המחליטים שאנו עם החי על האויר ואין לו חשק לעבוד. אבל הרעיון העקרי שבטא בשביל הירושלמיים במאמריו היה זה ש„טוב תורה עם דרך ארץ".

יואֵל משֶׁה סַלומון.

הוא היה אחת אותן האישיות היחידות מילידי ירושלים — זו עיר הקדש העולה בכספים רבים לעם והיא עקרה בכחות עברים פועלים, — אחת האישיות היחידות האוריגינליות ומענינות. בפעולות צבוריות רבות היה הראשון. הלוחם הראשון ורב־המרץ בעד הכנסת שיטה וסדר בעניני כספי־החלוקה, שישתמשו בהם לצרכים פרודוקטיביים, לעבודה מביאה תועלת. הוא גם היה הראשון מיהודי ירושלים שההין ויצא לשבת מחוץ להומת העיר העתיקה, שאין בה דֵי אויר ואור, ויסד שכונה חדשה במקום בלתי מיושב. ומה שחשוב מכל זה הוא, שהיה אחד מהראשונים בזמן ובמעלה ממיסדי המושבה הראשונה פתח־תקוה. למען הכיר יותר את יואל משה סלומון „איש העצה והמעשה", כפי שציין את אישיותו יחיאל מיכל פינס, שידעו והכירו מקרוב, עלינו להזכיר את אביו ואבי אביו, שמהם נחל את רעיון ישוב א"י, הישוב החדש.

אבי אביו, ר' שלמה זלמן צורף, כמו שקראוהו בעיר ירושלים, היה מעשרת האשכנזים הראשונים שהתישבו בירושלים עוד בשנת תקע"ב, בזמן שפרצה מגפה גדולה בגליל העליון.

בהתישבו בירושלים ובשימו לב למה שנעשה בחוגי החלוקה, החל הוא, אשר ראה את הבאות, להשתדל אצל הממנים על החלוקה, שיפרישו אחוז גדול מהכספים לבנית בתים וחצרות בירושלים בעד כל כולל, וע"י כך להפוך את החלוקה מבצה בלתי נעה למעין מים חיים לישוב. עקב הרעיון הזה לבד רדפוהו אנשי החלוקה הקנאים החשכים. הם טענו שכספי־החלוקה באים רק למען החָלק ולא למטרות אחרות. המחלקת העצומה בשביל הפרינצים בין ר' שלמה זלמן סלומון ובעלי־החלוקה, שנקראה „מחלקת החצר והחרבה", הפריעה הרבה לסלומון הזקן לעבוד להגשמת תכניותיו הישוביות. עלה לו אז אחרי שתדלנות רבה לגאל רק את החרבה של ר' יהודה החסיד מידי הערביים שהתישבו בה, והוא החזיר אותה לעדה האשכנזית, שעשוה לבית כנסת יפה הקרוא עוד כיום „בית יעקב". בנו, ר' מרדכי סלומון, גמר את הפעולה שהחל הוא. הבן השיג רשיון מהממשלה הטורקית לבנות את בנין בית הכנסת בשביל העדה האשכנזית. איש המעשה הזה, ר' מרדכי סלומון, לא הסתפק בפעולה קטנה כבנין בית כנסת, כי אם רצה לסדר משק כפרי חקלאי. והוא עזב את ירושלים, זמן רב טרם היות כל סימן לישוב עברי חקלאי בארץ, והלך לסביבת עזה והכר שם את הכפר „גזזי" לעבדו ע"י יהודים אריסים. וכשבא משה מונטפיורי לא"י והתיעץ על עזרה ליהודי

יואל משה סלומון

מלא קוצים ואבני נגף היה דרך חייו של בן־יהודה בירושלים. אבל הוא לא נסוג אחור מפני כל, למען גשם את אידיאליו. ככה עברו עליו חייו ביסורים וקשי, עד המלחמה. בהתחלת המלחמה העולמית, אחרי רדיפות התרכים על הישוב, בדאגו לגורל עבודתו הרוחנית, העביר את כל החמֶר הספרותי והספריה שלו לבית־הקונסליה האמריקני, ובהיות כל החמֶר הזה בידים בטוחות, עזב עם משפחתו את א"י ועבר לאמריקה, להמשיך שם במנוחה את עבודתו הגדולה. הודות למיליונר היהודי האמריקני ורטהיים נעשה מצבו החמרי בטוח והוא לא נאלץ לעסוק בעבודות צדדיות מלבד עבודת מִלונו. נמסר לו חדר מיוחד בבית־הספרים הממלכתי הגדול שבנויורק ושם עבד א־בע שנים רצופות. זכות כזו להשתמש הוא יחידי בחדר בבית־הספרים במשך זמן רב כזה נתנה לו הראשון בעיר נויורק, באמריקה. הודות לרוחה שמצא בבית־הספרים שבנויורק, החל לכתב, וגם כתב, חלק ידוע מספר חדש גדול: „אבות הלשון העברית".

יש להשתומם לרוח־העבודה הכביר החי בבן יהודה קטן הגוף. בשנות המלחמה הגדולה, הקשה, מלחמה שחדרה גם עד אזניו של בן־יהודה בחדר בית הספרים שלו, עלה בידו להתעסק במנוחה במדע בלתי־חי כהפילולוגיה, בחכמת לשון קדומה כהעברית. ומלבד העבודה התמידית הזאת, עוד כתב שורת מאמרים פובליציסטיים בעתונות העברית. גם כתב את זכרונות חייו המעניינים בשם „חלום ושברו". אחרי חדירת צבאות האנגלים ליהודה ולירושלם, לא יכול עוד לשבת במנוחה באמריקה. הוא נמשך בכח משיכה עצום ירושלימה. עם כריתת ברית שביתת הנשק, מסר בקשה בדבר רשיון לנסוע לירושלים. אולם א"י עוד היתה שדה־מלחמה, וממשלת אנגליה לא נתנה לנסוע שמה לאיש, מלבד לחברי ועד־הצירים. וכשגדולי אנשי המדע והפרופסורים באמריקה השיגו בעמל אצל מלאך אנגליה בושינגטון את הרשיון בשביל בן יהודה לנסוע חפשי לא"י, לא יכול גם אז לנסוע שמה:

בן־יהודה רצה בעקשנותו גם הפעם להיות הראשון. הוא רצה שתעודת־המסע הראשונה הנתנת ליהודי של א"י המשחררה, תהיה לא על שם נתין ממלכה זרה, כי אם בתור תעודת נתין ארצישראלי, והוא יקבל איפא תעודת נתינות א"י ראשונה.

הציר האנגלי בארצות הברית לא רצה בשום אופן, גם אחרי הכרזת בלפור, להכיר בנתינות ארצישראלית מיוחדה. הוא הסכים לתת תעודת מסע של נתין טורקיה, כי כזה היה בן־יהודה. אבל זה עמד על שלו, רצה להיות נתין א"י הראשון. הקנאי והעקשן העברי בן־יהודה חכה עוד באמריקה ובלבד שישיג את חפצו. הודות למיניסטר החיצון האנגלי בלפור, שאליו הגיע הדבר, נתנה זכות מיוחדה לב. י. לנסוע לא"י, ובתעודת מסעו היה רשום בתור אזרח ארצישראלי.

הוא ואשתו, אשר ידעו כמה שפות אירופיות, היו הראשונים בא"י שהחלו לדבר בשפה העתיקה והבלתי חיה, העברית.

חלום־עלומיו הגדול, לראות בעיניו את העיר הקדושה, היה למציאות. אבל עיניו חזו אותה אחרת מאשר דמה. בבואו ירושלימה לא הרגיש לבו כל רגשי קדש. ירושלים לב האומה, נתגלתה משונה לעיניו, הוא הרגיש כאב לאומי גדול בהתבוננו בה ובראותו אותה בשפלותה, כי החלוקה הקבצנית שררה בה.

ובכל זאת החליט, מי שנעשה אחר כך האפיקורס הירושלמי ושאנשי החלוקה, המשמרים, רדפוהו בכל האמצעים וגם הטילו עליו חרם, החליט בבואו ירושלימה, להיות, למרות הכרתו, חיי יהודי חרד, לשמור את כל דיני ומנהגי ישראל, גדל זקן, הסיר את בגדיו האירופיים ולבש בגד ירושלמי רחב וארוך, לבש תרבוש טורקי אדום, וככה התהלך בחוצות ירושלים.

לשם פרנסה היה בראשית ימי חייו בירושלים לעוזר בעתון העברי של החרדים „החבצלת" וקבל בשכרו 20 פרנק לחדש. לאחר זמן הוציא בעצמו עתון, את „הצבי".

בעתונו „הצבי" נהל מלחמה נמרצה בעד תחית השפה העברית והדבור העברי. מלחמה קשה, מלחמה לחיים ולמות, הכריז בעתונו גם על החלוקה, ונלחם גם נגד השמיטה, אולם ביחוד קשה היתה מלחמתו נגד הצביעות ששררה בין אנשי ירושלים ושהפריעה בעד כל עבודת התחיה בעיר. הקנאים הירושלמיים רדפוהו קשה ופעם הכריזו עליו באופן רשמי חרם. הם לא נרתעו גם מהצעד הכי מכוער אצל היהודים, המלשינות. פעם הלשינו לפני הממשלה הטורקית, כי ריבולוציונר הוא, והוא נאסר בבית סהר. הדבר היה בימי ממשלת העריצות של אבדול־חמיד, ומי יודע מה היה בסוף בן־יהודה בכלא הטורקי, לולא התענין אז הברון רוטשילד בעניני הישוב הא"י. הברון התערב בדבר ובן־יהודה יצא לחפשי אחר זמן ידוע.

בדרכים שונות נלחמו הקנאים בבן־יהודה. כשמתה עליו אשתו הצעירה דבורה, לא רצו יהודי החלוקה לקברה על הר־הזיתים. עדת האשכנזים החליטה לבלי לתת לקברה שם.

לעזרת בן־יהודה באסונו באה העדה הספרדית. ניני וצאצאי מגורשי ספרד התערבו לטובת בן־יהודה וקברו בכבוד גדול את אשתו, האשה הציונית והמדברת עברית הראשונה, שלא זכתה לחיות עד התגשם חלום בעלה.

אסון אחר אסון בא על בן־יהודה, ויהודי החלוקה „היפים" הגדילו עוד את צערו בהתנהגותם הרעה אתו. זמן מה אחרי מות אשתו הצעירה, מתה עליו גם בתו, בת שמונה, הבת העבריה הראשונה אחרי אלפי שנה ששפת־האם שלה, שפת דבורה הראשון, היתה עברית. היא היתה ילדה חביבה ויקרה וידידי ואוהבי המשפחה הביאו פרחים אל הלויתה. פרחים להלויה בירושלים? איזה חטא נורא בעת ההיא! איזה חלול השם! וקנאי ירושלים שוב לא רצו לקבר את ילדת בן־יהודה בגלל הפרחים. בן־יהודה דל־הקומה אבל הלוחם בעל רוח הברזל, לקח כלי־חפירה ואמר לחפור קבר בגנו לבתו.

„אם לא תקחו מיד את המתה לקברה על הר הזיתים, אכרה קבר בגני ואקברנה, אותה ואת הפרחים".

הדברים עשו רושם עד לדמעות גם על החלק קשה־הלב מההמון, והקברנים לקחו סוף־סוף את המתה וקברוה על הר־הזיתים.

אליעזר בן־יהודה בחדר עבודתו

בשמעו מבן יהודה מענה כזה, התענין הרוסי עוד יותר בדברים ובהשתתפות יותר חמה שאל: „הישנם בעמך אנשים רבים השואפים לתחית אומתכם, או רק יחידי אתה החולם את החלום הזה?" בן יהודה הודיע לידידו אדות אמונת רוב היהודים בגאולת עמם ע"י המשיח. והרוסי שאל: „הדבָר כבר מי אדות הרעיון הזה בעתונות או בספר?"

בן יהודה ספר לו על הרומן הציוני „דניאל דירונדה".

„היש איזו עתונים בלשונכם?"

„יש שבועון אחד, „המגיד".

„התוכל לכתוב בשפה העברית?"

„יודע אני על בוריה את השפה, אבל לכתב מאמרים לא נסיתי עוד".

„אם כן, גש מיד וכתב מאמר על הרעיון שיבת־ציון ושלח אותו לשבועון".

בן־יהודה עשָה כדבר ידידו הרוסי. הוא כתב את מאמרו המפורסם „שאלה נכבדה", שבו הָבע עוד לפני ארבעים שנה, לפני תנועת חבת ציון, ושנים רבות לפני הציוניות המדינית, הובע ברור ובדיוק גדול רעיון שיבת־ציון. בן יהודה הקריא את המאמר, בתרגמו אותו לרוסית, לפני ידידו ובהסכמתו שלח אותו למערכת „המגיד".

שבועות אחרי שבועות חלפו עברו ומ„המגיד" לא בא לא קול ולא קשב. בן יהודה כבר התרעם על ידידו בגלל אשר יעץ לו לשלוח למערכת מאמר שאינו ראוי כלל לפרסום.

הרוסי ענה לו מתוך חבה והשתתפות:

„המאמר ראוי להדפס בכל עתון, אפילו באיזה עתון אירופי, ואם „המגיד" לא רצה להדפיסו, הרי זה רק מפני שהעורך הנהו מתנגד לרעיון שיבת־ציון. היש אצלכם עתונים וכתבי־עת אחרים?"

„ישנו ירחון בשם „השחר" ובו משתתפים הסופרים העברים הראשונים במעלה".

„מה הוא מהלכו של השחר? ועל מה כותבים בו הסופרים העברים הגדולים?"

בן יהודה באר לו את מהלך „השחר" שהנו מהלך לאומי.

„אם ככה, — אמר הרוסי -- יפרסם „השחר" את מאמרך. אבל בשביל ירחון דרוש להרחיב את המאמר, לבררו יותר. גש ושנה את מאמרך, כאשר דורש ירחון כ„השחר", ושלח אותו מיד למערכת, אל תתעצל".

לא עבר יותר משבוע ימים, ובבקר בהיר אחד, בשעה שבן יהודה עוד שכב במטה בעינים מתדבקות, דפק מישהו בדלת מעונו, ובפתחו מסר לו נושא המכתבים את תשובתו של פרץ סמולנסקין, תשובה — שהמאמר ידפס בחוברת הקרובה של הירחון. בתשובה הוסיף עורך „השחר" את דברי הנבואה האלה שנחרתו בלב ובמח בן־יהודה:

„עטך אתך וברכה אני רואה בעטך".

קו הגדלות בבן־יהודה אינו רק בזה, שדבר ר א ש ו ן ועוד לפני ארבעים שנה דברים כל כך יפים וברורים על תחית העם והשפה בארץ האבות, כי אם בזה שעשה ופעל ונסה הראשון לגשם את ה„אני מאמין" הזה שלו.

לפני ארבעים שנה ויותר עזב הסטודנט הצעיר בן־יהודה את האוניברסיטה ואת עיר־העולם המלאה תשואות, את פריז, ונסע עם אשתו הצעירה לעיר הראשה של א"י, ירושלים.

החדשים. ובהודע הדבר לקנאים שבעיר, הקימו רעש גדול. הם התחקו אחרי האפיקורס, ארבו לו בלילה דרך החלון, ובמצאם אותו פעם מתנועע על „גן נעול" של נפתלי הירץ ויזל, שברו את החלון וכמעט עשו פרעות בבית דודו.

בהיותו בן חמש עשרה עזב את הישיבות והגמרות ונסע לדוינסק להשתלם בגמנסיה לשם האוניברסיטה. בדוינסק התודע ליהודים אחדים נרודניקים־ניהליסטים והתודעות זו וגם השפעת הספרות הרוסית הריבולוציונית, גרמו לו שהחליט להקדיש את חייו לטובת האכרים הרוסים הסובלים. מיהודים ויהדות התרחק לגמרי. אבל מדבר עברי אחד לא יכול אפילו בתקופת הניהליזם שלו להתרחק: מהשפה העברית. את השפה העברית אהב, ועונג כביר גרמה לו קריאת כל סֵפר עברי שבא לידו, ביחוד שקד על קריאת „השחר" של פרץ סמולנסקין.

התקוממות עמי הבלקן בשנות השבעים, התקוממות נגד ממשלת טורקיה ששעבדה אותם ומצד השני הרומן הציוני דניאל דירונדה מאת הסופרת האנגלית ג׳ורג אליוט, הובילו את הניהיליסט אליעזר בן יהודה חזרה אל היהדות, ועל פי הרושם שעשו עליו ענינים אלה, החל להתעמק ברעיון של שיבת־ציון.

הידיעות משדה המערכה על מלחמתם האמיצה של העמים הקטנים בעד חפשתם והעמידה ברשות עצמם, עשו על בן יהודה רושם חזק, כמו על כל אותם הרוסים שהלכו לעזור ל„אחיהם הקטנים" הסלבים. בהשפעת כל המאורעות האלה עלה על דעתו הרעיון של תחית עמו והשפה העברית בארץ האבות. קשה היתה המלחמה הנפשית באידיאליסט הצעיר בן יהודה בין הניהליסט שבו והיהודי שבו. לסוף נצח היהודי.

כגבור הרומן „דניאל דירונדה", החליט גם הוא לעמול בכל כחותיו לגשם את הלומו, חלום־ציון. הוא עזב את רוסיה, נסע בלי כל אמצעים לפריז, למרכז הראשי בעולם המדע והמדיניות, בכדי להזדיין בכלי־הזיין הרוחניים לעבודתו בא"י, עבודתו הציונית.

בבואו לפריז מצא אזנים אטומות אצל היהודים הגדולים שלנו לענין שיבת ציון ותחית השפה העברית. הם לעגו להלומו וחשבוהו לקנאי, חצי משגע. האדם היחידי שבן־יהודה יכול לדבר אתו ככל העולה על לבו אדות חלומותיו — היה איש רוסי, בן למשפחה רוסית מיוחסת — האציל לבית צֶ׳שניקוב.

בימים הראשונים לחייו בפריז בקר תדיר בביבליותיקה ובאולם הקריאה הרוסי, למען קרוא את העתונים הרוסים והפגש עם אנשים המדברים רוסית. שם התודע אל רוסי אחד, שעשה עליו רושם מצוין. הרוסי היה הקורספונדנט הפריזי של העתון הרוסי „רוסקי מיר". בפגישה הראשונה נעשו בן יהודה והוא ידידים טובים. הרוסי היה לבן יהודה למורה ומגין בעיר הגדולה והזרה. הרוסי נוכח כי ידידו העברי נושא בלבו איזו אידיאה שהוא מסתירה בחבו. והוא פנה פעם אל בן יהודה בשאלות וחקירות, עד שזה גלה לפניו את כל לבו. בשמוע הרוסי את רעיונותיו וחלומותיו של בן יהודה, לא לגלג עליו כאחד היהודים, לא כנה אותו משגע. בהתענינות רבה שמע לדבריו וברגש השתתפות חם שאלו:

„ומה בדעתך לעשות להשיג את מאוייך?"

„אלמד עד אשר אהיה לדוקטור, לרופא, למען מצוא את פרנסתי בא"י, ויחד עם זה אלמד את המדעים האחרים הנחוצים לשם עבודתי העתידה, ואז אסע לירושלים, אתישב בה ושם אמצא ואדע את הדרך אלך בה לשם רעיונותי".

אליעזר בן־יהודה

אֱלִיעֶזֶר בֶּן יְהוּדָה.

ארבעים שנה מחייו בלה בן יהודה על מִלוֹן עברי אנציקלופדי גדול. זו היתה מלחמה עקשנית, מְמֻשֶּׁכֶת של קנאי עברי. שעות רבות בכל יום במשך ארבעים שנה נלחם את המלחמה הכבדה, ליצור את המלון הענקי. את הביבליותיקות והמוזאומים הארכיאולוגיים הכי גדולים בבירות העולם וגם את הביבלותיקות בוַתִּיקַן נאלץ לבקר ולחקר, כדי להשיג את החמר המֻרְבֶּה בשביל המלון.

לפני ארבעים שנה שִׁנָּה את שמו פרלמן לבן־יהודה. הוא היה אולי הראשון שעשה את הצעד הזה, אשר כיום הוא הופעה נפרצה בארץ ישראל. בשיחתי עמו בנויורק לפני נסעו חזרה לא"י, בשאלי אותו למקום מולדתו וגדולו, ענה לי בעצב:

„אל תשאלני איה נולדתי. שאל איה לא נולדתי. ולא נולדתי—בירושלים, ולא במקום אחר בא"י. והמלים הראשונות אשר דברתי — לא היו מלים עבריות ושני המאורעות האלה בחיי מעציבים אותי כל הימים ואיני יכול להתנחם".

ואמנם מי שמכיר את בן־יהודה זה הקנאי העברי, יודע כי באמת צר לו מאד על שלא נולד בירושלים ועל שדבורו הראשון לא היה בשפה העברית. ואולם עד כמה שיצר לו על זה, נולד בכל זאת בעירה קטנה בגלות רוסיה, עירה ששמה „לושקי", בפלך וילנה. אביו היה בראשונה „פרוש", יושב ולומד תורה, ואחרי כן היה מְמֻנֶּה בבית חרשת יי"ש של הפריץ, שלו היתה שייכת העירה. אמו חֶנכה בעלומיה על הגרמניות.

בהיות בן־יהודה בן ארבע שנים, מת עליו אביו ואמו נשארה אלמנה עם ארבעה ילדים, בעני רב. משנת השש החל ללמוד תורה בשקידה. בשנת העשר כבר היה תלמודי טוב. הוא היה אז גם חרד מאד לדת, התפלל בדבקות גדולה, הוריד דמעות „בשמנה עשרה". בהיותו לבר־מצוה, לא נמצא עוד בעירה מלמד מתאים לו ואמו שלחה אותו לעיר דיסנה, אל מלמד גדול בתורה. שם טָעַם טַעַם אכילת „ימים". הישיבה בדיסנה גם היא נעשתה אחר זמן לא רב לבלתי מספיקה בשביל העלם העלוי, והוא נסע לישיבה יותר חשובה, לפולוצק. ראש־הישיבה שם היה אדם צעיר וּמֻרעל מבת־השמים ההשכלה, ובן־יהודה התדבק ממנו ברוח ההשכלה. אבל דוד הבחור הוציא אותו מישיבת פולוצק והביאו לעירה גלובוֹקי, כדי שישב במנוחה „על התורה והעבודה" ויהיה לרב גדול בישראל. אליעזר בן יהודה ישב לבדו בבית המדרש של דודו. אבל מחו לא היה עוד נתון לתלמוד, כי אם לספרי ההשכלה

הרפואה לעמנו בא״י וגם תרופה חלקית ליהדות הגולה. באותו מאמר הוא מוסיף ואומר: „עם ישראל או יתדלדל, ישתמד, ישא נשים נכריות כמו שעשו אבותינו בימי גלות בבל וכמו שעושים כבר עכשיו אפילו קצת מן המעולים שבנו, ויתגונה תכלית התגונות או — ובזה אני מאמין באמונה שלימה — יקום לתחיה בתור לאום חפשי בארצנו ההיסטורית וירפא ע״י זה רפואת הנפש גם עם אלה שישארו בגלות, ובנין ארצנו ותקומתה יבואו ע״י עבודת ההוה, ולא ע״י קסמים דיפלומטיים, אלא רק ע״י עבודה בארץ״. הוא מאמין כי רק ע״י עבודה נרכש את הארץ, לא ע״י דיפלומטיה ואפילו לא ע״י גדודים ולגיונים. ומזה מובן מדוע לא התלהב לרעיון־הגדודים של ז׳בוטינסקי ולתנועת ההתנדבות. חלומו הם, לגיונות העבודה אשר יתנדבו ללכת אל שדות יהודה והגליל לעבוד. עוד בשנת תרס״ב הציע על אספת מינסק שיוצרו לגיונות בחורים אשר יקדישו שנים אחדות לעבודה בא״י.

השפה העברית מצאה באוס. לוחם כביר. הוא מדבר דבור עברי יפה ועושה „הפגנות״ לשפה הזאת בכל שעת הזדמנות וצרך. בבואו בתור אחד מחמשה שליחי־העם אל אספת השלום בורסליה דרש את דרישות העם העברי מאת ראשי המעצמות בשפה העברית. אוסישקין הוא אחד המנהיגים בהסתדרות הציונית בעלי המשמעת הכי נמרצה, מנהיג עומד על דעתו בעקשנות רבה. הוא יודע את הדבר, ובתשובותיו לברכות בקבלות הפנים הישנות בועד העיר ירושלים אמר: „אומרים עלי שאני קשה־עורף, אחרים אמרו כי רך־לב אני — אין זה נוגע לי; אני אעמד על דעותי כל עוד לא יצליח מי שהוא להוכיח לי כי לא נכונות הן, לא אזוז מהן אפילו אם כל העולם יתנגד להן ולי״. יעוד הוסיף על המשמעת הנמרצה הדרושה בזמן הזה בעבודה הציונית בארץ: „נגשים אנו לבנין שאין דגמתו בעולם, אין בהיסטוריה עם אשר יבנה את ביתו הלאומי בארץ שאיננו יושב בה. אני הננו הראשונים לבנין שכזה, והרי יודעים אתם, שגם בנין דורש כי האדריכל ועוזריו ופקידיו ויתר הפועלים יעבדו לפי פקֻדה ומשמעת״.

הפרוגרמה של אוס. בתחית ובנין ארצנו היא בת שלשה עיקרים: הארץ, העבודה והשפה — תחית א״י בידי יהודים; עבוד הארץ ע״י עובדים עברים; והשפה העברית בתור שפת־העם היחידה בארץ. בשלשת העקרים האלה מאמין אוס. בכל נפשו, ובעד הגשמתם בחיינו הוא עובד בלי ליאות זה שנים לא מעטות. הוא יודע כי אינו דיפלומט, ובאחד נאומיו האחרונים התודה בנידון זה: „מגלים בי מום שאיני דיפלומט. אם חסרון הוא זה או לא, אמת הדבר ואת טבעי לא אשנה. אני עצם מעצמכם, אבל אין לי ענין אחר מאשר ענין תחיתנו. עבד אני לעם ישראל״. הדברים האמתיים האלה יצאו מלבו, ולו היו לעמנו ולהסתדרות הציונית עבדי־העם מסורים בכל חייהם ונפשם לעם רבים כמוהו — היה מצבנו, מצב עבודתנו בארץ, הרבה יותר איתן.

מ. אוסישקין לפני אספת הנבחרים ליהודי ארץ־ישראל בירושלים, כ״ה תשרי תרפ״א

מ. אוסישקין (החמשי מימין לשמאל בשורה השניה מלמטה למעלה) עם המחזור הראשון של הגמנסיה העברית ביפו

מ. אוסישקין (השמיני מימין לשמאל בשורה התחתונה) בין המורים וועד המפקח של ה.מנסיה העברית ביפו.

מ. אוסישקין (הרביעי בשורה התיכונה) בתוך חבר מורים של בית־הספר לבנות ביפו

נ. סוקולוב, פרופ. ח. ויצמן, ומ. אוסישקין
בעת ועידת השלום

הישובית הנכונה, ובין אם לא, הרי היא מעידה על אוסישקין כי הוא אדם אשר לא בתיאוריות יספיק, כי אם בעל מעשים, מעשים להגשים את הרעיון הציוני בחיים.

יש לציין גם את זה, שאוס. בתור ראש הועד האודיסאי היה הראשון בין המנהיגים הציוניים שבא בחבה בסכום הכסף הראשון לעזרת החבורה הלאומית־ריבולוציונית „השומר", בשנוסדה חבורה שהתנדבה כגבורי ישראל הקדמונים בעקשנות ובשמחת־קרב לסבל ולהלחם בהרי ושדות יהודה והגליל.

אוסישקין הלוחם הראשון והכי מצוין בעד עבודה מעשית בא"י בכל התנאים והמצבים, ראה בעיניו המביטות למרחוק, עוד הרבה לפני המנהיגים הציוניים הגדולים האחרים, כי השומרים הם הטפוס החדש של יהודי צעיר גאה אשר קם לעם העברי לזקנותו בגלות. ואוס. עד כמה שיכול עזר להקל את חיי וקיום הצעירים השומרים, לא למען נשוא חן בעיני חוגי הישוב הצעירים, כי אם מהכרתו בכל החשיבות שבהסתדרות השומרים.

הוא גם היה הראשון בין המנהיגים הציוניים אשר שם לב לתקנת ירושלים, העיר הקדושה, אבל העזובה. הוא הבין את הערך הגדול אשר לעיר זאת ולישוב היהודי שבה, ישוב בן ששים אלף נפש לפני המלחמה, בשבילנו — אם יחיה הרוב היהודי הזה על בסיס כלכלי איתן, ולעמת זה ידע את ההשפעה הרעה אשר לירושלים הרקובה, החלוקנית על חלק גדול מהישוב החדש, המושבות. הוא הכיר ראשון את העול הנעשה לעיר ירושלים בזה, שהציוניות מזניחה אותה בפעולתה הישובית. עוד לפני המלחמה פנה אל הקהל הציוני בפרוגרמה לתקון ירושלים. ואחר המלחמה היתה ראשית פעולתו להעתיק את ועד־הצירים מיפו לירושלים, למען הגביר את היסודות המודרניים, להכנים אויר חדש „באווירא דירושלים" המחניק. עוד בהיותו בחור בן שמנה עשרה רחש אהבה רבה לעיר הקדש, וכשרבו, משה ליב לילנבלום, כתב פעם למתנגדיו, מתנגדים לרעיון חבת־ציון, אשר הראו על ירושלים וישובה היהודי כבעל מפריע גדול, כתב כי „אם כל הקשי הוא בירושלים, נותר עליה ונסתפק בא"י בלבד", ענה אוסישקין ללילנבלום: „אין אני מסכים לדעתך, אם יתנו לי הברירה לבחר בא"י בלי ירושלים או בירושלים בלי א"י — אבחר באופן השני. ירושלים לב האומה, אפשר לגוף להתקיים בלי אחד מאבריו, ואי אפשר לו להתקיים בלי לב". ככה היא דעתו של אוס. על ירושלים. והוא חושב לשגיאה ולחטא גדול מצד ההסתדרות הציונית על אשר לא פעלה בירושלים. אם אוסישקין יפרוץ את קיר הברזל של ירושלים החלוקנית, דבר לא ברור הוא, אולם הוא מנסה דבר במעשה, אינו מסתפק בדבורים. גם אלה המתנגדים לאוס. ומבקרים אותו קשה, מכרחים להודות כי העבודה בא"י היא חלק מחייו, האהבה לא"י היוצרת, הבונה, חדרה אל דמו. הוא היחידי בין המנהיגים הציוניים, אחרי הד"ר רופין, המכיר את המצב המעשי של הישוב הא"י מכל הצדדים. בכל פעם אשר בקר את הארץ למד לדעת את עניניה.

בדיפלומטיה ופוליטיקה לא האמין מעולם. במאמר בזמן המלחמה עוד לפני הדקלרציה של בלפור כתב בין יתר הדברים: „דעו שבא הזמן לפתרון תקותנו הנצחית. שאלת א"י תפתר בזמן קרוב, וא"י תקום לנחלה לא למי שקונגרס־השלום הבא יחליט להנחילה להם, אלא למי שיקדישו לה את נפשם ואת כחם ואת מאדם". בעבודה ורק בעבודה המעשית בא"י מאמין אוס., מאמין שהיא בלבד תביא את

אשר ההסתדרות היתה כקוץ בעיניהם ומכשול לעסקיהם הידועים הדורשים את המחשך ולא פרסום צבורי. והיא לא יכלה לפעל הרבה גם עקב השלטון הטורקי, שאנשים הלשינו לפניו כי הועידה העברית היא פרלמנט ריבולוציוני אשר בדעתו לקרוע ביד חזקה את א"י מטורקיה, וגם מפני שאוסישקין נאלץ לעזוב מיד את הארץ ולנסוע לרוסיה. לא"י הגיעה אליו השמועה הקשה אדות הצעת אוגנדה, שהיתה לו כרעם ביום בהיר והוא חש לרוסיה מלא תשוקת קרב, קרב נגד ההצעה הזאת שהיתה בעיניו בגידה בציוניות ועלולה, לפי דעתו, להרוס את כל התנועה. בכנסיה ההיא יסד אוסישקין את הסתדרות המורים בא"י.

לשאלה הסבוכה והמכאיבה של הפועלים העברים בא"י, ז"א שאלת העבודה העברית על קרקעות העברים, לא מצא גם אוסישקין את המענה הפותר, כמו שלא מצאו את הפתרון לשאלה העקרית הזאת של הציוניות גם יותר המנהיגים. ואולם אוסישקין קרוב גם לשאלה זו יותר מאחרים, הוא מנסה למצוא לה פתרון בחיים ולא בתיאוריות. בתור ראש הועד האודסאי — חובבי־ציון — האמין אוסישקין, — ואולי הוא מאמין גם כיום — שמושבי פועלים על יד המושבות הגדולות, מושבי פועלים בצורת נחלת יהודה, עין־גנים, יועילו הרבה לפתרון שאלת העבודה העברית בא"י. מגמתם של אוסישקין וחובבי ציון במושבי פועלים היא לקשר את החלוצים־הפועלים אל קרקע בארץ, לעשותם לבעלי רכוש ידוע ויחד עם זה יתפסו בתמידות את העבודה במושבות הקרובות, ושאלת העבודה העברית ההולכת ומתחדדת בארץ תפתר פחות או יותר, וגם המון מושבים קטנים אבל חשובי ערך יִוָצרו בארץ, מושבים שיהיו למוסף למושבות הגדולות בעיקר של עבודה־עצמית שישלט בם. אם אפילו לא נסכים לפתרון הזה של העבודה בארץ, יש בכל זאת לי־חוש כבוד לעבודתו של אוס' בנידון זה. מי שיודע את הקשי העצום שהיה ביסוד מושב־הפועלים הראשון, עין־גנים, לו לא יהיו דברינו גְזמה. רק הודות לועד האודיסאי, וביהוד לראש הועד אז, אוס', גוסדה ונתבססה עין־גנים. שלשים פועלים עברים מאורגנים מהמושבה פתח־תקוה, פועלים שרובם כבר עבדו שלש שנים בארץ וידעו את העבודות החקלאיות, ובכל זאת קשה היה להם להסתדר בחיי משפחה, פנו בשנת תרס"ח למוסדות ציוניים אחדים בדבר הלואה לעשרים וחמש שנה ליסוד מושב־פועלים אצל פתח תקוה. הראשון אשר נענה לפועלים, היתה לא הקרן־הקימת, זה המוסד העממי שהיה צריך למלאות מיד את הדרישה הזאת ושאמנם אחרי־כן נתן הלואה גדולה פי עשרים ליהודים בעלי בתים מיפו לשם בנית הרבַע תל־אביב, הראשון נענה לפועלים אוס. בשלשים אלף פרנק, בתנאי שעוד כסכום הזה תתן הקרן־הקימת. ממְני הקרן־הקימת לא רצו לתת הסכמתם להצעה זאת. ממֻשך היה המשא והמתן בין אוסישקין ובין מנהלי הקרן־הקימת, ורק הודות לאישיות חזקה, בעלת אויטוריטט וקשת־עורף כאוס., נאותו סוף־סוף מנהלי הקה"ק ונתנו את שלשים אלף הפ־נקים הנותרים והמושב עין־גנים, אשר שמו הנאה הולם אותו, נוסד. כחמשים בתי פועלים קטנים בנויים במושב הפועלים העברי הראשון הזה, והם מקפים פרדסים וגנות־ירק. למרות החסרונות אשר במושב, הוא בכל זאת צעד ישובי מצד אוס. שאין לבטלו, יצירה בא"י על דרך העבודה העברית והעצמית. גם נחלת יהודה נתיסדה הודות לאוסישקין. הוא רצה להקים בכל פנות הארץ מושבי פועלים כאלה, אבל את תכניתו בטלה תקופת המלחמה. בין אם תכנית מושבי פועלים היא התכנית

מ. אוסישקין (השלישי בשורה התחתונה) בנשיאות הכנסיה הראשונה של יהודי ארץ־ישראל
בזכרון־יעקב כ״ה אלול תרס״ד

זה ויעלו ארצה ישראל ויהיו פועלים ושומרים ביהודה וינשימו את הציוניות בחייהם הם, ל,הפרוגרמה שלנו' הזאת היתה השפעה עצומה לטובת ההגירה של הצעירים בשנות 1905 והלאה. בשביל היותר רציניים שבין הפועלים הציוניים ובני הנעורים הציוניים, אשר הציוניות לא היתה להם איזה משחק בשקלים כי אם שאיפה נפשית עמוקה, שאיפה לחיים יפים וחפשיים בארץ־מולדת, בשבילם היתה חוברתו של אוסישקין החוברת הכי יקרה, אשר הראתה להם את הדרך מן הגלות לארץ ישראל. הגלהבים האלה, שעזבו באותן השנים את רוסיה ובאו לא"י ועמדו לעבוד בשדות ונסו לגשם את האידיאל הציוני בחייהם, כנו את עצמם בהכרת־ערך ,תלמידי־אוסישקין להתנדבות לעבודת שלש שנים', והאכרים כנו אותם בבטול גדול, בבוז ,הגוַרדיה של אוסישקין'. ידועים לי פועלים ושומרים במספר גדול אשר לא ידעו כמעט כלום על היהדות והציוניות, ורק ,הפרוגרמה שלנו' של אוס' הפכה אותם לציונים והעלתם לא"י והם נעשו בה לפועלים ושומרים מצוינים, ואחדים מהם מסרו את נפשם בגאוה לאומית והנם קבורים בשדות־הקברות של מושבות הגליל. אוס' יכול להחשב לאחד אבות ההגירה של שנות 1905 והלאה עד שנת המלחמה, הגירה שיצרה בארץ את ,הפועל הצעיר' ו,השומר', הסתדרויות שהכניסו תחיה ותנועה מהפכנית במושבות הקופאות ובין האכרים שנמנמו נמנום טורקי־ערבי מזרחי. אמנם תנועת החלוצים והעבודה צעדה קדימה ממה שהתוה אוסישקין, והשפעתו על החלוצים הולכת הלוך והתמעט, אבל את השפעתו הגדולה בשנים הקודמות אין להכחיש. היו זמנים שהמלה שלו היתה המלה הכי נמרצה לחלוצים.

כיום, בתקופת הנחת היסוד לבית־נבחרים עברי בארץ, יש גם לציין שאת אבן היסוד הראשונה למוסד נבחרים בא"י הניח מנחם אוסישקין עוד בשנת תרס"ד באספו את הכנסיה הראשונה לעברים בא"י במושבה זכרון יעקב. היתה אז שנת המשבר לציוניות, לפני קונגרס־אוגנדה, אשר א"י ועניניה הוסרו אז מהבמה הציונית. ואוסישקין בא אז לא"י וברצונו ובמרצו החזק התמסר לאחד הענינים החשובים בישוב העברי. אל הארץ החל לזרום זרם קטן חדש של יהודים מארצות הגלות השונות, שטחי אדמה אחרים נקנו, בתי ספר מודרניים נוסדו, איזו פעולות ציוניות חדשות נעשו בארץ. אבל הכל נעשה בלי שטה ובלי סדר נמרץ. הרגש חסרון הסתדרות של הישוב העברי בא"י, הסתדרות הכחות הרעננים וביחוד אלה של הישוב החדש, המושבות, אשר תביא סדרים, תכנים אחדות ידועה בכל העבודות והמוסדות העברים. להוציא יסוד הסתדרות זאת לפועל, — עבודה שכרוך בה קשי עצום וסכנה, מפני שלא היה לה רשיון מהממשלה הטורקית — קבל עליו אוסישקין. הוא נסע מעיר לעיר וממושבה למושבה לארגן את הכחות היותר טובים ,בהסתדרות יהודי א"י'. בכשרונותיו עלה לו לסדר ועד מעסקני־הכלל ובאי כח התושבים היהודים. הוא שם לב שגם הספרדים והתימנים והיהודים המזרחיים האחרים יקחו חלק בהסתדרות בלי שלילת איזו זכיות, למען תהיה זו כללית ובעלת ערך גדול. ברצונו הכביר, באמונתו הרבה וביחוד במסירותו ובאהבתו לא"י, הלהיב כמעט את כל הישוב העברי והודות לתכנית הארגון שלו נאספה הועידה העברית־ארצישראלית בזכרון יעקב והוא היה בה גותן־הטון. מטרות נעלות בעלות אפקים רחבים שמה הועידה הזאת לתפקיד ההסתדרות של יהודי א"י, ואם רק מעטות מהחלטותיה יצאו לפועל, אשמים בזה לא מעט בעלי האינטריגות ,היפים' שביהודי א"י,

ר' חיים ברלין, שהיה קרוב לו ממשפחתו, ובביתו ותחת השגחתו. בעת ההיא ישב במוסקבה גם אביו הזקן, ר' משה ברלין, שהיה למדן גדול ואף הוא השגיח על למודיו העבריים ועל הנהגתו. את הלשון הרוסית התחיל א. ללמוד משנעשה בן שלש־עשרה שנה ואז נכנס אל המחלקה הראשונה של בית־הספר הראלי. על־פי השתדלות אביו לפני המפקח על גליל הלמודים המוסקבאי, פטרו אותו בכל הזמן שלמד בבית הספר הריאלי לבוא אל השעורים בשבתות וימים־טובים. בבית הספר התרועע א. רק עם חברים רוסים, מפני ששנים־שלשת התלמידים היהודים שנמצאו בו לא היו לפי רוחו,—כל אותן השנים היה מבקר אותו בביתו יום־יום מורה לתנ"ך ולגמרא, ועד שנתו החמש עשרה לא ידע כלל שיש במציאות גם ספרות עברית חדשה. רק לאחר שנים אחדות נתן אותו אביו על יד מורה מן המשכילים, בנימין גרודזנסקי מסלוצק, והוא נתן לו למקרא את יצירות הספרות העברית החדשה. מורה זה השפיע השפעה נמרצת על א. ועורר בלבו אהבה אל הלשון והספרות העברית. באותו זמן התחיל א. לקרא את העתונים העבריים וביחוד את „המליץ", שנעשה לו קורא־קבע.

געגועים על ארץ־ישראל היו לאוסישקין תמיד, בלי שידע בעצמו את סבת הדבר. עוד כשהיה תלמיד המחלקה השלישית של בית־הספר הריאלי,—וזה היה שלש שנים קודם הפוגרומים,—קרא מודעה בעתונים שיצאה מפה גיאוגראפית מצוירת של ארץ־ישראל, ואז קנה את המפה ותלה אותה על הקיר בחדרו. כשהיה תלמיד במחלקה הששית פרצו הפרעות ביהודי־הנגב וה„ראזסוויט" התחיל לדון בשאלת האמיגרציה וחבת־ציון. מאמריו של ה„ראזסויט" פעלו על אוסישקין פעולה עזה ונמרצה, ומיד נעשה לאחד מחסידיו הנלהבים של רעיון ישוב ארץ־ישראל. בחודש יאנואר שנת 1882 השתתף ראשונה באספת סטודנטים, שהתאספו להתוכח יחד באותו ענין. א. לא לקח אז חלק בוויכוחים מפני צעירותו, אבל כבר היה אז מסור אל הרעיון בכל נפשו, לאחר שני חדשים נכנסו אוסישקין וצ'לנוב אל קבוצת הצעירים האינטלגנטיים הראשונה, שנוסדה אז במוסקבה לשם עליה לארץ ישראל על מנת להתישב בה ושנספחו חבריה אחר כך לחברת ביל"ו.

לאחר שגמר אוסישקין את חוק־למודו בבית־הספר הריאלי נכנס לבית־הספר הטכנולוגי העליון במוסקבה, הוסיף הוא ועוד צעירים אחדים עמו לפעול לטובת הרעיון.

חברי חברה זו עסקו ביחוד בעבודה עיונית; היו מתאספים יחד לפרקים וקוראים הרצאות על הרעיון ונדונים ומתוכחים בו זה עם זה. ההרצאה הראשונה, שקרא אוסישקין באחת מישיבותיה של חברה זו, היתה — על „המרד של המכבים", בבחירת תוכן ההרצאה כבר הובלטה תכונת־פעולתו העתידה של אוסישקין הלוחם הגבור והנלהב, בעל רצון הברזל, המתפרץ והמעפיל אל כל מקום עבודה ומעשה באשר הם שם*).

קו הגדלות של אוס' הוא בזה, שארץ ישראל לא היתה לו, כמו לעסקנים ציוניים גדולים אחרים, ענף צדדי בציוניות, כי אם עיקר העיקרים של התנועה הזאת. הוא חקר את המצב והתנאים בארץ בבקרו אותה כמה פעמים. העבודה המעשית בא"י, בכל המצבים והתנאים שהם, עבודה שבעדה נלחם תמיד מלחמה כבדה, היתה בעיניו האמצעי הכי חשוב להגשמת הציוניות. ל„הפרוגרמה שלנו", אשר בה קרא הוא הראשון במלים ישרות, חזקות וגאות את הטובים שבצעירי הגולה שיחדלו מישעשועיהם בתיאוריות ציוניות בגלות ויעפילו לעומת

*) ש. ל. ציטרון. תולדות חבת ציון.

מ. אוסישקין

מְנַחֵם אוּסִישְׁקִין.

פעולתו במשך ארבעים שנה של מ. מ. אוסישקין בתנועת חובבי ציון והציוניות בתור מנהיג ראשי של הציוניים המעשיים והמליץ הכי נמרץ ומתמיד של העבודה הריאלית בארץ, פעולתו מרבת הצדדים, המזהירה הזאת, עוד לא נערכה, מסבות שונות, בספרות הציונית. מה שמענין ביחוד בפעולתו של אוסישקין היא עבודתו הבלתי פוסקת בעד א"י ובא"י. גם לעבודתו זאת עוד אי־אפשר לעשות חשבון כולל, מפני שהוא בעצם תקופת הפריחה של עבודתו בא"י, בתור עומד כיום בראש עבודה ישובית יותר רחבה וגדולה מאשר הקודמת. לפני מסרי קוים כרקטריסטיים של האישיות הזאת, אביא בקצרה את תולדות חייו, חיי איש רב פעלים.

„מ. מ. אוסישקין—בן־יחיד להוריו—נולד בעיר דוברובנה פלך מוהליב ביום השני לר"ח אלול שנת תרכ"ג (1863). מצד אביו, ר' משה צבי, הוא ממשפחת חסידים אדוקים. אבי אביו, ר' מנחם מנדיל, יליד גָוול, היה בן לאחד מראשי חסידי ליובאוויץ, ומגדולי מקוריו של הרב הזקן בעל „צמח צדק". אֵם אביו, שהיתה מפורסמת בוויטבסק בשם „רחל דראז'נָרי", נודעה בקהל החסידים בתור חסידה מצוינת, שמעטות כמותה. מספרים עליה, שבשעה שנשלח ר' שניאור זלמן מלאדי להרצות את עונו בבית־האסורים שבמבצר הפטרוגרדי השתדלה לטובתו לפני הרשות המקומית שיתנו לו לשבות ביום השבת בוויטבסק, והשתדלותה נתנה לה, ואז בֵרך אותה הרב הזקן באריכות ימים. ואמנם היא מתה בשנת המאה והשלש לימי חייה. אמו של אוסישקין היא בתו של ר' משה ברלין משקלוב, שהתישב אחר כך בדוברובנה ושהיה נצר ממשפחת מתנגדים גדולים ואנשי־שם. אחי אביו, ר' אברהם אבא אוסישקין היה אחד מן הקבלנים הראשונים במוסקבה. בשנת השמנים למאה שעברה עזב את מוסקבה ויצא להשתקע בירושלים, ושם מת זקן ושבע־ימים. ולא הזכרנו את הפרטים האלה, הנראים כמיותרים, אלא מפני שבתכונתו של אוסישקין בתור עסקן עובד עבודתו לרבים אנו רואים התמזגות הרמונית בין הנטיה להתלהבות והלומות קסם לאומיים, שבאו לו בירושה מצד אביו החסיד, ובין הנטיה לריאליות חַשְׁבָנִית ויבשה בשעת הוצאת דבר אל הפועל, שנכרת בה השפעתה של משפחת־המתנגדים מצד אמו. בן ארבע שנים נכנס אוסישקין אל ה„חדר" ובשנתו השביעית, שאז עזבו אבותיו את דוברובנה ויצאו לגור במוסקבה, כבר למד גמרא. עד שמלאו לו שלש־עשרה שנה עסק בלמודים עבריים ביחד עם בנו יחידו של הרב במוסקבה

והקו האופי הכי חשוב של ויצמן הוא, שאחרי כל הגדולות שהשיג, גם אחרי היותו למנהיג הגדול של הציוניות, נשאר אותו חיים ויצמן, האדם הפשוט, הקרוב ומתקרב לכל, כהסטודנט הקודם בשויצריה עם השירים העממיים שלו ועם הפתגמים העממיים היפים. ויצמן מיסד הפרקציה הדימוקרטית בהסתדרות הציונית נשאר דימוקרט נאמן בלבו ונפשו גם בתור מנהיג ההסתדרות הזאת: די לשוחח אתו שעה אחת בכדי לקבל מושג כי הוא איש־הפשטות, בעל־נפש, היודע רק את הדרך הישרה, נגש אל ענינו בלי חת ובמסירות לאידאלו ההי בקרבו מימי עלומיו.

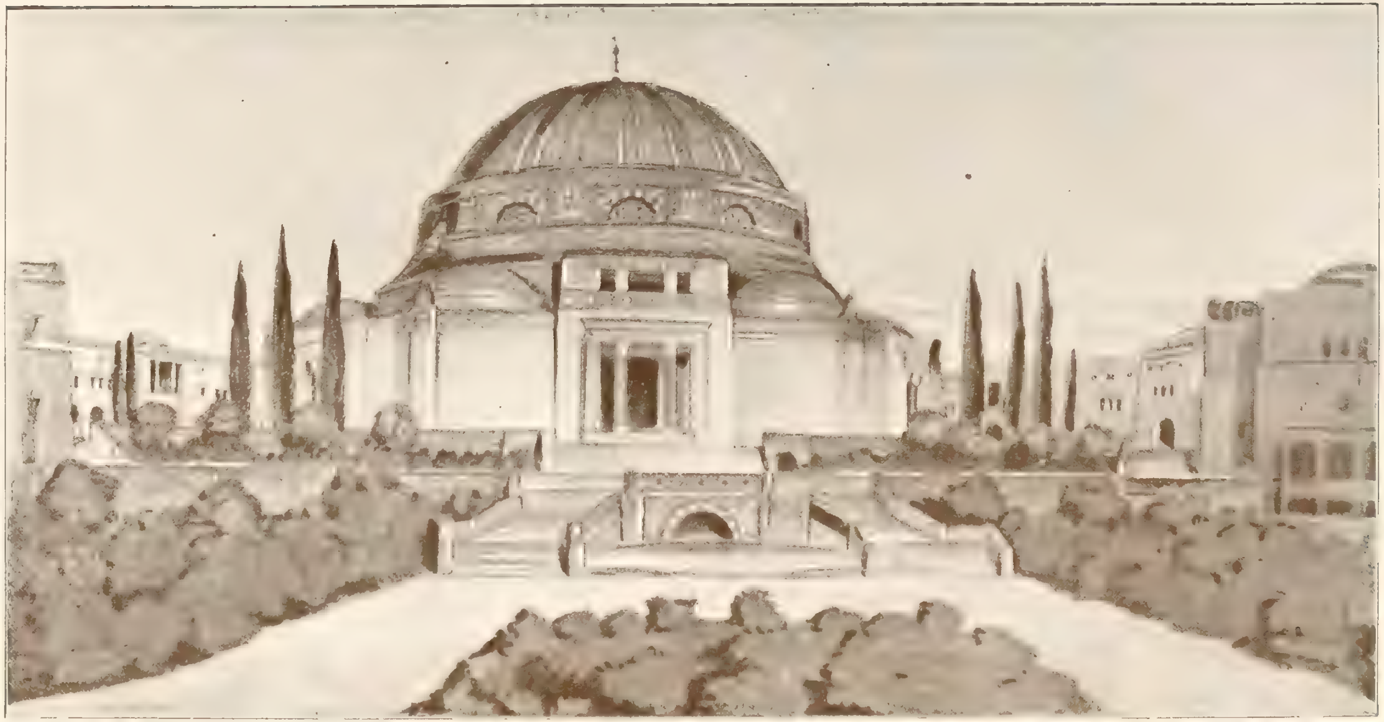

פרופ. ה. ויצמן (האחרון משמאל) עם סיר אלפרד מונד (עם המקל ביד) ובתו, בועד תל־אביב

פרופ. חיים ויצמן, הרברט סמואל, מ. אוסישקין ודוד ילין
בועד העיר ליהודי ירושלים

תבנית הבית־הכללי של האוניברסיטה העברית בירושלים מאת הקפטן פרנק. ב. מירס עוזרו הראשי של הפרופ. פ. גדס

פרופ. ח. ויצמן בהנחת אבן היסוד להאוניברסיטה העברית על הר הצופים בירושלים,
חמשה עשר באב תרע"ח.

פרופ. ח. ויצמן (הרביעי משמאל לימין) וג'מס רוטשילד (הסמוך לו) "בועד הצירים הראשון.

בבטחה כי פה התגלתה טרגדיה עמוקה אמתית. בשביל ויצמן ביחוד היה הפוגרום הפתאמי המהלומה הכי נוראה.

מיד אחרי הפוגרום עזב את ארץ ישראל ובעברו את מצרים הופיע לפני הפלד־מרשל אלנבי ודבר רתת אל הלורד הגנרל האדיר, ואמר לו בגאוה: „ארץ ישראל תהיה עברית. את זה אני מבטיח בעוז וביושר לב גם לידידינו וגם לשונאינו. אנו עם היהודים נסינו כבר בפוגרומים ולא נבהל גם משחיטות בירושלים. גורלנו הוא לבוא לארץ־ישראל, שמה נלך ושם נתישב, ושום כח בעולם לא יבעיתנו ולא יט אותנו ממסלולנו החרות בהיסטוריה העולמית".

אחרי הפוגרום הירושלמי שחולל סערה בעולם, הצליח לויצמן בהתאמצות מרבה להשיג את החלטת סן־רימו ומנוי הרברט סמואל, הקרוב לציוניות, בתור מושל עליון בארץ ישראל. בביאורי ויצמן בועידת ציוני אנגליה על אופן בנין א"י, ניכר בו המנהיג העממי הנאמן, בן־העם, שאינו שואף סתם לבנות ארץ כאיזו ארץ אחרת, כי אם לבנותה באופן כזה שהעם יהיה מאושר בה. את דבריו לא היה אומר שום פוליטיקן ומושל־בונה. „א"י היא לאשרנו לא ארץ העשירה באוצרות טבעיים, אין לה מכרות זהב. שמעתי כי נתגלה מכרה־זהב בירושלים, אבל תקותי תאמצני כי השמועה לא נכונה היא. אין בארץ גם מעינות נפט, והיא לעולם לא תמשוך את הספסרים־השודדים". במיטינג גדול בלונדון באר ויצמן בדבר בנין א"י:

„א"י תבנה לא במליוניהם של העשירים, כי אם בפרוטותיהם של העניים. הכל יוצר בא"י ע"י שרירי העניים ומחותיהם. הפסד גדול הוא לנו שהמוני יהודים עמלים עומדים מרחוק לתנועתנו. עוד גם לא הגענו לאותו יום האושר אשר א"י תאסף את מאות אלפי היהודים המתדפקים על שעריה מארצות מזרח אירופה. אל תקראו לנו: פתחו את שערי ארץ ישראל לפני ההמונים הגדולים! פתחנו את השערים במובן הפוליטי, אבל עליכם עתה להשתדל לפתוח אותם במובן הכלכלי לפני המוני יהודים. מאמין אני בכחות אחינו. הם גדולים לאין שיעור. דרוש להתאמץ לגלות את הכחות האלה, לצרף ולאחד אותם, ואז יהיה לנו מושג כמה עצומים הם. כמה מרץ עברי התבזבז במלחמת העולם בלי שיהיה ניכר וידוע כלל. כמה קרבנות הביאו היהודים! יַמֵי כחות של עברים זרמו בימי המלחמה הגדולה. ומה הרוחנו מאלה? לו הקדשנו חלק קטן של הכחות האלה בשביל א"י, היינו יכולים להפכה לארץ היותר יפה ועשירה. יש לנו כחות לאין שיעור ונשים נא לב שכחות היהודים ישמשו לבנין מולדתנו. על הדבר להעשות במהירות הכי אפשרית, אל לנו לאבד זמן־מה. יביטו עלינו מכל צד, יבקרונו, גם הנכרים וגם משלנו, עלינו יהיה לעבוד בתנאים הכי קשים, אבל מאמין אני ביכלתנו. עליכם לחנך את בניכם ברעיון כי הם עתידים לחיות בא"י. הכשירום נא לתעודתם הגדולה. השכילו אותם, גדלו אותם בחיים בריאים וטבעיים ישרים וטהורים, כי עליהם יהיה למלאות תעודה קדושה. התבל חולה ושבורה, היא מבקשת רעיון חדש לעודד את רוחה. אבל אין רעיון ואין מלה חדשה. לפני אלפי שנים אמרנו לעולם מלה חדשה, נתנו לו את היסוד לציויליזציה. הגאון העברי בא"י המחדשת יתן מלה חדשה לתבל, יתן לה אֵל אור וקולטורה חדשה. ירחף נא לפניכם רעיון ‚הטהרו' הקדוש, הטהרו מפסלת הגלות להתישבות הגדולה בא"י!"

האחרים, הופיע ויצמן בעיקר לא כדיפלומט, כי אם כבן העם הנושא ומביע את מכאובי ודרישות הלאום, וזה היה אחד גורמי ההכרזה הבלפורית, בין שאר הגורמים הפוליטיים והצבאיים. בקרב ההמונים היהודים הציונים והבלתי ציונים, הולכת ונארגת אגדה יפה על ההכרזה הבלפורית ועל האופן שויצמן השיג אותה מהממשלה האנגלית. מפי יהודים צעירים וזקנים באספות עם בערי אמריקה שמעתי נסחאות שונות של האגדה על הכרזת בלפור. עד כמה האגדה נכונה ועד כמה בלתי נכונה, לא ידוע לי, אבל היא נהדרה. באגדה הזאת כמו שהיא עוברת מפה לפה, נעשה ויצמן לאישיות גדולה ומזהירה. חושו של העם אינו כוזב. תוכן האגדה המתהלכת הוא, שבמשך שנות המלחמה המציא פרופ' ויצמן המצאות כל כך חשובות בשביל הצבא האנגלי, שהממשלה האנגלית אמרה לתת לו בשכרו מיליונים רבים. אבל הפרופסור ויצמן משך את ידו מהמיליונים ורק שאל כי יתנו לו בשכרו את ארץ ישראל בעד העם העברי. אני מוסר רק את התוכן המצמצם של האגדה, אבל דרוש לשמוע את נסחאותיה השונות ופרטיה מפי בני העם, בשביל להבין איזה יחס אהבה והערצה לעם אל הפרופ' ויצמן.

על חיי ועבודת ויצמן באנגליה שהכתירו בהצלחה גדולה עוד יכתב הרבה בתולדות הציוניות, כי הוא יתפוס מקום כבוד בפרקיה הכי מזהירים. מיד אחרי הכרזת בלפור, סדר ויצמן את ועד־הצירים בשביל א"י וגם נסע בעצמו לעזור להקל את המצב הקשה עד מאד של יהודי א"י. מעשהו הכי חשוב, הסימבולי, בבקורו הראשון בתור ראש הציוניות בא"י (הוא בקר פעם את הארץ בשנות תרס"ז—תרס"ח בתור איש בלתי מפורסם, ועבר בארץ ולמד לדעתה ודבר עם אנשים אוטוריטטיים בה) היתה הנחת היסוד לאוניברסיטה עברית על הר הצופים. זה היה הצעד הראשון של הציוניות--ליסוד הבית העברי הלאומי. בנוכחות באי־כח ממשלות אנגליה, צרפת, איטליה וגם באי־כח הכנסיה הנוצרית והמשלמית ובנוכחות הפלד־מרשל אלנבי וכל השטב שלו, נשא ויצמן על הר־הצופים בירושלים את הדבורים הגאים האלה: „הרבה מאות שנים דחינו אנו צאצאי עם קשה עורף את הזרועות שרצו להכניענו. וכיום יהודה האבודה עומדת על סף נצחונה". ועוד אמר: „מאמין אני, כי אין זו העזה מצדי אם אביע דעה, כי הנביאים העברים עוד לא כליל חלפו. הודות לאוניברסיטה הזאת יפרח הכח העליון של הנבואה מחדש". וכו' וכו'.

אנשים שלקחו חלק בחגיגת הנחת אבן היסוד לאוניברסיטה ועמדו בקרבת ויצמן בנשאו את משאו, מספרים, כי על פניו היתה שורה אז שכינת הנבואה. פניו קרנו וכלו כמו היה נלהב משמחת־היצירה העברית המהולה תמיד בשמינית של הצער היהודי. בעזבו אחרי חדשים מספר את א"י, המשיך את עבודתו הציונית החשובה בחו"ל. אדישות ההמונים היהודים בעניני כספים והמכשולים אשר שמו שונאים נכרים ויהודים על דרך הציוניות הפריעו הרבה לויצמן בהגשמת שאיפותיו, אבל רוחו לא נפל ופעל את פעולותיו הדיפלומטיות והציוניות גם בתנאים היותר מכבידים. את הפוגרום הירושלמי, אשר סדרו שונאי שיבת ישראל לארצו, זכה פרופ' חיים ויצמן לראות בעיניו. רצוץ התהלך בחוצות ירושלים בימי הפרעות. בבית החולים של „הדסה" בקר את הפצועים והנהרגים ובהתבוננו בהם בכה כילד. לו היה דיפלומט, פוליטיקן היה מבליג ועוצר ברוחו. הדיפלומטים כידוע אינם בוכים לעולם, כי לבות אבן להם. ואולם לויצמן לב עברי, אנושי חם. אפשר לציין

אבל בהוכחו כי הדבר נכון, נבא לו עתיד מזהיר. בברלין היה בחברת ליאון מוצ'קין, ברטולד פייוול, מרטין בובר ואח״ים. פעל הרבה בין בני הנעורים לטובת הציוניות, ומהקונגרס השני ואילך נעשה למשתתף תמידי בקונגרסים ובאספות הציוניות החשובות. מברלין עבר ללמוד בפריבורג ואחרי גמרו את למודיו בעיר הזאת נסע לג'נבה ושם עבד בתור אסיסטנט, ואחרי כן היה לפריווט־דוצנט. בג'נבה היה נשמתה של הקולוניה היהודית־רוסית שם. הוא היה הכי עליז־חיים בין כלם, הכי מלא תנועה. בשירים העממיים אשר שר ובמעשיות העממיות אשר ספר התחבב מאד על החלק הכי גדול של המושבה העברית־רוסית בג'נבה.

הוא היה אחד ממיסדי ויוצרי הפרקציה הדימוקרטית שבהסתדרות הציונית, והודות לפעולותיו בפרקציה האופוזיציונית הלכה והיתה הציוניות לתנועה של ההמונים הרחבים ולא רק של הבורז'ואזיה והאינטליגנציה. אחד המנהיגים של הציונות הרוסית, ד״ר כהן ברנשטין, בהתבוננו לפעולותיו המזהירות של ויצמן בתוך הציוניות ובשמעו את ברוריו הנלבבים לרעיון הציוני, אמר מראש כי ויצמן נחשב בעיניו למנהיג הציוני הגדול לעתיד.

בשנת 1905 נסע למנישסטר. הוא ידע רק מעט מאד בשפה האנגלית כאשר בא לאנגליה. אולם לאחר תשעה חדשים קרא בתור פרופסור שעורים באוניברסיטה. בכל שנות עבודתו בעד המדע בלי ליאות, לא שכח אף יום את אידיאלו הציוני. היתה אז תקופת הקונגרס הששי, קונגרס אוגנדה, שעלה להרצל בהרבה בריאות ואולי גם גרם לקצור ימיו. פרופ' ויצמן עם הפרקציה הדימוקרטית שלו היה מראשי הלוחמים נגד הצעת אוגנדה. באנגליה היתה יד האוגנדיות על העליונה, רוח ההתבוללות שררה ביותר, לציוניות הפלשתינית לא שתו לב. אבל ויצמן החל את פעולתו הציונית הא־צי־ישראלית גם באנגליה. על בואו לאנגליה והתודעותו למי שהיה אחרי כן מיניסטר החוץ, בלפור, ושיחתו אתו על דבר הציוניות מספר ויצמן:

„היה היה הדבר בשנת 1906. תנועתנו הציונית היתה אז בעצם ימי המשבר האוגנדי, ואני באתי לאנגליה. ויהי היום ואני התיצבתי לפני בלפור ואישוחח עמו על הציונות ובלפור שאלני:

— יהודי מזרח אירופה הסובלים והמעונים — מדוע יתנגדו לאוגנדה?

ואני עניתיו:

— אוגנדה איננה הציונות. אנו מודים לאנגליה על חסדה, אבל את הצעתה לא נקבל. ובימים ההם ואני דברתי אנגלית רצוצה, שפת לא ידעתי השמעתי, והוא, בלפור, בכל זאת הבינני. אני אמרתי אז למר בלפור:

— ואדוני היה ממיר את לונדון בפריז?

— אבל, — הוכיחני מר בלפור, — לונדון לנו היא, וירושלים אינה בידכם!

ואני אמרתי ועניתי:

— אדוני בלפור, גם ירושלים לנו היא, מעולם לא היינו בלי ירושלים, היא חיינו בכל אורך ימי גלותנו.

— היש יהודים רבים הסוברים כמוך? — שאלני מר בלפור ברוב התענינות.

— רחבות כל רוסיה מלאים אנשים כמוני".

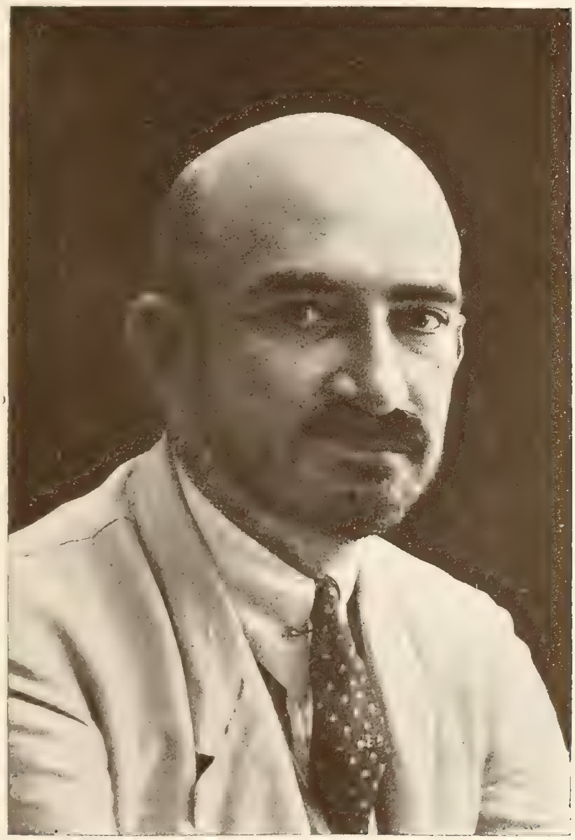
דברי ויצמן אלה לבלפור לפני חמש עשרה שנה לא בתור דיפלומט כי אם בתור מביע הרגשות העממיים, היו אתחלתא להכרזת בלפור. בכל משאו ומתנו עם בלפור ועם המנהלים האנגלים

פְּרוֹפ' חַיִּים וַיצְמַן.

עוד לא הגיעה העת וגם אין אני די מסמך לכך לכתב כ־קטריסטיקה מלאה על פרופ חיים ויצמן. רק קוים בלתי ידועים עדיין על ימי ילדותו ועלומיו, עלומים וילדות של „חיים'קע ממוטלה" המדבר כיום עם המיניסטורים הראשונים בעולם, ארשם בספר.

הוא נולד בשנת 1873 בעירה הקטנה מוטלה שבפלך גרודנה, אשר מספר תושביה מגיע רק לאיזו מאות יהודים וכמספר הזה נוצרים. הוא נולד להורים אמידים ומשכילים ביחס לסביבה יהודית בעירה קטנה בעת ההיא. אביו, עוזר ויצמן, שמת בראשית המלחמה בלי לזכות לראות את בנו בפרסומו וגדולתו, היה איש משכיל. עסקו היה הספקת עצים לרפסדות השטות מפינסק (הקרובה למוטלה) אל דנציג, ועל פי מצבו בחיים היתה לו אפשרות לחנך את בניו בחנוך אירופי.

אמו של פרופ' ויצמן, רחל, הגרה עד היום בפינסק, היא אשה מהדור הישן הבריא והיא ילדה עד שנים עשר ילדים (הופעה בלתי נפרצה בזמן האחרון), רובם בנים ומעוטם בנות. פרופ' חיים ויצמן קבל בראשונה חנוך עברי טרדיציוני, „בחדר". עוד בילדותו הרכה גלה כשרונות ורצון עצמי; כאשר הביאוהו בפעם הראשונה אל החדר, אל מלמד־דרדקי, התבונן סביבו והחבריה לא מצאה חן בעיניו, והכרחו למסרו „להדר" אחר שבו למדו תלמידים בני גיל יותר גדול. בגיל 12—10 שנה נסע לעיר פינסק ונכנס לבית ספר ריאלי של הממשלה. באותו זמן שכרו לו הוריו גם מורה עברי לתלמוד ולשאר למודים עבריים. המורה העברי בראותו את שקידתו הרבה ותפיסתו העמוקה, נבא הראשון גדולות לויצמן, בהביעו את זה במליצה הידועה: „זה הקטן גדול יהיה". בימי למוד ויצמן בבית הספר הריאלי בפינסק, יצאה פקודת האחוזים לתלמידים עברים, והדבר עשה רושם קשה על העלם הרך והוא כתב לרבו אברהם יצחק מוטליאנסקי מאמר מלא התרגשות בעברית טובה בנוגע לעָוֶל של הגבלת אחוזי התלמידים העברים. עוד בהיותו תלמיד בית הספר הריאלי החל לחלום את חלום הציוניות הנהדר. בכל פעם אשר חזר בימי החופש מהלמודים לעירתו, עבר עם הרבי שלו על התנ"ך. והוא גם סדר אספות ציוניות, אסף את הנערים אל ביתו והתיצב על כסא ונשא משאות נלהבים. כבר אז היתה בו רצינות ורצון גדול. בשנתו השבע־עשרה נסע ברלינה לאוניברסיטה. בהיותו בקורס השני באוניברסיטה המציא המצאה בשם „פורפירין". הפרופסור לא האמין בראשונה כי תלמיד צעיר זה ימציא המצאה שכזו,

פרופ. חיים ויצמן

הדומה לו. בטילו ברובעי העיר של היהודים מבני דלת־העם, נכנס אל תופרת אחת עניה, דבר אתה ובלה אצלה זמן־מה. שאל אותה לאופן חייה, וכל התנהגותו היתה כל כך פשוטה, שהיא לא נחשה כלל מי ומי בא אל ביתה, והדבר נודע לה רק כאשר ספרו לה אחרי אשר הלך לו. לנפח יהודי אחד נודע רק לאחר ימים אחדים כי הד"ר הרצל לחץ את ידו בחדר העבודה שלו.

הד"ר הרצל עשה רושם אדיר על המוני הפועלים היהודים בוילנה, רושם אשר יעשו על ההמונים אנשים גדולים בלתי־רגילים. הוא עשה את הרושם האדיר מצד אחד בגדלותו אשר נבעה מכל ישותו ואפיו, ומצד שני בענוה ויחס הבטול הגמור לכבוד. כאשר הרים ראש חבורת פועלי־ציון בוילנה כוס לכבוד הד"ר הרצל וברך אותו שיזכה להיות הנשיא הראשון בריפובליקה בא"י, ענה לו הרצל כי זה כבוד יותר מדי גדול בשבילו וגם לא יגיע כלל בחייו עד הזמן ההוא.

לממשלה הרוסית לא נעימה היתה קבלת הפנים הנהדרה שחלקו לד"ר הרצל, וכאשר הודיע על זה שר־השוטרים הוילנאי לפטרבורג, קבל משם פקודה להציע באופן נמוסי לד"ר הרצל לעזוב במהירות הכי אפשרית את העיר וילנה. שר השוטרים מלא את הפקודה לא בחשק גדול, כי גם הוא כבר נמשך בחבלי קסם אל הד"ר הרצל אשר הוד־מלכות חפף עליו. שר השוטרים אמר אז: „בכל חיי לא ראיתי אדם ויהודי יפה כמוהו".

בחצות הלילה, בשעת עזוב ד"ר הרצל את העיר וילנה, לוו את מרכבתו המוני פועלים יהודים וסתם יהודים, למרות פקודת המשטרה לבלי לעשות הפגנות ולבלי התאסף בשעת עזוב הרצל את העיר. הד"ר הרצל בחששו פן יתנפלו הז'נדרמים, אשר מלאו את החוצות, על היהודים אנשי ההפגנה, בקש את אנשי־לויתו ואת צעירי היהודים: „אנא, אנא, אַל בהפגנות". ובראותו מחלון מרכבתו שהז'נדרמים כבר החלו לדחף את היהודים, הוציא את ראשו מהחלון, פניו חורו, וקמטים של רצינות התרשמו בהם, שפתיו לחשו: „הז'נדרמים הארורים! הז'נדרמים הארורים!" ובקללה על שפתיו לרוסיה הז'נדרמית עזב את הארץ".

הפועל אשר זכה לראות מקרוב פנים אל פנים את הד"ר הרצל, כלה לספר את זכרונותיו המענינים. השתררה בינינו דממה. מן הגבעה ירד אלינו אל הבקעה הפקיד שלנו. הוא מצא אותנו שוכבים בצל ומספרים מעשיות. לא התרעם עלינו, כי ידע שלא אנחנו אשמים, כי אם חבית היין ששתינו בלילה. הוא רק בחן את השתילים שנטענו, בחן את עבודתנו, ולא אמר כלום—סימן כי היה שבע רצון. הוא חזר ועלה על הגבעה.

רוח־הים שאחר לנשוב, הגיע עדינו סוף־סוף. עמדנו שוב לעבוד, אחרי שהחלפנו כח רוח הים החיה את נפשנו והחום הגדול לא היה עוד קשה כל כך. עבדנו אותה שעה בחשק בלי הפסק עד זמן הצהרים ונקינו שטח הגון מעשבים פראים, הכינונו את המקום לנטיעת עצי יער הרצל.

היתה רק אניה קטנה וקלה והד"ר הרצל רצה לנסע בספינת מפרשים קטנה לאחד חופי מצרים. מנסיעה בספינה כזאת היתה צפויה סכנה גדולה. אבל הד"ר הרצל רצה בכל אופן שהוא לעזוב מיד את הארץ, ולידידיו ומלוויו לא עלה לעכבו".

כאשר גמר מי שהיה תלמיד מקוה ישראל להשמיע את זכרונותיו, השתררה פתאם איזו דממה בלתי רגילה בינינו. והנה קם בן אכר מראשון לציון שעבד אתנו ביער־הרצל והחל להשמיע את זכרונותיו גם הוא.

„עבדתי בזמן ההוא בבית המרקחת שבראשון לציון בתור עוזר ותלמיד הרוקח. דלתות וחלונות בית המרקחת נשקפים לעומת הרחוב שבאים דרך בו מיפו. פעם, בעמוד הרוקח ואני בבית המרקחת ועסקנו בהכנת תרופות, נראתה לנו כרכרה קלה באה למושבה מדרך יפו. הכרכרה הזאת לא עוררה את תשומת לבנו. המעטות הן הכרכרות הבאות מיפו וממקומות אחרים ועוברות על פני בית המרקחת? ואולם את תשומת לבנו עוררה מיד העובדה שהכרכרה התיצבה אצל בית המרקחת ושלשה אנשים לבושים שחורים, בפרקים צילינדרים נכנסו אלינו אל בית המרקחת. האמצעי שביניהם, איש גבוה, גאה ויפה עם זקן ארוך ושחור, בעל עינים גדולות, נגש אל הרוקח, הושיט לו את ידו והציג את עצמו לפניו: „הד"ר הרצל, מוינה". הרוקח שלי בשמעו את המלה „הרצל", נבהל. פניו חורו והושיט באופן מכונאי את כף ידו לאורח, ובעיני ראיתי כי ידו רעדה בחזקה בשעת מעשה. הרצל שאל אותו דבר־מה, אבל הוא היה כל כך מבוהל, שלא יכול לענות, לשונו כאלו דבקה לחכו.

הרצל ומלוויו עברו ברגל על פני רחוב המושבה. אני רצתי לאבי, שהיה ציוני נלהב, להודיע לו שהד"ר הרצל בא למושבה. בבואי אל חצר ביתנו, ראיתי את אבי נצב על גג הארוה. הוא היה עסוק בתקון הגג. בשמחה כמעט היסטרית צעקתי: „אבא, ד"ר הרצל במושבתנו!" אבי כל כך נפתע למשמע הדברים, שנפל מן הגג ארצה. חדש ימים רפא אחרי כן את רגלו".

בן האכר מראשון לציון גמר לספר, ואחרי־כן החל להשמיע את זכרונותיו אחד הפועלים, אשר זכה לראות את הד"ר הרצל בהיותו בוילנה.

„בקבלת פנים יותר חביבה מאשר יקבלו מלך קבלה העיר וילנה את הד"ר הרצל. באהבה ובכבוד קבלו את פני המלך היהודי הבלתי מכתר הזה כל שדרות העיר, עשירים, עניים, יהודים, נוצרים. בשלשת ימי שהותו בעיר לא עבדו רוב הפועלים היהודים. החנויות היהודיות היו סגורות, וכשהד"ר הרצל בכרכרתו עבר בעיר, נהרו אחריו ההמונים בתשואות גיל. העם ערך לד"ר הרצל קבלת פנים יפה ונהדרה כזו באופן אינסטינקטיבי, מתוך הערצה טבעית, בלי התכוננות מראש. ושר־השוטרים בוילנה נבהל מהמחזה הזה והזהיר את התושבים, שרק פני קיסר מקבלים בהערצה גלויה כזו ולא פני אדם אחר, וגלויי חבה המוניים בפרהסיה—אסר. במשך שלשת הימים ראיתי את הד"ר הרצל פעמים אחדות ובדמותו היתה באמת מן הגאוה והענוה של מלך כביר החביב על העם. כל תנועה בו בטאה איזו גדלות טבעית. כח מושך מפלא היה בו ובחבלי קסם משך אליו כל איש אשר בא אתו בדברים. בדברו עם מלכים הרגישו כי לפניהם עומד אדם שוה להם. בדברו עם הפועלים היהודים בוילנה ובלחצו את ידיהם הנקשות מעבודה, לא יכלו להחויר להם בהשגתם שהד"ר הרצל, המלך בחסד עליון, דבר אתם כאחד האנשים הפשוטים ולחץ את ידיהם כאת יד איש

דר. הרצל (הששי מימין לשמאל בשורה התחתונה) בין הפרזידיום וקבוצת צירים בקונגרס הששי

דר׳ הרצל עם הדפוטציה־הציונית בירושלים

דר. הרצל לפני הקיסר ווילהלם בארץ־ישראל

דר. הרצל על האניה בנסיעתו לארץ־ישראל

טפסתי על החומה הגדולה שאצל החוף והתבוננתי אל המרחק, עד שראיתי את עשן האניה ואחרי כן את האניה עצמה. מעט, מעט התקרבה האניה. הים, שעל פי רוב הוא רועש בחוף יפו, שקט באותו יום. ראיתי את הסירות שבאו מן האניה אל החוף, אמצתי את עיני לראות באיזו מהן נוסע הד"ר הרצל, אבל בגלל המרחק לא ראיתי דבר ברור. ראיתי את הד"ר הרצל רק בשעה שכבר היה מעבר מזה לבניני החוף, בעלותו אל המרכבה. כשראיתי אותו, את דמותו הגאה, כדמות מלך, עם הזקן הארוך, השחור, עם העינים היפות שהתבוננו במבט ארוך לאותה פנה ששם עמדה חבורת יהודים ירושלמיים — החל לבי לרעוד ודמעות עלו בלי משים בעיני. הבחנתי דמעות גם בעיני יהודים זקנים וצעירים שעמדו סביבי. התבוננתי בהרצל, אשר לא הסיר את מבטיו מאתנו במשך זמן ידוע. כשישב עם מלויו במרכבה ונסע, נשאו יהודים את עיניהם השמימה ובקול רם ברכו ברכת „שהחיינו".

המספר הראשון גמר את דבריו. אחריו קם צעיר, אשר היה תלמיד במקוה ישראל בזמן בוא הד"ר הרצל לא"י, וראה אותו בפגישתו עם הקיסר וילהלם אצל שערי מקוה ישראל בדרך נסוע הקיסר מיפו ירושלימה.

„באותו יום העירו את כלנו, את כל תלמידי מקוה־ישראל, בבקר השכם ושלחונו אל השדות. צוו אותנו לקטף בגנות את הפרחים היותר יפים והיותר יקרים ולקשט בהם את השער ואת שדרות המבוא. אחרי כן אמרו לנו ללבש את בגדי החג. אף אחד מהתלמידים לא ידע למה כל התכונה הרבה הזאת ומה החג הזה. אולם אחרי שעה קלה נודע בינינו שעבר יעבור הקיסר הגרמני בדרכו ירושלימה ושגם הד"ר הרצל יבוא אל בית ספרנו. על פי השירים הגרמנים שנתנו לנו ללמוד בעל פה, הבינונו לכבוד מי משני האורחים בעיקר ההתקשטות הזאת. בזמן התקרבות הקיסר וילהלם התגנבתי מחצר בית הספר ויצאתי לככר ריקה, משם ראיתי את הד"ר הרצל בעמדו על יד שער מקוה ישראל.

על פניו היתה שורה דאבה רבה, עיניו הביטו למרחוק, אל הרי יהודה, שנראו ממקומו כטלולים אלה על גבי אלה בשורה ארוכה אשר לא תמוד אותה העין. מנהל בית הספר מקוה ישראל ואחדים ממלויו עמדו על ידו ודברו אליו איזו דברים. הוא ענה להם, ואז החלו לחיך. אבל פניו הוסיפו והביעו דאבה. לא גרע את עיניו מהרי יהודה, אשר סוד אלפי שנים כמו נסוך עליהם.

הקיסר וילהלם קרב עם בני־לויתו. הוא רכב על סוסו היקר. הוא עזב את אנשי לויתו, רכב קדימה ונגש אל הצד שעמד שם הד"ר הרצל. הרצל חש לקראתו. הקיסר התרומם מעט על אוכפו, הושיט להרצל את ידו ובקול רם שאלו: „השלום, הד"ר הרצל הנכבד?" אחרי כן שוחחו שניהם בלי אשר שמעו אלה שעמדו במרחק־מה מהם את דבריהם. אנשי לוית הקיסר, שביניהם היו גם המיניסטר בילוב ואשת הקיסר, עמדו בצד וחכו. השיחה לא ארכה. הקיסר הושיט שוב את ידו להרצל ואמר: „להתראות בירושלים"—ונסע לו לדרכו. גם הד"ר הרצל ישב מיד במרכבתו ונסע מיד ירושלימה יחד עם אנשי לויתו הציונים.

תכן השיחה ששוחחו הד"ר הרצל והקיסר וילהלם בירושלים לא הגיע לידי פרסום, אלא שדבר בטוח הוא שהשיחה פזרה הרבה את חלומותיו הציוניים של הד"ר הרצל. בלתי מסופק הדבר, מפני שמיד אחרי ראיונו אצל הקיסר נחפז ושב ליפו סר־רוח וחתר לעזב את הארץ בהקדם האפשרי. באותו יום סער הים אצל חוף יפו ואניות נוסעים לא עגנו שם,

ד"ר הֶרְצל בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

נמרנו באותו יום נטיעת חצי היער בחולדה, שהוא חלק מיער־הרצל. היה זה גם יום הולדת החמשים של הד"ר הרצל, לכן חגונו אנו פועלי יער הרצל חג גדול. הפקיד של חולדה שלח לראשון לציון להביא מן היקב חבית יין. כל הלילה שתינו והשתכרנו. איש לא ישן באותו לילה, וכשהאיר היום והגיעה שעת העבודה, לקחנו שוב את כלי־עבודתנו והתנודדנו מתוך שכרון שלא פג עדיין ממנו מן הגבעה אל הבקעה, ששם התחלנו לנטוע את חצי־היער השני בחולדה. האויר עוד היה קריר קרירות־ליל. האדמה והעשבים עוד רטובים היו מטל. נעימה היתה העבודה באותה שעה. מסביבנו עד למרחוק שרה דממה, נשמעו רק דפיקות מעדרינו. עבדנו עד אשר השמש התרוממה מאד ויבשה את הטל וצרבה אותנו בלי רחם. מן היין אשר שתינו בלילה, מאי־שינה ימלהט השמש, החלונו לחוש כאב־ראש גדול. עבודתנו הלכה הלוך ורפה. לבסוף הפסקנו מעבודה, השתרענו לנוח בצל, בפנינו למטה, בקשנו להשיב את נפשנו בריח העשבים והאדמה שהיו קרירים בצל, צפינו לרוח־הים שהגיעה שעתה לנשב. דממה שררה בינינו ומסביבנו. אבל הרבה לא נמשכה השתיקה. אני הפסקתי אותה באמרי:

„היום נמלאו חמשים שנה מעת אשר נולד האדם והיהודי הגדול הד"ר הרצל. בכל א"י, בכל עריה ומושבותיה ובכל העולם הציוני בגלות יוהג היום הזה. ידוע לי שאחדים מהעובדים פה זכו לראות את הרצל בהיותו בא"י. יספרו איפה החברים האלה, איפה ואיך ראו אותו ומה שמעו מפיו". בעיני כל החברים מצאה הצעתי חן. והראשון קם והתישב על אבן והחל להשמיע את זכרונותיו:

„במקרה הייתי ביפו באותו יום. הייתי אז פועל בפתח תקוה. במושבה ידעו רק יהידים שהד"ר הרצל יבוא לא"י. גם ביפו מעטים ידעו את זה, נשמר הדבר בסוד. במקרה נחוץ היה לי ללכת אל החוף. לא נתנוני להכנס אל בניני החוף. הכניסה היתה אסורה באותו יום. גם מראה החוף לא היה כתמול שלשום. הסירות עמדו מן הצד; הצעקות הפרועות של הספנים הערביים לא נשמעו הפעם. החוף היה מקושט כלכבוד איזה חג רשמי. איש מהעומדים אצל החוף לא ידע לשם מה החגיגיות הזאת ואיזה איש גדול יבוא ליפו. ובשאלי את פי ערבי מכירי, ספן בחוף, התפלא על אשר לא ידוע לי הדבר וענה: „הסולטן־אל־יהוד יבוא עוד מעט באניה". את יתר הפרטים חקרתי מפי אכרים מפתח תקוה שבאו באותו רגע אל החוף לפגש את ד"ר הרצל.

דר. הרצל

הישוב הציוני עשה עליו רושם חזק בבואו אל הארץ. הוא התפעל כילד והביע לציוניים ולחובבי ציון את השתוממותו על עבודתם המעשית המועילה. הוא נוכח אז שלו היו לו בתור פקידים לא יהודים צרפתים מתבוללים, כי אם יהודים אמתיים, חובבי ציון, אזי היה באמת יכול לעשות גדולות במיליוניו אשר פזר.

תחית והתפתחות השפה העברית בארץ שמחו את הברון מאד. בבקורו האחרון בא"י, בשעת המלחמה העברית־גרמנית בענין הטכניקום, חוה את דעתו בעד העברית. ודעתו היתה אז חשובה מאד באותו ענין. כאשר הזמינו אותו לגמנסיה והמנהלים חפצו להוכיח לו כי התלמידים יודעים היטב מלבד עברית גם צרפתית, אמר למנהל אחרי השעור הצרפתי: צרפתית טובה שמעתי בפריז, פה רצוי לי שהילדים ידעו עברית טובה.

בראשית המלחמה עזב האדמיניסטרטור של הברון ביהודה את א"י, מפני שלא רצה לסבול מהממשלה הטורקית והתנאים הרעים בזמן המלחמה. וכאשר הופיע בפריז לפני הברון, שלח אותו חזרה לא"י, למען יהיה גם בעת צרה יחד עם האנשים שהיה אתם בעת טובה, וישתדל ככל האפשר להמעיט את הרעה.

אחרי הכרזת בלפור שלח את בנו דז'מס לא"י בתור חבר לועד־הצירים הראשון.

רופאי ואחיות הדסה כאשר שהו בפריז בדרכם לא"י, נתקבלו בסבר פנים יפות ע"י הציונים הצרפתים וברון רוטשילד בראשם. הוא דבר על שחר הישוב העברי החדש בא"י, על המכשולים הרבים בדרך המתישבים, על תקוותיו שנכזבו כמה פעמים ועל ספקותיו. ולבסוף אמר: „מאושר אני, בתפלה אני מרים את עיני לשמים על זכותי לראות את גאולת עמי".

יהודי התבל, עַד אלם שהיינו עם לפנים ככל העמים ומולדת היתה לנו וחיי עם שלמים חיינו — אצל הכתל המערבי עלה אולי הרעיון־הקפריז על דעתו להקים מחדש את... בית־המקדש. בבקרי לפני כמה שנים את בית הספרים בזכרון־יעקב, הראה לי המנהל ספר־אלבום גדול מאד בעל שלשים דף. מהספר הזה נמצאות שלש קופיות, האחת היא במוזאום הפריזי, השניה בספריה הפרטית של הברון והשלישית בבית הספרים בזכרון־יעקב, מתנה מאת הברון למושבתו החביבה. על דפים אלה מהגיר הכי יקר מצאתי תכניות ורשימות אמנותיות מאת הארכיטקטים היותר גדולים, תכניות ורשימות לבנין בית מקדש בירושלים על מקום הכתל המערבי. מצאתי בתכניות את המראה הפנימי של בית המקדש החדש, את מראהו החיצוני, את תבנית החצר ועוד — הכל על פי התיאור שבתנ"ך.

מנהל בית הספרים ספר לי את תולדות ספר זה:

אחר שהברון פזר מיליונים רבים לטובת המושבות, עלה על דעתו הקפריז להקים את ההיכל הכי גדול, אמנותי, מודרני על חרבות בית המקדש. ההיכל היה צריך לאחד את אמנות הבניה המודרנית עם תכנית המקדש העתיק. הברון הזמין את הארכיטקטים היותר טובים והציע לפניהם את הצעתו. הארכיטקטים ברצותם להחיש ולהמציא לברון כל אחד את תכניתו, נסעו ועברו על פני העולם, בחנו את היכלי התפלה היותר חשובים של הנוצרים, היהודים והמושלמים ובקרו גם את מסגד עומר בירושלים ואת הכתל המערבי. ועל פי גזרות הבניה של ההיכלות השונים ערכו את תכנית „בית־המקדש". לפרס הראשון זכה ארכיטקט צרפתי. הברון פנה ע"י בא כחו בבירת טורקיה אל עבדול המיד בנוגע לרשיון — חלף מיליונים אחדים כמובן — להקים את ההיכל בירושלים. הסולטן הערום לא נתן את הרשיון. הוא פחד מפני הערביים הדתיים בעלי ההשפעה במזרח וגם מפני תנועה דתית גדולה של היהודים שתהפך אולי למדינית, לקרוע את א"י מטורקיה.

גם אחרי מסור הברון את עניניו בא"י ליק"א, בא לעזרת המושבות בכל דבר מועיל ונחוץ. אבל אופית היא תשובתו למושבה ראש"ל כאשר פנתה אליו בבקשה להלוות לה כמה עשרות אלפים פרנק למשך שנים אחדות בכדי לשלם את החוב שהתחיבה המושבה בהעבירה צנורות מים אל כל הבתים. הברון אמר בתשובתו: „להם, לאכרים, לא נאה שבנותיהם תלכנה יחפות ותשאבנה מים בכד כרבקה אמנו לפנים. לצנורות מים בבתים התאוו, ידאגו איפא בעצמם לכסות את ההוצאות האלה". מאוייו היו — לראות אכרים עברים החיים כאכרים ועובדים הכל בעצמם.

הנה עוד עובדה אופית: כאשר שלחה המושבה פתח־תקוה מצד אחד שליחים לציוניים ולעשירי חו"ל, וביחוד לברון רוטשילד, להשיג מיליונים חדשים, ומצד שני שלחו שליחים למצרים להביא פועלים ערביים משם, -- שלחנו אנו הפועלים מחאה עזה למוסדות בחו"ל וגם אל הברון רוטשילד. מחאתנו עשתה עליו רושם חזק ודלתיו היו סגורות בפני שליח פתח־תקוה. הפעם הראשונה האזין הברון לאמת מארץ ישראל שהשמיעוה לו הפועלים.

העבודה הציונית בא"י, יסוד והתפתחות מושבות חדשות ביהודה ובגליל בלי עזרת הברון, פעולת „השומר", המשרד הארצי־ישראלי תחת הנהלת הד"ר רופין ועוד מוסדות ציוניים, העירו את תשומת לבו של הברון והוא החליט לבקר שוב את א"י ישראל וביחוד את הישוב הציוני החדש שהתפתח יותר יפה בלי עזרתו.

ברון אדמונד רוטשילד בבקורו האחרון בא"י

אשר עשיתם במקום הזה הוא אחד הנסים של הזמן הזה. אבל מעציב אותי על אשר חלק מכם שכח את המטרה הקדושה שלשמה באתם אל הארץ. המושבה בבתיה אינה דומה למושבה, כי אם לישוב בנוי ארמנות. במקום המותרות ותכשיטי הנשים, הייתי רוצה לראותכם עוזרים לאחיכם הפועלים, עוזרים להם ע"י עבודה בכרמיכם. עליכם לחיות עם הפועלים העברים בעזרה הדדית, ועליכם לזכר שגם אתם הייתם קודם זקוקים לעזרה. עיני כל ישראל נשואות אליכם, נשואות בתקוה, הם מתפללים בעדכם לאל, אתם שמחתם וגאותם. ראשון לציון היא המושבה הראשונה להתגשמות רעיון שיבת־ציון ועוררתני ראשונה לפעולתי בעד ארץ ישראל, ואני מקוה שהיא גם תהיה הראשונה בתור מופת לשאר המושבות ולנחמה לכל העם".

במוצאי שבת קרא הברון את האכרים לאספה בבית־העם והודיע באופן רשמי שהוא מושך את ידו מן התמיכה שנתן להם ועליהם להתפרנס מעתה על חשבונם הם, ז"א שבכל ענין כללי חשוב כמו בנית גשרים, סלילת דרכים, חפירת תעלות וכדומה בוא יבוא לעזרתם, וגם לאכרים הדלים והחלשים יעזור להתחזק ולהיות לאכרים טובים. אחרי דברי הברון קם אכר אחד והגין על המושבה כלפי האשמות הברון ואמר שגם בשמש ישנם כתמים. על זה ענה הברון: רצוי לי שתהיו זכים כלכם. יהיו כתמים בשמש אבל לא עליכם. עליכם לשפר את מעשיכם וחייכם. בעיר ירושלים ישנם ארבעים אלף יהודים, אבל הם אינם מעוררים התענינות, אין שָׂתים להם לב. ואולם אליכם האכרים העברים נשואות עיני כל ישראל. לכן רצוי לי שאבק דק לא ירבץ עליכם. אני החלותי לעזור לכם מפני שהייתם עניים באמצעים, אבל עשירים באידיאלים, ואולם בסורכם מאחרי מטרתכם הקדושה, אין לי מקום ביניכם".

אחרי הבקור הזה בא"י מסר הברון את עניניו במושבות לחברת יק"א. אבל כאָב מסור לבניו התועים בא גם אחרי כן לעזרת המושבות, קנה בשבילן קרקע נוסף וכדומה.

הקפריזים הגדולים של כל מיני ברונים אדירי־כסף אינם תמיד נעלים כקפריזים של ברון יהודי. הראשון משלשה היהודים הברונים היפים, הברון משה מונטפיורי, היה מליץ יושר של עמו, שתדלן אצל מלכים ובחצרות מושלים. העם ראה אותו עובר בכרכרתו אשר החותם „ירושלים" היה טבוע בה, עובר מחצר מלכות לחצר מלכות, במטרה לעשות טובות לעמו, לאחיו המסכנים, המפזרים ונפוצים. השני, הברון הירש, רצה לגשם בחיים קפריז אחר. את עשרו הגדול, של כמה מאות מיליונים, נתן לעם היהודי ואת עם השלחנים, החנונים והחיטים ולוחצי־ספסלים מכל המינים, רצה להפוך לעם אכרים בשדמות ארגנטינה הנרחבות. ואם אפילו טעה במסרו את מיליוניו בשביל העם העברי לידי מנהלים בלתי רצויים, הנה הקפריז שלו בכל אופן היה נשגב, לא כקפריזיהם של הרבה מיליונרים מאומות העולם. אבל הכי יפה בקפריזי העשירים הוא זה של הברון רוטשילד, הנדיב הידוע. כראות הברון אֶדמונד רוטשילד בפעם הראשונה את הכתל המערבי, את הכתל הגבוה, הקודר והמפיל אימה, עם האבנים הגדולות וקרות ואלמות; בראותו אצל הכתל, השריד מבית המקדש, את היהודים מכל קצוות תבל, בבגדים שונים ומשונים ומדברים בשפות שונות ובעלי תנועות גוף שונות, יהודים חרדים וחפשים בדעות, יהודים שאינם מבינים איש את שפת־לב השני ושבאו בכל זאת לידי הבנה הדדית, אצל הכתל המערבי, הכתל שהנו עד היום שריד קדש מרכזי לכל

קטנה", כי השתעממו בישוב הכפרי אחרי עזבם את חיי פריז המעטירה. ואיך עבדו האכרים בכרמיהם? הם ישבו בצל עץ תאנתם והשגיחו על עבודת ערביים. כדאי להזכיר דברים אופיים אחדים בנידון זה:

הברון שהיה חובב־ציון אמתי, רצה שיתרבה הישוב במושבות, ויצוה לפקידיו לתת לכל אכר פרס בעד כל בן ובת שיולדו להם. והנה חכמו אכרים אחדים (כפי מה שמספר) והולידו 29 בנים... בכל שנה עשו חמישה — שישה חגי ברית מילה... וקבלו את הפרסים, מאה פרנק בעד בן ושבעים פרנק בעד בת... ככה נמצא כתוב ברשימות ספרי החשבונות. במושבה זכרון־יעקב היו פעם ארבעים וחמשה אנשי־משרה אצל הפקידות מבין שמנים ושנים אכרי המושבה. במושבה ראשון לציון אפשר היה לראות את החזיון הזה במשרד של האדמיניסטרציה הברונית. במושבה אחרת היו חמישים בעלי־משרה על שלשים אכרים שקבלו תמיכה מהברון... במושבות זכרון־יעקב וראשון לציון אפשר היה לראות לוקסוס כמו בפריז. נשות האכרים ובנותיהם היו הדורות בלבושן כבמונטו קרלו אצל המישחק. שיחתן התמידית היתה על שמלות יקרות, על לוקסוס ועל המודה האחרונה.

כשהגיעו לאזני הברון בפריז המעשיות והשערוריות האלו ועוד רבות אחרות, ובשמעו גם את צעקת חובבי־ציון על ההשפעה הרעה של הפקידות במושבות ושיטת האפוטרופסות, החליט לנסוע פעם שלישית לא״י, לראות בעיניו את הנעשה שם ואם יראה כי „כצעקתה כן הוא", יגמור את חשבונותיו עם המושבות וימסרן להשגחתה הגמורה של יק״א. כאשר בא אל הארץ בפעם השלישית דבר לפני האכרים בריש״ל על מטרתו הנעלה ביישוב הארץ ויסר אותם על אשר אינם עובדים בעצמם ובונים להם בתים בעלי שתי קומות ונשותיהם חיות חיי לוקסוס וחובשות מגבעות יקרות עם נוצות כבפריז. „אם גמרתי להפסיק כל תמיכת כסף למושבה, לא המריצוני לזה הפקידים שייד וחזן, כי אם בעצמי באתי לידי הכרה שדי לכם לחיות על תמיכה. מצבכם נותן לכם אפשרות לחיות על פרי קרקעכם ועליכם לחדל לצפות לחסדים. אם הכרמים, בסבת מצב שוק היין, אינם מכניסים לכם די כל צרכיכם, עליכם לעסוק בענפי משק ועבודה אחרים, עד שהכרמים יכניסו לכם יותר". הוא גם לא רצה להתאכסן במושבה ראש״ל, ורק להפצרותיהם הרבות של האכרים הבטיח להם להתארח אצלם בשבת. את אותם הדברים אמר גם לאכרי פתח תקוה, גם לנשות האכרים הטיף, אמר שעליהן לעזור ככל האפשר לבעליהן, לגדל עופות, לנהל משק ביתי, כנשות אנשי כפר. כאשר ברכו איזו מנשות אכרי ראשון את הברונית בצרפתית, ענתה להן דוקא בעברית „שבת שלום". ובבקר הברון עם אשתו בבתי האכרים, פסח באופן דימונסטרטיבי על בית אחד יפה בעל שני קומות... כאשר ברכו אותו בבית הכנסת ב„מי שברך", צוה להזכיר ב„מי שברך" גם את האכרים והפקידים שבמושבה וכל בני ביתם. ואחרי הקריאה בתורה נשא משא לפני הנאספים, משא חשוב. הוא דבר אל אכרי ראשון כאב טוב המדבר אל בניו התועים ושוגים. הוא גלה להם את לבו, לב עברי נאמן, חובב ציון, אמר שאיש מאושר היה לו מצא בארץ ישוב יהודי גדול, ישוב אכרים העובדים בעצמם וחיים מאדמתם חיי שקט. „לפני חמש עשרה שנה, כשמשפחות אחדות מראשון לציון פנו אלי לעזרה, מלאתי את בקשותיהם ועתה מאושר אני לראות את הגדולות אשר נעשו בתקופת שנים זו. מקום זה, שלפני בואכם היה מקום שממה, שנחשים מצאו בו מעון, נהפך על ידיכם לגן־עדן פורה. המעשה

ברון אדמונד רוטשילד (השלישי משמאל לימין) בין אברי המושבה יבנאל.

כמפריע. ואולם קמה אשת הברון והיא אמרה לי לקרוא לו לשתות קפה. אז התעורר למשמע צעדי כמחלום קסם, ובשלחו אצבע לעומת החרמון, השדות, ההרים והבקעות, אמר בקול רועד מגיל, מהתעוררות:

„אני אצוה... לקנות... לרכוש את כל הקרקע הזאת... בעד כל מחיר...”

שנים עשר יום בלה הברון בא"י בבקורו הראשון בה. היה בכל המושבות, אצל האכרים, ראה את בתיהם ובניניהם, שדותיהם וכרמיהם. הארץ עשתה עליו רושם אדיר. וכאשר הודה לו בא־כח חובבי־ציון בארץ בשם החברה הזאת בעד פעולותיו בא"י, ענה בדברים האלה: „שמח אני מקרב לב לשמע ברכותיך. הואיל למסור בשמי לד"ר פינסקר, שגם אני אחד חובבי־ציון, ובתור תמים דעים עמכם אני שולח תודה וברכה לכל חברי חברתנו המסורים”.

הדר הארץ כל כך צדה את לב הברון שהחל להציף אותה בזהב. הוא רצה באמת ובתמים להקים מולדת עברית עם עבודה עברית ועם שלטון השפה העברית. בהיותו בזכרון־יעקב נשא לפני האכרים ולפני הפקידים נאום, ובו עוררם לעבוד את כל העבודות ע"י יהודים. הוא גם פקד לאדמיניסטרטורים שלו שבקנותם שטחי קרקע חדשים ובמכרם אותם לבעלי משק פרטי יתנו אתם תנאי להעסיק רק פועלים עברים. ולא רק את ענין העבודה העברית הבין הברון כראוי עוד לפני שלשים שנה ויותר, אלא גם את ענין תחית השפה העברית. בבקרו את זכרון יעקב בהיותו בפעם השניה בארץ, בשנת תרנ"ד, נשא נאום לפני האכרים ובה העיר, בין יתר הדברים, כדברים האלה על תחית השפה העברית:

„המבינים אתם כלכם צרפתית? לא? אם לא תדעו את השפה הצרפתית אין רע, אבל אם תדברו רק ז'רגון — רעה בדבר. ז'רגון אינה שפה כלל. עליכם לדבר בשפה שבה דברו אבותינו לפנים בארץ, השפה העברית. ומקוה אני שלכשאבוא לבקרכם בפעם השלישית אמצא אתכם מדברים כלכם עברית”.

הארץ וכל אשר ראה בה כל כך תפסו מקום בנפשו, שלא חדל להגות בהם, וכמה שהרבה לדבר עליהם, לא שבע. אופיית בנידון זה היא עובדה זו: לזרח ברנט, אחד ממיסדי פתח־תקוה ומהבונים הראשונים של הישוב ביפו, נועד ראיון, על פי השתדלות מיכאל ארלנגר, עם הברון בעניני המושבה פתח־תקוה. הראיון נועד להמשך לא יותר מעשרה דקים. אבל הברון שוחח אתו שלשת רבעי שעה. כראות ברנט את המספר הגדול של המחכים לראיון בעניני עסק, חשב כי שלל יותר מדי זמן מהברון, ורצה להפרד, אבל הברון בקשו לשבת עוד ואמר, כי לשיחה אדות ארץ ישראל אין השעות מגבלות אצלו. בשביל עניני ארץ ישראל הוא תמיד פנוי.

יפה היא ארץ ישראל, כמו בעיני ברון אדיר־כספים כן גם בעיני הפועל העובד את אדמתה. אבל מעשים בלתי יפים כלל נעשו בארץ יפה זו ע"י פקידי הברון וגם האכרים. מעשיות יפות רבות מסֻפרות על אחדות ממושבות הברון ביהודה ושמרון, על האדמיניסטרטורים ואכרים אחדים.

כמה מיליונים פזר הברון על המושבות לא ידוע עד היום. על גמלים הובילו שקי מטבעות זהב בעת הבנות המושבות והיקבים. הפקידים היהודים־צרפתים ששלח הברון מפריז לפקח על המושבות וללמד את האכרים הנהלת הנטיעות, הפכו מושבות אחדות ל„פריז

היה הדבר בראשית הוסד המושבה הראשונה ראשון־לציון. בחרף הראשון כבר היה מצב המיסדים קשה ומעציב מאד. לא לכל אכרי המושבה היו אמצעים לבנות בתים, וכשירד הגשם הראשון, לא היה להם בנין להסות בו מפניו. כל האכרים נדחקו אל בתים אחדים קטנים שגם היו בלי דלתות וחלונות.

בכדי לצאת ממצב מעיק כזה וכדי שכל האכרים יוכלו לבנות להם בתים לגור, החליטו לשלח שליח לאירופה, ביחוד לברון רוטשילד בפריז. בחרו לשליח את יוסף פינברג, שאיננו עוד בחיים כיום. הם בחרוהו לשליח מפני שהיה היותר משכיל ביניהם. הוא היה חימיקאי מלומד ומצוין וגם היה איש נבון, טוב תואר ונואם. בעזרת צדוק הכהן ומיכאל ארלנגר הגיע גם יוסף פינברג אל הברון. הוא תאר לפני הברון בכל כשרון־דבורו את עתידה המזהיר של המושבה ראשון לציון ושל האכרים. הוא גם דבר הרבה בהתלהבות על הרעיון הנעלה, היפה של ישוב א"י ושיבת ציון בכלל. וכדברי האמת היוצאים מהלב אשר דבר הצליח לקחת את לב הברון.

רוטשילד בא מיד לעזרת אכרי ראשון לציון, נתן להם את האפשרות לבנות, נתן להם את הסכום המצער הראשון עשרים אלף פרנק, סכום שמשך מליונים אחריו. רוטשילד שלח לראשון לציון גם גנן שלו, איש צרפתי, ללמד את האכרים את עבודת הנטיעות. אחרי זמן ידוע בא הברון בעצמו, הוא ואשתו, לא"י, לראות את ארץ חלומותיו.

פעמים אחדות בקר הברון את א"י, זנח את פריז, הקלחת הרותחת, את החיים האריסטוקרטיים של מליונר, את העסקים הפיננסיים הגדולים, את קבלות־הפנים, קבלת פני אנשים רשמיים, באי כח מושלים, ונסע לארץ הדלה, העניה, לחיות מעט את החיים הדלים, המגבלים של בן ־ארץ ישראל, לשאף מעט את האויר הזך של יהודה והגליל.

מענינת ויפה היתה ראית הברון הראשונה את הדר־הטבע הא"י. האגרונום קלוריסקי, האדמיניסטרטור היחידי של הברון בא"י אשר אינו צרפתי ברוחו כי אם עברי אמתי, חובב־ציון, ושהודות לו התפשט בגליל ישוב אכרים רחב, הוא ספר פעם לנו, להבורת פועלים, על הרושם העז שעשה הגליל על הברון בבקורו הראשון בא"י.

„רוטשילד בא עם אשתו לראש פנה. כלילת יופי היא המושבה הזאת. הטבע ברך אותה במעינות מים טובים. אדמתה טובה לכל מיני נטיעות, האויר זך וטהור מגו־מים של קדחת. כל היום טיל עם אשתו במושבה, בכרמיה, בשדותיה. את הכל ראה, על הכל שאל את האכרים, את הכל רצה להכיר לדעת, רצה להכיר את מצב וחיי האכר ומשפחתו.

לפנות ערב, כשעה לפני שקיעת החמה, ישבנו כלנו על המעקה של בית הפקידות ושתינו תה. מה שראינו מעל המעקה השכיחנו את מקומנו ואת זמננו. והברון עמד סמוך בראשו אל סמכת המעקה ובכמהון הביט אל מחזה הטבע אשר לפניו וכמו בחלום לא יכול להפנות את מבטו ממנה. פנורמה נהדרה השתרעה לפני עיני הברון. אנו ישבנו במצב אי תנועה, והברון כאלו לא הרגיש בנו ולא ראנו. כל הלילה לא ישן. נעימות הסביבה והדר הטבע עוררו את רוחו במדה כזו, שלא יכול עוד להרדם. עם עלות השחר, כשצפצוף הצפרים בשר את קרבת היום החדש, יצא הברון רוטשילד שוב אל אותה מעקה. עד כמה שיפה מראה־הטבע בארצנו בין השמשות, הנה נפלא שבעתים הוא לפנות בקר בקיץ. כאשר קמתי וראיתי את הברון עומד כתפוש קסמים על המעקה (עוד היה מקדם מאד), לא חפצתי להיות

את דברי ימי ישראל של גרץ קרא הברון ומאז נגע עד נפשו גורלו הטרגי של העם הנודד, והוא החליט להקדיש את המיליונים שלו ואת כחותיו לעזור לעם העברי לחזור לארצו. ידוע גם שהרב היהודי שמואל מוהיליבר עורר את התענינותו של הברון בישוב החקלאי הרך בא"י.

היה הדבר בשנת תרמ"ג, אחרי שנות הפוגרומים ברוסיה בראשית מלכות אלכסנדר השלישי. עשרות אלפים יהודים רוסים ברחו מארצם והתגוללו בחוצות למברג, קרקוי וברודי בגליציה. ר' שמואל מוהליבר עזב את כסא הרבנות שלו ובהוצאותיו נסע אל גדולי ועשירי היהודים באירופה לבקש עצה ועזרה בעד הנודדים, פליטי הפוגרומים. מטרתו היתה גם לענין את עשירי וגדולי יהודי אירופה בשיבת ציון, כי הוא היה אז מראשי חולמי החלום הזה.

בגרמניה, אצל ה„יאהודים" הגרמנים העשירים, מצא אזנים אטומות. בדאבון־לב עזב את גרמניה, ובא לבירת צרפת, לפריז. הרב הראשי בצרפת, הרב צדוק הכהן והעשיר מיכאל ארלנגר, התענינו מאד בהצעותיו הציוניות של שמואל מוהליבר והבטיחו לו להביאו לפני הברון לראיון והם גם ישוחחו מקודם אתו בדבר ישוב א"י.

הראיון של הרב שמואל מוהליבר עם הברון נועד ליום הראשון בסכות תרמ"ג. בשעה המיועדה בא הרב עם מיכאל ארלנגר ועם הרב צדוק הכהן אל אדמונד רוטשילד. רוטשילד קבל את הרב לא במקום משכנו הפרטי, כי אם במשרדו הראשי — מה שלא רומם את רוח מוהליבר ביותר. אחרי קבלת פנים חביבה שאל הברון:

„מה משאלתך, רבי?"

ר' שמואל מוהליבר אמר בין יתר דבריו הציוניים:

„אדוני הברון! לפני השלחן אשר אתה יושב אליו, מופיעים צירי ממלכות, שליחי עמים חזקים, מנהלי מוסדות פיננסיים ובנקים גדולים. הם מופיעים עם הצעות, לבנות מסלות ברזל, לחפור תעלות ולישב מקומות שוממים. כלם באים מזוינים בתכניות רבות על הענין שהם מציעים לפניך. בדבריהם הרמים הם מבררים לך את התכניות ואת הרוחים הגדולים בעתיד ואת התועלת אשר בהצעותיהם בשביל העולם. אולם אני באתי אליך כשליח בני עמנו עם הצעה גדולה וחשובה שחיי עמנו קשורים בה. ההצעה היא—ישוב ארץ ישראל. ערל שפתים וכבד־פה אני מלבאר ולברר לפניך את חשיבות ויקר־ערך ההצעה והאושר הצפון בה בשביל עמנו ובשבילך. אם תאזין לדברי ותַעֲנֶה לבקשת העם להחיות את ארצנו הנשמה, הרי תעשה זה רק מפני שגורל עמך האמלל והכואב יגע עד לבך, לב עברי חם."

דברי האמת האלה היוצאים מהלב, אשר דבר הרב ר' שמואל מוהליבר, עשו רושם חזק על הברון. וכשדבר הרב אחרי כן על הפרטים של הצעתו, איך לישב את א"י, הקשיב הברון בתשומת לב, בהתענינות רבה. ותוצאות התענינותו בישוב החקלאי הארצישראלי בראשית הוסדו הלא ידועות בכל תפוצות ישראל. מי אינו יודע על המליונים שנתן בלב טהור ובחבה אמתית לבנין מושבות חדשות? מי אינו יודע כי הוא, שמברכים אותו ב„מי שברך" בתואר „השר הנדיב הידוע" בכל בתי הכנסיות בא"י, הוא אבי הישוב החקלאי החדש בא"י ורוב המושבות ביהודה, בשומרון ובגליל נוסדו בעזרתו ובכספו.

מלבד הרב שמואל מוהליבר הטה את תשומת לב הברון למצב הישוב בא"י גם יוסף פינברג, אכר מראשון לציון.

הַבָּרוֹן אֶדְמוֹנְד רוֹטְשִׁילְד.

הסופר הרוסי יוגני סולוביב בספרו „הרוטשילדים. חייהם ופעולותיהם הקפיטליסטיות", בדברו על הפעולה הבירזאית האינטרנציונלית של בית רוטשילד, אומר על משפחת המיליונרים הזאת, ממאיר אנשיל עד האחרון במשפחה: „אין אנשים אדישים לכל אידיאל מרומם כמו הרוטשילדים. אף ניצוץ אש אלהים אין למצוא בכל פעולתם. לאידיאות ולפרובלימות היהודים הם מתיחסים בשויון נפש כלכל ענין בעולם. כאשר הציעו לרוטשילדים לפני זמן לעזור לבריאת מלוכה יהודית, משכו את ידם מהדבר. הם מליונרים גרידה, מיליונרים קוסמופוליטיים, שענינים לאומיים אינם תופסים אצלם מקום. הם אינם יודעים תכלית אחרת מזו שמסר להם זקנם מאיר אנשיל בצואתו: „להיות עשירים מכל העשירים בעולם".

עד כמה שנכונים כל הדברים האלה בנוגע לרוטשילדים של הדורות הקודמים, איני יכול לשפוט. אבל בלתי נכונים בהחלט הם ביחס לרוטשילדים של ההוה, ומה גם ביחס לברון אדמונד, שהקריב כחמשים מיליון פרנק לראשית הישוב בא"י. אין הכרקטריסטיקה הנ"ל נכונה גם ביחס ללורד רוטשילד האנגלי, שעל שמו נשלחה הכרזת־בלפור והלוקח כיום חלק רב בעבודה הציונית. ואין הדברים נכונים גם ביחס לדז'מס רוטשילד, בן הברון אדמונד, שעבד בצבא האנגלי בשעת כבוש ארץ ישראל ושהנו לומד לדבר עברית ורוצה להתישב בא"י. ועוד יותר הדברים בלתי נכונים ביחס לאֶוֶלין רוטשילד המנוח, הצעיר בבית הזה, שהתנדב לצבא האנגלי ובזמן כבוש יהודה רצה לעלות הראשון על אדמת יהודה וגם עלה ראשון לפני כל אנשי הצבא וקבל כדור מות מן הטורקים ומת וגופו קבור עד היום בבית הקברות בראשון לציון.

הברון אדמונד רוטשילד הוא אחד החולמים העברים הגדולים בהוה. וכותב תולדות הישוב העברי בא"י יקציע מקום חשוב, פרקים יפים אחדים לאיש הבלתי־רגיל, לחובב ציון הנלהב הזה, שהעם הכתירו בתואר היפה „הנדיב הידוע". אגדות מתהלכות בכל ארץ ישראל, בין היהודים וגם בין הערביים, על האדם הזה שבא לא פעם אל הארץ, פזר בה מליונים והמכונה בה בפי כל בתואר „הברון" סתם. במאמרי זה אמסר לא את הכרקטריסטיקה של הברון בכלל, כי אם את יחסו והתמסרותו לישוב העברי החקלאי בא"י וגם שרטוטים מבקוריו בא"י.

איך החל בעל־הכספים הפריזי הגדול להתענין פתאם בעסקי־הכלל של היהודים ואיך הגיע לרעיון בנית הריסות ארץ ישראל, לחלום היפה של שיבת־ציון?

ברון אדמונד רוטשילד

חלק שני.

האהלים, נפגשנו עם החבריה שיצאו עם הנשק, הם עשו רושם מיוחד, כלם ישבו על הא־ץ, בידיהם הנשק ואיזה שקט נורא היה נסוך עליהם. ברמיזה קלה הלכנו הלאה. אני לקחתי את הנשק הקטן אצל ק. הלכנו בצעדים בטוחים. זה הזכיר לי את הלילה בפתח־תקוה, בשוב התורכים, שכל הלילה צעדו בלאט וקול פקודה נשמע ג״כ בקול לחש, אבל יחד עם זה היה מורגש כי דורכים הם בצעדים בטוחים. אחרי הליכה של שעה בערך באנו אל נחל שצריך היה לעברו, אחדים צעדו בתוך המים מבלי לחלוץ את נעליהם, ורבים לא רצו לחלוץ, גם החלו להתלוצץ, אחרי ששקטו זמן רב כזה, לסוף חלצנו את נעלינו ונעבור. ישוב היה מענין לראות גדוד של 35 איש יושבים כלם על הארץ ונועלים את נעליהם. היתה תמונה מענינת. האויר היה טוב מאד, ואני הרגשתי את עצמי טוב מאד. מסביב היה שקט גמור. מרחוק שמענו אך נביחת כלבים. לפעמים גם איזה אור נראה מהחולה. עם זריחת השחר הגענו אל ההר אשר עלינו היה להתחיל לעלותו. ישבנו לנוח קצת, ואחר קמנו ונחל לטפס על ההר. גם סוניה ירדה מהפרדה והלכה אתנו. עלינו קצת על ההר והנה החל להאיר אור הבוקר. הסביבה היתה נהדרה, ביחוד החרמון. כך הלכנו מהבוקר כל הזמן על ההרים, עליה ועליה, על סלעים ואבנים. ורק באחת אחר הצהרים באנו לכפר־גלעדי. ביחוד היתה לנו ירידה קשה לפני כפר־גלעדי, אבל שום דבר אינו עומד בפני הרצון, כי לולא היה לנו רצון חזק, אי אפשר היה ללכת בדרך קשה וארוכה כזו.

הסביבה פה ג״כ יפה מאד, החבריה עושים רושם טוב, כאלו המצב הנוכחי אינו משאיר עליהם רושם. הם שמחים ושרים, מתהלכים מזוינים בנשק, אבל המקום צר הוא מאד.

בכלל נדמה לי כי לא יהיה כבר כלום. כ״כ שקט. אני עולה למתולה יחד עם הרופא וסוניה, שם יסדרו בית חולים ומטבח.

דרשי בשלום כל החבריה שלכם. אני חושבת כי תוכלו לשלח לי את חפצי אם תהיה לכם הזדמנות טובה. אני אבקש אותך רבקה כי תסדרי את זה טוב.

יהודית שלך בריאה ועובדת במטבח ושמחה ומרגישה את עצמה טוב, בכלל פה אפשר להרגיש טוב.

שלום שלום רב לכם בברכת עבודה, שלך שרה.

עליתה לגליל העליון הפעם היתה האחרונה לעליותיה לעבוד במושבות ובקבוצות. בהתנפלות הגדולה מצד הערבים על תל־חי נהרגה שרה ציזיק. דבריה במכתבה האחרון לאחותה: „אל תדאגי לי, ליהודה לא אשוב עוד״,—נתקיימו. היא לא שבה עוד ליהודה, כי נשארה בגליל לעולם. הקבר הבודד המשותף לשרה צ׳יזיק ודבורה דרכלר אשר בגרן כפר־גלעדי, צריך להיות קדוש לבני־הנעורים העברים לא פחות מהקבר הבודד אשר בדרך בית־לחם — ירושלים.

הכנסה כי אם גרעון, היה אי־נעים לה, אבל עבדה בלי ליאות, כי יקרה וקדושה היתה לה העבודה. עבדה וחיתה ביפו, עד שהתקדרו שמי הישוב העברי בגליל העליון. בגבורה גדולה הגינו הפועלים והשומרים העברים על הנקדות הישוביות חמרה, תל־חי וכפר־גלעדי. בבוא ליפו הידיעה הראשונה על נפילת הקרבן הראשון בתל־חי, אהרן שֶר, לא יכלה עוד לשבת במנוחה בעיר. איך תשב ביפו השלוה, בו בזמן ששם מ־הפות סכנות כאלו? ובשמחה, בהתלהבות, הלכה לעבוד במטבח של העובדים והמגינים, המסכנים את נפשם. בדרך קטפה כל מיני פרחים יפים וריחנים ושמה אותם לרוב על בגדיה ונעליה. בכל מושבה וקבוצה, שעברה עליהן בדרכה, קשטה את שלחן המטבח של הפועלים בפרחים. כאשר בקשה כל אחת הקבוצות של חמרה, תל־חי וכפר־גלעדי כי תבוא אליהם לעבוד אצלם, ענתה, כי עומדת היא לפקודת ועד־ההגנה והוא יכול לשלח אותה לאן אשר ירצה. וכשבאה מטעם ועד־ההגנה לכפר־גלעדי, יצאו לקראתה חברים אחדים של הקבוצה ברקודים וזמירות. כל כך חביבה היתה שרה הצנועה והשתקנית, שלא אהבה להרבות דברים, אלא לעשות משהו, ולהקל ולהנעים בכל אשר תוכל את חיי הפועלים, העובדים. את הליכתה מאילת־השחר למקומות המלחמה בגליל העליון היא מתארת במכתביה:

כפר גלעדי, י״א אדר תר״פ.

לאחותי ולאחי היקרים שלום!

הנני נמצאת כבר בכפר גלעדי, זה רק אתמול באנו. ביום הששי יצאנו מאילת 35 איש עם צרכי אוכל וההפצים של העולים. יצאנו בחצי שתים בלילה, אחדים עם נשק והנותרים כך. הלכנו כל הלילה. הדרך היתה מענינת מאד, אבל קשה. על הרים וסלעים טפסנו בלי הרף. אני וסוניה הלכנו יחד עם כלם רגלי, וגם מהראשונים, ובסוף באנו עיפים מאד לכפר גלעדי באחת בצהרים. הסביבה פה נפלאה, גם המצב שקט, אבל בכל זאת מתהלכים כל היום עם הנשק וגם שומרים. החברים שמחים ושרים. מובן, שהחיים אינם כל כך קלים, מפני שאנשים רבים עוברים ושבים. עכשיו איני יודעת עדיין איפה אשאר. בתל חי ישנה אך דבורה. החבריה רוצה שאשאר פה עד סוף השנה. הרופא אמר לי, כי אלך למתולה. היום בודאי יוחלט זה. מצב הרוח פה טוב מאד תמיד. צוחקים ומשתובבים. מובן שלא כלם.

באילת לא רצו לתת לי לנסוע. הייתי שם יומים. הרגשתי את עצמי טוב מאד שם.

שלום לך חנה, מכלם. בפעם אחרת אכתוב לך איך עברה עלינו הדרך. כמעט דומה לאותה הדרך שהלך ההלך ההוא שבאגדה שקראנו ב„התקופה", ששום דבר לא עמד לפנינו אלא להגיע הנה, למרות כל הקושי.

הגליל יפה, ביחוד עכשיו. בזמן שנמצאים איזה זמן ביפו ועכשיו שבים, אז יש מקום להתפעל על כל צעד ושעל, למרות זאת שזה לא חדש, ביחוד הגליל העליון.

כפר־גלעדי, י״א אדר תר״פ.

שלום רב לך רבקה!

הנני להודיעך כי עברנו בשלום את הדרך והנני גם לתאר לך אותה. אני הרגשתי את עצמי רע לפני עזבי את אילת. מפני מה—איני יודעת, אבל כך היה. אבל כאשר רק יצאנו לדרך, מצווים לא לדבר וללכת, התחילותי להרגיש את עצמי יותר טוב. עברנו את

„בת עשרים ואחת הנני כיום, כן, בת עשרים ואחת שנה! כבר חייתי. אבל האמנם חייתי? לא, לא! לא חייתי כלל. עדיין לא ראיתי חיים. אין אני יודעת מה הם החיים. עשרים ואחת שנה עמדתי במצב של אי־תנועה. עודני ילדה במובן זה. אינני יודעת לפנות ימין ושמאל. והנה גם אחרי אשר כבר הגעתי לשנות הבגרות — גם עכשיו אינני יכולה לקבל מהחיים את אשר יש לקבל. אינני מסגלה לכלום. אינני יכולה להיות כבני אדם, העומדים ברשות עצמם ופועלים ועושים ודואגים לקיומם, למרות זאת שרוצה אני מאד בזה. ואפשר כי לו לא היתה לי כל משענת, הייתי מתגברת ולומדת להיות גם ככל בני האדם. וכך כשיש על מה לסמוך, מתרישלים, אין מאמינים בכח העצמי. כמה לא טוב להמשיך כך את החיים, בלי כל תכן וענין, חיים סתם אלה הם חיי, חיים בעלמא. כך הם חיי עכשיו, חיים של אי־ענין, וביחוד של אי־פעולה". „יש אשר אשנא את כל הסובב אותי, והכל ישנאני גם הוא. הכל בוחרים את היופי ולא את הכעור. וגם אני הלא תמיד אני מסבירה פנים יותר יפות ליופי מאשר לכעור. לכן למה אני מתרעמת על בני אנוש כי לא יסבירו לי פנים? מקובל הוא כי לא רק היופי הוא העיקר. אבל רק אמור הוא כך. בחיים באמת כל הקודם הוא היופי. הוא הצודד לבבות בני אדם. ואני מתרעמת על הכל! יודעת אני כי לא חנני ה׳ ביופי. לכן איני מושכת לבבות. אבל רוצה אני בקרבת בני אדם בתור אדם ולא בתור המין היפה, וגם כך לא עולה גורלי יפה. ואפשר כי גם בתור בן אדם איני שוה כי יקרבוני. איני יודעת, אפשר מאד כי כן הוא". „עולם כל כך יפה ברא ה׳, והכל בשביל מי? בשביל בני האדם. והנה הם, בני האדם, משחיתים במעשיהם הרעים את כל היפה, הטוב והנשגב".

מעקרון נסעה למלחמיה, לבית הוריה. היא קותה כי חייה ישונו שם לטובה. אבל שמחת־חיים לא מצאה גם במלחמיה. היא כתבה לאחת חברותיה: „הנני בריאה אבל לא שמחה. תמיד שרה אני „אלך למדבר", „ימים רועשים", השירים העצובים האלה כל כך מתאימים למצב רוחי, עד כי איני חדלה לשיר". במלחמיה באו אליה חברים מקבוצות חדשות להזמינה ללכת לעבוד באחת מהן, בנקדה ישובית חדשה. היא חפצה ללכת שוב לאיזו קבצה, אבל גם רצתה להשאר בבית אבותיה. במכתב לחברתה היא כותבת: „אני מתבוננת סביבי, עושה חשבון הנפש. אז נעשה לי כל כך רע, עד מאד, אני איני עובדת כמעט כלום, אין לי סבלנות לעשות כלום. יש לי מוסר כליות נורא, אבל לדאבוני הגדול במאום איני יכולה לתקן זאת. אני במלחמיה ומחשבותי תמיד הלאה, הלאה, הרחק... בכלל יש שאני נמצאת במצב שאין לי רצון לכלום, שאין אני מקוה לכלום ואין אני צריכה כלום, השעמום כל כך גדול עד להשתגע".

היא הלכה לעבוד בקבצה, בקבצת אילת השחר. אבל זמן רב לא יכלה לשהות שם. נפשה הנרגשת לא נתנה לה לשהות במקום אחד. שאיפתה תמיד אל ענין חדש, תשוקתה לעשות איזו דברים חשובים, נשאה אותה בדמיון לעבר הירדן, לחורן, או לנגב יהודה. מאילת השחר חזרה למלחמיה. אבל גם במלחמיה לא מצאה מנוח. אחותה הגדולה קראה לה לבוא ליפו, להיות בעזרתה, בהשגחה על האחים הקטנים הלומדים בגימנסיה. גם אחיה ב—ך, שיסד ביפו משתלה של צמחים מדעיים בעד המוזאום העתיד להתכונן בירושלים, קרא אותה לעזור על ידו. אבל ביפו הבלתי חביבה עליה ובעבודת המשתלה, שלא הביאה

את החזית הטורקית. בטבריה התעכבה ועבדה במרץ ובהתמכרות גדולה לטובת המהגרים מיהודה שהתרכזו בעיר הזאת. כאשר החלו הגולים לחזור למקומות מושביהם, באה ש״ה אל בית אביה במלחמיה, אבל יותר מחדשים אחדים לא יכלה לישהות בבית הוריה. חיי הפועלים החפשים בקבוצות משכו אותה. בקבוצה ראתה את האידיאל של עבודתנו הלאומית־סוציאלית. והיא לא יכלה עוד לשקט במלחמיה והצטרפה לקבצה הדישה במהנים שבגליל העליון. עבודת־המטבח שעבדה כל הזמן במהנים,—כי עבודת שדה, שלהן שאפה תמיד, לא מסרו לה,—עבודת המטבח, שלא חלוצה אחת מתאוננת עליה במר נפישה, וגם חיי חברי הקבצה שהכזיבו את „אידיאליה", גרמו לידי כך שעזבה את קבצת מהנים ובאה לזמן־מה אל אחותה ביפו. התקופה הקצרה המעציבה של חייה במהנים, עוררו בה רעיונות פסימיסטיים — והרהרה ע״ד המות. היא קנאה באחותה רבקה שעזבה את חיי־האדמות בעידה צעירה מאד. ביומנה רשמה אז את הדברים האלה:

„הה, מה אחפוץ לראות חיים, אך חיים בהירים. אבל אם שמש האביב תקדר בעדי וחיי הם חשכים ואפלים, לא ארצה בם... שם סביב כסא אלהים בין הנפשות הטהורות אמצא את נפש אחותי! אישה את רעותה נחבק ונשק! מי ישוה לנו אז, יומם ולילה נשב ונשפך שיחותינו, מאושרת אז אהיה".

זמן ידוע היתה ביפו, בעיר העסקנים הצבוריים הרבים המדברים הרבה על העבודה שהיא היסוד העיקרי בחיים החדשים בארץ ושבעצמם אינם עובדים כלל. על שרה ההסטנית והנקרנית והעושה תמיד את חשבון־נפשה, פעלה העיר יפו, שבה הסתובבה בטלה, פעולה קשה מאד. היא רשמה אז ביומנה: „חרף. והעטלף נרדם לו במאורתו, הוא יזון מהמזון אשר הכין לו מקודם, כך גם אני נמצאת במצב של תרדמה, נזונית מהמזון אשר הוכן, אבל ההבדל הוא, כי העטלף נזון מהמזון אשר אגר הוא בשבילו, ואני נזונית ממזון אשר אחרים אוגרים. וגם זה! העטלף יודע כי הנה החרף יהלף עוד מעט ועליו להתעורר. ואני—האם יודעת אני כי עלי להתעורר עוד מעט? ואם יודעת אני—האם חושבת אדות זה או דואגת? אינני יודעת. כנציב שייש אני בעיני. „כן, צודקים הם בני האדם השואלים אותי מדי פעם, מה את עושה? מה את מסתובבת ביפו? ואני האם יש לי מה לענות להם? מה אני עושה? הלא באמת איני עושה כלום. איך אינני בושה להראות בפני בני אדם! חיה על חשבון אחרים, פרזיט ממש, מתקימת ע״ח אחרים, העובדים כ״כ קשה ואני באה על המוכן. מה זה יהיה! מה יהיה סופי! איך אפשר כך להמשיך, כך לחיות! חוטאת אני חטא אשר־לא יכופר לי לעולם, אין לאנשים כמוני עוד מקום בחיים. הלאה, הלאה מעולם החיים" — — —

מיפו הלכה שרה לעקרון, לאחותה הבכירה שנהלה קבצת צעירות מגדלות ירקות, והיא עזרה בקבצה בידיעותיה הרבות בגדול ירקות. היא עבדה ביום ולפעמים שמרה את הירקות בלילה, ובעמדה בלילה על משמרתה עם עוד חברה ובהגותה על היי עברה עד בואה לעקרון ואחרי כן על חייה באותה מושבה, אשר בסור הלגיונרים האמריקנים שמה בלו את הזמן עם הנערות היפות יותר מאשר עם הבלתי־יפות, כמותה, וגם לרגל קריאתה בספרים הפסימיסטיים של ספרות העולם, עשתה את חשבון הנפש, חשבון נפש מר, כפי שרשמה ביומנה:

שרה צ׳יז׳יק

שָׂרָה צ׳יז׳יק

היא היתה מקרבנות תל־חי.

היא בת העשרים במותה, לא היתה יפת־תואר,—סגולת נשים, שעל העדרה אצלה היתה מרבה לקונן. אבל בעלת נשמה יפה היתה, נשמה יפה וקדושה, שצר על אבדנה לפני זמנה. קצרים היו ימי חייה, אבל הקדש הקדישה אותם לעבודה פרודוקטיבית, מביאה תועלת. חייה יכולים להיות למופת לכל בנותינו בא״י ובארצות הגולה.

היא נולדה בעירה הקטנה טומשפול ברוסיה אצל הורים עניים, שחיו תמיד על עבודתם. לאביה היתה בימי ילדותה איזו משרה אצל פריץ באחוזה, והיא חיתה איפא בשנותיה הראשונות בקרבת אנשי כפר וטבע, כפר וטבע שבל כך חבבה אותם כשגדלה. אחר הפוגרומים באוקטובר שנת 1905, כשאבותיה עם עשרה ילדיהם באו לארץ ישראל, היתה שרה עדין ילדה צעירה. ואולם כשאביה היה לפועל בחוה סג׳רה, השתדלה להועיל לו במה שיכלה. היא עבדה בחוה בכל העבודות אשר היו לפי כחותיה, ביחוד היתה רועה את האוזים של החוה. כשעברה משפחתה אחרי שנה לכנרת, ששם קבל אביה מאת יק״א משק חקלאי, התמסרה עוד יותר לעבודות, עשתה את העבודות היותר קשות בסקול הקרקע מהאבנים והשקיעתם בים כנרת. חמש שנים עבדה בכנרת, עד שעברה משפחתה למלחמיה, מפני שהמשק בכנרת היה בלתי מספיק גם לאב וגם לבן. במלחמיה התמסרה ללמודים, חצי יום עבדה ובחצי השני למדה. החלה להצטיין בידיעת התנ״ך, והתנ״ך עשה עליה רושם חזק. בשעות המנוחה מעבודתה ומלמודיה, ביחוד בשעות לפנות בקר, היתה מטיילת בעמק הירדן לאסוף אוסף פרחים, מהכי חשובים, בעד המוזאים הבוטני בירושלים שעמד אז להוסד. היו לה כשרונות רבים, כל דבר שעסקה בו גם הצטיינה בו. „ידי זהב היו לה״ כמימרא העממית. המושבה מלחמיה, אכריה הקופאים ומנמנמים את הנמנום המזרחי ומעבדים את נחלותיהם ע״י ערביים, בני הנעורים במושבה, הדור החדש, עשו רושם לא טוב על הנערה בעלת־הנפש. אחותה הבכירה עבדה בקבוצה אחת בפתח תקוה, והנה שאפה גם היא, שרה, ללכת לעבוד באותה קבוצה ולחיות את החיים המעניינים ההם. אביה ואחיה לא נתנו לה לעזב את ביתם, עזרתה בעבודת המשק היתה נחוצה. והנה היא כתבה ע״ז במכתבה לאחותה: „ב־ך מתנגד לגמרי לנסיעתי לפ״ת. אבל אני לא אשאר בשום אופן במלחמיה. אם אבא לא ירצה לעזור לי בכלום, אסבול ואעבוד בעצמי. אם אין אני לי מי לי״.

היא עזבה לבסוף את מלחמיה והלכה רגלי לפ״ת ביהודה. החלה לעבד בקבצה יחד עם אחותה, עד הזמן שהאנגלים באו לפתח־תקוה בכבשם את יהודה. בהפצה לדעת את הנעשה בבית אבותיה אשר בגליל, שעוד הטורקים שלטו בו, עשתה מעשה אומץ־רוח ועבירה

משמרת הגנתה. יש שבאמצע הארוחה השמיע האיש העומד על המקום הכי גבוה, על המשמר: „אל הנשק!" „על המקומות!" וכהרף עין עזבו כלם את הארוחה וחשו אל מקומות משמרתם ורעבים עמדו במשך שעות והחליפו יריות עם המתנפלים, עד שנאלצו אלה לחזר כלעמת שבאו. לדבורה היה אז תפקיד כפול: בעמדה על משמרתה עם הרובה ביד, חשה כפעם בפעם להמציא דרך סלמות אוכל למגינים, בכדי לחזק את ידיהם בעמדם שעות רבות על משמרתם. בהושטת־אכל זו היתה כרוכה סכנה רבה. בנקל יכול כדור להשיגה, אבל היא לא שתה לבה.

בתל־חי, שהעמדה שלה פחות חזקה היתה מזו של כפר־גלעדי, היו גם עניני המטבח בלתי מסדרים כראוי, והפועלים שם בקשו את דבורה לבוא אליהם. היא חשבה לה את הדבר לכבוד גדול, והלכה לסדר שם את המטבח, כאשר עשתה בכפר־גלעדי. בכל שבת טילה לכפר־גלעדי לבקר את חבריה מתל־עדש. הערביים בסביבה בראותם נערה הולכת מזוינת ברובה, חרה להם הדבר מאד, כאילו אישה אומרת להפיל עליהם אימה, אבל להתנפל עליה לא הרהיבו, מפחד מפני אנשי כפר־גלעדי ותל־חי.

בימים האחרונים לפני ההתנפלות הגדולה על תל־חי, הרגישה דבורה דרכלר את הדבר בחושה הבריא על פי האותות שנראו בסביבה. בערב שלפני יום ההתנפלות באה לבקר בכפר־גלעדי. היא היתה עיפה מאד מעבודתה בשבועות האחרונים, וגם התאוננה על ליאותה בפני חברתה, גם העירה לה על הרגשתה כי בקרוב תהיה התנפלות גדולה וכי היא תהרג בהתנפלות הזאת. אבל כאשר הציעו לפניה להשאר ללון בכפר־גלעדי, מאנה וחזרה בערב לתל־חי, לא חפצה לעזוב את חבריה אפילו ערב אחד בלי דאגתה להם, דאגת אחות. חזרה לתל־חי להיות שם את הלילה ה א ח ר ו ן ב ח י י ה. בבקר שלחו החברים את הבהמות אל השדה כבכל יום. החברים היו שקטים. פתאם ראו כי אופיצרים ערביים מתקרבים. העומד על המשמר נתן אות, והבהמות הכנסו שוב אל החצר. השיך מחַלְסָה וארבעה אופיצרים ערביים ואיזו ערביים אזרחים באו. הם בקשו את טרומפלדור לתת להם להכנס אל החצר לבקש אנשי צבא צרפתים. ובהיות היחוסים אליהם מצד היהודים יחסי שלום, וטרומפלדור לא הכיר בערמומיות הערביים, הרשה להם להכנס. הפעם דרש קמל אפנדי, מנהל החבריא, בדברים גסים שימסרו להם את הצרפתים המסתתרים. טרומפלדור ביושר־נפשו הציע לפניהם לחפש בעצמם. חמשת האורחים נכנסו יחד וחפשו בחדרים התחתיים, ברפתים ואחרי־כן עלו אל הקומה העליונה. בראותם את דבורה דרכלר עומדת כנגדם ובידה אקדה, אבל בלי שהיתה לה רשות לירות, לקחו ממנה את האקדה. היא הודיעה בצעקה לטרומפלדור למטה כי גזלו ממנה את נשקה, והוא בשמעו כזאת צוה מיד לירות.

קמל אפנדי בעצמו ירה אז בה שלש פעמים. כאשר מצאוה אחרי כן מתה, היו זהר ושלוה בלתי־מצויים שפוכים על פניה וחבוקה היתה בזרועות חברתה לעבודה ולמות בתל־חי, בזרועות שרה ציז'יק.

לידי כך שהמשמר הטורקי התכונן לבדק אותה. בראותה שנפל חשד גדול עליה, עזבה פתאם בערב יחידה את דמשק, הלכה רגלי אל מחוץ לעיר, אל בית־הנתיבות, לברוח ארצה ישראל. אבל הרכבת נסעה רק לפנות בקר, ומה תעשה נערה לבדה בבית נתיבות כל הלילה, בין אופיצרים וחילים. וכי על איזה סוג נשים ימנוה? אבל היא התחזקה ונשארה לחכות עד הבקר. ואמנם מקרים לא־נעימים אחדים אירעו לה, מקרים שנערה אחרת בעלת אופי פחות עז, היתה עומדת בפניהם כאובדת עצות. אבל היא יצאה בשלום, אלא שנוכחה כי מלבד צעירי קבוצות אידיאליסטים ישנו עולם רחב של גברים אחרים לגמרי. לערך בחצי הלילה ראתה יהודי אחד בבית הנתיבות. היא נגשה אליו ושאלה אותו בהתגלות לב אם אינו יודע מקום ללון בשבילה. היהודי, שהיה מספיק צרכי מזון לצבא, גר בעגלת־רכבת, הוא חשב שלפניו אשה מהנשים הידועות, והציע לפניה להכנס אל העגלה שלו. אבל בראותה כי הוא מתקרב אליה יותר מהראוי ובשמעה את מחמאותיו, התגנבה ויצאה מהעגלה ובלתה כל הלילה עֵרה בחוץ. אבל בבקר הלך רק מסע של צבא, ולאזרחיים לא נתנו לנסוע. אבל היא ידעה כי אי־אפשר לה להשאר יותר בבית הנתיבות או בדמשק, והתחננה לאופיצר גרמני אחד שיקח אותה אתו ברכבת. הוא, שהיה בגלופין במקצת, שמח להזדמנות לנסוע עם אשה צעירה, אבל בהיותם שניהם לבדם בעגלה, החל להתקרב אליה בשעת המסע התקרבות יתרה ולדבר אליה חלקות. היא בקשה אותו לתת לה מנוח, כי נערה ישרה היא. וכאשר לא חדל ממנה, קפצה ממקומה ויצאה אל מרפסת העגלה ועמדה תחת כפת השמים בגשם. הוא איֵם עליה שימסרה לאופיצר הגבוה של הרכבת בתור מרגלת. אבל לא חתה מאיומיו, כי כבודה יקר היה לה מכל. בתחנה סמך, אצל דגניה, קפצה מהרכבת.

היא באה לתל־עדש והמשיכה לעבוד, עד שנסעה לרגל מחלה לירושלים. כאשר עמדה לצאת מבית החולים, הגיעו אליה השמועות על המאורעות אצל מתולה ותל־חי וכפר־גלעדי, ובשמעה כי ועד־ההגנה החליט לבלי לקבל שמה אף צעירה אחת, חרה לה הדבר מאד, כי אמרה בלבה שהיא יכולה להועיל למגינים לא פחות מאחד הצעירים. והיא פנתה מיד במכתב אל ועד־ההגנה בכפר־גלעדי ודרשה שיקבלוה אל אחת הקבוצות „בשדה הקרב". חברי כפר־גלעדי בידעם אותה בתור חברה טובה ב„השומר", הזמינוה מיד לבוא אליהם. בשמחה בלתי רגילה התכוננה למסעה. היא התקשטה בשמלותיה היותר נאות, ככלה המתקשטה לחפתה. היא יראה כל הזמן שמא „יזנחו" אותה, יתחרטו על הזמינם אותה. באילת־השחר נאלצה לחכות חמשה ימים, כל כך בלתי בטוחה כבר היתה אז הדרך למקומות ההם. בהגיעה סוף־סוף לתל־חי היתה קבלת הפנים—התנפלות מצד הערביים על החברים העובדים בשדה. הערבים רצו לגזל את הבהמות, אבל הפועלים לא נתנו להם וחליפת יריות חזקה התלקחה משני הצדדים, והקרבן הראשון בתל־חי, אהרן שֶׁר, נפל. ע"י קבלת הפנים בכדורים הזאת, התקשה רוח דרכלר מיד בסביבה זו של קרב. את המטבח מצאה באי־סדרים גמור, מה שרפה את רוח העובדים. היא החלה בכל מרצה לסדר את המטבח ולהתמכר ליתר עבודות הבית, בכדי להקל ככל האפשר את חיי החברים הלוחמים. הם הביעו לה את הכרת־תודתם בעד מעשיה. היא דרישה רובה ומקום־משמר כאשר לכל אחד מהצעירים. את הרובה הטמינה במטתה. עשתה את עבודתה במסירות, אבל כאשר איש־המשמר הודיע על הסכנה, חשה גם היא כאחד הצעירים למקום־

דְּבוֹרָה דְּרַכְלֶר.

יזכר נא בכבוד שם בת הכפר הפשוטה והתמימה הזאת. היא היתה אחת הפועלות־החלוצות היותר מסורות לעבודת־העם הקשה בארץ והיא היתה מן המגינים — הקרבנות הקדושים של תל־חי.

בכפר הקטן זַבּוֹלְיָה, בקרבת העיר קמניץ־פודולסק בארץ ברוכת־האלהים, אבל ארץ־הגיהנום ליהודים, אוקרינה היפה—נולדה וגדלה. בהיות משפחתה המשפחה היהודית היחידה בכפר זבוליה, גדלה יחד עם נערות הכפר הפשוטות והבריאות. על היהודים והיהדות ידעה רק מעט מזער. עם עניני ארץ ישראל התודעה הודות לגיסה שחי בתור פועל ושומר בא״י. אבל היא החלה להתענין מאד בחיי א״י ולהשתוקק אליהם, בעת שגיסה נפצע פצעים קשים בזכרון־יעקב בהתנפלות מצד הערביים. מכתביו התכופים על החיים בא״י ועל העבידה, על הצורך בבני נעורים עזי־הנפש בתור שומרי רכוש וכבוד היהודים ובתור עובדים בישדה, עשו על הנערה הרגשנית והשואפת רושם גדול. המכתבים האלה היו לה כאבני־חן, וביום אחד הודיעה להוריה — שהיא עולה לא״י, וכן גם עשתה. לערך כשנה לפני פרוץ המלחמה, בבואה לא״י, החלה לעבוד בקבוצה של השומר בתל־עדש. באותו זמן נזדמן לי לראות את הנע־ה הצעירה, היפה והבריאה בעבדה במרץ רב בין בשדה, בין במטבח, ובראותי אותה בעבודתה—עלתה על דמיוני „אשת־החיל״ של התנ״ך. שנים אחדות עבדה בתל־עדש בין הפועלים האידיאליסטים והיתה שבעה רצון ממהלך חייה. כיונה תמה נשאה את העול הקשה בקבוצה ולא התאוננה אף פעם על גורלה. רק ענין אחד העציבה. היא היתה כל כך תמימת נפש, שבראותה עולה מצד חבר אידיאליסט, לא חפצה לסלוח לו. מה שייך, אדם א י ד י א ל י ס ט יעשה עולה? היא חשבה כל אידיאליסט למלאך טהור, אבל היא אהבה את קבוצת תל־עדש ואנשיה, ובעזבה אותה פעם ובלכתה לקבוצה אחרת, לא יכלה לשהות שם הרבה וחזרה. בשנת המלחמה האחרונה, בעת שצעירים לעשרות היו אסורים בדמשק, הביאה להם הרבה תועלת בבואה לדמשק. היא נסעה לכאורה לקנות זריעה, אלא שבעיקר הביאה נירות חשובים לחברים האסורים ולקחה מאתם מכתבים נחוצים ותעודות להגליל. ועוד שליחויות לרוב מלאה לטובת הנאסרים. היא היתה אורחת תכופה יותר מדי בדמשק בימים הקשים ההם של זמן המלחמה, יותר מדי הסתובבה אצל בית האסירים, עד שהחלו הטורקים לחשד בה אם אינה מרגלת. למראה שערותיה הגזוזות החלו לחשב שהיא גבר לבוש בבגדי נערה. הגיעו הדברים

דבורה דרבלר

ועד היום הגדול של תל־חי. בבקר ההתנפלות הגדולה על תל־חי רעה את עדר כפר־גלעדי אצל ת״ח. לו היה הוא באותו יום המפקד בתל־חי ולא אורח במקרה, אזי לא היה נותן לקמל־אפנדי ולחבריו להכנס אל החצר, כי לו היו ידועים תכסי הערביים. אולם הוא סר באותו יום למשמעתו של טרומפלדור ישר־הנפש ותם־הלב, שהאמין לערביים. כשנראו הסמנים הראשונים להתנפלות הכנים את העדר אל החצר והתיצב על המשמר עם רובהו. הוא נלחם כאיש צבא פשוט. אבל לא עברה עת רבה ולאזניו נשמעה קריאתו של טרומפלדור: „לעזאזל, שניאורסון! קבלתי כדור. שניאורסון, אתה המפקד!״ ומאיש צבא פשוט היה שניאורסון מיד למפקד של הגנת תל־חי שנמצאה במצב קשה ואחראי. בידעו כי כדורים נמצאים אצל המגינים במספר לא רב והם הולכים ומתמעטים והלילה הולך וקרב ומספר המתנפלים הולך ורב, פקד שלא לירות בלי צורך, לא לבזבז כדורים. „לשמור על הכדורים!״ נשמעה פקודתו הרמה בחצר ובבנינים. והחברים קבלו את פקודתו ונזהרו מירות כדורים ללא צורך. המפקד הגבור, הקפיטן יוסף טרומפלדור, אשר נפצע פצעים אחדים, יכול לשכב במנוחה ולקבל מעת לעת ידיעה משניאורסון על המצב, להתערב בפקודותיו לא מצא לנחוץ, כי נוכח — שמסר את הפקודה על ההגנה בידים אמונות.

הוא היה כאחד מהם בכל ענין, נדחק דוקא ביניהם, מצא לו תפקידים חשובים. בשעת התנפלות או בנסע השומרים הראשיים לשם איזה ענין, תפס גם הוא מקום ביניהם, הם דהרו על סוסים, והוא צעד ברגליו הארוכות, הקלות ולא פגר אחריהם ובא אל מקום המעשה לא מאוחר מהם. וסוף־סוף זכה לסוסה גם הוא, זכה להיות שומר רוכב. הוא נקשר בנפשו אל ישראל גלעדי, מנהל „השומר" בכל הענינים המעשיים. הוא היה השליש של ישראל גלעדי, שמר אותו כאישון עינו, עזר לו במסירות בכל פעולותיו. בשנת העשרים ואחת לחייו נסע לרוסיה להתיצב לפני פקידות הרמת הצבא, ונמצא מכשר לעבוד בצבא הרוסי. אבל הוא לא רצה לעבוד בעד רוסיה בו בזמן שהעבודה בעד א"י קראה לו, והוא ברח מרוסיה. בחזרו לא"י המשיך את עבודתו בתור שומר רוכב. בזמן המלחמה כשאנשי „השומר" יסדו את הקבוצות בכפר־גלעדי ותל־חי, עלה גם שניאורסון לגליל העליון. היו אז הימים היותר קשים ל„השומר", במובן האקנומי. החברים נאלצו לקבל גם את השמירה במתולה, הן אי אפשר להם לגור אצל מושבה אשר שמירה ערבית בה. שכר־השמירה שקבלו מהמושבה לא הספיק להם לקנית נעלים, והנה שניאורסון היה הראשון שהחליט לצאת לשמור יחף ויתר השומרים עשו כמוהו. קשיה הרב של השמירה ברגלים יחפות באותה סביבה ובלילות החרף הגשומים והאפלים, אין לתאר. בזמן הרדיפות של חסן־בק חפשו הז'נררמים גם את שניאורסון, והוא הסתתר זמן ידוע במערות בסלעי הסביבה. אבל כשנודע לו שהז'נדרמים אסרו את ישראל גלעדי, אמר אל חברו שהסתתר אתו יחד, שיבקש לו מפלט, והוא עצמו התמסר בידי הטורקים, בחשבו להקל באיזה אופן שהוא את גורל ישראל גלעדי, כי ירא פן לבו החולה לא יוכל נשוא את הענויים והמלקות. הז'נדרמים אסרו מיד את שניאורסון בכבלים כשהתמסר בידם, והובילוהו אל בית הסהר בנצרת. בנצרת רצה חסן־בק עצמו להכריח את שניאורסון להודיע לו מה הוא „השומר" ומטרותיו. מובן שלא יכול להציל דבר מפי שניאורסון וכבד אותו מפני זה במלקות בכפות רגליו בלי מספר. שניאורסון ברחשי נקמתו על המכות שקבל ועל החרפה שנשא, עמד ונאם נאום לפני חסן־בק שבו הוכיח אותו כי רוצח ואכזר הוא וכו' וכו'. וחסן־בק התנקם בו בגלל התוכחה הזאת והוסיף להלקותו בעקבות רגליו, אותו ואת חבריו. הם צעקו מעצמת מכאוביהם עד שהצעקות נשמעו ברחובות העיר הנוצרית הקדושה. אחרי ענויים במשך ימים אחדים נשלח ש. רגלי אסור באזיקים לדמשק ומשם הובל לקונסטנטינופול. בין המגורשים היה גם צבי ניסנוב, שמחלתו התגברה עוד ע"י הענויים. והנה פה מצא שניאורסון שוב מקום למלאות תפקיד, אשר היה חביב עליו. הוא שכח את רגליו החולות מהמלקות וסחב את חבילתו של צבי ניסנוב והקיל לו הרבה את טלטולי הדרך. מקונסטנטינופול ברח ועבר דרך ארמניה לרוסיה. כשנודע לו ברוסיה שצבאות ההסכמה חדרו לטורקיה וכי יש אפשרות לנסוע לא"י, לא בקר את מקום מולדתו ואת אביו ומשפחתו, אף שהיה קרוב אליהם, כי אם מהר לאודיסה ומשם נסע ליפו באניה שהחזירה גולים מא"י. בעת הנסיעה נודע לו על מות חברו הכי יקר, ישראל גלעדי. מרוב צער על מקרה המות הזה לא יכול לדבר מלה איזו שעות. בבואו לא"י עלה אל הגליל, ובעבודה להקמת הריסות כפר גלעדי, שהערביים הספיקו להרסו למחצה, אמר להחריש את צערו. הוא היה פועל בשדה בכפר גלעדי, רועה העדר, שומר בלילה ומנהל הענינים ה„פוליטיים" של הקבוצה עד התחולל הסכסוך של הערביים־הצרפתים

פנחס שניאורסון

פִּנְחָס שְׁנֵיאוּרְסוֹן.

„שניאורסון, אתה המפקד!“ הדברים הקצרים האלה של טרומפלדור בהיותו פצוע פצעי־מות ובהרגישו כי אפסו כחותיו מלפקד על הגנת תל־חי, מציינים מאין כמוהם את האיש שניאורסון וכשרונותיו. שניאורסון הוא מן האנשים שנולדו לנהל הגנה צבאית. בשנת הארבע עשרה לחייו, בבואו לא"י, היה מיד לשומר והצטיין בשמירה. ובשנת השש עשרה נתקבל לחבר בהסתדרות „השומר“ והיה מְמֻנה על שומרים זקנים ממנו בשנים ובשמירה. כל מעשה שלו בשמירה העיד על האיש הצבאי. חשוב היה התפקיד של שניאורסון, זה הבחור זקוף־הקומה, הגבוה והיישר „כעץ־אקליפטוס“, חשוב היה תפקידו ב„השומר“. מעט ידוע לי על ילדותו ונעוריו עד בואו ארצה ישראל, כי צנוע ובישן הוא מלהשמיע איזו דברים על עצמו.

ממכריו הקרובים נודע לי שנולד להורים עשירים בעירה הקטנה רציצה בפלך מינסק. הוא נין ונכד למשפחה מיוחסת, משפחת השניאורסונים המפרסמה, שאחד מבניה היה הרב מלאדי, ר' שניאור זלמן, מיסד החסידות החבד"ית ואחד היה הצדיק ר' מנדיל ליבויטשר. בני המשפחה הזאת היו גם „אזרחים נכבדים לדורותיהם“ ברוסיה, ואחת מבנות המשפחה נישאה לאחד־העם, מקרה יוצא מן הכלל במשפחה הזאת שבנותיה נישאו רק בתוך המשפחה.

אֵם פנחס שניאורסון מתה בהיות זה רק בן ימים מספר, מתה בסבת הלידה. להיות אצל אביו הסוחר לא רצה השובב הקטן, והוא גדל עד שנת השמונה לחייו בבית זקנתו. אחרי שנת השמונה, כשאביו מסרו ל„חדר“ ללמוד, לא רצה בשום אופן לשבת וללמד בחדר הצר. אל החפש, אל הרחוב שאף וברח מן החדר אל זקנתו. פרא אדם היה בילדותו ולא יכלו להכריחו ללמוד, אלא אם כן קשרוהו אל השלחן. כשעברו שנות למודו בחדר, נסע לאודיסה ובא ללמוד בבית ספר טכני. באודיסה התודע אל הציוניות ובקראו את „הפרוגרמה שלנו“ מאת אוסישקין התעורר לנסוע לא"י, וכן גם עשה, ובא אל הא"ץ בשנת תרס"ט, שנת הארבע עשרה לחייו.

אחרי שנות עבודה אחדות במושבות יהודה, בחל בצורה הקפיטליסטית הפרטית שלהן, ועלה הגלילה, ובמושבה ימה היה לשומר אצל „השומר“. עוד בראשית שמירתו דרש שיתנו לו לעמוד ברשות עצמו, לא ישגיחו עליו, לא יעזרו לו, והוא הוכיח כי יכול הוא למלאות את תפקידו. אף שהיה שומר רגלי, נמצא תמיד בין ראשי השומרים, הרוכבים על סוסים.

צרפתית, לשדה קרב ע"י הבדואים, הדרוזים והמטואלים, היה זייד הראשון אשר דרש שלא יעזבו את נקדות היישוב האלו. הוא אמר לאלה שחוו את דעתם בעד עזיבת המקום, שעל היהודים להשאר בעמדות הישוביות האלו בכל התנאים שהם ולהראות לערביים ולעמים אחרים שאנו מכשרים לא רק להיות חנונים, כי גם לתת את נפשנו בעד האדמה ובעד כבודנו, להראות שעוד נוזלים בעורקינו דמי החשמונאים, ולהוכיח לערביים שזיעתנו מעבודתנו ודמנו הנשפך בעד האדמה — הם הבטחונות שלנו שארצנו תהיה בעתיד שלנו. זייד גם הבין בשכלו הפשוט והישר מהרגע הראשון שההתנפלויות על הנקדות הישוביות שלנו נושאות לא אפי של שוד סתם, כי אם אופי פוליטי, לבער את היהודים מהמקומות האלה אגב התנגשות בין ערביים וצרפתים. איזה זמן לפני מאורע תל־חי, כאשר גזלו מאנשי כפר־גלעדי שלש זוגות פרדות, הבין זייד שזו היא התחלת תכנים פוליטיים ידועים, וצריך לאחז מיד באמצעים פוליטיים נגדן. הוא הודיע את זה להד"ר ויצמן, שבקר אז את אותה סביבה עם אישתו. ויצמן התענין במאורע והבטיח שיבוא בדברים עם האמיר פיסל לבל יקרו עוד מקרים כאלה. אברהם שפירא, שלוה תמיד את הד"ר ויצמן, השתדל להוכיח לזה שהמקרה הוא ענין שוד פשוט. ויצמן נסע מהארץ, ומאורעות הדמים אחרי כן הוכיחו כי זייד ולא אברהם שפירא ראה נכוחה. איש צבא מסור היה זייד בכל ההתנפלויות והמקרים בתל־חי וכפר־גלעדי, והנה לפני המאורע המעציב האחרון בתל־חי נסע לגליל התחתון וליהודה להעלות לגליל העליון עוד איזו מנינים. אולם בדרך שובו, בהוליכו כמפקד ארבעים לוחמים חדשים מזוינים לגליל העליון ובהיותו אתם אצל טבריה, הגיעתהו השמועה הרעה על יום תל־חי הגדול, על מות ששה גבוריה אחרי מלחמה קשה ועל שרפת הבנינים והנסיגה לצד כפר גלעדי. בלכתם הלאה מטבריה לאילת השחר, הגיעה אליהם גם השמועה על הנסיגה מכפר גלעדי לפני ההתנפלות הגדולה שהתכוננה מצד המוני הערביים. זייד חזר מדרכו והתישב לגור בתל עדש, בקבוצה של חברי „השומר". בבקרי אותו בתל־עדש חדשים אחדים אחרי מאורע תל־חי, מצאתיו ישוב לא מדוכא או שקט, כי אם מלא חלומות ורעיונות על יצירת „שמירת גבולים", מעין זו של ישובי הקוזקים לפנים ברוסיה. יצירת מושבים רבים של פועלים ושומרים על גבולות הארץ, שאנשיהם יעבדו את האדמה וגם ישמרו אותה. רעיון לגיונות עברים כאלה ישוב עודד את רוחו ומלא אותו חיים ומוכן ומזומן היה להתנפל מחדש אל ים המעשים כשהשעה תדרש אותו.

בה נתקבל, הוא המלך בלי כתר, גם ע"י הנוצרים וגם ע"י היהודים באהבה ובחבה יותר ממלך עם כתר. זייד גם לא רצה להיות מוצג לפני הרצל מטעם זה, שחשב את העליה לא"י לדבר מובן מאליו, לדבר שכל בני הנעורים העברים בגולה צריכים לעשותו, ולא ראה כל טעם להיות מוצג בשביל זה לפני הרצל. וכאשר הציגו אותו בכל זאת חברי פועלי ציון לפני יתר אנשי הועד־הפועל המצמצם והם שאלוהו בטון של תוכחה: אתה נוסע לא"י? מה תעשה שם? ענה להם בזעף: א ע ב ו ד ש ם, א ח י ה ש ם. מלים פשוטות וברורות מאד לאיש כזייד, היו בלתי ברורות כלל וכלל לחברי הועד־הפועל בימים הימים. בלב מלא צער התרחק מהם ובעיניו חפש על פני כל האולם הגדול את הד"ר הרצל, שאת דמותו היפה נקל היה להכיר בין אלפי אנשים. הד"ר הרצל היה בראשית הערב בין הצעירים המתעמלים, „המכבים", שהראו את להטי ההתעמלות שלהם. הוא התהלך ביניהם כחב־ם, דפק להם בחבה על גביהם, פניו האירו. אחרי־כן ראה זייד את הד"ר הרצל מתרחק אל הצד ונסמך בכל גופו הזקוף על סמכת הגלריה העליונה ומשם הביט על המתעמלים במבט מביע כמהון ומצחו קמט בקמטים יפים מביעים הגיגי־עצב, פניו ועיניו עוררו אז עצב בלב כל רואהו.

בסוף שנת 1903 בא זייד ארצה ישראל. הוא היה אז בן שמנה עשרה. בירדו בחוף יפו בלי תעודה מרוסיה, אסרוהו פקידי החוף הטורקים. אלא שהרובלים הרוסים האחדים ושעון הכסף שהיו אתו שחררוהו מיד, והוא הלך לו חפשי ישר מיפו למושבה ראשון לציון לעבוד. ומיד היה לאחד הפועלים המצוינים בארץ וגם לחבר מסור של החלוצים הפועלים. שום עבודה לא היתה קשה או פחותה בעיניו ומשום עבודה לא משך את ידו. כן היה מהיום הראשון שבא אל הארץ עד הזמן האחרון. כשהעבודה החקלאית בין ערביים ובמושבות שהשמירה בהן ערבית והן מוקפות שודדים וגנבים ערביים, לא נתנה לו סיפוק, הלך, עוד שנים אחדות לפני הוסד „השומר", לשמור בכרמי המושבה זכרון יעקב, במושבה ששמירה עברית קשה בה ביותר. שלשה החברים, זייד, ליבל גולדבּרג ויחזקל חנקין, שלשת החברים המסורים האלה, נעשו אז לשומרים הראשונים בא"י מטפוס השומ־ים של „השומר", שבגאוה ואומץ והכרת־ערך לאומית נצרו את רכוש וקנין היהודים וביחוד את כבודם לעומת הישוב הערבי. בשביל השומרים הערביים של המושבה היו שומרים עברים מסורים כזייד וחבריו מכשול בגנבותיהם ושלטונם הבלתי מגבל בכרמים, והם נסו בתכביהם והתנפלויותיהם להרחיק את השומרים החדשים מן המושבה. פעם בליל חושך ארבו לזייד במספר רב ובמצאם אותו לבדו התנפלו עליו, לקחו ממנו את רובהו ופצעו אותו קשה בראשו, מקרה שבגללו הוא סובל עד היום, סובל בדבורו ובהלך־הרעיון של דבריו וביחוד כשהוא צריך לזכר דבר בשעת הדבור וכשמפסיקים אותו באמצע, אז הוא מוצא בקשי את קשר הענינים. זמן ידוע אחרי המקרה הזה גוסדה ההסתדרות „השומר", וזייד היה אחד ממיסדיה ומלא את תפקידו בה במסירות כל חמש עשרה שנות קיומה, קיום שהיה חשוב מאד להתפתחות הישוב העברי החקלאי בארץ. לא היתה פעולה חשובה „בהשומר", שזייד לא לקח חלק בה, כבוש מקומות־ישוב חדשים, הגנה כנגד התנפלויות מצד ערביים ועוד. בגלל חלשת מחו, שבאה לו מההתנפלות עליו בזכרון־יעקב, לא יכול אף פעם להיות, אפילו באופן זמני, לראש „השומר", אבל הוא היה אחד מעמודיו החשובים, מסגרה, עמדת השומר הראשונה, עד כפר גלעדי ותל־חי. בזמן שסביבת תל־חי וכפר גלעדי ההלה להפך, הודות לפוליטיקה האנגלית־

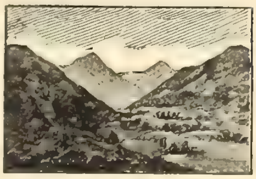
אֲלֶכְּסַנְדֶר זַיִיד.

אלכסנדר זייד, הכי צנוע וישתקן בין גבורי השמירה העברית בארץ ישראל, בעל התכונה האכרית, ממיסדי השומר, מוצאו ממשפחת גֵרים־סובוטניקים מצד אמו, מאחת המשפחות של הגויים־היהודים הרבים המפוזרים ומפרדים בערבות רוסיה הרחבות. אלכסנדר נולד בעירה זימה בסיביריה, עירה המיושבה גרים־סובוטניקים ואנשי צבא של ניקולי הראשון „וחטופים", אשר נשלחו שמה יען אשר לא רצו להמיר את דתם. אמו, בת גרים, מתה בהיותו בן שלש שנים, ואחרי מותה עבר אביו, יהודי אשכנזי וילנאי, בעל מלאכה טוב, חובב ציון ומשכיל עברי, אל העיר אירקוטסק, ומסר שם את ילדו „לחדר" עברי ולבית ספר עממי של הממשלה. מאירקוטסק הסיבירית נסע אחרי זמן „לירושלים דליטא", וילנה. בהיותו בן חמש עשרה, מת על אלכסנדר גם אביו והוא החל ללמוד מלאכה, עבודת ברונזה. בעבדו את עבודתו מצא לו גם שעות פנאי להתלמד בעצמו למודי השכלה, לחקר על חיי היהודים והיהדות. הוא החל לשאף לחיים עבריים יותר נורמליים, לא כחיי היהודים בשוקי וילנה ורחוב בית הכנסת. שם באותם הימים בא לוילנה מיכאל הלפרין, החולם העברי הארצישראלי הידוע, בא לשם תעמולה ציונית, תעמולה לשם לגיונות פועלים בעד ארץ ישראל. בכשרונו הגדול בתור נואם ובהתלהבות גדולה נהל את תעמולתו בין הפועלים העניים ברחובות היהודים בוילנה. הוא ספר להם הרבה על ארץ ישראל, אשר חזר ממנה לזמן ידוע לרוסיה. זייד היה מן הראשנים לתת את ידו לחבורת „פועלי ציון" הראשונה ברוסיה, בוילנה, והוא היה גם הראשון מוכן לעלות לקול קריאתו של הלפרין לא"י ולהיות שם לפועל, לשומר ביהודה ובגליל. למיכאל הלפרין, החולם, הנלהב, היתה השפעה גדולה על זייד הפשוט, הישר, הוא היה „למחנכו" במובן ידוע בוילנה ואחרי כן במשך זמן ידוע גם בא"י. זמן מה אחרי הקונגרס הששי, כשחבורת פועלי ציון בוילנה נחלקה לטריטוריאליסטים ולפלסטינאים, הצטרף זייד אל האחרונים ונסע הראשון מהם לארץ ישראל, מתוך רגשי מחאה נגד האוגנדיזם. בעיר וינה, בירת הציוניות אז, התעכב שלשה שבועות, לרגל מחסר בכסף להוצאות הנסיעה. והנה באותם הימים סֻדר נשף ציוני גדול של אגדות ההתעמלות „המכבים". הד"ר הרצל וכל חברי הועד הפועל המצמצם הוזמנו והופיעו על הנשף. כשהברי פועלי־ציון מוינה, בבואם עם זייד אל הנשף, אמרו להציגו לפני הד"ר הרצל בתור מי שנוסע ארצה ישראל, מחל זייד על הכבוד הגדול הזה, מפני שכבר ראה פעם את הד"ר הרצל בהיותו בוילנה, אשר

אלכסנדר זייד

המנוחה שבלבו לא נתנו לו לשבת במקום אחד, והוא עבר מהגליל לדרום יהודה ובבאר־שבע עבד בחפירת באר. אחרי זה היה לסניטר במשך שנה בצבא הטורקי. חבריו והקרובים לו חשבו כי נהרג במלחמה, יען לא הודיע דבר על עצמו במשך כל הזמן. כאשר ההלה העבודה בצבא להעיק לו, ברח מבאר־שבע ובא לכנרת. אז הגיעו ימי הרדיפות של חסן־בק ועבודה קשה היה למצוא. על פתחי הצבור, אפילו פתחי מנהלי הקבוצות, לא רצה בגאותו לדפק, ולכן נטל עליו לסבל, ימים ושבועות לא אכל לשבע, גם רעב, עד שמצא שוב מקום לשמור. ואחרי כן חזר והיה לסניטר בצבא הטורקי בגליל, עד שהגיעו האנגלים למרחביה. בכניסת האנגלים לגליל הכיר את הנחיצות להמשיך את השמירה העברית בישובים העברים והיה לז'נדרם בפקידות האנגלית, עבד במשרתו ונדד בתור ז'נדרם בסביבה עד ימי תל־חי, ועד ההתנפלויות בגליל התחתון. בזמן ההתנפלות על מלחמיה מלא את משרתו בתור ז'נדרם במושבה הזאת. בחצות לילה אחד באו המון ערביים שודדים אל המושבה, רצו להכנס אליה בהעמידם פנים כעוברי אורח, מנהלי ארחות־גמלים. הז'נדרמים העברים שיצאו לראות מי ומי הערביים, נפגשו במטר יריות. הערביים הסתערו על המושבה בקריאות: „שחטו את היהודים!" בני המושבה התארגנו מיד להגנה וענו למתנפלים באש חזקה. היריות נמשכו חצי שעה ויותר, והערביים הכרחו לעזוב את המושבה, עזבו אותה בקללות נמרצות. אחרי ימים אחדים, כאשר הופיעו שוב ערביים במספר עצום, עזב חלק מהאכרים יחד עם נשיהם וילדיהם את המושבה והלכו אל מושבה אחרת יותר בטוחה. שולמין לוה חבורה אחת של העוזבים את המושבה ובחזרו למלחמיה, למקום משמרת פקודתו, התנפלו עליו ערביים שודדים בדרך ובשני כדורים הרגוהו. אחרי כן התעללו בגופו, מלאו אותו פצעים עד שאי אפשר היה להכיר אותו. שני ימים היה גופו מונח בשדה עד שמצאוהו הז'נדרמים והביאוהו למושבה יבנאל, אשר בבית־הקברות שלה קבורים במספר לא מעט הקרבנות הקדושים ממשפחת השומרים. ויקברו גם את יעקב שולמין שם.

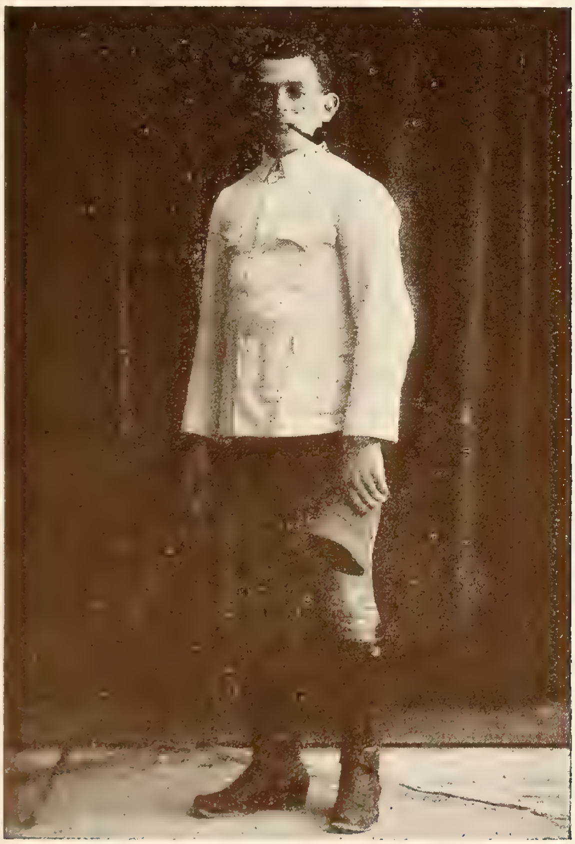

יַעֲקֹב שׁוּלְמִין.

בכרוניקה של העתונים הא"י נזכר רק מקרה מותו. על חייו לא נזכר דבר.

יעקב שולמין (סטריז׳בסקי) נולד בעיר צ׳יקסי אצל הנהר דניֶפּר. בשנת 1905 עזבו אבותיו יחד אתו את אוקרינה והלכו לגור באחת קצוות רוסיה, בטורקסטן, בעיר סמרקנד, במקום שהיהודים מעטים שם וקל להתפרנס מעסק. אביו היה אחד אותם היהודים (הבלתי מעטים כלל במספרם ברוסיה) שאינם יודעים ואינם רוצים לדעת מהיהדות והמתבישים בשם „יהודי", וכששיכותו ליהדות באופן רשמי עמדה לו לשטן להגיע למדרגה יותר גבוהה בתור סוחר, לא פקפק הרבה וביום בהיר אחד הלך אל הכמר להטבל ולהמיר את דתו בדת הפרבוסלבית. ליעקב שולמין, שהיה עוד בילדותו נער עברי בעל גאוה ואחרי כן עלם תלמיד הגימנסיה רציני, חרה מאד על מעשה אי־הכבוד של אביו. מאז קנן צער עמוק בלבו. ובתור מחאה ראשונה יצא מהגימנסיה הרוסית והתרועע עם בן השוחט בסמרקנד, בחור חרד באמו לדת, ויחד אתו החל ללמוד את ההיסטוריה העברית ולהתענין ברעיון העברי הלאומי ובציוניות, עד שבא לרעיון הנסיעה לא"י. הוא לא יכול עוד לשבת במנוחה בסמרקנד בין היהודים הסוחרים — הַקַרְיֶרִיסטים שבגלל המסחר והתגרנות הם ממירים את דתם בלב קל. בשנת 1913 עזב, בתור מחאה כלפי אביו ולמרות רצון כל משפחתו, את סמרקנד ואת יהודיה היפים ונסע ארצה ישראל להתחנך בתור יהודי ע"י העבודה וגם לכפר ע"י עבודת האדמה בא"י על חטא אביו והסביבה שבה גדל.

בבואו ליפו הלך מיד לראשון־לציון ושם נתקבל בתור שומר אצל „השומר". יותר משנה שמר בראשון־לציון. הטבע והסביבה וגרעיני החיים העברים החדשים בא"י, צדו את נפשו. במכתב לחברו, שכתב באותו זמן, גלה את כל לבו אשר היה מלא אמונה בעבודתנו בארץ. אל אביו לא כתב, לא רצה אפילו לזכרו. אבל אמו התגעגעה לבנה יקירה וחפצה לראותו שוב בסמרקנד. היא חלתה בגלל זה. אז המטיר עליו אביו מכתבים ובין השאר כתב לו, שאם הוא איש הומני ואיש הצדק והיושר העברי, ירחם על אמו וישוב הביתה. עד כמה שגדלה אהבת שולמין לאמו המתענה בגללו, לא רצה לעזוב את ארץ ישראל ולחזור לבית אביו. הוא שמר בראשון־לציון, עד שהחלו רדיפות הפקידות הטורקית ביהודה בראשית המלחמה נגד „השומר". יחד עם „השומר" עזב את יהודה והחל לעבוד ולשמור בגליל. אחרי כן היה ממיסדי „אגדת הרועים" והיה בעצמו רועה במשך זמן ידוע. תשוקת הנדודים ואי־

יעקב שולמין

נכרי. לאחרונה נוסף עליהם עוד נוסע אחד מיהודי טבריה. הסירה הפליגה, היא יצאה מעבר לחומות העיר החוסות מפני הרוח, והרוח המפולש שמבין ההרים התפרץ בכל כחו והחל לאים על הנוסעים. הסירה חשבה להחפך. הנוסע החדש הזדרז, קפץ הימה והחל שוחה וחותר אל החוף. פתאם נקרע המפריש והסירה נהפכה על פיה. בוסל נמצא כבר מכסה כלו גלים. המלחים צפו ועלו ע"פ המים ונמלטו על נפשם. גם הוא התאמץ, למרות אי היותו מאמן בשחיה, עלה ונסה לשחות נגד הרוח, מול החוף. החוף היה לא רחוק לגמרה, אולם עוד טרם יספיק לחלץ נעליו והוא החל צולל. הוא נאחז בשולי מעילו של זה שקפץ ראשונה, אך הלה מיראה לנפשו, התפשט עד מהרה את מעילו ועזבו בידי בוסל, שצלל בפעם האחרונה. המלחים שהגיעו אל החוף רצו העירה, כשהם מצעקים וקוראים לעזרה, כי יוסף בוסל טובע, אבל הוא כבר היה טבוע. בלילה נסו לבקש את בוסל בסירות, אבל לשוא.

למהרת הבקר, כשרק ירדו האמודאיים הימה מצאוהו תיכף לא הרחק מהחוף בעמק לא רב ביותר, כשהוא נתון ראשו ורבו במעבה האדמה שבקרקע הים אשר חפר בידיו — בהתאמצותו האחרונה לחיות.

זה אל הד"ר רופין: „הננו כחולמים. האמנם יותן לנו זה שחשבנו לרכש במשך הרבה שנים בחריצותנו ויגיע כפינו? ומי יודע אם מעשינו הבאים יוכיחו שהננו כדאים וראויים לזה שנותנים לנו במתנה. אנו איננו צריכים לרמות את עצמנו ולחשוב שבזה יש לנו כבר הכל, אנו רק נגשנו יותר קרוב לנסיון הלאומי הגדול שלנו והננו עומדים בפחד וברטט לפני השאלה: הנעמוד בנסיון זה אשר החיים מעמידים אותנו לפניו? מי יודע לאן יובילו אותנו השפעות הגלות הרעות. בהרגשות כאלה בערך מקבלים אנו את קוי האור הראשונים בהוה: מנשבות רוחות רעות מכל צד, והננו מפחדים שגורלנו יהיה כמו גורל דור המדבר שאל הארץ לא הגיע". הוא היה מהמעטים בארץ שראו מראש את הבלבול שתביא הכרזת בלפור במחות יהודי הארץ, שכבר החלו לעשות תכניות רוח על בנין הארץ בשבילנו ע"י האנגלים, בתור מתנה לעם התנ"ך וכו'. מפני מתנה כזאת פחד מאד. באספה הראשונה של התאחדות כל מושבות הגליל אמר בענין זה בין השאר כדברים האלה: „גם עתה, אם יש לנו לשמח למראה התנועה הציונית שהתחוללה בחו"ל ובארץ, הרי זה רק בשאיפה שבה היא מתבטאת פה ושם: השאיפה ליצור הכל בידינו, ולא הדקלרציה בלבד תקדים אותנו למטרתנו, כי אם עבודתנו אנו כשתהיה חדורה ברעיון הנ"ל. אם נניח כרגע שהנה הכל מוכן ובנוי ויש לנו ארץ ישראל, לא היינו רוצים בזה—אנו רוצים לבנות בעצמנו. התחדשותנו צריכה להתבטא בזה שניצור מהות מתוך אורות; כל עבודתנו צריכה להיות מתאימה למטרה".

לרעיון עבודה עצמית התמסר בכל נפשו. הוא עבד בעצמו והיה בזה למופת לאחרים. מאין כמוהו עבד בלי הרף עד שכחותיו בגדו בו. הוא נחליש מאד, גם הקדחת התכופה הועילה להותו. אבל הוא לא רצה לשכב במטה וכל זמן שכח היה ברגליו לשאתו, לא חדל לעשות את העבודה הנחוצה לעם ולארץ. ופתאם קרה לו האסון אשר תואר ב„הפועל הצעיר" בקצרה בדברים האלה:

ביום ג' לחדש מנחם אב בא חברנו יוסף בוסל מדגניה לטבריה. בואו לעיר בפעם זו, כמו ברוב הפעמים, לא היה לרגלי עניניו הפרטיים. הוא נקרא להשתתף בישיבת מישרד המושבות, שבו היה אחד מחבריו הכי אקטיביים. למרות מחלתו, הקדחת הבלתי־פוסקת שקננה בו תמיד, למרות זה שסבל ביחוד בימים האחרונים עם תגברת החם בעמק הירדן ועם התרבות העבודה במשק דגניה, לא הניח את עבודתו ולא הסתלק גם מעבודה צבורית זו שקבל עליו. בקושי רב ישב הפעם עם חבריו במשרד והתעסק בענינים שעמדו על הפרק. ורק אותה חריצות ומסירות שבה הצטיין בוסל בעסקו בשאלות חיינו באספות הן שעמדו לו גם הפעם בשעת חלשתו. ע"י הערותיו המעשיות לענין התקדמו הדברים במהירות ובוסל נפרד לדרכו. בריאותו הרופפת משכה עליו עיני רבים. יעצו לו לנסוע למטולה, להחליף אויר ולהבריא. על פי עצת הרופאים, כדאי היה לו להתישב לזמן מה בצפת, מקום שיוכל לשאל ברופאים לכשיזדקק. אולם כשהברר לאחרונה בו ביום בין חברי המשרד, שישנן כמה עבודות חשובות הזקוקות לסיועו של בוסל, הסכים כפי הצעתם להסתפק בסג'רה, במקום צפת. הוא מהר לשוב לדגניה עם החלטתו זו שנתחדשה עליו בטבריה. הוא רצה להודיע את זאת לחבריו ולמשפחתו, להפרד מהם בטרם ילך לנוח.

בו ביום היתה סערת הכנרת גדולה מאד. בוסל התעכב בעיר עד לפנות ערב. הים כאלו הלך ושקט. הוא ישב בסירה יחידי בין שני המלחים שהובילוהו: אחד יהודי ספרדי ואחד

דגניה

דגניה לפני הוסדה: אום־דג'וני

צבור בעת שנחוץ היה. קרח, שב לבריאותו ושוב תקפתהו הקדחת והבריא ועבד כשמונה־עשרה שעות במעת־לעת ושבע רצון מאופן חייו. אחרי שנה, כאשר באתי מיהודה לגליל ועברתי את שדות דגניה, אמר אלי יוסף בוסל בפגשי אותו בשעת העבודה: „ליהודה ולעבודת יהודה לא אשוב עוד. עבדתי פה שנה תמימה עבודה שקטה. היא היתה קשה בראשונה, אבל הרגלתי אליה ונסיתי בה". התבוננתי בפניו והנה שלוה בלתי רגילה היתה שפוכה עליהם. בדבריו הפשוטים על העבודה היתה איזו אמונה עמוקה, עד שאני הפסימיסט מיהודה קנאתי בו.

ככה עשה בוסל את אשר עשה בלי קולי־קולות, אבל בשקט, במסירות וברצינות, בלי לדרש איזו זכיות יתרות וכבוד בעד פעולותיו. על יחס החלוץ לעבודה בארץ הביע את דעתו לא פעם בדברים כאלה: „לנו אסור לראות את עצמנו כגדוד־עבודה שהעם צריך לתת לו את הכל, כמו שנותנת הממשלה לצבאה. לנו אסור לדרש משכרת ממי שהוא, עלינו לדרש מעצמנו, באשר אין אנו ממלאים איזה תפקיד בשביל אחרים כי אם בשבילנו". בזמן המלחמה היתה העבודה הצבורית רבה בקבוצה הקטנה בדגניה, ועל פי רוב נפלה על שכם יוסף בוסל. צריך היה להבטיח בחטה, בלחם את מושבות יהודה, שעסקו בפרות של לקסוס, בתפוחי־זהב, ענבים ושקדים ולא בצרכי מזון הכרחיים. ואחרי כן היה גירוש יפו, ושוב מלאו ידי בוסל עבודה. למראה הדלות והעני שבהם נמצאו הגולים שבאו לטבריה, אשר מחסור ומחלות שררו ביניהם, עזב את עבודת השדה ונכנס בתור חבר לועד־ההגירה הזמני בטבריה. בראותו את סדרי־העזרה הגרועים ששררו בטבריה, החל מיד במלחמה נמרצה נגד מנהלי העזרה לגולים. הוא דרש שהעזרה תנתן לגולים באמצעות עבודה שימציאו להם במושבות. אבל הדימורליזציה בין הנותנים וגם בין לוקחי העזרה היתה רבה ובוסל כמעט נחנק באטמוספירה שלהם. הוא רצה ביחוד להציל את הילדים היתומים מאטמוספרת הקבצנות וקבלת הצדקה, רצה לחנכם לעובדים מועילים ולגדלם בחיי כבוד. אבל גם בזה נסו להפריע לו ולעשות צחוק משאיפותיו. אבל לא רפו ידיו. ראשית כל אסף ארבעים יתומים מחוצות טבריה המרפשות והביאם אל המושבה מלחמיה, למען יחיו בסביבה של עבודת שדה ובאטמוספירה טבעית. ובוסל עבד בלי ליאות ובלי הפסק, דאג לילדים, לכלכלתם, מצא כסף להוצאותיהם אשר לא ידע איש מאין. הוא התאונן אז על אשר ביום רק עשרים וארבע שעות, שהם מעטים בשבילו לעבודתו ולעסקנותו. והוא לא הסתפק במה שעשה בשביל ארבעים יתומים. הוא הלך לטבריה ואסף בחוצותיה חמשים יתומים וסדר אותם במושבה סג׳רה. והוא רצה לאסוף באופן כזה את כל אלף יתומי הגולים שהתגוללו בטבריה בלי השגחה ועזובים לנפשם ולעזור להם לגדל במושבות הגליל בתור חברים מועילים לחברה. „אלף פועלים ואנשים מועילים נציל בשביל מחננו", אמר לא פעם באמונה שלמה. והוא לא רק דבר, כי גם עשה, למרות מה שקבל עזרה רק מצד קבוצות־הפועלים, ומצד העסקנים הפילנטרופיים הגדולים רק הפריעו לו. ואם מאות יתומים נשארו בחיים ולא מתו, עלינו להודות על זאת רק ליוסף בוסל ולעבודתו, עבודה בלי ליאות. מלבד עבודתו בעד היתומים היה טרוד גם בעבודות צבוריות אחרות. לא זנח את עבודתו בעד מפלגתו „הפועל הצעיר", פעל ועבד גם בהסתדרות החקלאית של פועלי הגליל ובועד־ההגירה, ובכל אחד המוסדות האלה הביא תועלת והסרונו היה מורגש בהם. בהגיע אליו ע"י עתון יהודי־גרמני (כי הגליל עוד היה אז בידי הטורקים־הגרמנים) הבשורה על הכרזת־בלפור, לא נשתכר כאחרים מהבשורה, וכבר אז, בימי זהר־הבשורה הראשונים, כתב בנידון

עבדנו באותו יום בפרדס עבודת עדור, העבודה הכי קשה בא"י. היו בין הפועלים יהודים אחדים וכמנין ערביים. בעל הפרדס, מתנגד מושבע לעבודה עברית, קבל באותו יום גם פועלים עברים אחדים, יען חסרו די ערביים. יחסו אלינו בזמן העבודה היה יחס של יחמנות למחצה ואי־רצון למחצה. „לא לאנשים אינטליגנטיים כאלה לעבוד עבודה קשה כעבודת הערביים", „אין כל חשבון לשלם יותר שכר לפועל עברי", אמר. אנכי שהייתי בארץ זה שנים אחדות, ידועים היו לי למדי דבורים כאלה של האכרים, ודברי בעל־הפרדס לא נקלטו באזני כלל. בוכוחים עם האכרים בענינים כאלה בכל אפן לא נהגתי עוד להכנס. אבל יוסף בוסל היה בארץ לא זמן רב, והוא קשר שיחה ארוכה עם האכר ודבר בשבח הפועל העברי, השוה כי שכרו יהיה אפילו גדול משכר הערבי, כי מסור הוא ונאמן, נוצר את הנטיעות, מפני שהוא חושבם לרכוש לאומי, בו בזמן שהערבי עצל ושונא את המושבה ובכל עת מצוא ירע לאכרים ולמושבתם. האכר גחך בשמעו את דברי בוסל ובטל אותו ואת דבריו, מפני שעוד לא התנסה די בנסיונות חיי המושבות והוא מחוה דעה בענינים שאינו בקי בהם. השיחה היתה בזמן ארוחת הבוקר. אחרי הארוחה לקחנו את המעדרים על כתפינו ונכנסנו אל הפרדס לעדר. בשורה אחת עמדנו, שלשת היהודים ועשי־ת הערביים. על פי רמז, שקבלו, כפי הנראה, מבעל הפרדס, החלו להזדרז הערביים בעבודתם, חישו בעדור כיד ההרגל הטובה עליהם, למען הוכיח כי לא נוכל לעבוד כמוהם ולדחף אותנו באופן כזה מן השורה. קשה היתה העבודה לבוסל, כי עוד לא נסה בעבודת העדור בפרדס, וביחוד בתנאים שכאלה. אבל הוא חגר את כחותיו ועבד יחד עם כלנו, לא פגר, כי יקר וקדוש היה לו רעיון כבוש העבודה, ואיך יוכיח כי חלש הוא בעבודתו מהערביים? היום היה יום חם, לא נשב רוח והזיעה ששפה מאתנו בזרמים. הערביים אצו נחפזו ואנו אחריהם. סחטנו את כתנותינו והמשכנו את העבודה. כשעה לפני עת הצהרים נגש אלינו בעל הפרדס ושם עין בעבודה. והנה עוד לא די היה לו מה שעשינו עד כה, ובידעו את הפסיכולוגיה הבהמית של הערביים ובחפצו שידחקו אותנו בכל אופן שהוא מן השורה, זרז אותם עוד יותר בהבטיחו להם „בקשיש", מעט ממתקים לארוחת הצהרים. והערביים בהריחם „בקשיש", אצו עוד יותר, „עבדו כשדים", וכל הזמן שרו בתרועה: „שלש אוקיות חֲלַבָה" (הבקשיש המובטח). המעדרים נעו בידיהם כקשתות המנגנים. בבהלתם פצעו את גזעי העצים במעדריהם. אני ועוד פועל עברי אחד השתדלנו לעבוד יחד עם הערביים, השתדלנו לבלי לפגר. אבל יוסף בוסל השליך את המעדר ויצא מן השורה, וכועס למחצה (לא ראיתיו אף פעם כועס לגמרי) פנה אלינו שנחדול מיד מעבוד, כי אסור לנו להשתעבד לפסיכולוגיה של הערביים, אשר בעל הפרדס, המנצל, קנה אותם בממתקים. ולבעל־הפרדס הראה בוסל על גזעי העצים הפצועים, וכשזה נוכח כי אמנם כמה עשרות עצים פצועים ע"י המעדרים, לא פטר את הערביים, רק בתור עונש לא נתן להם את ה„בקשיש" שהבטיח. אחר הצהרים המשכנו את העבודה, רק יוסף בוסל לא עבד יותר, מדאבון לב על עבודה כזו ויחס כזה מצד בעל־פרדס לעבודה העברית. הוא עזב מיד אחרי מאורע זה את מושבות הנטיעות ביהודה, אשר סדרים כאלה להן, והלך לחדרה ואחרי כן לגליל, ואת אידיאת „כבוש העבודה" החליף ב„כבוש האדמה ע"י העובד העברי".

בדגניה התמסר בכל נפשו לקבוצה שעבדה שם, ובזמן קצר היה לאחד מעמודיה ולאחד החברים הכי חביבים וחשובים בה. הוא עבד בשדה, שמר, עסק בהנהלה של הקבוצה, בצרכי

יוסף בוסל (מלמטה: החמישי מימין לשמאל) בתוך קבוצת שומרים ברחובות

יוסף בוסל

יוסף בוסל.

„יוסף בוסל נטבע בים כנרת. עכשיו מתעוררת אצלי שנאה אל הכנרת". את הדברים האלה, האפיים לכל היחס של מכירי בוסל למותו הטרגי, כתבה שרה צ'יז'יק אל אחותה. ואיך לא לשנוא את ים כנרת, אם בלע באכזריות את העובד הישר, הצנוע, רב־הפעלים, אשר לא ידע ליאות, אחד מהמעטים במשפחת החלוצים בארצנו המדברים מעט ועושים הרבה!

יוסף בוסל היה מן הראשונים בין הפועלים שעלו אל הגליל התחתון, זנחו את יהודה הרועשת בעלת הנטיעות, ובחרו בחיים שוממים אבל מועילים של עובד שדות.

חברי קבוצת דגניה וכל אלה שהכירו את בוסל מקרוב וידעו את כל עבודתו ופעולותיו בשנות המלחמה האחרונות עד מותו, אומרים שרק בזמן האחרון „נתגלה" בוסל בכל יפי וגודל נפשו. אני זכיתי לראותו ולהכירו בחייו ובעבודתו רק בעת הראשונה לבואו אל הארץ, לפני עלותו לעבוד בקבוצת דגניה.

מאין בא הבחור הנלבב, החלש והמסור הזה? הוא נולד בעירה קטנה ברוסיה. קבל את החנוך הטרדיציוני של ה„חדר". עוד בהיותו עלם צעיר, כמעט נער והוא נעשה לציוני, נעשה לנואם ולמחנך של האגדה הציונית מבני הנעורים אשר יסד. אבל בהיותו ישר־מבט על החיים ואיש אמת ביחס לעצמו עוד בנעוריו הרכים, הכיר שענין השקלים והנאומים הציוניים באגדתו לא יביאו אותו ארצה ישראל, לעבודה ממשית. בן חמש עשרה עזב את עירתו עם ציוניה ומשכיליה והאגדה שלו ונסע אל המושבה העברית „נובופולטבקה", ללמוד את כל עבודות השדה ולהתכונן באופן זה לחיים בא"י. כאשר ידע לחרש, לזרוע ולנטוע, עזב, לערך בשנת תרס"ז, את רוסיה ובא ארצה ישראל ועבד בזמן הראשון ברחובות וגם היה שומר בכרם. לפני עלותו הגלילה, לדגניה, עבד זמן ידוע גם בפתח תקוה. הוא האמין ב„כבוש העבודה" במושבות יהודה, כבוש כל העבודות ע"י פועלים עברים. הוא התמסר לרעיון זה בכל נפשו, כי בא כבר אז לידי הכרה שרק אם כל העבודות במשקים תעשינה ע"י יהודים תוכל הארץ להיות ארצנו. „מן העבודות האינטלינגטיות היותר „יפות" עד הטפול בזבל בהמות".
והוא גם קיים את דבריו אלה בפועל. מאורע אחד קטן אשר אירע לו בעבודתו, עורר בו את הספק בדבר אפשרות „כבוש העבודה" במושבות בעלות משקים פרטיים. המאורע הקטן שהגהו אפיי מאד לעניני העבודה העברית במושבות יהודה, נזכר לי כמו קרה ביום אתמול.

משֶׁה סֶגַלוֹבִיץ.

כמו שהוא לפנינו בתמונה, — שכוב על הארץ וידו על קפּיץ הרובה כמתכונן לירות, מצאוהו חבריו בשדה מרחביה בליל ההתנפלות בעשרה בתמוז תרע"ה, הדשים אחדים לפני הכבש הגליל ע"י האנגלים. לא עת כתוב נקרולוגים ונשוא הספדים היתה אז. המות שרר בכל פנה. המצב היה מעציב מאד. יאמרו איפא פה מלים אחדות על הצעיר הזה, אשר הקריב את עצמו בתור שומר על הגנת הישוב העברי,—ונפל חלל.

לערך בשנת תרע"ב, בהיותו עוד בחור צעיר, בא מעיר לודז' שבפולניה ארצה ישראל, במטרה הקדושה לעבוד את האדמה. מראשית בואו עבד עבודה פשוטה ומועילה, עבד את כל העבודות הקשות שנזדמנו לו והיה עד מהרה לפועל הקלאי טוב, יועה מצוין ושומר נאמן. הוא היה גם מהמעטים שהכירו בנחיצות הגדולה של ישוב יהודי בקצה הגליל העליון, על גבול הארץ, והוא עלה שמה ועבד באחת הקבוצות שם. הוא היה גם ממיסדי „אגדת הרועים" ובעצמו רעה את העדרים של בית־גן וכנרת ומצפה במשך שנים אחדות, עוד לפני האגדה הנ"ל.

בימי חסן־בק המעציבים אסרוהו עם עוד שומרים ושלחוהו לעבוד בצבא בטול־כרם. אבל הוא ידע את חשיבות כל אחד הצעירים במושבות הגליל, והוא העמיד את נפשו בסכנה וברח מהצבא הטורקי, בא למרחביה ונעשה לשומר רוכב בשדות. הוא הגין באומץ על הישוב העברי כנגד הערביים המתנפלים, השונאים שארבו להחריב את הישוב העברי, בזמן שבין חלוף השלטונות הטורקי והאנגלי. השונאים האלה החלו לאיוב לסגלוביץ בכל לילה, ובליל עשרה בתמוז הנזכר למעלה, כשהוא ועוד שומר אחד רכבו על סוסיהם סביב גבולות אדמת מרחביה, שמעו שאון של מספר ערביים מרֻבה, וכאשר קרא סגלוביץ באפלת הלילה: „מן הדא!" (מי זה), קבל בתור מענה מטר יריות וסוסתו נפצעה קשה וסוסת השומר השני נהרגה כרגע. שני השומרים קפצו על רגליהם והחלו לרדף אחרי המתנפלים. סגלוביץ נפצע מיד בכדור ובהיותו פצוע רץ כמאתים צעדים ברדפו אחרי הערביים, עד שנפל מת פצוע בכדור חדש בפניו. חבריו מצאוהו לאור הלבנה והביאוהו למרחביה וקברוהו בה.

משה סגלוביץ

חיל פשוט', מסור, ונושא את משא־העבודה היותר פשוטה וקשה, שבלעדה אין שום הסתדרות, וביחוד חשאית, יכולה להתקיים. הוא לא נמנע מעשות איזו עבודה, שליחות שהיא: לשאת אכל לחבר אסור בבית־הסהר, לסדר מטבח של המפלגה בעת שביתה־כללית, להטמין נשק בשביל ההגנה העצמית, להמציא רופא, תרופות ומזון לחבר חולה; להמציא דירה בטוחה לחבר המסתתר מפני הפוליציה, לשמור ולהעביר למקומות הנועדים את הספרות הבלתי לגלית. כל אלו עבודות אשר בנקל אפשר היה להענש בעדן באותם הימים עונש עבודת־פרך או גירוש לסיביריה. אבל הוא עשה אותן בשמחה. בכשלון הידוע שנכשלו 106 חברי פועלי ציון בורשה בעת שראשי ההסתדרות והועד המקומי נפלו בידי הפוליציה ואוסרו במבצר נובוגיאורגיובסקי, הציל אלעזר את ההסתדרות ע"י חליפת המכתבים שעלה לו לנהל בין החברים הנאסרים והחברים החפשים. האוכל אשר נשלח לאסירים מקרוביהם ורעיהם, היה עובר על ידי אלעזר, והוא שם לב שהתרנגלת שנשלחה לאיזה בן־יחיד, תבוא לידי הנצרך לה ביותר – לאיזה חבר חולני. ולא פעם קרה שבהלקו את האוכל המתקבל מחוץ לבית הסהר, נתן חלק שוה לכל חבריו, ולו לא נשאר כלום, ונאלץ לאכל מהמ־ק של בית־האסורים. בעת שביתת הרעב מצא און בגופו להתהלך מחבר לחבר, לעודד ולנחם ולספר את מעשיותיו־הלצותיו שאף מאחת מהן לא ידע את הסוף. חבר מסור כמו בין פועלי־ציון בורשה, היה גם בין השומרים בא"י. „השומר" היה בשבילו „קדש־הקדשים". את רכושו וקנינו של השומר, הנשק והסוסים וכו' נצר כאישון בת עינו. סוסתו, – קנינו של „השומר"–היתה תמיד נקיה למשעי ומגהצה, אשר עונג היה להביט עליה, עליה ועל רוכבה עם הנשק היפה בצדו. בהביטי עליו לפעמים ברכבו על משמרתו ובחזרו ממנה, חשבתי בלבי על השנוי הבא בצעירינו העברים מארצות הגולה, כשהם באים ארצה ישראל. הנה הדוד אלעזר, שלפני שנים מעטות התהלך בקפוטה ארוכה ובמצנפת יהודית־פולנית בחוצות ורשה ואל סוס לרכיבה גם פחד לגשת–ובא"י נָשָׂא אלעזר זה על סוסה טובה בגאוה כאחד האבירים.

בראשית המלחמה התרכזו הטובים שב„השומר" בתל־עדש שבעמק יזרעאל. שם אמרו לעמוד בזמן המלחמה בפני גליה הזידונים, ולחכות לימים יותר טובים בשביל „השומר". את אלעזר מצאתי שם בתור פועל, פועל העובד במסירות את העבודות היותר קשות, ולפעמים גם שמר בלילה אחרי יום העבודה. לפני עזוב „השומר" את ראשון לציון, כשפקידי הממשלה דרשו את הנשק מ„השומר" ומהאכרים, וה„מוכתר" של ראשון לציון פנה אל השומרים בדרישה למסור בעצמם למפקד ביפו את נשקם ולעזוב את המושבה, ענה אלעזר בפומבי כדברים האלה: „לו חשב השומר את המושבות סתם כרכוש פרטי של אכרים, לא היו חבריו אולי שומרים בהן אף לילה אחד. אולם כל מושבה בא"י היא בעיני השומר עמדה במולדתנו, בארץ אבותינו, עמדה שצריכה להכבש ע"י השומר ואידיאליו. לא נפרד בנקל מנשקנו כאנשי המושבה מנישקם, ואת המושבה נעזוב בלי שמירה עברית רק כשיאלצונו לכך".

בשביל „השומר" נכון היה אלעזר פינקלשטין תמיד להקריב את נפשו. וכן גם היה סופו. הוא נפל בהגינו בתור שומר על עדרה של החוה בן שמן בפני הערביים שהתנפלו עליו וחפצו לגזלו, בימים היותר קשים לישוב בארץ, בימי גרוש יפו הידועים. פצוע פצעי מות הובל ירושלימה ושם מת אחרי גסיסה קשה.

אֶלְעָזָר פִּינְקֶלְשְׁטֵיין.

„הדוד אלעזר׳ — כּנוּ השומרים, החברים את הרַוָּק הזקן שב„השומר׳, בדרך הלצה ומתוך חבה. „הדוד אלעזר׳ לא היה מן הבלתי־־גילים ומהראישונים במשפחת־השומרים. הוא היה איש־צבא למוד משמעת, איש־צבא מובהק, אשר הקריב את כל תקופת הייו באי׳ על מזבח השמירה ועבודת האדמה. למה כנוהו „הדוד אלעזר׳? אולי בגלל שנות חייו, שהיו רבות משנות כל אחד השומרים הרוקים, ואולם כמדומה שהכתר בתואר זה עוד בעיר מגורו ורשה, בפולניה, ומשם הביאו לאי׳. איך שהוא והתואר הלם אותו: הוא היה כבד־גוף, בעל פנים העושים תמיד רושם של זעף, כבד־דבור, בעל קול גס, חסר כל שמץ אלגנטיות בחצוניותו, ויחד עם זה אדם נוח ובעל לב טוב.

עם אלעזר פינקלשטיין נפגשתי בורשה, בשנת 1905 לפני בואנו לאי׳? אני בקשתי באותם הימים בעיר ההיא חברים לדעה ולחלום ולשאיפת עליה לאי׳. הייתי נכנס לעתים לבית הקפה שנקבצו שם „פועלי ציון׳. קויתי להתודע לכל הפחות עם מספר צעירים אשר ירצו לעלות כמוני לאי׳ ולא רק לעסוק בתיאוריות, ושם התודעתי אל פינקלשטיין. הצעיר הפשוט הזה ישב לו ברוחה על יד שלחן והאזין לוכוחי המסובים על המטריאליזם ההיסטורי, על הגיסה המינסקאי והנוסח הפולטבי של הפרוגרמה ה„פועל־ציונית׳, פרוגרמה שעל פיה יוביל „המטריאליזם הדיאלקטי׳ ו„חוק הברזל׳ של ההיסטוריה את הפרוליטריון העברי לאי׳. הוכוח היה חם, נלהב. גם „הדוד אלעזר׳ השתתף בו, משעה לשעה דבר ביתר חמימות. ופתאם קם, לא יכול יותר נשוא את הדבורים המבַלבלים על המטריאליזם ההיסטורי הדיאלקטי, שיוביל את הפרוליטריון העברי לאי׳ דוקא, והוא דפק באגרופו הכבד על השלחן, רקע ברגלו ובקול רם קרא: הגיעה העת לחדל מהלהג הזה על „המטריאליזם וחוק הברזל׳ המסובבים את גלגל ההיסטוריה כלפי א״י ישראל. גלגל ההיסטוריה ימעך אותנו אם לא נעלה בעצמנו לארץ ישראל ונחל את עבודתנו ואת ההיסטוריה שלנו שם. דרוש אומץ לקום ולעלות ולא לחכות עד שגלגל ההיסטוריה ידחפנו שמה. „הדוד אלעזר׳ עורר בדבריו, הבלתי תיאורטיים כלל, צחוק בין המסבים, בעלי התיאוריות. אבל עלי עשו דבריו רושם גדול, הוא קלע אל רחשי לבי ומצאתי בו חבר לרעיוני, חבר לעליה לארץ ישראל. מאז באתי לעתים יותר קרובות אל בית הקפה ההוא והכרתי לדעת את אלעזר פינקלשטיין מקרוב. התבוננתי למעשיו ולדרכי־חייו. הוא היה גם בהסתדרות פועלי־ציון בורשה, כמו בהשומר באי׳, „איש

אליעזר פינקלשטיין

צבי בקר (השלישי מימין לשמאל) בקבוצת שומרים רוכבים

הסוציאליזם היהודי? לב צבי בקר דאב בגלל שני הנגודים האלה. אחת משתי אלה, או שהוא סוציאליסט, ואז אסור לו לקחת חלק בדחיקת רגלי הערביים ממקומם, או שהוא פועל רק על פי הדרישות הלאומיות, ואז אסור לו לדגל בשם הסוציאליזם. בשביל אנשים כצבי בקר עם הספקות והקושיות הלאומיות־סוציאליות בלבם, כתב התיאוריטיקן ה„פועל־ציוני" אבנר את שורת מאמריו בשם „הגנה לאומית והשקפה פרולטרית". בשביל האינטליגנט המפלגתי פתרוניו של אבנר הם אולי מרגיעים ומספיקים, אבל אם הרגיעו מאמרים כאלה את צבי בקר והדומים לו, לא ברור הוא.

צבי בקר יצא לזמן ידוע מן „השומר", מפני שזה לא שמר את הפרוגרמה שהתוה לו, וקבל את השמירה במקומות שלא היתה בהם עבודה עברית. כשראה ש„השומר" אינו מצליח ליצור מושבות־שומרים, שתתנה דחיפה חדשה לישוב החקלאי, התחבר אל החולם י. ב., אשר הטיף ללכת אל עבר הירדן מזרחה ולהיות לרועי צאן ובקר, ואם לא תמצאנה נשים עבריות אשר תתרצינה ללכת גם הן אל עבר הירדן, ישאו שם נשים ערביות ויקימו דור חדש בריא, בן טבע, עברי. למטרה זו החל צבי בקר יחד עם יצחק טורנר לסדר קבוצת־רועים בשם „הרועה", והם הלכו בעצמם להתנסות במרעה אצל הבדויים. אופיי ומענין הוא שצבי בקר, אשר נוכח גם בקוקז וגם בא"י כמה זולים הם חיי אדם, היה צמחוני וחס על נפש בעל־חי. שתי פעמים היתה לו אפשרות להחלץ ממאסר בידי הפקידות הטורקית: אחרי ההתנפלות הגדולה והידועה על מרחביה ובזמן המלחמה, בימי רדיפות חסן־בק בגליל אחרי כבוש יהודה ע"י האנגלים, אבל בשתי הפעמים התמסר בידי הממשלה, מפני רגשי־האחדות לחבריו. כאשר נשתחרר ממאסרו השני, שמר במושבה הקטנה בית־גן בגליל התחתון. והנה קרה שגנבו בלילה אצל אכר אחד יותר מעשרים בהמות. לצבי בקר חרה הדבר עד מות. מה שייך יגנבו תחת שמירתו בהמות!? עוד לא קרה לו כדבר הזה. הוא לן לילות אחדים באיזה „וַדִי" להתחקות על עקבות הגנבים ולגלות את הגנבה, והוא התקרר וחלה באינפלואנציה. הרופאים לא ידעו לרפאות אותו והמחלה אכלה אותו. הוא מת, ונקבר במושבה יבנאל אצל קברות יחזקאל ניסנוב, מגדל פורטוגלי ויחזקאל חנקין. הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו.

לעיר ברוד בעד סכום כסף ידוע. הצעיר האמיץ, אבל הישר והתמים צבי בקר, האמין לאגנט. אולם בבואו עד הגבול לא רצו עושי־דברו של האגנט להעבירו, עד שנאלץ לשלם להם עוד פעם שכר העברה. זה היה כספו האחרון להוצאות הנסיעה. היהודים שעברו יחד אתו את הגבול, היו עניים ונשים וילדים, פליטי פוגרומים, ולכל החבריא הזאת היה עליו לעזור בעברם את הגבול. לא פעם התפשט ערום ונשא את הנשים והילדים על גבו בנחל.

בלי פרוטה בכיסו בא אל העיר למברג בגליציה. הוא החל שוב לעבוד ולחסוך להוצאות הנסיעה הלאה. בזול היה אז האדם בגליציה, המוני בורחים באו מרוסיה והתגוללו בערים שונות. לא תמיד הספיק לבקר שכר־יומו למזונו, ומלבד זה לא בכל יום היתה לו עבודה. בעמל רב הצליח לו לבוא לקרקוי. בעזרת „פועלי־ציון" המקומיים השיג עבודה תמידית, שמשכרה חסך מעט להוצאות נסיעתו, וסוף־סוף ישב באניה בטריסט ובא ארצה ישראל.

בזמן בואו ארצה ישראל נוסדה הסתדרות „השומר", עם מטרותיה הנעלות. הפרוגרמה המעשית של „השומר" היתה לעשות מחבריו פועלי שדה טובים, שומרים מסורים ומנוסים, לגאל את הקרקע העברית ע"י עבודה עברית ולשמר את הקנינים העברים ע"י עברים וגם להגן על כבוד היהודים בפני נסיונות מצד הערביים לחללו. קשה היתה פריצת קיר הברזל של שמירה נכרית בזמן הראשון להוסד „השומר". דרוש היה להלחם בעד כל שעל, להלחם לאט ובסבלנות אבל גם במרץ. כאשר פנו ראשי השומר בפעם הראשונה אל הפקידות ואל האכרים בסג'רה ובאיזו מושבות אחרות בגליל שימסרו להם את השמירה, לא ישמו לב להם. „שומרים יהודים?" טענו האכרים, „ומה בנוגע לסכנת השמירה?" סוף־סוף קבל השומר את סג'רה, ושומר ר א ש ו ן על המשמר המסוכן זכה להיות—צבי בקר.

יותר מעשר שנים מלא בקר את תפקידו, תפקיד שומר, אומץ־לב רב הראה לא פעם אחת, ושמו נתפרסם לא רק בין היהודים, כי גם בין הערביים. בין האכרים במושבות השונות ובין חברי „השומר" היו לעתים קרובות סכסוכים והכוחים, שעשו לפעמים את חיי השומר במושבה לקשים מנשוא, אבל עם בקר חיו הכל תמיד בשלום, בגלל טוב לבו, אפיו השלו והתנהגותו הטקטית.

פעולתו בשביל „השומר", כפי שהיתה לי ההזדמנות לדעתה, ראויה להרשם באותיות זהב בתולדות הישוב העברי החדש בא"י.

צבי בקר היה מאלה אשר נשלחו כפעם בפעם ע"י השומר לשם כבוש מקומות חדשים. מנהל העבודה הציונית בארץ היה קונה שטחי קרקע במקומות נשכחים ומוסר אותם ל„השומר" לעבדם בשנה הראשונה, לשמרם ולהרגיל את הערביים אל הבעלים היהודים החדשים, להרגילם להתיחס בכבוד למושבה החדשה ולתושביה. בין המקבלים עליהם את התפקיד האחראי הזה היה תמיד צבי בקר. לא תמיד עברה אדמת הערביים באופן „חלק" לידי הבעלים היהודים החדשים. יש שהערביים לא חפצו ברצונם הטוב לעזוב את האדמה ונחוץ היה לאלצם לזה באמצעות החוק הטורקי הרשמי. מעשים כאלה עוררו בצבי בקר יותר מבחברים אחרים את מוסר הכליות בתור סוציאליסט. אחרי כמה שנות עבודה בא"י, עבודת שדה ושמירה, נחם ואמר אל לבו: סוציאליסט יהודי, בן העם אשר הטיף ועודו מטיף גם כיום ליושר ולצדק ולמשפט, איך יכול הוא, יהודי סוציאליסט כזה, להתנהג בלי צדק ובלי יושר ובלי משפט עם אחיו העני והנלחץ הפלח הערבי, ועוד בשם אותו העם ובשם

צבי בקר וכלבו פיני — חברו בשמירה

צבי בקר

צְבִי בֶּקֶר.

צבי בקר, אשר היה דומה בפניו יותר לגוי מאשר ליהודי, הישומ- בפועל הראשון ב„השומר", נולד ובלה את ילדותו בטמיר־חן־שורה, בחבל דגסטן בקוקז. בהיותו לעלם נמשך אל העיר הסואנת בקו, אל חיי המלחמה בין הרכוש והפרולטריון. בבקו היה חבר במפלגת הסוציאל־דימוקרטים הרוסית. אבל הוא לא יכול להשלים עם היחס הבלתי ישר מצד המפלגה הזאת, שרוב הריבולוציונרים היהודים היו שייכים אליה, לשאלת היהודים והיהדות, והוא הצטרף להסתדרות הצעירה של פועלי־ציון. בהכירו ע"י שכלו הישר את חוסר השלמות שבחיי היהודים בקרב הגויים ושל הצעירים הריבולוציוניים היהודים בין הפועלים והריבולוציוניים הנכרים, בא לידי החלטה שנחוצה ליהודים מולדת מיוחדה. והוא החל ללמוד את ההיסטוריה היהודית, להתענין בא"י, של העבר הרחוק וההוה החי. כאשר הגיעה לידו החוברת של אוסישקין „הפרוגרמה שלנו" וקרא אותה, מוכן היה לעלות, יחד עם חברו יחזקאל ניסנוב, ארצה ישראל לעבוד שם שלש שנים כאנשי־צבא.

אולם כסף להוצאות הנסיעה לא"י לא היה לשני החברים. חבריהם מ„פועלי־ציון" יעצו להם לחכות עד שיחסכו מעבודתם את הסכום הדרוש. אבל לצבי בקר לא היתה סבלנות לחכות. הוא וחברו ניסנוב רצו להקדים לבוא לא"י, אל החיים החדשים, חיי אנשי־שדה. הם נסעו בתור בעלי מלאכה טובים לעיר סבסטופול, ששם היתה להם אפשרות להרויח בזמן יותר קצר את הסכום הנצרך. בסבסטופול התהלכו, בימי עבודתם בה, שמועות על פוגרום העתיד להתפרץ נגד היהודים. ה„בונד" וה„ס"ד" סדרו הגנה עצמית שברובה היו בה יהודים, אבל גם נוצרים במספר ידוע. יחזקאל ניסנוב יצא בתעמולה חזקה נגד הגנה עצמית כזאת. „אי אפשר להאמין להם! ברגע האחרון יבגדו בנו!" טען. ו„פועלי־ציון" סדרו הגנה מיוחדת, מזוינים בנשק טוב, ומפני שיחזקאל ניסנוב היה דומה בפניו לארמני וצבי בקר לרוסי, נבחרו להתהלך בין ההמון ולהאזין לדעות השוררות ברחובות. וכן התהלכו בין החוליגנים וע"י דבורם הרוסי באקצנט הארמני נודע להם מה שנחוץ היה.

מסבות שהזמן גרמן, לא הרויחו שני החברים בסבסטופול להוצאות נסיעתם בזמן קצר כאשר חשבו. אבל בקר לא רפו ידיו. הוא עבד עד אשר חסך את כסף ההוצאות והוא החל לנדד. בהיותו ריבולוציונר, לא יכול להשיג תעודת־מסע מהממשלה, והוא אמר לעבור בגנבה את הגבול על יד גליציה. „אגנט" יהודי הבטיח לו לעזור לעבור את הגבול ולהביאו

אבל יקרה פעם אשר גם לב הגבר בגברים יחלש וימוג. שעת־חלשה בחיי השמירה מצאה גם את מנדיל פורטוגלי:

הוא שמר בכרכור וגר שם עם אשתו וילדו, והנה קבל „השומר" את השמירה בבית־גן ומצא לנחוץ שפורטוגלי יעבור שמה לשמור, יעבור מיד עם משפחתו. אשתו היתה אז בימי הריונה האחרונים. היא כבר לא יכלה לנסוע בעגלה ולכן רכבה על סוס. הם נסעו דרך עמק יזרעאל. באמצע דרכם, על יד מרחביה, היתה האשה קרובה להתעלף והחלו חבלי הלידה. מנדיל הזדרז והביא את אשתו במצב קשה למרחביה, אל הדר אחד חבריו. בחדר הצר הולידה האשה הצעירה מיד ילד. לא היה מסביב מי שיטפל בה, לא היתה מילדת, חובשת. היולדת שכבה עזובה בחדר הקטן והבלתי נקי עם ילדה הגדול, הרעב מצדה האחד והרך הנולד מצדה השני. מנדיל היה במושבה לשם איזו צרכים, ובחזרו, בהגיעו אל הסף ובראותו את אשתו במצבה זה, התיצבו פתאם לנגד עיניו כל חיי השמירה, הנדידה שלו, חוסר בטחון הנפש, חוסר בסיס בחיים. ודברים שהיה מבטל תמיד בלבו, העיקו עתה פתאם, למראה מצב אשתו ובני ביתו, על נפשו, וזרם דמעות רותחות התפרץ מעיניו, עיני הגבר חזק הרוח. ולמען הסתר את דמעותיו מאשתו וילדו יצא החוצה, אל השדה ובכה שם עד כלותו. אחרי כן רחץ את פניו ועיניו במי המעין וחזר אל בני ביתו, ושוב היה לפורטוגלי הקודם, לגבר עליז־החיים וחזק הרוח.

ככה חי את החיים המלאים ענין אבל גם סבלות של אחד מראשי השומר, עד פרוץ המלחמה. בראשית המלחמה מצאתיו בתל־עדש, בתור פועל בקבוצה, ולפעמים, בזמני אי־מנוחה, גם בתור שומר בלילה. בחיי מנדיל פורטוגלי ראיתי כמה קשה הוא משא החיים אשר על רבים מהשומרים לשאת בימי המלחמה.

והנה הוא, החזק והזריז, שהצטיין מרבים אחרים בכשרון־החיים, מת פתאם באופן כל כך טפל, חסר־טעם, כמעט „שלומזלי": בחזרו פעם בבקר ממשמרתו, לא שכב לישון מיד, כי אם החל לנקות את כלי־נשקו, נשק אבטומטי. והנה נפל הכלי ארצה ויריה מאליו ופצע את מנדיל בצוארו, פצע מות. ובשכבו על מטתו לפני מותו עוד התלוצץ באזני חבריו אשר עמדו סביבו, התלוצץ בדברים אלה: „מה היא דעתכם חברי? העלה על לבכם פעם שמנדל פורטגלי ימות בגלל מעשה שטות כזה?"

חברי הסתדרות „השומר"

הדביז של השומר: בדם ואש יהודה נפלה—
בדם ואש יהודה תקום!

הצעיר הזה. וכשחבורות פועלים ושומרים התכוננה פעם להרוס את החוה סג'רה בדינמיט, מפני שאגודת־נטעים העבירה מן החוה את העבודה העברית הנקיה ששררה עד אז בתוכה, אז התנגד פורטוגלי מאד למעשה זה ובכל השפעתו השתמש למנוע את חבריו מהוציא את זממם, וגם הצליח. הוא הציע אמצעים אחרים לאחז בהם להשלטת העבודה העברית על אדמת העברים, אמצעי שלום ולא טרוריסטיים. אין להפריד את חיי מנדיל פורטוגלי בא"י מתולדות השומר, כי חיים אחרים מלבד חיי פעולה ומעשה ב„השומר" לא ידע, בכל הפעולות של ההסתדרות הזאת היתה ידו באמצע. בכל מושבה שה„שומר" קבל את שמירתה נשלח הוא לסדר אותה. בזמן היותו מנהל השמירה של הדרה לקח חלק בראש בהוצאת שטח אדמה אצל גן־שמואל מידי הערביים שהחזיקו בה בלי צדק. הוא הצטיין גם בהוצאת אדמת „אזבח" שאצל מסחה מידי הערבים. בזמן מתן הקונסטיטוציה הטורקית ע"י הטורקים הצעירים, כשנודע לו שהערביים מתארגנים לגרש את היהודים מן הארץ, סדר הוא הגנה עצמית חזקה במושבות הגליל התחתון. האיש פורטוגלי היה תמיד שקוע בעבודה, הוא ידע תמיד את התנועה, לעתים רחוקות ידע את המנוחה. אל משמרתו בלילה, אל המשמרות הכי מסכנים בזמן התנפלויות, הלך בשירה, עליז. ואחרי ליל השמירה הארוך בחזרו עם בקר אל המושבה, הגיע אל ביתו בקול שירה והעיר בשירתו את אשתו הצעירה ואחז אותה בידיה והכריחה לצאת במחול. הוא היה בעל ואב מצוין. אמונתו היתה שרק חיי־המשפחה הוא היסוד העקרי לכל עם. הוא לא חבב את הרוקים הפועלים והשומרים בא"י, החיים חיי רוקות, ופעם גם דבר בפומבי על זה שהרוקים אינם היסוד המתאים לבנין החיים העבריים החדשים בא"י. אבל הוא, שכל כך אהב את משפחתו, את ילדיו, היה כל כך טרוד בשמירה בלילה וביום, שלעתים רחוקות היה לו פנאי לטפל בילדיו, להשתעשע אתם. נוגע עד הנפש היה מחזה־משפחה אחד: בחזרו פעם ביום מן השדה וראה בבית את ילדו משתעשע יחידי, לקח אותו על ברכיו, נחומי־האב נכמרו בקרבו ואמר אל הפעוט: „מה אתה יורע מאביך ומה אביך יודע אותך? אין לי עת פנויה אפילו לראות נכוחה את מראה פניך". והוא נתן לילד לאכול על ברכיו—בפעם הראשונה והאחרונה להיותו אב.

ברשיון האלמנה הצעירה פורטוגלי קראתי חלק ממכתבי מנדיל מן המושבים העברים ששמר שם לבדו ושנכתבו בעברית פשוטה. המכתבים האלה על חיי יום־יום שלו בתור שומר ועל שיחות פועלי המקום על חברי השומר ועל המאורעות בארץ, כמו גם מכתבים כאלה של שומרים אחרים, לו הוציאום לאור בלי תיקונים ספרותיים, היו נותנים פרק יפה מאד בהיסטוריה של הישוב העברי החדש בא"י. במכתב אחד הוא מתאר את „לקיחת" אדמת שרונה על ידו ועל ידי חבורת שומרים ופועלים. איזו שמחה היתה בלבבות כלם! בראש היו ה„חילים" (שומרים רוכבים) מזוינים כלם. אחריהם הלכו הפועלים, מזוינים ברובים ובמקלות גדולים. הרוכבים רקדו על סוסיהם וכפעם בפעם השתערו, דהרו וחרבותיהם בידיהם השלוחות, והפועלים שרו ורקדו עד שבאו אל שטח הקרקע החדש.

שנים רבות חי פורטוגלי חיי שומר־נודד, בשנה אחת עבר, על פי פקודת „השומר", לשמור במושבות שונות. כאיש־צבא הנזהר במשמעת, שמע הוא ואשתו לדרישת „השומר", לא בא בתרעומות ובקושיות; הענין דורש ככה; לבנות עם וארץ לא מלתא זוטרתא היא.

מֶנְדֶל פּוֹרְטוּגַלִי.

האיש בריא־הגוף, רחב־הכתפים, בן שדמות בסביבה השמנות — מנדל פורטוגלי, או כמו שכֻּנה בין חבריו הפועלים והשומרים בחבה „מנדלי", היה שומר בן־חיל, מראשוני מיסדי „השומר". הוא היה לבו של „השומר", הלב החם של ההסתדרות הזאת.

הוא היה מן החולמים הגדולים על עתידותיו של השומר, עתידות מזהירים. כל עבודה מעשית וחִלונית בהסתדרות היתה לו דבר שבקדושה, שבה־וה. כל צעד התקדמות של השומר, כל התחזקות השפעתו בארץ, התפשטות רשת שמירתו, היו בשביל מנדלי אושר נפשי רב. הוא היה מהבי עליזי־חיים, הטפוס הכי אופטימיסטי במשפחת השומרים. במשך כל השנים שהכרתיו, לא הרגשתי אף פעם, גם בתנאים הכי מעציבים, עצב בפניו. להיות שמח תמיד, עליז־חיים — היתה סיסמת חייו. את הפסוק „הזורעים בדמעה ברנה יקצרו" גרס הוא „הזורעים ברנה ברנה יקצרו" — בלי מרה־שחורה צריכה להעשות כל עבודת־הבנין הלאומית־סוציאלית שלנו.

מן העירה קְלָרַש בבסרביה, שבה נולד, בא בערך בשנת תרס"ו לארץ ישראל. מאיזו משפחה מוצאו ואיך בלה את נעוריו ומה היה חנוכו — אדות זה לא ידוע לי כמעט דבר. יודע אני רק שגמר בית ספר למסחר, ועוד בנעוריו הרכים היה ציוני־סוציאליסט נלהב, ריבולוציונר מסור, ואת עיקר פעולתו הריבולוציונית פעל בין שדרות האכרים, השדרות היותר בריאות בכל עם, בכל ארץ, שדרות שבהן קנא כבר אז ושאף להיות בן להן באי". בגלל תעמולתו הריבולוציונית בין האכרים, תעמולה לא כיהודי מכחד את יהדותו, כי אם כיהודי לאומי נלהב, בגלל תעמולתו, אשר פעלה פעולה רבה בין אכרי סביבת קלריש, גרשה אותו הממשלה הרוסית כאת אחד הריבולוציונרים המסכנים לסיביריה. זמן ידוע היה בסיביריה וחזר עליז ובאומץ לב. הרבה ראה ושמע בסביבה של הריבולוציונרים החברים בסביריה, למד כאדם וכיהודי. בראותו את הדרכים הבלתי נכונות של בני הנעורים העברים בהמשך מהלך הריבולוציה הרוסית, בחר בדרך האחת הישרה של הריבולוציונר־היהודי האמתי, הדרך המובילה ושהובילה גם אותו, לא"י.

בארץ ישראל היה הריבולוציונר, האינטליגנט, איש־התעמולה, לאחד הפועלים החקלאים המצוינים, לאחד השומרים בני־החיל ולרועה טוב. הישוב העברי בא"י, וביחוד הישוב האכרי בגליל התחתון, נהיה יקר וקדוש לו, עם כל חסרונותיו, אשר לא מעטים הם בישוב

מנדל פורטוגלי

נסע לראש־פנה ומשם אל הגליל התחתון, לטבריה. בטבריה סֻדרה אספה של השומר, ובאספה הזאת הניף השומר, בפעם הראשונה לקיומו, את דגלו בגלוי, דגל המרכב מהצבעים הציוניים ומלים אדומות: „בדם ואש יהודה נפלה. בדם ואש יהודה תקום". אחרי האספה נסעו כל השומרים, וגלעדי עם דגל השומר בראש, לכנרת לאספה כללית של הפועלים. גלעדי היה בשעת הרכיבה במצב התרוממות־רוח בלתי רגיל, והוא אמר לחבריו שזהו היום היותר מאושר בחייו. התרוממות רוחו נתנה לו כח לשאת את קשי הנסיעה והאספות. הוא דבר הרבה באספות אלו, בהתלהבות דבר על העתידות והעבודות הרבות הצפויות לנו בשלטון החדש. מהאספה בטבריה כתב אל אשתו: „...בטבריה אצלנו שמח. מתכוננים להספח אל הנדודים העברים. מי יתן והיה לי לב בריא! בשימי לב לשורת הפעולות שעשיתי במשך השנים, אני שבע רצון מעבָרי בא"י, אף שיצאתי חולה־לב. אולם אני מאמין שבין הפרשים אוכל לתפוס מקום. בקרוב יסתדר גדוד־קַוַלריה עברי. ואליו אספח"...

אחרי האספה בכנרת, שכב לישון יחד עם כל חבריו הבריאים, על הגורן, תחת כפת השמים, בטַל הכבד. עוד באותו לילה חלה באינפלואנציה, וחבריו הובילוהו מיד לבית החולים בטבריה. רופא בית החולים ספר על ימי חיי גלעדי האחרונים כדברים האלה: בגשתו פעם אל מטתו ואחזו בידו ודבר אליו דברים מעודדים אחדים, חִיֵך גלעדי והזמין את הרופא לשבת. אחרי כן דבר בקשי ובקש מהרופא אמצעים להמעטת דפיקות לבו העצומות. „חש אני כי לבי ינתק אם לא תחלשנה הדפיקות", אמר כמו לעצמו. הרופא הבטיח שהוא וחבריו יעשו את כל אשר לאל ידם, ובלחצו את כף ידו נסה להשקיטו בדברים הרגילים, כי אין לאדם לאבד את תקותו וכו' וכו'. ישראל גלעדי פקח על הרופא עינים גדולות והיך ואמר: „מעולם לא אבדה לי התקוה כל ימי חיי. אבל עתה... עתה אני מרגיש אחרת"... והוא נדם. בשעה השמינית בערב באותו יום מת ישראל גלעדי. אשתו אשר באה ממתולה אחרי צאת נפשו, ואשר זה רק לפני יומים הובילה לקבר את אחד ילדיה ודמעות כבר לא נמצאו בעיניה, ישבה יגעה על מדרגות בית החולים ורטנה בפני עצמה זמר עצוב. חברי גלעדי השומרים שנמצאו אז בטבריה החליטו להעביר מיד את גוית המת אל החוה כנרת. בחצות הלילה הלכו שנים עשר איש אחרי העגלה שבה היה המת, עגלת תבואה פשוטה. חרש ודם הלכו אחרי גוית המת; מלבד האלמנה שלא פסקה מרטן את הזמר העצוב. למחרת לוו פועלים ושומרים את גוף גלעדי למקום־מנוחתו האחרון, לבית הקברות של הפועלים בכנרת, במרחק מהלך רבע שעה מדרום לחוה. אל גבעה קטנה ההודרת אל ים כנרת וממנה רואים את מי הים בזרמם אל הירדן ובשטפם הלאה לקראת ים המלח. אשת המת, שאבדו לה שתי נפשות כל כך יקרות בשני ימים, עמדה בכל זאת שלוה. היא בקשה רק שיתנו לה לראות את פני בעלה בפעם האחרונה. בהביטה במבט חודר בפניו אמרה: „גופך ישראל, גוע, מת, אבל רוחך יחיה בינינו". לא נשאו הספדים, לא אמרו קדיש. הורידו את הגוף אל הקבר החפור, זרקו איזו מעדרי עפר, ונסתם הגולל. היה זה יום חגיגת זכרון השנה להכרזת בלפור. מושבות הגליל התחתון, שעיקר פעולותיו של ישראל גלעדי בחייו היו בהן, דחו את החגיגה ליום אחר בגלל מות ישראל גלעדי.

ספורות, השתדל לפעל, לעבוד, להספיק לברוא דבר בעתו הקצרה. שמו ושם חבורתו, חבורת השומרים־הפועלים, נודע למרחוק, גם בין הדרוזים שאצל הלבנון, והם כבדו את השם הזה. פעם עבר אח קטן של מגדל פורטוגלי באותה סביבה עם עגלה טעונה חטה. פגשה בו חבורת ערביים שודדים והם רצו לקחת ממנו את החטה ואת הפרדות. העלם הצעיר שגדל בין השומרים, ידע מה לעשות במקרים כאלה. הוא עצר בפרדות, הוציא את הברונינג שלו וכוננו לעומת השודדים, והזהירם, שמי שיעיז לגשת אל העגלה יפול חלל מכדורו. השודדים המֻסים התפלאו לעוז רוחו של העלם הרך, והם הבינו שהנהו מחבורתו של יישראל גלעדי, ובשאלם אותו על זה ובקבלם מענה גאה, כי אמנם מאותה חבורה הוא, נפרדו ממנו בדברי ידידות ועזבוהו.

כשהחלה הממשלה הטורקית לרדף את „השומר" בזמן כבוש יהודה ע"י האנגלים ולחפש את חבריו, וביחוד את גלעדי בתור ראש „השומר", יכול זה להחבא כמו אחרים, אבל הוא לא רצה להשפיל את כבוד השומ־, ולא רצה שבגללו יסבלו בני ביתו וחבריו. בעת שנודע לו שפקידי הממשלה מחפשים אותו מאד, נמצא בראש־פנה. הוא לא יצה שיאסרו אותו לא בביתו, ויחזר ל„כפר גלעדי", אל חבריו ובני ביתו. שעה קלה אחרי חזרו לביתו, באו הז'נדרמים הטורקים ואסרוהו, אבל התנהגו אתו בכבוד והובילוהו למתולה. שם כבר לא היה פחד השוטרים שב„כפר גלעדי" עליהם, והם אסרוהו בנחשתים. הוא נשלח לנצרת אל בית הסהר. נירות־האשמה שלו בתור ראש השוטר אבדו במקרה, והוא יצא לחפשי, ולא נשלח לדמשק עם הפועלים והשומרים האחרים. זה היה מקרה אושר בשבילו, כי לפי הענויים שענתה הפקידות הטורקית את האסירים, לא היה גלעדי עם לבו החולה מגיע חי גם עד דמשק.

אחרי המאסר ואחרי חזותו בעיניו את ענויי חבריו, נחלש עד מאד, וקרו לו גם מקרי זרם דם מהגרון. אבל הוא התחזק, ולא רצה לשכב בבית חולים. הוא לא יצה למשוך את ידו מעבודתו, עבודתו בעד השומר, בעד הישוב, בעד חבריו. הנה תעודה מזמנו המוכיחה על מצב רוחו באותם הימים, ערה מזמנו שנכתב תחת השפעת מעשה בלתי נעים שעשו שומרים אחרים בזמן המבוכות האחרונות לפני כבוש האנגלים את יהודה:

„לשעת הפרישה...

„אין באוני יותר לברוא חיים חדשים, ואין בכחותי עוד למשוך עול החיים; אין אני „יכול ליהנות מהחיים איך שהם, ואין אני יכול לשפך את מרירות נפשי עליהם; יש שמזכה „אני את החיים ונומר על הכל טוב, ויש שמחייב אני את החיים ודורש את הכל לחוב; „יצירת החיים כשהיא לפני עצמה, אינה מתכונת לטובה או לרעה; דרישה אחת יש לה „לבני היצור, להתאזר בכחות ולעבור על כל מעצור, ולא — אין להם זכות הקיום, ומקומם „בין הצללים שעל פני היקום; כהותי אפסו, חביבים ויקירים, מתחבר אני לחברית הצללים..."

את כפר־גלעדי, שערביים הספיקו להחריב ולשדד למחצה, חזר וסדר יחד עם עוד חברים שנשתחררו ממאסר.

כאשר הגיעה אליו, בכפר גלעדי, הידיעה על כבוש האנגלים את טבריה, אשר בה נמצא מספר גדול של השומרים, לא נמנע מנסוע אל העיר גם במצב בריאותו הקשה, למען סדר את הופעת „השומר" לפני „בעלי הבתים" החדשים בגאון הלאומי הראוי. בלי שים לב למחלתו,

כפר־גלעדי בהוסדו

ימים מספר היה נופל למשכב עם מיחוש חזק בלבו. וכשלבו שקט מעט אחרי משכב ימים אחדים, עלה שוב על סוסתו והוסיף לסובב את המושבות. כאשר הזהירוהו הרופאים, כי אם לא ירכב הרבה ולא ילך הרבה רגלי ויחיה חיי מנוחה במקום אחד, אז למרות מחלת לבו עוד יחיה עשרים שנה — לא שת לבו לדברים. מה שייך הוא ינוח? לא ירכב ולא יתהלך? ישמור את לבו? עניני השומר יותר יקרים. הוא חשב תמיד, כי כל כמה שהוא עובד, מעט הוא. הוא הוכיח שהוא יכול להיות לא רק שומר מצוין, כי גם עובד חקלאי מהנבחרים, וכמו שהיה סדרן בעניני השמירה, כן סדר ונהל גם עבודת קבוצה חקלאית. במסחה סדר גן קואופרטיבי ומשקי־חלב ונחל תהלה מפי אגרונומים אחרים.

בשמעו שמתולה שבגליל העליון, אשר בו עוד לא תפס „השומר" מקום, סובלת מהשמירה הנכרית, עזב את העבודה החקלאית ויחד עם חבורתו המסודה קבל את השמירה במתולה והצליח להגן על המושבה הבודדה הזאת בפני הדרוזים השכנים. בהיותו מנהל השמירה במתולה יסד גם את קבוצת־הפועלים הראשונה בגליל העליון, על אדמת „חמרה", ובמשך זמן ידוע סדר עוד קבוצות עובדים אחדות באותה סביבה. על מה שנעשה בגליל העליון בשדה הקבוצות ויחד עם זה בחזוק העמדה העברית בכלל בגליל העליון, יש להודות מלבד לה' קלורסקי, שמשך את יק"א לעבודה זו למרות רצונה, גם לישראל גלעדי, שחזה לפני אחרים מראש את חשיבות העבודה הזאת. כעבור שנה לשמירתו במושבה האחרונה בצפון א"י, אמר לגשת להגשמת רעיונו מכבר אדות יסוד מושבת־שומרים, שבה יהיה לכל שומר החבר במושבה בית, מֶשק ביתי אשר האשה תטפל בו. מושבה זו היתה צריכה לשמש לדגמה לעוד מושבות־שומרים כאלו, שבהן יוכלו השומרים לחזר לחיי עבודה חקלאית ומנוחה אחר ישנות שמירה ונדודים אחדות. הוא היה מאלה שאינם מדברים הרבה על מעשיהם, כי אם נגשים למעשה ישר. בבואו לידי החלטה, שהגיע זמנה של מושבת־שומרים להוסד, אמר לגשת מיד להגשים את הדבר, לברוא דבר בסיסי. בבקר לא־עבות אחד יצא, בלי הודיע דבר לחבריו, ברכיבה על סוסתו לבחן שטח אדמה אשר עליו אפשר ליסד את מושבת־השומרים. ובאותו יום בערב, כאשר חבריו ישבו אל השלחן לארוחה, נכנס פתאם ישראל גלעדי, ויישב עיף אל השלחן. הוא היה שלו, אבל חורון פניו והקמט סביב פיו החביב העידו על ההתאמצות הרבה, התאמצות המחשבות שלו במשך היום שעבר, מחשבות על הקמת מושבת השומרים הראשונה. „מחר נעלה על ראש הגבעה שבאדמת יק"א, נתקע שם את אהלנו ונחל בעבודה לשם מושבת־השומרים", אמר אחרי כן לחבריו. ומחר כאשר קמו אנשי מתולה משנתם, כבר עבר גלעדי במחרשה על האדמה שבחר למושבת־שומרים. כל החברים כנו את המושבה החדשה אחרי מותו בשם „כפר גלעדי", לכבוד מיסדה. אחרי יצירת „כפר־גלעדי" עוד לא מצא מיסדו ספוק ומנוחה, והוא בקש עבודות חדשות. לא רחוק מראש־פנה היתה מושבה עברית קטנה בשם מחנים. מפאת סבות ידועות עזבו היהודים את מחנים וערביים השתקעו בה. ישראל גלעדי לא יכול להשלים עם עובדה זו, והוא החל לעמל ולהשתדל להפוך מחדש את המקום הזה ממושב ערבי למושבה עברית. לא עבר זמן רב והוא סדר קְבָצה אשר התישבה במחנים ועבדה בה. הנה כן ברא נקדות חדשות בארץ. אבל אחרי כל נקדה חדשה, אחרי כל התאמצות רבה כזאת מצדו, הלך ונחלש לבו. אולם הוא לא שעה לזה, ובלי ליאות הוסיף לעבוד לטובת „השומר" וחבריו. כמו לו הרגיש ששעותיו

ישראל רשות לנסוע לרוסיה להתיצב לפני פקידות הרמת הצבא, כי הוא לא רצה שישלו בגללו על הוריו העניים את הקנס הידוע של שלש מאות רובלים. הבחור רחב־הכתפים והבריא נלקח כמובן לעבודת הצבא. אבל מי שהיה שומר בגליל, לא היה לו עוד חשק לעבוד בתור איש צבא רוסי, והוא ברח מן הצבא ארצה ישראל.

אחרי נשאו בא"י אשה, את ארוסתו מישכבר, את החלוצה המסורה קֵילה, נשלח ע"י השומר להיות שומר ראשי בזכרון־יעקב. שם חלה, מרוב נדודיו ברגל ובסוס על הרי שמרון ומהשינה לעתים קרובות תחת כפת השמים בטל הלילה, במחלת לב, דפיקת לב. אחרי כן נקרא ע"י השומר אל מסחה, אשר שם נמסר לו להוציא לפועל ענין רב אחריות: להוציא את אדמת „אזבח" שאצל מסחה מידי הערביים, קרקע שנקנתה ע"י יק"א ושהערבים לא רצו לעזבה. גלעדי וחבורת שומרים אתו הוציאו את הקרקע מידי הערביים. הם עלו עליה במחרשות וכבשו אותה בעבודה. רבים אמרו כי התנגשות בשעת לקיחת האדמה היא בלתי נמנעת. אבל הדבר עבר בשלום, כי גלעדי במתינותו ובהתנהגותו הטקטית בכל מקרה כזה, ידע למנוע גם הפעם מפני התנגשות, ואולי רק הודות לו לא נשפך אז דם משני הצדדים.

לישראל גלעדי היה חלק בראש בהצלחתו הגדולה ובפרסומו המהיר של „השומר" ובזה, שהמושבות אשר התיחסו בראשונה בלעג ל„בחורים" היהודים המי־היבים להשב על השמירה המסֻכנה בלילה בסביבות הגנבים והשודדים, נאלצו לשנות את דעתם על הבחורים היהודים האלה.

כאשר קבל השומר את השמירה במושבות חדרה, רחובות, ראשון לציון ופשט יותר גם בגליל ודרושים היו הרבה כחות חדשים מסורים אשר אפשר לסמוך עליהם, נשלח גלעדי, בעל החוש הבריא והמכיר בבני אדם, לעבור במושבות ולבחר כל בחור וטוב, כל פועל חזק, נבון לעבודת השמירה. הוא גם היה עובר במושבות לבקר את השומרים החדשים ובעינו החודרת תפס מי מהם טוב לשמירה. על פי תקנות „השומר" יכול להתקבל לחבר בהסתדרות רק איש ששמר שנה תמימה. רק עם דעתו של גלעדי התחשבו בנוגע לשומר שהוצע אחרי עבור שנה לשמירתו לחבר ב„השומר". בכל פעם אשר דרושים היו סוסים וכלי נשק להשומר, נמסר לו להמציא את צרכי השמירה האלה. שאיפתו היתה חיים עבריים עצמיים, חפשים, ולכן התנגד תמיד לאותם השומרים אשר השתדלו לחקות את הערביים במנהגים, במלבושים ובדבורים והפיצו בזה עוד יותר את הרוח הערבי ההמוני בין בני המושבות. הוא ידע עברית והשתדל תמיד לדבר בה, לדבר עברית טובה, ולהפיצה בין השומרים.

כאשר נסע „אבי" השומר, ישראל שוחט, לבירת טורקיה ללמוד את תורת המשפטים, נבחר גלעדי מכל החברים להיות ראש „השומר". בשכלו הישר, באמתיותו, במסירותו לעניני הישוב, נתחבב מאד לא רק בין כל השומרים, כי אם גם בין בני המושבות, ביחוד בני מושבות הגליל. לא פעם הוזמן לתַוֵּך במשפט בין אכר ומשגהו או בין ועדי שתי מושבות. אחרי עזוב ישראל שוחט את א"י, הוטל כמעט כל משא הנהלת „השומר" על ישראל גלעדי. כל מקום היה עליו לבקר בעצמו, במקום בלותו את היום לא בלה את הלילה, ביום אחד נאלץ לבקר מושבות אחדות, במקום אחד לתוך סכסוך בין המושבה והשומר, במקום אחר לקבל או לחדש שמירה, לשאת ולתת בדבר התנאים. אחרי מסע־נדידה כזה במשך

ישראל גלעדי

יִשְׂרָאֵל גִלְעָדִי.

אחד אחרי השני מתים הם בדמי ימיהם השומרים הראשונים, מיסדי „השומר", מי בכדור שונא ומי במחלה שהארץ גרמה או תנאי חיי השומר והפועל. מתים ראשי השומר הידועים, וגם „אנשי החיל" הפשוטים. הולך ומתמעט קמץ האנשים האידיאליים, המתמכרים.

אחד הראשונים בין אנשי המעשה והחלום ב„השומר" היה ישראל גלעדי (בוטלברוד).

מהעיר „קַלַרַשׁ בבסרביה, אשר בה נולד, בא בשנת התשע־עשרה להיו א״צה ישראל, בא במטרה הנעלה לעבוד עבודת האדמה. את הפוגרום בקישינוב ראה בעיניו וגם לקח חלק בהגנה העצמית בה והצטיין בשימו את נפשו בכפו בלי חת. אחרי הפוגרום הזה כבר לא נתן לו הרעיון לבקש חיים ומקום עבודה בארץ־המולדת, מנוח. עם חבורת עולים החל את הגירתו לא"י. העליה היתה זרועה מכשולים רבים. היות שלא היו לעולים תעודות־מסע, נאלצו לעבור את הגבול הרוסי „בגנבה" ובאו אל העיר קְרַקוֹי. בקרקוי, בגליציה, היו אז מהגרים יהודים רבים, אשר ברחו מרוסיה, וקשה היה לגלעדי וחבריו להשיג איזו עבודה להחיות את נפשם. זמן ידוע הסתובבו רעבים למחצה בגליציה, עד שהשיגו סוף־סוף איזו אמצעים להוצאות דרכם, ובאו לוינה. גם בבירת אוסטריה לא השיגו כל עבודה והם שוב הסתובבו בזו רעבים למחצה. ועד ההגירה שם רצה לשלחם לאמריקה. „למה זה לאמריקה?" אמר ישראל גלעדי, בתור ראש המדברים, אל אנשי ועד־ההגירה. „אנו רוצים לנסוע לארץ ישראל". „לא"י אי אפשר לכם לנסוע!" השמיע סגהל הועד מענה־ברגז. „אם כן, יש לי מוצא אחר", אמר גלעדי. המוצא האחר שלו היה זה, שהוביל את חבריו, אשר כבר אמרו להסכים לנסוע לאמריקה, ובלבד שיגאלו ממצב הרעב, אל קבר הרצל. במשך ימים אחדים השיג ישראל אמצעים לנסוע לא"י. ביפו לא נתנו לו ולנוסעים אתו להכנס להארץ, והם נסעו באותה אניה לחיפו ושם הכניסום צעירים אחדים בהשתדלות רבה להעיר. מחיפו הלך גלעדי רגלי לזכרון יעקב ועבד במושבה הזאת ובמושבה הקטנה הקרובה לה שפיה יותר משנה. אחרי כן בא אֶל סג'רה, ששם עמד בתקופת הוסדו „השומר". גלעדי היה מיד לאחד המיסדים והחברים בפועל. הוא היה למנהל הראשי של העבודה המעשית בהסתדרות, לעמוד התיכון שלה. באותו זמן ובאותה מושבה יסד ישראל גלעדי עם עוד חברים אחדים גם את הקבוצה הראשונה של „החורש" החקלאי, והוא היה בה בעצמו אחד החקלאים המצוינים. כאשר התחזק השומר בחברים חדשים וההסתדרות כבר עמדה על בסיס איתן, בקש ממנה

ולהיות לכל הפחות לקולוניסט. אבל העלם לא עשה את רצון אביו. הוא נסע הגלילה והיה לשומר. בגלל מסירותו והצטיינותו בשמירה, נתקבל לחבר ב„השומר", לפני הזמן המגבל. הוא שמר במושבה חדרה, אבל חלה בה בקדחת קישת־עורף וחייו במושבה זו היו בסכנה, אולם הוא לא שת לבו והמשיך לשמור. באותם הימים קנה המשרד הא"י שטח אדמה לא רחוק מחדרה, את כרכור. על השטח החדש דרושה היתה שמירה מעולה. בא לשמור שם השומר מרדכי יגאל, והוא לקח לו לעזר על ידו את יצחק טורנר.

בבקרי בראשית המלחמה את יגאל בכרכור, פגשתי בביתו את טורנר. אבל מה נשתנה העלם מאז ראיתיו בתור רועה בחוה בן־שמן! פניו היו ירוקים מהקדחת התכופה. אבל עיניו היו יותר עזות ומביעות איזו החלטה, וזיק אש־התמסרות הבהב בהן. מדבריו נבעו אומץ ואמונה גדולה בעבודתנו הלאומית. כמעט שלא הכרתיו, את הגימנזיסט השתקן, שהייתי פוגשו תדיר בטיילו יחידי על חוף הים. הוא גדל עתה בעיני, גדלות נפשית. ובזמן ההתנפלות על המושבה מלחמיה*) בימי המלחמה, אמנם הופיע בכל גדלותו, גדלות עלם אמיץ־רוח.

בראשית המלחמה החל לעבוד לשם הגשמת רעיונו מאז, רעיון יסוד הסתדרות־רועים, עם משמעת נמרצה, כמו ב„השומר". ויחד עם צבי בקר ועוד צעירים מספר הלך לעבר־הירדן להיות רועה עם הבדואים. עוד רעיון היה ליצחק טורנר ביסוד חבורית רועים: בזמן המלחמה החלו עננים לכסות את שמי הישוב העברי, ביחוד הישוב החקלאי. הערביים בני הכפרים שכני המושבות וערביים מסיתים צפו ושאפו להזדמנות להחריב את הישוב החקלאי העברי; והנה חבורות הרועים, חבורות מפוזרות בכל הארץ, נועדו ליציר קשר תמידי בין מושבות יהודה, שומרון והגליל, ומקור ידיעות נאמן על כל המתרחש בין הערביים הכפריים והבדואים. יצחק טורנר אמר לא פעם לקרובים לו, וגם האמין בכל נפשו, כי מחבורות רועים נודדים כאלו, אם יהיו במספר לא קטן, רועים אשר ידבקו בטבע וילכו עם עדרים גדולים לרעות בעבר הירדן מזרחה כשבטי הבדואים, תצמח טובה גדולה לישראל, מהם יוצר עם עברי חדש בריא ובן־טבע בא"י.

אבל ימים רבים לא יכול טורנר להיות רועה, וביחוד רועה לילה, מפני הקדחת קשת־העורף שקננה בגופו. אחרי זמן ידוע להיותו רועה, חלה מאד, והובא אל חות הקרן הקימת כנרת. קרוב לפסח בשנה השניה למלחמה, מת ממחלת דלקת הריאה. עוד קבר נוסף על קברות האנשים האידיאליים, הצעירים, שגופותיהם מפוזרים באדמת כל חלקי ארץ־ישראל.

ומענין הוא, שאבי יצחק טורנר, אשר הפציר לא פעם בעלם שיפה מ„הבליו", שלא יקדיש את כל חייו רק לאידיאלים, עשה גם הוא „הבלים" כאלה. הוא התקשר כל כך אל הארץ, שרק המות יכול להפריד ביניהם: שנים אחדות אחרי מות הבן, כשהמשפחה אלצה את האב, בגלל גורמים אקונומיים, לשוב לגלות־פולניה, והוא לא יכול לעמוד בפני רצון בני ביתו, אבל לעזוב את א"י בכל זאת לא רצה — טרף את נפשו בכפו ביום אשר צריך היה להפליג באניה מיפו. גופו נשאר בא"י.

---

*) עיין לעיל, ביחזקאל חנקין" ו"דב קליי".

יצחק טירנר

יִצְחָק טוּרְנֶר.

שלש פעמים היתה לי הזדמנות להפגש עם השומר הצעיר אמיץ הרוח, העלם המענין מאד, יצחק טורנר, אשר חייו כבו לפני זמנם בעת המלחמה.

ברשימה הביוגרפית בספר „יזכר", שיצא לאור באמריקה לזכר השומרים והפועלים שנפלו חללים ביהודה ובגליל, כתוב אדותו:

„בשנת תרס"ב, בהיותו בן שלש עשרה, בא לא"י ונתקבל למחלקה הראשונה בגמנסיה ביפו. הוריו עזבו בעיר לודז' בית חרושת למנופקטורה ובאו ארצה ישראל לשם חנוך בניהם ברוח העברי. משבר כספי במשפחה הכריח את הוריו לחזור ללודז'. אחרי שתי שנות למודים בגמנסיה נאלץ יצחק לעזוב אותה בכדי שיהיה לאינז'ניר ויוכל לקבל תחת הנהלתו את בית החרשת. אבל טורנר הצעיר נמשך בכל לבו אל הגמנסיה היפואית. ההורים לא הרשו לו לנסוע. הוא בא לבסוף בריב אתם ונסע לא"י למרות רצונם. במשך זמן קצר מלא בלמודים את אשר החסיר בשנות העדרו מא"י, והוא נכנס שוב לגימנסיה, למחלקה הרביעית".

הוא התרחק לאט, לאט מחבריו הגימנזיסטים והתקרב אל הפועלים והשומרים. הוא החל לשאת בלבו את האידיאלים של הפועל־השומר בארץ, ובהיותו לא איש פרזות ריקות, כי אם שואף־חולם למעשים ממשיים, סדר חבורת תלמידים בני המחלקה השביעית, והם עזבו את ספסל הלמודים ויצאו להיות פועלים, לעבוד את האדמה יחד עם כל הפועלים החלוצים. קשה עבודת האדמה בא"י בקיץ בלהט השמש ובחרף בגשמים החזקים, וביחוד קשה היא לתלמידים־אינטליגנטים שלא עשו מעולם עבודה קשה. והנה רוב חברי טורנר לא יכלו לעמוד בנסיון וחזרו אל הגמנסיה. אבל הוא נשאר נאמן למאוייו והיה לאחד הפועלים החקלאים המצוינים במושבה שעבד בה וכל איש בה הוקיר אותו. אחרי שהתמחה בעבודות שדה ונטיעות שונות, היה לרועה צאן בחות הקרן הקימת בן־שמן. הוא היה אחד הרועים העברים הראשונים בישוב החדש. בזמן היותו רועה הביע במכתביו ששלח לחבריו תלמידי הגימנסיה את אשרו ושמחתו ושבע רצונו ממהלך חייו. אבל הוא עוד שאף לתפקיד יותר רציני וקשה בעבודתו בתור חלוץ, רצה להיות לשומר. היות לשומר טוב — היתה אז שאיפת חייו הגדולה. אבל קשה היה לו להפרד מכבשיו החביבים, מתפקיד־הרועה שלו, כאלו התאוה למלאות את כל עבודות החלוצים הנאות יחד.

בין כה חזרו גם הוריו ארצה ישראל, ובראותם עין בעין את „אסונם" — את בנם יצחק בתור רועה־צאן, הפצירו בו לעזוב את „הבליו". האב הציע לפניו כסף, לקנות לו נחלה

ליבל גיסין ספר את המאורע באותה הפשטות והטבעיות אשר יספר את הדבר בן כל עם אחר היושב על אדמתו. אבל יהודי אחד חרד אשר היה אתנו אמר:

„אָ! בגלל איזה רועה פרא וערום לא כדאי היה לחלל שבת, לרכב על סוס ולרדף אחרי פרות". אז קרא גיסין, הנוח תמיד ובת צחוק שורה על פניו, בכעס: „חרד אני לדת כמוך ר' ז., אבל בעיני ההגנה על כבוד היהודים בארץ ישראל קדושה לא פחות מיום השבת. במוהילוב, כשאכר או רועה רוסי כנו אותי בשם „ז'יד", היה לי היטב, אבל נאלצתי להחריש, אם ברצון או שלא ברצון, כי הם הרפוני במולדתם, על אדמתם. אבל בא"י, במולדתנו, אינני רוצה לסבול גדופים והרופים ואת השם „יַהוּד". פה מולדתי, פה אני בעל בית, ואם הערבי הפראי אינו מבין ואינו רוצה להבין את זאת, צריך לבאר לו את הדבר במעשים!"

דברי האכר ליבל גיסין הישרים והפשוטים אבל המלאים גאוה, עשו עלי רושם חזק ושמחו את לבי מאד. ממעשהו ומדבריו למדתי יותר את דרך התחיה שלנו בא"י מאשר מעשרות ספרים ציוניים. יהודי פשוט, „חילוני", אשר במוהילוב היה עומד בחנות או קונה ומוכר תבואה והיה עובר בשתיקה על המלה „ז'יד" ובניו־יורק היה עוסק במרכלת בחוצות ונושא בדומיה את העלבון מצד השוטרים — ענה בא"י על חרופים מצד גוי — במעשה כזה של ליבל גיסין. הוא מוכן להגן על כבוד שם היהודים בנשק ביד גם ביום השבת.

ליבל גיסין היה בעיני מופת של אכר פשוט בא"י, בלי אידיאלים מושבעים. בשבילו היתה ארץ ישראל מולדתו היחידה, לאדמתה ולמושבה אשר גר בה היה קשור בכל נימי נפשו, הוא לא היה זז מאדמתו לעולם. הוא גם עבד בכל מאמצי כחו. השתדל להדר ולשפר את המושבה פ"ת. בהיותו מטיב נגן עוד מימי עלומיו, השקיע את מרצו ליצור במושבה תזמרת טובה מרכבה מצעירי המושבה. בכל יום אחרי עבודתו הקשה בנחלתו חנך צעירים בנגינה בכלי זמר שונים ובמשך זמן ידוע יצר תזמרת גדולה וטובה שנגנה בכל מוצאי שבת וחג תחת הנהלתו. הוא היה א י ש מ ע ש י. מֻמחה גדול בנטיעות היה.

בשנות המלחמה נשאה וסבלה פתח־תקוה מהממשלה יותר מכל מושבות יהודה, ובימי הרדיפות האחרונות לפני כבוש האנגלים את הארץ, נאסר ליבל גיסין ונשלח דמשקה. שם היה אסור בבית הכלא חצי שנה. לא פעם חלה בבית הסהר בגלל הסדרים הקשים אשר שררו שם, עד שהתדבק במחלה המסכנה טיפוס־הבהרות, אז הוציאוהו מבית הסהר והובילוהו למושבה זכרון יעקב, ושם מת ביסורי גסיסה גדולים.

ליבל גיסין

לֵיבֶּל גִיסִין.

לא עסקן ציוני גדול היה ליבל גיסין ולא שומר גבור בארץ. הוא היה רק טפוס מצוין של קולוניסט ארצישראלי, קולוניסט רב פעלים ומסור. אדם צנוע, פשוט. אבל ארצ־ישראלי אשר ידע והרגיש כי ארץ ישראל היא מולדתו היקרה והטובה, היחידה, אף כי נולד באיזו מוהילוב ע"י הדנֶיפֶּר. אני עבדתי פעמים אחדות אצלו בפתח־תקוה בשדהו ובכרמיו והיו לי הזדמנויות ללמוד לדעת את הקוים היפים אשר בחייו.

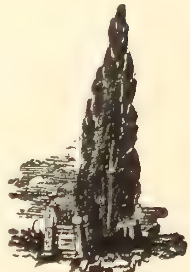
פעם, ביום שבת, אחר הצהרים, ישבנו חבורת פועלים בבית ליבל גיסין, מסובים אל כוסות יין מיקבו הביתי. בלינו את הזמן בנעימים עם שני אחי ליבל הגדולים. שיחתנו נסבה על עבודות ישוביות חדשות בא"י ואנו הפועלים התיעצנו עם הגיסינים על גשתנו לעבודה ישובית חדשה אחת, כי הם היו אכרים מנוסים בארץ.

עוד אנו מתיעצים, והנה ליבל גיסין בא במרוצה אל חצרו, ישר אל הרפת, חבש את סוסתו המהירה, לקח את רובהו והחר חזרה כחץ מקשת אל השדה אשר משם בא. ידענו לנכון שאין פה ענין התנפלות על המושבה מצד ערביים, כי לו קרה בדבר הזה, היה גיסין ממהר אל רחוב בית הכנסת, מצלצל בפעמון־המושבה ואוסף את כל בני המושבה להגנה. ואולם אנו המסובים אל היין קמנו בכל זאת ורצנו אחרי גיסין הרוכב, אל השדה. ומרחוק ראינו בשדה את המחזה הזה: גיסין רץ על סוסתו הקלה סביב רועה ערבי ועדר בקר, שהתרוצצו ולא חפצו להלכד בשבי. הרועה שרק לעדרו וירה ברובהו הערבי על ליבל גיסין, הפרות והפרים רצו ואמרו להמלט לכל עבר, אבל הרוכב היה מהיר מהם וחסם בפניהם את הדרך מכל צד, גם מיריות הערבי לא חת. ופתאם התפרץ אל אמצע העדר, השליך חבל על הבדואי הרועה, הפראי, הערום למחצה, צד אותו ואסר את ידיו. וגם את כל העדר לקח שבי והביאם אל המושבה.

במה חטא הרועה שליבל גיסין ענש אותו בעונש כזה? גיסין ספר לנו על הענין בדברים כאלה: מיד אחרי ארוחת הצהרים הלך לו להתבונן בשדות שנחרשו לפני השבת ואת כרמי השקדים שנֻטעו לא כבר, על גבולות אדמת המושבה. הוא התהלך יהודי אחד בשדה. והנה מרחוק, משדות הערביים, שמע פתאם ערבי מגדף ומחרף אותו בלי סבה, קורא לו בכל שמות גנאי ומרגיזו, מקלל אותו באמונתו. בהיותו מתהלך רגלי, לא יכול לעשות דבר לבדואי הממהר לרוץ כצבי. והוא חש אל המושבה, לקח את סוסתו, ועתה הוא מוביל את הרועה ועדרו אל המושבה, והבדואי כבר יזהיר בדואים אחרים כמותו מלקלל יהודי.

רצה לראות בעיניו את ה„יהוד" המפרסמים, הגבורים מ„ארץ מוסקוב", ששמע עליהם לא פעם. הוא אמר לבקר אותם וגם להזמינם אל ביתו כאורחים, והנה קרה המקרה שבשעת בואו עם מלויו למרחביה, לא נמצא בה אחד מהשומרים המנֻסים, היודעים את אשר לפניהם במקרה כזה. היו במושבה כמעט רק צעירים שבאו לא כבר מרוסיה וגם הפקיד היה חדש והם לא ידעו אף מלה ערבית אחת. כאשר ראו את חפיז־פשה ואת מלויו, בטלו אותם בלבם ולא שמו עליהם עין כלל. חפיז־פשה הנערץ בסביבתו, שמפניו פחדו כפרים ושבטים שלמים, הסתובב בבדידות בחצר המושבה ואיש לא דבר אליו ולא כבדו אפילו במים. חרה לו היטב על השפלת כבודו בעיני המלוים אותו, שהתפאר לפניהם שאפילו ה„מוסקוב" יקבלוהו בחרדה לכבודו. בקצף גדול, ברגשי נקם בלבו ובעינים מביעות משטמה, עזב את המושבה וחזר למקום מגורו. מיד אחרי עזוב חפיז־פשה את מרחביה, בא מאיר הזנובייץ רכוב על סוסו ממושבה אחרת, ובהודע לו כי חפיז־פשה המפרסם היה זה אך במרחביה ולא קבלו את פניו אפילו באורח פשוט, הודיע מיד כי אנשי מרחביה יסבלו הרבה מחפיז־פשה וממכבדיו ועושי דברו הרבים. עבר זמן מועט, והערבים של חפיז־פשה אמנם החלו להתנפל על מרחביה, בסוסיהם וגמליהם עלו ורמסו את הקמה בשדה וגזלו מה שיכלו וגרמו כל מיני הפסדים סתם. מאיר גם אמר מראש שבגזילות לבד לא יגמרו הדברים, וחפיז־פשה עוד יבקש נקמת דם בעד העלבת כבודו. מאיר, אשר שמר אז לבדו בלילה את השדות, חזק את השמירה בעוד שומרים.

באחד הלילות האפלים, אשר בו צפה מאיר פחות מבכל לילה אחר להתנפלות מצד ערביים, בהיותו עם עוד שומרים אחדים, חדשים, בלתי מנֻסים, על משמרתו על גבול המושבה, הוקף פתאם ע"י חבורת ערביים שודדים, מאנשי חפיז־פשה, שאר־בו לו לקחת נקמה. מרבים במספרם היו הערביים וכדורים ירו בלי מספר על מאיר וחבריו. אבל מאיר לא נבוך ולא נבהל. הוא דאג לגורל חבריו הבלתי מנסים, והוא גם חשש שמא יקבל מאחד מהם כדור בחשכת הלילה, ועליו היה לעבוד כמו על שתי חזיות, להגן בפני הערביים ולהשגיח על חבריו שלא יעשו משגה בירויותיהם. וכאשר הקיפוהו הערביים בשלשלת יותר צרה באופן שלו וליתר השומרים אי אפשר היה עוד להמלט, הראה שוב גבורה בלתי רגילה, — כי פרץ לו ולחבריו דרך בין הערביים וכדוריהם. אלא באותו רגע שגה אחד השומרים וביריתו על הערביים פגע במאיר ופצעו פצע מות. אחרי איזו שעות מת האיש הצעיר הזה.

החבר הכי מסור בכל נפשו ומאדו לאידיאלי ורעיונות השומר. ההסתדרות הזאת היתה יקרה לו מכל ענין בחייו. סוסו ורובהו היו לו כחברים. בחיי הרעות שבין חברי השומר מצא סיפוק רב. אף פעם לא שת לבו לא לתהלות ולשבחים לכבוד השומר ולא לחרופים וגדופים מצדדים ידועים. כל הענינים האלה היו נחשבים בעיניו כהשלג דאישתקד. מה שענין אותו, — שלא תהיינה קטטות ודברי רכילות בין חברי השומר, הפרעות בחיי־הרעות ועניני ההסתדרות שלהם. תמיד, עד ימיו האחרונים, התחנן לפני חבריו שימנעו ממריבות, מפני שחיי הפרוד יזיקו לעניני „השומר", ובכלל למה הפרוד?... כל חבר־שומר היה יקר, אהוב לו. מימרתו היתה תמיד לשומרים החדשים: „בגלל אשכל ענבים או עומר חטה אל תהרגו ערבי ואל תפקירו את נפשכם, אבל אם יחרפו אתכם באמונתכם, אל תחמלו על נפש המחרף ואל תחרדו לנפשכם". כבוד עמו היה יקר לו מכל. לכל שומר חדש היה דופק בכתפו ואומר: „לשומר דרושים שכל וכתפים". הוא היה לאומי נלהב. בלבו בער להב אהבה לעם ולארץ ואמונה בתחיתם ותקומתם. לבו היה מלא תמיד מרץ תוסס. עד כמה שהוציא את מרצו בעבודתו הרבה, עוד מלא היה לבו מרץ מבקש מוצא, והוא מצא לו מוצא בשירה ובנגינה בהרמוניקה ובחליל הרועים בכל שעת פנאי ביום ובלילה. בשוררו היה סוגר לפעמים את עיניו היפות, וסתום־עינים היו פניו הביבים עוד יותר. הוא שר רק באזני חבריו הפועלים והשומרים או בפני עצמו, אבל לפני אנשי מושבה לא רצה לשיר, למרות כל הפצרותיהם ופתוייהם. פעם בנשף של הפועלים והשומרים ברחובות, על כרם, באו להשתתף גם מקרב האכרים, והרבה אורחים מיפו. כלם בקשו את מאיר, שנמצא אז ברחובות והיה על הנשף, כי ישיר איזו שירים, אבל הוא לא התרצה בשום אופן. אבל בין הנאספים היתה גם כלתו, וכאשר הצטרפה גם היא אל המפצירים הסכים לשיר למענה. הוא השתפך בקולו כצפור יער ואחרי כן החל גם לרקוד, והפליא את הנאספים בזמרתו וברקודו יותר מבכל פעם, ולבסוף נפל והשתרע עיף לרגלי כלתו כקולר ממש.

הוא נשלח תמיד ע"י השומר למקומות המשמר היותר מסכנים, אל המושבות היותר נדחות, רחוקות, ותמיד ידע לשמר על כבוד השומר והישוב העברי שבאותו מקום. בשמרו במושבה מטולה למד לדעת מקרוב את שבט הדרוזים ודרכי חייו, והם היו בעיניו לסמל הגבורה ועוז הנפש. בלילות בעבור ארחות הגמלים מעבר הירדן מזיחה דרך סג'רה, והבדואים התנפלו לפעמים דרך אגב על המושבה, הראה מאיר את גבורתו בהתיצבו לא פעם יחידי בפני מספר מתנפלים פחות או יותר גדול. את סוסתו אהב כרעה יקרה. שעות תמימות היה מדבר לפעמים בשבחה וביחוסה. וכשה„אצילה" הזאת צעדה תחתיו בצעדיה הקוקטיים, הבריקו עיניו מהנאה מיפיה ובינתה.

למאיר מסרו תמיד חנוך השומרים החדשים, והוא ידע כי בשעת התנפלות מצד ערביים על חבורת שומרים, נשקפת סכנה מכדורי החברים לא פחות מאשר מכדורי האויבים, ביחוד אם נמצאים בין החברים שומרים חדשים. הוא פחד מכדור ידיד, כאלו נבא לו לבו שיפול ע"י חבר ולא ע"י שונא. ואיך קרה לו המקרה הזה, מקרה המות על מקום משמרתו ע"י ידיד?

הפיז־פשה המפרסם ורב־ההשפעה בסביבת ג'נין אצל מרחביה, שבה שמר מאיר במשך זמן ידוע עד מותו, בקר פעם את המושבה העברית הזאת אשר בעמק יזרעאל, כי הוא

במשחקיו ושובבותו היה לחביבם ולראשם. עוד בנערותו עזב את העיר מינסק ובא לגור בעיר בקו, להיות שם לבעל מלאכה. זמן ידוע עבד בתור נער מתלמד בבית מלאכה של חיט ואולם הוא אחז אחרי כך במקצוע תפירת נעלים. בזמן היות מאיר בבקו התפשטה בעיר התנועה הציונית, והוא בשכלו הישר והפשוט ובמבטו, מבט איש נבון, על החיים היהודיים הבלתי נורמליים, התדבק גם הוא ברעיון הציוני ובחלומות על חיים חפשים ומסדרים במולדת, והוא התמכר כלו לתנועה הציונית, והודות לו נוסדה אגידה ציונית של בני הנעורים בבקו. אחד מחבריו מספר על חיי מאיר באותה תקופה בדברים האלה: אלה שהכירו את מאיר חזנוביץ והכירו איזה „נואם", „אגיטטור" הוא, לא יוכלו להאמין שהוא יסד אגודה. כי הוא היה מאלה שאינם מדברים ואינם עושים תעמולה לטובת רעיונותיהם. אבל את החסרון כה התעמולה מלאה אצלו סגלה אחרת: נוכחותו, אישיותו הלהיבו ועוררו את הלבבות. די היה לשמוע אותו מדבר לתומו על נסיעתו העתידה לא"י, על קניתו לו שם סוסה, רובה והתמכרותו למלחמה בשונאי הישוב העברי. ודי היה לראות אז את פניו המזהירים מאמונה ועוז נפש,– בכדי שיהפך לב האיש אל הרעיון הציוני. בדבריו יהפה בת צחוקו המיוחדה על פניו ועיניו הביטו בפני איש שיחתו במבט כל כך לבבי, כאלו אמר למסור לו את נפשי ונשמתו.

מאיר שנא תיאוריות, היה לועג ל„אינטליגנטים" ולאנשי ה„פרוגרמות", כפי שכנה אותם גם בפניהם. לפני עיניו היה רק המעשה והוא היה הפעולה בכבודה ובעצמה.

באוקטובר בשנת 1905, כשכמעט בכל רוסיה פרצו פרעות ביהודים, וגם יהודי בקו צפו בפחד לפרעות בעירם והם החלו לסדר הגנה־עצמית, היה מאיר מראשי מסדרי ההגנה. וכאשר החלו להראות הסימנים לפוגרום בפועל, עבד בלי הרף, בלי ליאות. במגפים גבוהים, במעיל מתנים שחור, בכבע שֵׂער גבוה, לבוש כלו בבגדי צ'רקס, בגדים שהלמו אותו מאד, ובאקדח ביד, לוה את היהודים הנפחדים לבתיהם, מוכן להגן על אחיו מחסרי־ההגנה בנפשו. בהודע לו פעם בימי הצפיה לפוגרום, כי היהודים העשירים התאספו להחיד לדון על האמצעים שיאחזו בהם לשמר על נפשם ע"י ישתדלנות אצל שר הפלך, בלי שים לב ובלי דאג להמוני היהודים, פרץ אל הבית ששם נאספו ובבוז ובמחאה קרא אליהם: „אתם נאספתם פה לקנות את הגוברנטור בכסף שישמר עליכם, ולאחיכם העניים לא תדאגו! תנו נא לנו כסף לקנות כלי נשק, אז נגין בעצמנו על אחינו העניים, ואתם תוכלו להסתתר תחת כנף אדרתו של שר הפלך..." אחרי שפסקו הפוגרומים ברוסיה בצורתם ההמונית שבאוקטובר,– נסע מאיר אל ארץ־החלומות, אל ארץ ישראל, להיות שם לפי אידיאליו. ומענינת העובדה הזאת: עד כמה שנתיחס במגוד ראש לתנועת הפועלים היהודים באמריקה, באנגליה ועוד ארצות, מפני שהפועלים האלה מתרכזים כמעט כלם במקצוע החיטות, המדלדל את הגוף והגזע, הנה היה דוקא חלק מראשי השומרים והלוחמים הצעירים המפרסמים בא"י – חיטים במקומות מגוריהם בחו"ל. מאנשי המחט והחוט נעשו לאנשי־ח־ב, המשתעשעים בחיים ובמות.

בשנת 1906 בא לא"י והיה מיד לאחד פועלי השדה הכי מצוינים. מי שראה את מאיר הולך אחרי הפרדות או השוָרים – ההליט בודאות שהנהו אכר מלידה. אולם העבודה הפשוטה, השקטה לא נתנה סיפוק לו, בו בזמן שבארץ היה כר כל כך נרחב ודרישה לפעולות עבריות כבירות. וכשנוסד „השומר" היה לאחד המשתתפים הראשונים בו. הוא היה

מאיר חזנוביץ

מֵאִיר חַזַנוֹבִיץ.

קרוב לשמונה שנים כבר עברו מאז נפל חלל בעמק יזרעאל בדמי עלומיו באחד הלילות האפלים השומר מאיר חזנוביץ. זכרו עולה על לב חבריו השומרים לעתים קרובות יותר מזכר כל אחד החלוצים אשר מתו. בצער ובלב דואב יזכרהו כל איש. לפני הוא נצב עד היום כמו חי כביום ראותי אותו בפעם הראשונה בסג׳רה, את האיש הצעיר עם הכתפים הרחבות והשרירים הקשים והעינים הלוהטות המביעות מרץ בלי גבול. הוא, „מאיר׳קה׳, כפי שקראוהו בחבה, היה פועל חקלאי מהכי מסורים ואחד השומרים המצוינים, רוכב מהיר, עז נפש, קולע אל המטרה בלי להחטיא. ומלבד כל המעלות החשובות האלו, היה בו דבר מה החסר לכלנו, הבחורים היהודים הדואגים לתקון העולם ואשר צער־העולם הידוע בלבבם. במאיר׳קה היו כל כך הרבה חיים ותנועה, בריאות פשוטה, שובבות טבעית שגם הבחורים הכי שקועים במרה שחורה שבינינו התדבקו ממנו. הוא גם ידע לרקד מאין דומה לו בינינו, ולשיר שירים. בכל הגליל יצאו מוניטין לאופן ששורר את השירים העממיים היהודים והערביים. את המחזה שבו ראיתי את מאיר לפני שלש עשרה שנה במקום ידוע בסג׳רה אזכר שנים רבות.

היה הדבר ביום גשם. אל העבודה בשדות אי אפשר היה לצאת. ישבנו חלק מהפועלים על הקרקע בבנין הגדול הכללי של המושב. שתקנו. כל אחד היה שקוע בהרהורי לבו. על מה הירהרו? ההתאזרות נגד האטמוספירה הטורקית־מזרחית הרוויה עצלות שהחלה לפעל לא מעט עלינו? על הנמנום של האיש המזרחי שתקף גם חלק מהפועלים האידיאליסטים? ההירהרו בעולם הקולטורה העשיר אשר רחוקים ונדחים אנו ממנו, נדחים כמו על אי בודד? עוד אנו שקועים איש בפנתו, והנה נכנס מאיר׳קה ובהתעטפו כלו באדרתו הערבית השחורה, השתרע על הקרקע כמונו באחת פנות בנין הסוסים. בפני עצמו החל לרנן איזה זמר עממי, אבל מעט־מעט הרים את קולו והחל להשתפך בשירה כצפור חפשית ביער. והשירה קרעה את חוטי ההרהורים של כל אחד מאתנו ומשכתהו אל עולם אחר, עולם החופש והמרחב, הגעגועים וכמהון הנפש. ומצב הרוח של הרהורים וקפאון — חלף מאתנו כל אותו היום.

מאין בא מאיר׳קה?—הוא בא מהשדרות היהודיות הכי עניות בעיר מינסק. אמו „מיניה האלמנה״, או „מיניה עושה הסיגרות״, היתה אשה יהודית עניה, עובדת. לפי דברי חבריי נעוריו, היה מאיר עוד בילדותו, בעת למדו בתלמוד־תורה, נשמתם ונפשם של הילדים חבריו,

זמן ידוע לפני פרוץ המלחמה קרה אסון לגולדשטין. אשתו היפה רבקה חלתה מאד, ובפחדה כי תמות בקיוב, התחננה למורים שיוביל אותה מיד ירושלימה, כי הפצה היה למות שם ולהקבר באדמת הר הזיתים. הוא נסע אתה ירושלימה ושם אמנם מתה אחר זמן קצר ונקברה על הר־הזיתים — ומשאלתה אשר לשמה עלתה מברזיליה באה.

האלמן לא יכול במשך זמן רב להנחם אחרי אשתו, וכדי להפיג את צערו נכנס ראשו ורבו בעבודת הכלל בשנות המלחמה. כבודו בתור נתין אמריקה ובתור האיש הכי מקבל מבין היהודים האמריקנים בארץ אצל הקונסול הראשי בירושלים, נתנו לו את האפשרות לפעל הרבה לטובת אחיו היהודים.

את הממשלה הטורקית הפראית והעצלנית שנא גולדשטין מהיום הראשון אשר בא לא"י והחל להתבונן לסדריה בארצנו. כאשר באה בליל תשעה באב השמועה לראשון־לציון על המלחמה שהתחוללה בעולם, תקפה חרדה את כל התושבים, הם היו נבוכים ומלאים דאגה בנוגע לעתיד. רק גולדשטין התהלך עליז ושמח בחוצות המושבה עם שני כלביו החביבים. „מה לכם? מה תתאבלו?" צעק אל האכרים אובדי העצות. „הלא הגיעו הימים אשר תפטרו לנצח מהטורקי הפראי!" —

היום אשר גם טורקיה יצאה בו למלחמה, היה מהימים המאושרים בחיי גולדשטין. באותו יום נתן מנת בשר כפולה לשני כלביו ומנת שעורה מיוחדה לסוסתו החביבה ומדת סובין יתרה לעזו „חיה שרה" ובביתו שתו ידידיו מהמושבה יין כמים.

בתור נתין אמריקני וקפיטן מאמריקה עזר הרבה למושבה ראשון לציון בעת הרדיפות מצד השלטון הטורקי. הוא התגולל שבועות רבים עם העגלונים בנסעם עם עגלות וסוסי המושבה לעבוד בעד הממשלה עבודה הכרחית אבל בשכר, במדבר בזמן עלות מהנה ג'מל פחה להלחם נגד האנגלים אצל תעלת סואץ. הוא היה משגיח על רכוש המושבה, העגלות והסוסים במדבר וגבה את השכר המגיע מהממשלה. בגאוה היה נכנס אל השטב הצבאי הטורקי בבאר־שבע לגבות את כל הכסף המגיע. הוא היה ישן על החול במדבר. בגירושי יהודים רבים נתיני ממלכות ההסכמה ועסקנים ציוניים מארץ ישראל, היה גולדשטין משתדל להשיג בשביל כל מי שיכול, תעודות נתינות אמריקנית. בזמן היציאה היה משגיח בחוף יפו לבל יעשקו הערביים הספנים את הנוסעים. ועוד הביא לבני הישוב עזרה רבה.

כשנתקיימו דבריו לפני שנים אחדות על כבוש האנגלים את א"י, היה למורה דרך למחנה האנגלי בעברו ביהודה. אחרי כן מכר את ביתו וכרמו בראשון לציון והתישב בירושלם וחי לו שם חיים חפשים מכל דאגה. מתהלך הוא בחוצות ציון ומוכיח בשפת האמת השגורה על לשונו כל איש העושה עול ורעה בעיר הקדש.

עם אביו נסע לאסיה המתה והפראית, לארץ הנשמה, לארץ ישראל, לעיר החלוקה הקדושה ירושלם — לשאת בה אשה ולקיים את מצות אביו.

הוא ואביו באו ירושלימה לערך בשנת 1895, והוא היה לסוכן „חברת קוק" העשירה— לפגוש תירים עשירים מבני העמים מדַבּרֵי אנגלית הבאים לבקר את ארץ הקדש. הוא הרויח הרבה ובנה בירושלים לו ולאביו בית גדול. וביתו היה לבית־חסד לאלמנות ויתומים בירושלים הדלה, כי הוא תמך בהם ועזר להם הרבה. הוא קנה גם מתנות וחלק אותן בחוצות ירושלים לילדי ישראל העניים. הוא נשא אשה והחל לחיות חיים אחרים לגמרי מאלה שהי לפני בואו אל הארץ. קיים את שבועתו לאביו במלואה. הוא והאשה אשר נשא היו זוג מן השמים ממש, כי אף היא חיתה בעבר חיים סוערים בעולם הגדול ובאה ירושלימה לגמור את החשבון עם עברה. הם גם התודעו בדרך בלתי רגילה — כיאות לשני טפוסים שכמותם.

אבל זמן רב לא יכול לשבת בעיר הקדש ירושלים, הוא לא יכול נשוא את הגיטו האפל. בהתבוננו בפנים החורים, חסרי הדם של בני החלוקה בירושלים עם פאותיהם המסלסלות התלויות להם למטה מתחת הכבעים המשונים, כאלו היו כלם רבנים גדולים, גאוני ישראל, בהתבוננו אל התושבים האלה ואל כל החיים בעיר הקדש, אשר חלקה המיושב תושבים חיים דומה לחלקה אשר תושביו מתים — הר־הזיתים, לא יכול להשאר בה, והוא החליט לעזוב את עיר הקדש. אבל לא עשה את הדבר כל זמן אשר אביו חי, בכדי שלא לצער אותו. ואמנם אחרי מות זה, מכר את הבית ונסע יחד עם אשתו אל המושבה ראשון לציון וקנה שם כרם גדול, ענבים ושקדים — ויהי לאכר בארץ־ישראל. אשתו מכרה את כל תכשיטי זהבה אשר הביאה מברזיליה והוא בנה בכסף הזה בית יפה. שמו יצא בכל המושבה, כל התושבים חבבו את הקפיטן גולדשטין וכלם גם יראו אותו בגלל הגידו לכל אחד את האמת החריפה בפניו, לאנשים ולנשים, לצעירים ולצעירות. בתור קולוניסט הפשי שלא קבל עזר מכל מוסד הגיד לכל האכרים את האמת, כי הם נכדי הברון ומקבלי תמיכה.

אל האספות הכלליות של האכרים ב„בית־העם" בא בכל פעם, וראש־הועד נאלץ לתת לו רשות הדבור, אף שידע כי הוא לא ידבר אל הענין, כי־אם ינאם נאום גדול ביהודית שבורה, אשר בו ימנה את כל חטאות ועד־המושבה בדבורים אשר היו שגורים על לשונו במסבת חבריו מלחי הים. במשך הנאום ישבו חברי הועד מורדי ראש וכל הנאספים אחזו בצלעותיהם מרוב צחוק. כל התושבים אהבו את הקפיטן גולדשטין בגלל דבוריו והמצאותיו הערמומיים וכל דרכי חייו שהזכירו את איש־הים המספר. הוא היה למרגל על חשבון עצמו במושבה, נודע לו מה המתרחש בבית כל אחד האכרים, ידע מה כל אכרה מבשלת על הכירים. הוא התחקה וידע איזו מבנות המושבה מתגנבת לבקר בסכתו את אהובה ישומר־הכרם, וע"י גולדשטין נודע הדבר לכל הנערות ולכל השומרים. סוד לא ידע גולדשטין לשמור בחבו אף שעה אחת, הדברים כמו נשרו מעל שפתיו. אל כל איש, לנער וזקן, לאיש ואשה פנה בלשון אתה (ביהודית), אפילו לישיש בן שבעים ושמונים.

אבל חיי המושבה הטילו כפעם בפעם שעמום על מי שהיה מלח ורב־חובלים. והוא עזב את ארץ־ישראל לחדשים אחדים בתור סוכן „חברת קוק" העשירה לפגש ולנהל תירים עשירים בבירות מצרים, אלכסנדריה וקהיר. אולם גם לא יכול להיות זמן רב נפרד מהמושבה בארץ־ישראל והוא חזר בכל פעם לראשון לציון, אשר עיני כל אכריה כבר היו כלות אליו.

כאשר גמר את בית הספר של הריפורמיים, עזב את בית אביו, כי לא יכול נשוא את רוח־הדת ששלטה בבית הזה, והוא היה לאיש נודד. אחרי כן היה למלח ועבר בספינות באוקינוסים מאנגליה לאמריקה, לאוסטרליה ואפריקה. עבד גם על אנית דוגה. פעם בהיות האניה בלב ים בסערה גדולה טבעה ומששים מלחיה נצלו עשרים ואחד על סירות קטנות, וביניהם היה גם גולדשטין. שבעה ימים ולילות חיו על אי גוי־קאלאדאניא בלב האוקינוס, אכלו סרטנים וצנימים טבולים במי הים המלוחים והצילו באופן זה את חייהם. אחרי אשר הובלו חולים ע"י ספינה לאוסטרליה ואחרי שגולדשטין יצא בריא מבית החולים, בא אל אחותו בסידניי באוסטרליה. בהודע לאחותו על הסכנות המרחפות על אחיה בתור מלח, השביעה אותו לבל יעסוק יותר בעבודה זו. „במה איפא אעסוק״? שאל אותה מורים. „אפשר לך להיות גם רוכל״, ענתה האחות. אבל להיות רוכל — זה לא היה עֵסק בשביל גולדשטין! והוא חזר שוב לעבודתו בתור מלח.

עשרים שנה בלה האיש עליז־החיים הזה על פני הימים, יחד עם מלחים מבני כל העמים. הוא הי' היי איש־הפקר ככל המלחים, בעגן האניות אחרי מסע ים ארוך אצל עדי החוף הגדולות, חיי איש־הפקר בחוצות המגרות והשטופות בחטא של בואנוס־אירס, קושטא, אלכסנדריה, סן־פרנציסקו, המספיקות לכל דורש אלקוהול ונשים. פעם אחת ישב הוא, האיש עליז־החיים, היפה והבריא בקפה־שנטן, בין חבריו המלחים השכורים, על ברכיו ישבה יפהפיה, בשמאלו חבק אותה ובימינו הרים כוס יין, ודקלם את המונולוג „להיות או לחדל״... של הַמְלֶט. את עקבות החיים העליזים ההם במשך עשרים שנה עוד אפשר למצוא בפניו ובתנועותיו גם כיום.

הוא היה לנתין אמריקה ובאמריקה נעשה לקפיטן מנהל ספינה בים.

עשרים שנה לא ידע דבר מהיהדות והיהודים. ואולם בבואו פעם ממסע ארוך דרך אוסטרליה ואפריקה ללונדון, מצא את אביו הזקן חולה ודואג מאד. האב אשר הי' ברוח היהדות וגם בקר פעם את ארץ ישראל ואת ירושלם, דאב לבו מאד על אופן חיי בנו, אופן חיים שאינו נאה כלל לבן ישראל, והוא קראו אל מטתו, חבק את יד ימינו ובקש ממנו להשבע כי קיים יקיים את כל אשר ישאל ממנו. לב גולדשטיין הצעיר התמוגג על יד מטת אביו החולה והוא נשבע כי ישמר לעשות את כל אשר ישאל ממנו. אז פנה האב אליו בדברים האלה: שמע בקולי, בני היקר! אני זקן והולה, קרוב אני למות. אבל איני רוצה למות בגולה. רוצה אני לחיות את ימי חיי האחרונים בא"י, בעיר הקדש ירושלם ולהקבר בקרקע הר־הזתים. לכן השבע לי, בני, כי תשליך אחרי גוך מיד את פרנסת וחיי מלח וקפיטן ותסע אתי יחד לא"י, שם תשא אשה ותוליד בנים ותהיה יהודי. נולדת יהודי, בני! אבל אֵינך יודע דבר אדות היהדות. יכל אתה להתחרט על דרכי חייך החטאים ולהיות לבעל תשובה בלב תמים. השבע לי כי תסע אתי לא"י ישראל ותעשה את שאלתי.

מורים נשבע לעשות את כל אשר שאל ממנו אביו, ויחד אתו החל להתכונן למסע ארצה ישראל.

בתור בן מסור גמר מיד את חשבונותיו עם משרתו ועם חייו בתור איש־הים, הוא עזב את העיר המלאה תשואות, לונדון, אשר בה נולד, נסע לראות בפעם האחרונה את העיר היפה והמלאה גרויי־חיים סן־פרנציסקו שבקליפורניה, אשר בה גר על פי רוב. ויחד

מורים גולדשטין

מוריס גולדשטין.

מפלאים, מעניינים הם טפוסי האנשים העולים מן הגולה לארץ ישראל ושפוגשים אותם בחוצות יפו, ירושלים ובמושבות יהודה, שמרון והגליל. יהודים מכל קצות תבל, במלבושים שונים ומדברי שפות שונות ובעלי מנהגים ותנועות שונים. יהודים מהרי קוקז, מערבות סיביריה, מיפוניה הרחוקה ומסין, יהודים בעלי צבעי־עור שונים, אפילו בעלי עור שחור—מאביסיניה. קבוץ גליות במלוא מובן המלים.

מוריס גולדשטין, מי שהיה מלח אנגלי ואחרי כן רב־חובלים אמריקני ואחרי כן אכר במושבה ראשון לציון, הוא אחד מהמשפחה המעניינת הזאת.

נתודעתי אליו באופן מוזר בבואי בפעם השניה לא"י ובהתישבי לגור במושבה ראשון לציון. פעם נכנס אלי אל ביתי איש בא בימים, מגולח כל פניו למשעי, בפניו סמנים מבהקים של נעוריו הסוערים וחייו העליזים. בא החדרה וקרא לי שלום ארצישראלי בקול רם מאד וצעק: „הו! בן אדם! באת מקליפורניה, התחתנת אתמול ביפו, איה אשתך? שים מגדנות וקוניאק על השלחן, וספר על הנשמע בסן פרנצ'יסקו".

על השלחן צמחו מגדנות וקוניאק, והאיש חובב־המשקה לא סרב הרבה ושתה בהתמכרות. על פי התודעותו האינטימית ברגע הראשון, על פי אופן דבורו, על פי פניתו אלי, אל איש שראה בפעם הראשונה, בלשון אתה (בשפה היהודית), נוכחתי שדבר לי עם אחד מאותו ערב־רב, עם אח ברוח לאותם יַנְקִים נודדים ברחבי אמריקה, צפרי השמים החפשיות, האוהבים את החופש יותר מכל דבר בעולם. מדי הסתכלי בו ושמעי את דבריו וראותי אותו שותה את המשקה החריף, לא היה עוד כל ספק בעיני, כי לפני מכף רגל עד ראש אחד אותם הבנים של הריפובליקה האמריקנית הרחבה והעשירה, שעם רבים מהם עבדתי יחד בישדות קליפורניה. אבל מה לזה בתור קולוניסט בא"י? מאחר שגרתי בשכנותו בראשון לציון במשך שנה והכרתי לדעתו מקרוב, ואחרי שמעי מפיו ומפי אחרים על מהלך־חייו המענין, הוברר לי מה הביא את הקפיטן האמריקני הזה דוקא לא"י והפכו לאכר במושבה.

הוא נולד וחֻנך ברבע בלתי יהודי בעיר הערפלים הגדולה לונדון. בסביבה נכרית למד בבית ספר עממי ואחרי כן בבית ספר תיכוני של הריפורמיים היהודים האנגלים, והצטיין מאד בתור תלמיד. הצטיין בבקיאותו בספרות האנגלית. ידע בעל פה הרבה דמות של שקספיר. אבל מהיהודים והיהדות לא ידע מאומה.

הירשפלד כאל אחיו עצמו ובשרו והודה לו על תשוקתו, והירשפלד הבין ללב החלוץ הצעיר והלוה לו את הסכום הדרוש לו למסעו.

צבי הירשפלד לא היה כרוב חבריו אכרי א"י, אשר שכחו את אידיאליהם שהביאו אתם מהגולה.

מראשית המלחמה חלם והזה על כבוש האנגלים את הארץ. הוא הובא בהיותו ילד קטן מרוסיה לאנגליה, הונך במדינה הזאת, גדל על הספרות האנגלית, ידע את השפה כבן העם האנגלי. והוא שאף בכל נפשו לשלטון העם הזה על א"י. דעתו בנידון זה היתה, שאם אמנם הרבה מהיופי הפראי והטנעי של הארץ יעבור במשך זמן שלטון הבריטים, הנה לעומת זה תמלא הארץ תנועה, ציביליזציה, חיים חדשים, כמו באותה ארץ האיים עצמה. במקום שורות הגמלים תעבורנה שורות רכבות ברזל, במקום החמור יבא האוטומוביל, האוטו־מוביל אשר ירוץ במספר עצום על פני כל הארץ, על כבישים טובים ונוחים, ועוד הזיות כאלו.

אבל מה מר וטרגי הוא גורל החיים! זמן קצר לפני כבוש הבריטים את יהודה, כבוש אשר הירשפלד הגה בו בלבו מראשית המלחמה,—מת האיש הזה. מת במגפה אשר שררה אז בארץ, מחלת טיפוס בהרות. בימים האחרונים שלפני מותו ישם את כל החובות אשר חיב היה לאחרים, אפילו הכי זעירים, אולם את הסכומים שהגיעו לו מאנשים אחרים לא ישם, שמא אין להם במה לשלם והדבר יגרום להם צער, ולהקל לאנשים את צערם עד כמה שיכול היה אחד ממאוייו בימי חייו. זה היה הקו האופי העקרי של נפשו אשר יצאה בטהרה.

בבקרי בפעם הראשונה את רְחָמה מצאתי את הירשפלד בשדה בלמדו חבורת פועלים לנטוע שטח גדול בעצים בשורות ישרות. בהוכחו שהפועלים עושים את עבודתם על הצד הכי טוב ובתארו לו בדמיונו את שורות העצים הארוכות והישרות אשר תצמחנה בשנה הבאה, האירו פניו מגיל. הוא השקיע את כל כחותיו והקריב את כל רכושו למושבה החדשה. במכתבו אלי לאמריקה בזמן המלחמה כתב על מצב רְחָמָה:

„אני בבירות בעניני בתי הורגתי רחמה (המכתב נכתב בהתחשבות עם תנאי הצנזורה הצבאית הטורקית), ומבקש אני אותך להודיע לוָלִיקובסקי במוסקבה, שישלח לי כסף. אני מכלכל את בתו, משכנתי את כל נחלתי לטובתה, לולא כן היתה בתו גועת זה כבר".

צבי הירשפלד היה אביהם החביב של התימנים. בשנת תרע"א באו לא"י מהגרים מתימן. מי שראה בחוף יפו את התימנים המהגרים האלה, לא ישכח את המחזה הזה לעולם. ערומים למחצה, רועדים מקור, בעינים מביעות פחד—עיני אנשים עזובים מכל, זרים לכל, ומעוררים יחס בטול מצד כל. הגברים היו לבושים בשקים ישנים, הנשים והילדים עטופים בסחבות קרועות. וכשדרכה רגלם על אדמת הקדש נפלו עליה בפניהם ונשקוה כילד המנשק את חזה אמו. רגש התימני לא"י הוא יותר שרשי מזה של האשכנזי. רק לאחר המלחמה והמאורעות הידועים בכל הגולה כמעט, שֻתף גם האשכנזי רגש אחד עם התימני באותו רגש הדבקות האמתי ביחס לא"י... טרגי ויפה היה המחזה ההוא על חוף יפו.

כאשר באה חבורה מהתימנים האלה לראשון לציון למצוא עבודה, אמר ראש־הועד לפועל־העסקן אשר בא אתם: „למה הורדתם עלינו את הצרה הזאת? קחם בחזרה אל המקום אשר באו משם". לאשרם של התימנים ולכבוד ראשון לציון נמצאו אכרים אחדים, וצבי הירשפלד בראשם, אשר קבלו את האנשים האלה כאחים. ולצבי הירשפלד נמסר מטעם ההסתדרות הציונית לדאג לתימנים, לבנות להם בתים ומעונות ארעיים מקרשים, למצוא בשבילם עבודה ולהיות מנהלם בעצה ומגינם. והוא התמכר בכל מאדו לפעולה בשביל אחינו אלה נדחי גלות הגלויות. הוא ואשתו נהיו לאב ואם לקבוץ התימנים בראשון לציון. בשעת צערם ושמחתם באו אל בית הירשפלד ושם מצאו קבלת פנים ידידותית ולבבות משתתפים.

צבי הירשפלד שנא את הפרזות היפות והאמין רק במעשים. מכבוד ברח, כי היה איש צנוע, מסתפק וענו. בבואו אל הערים עזה ובאר־שבע לרגל הנהלת עניני רחמה, חלקו לו התושבים המקומיים כבוד בתור דירקטור ופָּרִיץ, אבל הענו הירשפלד לא יכול להשלים עם יחס כזה, ובמכתב לאשתו התאונן בדברים האלה: „...דבר אחד אשר לא נעים ביותר הוא שהעזתים (אנשי עזה) מכבדים אותי וחושבים כי הנני פריץ גדול להבדיל כמו דירקטור אמתי, וזה לי לגועל נפש (וכו')..."

צבי הירשפלד היה אחד המעטים בראשון לציון שהתענינו בתושבים העניים בה שאינם מהאכרים. ידועות לי עובדות רבות. במשך זמן המלחמה, בהודע לו כי באחד הבתים הדלים חסרים הדברים היותר נחוצים למחיה, שלח את עזרתו מאמצעיו המצומצמים, באופן כזה שהמקבלים לא ידעו ממי באה העזרה. הוא נתן עזרה לא לשם פרסום שמו. תושבים מהכי עניים במושבה נזכרים לעתים קרובות באיש הטוב הבלתי רגיל אשר הודות לו ניצלו בשנות המלחמה. כאשר רצה פועל או שומר לעשות מסע ברגל על פני הארץ, לנוח מעבודה זמן קצר ויחד עם זה לראות את הארץ ולהתענג עליה, אבל כסף לא היה לו למסעו, בא אל

צְבִי הִירְשְׁפֶלְד.

מֵתָּ, הַיָּשָׁר בָּאָדָם, מַתָּ לְפֶתַע,
מֵחַיֶּיךָ הַנְּדִיבִים נָתַתָּ אַךְ קֶטַע...
לְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים כָּבְתָה הַמְּנוֹרָה.
גָּוַעְתָּ, אִישׁ חֲמוּדוֹת, בְּתוֹךְ צִלְצוּל חֲרָבוֹת,
וְהַחֶרֶב הִיא כְּבָר תְּשַׁכֵּל בְּאֶרֶץ הָאָבוֹת, —
וְעֵינֶיךָ לֹא תֶחֱזֶינָה אֶת הַקֵּץ...
חֶרֶב כִּי תָשׁוּב לְנִדְנָהּ,
אַף רֶגַע לֹא יָחֹם לֵב הַמַּתָּנָה.

(„על מות הירשפלד". א. ד.)

האכר הצעיר צבי הירשפלד היה ידיד נאמן לכל הפועלים אשר עבדו תחת הנהלתו במושבה הדרומית רְחָמָה, נטעו ובנו את שממותיה. וכל איש בא"י אשר בא בדברים עם הירשפלד ובני ביתו הלך לו ממנו בפנים מאירות. „גאולת הארץ" היתה השאיפה אשר חיתה בלב הירשפלד כל ימיו. כל אדמת ארץ ישראל מדן עד באר שבע צריכה להיות שייכת לעם ישראל! ולשאיפה זאת התמסר. ראש המשרד הא"י, הד"ר רופין, קנה שטח אדמה טובה אבל שוממה באיזה מקום נשכח בנגב יהודה, בתוך ישוב בדואי פראי. מי איפא יקבל עליו את העבודה הקשה האחראית לנהל ולסדר, לבנות ולנטוע את המושבה העברית הראשונה בנגב השומם? צבי הירשפלד! בקשי ובעמל גדול בנה את המושבה החדשה בחבל חסר מים, דרכים ושתושביו פראים, אשר קנין אחרים אינו קדוש בעיניהם.

צבי הירשפלד היה אחד המעטים בין אכרי ארץ ישראל שבאו לידי הוכחה כי בכדי שא"י תהיה לארץ של יהודים, ותשא בצדק את השם ארץ ישראל, נחוץ לא רק שהאדמה תהיה שייכת ליהודים, אלא גם שיהודים פועלים יעבדו עליה, ילכו אחרי המחרשות בשדה, ירטיבו את האדמה בזעתם ושירתם העברית תשמע במרחב. הוא היה כמעט הראשון אשר סדר מושבה פרטית־קפיטליסטית רק בכחות פועלים עברים, למרות הדעה השוררת בין רוב האכרים שאין כדאי לעבד אדמה ע"י פועלים עברים.

צבי הורשפלד

ואולם פתאם קם ובתור מענה על דברינו החל לשיר בקול זך, יפה ורם ככל האפשר את החרוזים האלה משירו של המשורר יעקב כהן:

הגביר אויב את השוד —
לא! אין כח לסבול עוד!
רצח, חמס, חלל צר,
רמס את כל רם.
ארור כל מתחנן לו,
כל אשר לא יענה לו
דם!
מר המות, אך לא צר
לנפל חלל עם הצר!

לאחר ימים אחדים הלך לקים את דברי השירה.

את אהרן ולהביאו אל כפרם. המושבה פתח־תקוה באה לעזרה והדפה את הערביים וגם שחררה את אהרן אוסטרובסקי.

אחרי המאורע הזה גברה באהרן נטית הנדודים. הוא נסע בחשאי, בלי להודיע למי שהוא, מפני שהתביש לעזוב את הארץ, נסע פריזה, אל עיר־התבל העצומה, נסע ללמוד את למודיו אשר הפסיק כל שנות היותו בא"י. הוא למד גם מלאכה, כדי להרויח את פרנסתו. למד על בוריה את השפה הצרפתית ונכנס אל הסורבונה הפריזית בתור תלמיד. שתי שנים למד באוניברסיטה זאת. בראשית המלחמה עזב את צרפת ונסע לאמיריקה והרויח שם יפה בעבודתו, אבל דבריו היו תמיד: „היום היותר מאושר בחיי יהיה זה, שבו אשוב ארצה ישראל".

את בית החרשת, ואת חיי בית החרשת, ואת אוירו, לא יכול אהרן אוסטרובסקי, השומר בשדות ומרחבי יהודה והגליל, לנשוא. הוא עזב אחרי זמן ידוע את בית החרשת והיה למוכר עתונים. עשה את עבודתו זו משליש לפנות בוקר עד השעה העשירית לפני הצהרים. בעד העבודה הקשה של נושא עתונים קבל שכר קטן מאשר קודם בעד עבודה בבית חרשת, אבל שבע רצון היה על המצאו בחוץ, באויר. בחצי־היום השני עסק בלמודים.

זמן ידוע לפני שנספח אל הלגיון העברי עבדנו יחד במקום אחד בנויורק. שיחותינו בשעות המנוחה נסבו על ארץ ישראל ועל המאורעות הגדולים המתרחשים ושעוד יתרחשו בשדות והרי יהודה והגליל, השדות וההרים שהוא עזבם מרצונו, ואני גורשתי מהם בראשית המלחמה ע"י הממשלה הטורקית. כליון נפשו העז לא"י הורגש בכל דבריו. כאשר באו בעתונים הידיעות משדה הקרב בא"י, כי האנגלים שברו את חזית הטורקים בעזה ובאר שבע וחדרו אל פנים הארץ, עלה לו בקשי לגמור את יום העבודה; הוא היה נסער מאד, לא דבר עם איש, עשה תדיר שגיאות בעבודתו. לפנות ערב בלכתנו רגלי ממקום העבודה אל ביתנו, פנה אלי ואמר את הדברים האלה: מחר לא אבוא עוד לעבוד, אינני יכול! האנגלים והאוסטרלים גואלים את ארצנו ואנכי אעבוד במנוחה בנויורק? לא! לא אוכל נשוא עוד! מחר אכנס אל פקידות קבלת המתנדבים האנגלית ואספח אל הצבא האנגלי. אבקש אותם מאד שישלחוני אל חזית א"י.

אני כמובן לא הטיתי בדברי את לבו מאחרי רעיונו. העירותי לו רק שאין בטיחות אם ישלחו אנשי צבא מתנדבים בודדים אל החזית בא"י. לו התנדבו בני ישראל בחבורות, אולי אפשר היה להשיג הסכמה לתנאי הזה.

אהרן אוסטרובסקי ענה לי על זה: חבורות עדיין אינן, אבל הלא צריך כי אחד יתנדב הראשון, ואז יבואו גם חבורות.

למחרת עזב את אשתו וילדו, ובו בזמן שחבריו התיחסו לכל הענין בשויון נפש, התיצב הוא לפני פקידות קבלת המתנדבים האנגלית ונספח אל הצבא בתור המתנדב העברי הראשון מאמריקה לשדה הקרב הארצישראלי.

ימים אחדים לפני היותו לאיש צבא, ישבנו יחד, חבורת מי שחיו בארץ ישראל, ושוחחנו על הרדיפות האחרונות של הממשלה הטורקית את היהודים בא"י, על החרבן וההרס שהיא מביאה על ישובנו. אהרן אוסטרובסקי ישב מדוכא עד מאד, לא דבר מלה,

הגדוד העברי האמריקני 39.

את השיר הזה שר אהרן אוסטרובסקי בקול רם ויפה וכלנו החרנו החזקנו אחריו בלבב שלם ובאמונה גדולה במלים. האכרים יצאו מבית הכנסת, הניעו עלינו ראש, על „הרוסים", בדאבון לב, על שבאנו לארץ ישראל „להשתטות"...

שנים אחדות עבד ככה אוסטרובסקי בפתח־תקוה עבודת שדה קשה, שר שירים והיה עליז תמיד ומלא חיים, היה שמח, לעתים קרובות שר גם את שירו של גורדון הזקן, הפועל הארצישראלי הפילוסוף, חביבם של כל הפועלים בא"י:

כאטש איך בין מיר איין ארים אידעל
און עס דאַרט מיר גוט דער מוח,
אין ארץ ישראל זינג איך מיר אליעדעל
און מאך א גוטע כוס אויך!

כשהגירת החלוצים מרוסיה לא"י החלה להתגבר, עלה אוסטרובסקי עם חבורת צעירים הגלילה, אשר הישוב הפרטי־קפיטליסטי עוד לא התפשט ולא התערה בו כביהודה וביחוד בפתח תקוה. על אדמת הקרן הקימת, על האדמה החפשית, אמר לגשם את אידיאות החיים הקואופרטיביות שלו, לנטוע על שפת הירדן וים הכנרת את הרעיון הקומוניסטי־הציוני, את החיים החפשים של העם העברי המתחדש בארצו, בלי מנצל ומנוצל.

בחוה־המושבה אשר לקרן הקימת, בדגניה היפה הקואופרטיבית, על שפת הירדן היה אהרן לשומר בליל. בלילות הגליל הנהדרים, לאור הירח המשתקף במי ים כנרת, או לאור הכבבים, באויר הנשף הזך כבדלה, בדומית הקדש אשר בעמק הירדן, ישב או התהלך השומר לילה, לילה נשען על רובהו וחלם את חלום תחית העברים, טוה וארג בדמיונו את חיי ישראל, הצריך להולד מחדש בארצו.

אטית, חרישית היא עבודת חברינו בגליל, תמיד הם מגבלי אמצעים, ועוד יותר מגבלים במספר האנשים. ביהודה תנועת הפועלים־החלוצים יותר גדולה והייהם יותר עליזים, סואנים. אניות באות לחוף יפו ומביאות יהודים בעלי ממון או יהודים בלי ממון אבל בעלי נשמות נאות.

אהרן אוסטרובסקי לא יכול לשאת עת רבה את בדידות החיים הגליליים, והוא חזר ליהודה. והמושבה פתח תקוה הציעה לו משרת שומר ראשי בכפר־סבא הסמוכה, והוא קבל את המשרה ברצון.

שקטים ואטיים היו גם חייו בתור שומר במושבת השקדים הקטנה כפר־סבא. שקט חייו ואטיותם פסקו פתאם עם ההתנפלות של ערביים על כפר־סבא.

אל השומר הראשי, אהרן אוסטרובסקי, בא בדוי מהסביבה ובקשו להיות לו למחסה מפני אלה המחפשים אותו ורוצים לספות את נפשו, לנקום בו נקמת דם בגלל אסון אהבה.

אהרן אוסטרובסקי קבל את הערבי תחת חסותו וגם מנהו לשומר בחלק מכרמי המושבה. הענין הזה וגם מקרה גנבה מצד ערביים אשר השומר החדש ירה עליהם, גרמו לידי כך שבליל אפל אחד התנפל הכפר הערבי הגדול קלקיליה על כפר־סבא, שדדו שקדים וגדעו עצים רבים. אהרן אוסטרובסקי והשומרים עוזריו הגינו על עצמם ועל המושבה ככל אשר יכלו, אבל הם היו רק קמץ קטן כנגד מספר עצום של מתנפלים. לאלה הצליח לתפס בידיהם

אַהֲרֹן אוֹסְטְרוֹבְסְקִי.

אהרן אוסטרובסקי — הוא המתנדב העברי הראשון ללגיון הארצישראלי מאמריקה, אבל הוא גם אחד החלוצים הרוסים הטובים, מהראשונים בתנועת העולים שאחרי הפוגרום הקשינובי ואחרי הצעת־אוגנדה. בתור מחאה נגד ההצעה הזאת על הקונגרס, עזב העלם הצעיר אהרן את בית אבותיו בבוהוסלוב, באוקרינה, ויחד עם חבורת חלוצים עלה לא״י להיות פועל כפרי. בכשרונותיו הבלתי רגילים למד האינטליגנט אהרן מהר כל עבודות שדה ועבידות־נטיעות שונות והסתגל לחיים היפים, הפשוטים, הישרים של פועל עברי כפרי בא״י. אחרי זמן ידוע, כשבאתי אני עם חבורת חלוצים לא״י, היה אהרן אוסט־ובסקי למורה לנו בעבודות שדה שונות, למד אותנו לחרוש, לזרוע ולנטוע.

הוא היה חביבם של כל הפועלים העברים בפתח תקוה, שנמצאו בה אז במספר רב, במספר איזו מאות. אהבנו אותו כלנו, בגלל ידעו לשיר יפה ולרקד ועבור עליזות רוחו, עליזות אשר נבעה מאפיו, שהיתה בלתי מלאכותית.

נזכר אני בעונג גדול באותם ימי שבתות המעטים בעת הראשונה לחיינו בא״י חיי חלוצים, ימי שבתות נעימים אחרי שבוע ימי עבודת־שדה קשים, ארוכים, עבודה בשמש היוקדת. לעיני האכרים בפתח־תקוה, שהביעו במבטיהם ישויון נפש וקרירות ולפעמים לעג, בלינו בכל שבת על גרן המושבה במשחקים שונים, בשירה ורקודים, בלינו ביחס לבבי וקרבת־נפש. ולפנות ערב כשהשמש החלה לשקוע מערבה, הציגנו אהרן כמפקד בישורות ערוכות, הציג את כל מחנה הפועלים ההגון שלנו, ובהתיצבו בראש בתור המזמר, בתור ה„זְפְּיֻלָה", העבירנו בכל חוצות המושבה, עבר אתנו באופן דימונסטרטיבי על יד בית הכנסת, במקום שאכרי פתח תקוה התפללו כבר מעריב וקדשו את הלבנה, והוא שר את „שיר העבודה" שלנו באזני האכרים העובדים בנכרים:

עורו, אחי, אל תנומו!
לעבודתכם, אנא קומו!
יה, חי, לי לי, הה עמלי!
העולם עומד על העבודה,
רונו, שירו בקול תודה,
יה, חי, לי לי...
רק עבודת האדמה היא כל חיינו,
מכל צרה תצילנו!
יה חי, לי, לי...

אהרון אוסטרובסקי

כָּל עֹבֵר וָשָׁב גַּם יִשְׁאַל לִשְׁמִי:
מִי הוּא הָאֻמְלָל קָבוּר פֹּה?
רֹצֵחַ רְצָחוֹ, אוֹ טְרָפוֹ אֲרִי,
צָעִיר אוֹ זָקֵן, וּמַה שְּׁמוֹ?...

וְהָיָה זֶה שְׂכָרִי: כִּי יַזְכִּירוּ בִי
בְּנֵי תְמוּתָה, בְּעָבְרָם עָלָי —
זְמִירַי, דְּבוֹרַי וּפְרָחַי קְרוֹבִים לִי!
שִׁירָה אֶשְׁמַע — עוֹדִי חַי, עוֹדִי חָי!...

וגם השיר הקצר, שהנו סמל כל חייו:

וְלִי רֹמֵז יָרֵחַ מֵהֲרָכִים:
הִתְרוֹמֵם מִשֵּׁפֶל וּמַהֵר אֵלָי...
וּבְבוֹאָתוֹ, מִתְּהוֹם מַעֲמַקִּים,
הַמְּצוּלָתָה מֹשֶׁכֶת: רְדָה כְּכָל הֶחָי...

וְהִיא לֹא דִבְּרָה דָּבָר: לִבָּהּ דָּפַק עַד מְאֹד;
וַתַּרְכֵּן רֹאשָׁהּ קְטַנְטַן וַתּוֹסֶף לְגַשֵּׁק עוֹד...

יָרֵחַ חָצוּף עִם כּוֹכָבוֹ הַקָּט
הֵצִיץ מִן הַשִּׂיחִים וַיִּתְגַּנֵּב בַּלָּאט,
וַיִּפֹּל עַל צַוָּארָהּ, עָרְפָּהּ, צַמּוֹתֶיהָ,
וַיָּצֶף זֹהַר מְלֹא גוּמוֹת רַקּוֹתֶיהָ...
וְכוֹכְבֵי־נֶשֶׁף טוּבֵי־לֵב רֹמְזִים אֵלַי:
חַבְּקֶנָּה, נַשְּׁקֶנָּה כָּל עוֹד אַתָּה חַי...

בשנות המלחמה הקשות, שהיו קשות ביותר בשביל איש כדבורקין, שאינו יכול למצוא עצה בצרה כאיש אחר, סבל סֵבל רב.

זמן ידוע לפני המלחמה התחתן עם עלמה פועלת והתישב במושב הפועלים הדל נחלת־יהודה שאצל המושבה ראשון־לציון. הוא יחד עם אשתו לשו לבנים ובנו בעצמם מהלבנים שעשו בידיהם, בית קטן, בלי שמשות בחלונות ובלי רצפה.

בתור דגמה אופית בשביל האיש הזה וכל הלך נפשו, אביא את השירים האלה:

...אָנָה תִּשְׁטְפֵנִי, הַזֶּרֶם, לְאֵיזֶה אִי,
לְאֵיזֶה חוֹף, וּמַה זֶּה תִּתְעַלֵּל אַף בִּי?
כֹּחִי כְּבָר כָּשַׁל... הִנְנִי שׁוֹקֵעַ...
הַצִּילוּ, הַצִּילוּ!—אֵין שׁוֹמֵעַ...
—אַל נוֹאָשׁ! אֱסֹף כֹּחֶךָ;
הִנְּךָ מֻצָּל! אִי לְפָנֶיךָ;
תַּחֲלִיף כֹּחַ וּשְׂחֵה: אֵין חוֹף,
אֵין קֵץ לַמֶּרְחָק, לַמַּיִם אֵין־סוֹף...

* * *

עַל קִבְרִי, אַחַי, עֶרֶב תִּטָּעוּ,
חוֹלֵי הַמְּעַט זִרְעוּ פְּרָחִים;
גֹּמְלֵי־חַסְדִּי! אִם בְּקוֹלִי תִּשְׁמָעוּ—
קִבְרוּנִי עַל פָּרָשַׁת דְּרָכִים...

וּבָא הַזָּמִיר וְחִלֵּל בָּעֳפָאִים,
וּבָאוּ לְשֵׁם דִּבְשָׁן הַדְּבוֹרִים;
וּבָאוּ לִפְנוֹת עַרְבַּיִם
מִפְּרָחַי לִלְקֹט לַזֵּרִים...

דבורקין, הוא הצליח מאד בהופעתו הראשונה לפני הקהל בקונצרט. על פי דרישת הקהל החזקה הזר פעמים אחדות על נגינותיו. מחיאות כפים חזקות ותשואות חן היו שכרו.

בהופעתו לפני הקהל התל־אביבי בקונצרט היה צד אופי: כל התלמידים והתלמידות שנגנו בקונצרט, היו בני עסקני ישוב וסוחרים עשירים. אבל הפועל דבורקין בא בבגדי־פועל דלים, בחלצה פשוטה חגורה במקום המתנים על גבי המכנסים הבלתי חדשים. מנהלת בית הספר, שגדלה בגרמניה וחֻנכה בקונסרבַטוריה מוזיקלית גרמנית, לא יכלה להעלות על דעתה את הרעיון הנורא, שדבורקין ירצה להופיע לפני הקהל המהודר — בבגדי חול של פועל! חלול אמנות המוזיקה כזה! והנה היא השיגה חיש חליפה שחורה בעד דבורקין. אבל הוא לא רצה בשום אופן ללבוש את הבגדים השאולים, ודוקא בבגדי פועל רצה לעלות על הבמה. מנהלי בית הספר ומסדרי הקונצרט לא רצו להראות את תלמידם לקהל בבגדים כאלה. אנו הפועלים שעבדנו בחולות תל אביב ופועלים מן המושבות, כשנודע לנו ענין הפרַק השחור שרוצים להלביש בו את דבורקין בחזקה ושבגלל זה מתעכבת התחלת הקונצרט, התחלנו לדרוש בחזקה את הופעת דבורקין על הבמה. המסדרים והמנהלת נבהלו מאד, אבל לא רצו בכל זאת להרשות את הופעת דבורקין בבגדים פשוטים. במחיאות כפים וקריאות, הרעשנו את כל אולם הגימנסיה, אשר בה היה הקונצרט. וכשראו המסדרים שלא יוכלו לדבורקין, הרשו לו להופיע לפני הקהל, אולם לא לנגן, כי אם להתנצל ולאמר שאינו יכול מסבות ידועות למלאות את תפקידו. את הופעתו על הבמה קבלנו במחיאות כפים חזקות. והוא, במקום הצטדקות קצרה, נשא נאום— על אמנות ודמוקרטיה, הוא דבר דברים חריפים גם על הקשוט והגהוץ הריק המשתרר בתל אביב, על המנהג החיצוני של לבישת פרַק שחור, מנהג המובא מאירופה אל ארצנו, שיש לה דרישות אחרות לגמרי. בנאומו המצוין, המענין, היוצא מן הלב, הציף כמו במקלחת קרה את גבירות תל אביב. אחרי נאומו נתבקש מרובו של קהל הנאספים לנגן. והוא נגן— בבגדי פועל!

האהב דבורקין בחייו? הידע את רגש האהבה ועד כמה ידע אותו? על זה יענה לנו אחד משיריו:

וְהִיא קָטְפָה שׁוֹשָׁן וַתִּתֶּן־לִי,
וּבְעֵינֶיהָ עֲמֻקּוֹת כַּיָּם הִתְבּוֹנְנָה בִּי...
וַיֶּחֱרַד לִבִּי וַיֵּחַם, וַיִּתְגַּעְגַּע,
וַיִּכְאַב, וַיִּתְכַּוֵּץ—וָאֵדַע יָדֹעַ...
וּבְתִתָּהּ הַפֶּרַח נָגְעָה בִּי נְגִיעָה קַלָּה—
וָאֶרְעַד וָאֶתְנוֹדֵד מִזֶּרֶם חַשְׁמַלָּהּ...

אַחַר, רַךְ לָחֲשׁוּ שִׂפְתֵי־שָׁנִי, לַחַשׁ הַפֶּלֶג,
אָהַב אֲהַבְתִּיךָ—וַתַּחְשֹׂף שִׁנֶּיהָ־שֶׁלֶג...
וְהִנֵּה גַּעֲגוּעִים עַזִּים, הֵד נְשִׁיקָה צֹרֶבֶת:
נָפְלוּ עַל צַוְּארֵיהֶם הָאֹהֵב וְהָאֹהֶבֶת...

וגם השיר:

הֵן תָּשׁוּב מֵחָדָשׁ, אֲבִיבִי—שָׁמַיִם,
תָּשׁוּבִי גַּם שִׁמְשִׁי מִמּוֹרַד־צָהֳרָיִם...
חֲלָדִי, לִרְגָעִים, אֶרְאֶה יוֹרֵד פְּלָאִים...
עוֹד רֶגַע... עוֹד רֶגַע... הִנֵּה עַרְבַּיִם...

אבל לתקוות ולשמחות־חיים אין, כמובן, מקום בנפשו. הוא ראה למדי את העולם ואת האנשים והוא יודע שאין לו מה לקוות מהם, ולפעל דבר בעצמו—הוא חש את עצמו חלש יותר מדי. הוא מביט אל האמת בעינים גלויות, רואה את שמשו הולכת וכבה.

אחרי התיורים הכבירים על פני כל א"י, סוריה, ארם נהרים, אפריקה וטורקיה ואחרי מראות הטבע הכבירים שראה, עוד לא שקטה רוחו, והוא עזב שוב את א"י ונסע לאירופה, ועבר שוב רגלי בכל הארצות ישם, עבר את כל שויצריה, איטליה, הרי טירול. הנודד בכל העולם הגאה, האדם והמשורר הגאה, מרגיש את עצמו בתיוריו באירופה מושפל בתור יהודי, ובכאבו הוא שר את השיר הזה:

אוֹיָה לִי, בְּחָפְזִי אָמַרְתִּי:
יְלִיד יַעֲקֹב הִנֵּנִי!
מֵאָדָם כָּלִיל נִגְזַרְתִּי
וּלְאִישׁ מִי יַכִּירֵנִי?!...
חִישׁ נִחַמְתִּי אֶל לִבִּי:
צָרַת רַבִּים — חֲצִי נֶחָמָה;
רְבָבוֹת רָאִיתִי, בִּמְסִבִּי,
נְשׂוּאִים וְסֻבְּלִים בְּרָמָה...

מנסיעתו האחרונה באירופה חזר ארצה ישראל בההלטה לחדל לנדד, לישבת בין אנשים ולעבוד. הוא התישב לגור במושבה ראשון לציון ועבד ביקב בתור פועל. בשעות החפש מעבודה, בערבים, עד מאוחר בלילה, נגן בכנורו והפליא את כל השומעים בנגינתו. מבינים בנגינה מצאו שיש לו כשרון גדול ופראי גם בתור מנגן ומצאו לנכון שעליו להכנס לבית הספר לנגינה ביפו ללמוד את הטכניקה של הנגינה.

דבורקין עבר לעיר יפו וקבל שעורים בבית הספר למוזיקה. היות שלא מצא עבודה ביפו ואמצעים לכלכלתו לא היו לו, נתן שעורים במוזיקה לפועלים, בשכר קטן. באין לו כסף לשכור מעון, הרשו לו מנהלי קלוב הפועלים ביפו לשים מטה בחדר הספריה הקטן, לגור וללון בו, חלף זה נגן דבורקין לפני מבקרי הקלוב את הנגינות הכי יפות של הקומפוזיטורים האירופיים הגדולים. כעבור זמן לא רב הצטיין בבית הספר לנגינה, עד שמורי־הנגינה התפעלו ממנו והוא היה לתלמיד הכי טוב.

בית הספר לנגינה ערך קונצרט גדול, עם פרוגרמה מוזיקלית עשירה. על הקונצרט נועדו להופיע, בפעם הראשונה לפני הקהל, התלמידים המצטיינים. וביניהם היה גם

ודבורקין מלא את הבקשה, וכשביאליק הציע לפניו לתת לו להדפים משיריו, לא רצה בנתנו טעם, שהוא „כותב רק בשביל עצמו, לתענוגו הוא".

אחרי חיותו זמן ידוע בתור פועל בנס־ציונה וגם בתור שומר ברחובות, תקפתו שוב תשוקת נדודים. הִנה שיר המבאר למדי את אחד גורמי־הנפש לנדודיו:

סוּרָה, הֲמוֹן, אַל תַּפְרִיעֵנִי:
קָצָה נַפְשִׁי בַּהֲבָלֶיךָ...
תְּנָה לִי הִתְבּוֹדֵד, לַהֲגוֹת תְּנֵנִי,
תְּנָה לִי הִתְרַחֵק מֵעָלֶיךָ!
אֶל הַמֶּרְחָק הַנִּפְלָא הַהוּא,
אֶל אוֹקְיָנוֹס הַנֹּגַהּ, שַׁלְהֲבוֹת־יָהּ...
צְלֹל בָּאֵלֶּה לוּ יָכֹלְתִּי, לוּ!—
שָׁמָּה! יַעֲבֹר עָלַי מָה!..

המשורר בעל הנפש, אשר עליו לחיות בין אנשים המוניים (ומי אינו המוני ביחס למשורר?), אנשים אשר על כל צעד הם דורכים על לבו – אם על פי תנאי חייו אינו רחוק וגבוה מהם כמטחוי קשת, המשורר הזה אינו יכול לבלי לכתב שיר כזה.

הוא החל שוב לנדד בעולם המזרח, בא אל אפריקה, עבר את מדבריות טורקיה הגדולה, הלך מעיר לעיר, מכפר לכפר, וכשרעב ללחם החל לנגן בכנורו כיד המנגן הטובה עליו, ובעד נגינתו היפה קבלוהו בסבר פנים יפות וכבדוהו באוכל טוב ומטה ללון. במשך חדשים רבים עבר שלשה עשר אלף קילומטר ואחרי כן שב לא"י. חולני, שבור, ע"ף שב מהתיור העצום, עם מיחוש ברגליו. על דכדוך נפשו מעיד דוקא שיר התוחלת והתקוה אשר כתב באותם הימים.

סוּרוּ, עֲנָנִים, מֵעַל שְׁמֵי הַזַּכִּים,
תְּנוּ לַחְדֹּר אֶל לִבִּי קַרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ!...
תְּנוּ לַיָּרֵחַ הָצֵץ מֵחֲרַכִּים,
פַּזֵּר לְאַרְבַּע רוּחוֹת מַשּׁוֹאָה וָאֶמֶשׁ!

גַּם לְפָנַי יִפָּתַח עֵדֶן שָׁמַיִם,
יִטְעַם אַף גִּזְעִי מִמִּיץ תַּעֲנוּגִים!
עַל אוֹרוֹת יִתְעַנַּג אֱשׁוֹן עֵינַיִם,
כָּכֶם קְרָבַי יִחְיוּ חוּשַׁי הַנְּמוּגִים!..

לֹא מָתַי עוֹד כָּלָה: שִׁמְשִׁי זוֹרֵחַ,
וְגִזְעִי גַּם יָחֵם, כִּי שֹׁרֶשׁ יְשַׁלְּחוּ;
רַעֲנָן עוֹדֶנִּי, וּסְבִיבִי דַּי לַחַ!
אֶשְׁלַח פֹּארוֹת אַף יָשׁוּבוּ יִפְרָחוּ...

כאלו חתכו את לבו חתיכות, חתיכות. זו היתה, לפי דבריו, יצירה אשר רק פעם יכתוב כמוה מישורר בחייו.

הנה זו היתה סבת תגתו העמוקה של דבורקין בשובו אז ממסעיו.

את כליון נפשו לטבע ולמרחביה, למקומות אשר לא דרכה בהם רגל איש, הוא מביע בכל עוצם בשירו „אל הריך״:

אֶל הָרֶיךָ, אֲדֹנָי, הַגְּבֹהִים וְהַקּוֹדְרִים, שֶׁאִישׁ לֹא עָלָה בָם, וַעֲמָקֶיךָ
הָרְחָבִים וְהַשּׁוֹמֵמִים, שֶׁאִישׁ לֹא דָרַךְ בָּם, נַפְשִׁי עֹרֶגֶת, שֶׁאַתָּה יָצַרְתָּ...
אֶל מִדְבְּרִיּוֹתֶיךָ—שְׁמָמָה, שֶׁפֶּרֶא לֹא אָהַל שָׁם, וְעַרְבוֹתֶיךָ
לֹא נוֹשָׁבוֹת עֵינַי וְלִבִּי, שֶׁאַתָּה שִׁפַּרְתָּ...
וּנְהָרֶיךָ אֵלֶּה, הָרְחוֹקִים מֵאָדָם, וּנְחָלֶיךָ סְמוּיִים, וּפְלָגֶיךָ סְתָרִים, וַאֲפִיקֶיךָ
אֲלֵיהֶם אֶשָּׂא נַפְשִׁי מֵאָז וּמֵעוֹלָם;
וִיעָרֶיךָ הַנִּשְׁכָּחִים הַקַּדְמוֹנִים—וּפִרְאֵי שָׂרֶיךָ
חַיָּה יְחַיּוּנִי כִּי אֶשְׁמַע קוֹלָם.
וְיַמֶּיךָ הַגְּדוֹלִים בְּקַצְוֵי הָאָרֶץ, שֶׁצִּי לֹא עָבַר בָּם, וַאֲגַמֶּיךָ
הַשְּׁקֵטִים בְּסִתְרֵי הֶהָרִים הָרְהַב יַרְהִיבוּנִי,
וְאַשְׁדּוֹתֶיךָ בְּחֵיק סַלְעֵי מָגוֹר, וּמַעְיְנוֹתֶיךָ
בָּהֶם אֶהְגֶּה כָּל הַיּוֹם, מָנוֹחַ לֹא יִתְּנוּנִי...
אֶל מַרְבַדֶּיךָ, אֲדֹנָי, בַּעֲרוּצֵי הַנְּחָלִים מִתְפַּלֵּל אָנֹכִי,
שֶׁלֹּא טִפְּלָה בָהֶם גַּם יַד עֲנֻגָּה...
אֶת שָׁמֶיךָ, אֲדֹנָי, הַפְּרוּשִׂים עַל אֶרֶץ מְלֵחָה
אָהַבְתִּי, שֶׁמֵּעוֹלָם לֹא תָעָה בָהֶם מַבַּט אָדָם.

אחרי שובו מתיורו הגדול בכל סוריה, בא לגור במושבה הקטנה נס־ציונה. הימים היו ימי בקר המשורר ביאליק את א״י. ואם עוד היה ספק בנוגע לגדלותו של דבורקין בתור משורר, הנה פזר המשורר חיים נחמן ביאליק את כל הספקות.

היה הדבר ימים אחדים לפני חג הפסח. במושבה נס־ציונה נודע כי המשורר ביאליק בא לבקר אותה, והיא התכוננה לקבלו בסבר פנים יפות. בית הספר וגן־הילדים קֻשטו ויופו, ובדרך אשר מראשון־לציון לנס־ציונה התרומם אבק מהרוכבים והנוסעים, המלוים את ביאליק. מנס־ציונה יצאו מיד לקראתם הרוכבים הצעירים. בשם הפועלים בירך את ביאליק א. דבורקין. הוא ברך אותו בהקראת שיר חדש שכתב לכבודו. עמדתי לא רחוק מביאליק בעת שהקריא דבורקין את השיר והתבוננתי בתשומת לב בפניו העֲנֻגים של האורח, חפצתי לראות איזה רושם השיר עושה עליו. הוא הקשיב רב קשב ופניו הביעו רצינות והגות. כאשר גמר דבורקין להקריא, התרומם ביאליק חיש ממקומו, נגש אליו ולחץ בהתרגשות את ידו ונישק לו במצחו. הוא התענין מאד במשורר הצעיר ובשירתו, בקש אותו שיקריא לפניו עוד שירים אחדים,

וּסְלָעַיִךְ אֵלֶּה לָמָּה זָקַפְתְּ כַּקִּיר
וּבִיעָרוֹת־עַד לָמָּה בָּנִית הַשִּׁיר?!.
אֵלִי לֵב רָחָב לִי נָתַתָּ—
אַל אַכְזָרִי! רַחֲמֶיךָ שִׁחַתָּ...

יפים ובלי דאגות היו חיי המשורר הנודד בתירו רוב חדשי השנה את ארץ ישראל. בלילות נח במושבות או בערים, ולעתים ישן גם בשדות כאשר תעה בדרך או בבוא עליו הלילה בהיותו רחוק ממקום ישוב. אבנים קשות שם למראשותיו, כיעקב אבינו בדרכו מבאר־שבע לחרן. ובהיותו עיף מאד — ישן על האבנים שנת־נודד מתוקה. לא פעם חלם גם חלומות יפים — משונים, אפילו על סלם שראשו מגיע השמימה, סלם השירה...

הוא החיה את נפשו בדרך בנדודיו בפירות ארץ ישראל שונים, בענבים, תאנים ותמרים ואבטיחים, וקנה את סעודתו לעתים בישתית חלב, שרועה ערבי חלב בשבילו מעז או מכבשה בעדרו.

כצפור חפשית הלך במסעותיו התמידיים אל המקומות המרֻחקים בא"י. חבילת לבנים עם צווארונים מגהצים להחליף כפעם בפעם לא לקח אתו; את הליפת לבניו היחידה לבש על בשרו כל הזמן, והיא היתה תמיד נקיה, כי בכל מעין ונהר, בירדן ובכנרת, כבס אותה ויבשה לעומת קרני השמש.

הנה כן חי האיש חיים חפשים בלי דאגה, חיים יפים בתוך הטבע, כצפור חפשית, כחית השדה.

אולם פעם קרה עמו איזה מקרה מעציב בנדודיו, והוא חזר מתיורו אל הישוב עצוב מאד. הוא בא ללון לסכת־השומרים שלי, ורוחו לא היה שמח כבכל פעם.

— „מה זה קרה לך? — שאלתיו — הטבעו אניותיך בים? הצרה נעשתה ארץ ישראל בעדך? ההתאהבת בנערה ערבית בעלת עינים שחורות לוהטות בבקעת עין־גדי, אשר מישם תבוא כיום? הלקחה הערביה שבי את לבך? הגידה, דבורקין, אל תתביש מפני".

— „לא! — ענה המשורר דבורקין על שאלתי — האניות צפות בשקט על פני הימים, גם ארץ ישראל אינה צרה בשבילי. שולמית ערביה בעלת עינים לוהטות ראיתי לא אחת, אבל את לבי לא לקחו שבי".

— „למה איפא הנך עצוב הפעם בשובך ממסעותיך?"

הוא ספר לי את הענין המעציב: מעבר המזרחי של ים המלח, בפנה הכי חמודה שבא"י, בבקעת עין־גדי, ראה דברים כל כך מפליאים ונהדרים, והוא כתב מרוב התפעלות פואמה גדולה. אל מערה בשדה נכנס, שכב שם כל היום, לא אכל, לא שתה וכתב את הפואימה. „היא היתה היצירה הכי טובה מכל יצירותי" — כלה לדבר בעצב.

אולם בעברו את הירדן אצל העיר יריחו, התנפלו עליו בדואים שודדים, פשטו אותו ערום, לקחו את בגדיו וגם חפצו להרוג אותו. הוא התחנן מאד לבדואים, לא על חייו שיתנו אותם לו לשלל ולא שיחזירו לו את בגדיו, כי אם על גירותיו התחנן, על הפואימה היפה. אבל הבדואים השודדים קרעו את הפואמה לגזרים קטנים והוא הרגיש בשעת מעשה

נֹדֵד אֻמְלָל, גֵּר־עוֹלָמִים
אִסְפִּי, צִיָּה, נָא חָנִינִי:
גֵּרְשַׁתְנִי בַּת־הַדָּמִים,
תֵּבֵל רַבָּה לֹא תְכִילֵינִי...

אוּלַי בָּךְ לְ"אָדָם" אֱהִי,
כִּי אֶתְרוֹעַע אֶת הַנְּחָשִׁים...
אוּלַי בָּךְ אֱמֶת תִּשְׁתָּרֵר:
יִחְיוּ יִשְׁלוּ הַחַלָּשִׁים...

יפי הטבע הפראי של מולדתנו הקדומה יחד עם ספר התנ"ך הפטריכלי, ששמנים לחיים המתוארים בו עוד נמצאים פה ושם במקומות הנשכחים מני רגל — עוררו בו עוד יותר את תשוקת היצירה. המשורר־הפועל הבישן והצנוע דבורקין, שבתור איש־אמת וגאה בנפשו, כמעט נחנק באטמוספירה העכורה של סביבת האכרים והלק מהפועלים במושבות יהודה, בסביבה הקטנטנה, הנה בנדדו במדבר סוריה הרחב הרגיש את עצמו באלימנט שלו, במקום שכאלו נוצר בשבילו. אבל יחד עם זה הרגיש שם בית־ שאת כמה נדחה נפשו מקרב ישוב בני אדם, הרגיש כי מקום אין לו בישוב הזה, אין טוב לו אלא להתרועע עם הנחשים... אולי ימָצא במדבר מקום בשבילו, בשביל החלש... בשירו „מדבר סוריה", שהבאנו למעלה, הוא מביע את כל ההרגשות האלה בבטוי חזק, ברור ולבבי. בעמדו על ראש הר לבנון ובהביטו סביב על הפנורמה הטבעית הנהדרה והעצומה אשר לפניו, על ים התיכון, על סביבת גן־העדן בימי קדם וכו', כתב שיר אשר בו הוא מביע את כליון נפשו התמידי והכביר לטבע, למרחבים, לכל ההוד אשר בעולם יָה. אבל הוא גם מביע את חוסר כח נפשו, — אפילו נפש של משורר! — לתפוס את העולם הזה, להשיג את יפיו, ליהנות מהודו. לב רחב לו, השואף ומבקש הרבה, אבל השג אין הלב משיג את מאוייו.

כְּנָפַיִם לִי, אֵלִי, נָתַתָּ וְהֵנָּה קְצוּצוֹת,
עֵינַיִם לִי, אֵלִי, פָּקַחְתָּ וְהֵנָּה נְעוּצוֹת
בְּמֶרְחָק שֶׁלֹּא אֲגִיעֶנּוּ,
וּבְיוֹפִי שֶׁלֹּא אֲשׁוּרֶנּוּ !...
עוֹלָמְךָ זֶה, אֵלִי, לָמָּה קָשַׁטְתָּ פְּלָאוֹת,
וַתַּטְבִּיעַ חוֹתָמְךָ עַל הָרִים וּגְבָעוֹת...
שִׁיר־שִׁיר בְּפִי צִפֳּרֶיךָ,
לַחַשׁ־לַחַשׁ בְּפִי פְלָגֶיךָ,
הֶמְיָה־הֶמְיָה לְגַלֵּי הַיָּם,
וְגַרְגִּירַי חוֹלְךָ מִי יִשְׁוֶה בָּם ?„

כִּי אֶתְבּוֹנֵן בָּךְ, מַעְדֵּרִי, וּבְפִיךְ
הַקֵּהֶה וְהַמּוֹרָט עַד מְאֹד, אֲהַבְתִּיךְ:
שְׁנֵינוּ עָבַדְנוּ קָשֶׁה יוֹם תָּמִים,
וּפָנֶיךָ, כְּפָנַי, בִּלְתִּי נִזְעָמִים...
בָּךְ, אֲהוּבִי, אֲחֲזֶה צֶדֶק וּמֵישָׁרִים,
חַיִּים רַעֲנַנִּים, בְּרִיאִים, חַיֵּי אִכָּרִים...
בּוֹאָה, מַעְדֵּרִי, לֹא תִכְבַּד עַל שְׁכֶם:
אַתָּה תָּאִיר גֵּרִי—מוֹצָא לַלֶּחֶם...
הַבַּיְתָה נָשׁוּבָה שְׂמֵחִים טוּבֵי־לֵב;
נָנוּחַ, וּבַבֹּקֶר נֵצֵא בְּכִי־טוֹב...

עת ארוכה עבד בתור מעדרן פשוט במושבות, וכתב גם שירים—והיה שבע רצון מדרך חייו.

אולם תשוקת הנדודים התעוררה בו מחדש וביתר תֹּקֶף מאשר בארצות הגלות. תשוקה זו ואהבתו לא"י, ליפי טבעה הפראי, שהאירופאים עוד לא שמו בה את חותם הציוויליזציה שלהם, אהבתו שהגיעה עד לידי התפעלות והתמוגגות נפשית להרים היפים והעמקים הנהדרים ומעינות המים, לא נתנה לו עוד לעבוד במנוחה, כל זמן שלא יראה את הארץ מדן עד באר שבע, כל זמן שלא יעבר ברגל בכל הפנות, בכל המקומות משני עברי הירדן, בכל מקום שרגל אדם יכולה לדרך בו.

דבורקין, בעל התפיסה המהירה בלמוד שפות, למד בחצי שנה את הדבור הערבי העשיר, למען יוכל לנדוד חפשי בא"י ובמדבריות אשר על גבולה. כאשר למד יפה ערבית, לקח אתו את מלוה הדרך הכי מצוין בא"י, את התנ"ך, ואת ילקוטו, ילקוט הנודדים, ובמקלו בידו החל לעבור בארץ לארכה ולרחבה.

יחידי התהלך במשך חדשים רבים בארץ, עבר את גבולה עד המקומות היותר רחוקים בעבר הירדן. לא פעם נפגש פנים אל פנים עם סכנת מות, סכנה מצד בדויים, אולם בכל פעם חזר מנשמות סוריה ובבל אל הישוב ביהודה, בריא ושלם ורענן. חזר לא לזמן ארוך, כי כפעם בפעם תקפה אותו מחדש התשוקה למרחביה, לשטחים החפשיים, ותשוקתו זו הוא מביע בשיר „מדבר סוריה".

נַשְּׁבִי, נַשְּׁבִי, רוּחַ קָרָה,
הָשִׁיבִי נֶפֶשׁ עֲיֵפָה:
הַמִּדְבָּר גָּדוֹל, מִדְבַּר־חוֹל,
אֶרֶץ גְּזֵרָה, אַדְמַת שְׂרֵפָה...

נַשְּׁבִי, נַשְּׁבִי, רוּחַ צַחָה,
שָׁמַיִם יוֹקְדִים הָעִיבִי.—
הָהּ! גֶּשֶׁם, טִפּוֹת מִסְפָּר —
נַפְשִׁי הַיְבֵשָׁה הָשִׁיבִי!...

מְלֹא רֹחַב הָאָרֶץ תְּנוּ לִי תַּחְתֶּיהָ —
לֹא אֶשְׁכַּח אֶת צִיּוֹן: בִּימִינִי נִשְׁבַּעְתִּי!
יָקְרוּ לִי מְאֹד גַּלֵּי־קֹדֶשׁ מִשְׁכְּנוֹתֶיהָ:
הֲרִיסוֹת מִקְדָּשִׁי, בָּנִיתִי, יָגַעְתִּי!...

מְלֹא רֹחַב הָאָרֶץ בְּעַד שַׁעַל אֲדָמָה —
לֹא אוּכַל הִתְנַחֵם: עָלֶיהָ אֲבוֹתַי דָּרָכוּ!
הַרְרֵי סַפִּירִים — תִּלֵּי הַשְּׁמָמָה!
עַפְרוֹת הַזָּהָב — שְׂרִידִים נִשְׁכָּחוּ!...

נָעַמְתְּ לִי, יַרְדֵּן, זֹהַר־פָּנַיִךְ,
יַעַר הַלְּבָנוֹן, רֹךְ לַחַשׁ אֲרָזַיִךְ!
כָּל עֵץ בָּךְ, כָּל צֶמַח, אַתְּ אֶרֶץ הַצְּבִי —
יָקַרְתְּ לִי מְאֹד: עָלַיִךְ נִקְרָא שְׁמִי!...

נִשְׁרֵי שָׁמַיִם! עַל כְּנָף הֲרִימוּנִי,
מֵאֶרֶץ הַטְּמֵאָה אֶל אַרְצִי שְׂאוּנִי!
בָּהּ אָחִי, בָּהּ אֶנְחַל כְּבוֹד עָם:
שָׁרָשַׁי וְלֶחִי הֵמָּה אַךְ שָׁם!...

באין ביכלתו לעמוד כנגד אהבתו וכליון נפשו העזים לא״י, אשר תקפו את המשורר יפי־הנפש, ישב בלי התמהמה על ספינה בחוף אנגלי ונסע ליפו, שער א״י. מתי בא דבורקין לא״י, לא ידוע לי בדיוק, וגם לא חשוב הדבר, ואולם אחת אני יודע—שא״י כמו שהיא לקחה את לבו וצדה את נפשו, ובלעדה לא יכול עוד לחיות, כל כך יקרה ללבו הארץ ביפי טבעה הפראי, ללבו הצמא, הפראי והרך.

ברדתו מהספינה ליפו הלך ישר רגלי למושבה פתח־תקוה והחל לעבוד שם עבודת אדמה, הפשוטה והטובה, עבודה במעדר. קשה היתה העבודה, אבל חפשי חש את נפשו—הוא אשר בא להגשים בעבודה בארץ את חלומו ליצור לעצמו חיים עבריים בריאים, מסדרים וחפשים. מהמושבה פתח־תקוה, ממקום עבודתו — נראו לעיניו בהירים וברורים הרי יהודה הגאים, הפראים, הערומים למחצה מצמחים ועצים. הם נראו לעיניו מרחוק, משתרעים ונשקפים בשורה ארוכה בסודם המערפל בן אלפי השנים, והם דברו דומם אל לבו ביפי הטבע אשר להם. אולם המשורר הפראי, אשר לא יכל לשבוע מיפי הטבע אשר לפניו, לא שר אז כלל שירים על ההרים החביבים. הוא כתב אז שיר אופי אחר לגמרי: שיר חבה ל מ ע ד ר, כלי־עבודתו, נותן לחמו. רגשות חבה כאלה ל מ ע ד ר הם א מ ת י י ם ושכיחים אצל הפועלים בארץ ישראל העובדים בו.

מרוסיה לארכו ולרחבו. הוא למד לדעת את הטבע הנהדר והעשיר אשר בארץ מברכת האלהים והאמללה הזאת. אחרי ראותו את רוסיה, עוד לא שבעה נשמת הנודד שלו. שאיפה עצומה עוד מלאה את נפשו לראות ארצות שונות עם עושר טבע מרובה גונים.

היות ולא יכול להשיג תעודת־מסע חוצה לארץ, התגנב ועבר את הגבול בלי תעודה, נדד בכל גרמניה, חי גם בעיר־התבל העליזה פריז זמן ידוע. ממנה נסע אל בירת אנגליה. אבל באי יכלתו נשוא את הערפל שבעיר הזאת, עזב את אנגליה ובא לראות ולתיר את איטליה היפה. עבר רגלי את כל שויצריה, לא עזב פנה אחת בכל המדינה הזאת בלי ראותה. ואת כל התיור הזה על פני אירופה לא עשה כתיר עשיר, כי אם כפועל עני. בכל מקום עבד קשה להחיות את נפשו. הוא למד הרבה בשנות נדודיו באירופה. מלבד שלש השפות: הרוסית, העברית והיהודית שידע מכבר, למד על בורין במסעותיו גם גרמנית, צרפתית, אנגלית ואיטלקית, למד לדבר בהן, לכתב ולקרוא, וקרא את הספרים הקלסיים הכי טובים בשפות אלו. הוא קרא הרבה ומחנן הוא בזכרון טוב לזכר כמעט את כל אשר קרא.

אחרי שנות־נדודים אחדות באירופה, אחרי הכירו לדעת את החיים באירופה, את התרבות המעשית והרוחנית, עוד לא מצאה ספוק נשמת איש המזרח המחפשת, הבלתי שקטה, נשמת היהודי הנודד הנצחי שבו. ופעם, בלפנות ערב אחד, עזב את בירת בריטניה, נסע לליברפול, ובחוף ליברפול עלה בתור פועל־מלח על ספינת־משא אשר נסעה לאמריקה. ובאופן זה בא אל „העולם החדש", בקחתו אתו בחבילת הנודדים שלו רק שני ספרים, את התנ"ך ושקספיר, שניהם במקורם.

בנויורק החל לעבוד בבית חרשת. אבל הצפור החפשית, הנודד דבורקין, שכל הארצות צרות היו בשבילו, לא יכול להמצא בין קירות בית החרשת הנויורקי, בלי אויר, אור ושמים, בתוך האטמוספירה המרעלה. לא בשבילו נברא הגיהנום הזה. בתור יהודי בעל הכרה לאומית ובתור אדם צעיר בריא וחזק, לא יכול ראות את החיטים היהודים מדלדלי הגוף, חסרי הדם ובעלי העינים הכבויות והפנים בלא חיים שהם לדאבוננו רוב פועלינו באמריקה.

הוא עזב את נויורק, והחל לנדד רגלי על פני אמריקה הרחבה. הוא הלך מעיר לעיר ומאחוזה לאחוזה, עד שבא לעיר הגדולה המלאה עשן — שיקגו. לערך כשנה בלה באמריקה בתור פועל עובד עבודות קשות, ואחרי כן נסע שוב לאירופה ונדד רגלי על פני כל חלק התבל הזה. אחרי תוריו הגדולים והקשים ברגל, החליט להתישב בעיר הבירה האירופית היותר גדולה ותרבותית, בלונדון, אמר להשתלם בלמודים ולהיות לאדם „בעל תכלית". שנים אחדות חי איפא הנודד־המשורר בלונדון בתור פועל, ביום עבד ובלילה למד. בימים החפשים מעבודה בקר את המוזאום הבריטי הגדול ומוסדות קולטוריים חשובים אחרים שאפשר לראות וללמוד בהם הרבה. בלונדון החל להתחזק הרעיון בלבו לחדל מנדוד, להיות לאדם ככל אדם, להרויח כסף, לבנות לו בית קטן, לשאת אשה ולחיות חיי משפחה. אבל הנשמה הבלתי יודעת מנוח המספרפרת בצעיר היהודי הזה, החלה להמשך אל מולדתה—מקורה, אשר שם שרשה. הוא החל להתגעגע לארץ ישראל, להתגעגע לא באיזו געגועים, כי אם בגעגועים מיוחדים, הזקים כר' יהודה הלוי בזמנו. את נעגועיו אלה הוא מביע בשירו שכתב באותם הימים, „שיר לאומי".

כמה שהנם ידועים לי, קוים אשר יאירו לנו את נשמתו של המשורר הפראי, שכבר יצר הרבה, אבל עוד לא הדפיס כלום, משורר עברי שהספרות העברית והקוראים העברים עוד אינם יודעים אודותו דבר.

אלימלך דבורקין נולד בכפר קטן, יפה, ברוך־הטבע, על חוף הדניֶפֶּר בקרבת העיר מוהילוב. מוצאו ממשפחת כפריים יהודים, עובדי אדמה ויער במשך דורות. עוד בהיותו נער, עוד לא הגיע לשנת בר־מצוה, ועל דעתו כבר עלו רעיונות מרעיונות משֻנים ונטיות בלתי רגילות בין ילדים כגילו. „פרא אדם", „בעל חלומות", קראו לו בגלל זה הוריו, וגויי הכפר הכתירוהו בתואר думка, על התהלכו תמיד כחולם ביניהם. ביום ובערב הסתובב בשדה וביער, בקיץ ובחרף, רדף אחרי צפרים וחיות קטנות לצודם, העלה בחכה דגים מהדניפר. בקנאה ואהבה רבה התיחד עם הטבע, רחוק מעיני בני אדם, והוא לא ידע את הנעשה סביבו בחיים, לא רצה לדעת מהנעשה בבית אביו, לא שת לבו אף פעם לדאגות הפרנסה של אבותיו.

שנה אחת לפני היותו לבר־מצוה, כאשר מלאו לו שתים־עשרה שנה ואביו ראה כי ב„חולם החלומות" הפרא אינו נראה כל סימן לחזרה למוטב, כי הוא גדל כעין־השדה פראי, נבדל מכל האנשים, ואינו רוצה אפילו ללמוד בחדר, שלחה אותו מביתו ומסרו בתור נער פועל בטחנה אחת.

בעברו בטחנה עבודה קשה, בלי להרתע מפניה ובלי חפץ להשתמט ממנה, תקפו באופן אינסטינקטיבי בעת העבודה חשק גדול ללמוד. הרעיון וההשק ללמוד לא נתנו לו עוד לנוח ביום ובלילה, עד שביום בהיר אחד, בחרף, בשרור קור חזק, עזב את הטחנה והלך רגלי עשרים וחמש פרסאות עד שבא כמעט קפוא לישיבה שבעירה ביחוב־יישן אצל הדניֶפֶּר, והתמסר בכל מאדו ללמוד. במשך זמן קצר הצטין כל כך בישיבה בלמודיו, שהעלוהו לכתה הכי גבוהה.

קטנה וצרה נעשתה הישיבה שבעירה ביחוב־יישן בשביל הלומד השקדן. והוא גם עזב אותה, והלך רגלי מהלך 280 פרסה עד הישיבה במינסק. כמעט חמש שנים למד בישיבה במינסק, אכל „ימים" ולמד בהתמדה והתמכרות רבה, עד שנחשב בעיני כל לעלוי. אולם עד כמה שהיה שקוע כלו בלמודים, נמשך בכל זאת אל הטבע החפשי, ואת השדה והיער לא יכול להמנע מלבקר בכל יום. עם התנ"ך בידו, זה הספר הנצחי שעשה עליו את הרושם הכי חזק, התהלך תדיר בשדה וביער. והספר הנצחי המלא שירה, יחד עם הטבע הפראי והיפה של שדמות אוקרינה הרחבים ומי הדניפר השוטפים בשטפם הנהדר, עוררו את ניצוץ המשורר אשר בו. בעודו צעיר מאד, בעודו לומד בישיבה המינסקאית, החל לכתב שירים, שירים על הטבע, על מראותיה. חייו הדלים בתור בחור ישיבה עני האוכל „ימים" וחיי הדלות והסבל אשר מסביב לישיבה, עוד לא ענינו אז את לב המשורר הצעיר.

בשנה האחרונה ללמודיו בישיבה, בהיותו כבר בחור. שנתבגר, החלה לתקוף אותו בחזקה נטית־הנדודים, נטיה המשרשה עמוק בנפשות חלק גדול מהבחורים היהודים, בני עם הנודד הנצחי. הוא הגה את המחשבה לעבור ולראות את העולם הגדול, את הארצות השונות, לראות את העמים השונים. הרעיון להכיר את חיי עולם הגוים לא נתן לו עוד ללמוד במנוחה את המסכתות בישיבה. אחרי למדו על בוריה את השפה הרוסית, עזב את הישיבה והחל לנדוד על פני רוסיה הגדולה, עבר ברגל חלק גדול

אלימלך דבורקין

אֱלִימֶלֶךְ דְבוֹרְקִין.

כִּנּוֹר לִי וּלְכִנּוֹרִי מֵיתָרִים:
מִיפִּי עֲמָקִים נִשְׁזָרוּ, מֵהֲדַר הָרִים...
מֵיתָרַי יִנָּתֵק וְנִפְגְּמָה שִׁירָתִי
יִנָּתְקוּ כֻּלָּם וּפָסְקָה זִמְרָתִי...
לֹא לְתַנּוֹת יְגוֹנִים מְשׁוֹרֵר נוֹצַרְתִּי,
וִיגוֹנִי גַם אֲנִי בְּלִבִּי קָבַרְתִּי!..

(משירי א. ד.)

רבת טפוסים ועשירת אישיות היא משפחת החלוצים־הפועלים הקטנה בא״י.

הפועל אלימלך דבורקין הוא אחד ממשפחת החולמים־החלוצים אשר עלו לא״י להגשים בחיים את חלומם לעבוד עבודת האדמה.

דבורקין גם חונן בכשרון של משורר „פראי״. הוא אינו כותב את פואמותיו הגדולות ושיריו בשביל הדפוס, אינו שולח אותם לשום מערכת ולשום סופר גדול לחוות את דעתו עליהם. בעד כל שכר אינו רוצה להדפיסם. בשביל נפשו הוא כותבם, ורק לפני חבריו הקרובים, פועלים ושומרים, המבינים מה זאת ספרות, שירה, הוא מקריא את יצירות רוחו. „אני כותב בשבילי, בעד עונג־נפשי ולא בשביל מי שהוא אחר״ — אמר לא פעם אל המשורר דוד שמעונוביץ ולסופרים אחרים ששמעו את שיריו ומלאים התפעלות בקשו ממנו שיתן אותם להם להדפיסם. „לא אמכר את פרי רוחי, כמו שמוכרים כל סחורה בשוק״. לי, שזכיתי להיות אחד מחבריו האינטימיים בעבודה ובשמירה, ושנזדמן לי במשך כעשר שנים לשמוע ולקרוא את פואמותיו ושיריו, לי אין ספק שלפנינו משורר מצוין, אשר היה יכול להתפתח עד מדרגתו היותר גבוהה, לו הדפיס כפעם בפעם משיריו. כי עד כמה שגדול כשרונו, הרי התנאי הזה, שאינו מדפיס את שיריו, שולל ממנו את החנוך הספרותי; המשורר והסופר לומד תמיד מיצירותיו המדפסות, הוא מכיר במשך הזמן את ערכן, יכול לשפט עליהן באופן אוביקטיבי, מכיר בשגיאותיו ולומד להמנע מהן להבא. בקשי רב ובעמל גדול עלה לי להשיג ממנו שירים אחדים בשביל ספרי, אשר אביא אותם בתור ציטטים בהמשך המאמר.

מתי ומאין בא דבורקין לא״י? איפה נולד ובלה את ימי ילדותו ועלומיו? מתי ואיך החל להגלות אצלו כשרון המשורר? — אנסה למסור את הקוים הביוגרפיים היותר חשובים, עד

את הדברים האלה, ופניו ועיניו העידו כמה גדול כאבו על אשר כרותים ונדחים אנו כל כך מכל עולם הקולטורה. חרה לו עד מעמקי נפשו.

הוא סבל יותר מכל חבריו החלוצים המסורים לישוב, מיחס חלק מהעולים לא"י, שהיא היתה להם רק תחנה לארצות נוד אחרות, אמריקה וכו'. כי הוא היה קשור לא"ץ בכל נימי נפשו. איזו מנוחה בלתי רגילה, קדושה היתה שורה על פניו היפים והעדינים. הוא גם היה היותר שבע רצון בין הפועלים באיתם הימים. בשבתות ובימים טובים ע"י שלחן האוכל היה צוהלה לב כל המסובים בנגוניו החסידיים, בעת אשר שר הדל כל דבור, המתהלך עמד מלכת, העישה דבר פסק ממעשהו, הוא כבש אז את כל הלבבות. כאשר עזבה חבורתנו, חבורת מסקלי ומכשירי הקרקע, את הגליל התחתון, נשאר רק הוא לבדו שם, כי לא חבב את יהודה והגליל היה יקר לו מאד.

אחרי שנים אחדות הביא לי גליון של העתון „הפועל הצעיר" אל שדות קליפורניה את הבשורה המעציבה על רצח יוסף זלצמן: בלכתו פעם בערב במנוחה ממקום עבודתו בשדה אל החוה כנרת, התנפלו עליו במרחק דקים אחדים מהחוה ערביים שודדים, ירו בו ופצעוהו פצע מות. אחרי גסיסה קשה ונוראה שנמשכה שלש שעות יצאה נשמתו הטהורה.

המקום היה מקום של קדחת, ובתנאי חיים כאלה החלו רבים מאתנו לקדח מאד, והם רצו לעזוב את החוה, ויוסף זלצמן עכב אותם, התחנן לפניהם במלוא משמעות המלה שלא יעזבו את מגדל, התחנן בדברים כאלה: „איך תעשו כזאת!? הלא דרוש לנקות את הקרקע ואחרי כן לחרשה, ואז יהיה מקום לעוד מספר פועלים עברים". הוא התחנן לפנינו כאלו נגע הדבר עד נפשו, ואנו נכנענו לפניו ונשארנו לעבוד במגדל. שתי פעמים בכל יום בלענו לפני האוכל מנות חינין — ועבדנו. קשה היתה לי בליעת ההינין המר ואחפץ להשתמט ממנו ואשליך אותו בכל פעם אל מעבר לגדר. והנה קבלתי קדחת קשה, שהיעידה אותי ככברה, החום והקור תקפו חליפות בעוז את גופי המסכן. כאם טובה, כאחות יקרה היה לי יוסף זלצמן בימי הקדחת. בחוה לא היה הלב כלל, ובכל זאת המציא לי זלצמן בכל יום חלב, אינני יודע מאין ואיך השיגו, וישם עינו המשגיחה עלי במחלתי. ובראותו שהקדחת אינה מרפה ממני, ולהפך היא מתערה בגופי, לא נתן לי להוסיף לשכב בחוה בלי עין רופא צופיה, השיג בשבילי אצל פקיד החוה גליקין כרטיס כניסה חפשית לבית חולים בטבריה, שכר במטבעותיו האחרונות חמור, הרכיבני עליו והובילני לטבריה. בדרך היפה, הנהדרה ממגדל לטבריה, לאורך שפת ים כנרת, הלך זלצמן על ידי ואחז בי בדאגה לבל אפול בחום הקדחת מן החמור ולא אתגולל אל הים. ידוע לי שיוסף זלצמן נתן את כתנתו האחרונה לחברו הקודח למען לא יבוא לידי בושה בפני האחות והרופאים. בשני השבועות ששכבתי בבית החולים בקדחת בקרני זלצמן פעמים, בא מן החוה לטבריה רק למען בקר אותי, את החולה, והשעות שבלה על יד מטתי היו השעות היותר יקרות בימי מחלתי. שוחחנו על כל המתרחש בחוה בין חברינו. על השלחן הקטן שאצל מטתי היו מונחים שני ספרים מספרית בית החולים המסיונרי שבו שכבתי, תנ"ך מסיונרי ואבנגליון, הספרים היחידים שבית החולים הזה נותן ליהודים לקרוא, למען העלות אותם על הדרך הנכונה המובילה לנצרות. זלצמן לקח בידו את שני הספרים, דפדף בהם ואמר: שני הספרים האלה נעשו מובנים לי רק בא"י. הפתגם: מי שרוצה להבין את המשורר ילך אל ארצו של המשורר, קולע מאד ביחס לשני הספרים האלה. למראה מחזות הטבע והחיים ביהודה והגליל הנושאים את האדם בדמיון לתקופת התנ"ך והאבנגליון, נעשו הספרים האלה מובנים ומחֻוָרים לי.

עוד פעם ראיתי את יוסף זלצמן. זמן קצר אחרי צאתי מבית החולים, הלכתי יחד אתו מטבריה אל המושבה מצפה. על האבן האגדתית, לא רחוק מהמושבה מצפה, אצל שפת ים־כנרת, על האבן שעל פי מסרת האבנגליון האכיל אצלה ישוע הנוצרי לשבע בחמש ככרות לחם ארבע מאות תלמידים רעבים ועוד נשאר מן הלחם, על האבן הזאת ישבנו לנוח ואכלנו שנינו את ככר הלחם הקטנה שהיתה אתנו, אכלנו אותה במים ובגמרנו את סעודתנו עוד לא היינו שבעים...

אחרי שעת המנוחה, כאשר כבר קמנו להמשיך את דרכנו, הרים יוסף זלצמן מהארץ פסת עתון רוסי, שכנראה השליך אותה אכר רוסי מהעולים „המתפללים" בהיותו על יד האבן הזאת בדרך נסעו מנצרת לטבריה. זלצמן שם עיניו בפסת העתון וקרא בקשי את המלים הרוסיות, וכשגמר פנה אלי באנחה עמוקה: „בעל אי נדח אנחנו נמצאים, כרותים לגמרי מעולם הקולטורה. הנה כבר שני שבועות מיום שמת הסופר והאדם היותר גדול בדור הזה, טולסטוי. והנה רק במקרה נודע הדבר לי ברגע זה ע"י פסת עתון זר מתגוללת". בעצב רב הביע

יוֹסֵף זַלְצְמָן.

בשדות הגליל התחתון, בדרך מכנרת לביתניה, לא רחוק מהירדן, ישנו קבר אחד בודד, קבר החבר החביב בחייו, הצנוע, בעל־הנפש, יוסף זלצמן, אשר נפל מת באותו מקום, בהתנגשות עם ערביים שודדים בסוף חשון שנת תרע״ד.

יקר, קדוש הוא הקבר הבודד הזה לפועלים העוברים יום־יום על פני הקבר בדרכם לשדות העבודה וחזרה אל המושבה.

כל אלה שהכירו את זלצמן אהבו מאד את האיש השתקן, הישר, אשר היה קשור בכל נפשו ומאדו לארץ ולעבודה. יוסף זלצמן היה אחד הפועלים החקלאים היותר מצוינים בארץ. זמן ידוע עבדתי אתו יחד בחוה מגדל, שעל שפת ים כנרת, בימיה הראשונים של החוה. בערבים הנעימים והשקטים היינו יושבים שנינו יחד עד לאחר חצות על המרפסת במטבח הפועלים, מרפסת אשר ממנה נראה כל ים כנרת, כשהלבנה נשקפת ממימיו, מכסיפה ורועדת בגליו החרישים, שעל פי מסרת האבנגליון צעד ועבר עליהם ישו הנוצרי ברגליו... לילה, לילה היינו יושבים יחד ומעלים בשיחתנו את זכרונות חיינו בעיר ורשה וזכרון חברינו שם וגם זכרונות עבודתנו בארץ ישראל. כל פועלי החוה זולתנו בהיותם עיפים מאד מהעבודה הקשה, כבר ישנו שנת ישרים מתוקה ועזה. עונג נפשי אמתי גרם זלצמן לאיש שיחתו. הוא דבר חרש, בקול נובע מקרב לב, לב יהודי. את הפרזות היפות שנא. הבנתו את החיים היתה עמוקה ורבה, ויותר מכל הבין את חיי הפועל האינטליגנטי העברי במושבות יהודה והגליל — צעיר ההולך אחרי המחרשה או עובד במעדר וגעגועים עזים בלבו לעם, להמונים היהודים, שבלעדם, בלי קהל יהודים גדול בארץ, הוא כדג בלי מים, געגועים להמוני היהודים המפזרים ומפרדים בכל ארצות הגלות, ואין להם אפשרות, ומי יודע אם תהיה להם פעם אפשרות, לבוא ארצה ישראל, לארץ אשר הם נחוצים לה כל כך והיא נחוצה להם.

אני וזלצמן עבדנו עם חבורת פועלים לחוד. לא פועלים שכירי יום או חדש פשוטים היינו. פועלים בקבלנות היינו, נקינו את הקרקע מאבנים והכשרנו אותה לחרישה, בשכר על פי הדונם. קשה היתה העבודה, וזולת זה שררו אז החרף והגשמים ומקומות לגור לחלק גדול מהפועלים לא היו. חלק מהם ישן במרתף אפל וצר בלי אויר ואור, ועוד חלק לן בעליה בתבן, בלי כרים ושמיכות. בשקים עבים התכנסו — ושכבו וישנו בהם כל הלילה.

יוסף זלצמן

ואולם לא נמשכו ימי ולילות אשרו של בורטנובסקי בתור שומר בגליל. ימים מעטים עמד על משמרתו, שהיתה משמרת־כבוד בעיניו, על משמר גורן־התבואה בסג׳רה.

ביום השביעי לשמירתו, בי״ט תמוז, שנת תרע״א, לאחר חצות הליל, שמעו במושבה יריות מגורן התבואה. וכשאכרים אחדים באו במרוצה אל מקום היריות, כבר מצאו את השומר, את צבי בורטנובסקי, שוכב מתבוסס בדמו. כדור גזלן ערבי פגע בו מאחוריו ברגלו בגיד הגדול והדם זרם בכח גדול.

האכרים נשאו אותו על כפיהם אל בית־המרקחת שבמושבה, שלחו לקרוא לרופא מושבות הגליל התחתון, שגר במרחק עשר פרסאות מסג׳רה. אבל הדם זרם בין כה מצבי בלי הפוגה, וכאשר בא לפנות בקר הרופא — אחר את המועד. צבי בורטנובסקי מת מיציאת דמו.

כאשר הגיעה אלינו, מובילי החול בתל־אביב, השמועה אדות מות חברנו החביב, לא היה לנו אורך־רוח לעבוד במשך ימים אחדים, ואת אבלנו הגדול הבענו בערב־ההספד שערכנו לזכר נשמת צבי בורטנובסקי בקלוב הפועלים ביפו, במקום שחברים אהדים מאתנו הספידו מקרב לב את „היחף" העברי היפה, את צבי בורטנובסקי, אשר מת בסכנו את נפשו בעד הישוב החקלאי הצעיר בגליל.

„הלא ידוע תדעו אותי, חברים, אני, צ ב י ה י ח ף, אינני פטריוט עברי. אין ספק בדבר. אוהב אני את שפת־האם, את הז׳רגון, אבל אגיד לכם את אשר ארגיש: הרבה שעות קשות, מדאיבות, אנו הפועלים־החלוצים חיים בארץ השוממה, ההרוסה, ב„אוירא דארץ ישראל" הבלתי נעים. אולם יש גם רגעים יפים ובהירים לא מעטים פה. אחד המומנטים האלה הוא למודנו את השפה העברית ואת התנ"ך במקורו".

הנה כן עבד צבי ברטנובסקי עוד זמן ידוע, למרות החלטתו לעלות בלי שהות הגלילה, אתנו בחולות יפו, מפני שלא יכול להפרד משעורי התנ"ך. הוא נמשך בכל נפשו אל חבריו הפועלים והשומרים בשדות הגליל, אל חברים מעירתו, שעבדו במושבה הקואופרטיבית דגניה על שפת הירדן. ואולם גם לא יכול להתרחק מחברת היחפים מחסרי־הדאגה שלנו.

פעם, ביום בהיר, יום שמש ואור, ואנו עבדנו בעגלות־החול שלנו, לא רחוק משפת הים, וחבר פועל שעבר דרך יפו בבואו מגליל ליהודה, הביא לנו את הבשורה הרעה, המדאיבה, כי שומרים אחדים נפלו חללים בגליל בקרב עם ערביים שכנים בליל חשך, בעמדם על משמרתם, בהגינם על המושבה וכבוד היהודים.

הידיעה המחרידה הלמה אותנו כרעם. מה צעיר הוא הישוב הגלילי ובכמה קרבנות־אדם כבר עלה ישוב זה! והנה שוב הרוגים חדשים.

אנו השלכנו את עגלות־החול בדרך ובשעת העבודה ערכנו אספה קטנה לדון על המצב בגליל ולהחליט שאחדים מאתנו פועלי החול ילכו הגלילה למלאות את מקום הנופלים בשמירה, ואולם עוד לפני שהחלה האספה, הודיע ברטנובסקי, אשר התרגש מהידיעה הרעה, הודיע כדברים האלה:

„חברי! אני עולה מיד אל הגליל. כל יום וכל שעה יקרים בזמן הזה; המקומות הפנויים מהחברים שנפלו, אינם צריכים להיות פנויים אף לילה אחד. קצרה רוחי מהשתתף באספתכם".

וצבי היחף לא רק דבר נאה כי גם נאה קים. מעבודתו בחול הלך ישר רגלי בדרך אל הגליל, מהלך איזו מאות פרסאות, ובא לסג׳רה, המקום ש„השומר" השבו זמן ידיע למקומו המרכזי.

בימים שבא צבי לסג׳רה, מקום־השמירה היותר קשה, הסיר „השומר" באופן רשמי לשנה אחת את השמירה ממנה, בתור עונש על אשר כרתה המושבה, בלי המלך ב„השומר", שלום מעליב עם השכנים הערביים שמביניהם יצאו רוצחי השומרים.

כשנודע לצבי שהעונש הזה הוטל על סג׳רה בתור מחאה ולא בתור בויקוט, לא ישב הוא, צבי היחף, האנרכיסטי ברוחו, לבו לאסור „השומר" וקבל עליו משמרת מסכנה במושבה סג׳רה.

אחדים מהחברים המנסים בהשומר, שידעו את רוח ההפקר של צבי, הזהירוהו מפני הסכנה מצד הערביים השכנים אנשי הדמים, האורבים למושבה, ועודם שונאים ושוטמים אותה, למרות „ברית השלום" שכרתה אתם. אבל צבי ברטנובסקי לא התחשב עם הסכנה וקבל עליו לשמור על הגורן בסג׳רה. כי איך זה אפשר להשאיר מושבה עברית הפקר, בלי שמירה, הגנה עברית?

צבי בורטנובסקי (האחרון משמאל) בקבוצת סוללי דרך בתל־אביב

חבורת עובדי החולות שלנו התחשבו מאד ביפו. והגימנסיה העברית ביפו היא עד היום כמעט המוסד היחידי בא"י שנבנה ע"י פועלים עברים לבד.

צבי ברטנובסקי, האנרכיסט, האינטרנציונליסט, ששאלת השפות בא"י לא ענינה אותו כלל, לא יכול בכל זאת לנשוא את הדיקטטורה של חבר עבריים־שוביניסטים ביפו, אשר נלחמו בקנאה ומשטמה נגד הז'רגון. פעם כשהעבריים הקנאים אמרו להפריע בעד הסופר הידוע והדקלמטור המצוין ז. י. אנכי מלהקריא את מונולוגיו המפרסמים „ר' אבא" ביהודית, נלחם צבי בעד השפה הזאת כארי, נלחם בכל להב נשמתו, עד שיד מצדדי הסופר היתה על העליונה. ז. י. אנכי הקריא בקלוב הפועלים ביפו בהצלחה גדולה ביהודית את יצירתו „ר' אבא".

אחרי הנשף ההוא, בשעה מאוחרת, אחר חצות, עשינו אנו הפועלים דימונסטרציה בחוצות תל־אביב נגד העבריים הקנאים. בעמל רב עלה לנו לעצור את צבי ברטנובסקי מלשבר את עצמות אחדים מהמורים העברים. „איך זה!?" צעק בחוצות תל־אביב, „איך זה תכריח אותנו חבורה קטנה לקבל את השפה העברית ותאסור עלינו את ההקראות ביהודית"!?

בערבי הקיץ היפים, ערבים שאחרי ימי־עבודה קשים, טילתי או ישבתי לא פעם עם צבי על חול חוף הים ביפו, אחרי שהתרחצנו, והבטנו על הים הרחב, היפה תמיד, הכביר ונאדר, האזנו לרעש הגלים הנצחי, וצבי ספר לי על חיי נדודיו הסוערים וגם חלם על חיים חדשים, יפים בשדות הגליל, אשר שמה התכונן לעבור בזמן קרוב ולהיות לחבר ב„השומר" ובקבוצה קואופרטיבית.

והוא גם קים את אשר החליט לעשות. אילם מזלו הרע חכה לו שם בגליל. ולא חיים חדשים, יפים החל צבי היחף בגליל, כי אם באופן אחר משחשב, באופן טרגי נגמר צעדו החדש, עליתו הגלילה.

שתי נשמות התאבקו תמיד בקרב צבי. הוא החליט לעזוב את העיר יפו ועסקניה ולהיות לפועל כפרי או לשומר בגליל. אולם „צבי היחף" לא יכול להפרד על נקלה מחברת מובילי־החול החפשיה וחסרת הדאגות, שחיתה שנים אחדות חיי יחפים.

עוד דבר עצרו ביפו. „היחף" הזה שאף מאד ללמוד את השפה העברית, לדעת יפה את התנ"ך. בעבדו בחולות תל־אביב למד בערבים בשעורי הערב לעברית. אחרי שלמד את השפה, היה למבקר תמידי של שורת ההרצאות על התנ"ך שהרצאו ע"י הד"ר מוסנזון. אחרי יום העבודה הקשה בחולות, היה צבי ברטנובסקי יושב מצומד שעות אחדות אל ספסל בית הספר בשעורי התנ"ך, הקשיב בתשומת לב ועונג נפשי לדברי המרצה שהעביר לפני השומעים כמו חיים את תקופת הנביאים וחייהם, את הסוציאליסט הכי גדול ישעיהו, הנביא הראשון של שלום עולמי וברית עמים, את הרועה — הנביא הכביר עמוס, ואת הנביא הצנוע, הלבבי מיכה המורשתי, את המקונן הלירי על חורבננו ירמיהו הנביא, ואת יתר הנביאים. הוא נדד הרבה בארץ, עבר גם במקומות הנדחים, ראה בין השבטים הערביים השונים, בין הבדויים דרכי־חיים ומנהגים הדומים בפרטים שונים לחיי אבותינו הקדמונים, לספורי התנ"ך. מתוך נדודיו בארץ הכיר לדעת את התנ"ך ואת רוחו.

בכל בקר, למחרת השעור התנכי, היה מספר לפועלי החולות בהתפעלות רבה מה שלמד אמש ולא פעם הביע את חבתו לשפה העברית ולתנ"ך בדברים כאלה:

ויסדו שם את המושבה הקואופרטיבית דגניה. החלוצים החדשים היו צפרים חדשות ושירים חדשים בפיהם. הם הביטו עלינו, החלוצים מכבר, מלמעלה למטה, בבטול, בקרו הרבה את מעשינו וחיינו. לצבי בורטנובסקי לא נעים היה האויר הזה, והוא הלך לעביד ביפו בחולות, נכנס אל החבורה העליזה שלנו, הבורת „עובדי פרך מתנדבים", והיה „להבר נכבד" בקומונה שלנו.

צבי היחף היה לאחד הטובים שבין פועלי החולות. חבורת מובילי־החול שלנו היתה בת עשרים חבר ויחד עם איזו מאות ערביים בנו את העירה היהודית היפה תל־אביב. בקרשים צרים עשינו שביל ארוך מאד, על פי פקודת האינז'ניר־שלא־גמר אשר אתגי, צבי בורטנובסקי, ובשורה ארוכה, אחד אחרי השני, העברנו את עגלות היד שלנו המלאות חול על פני הקרשים מן הגבעה אל הגיא. כל שטח שישרנוהו החלו מיד לבנות בתים עליו. קשה היתה עבודת החולות שלנו תחת קרני השמש הלוהטות. רק אחר הצהרים נשבה רוח קרירה מן הים והשיבה את נפשנו, מחתה את הזעה הדלוחה מעל פנינו כנשיקות אם את הדמעות מעיני ילדה, והעבודה נעשתה אז בקול שירה וברוח קלה. והנה למרות קשי העבודה ולמרות מה שידענו שלא בשבילנו אנו בונים, ישבענו רצון בעבודתנו, בהתנחמנו שאנו בונים עירה עברית. בימי הקיץ החמים היינו מתרחצים שלש פעמים ביום, בקר וערב וצהרים, בגלי ים התיכון, איש עם רעהו התחרה בשחיה. צבי היחף היה השוחה היותר מצוין בינינו, ולאיש לא עלה לעבור אותו בים. בשעת המנוחה בצהרים היינו באים אל הספריה לתת מזון רוחני למחותינו. והנה מנהל הספריה חשד את ה„חבר הנכבד" של חבורתנו, בורטנובסקי, כי גונב הוא עתונים מהספריה לקראם בביתו, וכמחאה נגד העלבון לא הוספנו לבקר את בית־הספרים.

מאז בלינו את שעות מנוחת הצהרים בדרך זו: השתרענו על הארץ במקום העבודה, תחת עגלות החול ההפוכות, בכדי להחבא מפני קרני שמש חצות היום. מכֻסים כלנו בעגלות שרנו שירים שונים. צפרי ארץ ישראל אהבו, כנראה, את הבית מובילי עגלות החול ועזרו לנו בצפצופם הנעים. ביום שלא היתה נפשנו אל השירים ספרנו איש להבריו, מתחת העגלות ההפוכות, מעשיות. כל אחד ספר מאורעות מחיי נדודיו, ומענין מאד היה לשמוע.

בהתענינות יתרה שמענו את ספורי צבי היחף, ספורים על חייו היפים בנדודיו, על האקספריופריאציה של ארוחת הצהרים השמנה בריסטורן ממדרגה ראשונה באודיסה ועל נסעו לא"י בלי כרטים נסיעה ובלי תעודה ואגורת כסף, ועוד מאות ספורי מעשיות מפלאות אבל אמתיות כאלו. והוא ידע לספר יפה מאין דומה לו בינינו.

צבי היה יותר מכל אחד מאתנו אינטרנציונליסט, הוא היה קרוב לאנרכיזם ולא לציוניות. ואולם מפלאים הם דרכי חיי האדם: כשגמרנו את ישור שטח האדמה אשר נועד לבנין הגימנסיה העברית ובא היום להנחת אבני היסוד לבנין באופן רשמי־חגיגי והעסקנים לטובת הגימנסיה הזמינו גם אותנו, מובילי־החול, להשתתף בחגיגת הנחת היסוד, אז משך צבי בורטנובסקי, זהאינטרנציונליסט, הסוציאליסט, את ידו מלקחת חלק בהנחת אבני היסוד, אם לא יבטיחו העסקנים כי עבודת בנין הגימנסיה, הנבנית בכספי נדבות של יהודים, תעשה כֻלה בידי פועלים עברים. צבי בורטנובסקי דרש את הדרישה הזאת ביתר מרץ ויתר התלהבות מכלנו. ואת דרישתנו זאת מלאו העסקנים ברצונם או שלא ברצונם, מפני שעם

כשהרעב החל להציק לו יותר מדי, שאל מחבר טוב אחד באודיסה את חליפתו היותר יפה, חדשה ויקרה, והלך — האם למשכנה בכסף? לא! הוא התקשט בה, גהץ את עצמו כאחד השחצנים והלך אל הוטל מהכי מהודרים ברחוב היפה דֶריבַסובסקא והזמין את הא־וחה היותר טובה ויפה ויקרה עם היינות היותר משובחים. וכאשר גמר את הא־וחה השמנה והמלצר הגיש לו את כרטיס החשבון, התיצב גאה וגאיוני ובקול רם הודיע: „אֶבִיד אֶקספְּרוֹפְּרִירוֹבַן!" ז"א, עשיתי אקספריופריציה לארוחה... היה הדבר באותם הימים שאקספרופריטורים קומוניסטים כאלה מלאו את אודיסה והפוליציה לא נועזה לנגוע בהם. ככה בלה צבי בורטנובסקי את הזמן באודיסה, עד שעלה על האניה שהובילתהו לא"י. איך הצליח לו לעלות בלי תעודת־מסע ובלי כרטיס־אניה על הספינה, בו בזמן שכל נוסע נבדק היטב בעלותו? אילם מה שהיה קשה מאד, כמעט בלתי אפשרי, לאחרים, לא היה קשה כלל לצבי בורטנובסקי, ששאף לבוא במהירות האפשרית לא"י. יום לפני הפלגת האניה, התגנב אליה באיזה אופן שהוא והסתתר בחלקה התחתון, בין הפחמים, עד שהפליגה האניה והגיעה אל לב הים. הנה כי כן נמנע מעמוד פנים אל פנים לפני הז'נדרם הרוסי, שכבר לטש אליו עין מלפני ימים. אבל עוד גדול היה הקשי בנסיעתו. עליו היה להשמר מפני פקידי האניה המבקרים אצל כל תחנה את הנוסעים וכרטיסיהם. ובסמירנה אמנם נפל בידי הפקידים. הם מצאוהו בלי כרטיס והורידוהו מהאניה. כל אותו יום הסתובב רעב, עיף, בלי אגורת כסף, בעיר היפה והגדולה שבאזיה הקטנה. ואולם הוא החליט בכל תקף להמשיך מיד את נסיעתו לארץ ישראל. והנה בין הערבים, כשהשמיעה הספינה, אשר הורד ממנה, את שריקתה האחרונה לפני הפליגה, התגנב שוב ועלה עליה באורח פלא, הסתתר בפחמים וברפיש ונסע ככה כל הדרך עד הגיע האניה ליפו, שער ארץ ישראל.

מיפו הלך צבי בורטנובסקי מיד עם חבורת חלוצים לפתח־תקוה, עמד לעבוד שם עבודות שדה, והיה עד מהרה לאחד הפועלים היותר טובים בפ"ת.

בימי החופש מעבודה, בשבתות וימים טובים, הנך את הפועלים בתרגילי התעמלות שונים, שהיה מְנַסֶה בהם. הוא היה לאחד החברים היותר חביבים בין פועלי פ"ת.

אבל ימים רבים לא יכול לשבת בפ"ת. נטית הנדודים שהיתה מְשָרָשָה בו עמוק, המריצתהו לנדוד למושבה אחרת.

אחרי עבדו שנים אחדות במושבות, אחרי נדדו על פני כל הארץ וראותו וידעו הכל בה והתקשרו אליה באהבה גדולה, אליה ואל החיים העבריים החדשים, החל להתהלך עם חלום גרנדיוזי—לעשות דבר מה גדול בארץ. לשם זה עזב בחשאי, בלי ידיעת חבריו, את א"י, ונסע לרוסיה להכנס שם לבית ספר טכני גבוה ולהיות לאינז'ניר ולשוב אל הארץ לעשות בה את עבודתו הגדולה.

ואולם לשבת זמן רב על ספסל הלמודים ברוסיה לא יכול. רוחו הבלתי שוקט משכהו שוב אל שדות יהודה והגליל שעזב. הוא עזב את למודיו באמצע וחזר לא"י, לבוש בגדי סטודנט של האינסטיטוט הטכנולוגי. בא"י השליך מעליו את בגדי הסטודנט והיה שוב לפועל במושבה. שוב היה „לצבי היחף".

הנה כן עבד זמן ידוע במושבות, עד שבאה שנת־המשבר בהגירת החלוצים. תוגה גדולה תקפה אז את צבי במושבה. כל חבריו מכבר, חבריו למסע באניה, עלו הגלילה

צְבִי בּוֹרְטְנוֹבְסְקִי.

„צ ב י ה י ח ף" — בשם הזה קראנו לו, אנחנו חבריו הפועלים והשומרים בא״ץ יש״אל. קראנו לו כן בגלל תכונות נפשו, תכונות „יחף" רוסי אמתי: תע״בת אידיאליות חמה ורוממה ומעשים של איש־ההפקר. קראנו לו כן בגלל נדודיו הבלתי פוסקים במושבות, מיהודה לגליל ומגליל ליהודה וחוזר חלילה, בלי יכלת נפשית להשתקע באיזה מקום לזמן א״וך, ובגלל חוסר־דאגתו תמיד, כ„בוסיאק" אודיסאי ממולדבנקה, או כנודד — פ״על חפ״שי בקליפורניה.

עבדתי אתו יחד זמן ידוע ביפו, בהובלת החול בעגלות־יד בתל־אביב.

צבי בורטנובסקי היה „חבר נכבד" בחבורה הקומוניסטית החפשית של עובדי ההולות. היה נכבד אצלנו בגלל מעשיו, מעשי־יחף, מעשי שובבות, ובגלל המצאותיו המחוכמות והמשונות.

מאין בא אלינו, לא״י, הבחור היהודי הזה, עם הנשמה מחסרת כשרון הדאגה, נשמת יחף־מפקר? למה בא, הוא הצפור החפשית, אל הארץ הדורשת עבודה, יצירה, בניה? מה משך את בעל הרוח האנרכי הזה כמה וכמה פעמים אל מולדתנו הקדומה? איה נולד, איך גדל ובלה את ילדותו? על זה נמנע מלספר.

הוא נולד ובלה את ימי נעוריו בעירה רָמני שבפלך פולטבה באוקרינה. שם גמר את למודיו בבית הספר העירוני. יותר מעל למודים אחרים שקד על הפיזיקה. את המדע הזה אהב יותר מכל האחרים ואת כל זמנו הקדיש לנסיונות בפיזיקה וחלם תמיד על המצאות וגלויים חדשים. הוא גם קרא הרבה בהיסטוריה היש״אלית וקנא מאד בלבו בגבורים העברים הקדמונים ובמעשיהם אשר עשו בעד העם. זה הביא אותו עד הציוניות.

תכונת הנודד אשר לצבי וחלומותיו העבריים לא נתנו לו מנוח, לא נתנו לו לשקט בעירתו. בשנת 1906 עזב פתאם לפתע את ביתו ואת אמו, בהחלטה לנסוע לארץ יש״אל.

נסיעתו הראשונה, המענינת, לא״י, גבורת הרוח אשר הראה בדרך נס״עתו, אופיים מאד, ואומרים הרבה ביחס לתכונת „צ ב י ה י ח ף". בלי תעודה רוסית ובלי אגורת כסף עזב את עירתו רמני ונסע לאודיסה, מקום הפלגת האניות בכל שבוע לא״ץ יש״אל. בלי תעודת־מסע וכסף עלו לו, כמובן, החיים באודיסה לא בנעימות יתרה. ואולם הוא לא דאג הרבה ונסע בכל זאת לארץ ישראל.

צבי בורטנובסקי

לשדה קרב, החל להתכונן למטרה חשובה. אבל את שאיפתו לא ידע ברור הוא בעצמו. הוא נכנס אל בית־הספר של אחדות פועלי הנחשת בכדי ללמוד את האומנות הזאת. בגמרו את בית־הספר הזה נכנס אל בית הרושת גדול למכונות, שבו הכינו אוירונים. פעם בעבדו את עבודתו, בתוך רעש המכונות הענקיות, הביא לו חברו, פועל נוצרי, אנגלי, גליון הוצאה מיוחדה של עתון והראה לו ידיעה על לקיחת האנגלים במלחמה את ירושלים. גולדוג נתבייש ולבו כאב—על אשר נכרים כבשו „בשבילו" את א־ץ ישראל. בשעת הצהרים באותו יום רשם גולדוג בחוברתו, חוברת־כים מלכלכה מפסלת מכונות:

„אל הפועל העברי: הפועל העברי החולם! הגיעה שעתך לקחת את גורלך בידיך. אל תתן לאחרים להראות לך דרך בלתי נכונה. עליך לגאל בעצמך את ארצך!"

הלגיונות העברים נהפכו מחלום של גולדוג לעובדה בחיים. הפלגות—הראשונה, השניה והשלישית—עזבו כבר את אמריקה, אבל גולדוג עוד לא היה מוכן, עוד לא למד את כל עבודת האוירונים. עליו ללמוד קודם את כל המלאכה הזאת ולדעת לעוף, ואחרי כן יכנס בתור מעופף אל הלגיון העברי. בין כה וכה חלם על היום שית־זמם בו באוירון על פני שדה הקרב בא"י. בחוברת־הכים שלו מצאתי שירים על מעופו באוירון בעתיד הקרוב...

תחת רושם הידיעות השונות מא"י, מלחמת האנגלים מצד אחד ומצב היהודים בחצי הארץ שתחת שלטון הטורקים מצד שני, הזדרז להשלים את למודו. ואחרי יצאו מושלם באומנותו, חש להספח אל הלגיון העברי. אבל מאויו להיות למעופף בגדוד העברי, כמובן, לא קם ולא היה, וגם אל ארץ ישראל לא בא. הוא לא מצא חן בעיני שרי הצבא, בגלל שרירות לבו וחטאיו למשמעת, ופעם גם שפטו אותו באנגליה למאסר לחדשים אחדים, וכשכלו ימי מאסרו, כבר לא מצא את פלוגתו, שעזבה את אנגליה ונסעה לא"י. גם שביתת הנשק כבר הכרזה אז, ואם ברצונו או שלא ברצונו, הושב מאנגליה לאמריקה.

ההמלצה. ההוא יהיה לעורך חשבונות בא"י? לא! הוא הלך רגלי אל המושבה פתח־תקוה והיה שם לאחד הפועלים החקלאים הכי טובים וחרוצים ומסורים. הוא למד היש עבודות שדה ונטיעות שונות.

כאשר התבונן גולדוג הצעיר לכל הנעשה במושבות א"י וראה את העבודה הנכרית, את השמירה הנכרית הבלתי נאמנה, את רכוש היהודים המפקר, וישמע מפי הערביים את כנוי החרפה הידוע כלפי היהודים „ולד איל מית"—תקפו חרדה ויגון את נפשו, והוא היה עוד זמן רב לפני הוסד הסתדרות השומרים העבריים „השומר", לאחד השומרים היהודים המצוינים בא"י. הוא עזב את המושבה פתח־תקוה ביהודה ובא למושבה זכרון יעקב בשמרון, שנהוצה היתה לה ביותר שמירה נאמנה. שם היה גולדוג ועוד צעירים אמיצים אחדים לחבורת השומרים היהודים הראשונה בא"י. הם שמרו באומץ ובגאוה את הרכוש היהודי, וביחוד את כבוד היהודים, כלפי התושבים הערביים שבסביבה. בעיני השומרים הערביים בזכרון היו השומרים העברים הופעה חדשה, והם נסו בתחבולות וערמומיות שונות, בהתנפלויות חשאיות, להבריח את היהודים. בליל חושך התנפלו על השומר אמיץ הלב ז"ה, שעמד לא רחוק ממשמרתו של גולדוג, ובקעו את גלגלתו ולקחו ממנו את רובהו. עוד התנפלויות שונות ערכו, אבל גבורתם הבלתי רגילה של גולדוג וחבריו הוכיחה כי השומרים העברים אינם „ולד איל מית", וכי את מקומם אשר תפסו בארץ לא יניחו.

אחרי שמרו זמן פחות או יותר רב, חזר גולדוג אל עבודת השדה—האידיאה הראשונה שלו. אבל גם בעבודה הכפרית כבר לא עמד זמן רב. נטית הנדודים, שמדובקים בה גם החלוצים היותר מסורים, תקפה בתעצומותיה את גולדוג. הוא התהלך עם הרעיון לעבור בכל תפוצות ישראל, בכל הגולה שאין לה סוף ולראות את העולם, ארצות וכל סוגי אנשים. הוא השתוקק לראות את אמריקה, המושבות העבריות בארגנטינה ובברזיליה. בשנת 1907, אחרי בלותו זמן של שלש שנים בארץ ישראל בתור פועל ושומר, עזב את הארץ ונסע לאמריקה.

אחת עשרה שנות גולדוג באמריקה היו מלאים אפיזודים מענינים. רוחו הנע של הנודד־החולם לא מצא מנוח באמריקה הספוגה עסקים, „ביזנס", הפכהה־ניעיה. כמה נשא וסבל בנפשו! מיד בבואו לאמריקה לא יכול נשוא את מראה הפועלים היהודים ההורים, דלי הגוף, מעוטי הדם, נמקי העינים, שבבתי החרושת מ„שטת הזיעה". במקום לבקר את המיטינגים והשעורים היהודים, החל לבקר את הקלובים הראשיים למלחמות האגרופין של האטליטים על מנת לקבל פרס, בכדי לפתח יותר את שריריו החזקים וכהותיו. אל קלוב ידוע אחד כזה שבנויורק, בא פעם לוהם פרופסיונלי מהכי מפורסמים בנויורק להתחרות עם הלוחמים של אותו קלוב. הוא הכניע מיד את האחד ואחרי כן תיכף שני. גולדוג הופיע השלישי לנסות את כחו אל הלוחם המפורסם. לגודל פליאתם של הנצבים, אשר ביניהם היה גם „בעל בית" של לוהמי־אגרוף פרופסיונליים, הכה והכריע גולדוג את הלוחם המפורסם. בעל עסק מלחמת האגרופין שהיה באותו מעמד הציע לפני גולדוג משרה עם שכר גדול — ובלבד שילך לעבוד ב„מוסד" שלו. גולדוג משך את ידו, ועוד נעלב מהצעת האיש. ההוא ימכור את כחות גופו בעד כסף? מגבורתו הטבעית יעשה עסק? זה לא מנהג יהודי! הוא השיב ריקם את פני האיש, עזב את נויורק וחפש לו עבודה חקלאית אצל בעל נחלה. מן הנחלה חזר לאחר זמן עוד פעם אל העיר, וכן נדד מן העיר אל הכפר וחוזר הלילה, נפשו לא מצאה מנוח. כשפרצה המלחמה וגם ארץ ישראל היתה

ליבל גולדינג

לֵיבְּל גוֹלדוְּג.

באחת מושבות א"י חייתי עם גולדוג במשך שנים אחדות חיי ידידים. כן חייתי אתו זמן ידוע גם באמריקה. אמסור נא קוים אחדים, מענינים מחיי הבחור היהודי הבלתי־רגיל הזה, שהיה אחד השומרים העברים הראשונים בא"י, עוד לפני ימי „השומר".

הוא נולד וגדל, בלה את ימי ילדותו וראשית עלומיו, בעיר קישינוב בבסרביה. נולד להורים ישרים, עובדים. כבר בימי ילדותו הצטיין בגבורתו, ב„מלחמותיו" עם ה„שקצים" המולדבנים, שלא רצו להתרועע אתו, עם היהודי, וכנו אותו בשם ז'יד. שמו היה לשם אימה לנערים המולדבנים. בעד גבורת־ילדים זו קבל מאת בן הפולקובניק קניגינין מאכלת יקרה למתנה.

חנוכו הכללי הכי „גבוה" היה זה של בית הספר המסחרי הקישינובי. כאשר פרץ הפוגרום הקישינובי וגולדוג הצעיר ראה בעיניו את כל אשר עוללו לאחיו בימי השחיטה הנוראים, עזב את למודיו, יצא מבית הספר, ונדד ימים תמימים יחידי בשדות השמנים של בסרביה ועשה את חשבון נפשו, חשבון נפשו הצעירה, ובא לידי מסקנא שעליו לעלות מיד ארצה ישראל ולהיות שם לעובד אדמה, לאכר, להעלות שמה אחרי כן את אבותיו, את ידידיו ברוסיה. על היהודים לחדל לסחר, עליהם לעסוק בעבודת האדמה המבריאה — ואז לא יהיו פוגרומים!

עוד לא מלאו לו שמנה עשרה שנה, והוא יצא ברגל, בלי אגורת כסף ובכתנתו לעורו, בדרך לארץ ישראל. בהיותו מצטיין בשחיה, „גנב את הגבול" בעברו בשחיה את הנהר שאצל נובוסיליצה, על הגבול בבוקוביגה. הוא שחה מתחת למים ואנשי צבא המשמר לא הרגישו בו. במשך חדשים נדד בגליציה הדלה בדרכו לא"י, הפש עבודות זמניות, אבל לא תמיד, לא בכל מקום מצאן ולא ליל אחד שכב לישון רעב בשדות גליציה, וחלם — חלומות יפים על א־ץ ישראל. ככה נדד על פני כל גליציה עד שעבר את הגבול הגרמני, בלי שהרגיש בו גם פה משמר הגבול. ואולם בעירת הגבול בוטן נאסר בגלל המאכלת, מתנת בן ישר הגדוד בקישיניוב, שמצאו אצלו. את השלח לקחו ממנו ואותו שלחו לנפשו. הנה כן נדד בגרמניה, בחשבו כי הוא הולך ומתקרב למחוז חפצו, לא"י. בבואו לברלין נוכח, כי מט־תו ממנו והלאה, נוכח שמחשבתו לבוא רגלי לא"י, כמעט בלתי נתנת להגשם היא. והוא חזר לעיר מולדתו, לקישינוב, הרויח שם להוצאות הנסיעה, ובשנת 1904 נסע יחד עם יתומי קישינוב לארץ ישראל. באודיסה נתן לו בא כח חברת „גאולה", האינז'ניר דיזנגוף, מכתב המלצה אל הדירקטור של הבנק הציוני ביפו.

בבואו ליפו פתח גולדוג את המכתב, ובקראו בו את דברי דיזנגוף, המיעץ ללבונטין שימנה אותו בתור עורך חשבונות בבנק, עבודה שגולדוג היה בקי בה, קרע מיד את כתב

כפרים ערביים, והמושבה העברית היתה בסכנה — מסרו לדב שויגר לסדר את ההגנה העצמית, שלקחו הלק בה כל מושבות הגליל. בקיץ שנת תרס"ח פצע שומר ערבי במסחה את ערבי שני, מֻגרבי, מיוצאי מרוקו. הכפריים המגרבים שבסביבה התכוננו לקחת נקם מהמושבה העברית. המגרבים שם להם בכל הסביבה במעשיהם, מעשה שוד ורצח. אולם הפעם לא נבהלה מסחה והחליטה להגן על עצמה בנשק ובזרוע. וכל הגליל התחתון בא לעזרה. כל מושבה שלחה שליש מגבריה להשתתף בהגנה. ודב שויגר קבל את סדור ההגנה ומלא את משלחתו באופן היותר מצוין.

מושבות חדשות נוסדו בגליל וצריך היה לפקוח עין על הערבים השכנים הגנבים. באותם הימים היה דב שויגר עובר יחידי במקומות היותר מסכנים בגליל. גבורתו ורוחו העשוי לבלי חת וכלי־נשקו הטוב הצילוהו בכל פעם, אבל בכל טיול מסכן כזה קבל עוד מכה או פצע או גם כדור בגופו, דברים אשר לא הודיע אדותם לאיש, למען אשר לא יובילוהו אל בית החולים ולא ירחיקוהו מן השמירה. בלוני פעם בחדרו, על מטה אחת יחד אתו, ראיתי במקרה את גופו הבריא והיפה ובו פצעי כדורים במספר לא מעט... הודעתי את הדבר להברים, ובדרשנו ממנו שיבוא אל בית־חולים לרפאות את פצעיו כליל, לא רצה אפילו להקשיב.

בכל מקום שנוסדה מושבה חדשה ודב שויגר דרוש היה שם, לא אחר מלכת על פי הקריאה הראשונה. בחרף תרס"ט נוסדה אצל טבריה מושבה חדשה, מצפה, ודב שויגר הלך לעבוד בה — ושם נקטפו חייו הצעירים והרעננים. בהזרו פעם, לפני הפסה, מסג'רה למסחה, התנפלו עליו בשדה ערביים שודדים וחפצו לגזול ממנו את כלי־נשקו. הוא הגין על נפשו ובלי הרף ירה ולא נתן למתנפלים לגשת אליו. הם לא העיזו להתקרב אליו, אולם כדוריהם השיגוהו, והוא נפצע פצע קשה. גופו היה ירוי במקומות רבים בכדורים זעירים של „ג'יפט" (רובה־ציד ערבי). בבואו למצפה התרחץ ואמר להחל לעבוד, כמו לא קרה מאומה. אבל בראות חבריו כי כחותיו הולכים וכלים, הכריחוהו לשכב במטה ואחר כך הובילוהו לטבריה, לבית החולים, אשר לא הוסיף עוד לצאת ממנו. אחרי שבועות אחדים, בסוף ניסן תרס"ט, מת מפצעיו.

בֶּרֶלי שוַיגר (האחרון מימין לשמאל) בעבודתו בזמן הבציר בראשון־לציון

בֶּרְלִי שְׁוַיְגֶר בְּסֻכַּת־הַשּׁוֹמֵר שֶׁלּוֹ

בית־הספר לעזוב את מקוה ישראל, מפני שעבר על המשמעת ועזב את המושבה בלילה בלי בקש רשיון.

ממקוה ישראל חזר לפתח־תקוה, אבל לא יכול לשבת במושבה הזאת והוא החל לעבור במושבות יהודה ושומרון. בחדרה עבד זמן ידוע, והנה חלה בקדחת צהובה, וכאשר הבריא, נגאל ממות, חזר לפתח תקוה. ואולם המושבה הקפיטליסטית פתח־תקוה וכן כל המושבות ביהודה היו צרות בשבילו, עבודתו בהן נחשבה לו לפעולה דלת ערך בתור חלוץ. הוא שאף להיים ופעולות יותר יפים. והנה באחד הערבים קרא אותנו, חבורת פועלים מהיותר קרובים לו, אל חדרו וערך לנו נשף פרידה—לפני עלותו הגלילה. בשעת הנשף רקד ועשה „פנטסיות" בחרב שלופה, ושלא בכונה פצע בה את ידו. אחרים מאתנו ראו בזה סמל לעתידו בגליל...

למחרת יצא רגלי הגלילה ונשאר במושבה סג'רה שבגליל התחתון, מושבה שבה היה מרכז הסתדרות „השומר", בה היו „האב" ו„האם", המיסדים הראשונים של „השומר". הוא היה לרועה־שומר העדר בסג'רה בלילה, הרועה העברי הראשון בא"י.

להצ'רקסים השכנים, שהיו מקודם השומרים והרועים והגנבים והמושלים על כל הסביבה, חרה עד מות על אשר היו גם היהודים לשומרים ורועי ליל, לא יכלו להשלים עם הרעיון שהיהודים, ה„ולד איל מות" אלה, יצאו בלילה במקומם לרעות את העדרים. לצ'רקס הצעיר חסן, בן שיך צ'רקסי, חרה ביותר על אשר דב שויגר, הצעיר עדיין כל כך, היה לרועה העדר בלילה. והנה הוא החל להתגרות בו, הכעיסו, התקלס בו והעליבו בתור יהודי.

דב שויגר הגאה לא היה מן הנעלבים ואינם עולבים, והוא ענה לצ'רקסי בעקיצות ערביות שונות. סבלנותו של הצ'רקסי פקעה, ופעם בשעת התנגשות בדברים קלל את שויגר באלהיו—הקללה הכי מעליבה וקשה בין הערביים. דב הרים מיד את השוט שבידו והורידו על פני הצ'רקסי. זה התנפל אז מלא חמה על שויגר להכותו.

שעה לא קלה התאבקו שניהם, עד שחסן הצ'רקסי כלו כחותיו וכלי נשקו נפל מידיו. את שארית כחו עוד אמץ וישרק שריקת קריאה לעזרה—ונפל מתעלף וזב דם. חבר אחד נאמן של חסן בא לעזרתו לשמע השריקה, אולם דב כונן לעומתו את רובהו וקרא את הקריאה הערבית־טורקית: אנדק! (עמוד! אל תזוז!) וכל הלילה עמד חברו של חסן אצל זה, ששכב זב דם, ולא הרהיב לנוע ממקומו, ולעומתו עמד דב, גם הוא זב דם ובידו רובהו.

המתלמד האינטליגנט, דב שויגר, היה לרועה אמתי, מנסה. בבואי לעתים קרובות מהמושבה שעבדתי בה בגליל אל סג'רה, פגשתי פעם את שויגר עם עדר המושבה אשר תחת ידו, פגשתיו בישדה הרחב, בשכבו לרגלי גבעה אחת, הטה את אזניו לדומית הלילה ושר בהפסקות בקול נוגה וחודר אל הנפש „שיר הרועה":

הצהרים כבר הגיע	מאור הבקר בדשא רענן,
רוח צח יפוח;	שברתם רעבונכם;
שכבו שכבו כבשים תמימים	במי המעין מים חיים
שכבו נא לנוח.	רויתם צמאונכם.

האידיליה הזאת: דב שויגר עם עדרו במרחב השדה ושיר הרועים בפיו, עוררו בדמיוני ימי קדם, עת היינו עם ככל העמים בארצנו ונביאינו היו רועים. דב שויגר נתפרסם מהר בכל הגליל בגבורתו ובלבו העשוי לבלי חת, וכאשר פרץ סכסוך בין המושבה הקרובה מסחה ובין

1906. על ברלי העלם הצעיר, החולם, היפה, עשה הבויקוט, שגרם לחוסר עבודה ורעב בין הפועלים, רושם מיוחד. להיות נעצב ומיואש, כמונו כלנו אז, לא היה לפי אפיו החי. אפילו באותם הימים, היותר קשים בתולדות תנועת החלוצים בישוב החדש, עשה מעשי מחאה מיוחדים, מעשי שובבות אופיים בשבילו.

הבויקוט נגדנו כבר היה מכ״ז באופן רשמי, ושרר בכל תקף. במודעות שהודבקו על כתלי הבתים הזהיר ועד המושבה את האכרים לבל יהינו לתת למי שהוא משלנו עבודה או מעון לגור. מי שלא ימלא אחרי דברי האזהרה יענש בעונש קשה. ממונה של ועד המושבה יצא על סוס אל השדות לפקח כי לא ימצא בכרמים ובפרדסים העברים שום פועל עברי, מאלה שלא רצו להתום על תקנות הועד להיות כשרים וחסידים. ואם מצא המרגל, שליח הועד, פועל מבינינו והוא עובד באחד הכרמים, שלח אותו מיד מן העבודה, ואת בעל הכרם ענש ועד המושבה בעונש לא קל. בעת שהיינו אנו, בגלל חוסר העבודה והרעב, מדוכאים ונופלים ברוחנו, התערב אתנו דב שויגר פעם שהשג ישיג עבודה למרות אשר לא חתם ולא יחתום על התעודה המהפירה של הועד. אנו התיחסנו באי אמון ואי רצינות לדבריו. וכי איך יצלח לו הדבר הזה? אבל מה עשה דב שויגר? הוא התלבש בבקר בהיר אחד במלבושים ערבים. ערבית כבר ידע לדבר יפה, יותר יפה מכלנו. בתנועותיו וערמומיותיו נקל היה לו להתחפש לערבי. לבוש כערבי ויחף התיצב בבקר לפני צאת השמש בשוק־הפועלים, התיצב בין מאות הפועלים הערבים, ומיד מצא חן במראהו הבריא והצעיר בעיני אכר אחד, ששכרו לעבודה. האכר רכב מיד על חמורו אל כרמו, ו„הערבי" שויגר הלך מאחריו רגלי. בבואו אל הכרם עמד מיד לעבוד והמשיך עד אחר חצות היום. אז בא המרגל מן המושבה לבדק בכרמים אם אין פועלים עברים בלתי כשרים. את שויגר חשב לערבי, וזה יצא מתחת יד המבקר בשלום. כאשר התרחק האחרון מעט, קראו דוב שויגר לשוב, הוכיח אותו בערבית על שאיננו ממלא את תפקידו באמונה, לשמור על העבודה הערבית הטהורה, התלוצץ בו שעה קלה ולבסוף הודיע לו שנמצאים בכרם גם פועלים עבריים בלתי כשרים. המרגל הכיר אז בערבי את דב שויגר וגרש אותו מן העבודה. אבל דב את מטרתו השיג. במלבושים הערביים בא באמצע היום למושבה, מגורש מן העבודה. הוא הפיץ מיד את דבר הבדיחה שלו בין כל הפועלים על פני כל המושבה. להרבה אכרים היתה הבדיחה הזאת מוסר תוכחה מחפיר.

ואולם לא רק שובבות ועליזות היו קוי אפי חייו של דב שויגר.

כאשר עזבו רוב הפועלים את פתח תקוה בגלל הבויקוט, עָזְבָה גם הוא, והלך לעבוד בבית הספר החקלאי מקוה ישראל, להשתלם בכל העבודות החקלאיות. אבל הוא לא יכול לחיות עת ממשכה באויר ה„מה יפית" של מקוה ישראל, הוא חטא ל„סדרים" ולבסוף גם גרשה אותו הפקידות הקשה מבית־הספר. ובמה היה חטאו ופשעו של דב שויגר? המעשה שהיה כך היה: על מושבת הבלו"יים, גדרה, התנפלו ערביים מהכפר הקרוב, קטרה, וערבי אחד נפל מת מכדור של קולוניסט. והנה נאספו תיכף קרובי ההרוג וידידיו והשתערו כארבה על הבית ששם הסתתר האכר הצעיר. שמועת ההתנפלות על מושבת הבלו"יים הגיעה באותו יום למקוה ישראל, ושויגר היה הראשון שחש אל גדרה, רץ רגלי חמש עשרה פרסאות יחידי בלילה למען השתתף עם האכרים בהגנה על מושבתם. אחרי ימים אחדים קבל הודעה מפקידות

בֶּרֶלִי שְׁוַיגֶר

בֶּרֶלִי שְׁוַיגֶר.

כמו חי הוא עומד לפני עד היום. הוא השומר היפה, הצעיר, האידיאליסטי, הרועה העברי הראשון בא"י, דב שויגר, או „ברלי היחף", כמו שכנהו בחברה חלק מהחברים בארץ ישראל. ברלי היחף ממולדובנקה שבאודיסה, עם עיניו הגדולות, העמוקות, היוקדות בתשוקת חיים, עם שערות־תלתליו היפות, עם גומות החן של נערה בלחייו, עם חיוכו המלגלג התמידי על פניו הרכים. עליז, מלא חיים, רוקד, קופץ — ככה אראהו בעיני דמיוני כביום בואו לארץ ישראל עם חבורת חלוצים, בסוף שנת 1905, ביום בואו למושבה פתח־תקוה.

איפה נולד ואיזה חנוך קבל דב שויגר? ומה היו ימי ילדותו וימי נעוריו הרכים? על זה לא ספר דבר, יותר מדי היה רוחו עסוק בעניני תחית העברים בארץ ישראל, מלישעות בעניני עברו ברוסיה. ידוע לי רק שמאודיסה בא הוא, הלוחם בשורות ההגנה העצמית בימי הפוגרום האוקטוברי באודיסה, בא לארץ ישראל, התיצב לעבוד בפתח תקוה ולמד עד מהרה עבודות חקלאיות רבות, בשדה ובנטיעות, וידע אותן לא פחות ואולי עוד יותר מעובד אדמה הגר בארץ שנים לא מעטות. ככה עבד לו דב והיה אך שמח, השתתף בכל האספות שנערכו בכל שבת אחר הצהרים על יד עץ זקן וגדול רחוק מהמושבה, כי בימים ההם נוסדו בארץ שתי המפלגות „הפועל הצעיר" ו„פועלי ציון". חלוצים פועלים היינו אז במושבה במספר 300—400 (מי יתן והיה כיום מספר פועלים עברים כזה במושבה פ"ת). על האספות, בעת שרוב החברים התלהבו, הרבו דברים והתוכחו בעוז על כל מלה ואות מההחלטות, כאלו כל הישוב היה בסכנה אם השורה תנוסח באופן אחר, על האספות, באמצע המשא והמתן מתוך כבד־ראש, צחק דב שויגר מטוב לב, השתובב ונכנס בדברי הלצה בנאום של כל אחד מהנואמים, ובהערותיו העליזות עשה לצחוק את הנואמים ואת יושב הראש יחד, ולא פעם קבל נזיפה מהיו"ר — דברים בוטים ש„איננו פה על נשף וחגיגה, כי אם על אספת פועלים רצינית". אחרי מספר הערות־נזיפות כאלו, השתדל להיות ישקט עד האספה ובעמל רב עצר ברוחו. אחרי האספות בשבתות וימים טובים, הלכנו כלנו עם חלק מצעירי המושבה לטייל על הגורן. כמפקד שלט בנו שויגר, המריצנו לעשות תנועות שונות, תרגילי התעמלות אלה ואחרים, ואנחנו ציתנו לו ברצון או שלא ברצון, כנפעלים מאישיותו. אחרי כן שר הרבה ורקד עד הלילה. כל כך עליז־חיים ושמח, מחוסר־דאגה היה. ככה חי במושבה פתח־תקוה עד פרוץ הבויקוט המפרסם מצד האכרים נגד הפועלים העברים, בשנת

לתיאטרון האמריקאי. היא חֻנכה בחנוך וטעם הגון, אמנותי ביותר, ולא יכלה להכשר לשחק בתיאטרון האמריקאי ולהיות את חייו. היא אינה צוחת, מרעישה עולמות, היא צדה את לב הרואים ומעוררת את התפעלותם במשחקה הצנוע, השלו, והמלא בכל זאת טמפרמנט אמנותי, היא פועלת בתנועה אחת יפה בידה, בעד קל בקולה הזך, בכל סגולותיה הארטיסטיות, סגלות מלידה של משחקת טרגית גדולה.

ליזה ורון הופיעה גם על הבמה באמריקה, שחקה בחזיונות עבריים ובהצלחה רבה. ואולם, קטן הוא הקהל העברי באמריקה מלהציג חזיונות עברים לעתים קרובות.

מנהל תיאטרון צרפתי גדול בקנדה ראה את ליזה בשחקה בנויורק. והיות שליזה משלמה בצרפתית, הציע לפניה לשחק במשך עונה אחת במונטריל, בקנדה. אבל ליזה משכה את ידה משחק בתיאטרון נכרי, בעד קהל נכרי. היא מיחלת כי יפתחו שערי א"י, למען אשר תוכל לנסוע מיד שמה, במקום אשר מתכונן תיאטרון אמנותי באמת, באטמוספירה אמנותית טהורה. שם תוכל להספח אל התיאטרון הנודד בערים ובמושבות, להקדיש את כשרונה ולברוא ענג אמנותי בעד בוני המולדת העברית החדשה.

מטעמים שהם בתעודתו של הספר הזה לא הזכרנו אישיות אחרות שפעלו בעד הבמה העברית הראשונה ביפו.

חברי הבמה העברית ב„היהודים" מאת צ'יריקוב

ליזה ורון

בתור משחקת אל הבמה העברית של החובבים ביפו, במה העולה בכל המובנים, בין במובן הספרותי ובין מצד החמר האנושי, המשחקים־החובבים, על האגדה־הדרמטית יהודית שבקהיר. הם בארו לה באר היטב את פעולתה הגדולה אשר תפעל בהשתתפה ובעזרה להקמת תיאטרון עברי אמנותי בא״י. לליזה ורון, שנולדה בא״י והתגעגעה לעתים למקום מולדתה, היו דבריהם הצודים של הצעירים מא״י על התיאטרון העברי האמנותי, כנבואה יפה לעתידה הגדול בתור משחקת עברית גדולה ראשונה בא״י, והיא קבלה ברצון את הצעת הצעירים ועזבה מיד את מצרים ובאה ליפו.

הסופר העברי י. ח. ברנר, ועורך „הפועל הצעיר" יוסף אהרונוביץ, המספר העברי ש״י עגנון ומי שהיה עורך ה„פריינד" ו„דאס יודישע פאלק", ד״ר יוסף לוריא—הם ראו כלם בליזה ורון כח ארטיסטי גדול לעתיד לבא, והם למדוה בהתמכרות את השפה העברית. ואחרי זמן קצר כבר הופיעה ליזה ורון על הבמה במלאה תפקיד בחזיון „יהוס" של שלום־אש בתרגום עברי, והיא שחקה באמנות רבה, אמנות רבה כזו ובכל כך טמפרמנט ארטיסטי בלתי מלאכותי, שעוררה את השתוממות קהל הרואים.

ליזה ורון נסעה לפריז ללמוד ולהשתלם בתור משחקת בתיאטרון. נסע הוצה לארץ גם מנחם גנסין. וי. ח. ברנר, בדברו על הכחות העברים הגדולים אשר עילם הנכר בולע מאתנו, כתב בצער נוקב גם על שני המשחקים, וביחוד על ליזה ורון, הנוסעים להבלע ישם. הוא כתב:

„...בואו, בואו וראו, כמה מדאיב הדבר, כמה עניים אנו ומה חדלים אנו בחיינו כאן... מתחילים אנו לבנות, לבנות... מנסים אנו להתחיל... רואים אנו ישיש, כמדומה, איזו התחלה, יש... הרי איזה צבור, שלפני עשרים שנה לא היה פה, הרי חזיון עברי, הרי משחקים עברים... ולבסוף ?"..

...„ומה שקשה ביותר: אם בנוגע לה׳ גנסין עוד לבנו סמוך ובטוח, כי הוא ישוב אל הבמה העברית: איש עברי הקשור באלפי חוטים אל החיים העבריים ביהודה—הנה בנוגע לג׳ ורון אין להגיד כזאת. המשחקת בעלת הכשרון הזאת ממלאה את תפקידה ומבטאת יפה את מונולוגיה כיד החסד הטובה עליה, אבל השפה בלתי מובנה לה. הג׳ ורון אינה יודעת עברית ולא קבלה כל חנוך עברי—וכזו שהעולם העברי זר לה לגמרי, ודאי שהיא אבודה בשבילנו"...

...„אנשים בעלי כשרון שנולדו יהודים אינם הסרים בשום מקום בתבל ובשום מקצוע שבאמנות. אבל אנו, אנו — בנינו ובנותינו נלקחים מאתנו"...

דברי ברנר שאמר מראש על אחריתה של ליזה ורון לא נתקיימו, לגודל אשרנו. בבואה פריזה, אל עיר התבל הראשונה והכי מלאה תשואות ושמחת חיים, לא אבדה את דרכה הנכונה. פריז לא העבירה אותה על שאיפותיה ומטרותיה שהציגה לה בחיים. יותר מישנה בלתה בפריז, ראתה ולמדה לדעת בה הרבה מהטוב והנאה, בקרה הרבה את התיאטרון, ראתה משחקים גדולים במלוי תפקידיהם, ראתה הזיונות קלסיים. היא נסעה אחרי כן לשויציה, לג׳נבה, ונכנסה אל בית ספר דרמטי ושחקה שנים אחדות על הבמה יחד עם המשחק והרז׳יסור של תיאטרון מוסקבאי, גורנסקי. והנה החלה נפשה להמשך לאמריקה, לראות את הבמה היהודית והמשחקים היהודים הידועים, שכל כך הרבה שמעה אדותיהם, ובלי שים לב לסכנת המלחמה, סכנת הצוללות על הים, יצאה לדרכה לאמריקה. אבל באמריקה לא מצאה את אשר קותה למצוא. המשחקת השפניולית־המזרחית־עברית לא יכלה להתאים את נפשה

* * *

מענינים ביותר הם חיי אישיות ארטיסטית אחרת שמלאה תפקיד בבמה העברית הראשונה בא"י.

אבי ליזה ורון היה מצאצאי מגורשי ספרד, גר בבולגריה והיה אופה עני שם. מבולגריה בא עם בני ביתו לא"י, לעיר הקדושה ירושלים, מפני שלא רצה למסור את בניו לצבא בולגריה. הוא עבד קשה גם בעיר־החלוקה הקדושה ירושלים וחי חיים דלים, אבל ישרים. ליזה נולדה בירושלים, ועד שנת השש לחייה היתה בעיר הנביאים. קשה היה לאביה לכלכל את בני ביתו מעבודתו בלי עזרת חלוקה, וכאשר נשלח בנו, תלמיד החוה — בית הספר החקלאי מקוה ישראל, אחרי גמרו את למודו, ע"י יק"א בתור אכר אל האי קפריסין, נסעו שמה גם האם והילדה הקטנה ליזה.

אחי ליזה היה לקולוניסט טוב, ולאה (זה שמה העברי אשר נקראה בו אז) הקטנה עזרה לו בהנהלת משקו, היא היתה רועה בקרו וצאנו. בתוך העדר ישבה הרועה הקטנה, שרה שירים בספרדית ויונית והתבוננה באהבה בטבע האי כפתר. עד שנת השתים עשרה בלתה על האי בתוך הסביבה הכפרית והעבודה הכפרית. אחרי שש שנות עבודה קשה בתור אכר בקפריסין, עזב אחי ליזה את הקולוניזציה שקבל מיק"א ונסע למצרים. בהיותה בת שבע־עשרה ברחה ליזה ורון מאחיה אשר רצה כי תנשא לאשה ליהודי ספרדי עשיר. היא ברחה אל אחת חברותיה, נערה יהודית־רוסית בקהיר. בקהיר נאסף אז, אחרי הפוגרומים האוקטובריים ברוסיה, קבוץ של יהודים רוסים, וליזה בעלת השאיפות באה בהכרה עם בני הנעורים שביניהם. בהיותה תחת השפעת היהודים הרוסים, התאמצה להשתחרר לגמרי מהשעבוד־למחצה שבחיי האשה הספרדית.

היא ברחה אל חברתה הטובה מרוסיה, בעלת הנפש היקרה, אנה בבנקה, ושפכה את נפשה לפניה, נפש העלמה המפרפרת ושואפת אל העולם הרחב. אנה בבנקה, העלמה האינטליגנטית, אשר הכירה בליזה נערה מחוננה בכשרונות, כשרונות ארטיסטיים, קבלה אותה לגור אתה והכניסה אותה אל העולם הקטן, העולם המפותח של בני הנעורים היהודים הרוסים בקהיר, שביניהם כבר נוסדה אז במה והוצגו הזיונות. אנה בבנקה למדה את ליזה לאט־לאט את השפה היהודית, ואחרי זמן לא רב ידעה זו לדבר דבור יהודי שוטף. היא נתקבלה לחברה לאגודה הדרמטית, והכל נוכחו מיד כי לא „חובבת" סתם היא על הבמה. האגודה הדרמטית הציגה בקהיר וגם באלכסנדריה את החזיונות היותר טובים וקשים להצגה של יעקב גורדין, וליזה קבלה את התפקידים הראשונים והיותר קשים של נשים בדרמות, ומלאה את תפקידיה באופן מצוין — להשתוממותם הגדולה של הרואים, אשר הכירו את אמנות הבמה מרוסיה וידעו להעריכה.

בשחקה על הבמה בקהיר ואלכסנדריה ראוה צעירים אינטליגנטיים אחדים, פועלים מא"י ששהו במקרה במצרים. שני החברים כהנוביץ ובירנבוים בראותם את ליזה ורון בהופיעה פעמים אחדות על קרשי הבמה, לא הרפו ממנה והפצירו בה לצאת מהאטמוספירה הבלתי טהורה לגמרי של מצרים הקוסמת־החוטאת, שהנה יכולה להיות למקור קלקול לאמנית צעירה בלתי מנוסה, והמריצו אותה לנסוע בלי התמהמה לא"י, ללמוד את השפה העברית ולהכנס

מנחם גנסין

היסוד לתיאטרון עברי הונח בא"י מכבר ע"י חוגים אינטליגנטיים ומחונני כשרון. היותר רב־פעלים ביניהם היה המשחק העברי בא"י מנחם גנסין, הנמנה כעת על חבורת המשחקים של „הבימה" במוסקבה אשר תחת ראשותו של האמן הגדול סטניסלבסקי.

מנחם גנסין הוא אחי הסופר העברי המצוין המנוח א. נ. גנסין, ובנו של הרב הענו, השתקן והלמדן־המעמיק מפוצ'פ, בפלך צ'רניגוב.

עוד בימי ילדותו התנכר מנחם גנסין בשובבותו הרבה, נהג לחקות כל איש בתנועות והעויות משונות והראה „סצינות" שלמות של חקוי תנועות ומעשי אנשים, וחבריו הכתירוהו בתואר „וַנְקָה (או וסקה) בן הרב". בהיותו עוד בחור צעיר, נסע לא"י בתור חלוץ, לעבוד שם את עבודת האדמה ולהיות לאחד המשתתפים במעשה ובפועל בבנין א"י העברית. בזמן היותו פועל החלו להגלות בנפשו הנטיות לפתח את כחותיו הארטיסטיים ולמלאות את שאיפותיו להיות למשחק על הבמה.

נזכר אני בעונג בימים ההם, ימי עבודתנו הראשונים בתור פועלים כפריים בפתח־תקוה. אחרי יום העבודה הקשה, בשמש הלוהטת והצורבת, נקבצנו במטבח הפועלים, ששמש לנו גם קלוב ובית קריאה ומקום תענוגים, ומנחם גנסין, „ונקה (או וסקה) בן הרב", יחד עם טיטלמן מקישינוב, המשחק ת מ ר י כיום, הציגו לפנינו אחרי האכל תיאטרון, בכשרון גדול. נטיתו הטבעית האקטיורית של גנסין ושאיפתו לשחק על במה עברית בא"י, על במה הגונה ולפני קהל גדול, לא נתנו לו לעבוד זמן רב בתור פועל חקלאי. ופעם בבקר בהיר, השמש עלתה בכל זהרה ואורה הרך מאחורי הרי יהודה, יום העבודה במושבה התחיל ואנו הפועלים רצנו עם סלי האכל בידינו וכלי העבודה אל השדות — ומנחם גנסין לבש את חלצת החג הלבנה שלו והלך מן המושבה רגלי ליפו, להתקבל אל בית ספר עברי בתור מורה, בשכר קטן, ובלבד שיהיה ב ע י ר ויגיע למטרתו לשחק על במה עברית.

ביפו עמל ויגע גנסין בלי לאות ימים רבים ולילות, עד שהצליח לאחד מורים ופועלים אינטליגנטיים מספר מחוננים בכשרון, ויחד אתם יסד אגדת „חובבי הבמה העברית", והוא היה איש המעשה והפעולה הראשי באגודה הזאת. הוא התמסר והתמכר בכל נפשו לאגדה, הקדיש לה כמעט את כל זמנו, בלי אגורה שכר. ואולם הוא שאף להשתלם ולהתפתח בתור ארטיסט, להיות למשחק גדול, לגמור בית ספר דרמטי אירופי, להכיר לדעת את התיאטרון האירופי. אחרי חמש שנות עבודה בעד „חובבי הבמה העברית" עזב את ארץ ישראל ונסע אל העיר ורשה, ונכנס שם אל בית ספר דרמטי גדול. אחרי־כן, כאשר גמר את בית־הספר הזה, יסד יחד עם העובד והלוחם לטובת תיאטרון עברי נ. ד. צמח, את התיאטרון העברי הנודד „הבימה". במשך שנים אחדות, בשנים האחרונות שלפני המלחמה, שחק מנחם גנסין בהצלחה במחזות עבריים בהרבה ערים ועירות ברוסיה, בביליסטוק, בלודז', בורשה, וגם בעיר הבירה האוסטרית וינה ועוד. והנה הוא כעת במוסקבה בירת הבולשביסטים ומשחק על הבמה העברית, במלוא מובנה של המלה הזאת, מיסודו של התיאטרון האמנותי של סטניסלבסקי, ושם הוא מצפה בכליון עינים שהעולם ישוב לסדריו ושערי ארץ ישראל יפתחו והוא יוכל לעבור אליה עם החבורה המצוינה שלו, להקים בה מחדש את במת „חובבי הבמה העברית" הישנה בתור תיאטרון אמנותי ולעזור על ידו לשכלול בנין כל הבית הלאומי בא"י.

מְבוֹנֵי הַבָּמָה הָעִבְרִית בא"י.

הבמה העברית, התיאטרון בשפת הנביאים, עורר את התענינותם של שתי אישיות חשובות בעולם אמנות־ההצגה.

סטניסלבסקי, ראיש ומיסד „התיאטרון האמנותי" במוסקבה, אשר הלוהם העברי בעד הבמה העברית נ. ד. צמח פנה אליו בעניני שכלול הבמה הזאת, קבל את זו תחת חסותו. הוא נגש בשמחה ליצור מהבמה העברית את אחת הדגמות האמנותיות שלו, להפיץ את תורתו המיוחדת באמנות־התיאטרון גם על הבמה הביבלית. הוא העמיד לפקידת הבמה הזאת את אחד מעוזריו הראשונים, את האמן וכטנגוב, אשר אִמן וחנך במשך ישנה את התלמידים והתלמידות חברי הבמה העברית, ובעמל רב הכינם להופיע לפני קהל יואים. אחרי הצגה לפני קהל מצמצם לכבוד מיסד התיאטרון הרוסי האמנותי וחברי „התיאטרון האמנותי" במוסקבה, נשא סטניסלבסקי נאום, שבו הביע את שמחתו על הרושם הכביר שעשתה עליו ההצגה, אף שאת שפת דבורה לא הבין. העובדה הזאת מחזקת ביחוד את רעיונו, שלתיאטרון ישנה שפה יותר מובנה וחודרת אל הלב משפת־הדבור, והיא—שפת הרגישות, רגישות החיים שהי האמן על הבמה, שפת האמנות האמתית, אשר גלו משחקי „הבמה העברית". ברוח זה כתבו על בוני הבמה העברית גם המבקרים היותר חשובים של התיאטרון הרוסי.

וגם המשחקת האנגלית, העבריה ביטה קליש, בעלת כשרונות ארטיסטיים גדולים, התעוררה לטובת הבמה העברית. האמנית הודיעה בבנקט שסודר לכבודה ע"י הקלוב היהודי שהיא התחילה ללמד בהתמכרות את השפה העברית, ואחרי כן היא תסדר חבורת משחקים ותסע בראשה לשחק על הבמה העברית בא"י. ההודעה המפתיעה הזאת של הג' קליש באה בתור מענה על דברי אחדים מאמני־ההצגה היהודים בנויורק שהביעו את תקותם שהגברת קליש עוד תחזור אליהם אל הבמה היהודית. היא הודיעה עוד, שהצלחתה על הבמה האנגלית לא הסירה את לבה מאחרי אחיה ובמת עמה. אבל היא לא תשוב עוד לשחק על הבמה היהודית, כי אם תסע לא"ץ אבותינו לשחק שם בהזיונות בשפת הנביאים. היא בטוחה שמעין הברכה וההצלחה לאמנים היהודים היא הביבליה, שפתה, רוחה. בכל תפקיד אשר מלאה על הבמה האנגלית התכונה למסור לאנגלים את הרוח והמזג העברי.

תנועה עברית־ארצישראלית ישנה בין אמני־ההצגה היהודים של הבמה היהודית והאנגלית באמריקה בכלל, והודעתה של הגברת קליש הוא האות הכי מסמן את זו.

מיסדי הבמה העברית

לה מסלה בחיים בכחותיה לבדה, בלי עזרת ותמיכת אחרים, משכה את ידה אפילו מתמיכתו של ידיד כל כך נאמן ולבבי כברנר. היא הוסיפה לעבוד, לאכול מעט, להתלבש בגדים דלים וחשכה משכרה אגורה לאגורה.

פועלים עברים מהגליל שעלו ירושלימה ברגל לחג הפסח הביאו לרבקה, בעברם דרך יפו, ידיעות מעציבות על מצבו הקשה של בית אביה ושל המשק שלו.

היא החליטה אז לבוא מיד לעזרה לבני משפחתה. היא נפרדה לעולם מחלומה היפה ללמוד בגמנסיה העברית ביפו. היא נפרדה מכל אשר היו קרובים לה ביפו וחזרה עם חבורת פועלים רגלי מיהודה לגליל, אל בית אביה.

היא נשכרה מיד לעבוד בתור שכירת יום בחות הקרן הלאומית „כנרת", בעבודת השדה היותר קשה, תחת קרני השמש הלוהטת והחום המחניק שבסביבת טבריה. ככה חיתה חיי שקט ועמל, חיי כפר, ובערבים ובימי השבת והחגים קראה הרבה ספרים מענינים וטובים. שבעה רצון היתה מחייה, בהיות לה אפשרות לעזור לאביה ואמה בטרחם ועמלם לפרנס משפחה מרובה באוכלוסין.

אבל לא עת רבה נמשכו ימי חיי הכפר השקטים האלה של הנערה. אסון פתאמי, מקרה־גורל עור בא ושם קץ להם ולחיים הצעירים האלה.

פעם בבקר בהיר אחד, בעבדה עבודתה בשדה, נדקרה רגלה באיזה ברזל חד חלוד. אבל היא לא שמה לב למקרה. עליה לגמור את יום העבודה, עד בוא השמש! אין לבטל יום עבודה בא"י! וכאשר חשבה כן עשתה. אולם הדקירה היתה מסכנה, הולידה מהר הרעלת דם. הובילוה חיש אל בית החולים המיסיונרי בטבריה.

ואחרי ימים אחדים מתה הפועלת הילדה היקרה הזאת.

עמד לעבוד כאחד הגדולים, עזר לאמו לשאת את דליי החלב הגדולים מאהלי הבדוים אשר אצל פתח תקוה, חלב שאמו מצאה בו בקשי את פרנסת ביתה.

הניך היה לפועל טוב, כאיש גדול. הוא רתם את עצמו מרצונו הטוב יחד עם אמו בעול הכבד של פרנסת משפחה עניה מרובת אוכלוסין. את כל כחותיו אמץ בעד משפחתו. את שטח האדמה הזעיר אשר לאמו ע"י ביתה—חריש, זרע ונטע בעצים ממינים שונים. גדל יונים ומיני עופות רבים, נשא את החלב אל השוק בפתח־תקוה. עשה המאה מחלב, עבד קשה בלי חשך. עבד — עד אשר גופו הרך היה לקרבן לקדחת הארצישראלית, שתקפה אותו לפעמים קרובות. הפועל הרך בשנים פסלוב לא שת לבו לזה, בשום אופן לא רצה להכנס ולשכב בבית החולים ולהתרפאות, כמו שיעצוהו רבים. איך יעזב את אחיותיו, אחיו הקטנים ואת אמו האלמנה בלי עוזר וסומך? ואילם הקדחת בקרה את הניך לעתים יותר ויותר קרובות, חדרה יותר ויותר אל דמו ולשדו. הוא נלהם בקדחת, בלע בכל יום חינין במנות גדולות, בלע ולא פסק, עד שקבל את הקדחת הצהובה, המסכנה, מחלה אשר מות בה. ורק אז נתן שיובילוהו אל בית החולים ביפו,— אבל אחר את המועד, כבר אי אפשר היה להצילו. הוא התענה ענויים קשים בבית החולים. שבועות אחדים אחרי בואו אל בית החולים, ביום אשר אני וי. ה. ברנר בקרנוהו, מצאנו אותו במצב של חצי גסיסה. הוא הכיר אותנו בקשי. גופו היה במקומות רבים שחור כגחל, כשרוף אש. עד בוקר נמשכה גסיסתו הנוראה של הנשמה הגדולה והיפה הזאת בגוף הקטן. בהגיע הליל אל קצו, בא הקין גם להיים הצניעים, היפים, הקדושים של הניך פסלוב.

*

משדמות אוקרינה השמנים באו אבות רבקה צ'יז'יק, המטופלים בהרבה ילדים, באו אל ארץ ישראל, ובשדות הגליל השוממים, הבלתי מסוקלים, על יד ים כנרת, התישב אביה בתור אכר. רבקה, בת ארבע העשרה, קטנת הקומה, קטנת קומה עוד יותר מלפי שנותיה הרכות, עם מחלפותיה הבהירות ועיניה העמוקות־הנבונות, היא הנשמה השתקנית, עזבה את אביה במושבתו אצל הכנרת, אשר קשה להתפרנס מאדמת האבנים שלה, והלכה רגלי מן הגליל ליהודה, באה אל העיר יפו, ללמוד מלאכה ידועה ולעזור באיפן זה למשפחתה. בין הילדים־הפועלים שבבית הספר למלאכת הרקמה ביפו, הכירה ברנר, מצאה גם היא מן משפחת העלובים והנדכאים.

הוא התענין בה מאד ונכון היה לעשות הרבה בשבילה, הנערה הצעירה הפועלת. משכרה הקטן בבית הספר למלאכת הרקמה עוד השתדלה להסוך, לחסוך ולצבור בכדי שתוכל לשלם בגמנסיה היפואית שכר למוד ולהתקבל בתור תלמידה, ואחרי כן, כאשר תהיה מלומדה, תוכל לעזור בלי ספק לבני משפחתה. היא אכלה מעט, רק להחיות נפשה, התלבשה בבגדים פשוטים מאד, אבל נקיים למשעי תמיד, חשבה אגורה לאגורה. י. ח. ברנר בראותו את שאיפתה העצומה ללמוד בכדי להגיע למטרתה ובידעו שמעבודתה, משכרה הבא לה בעמלה הקשה, לא תשיג לעולם את מאוייה, הציע לפניה באמצעותי לקבל ממנו חלק משכר חדשו בתור עוזר ראשי בשבועון „הפועל הצעיר", למען אשר תוכל לעזוב מיד את מלאכתה מלאכת רקמה ולהכנס לגימנסיה. אבל הילדה הפועלת הגאה, שחפצה לסול

רבקה צ׳יזיק

מִיַּלְדֵי הַיִּשּׁוּב.

הסופר העברי הקודר ורך־הנפש, הנוקב ובעל־הנשמה י. ח. ברנר, הקדיש בדמעות וחבה את ספרו המיוחד במינו „מכאן ומכאן", ספר אשר אינו נותן לישון במנוחה, הקדיש אותו לשני ילדים בא"י, גבורי חיי יום־יום, ודבריו הם כאלה:

את הכי־נלבב וטהור בקומץ העלים האלה אני מניח בדמע על קברֵי יקירי וטהורי הניך פֶּסֶלוב ורבקה צ׳יזיק.

הניך פסלוב ורבקה צ׳יזיק — מי ומי היו אלה, שכבשו ככה את לב ברנר? לא סופרים ומשוררים היו, לא שומרים, גבורים שנפלו חלל על שדות והרי יהודה או הגליל.

פסלוב היה נער יתום, עני, נער פועל במושבת העובדים עין גנים, שאצל פתח תקוה. החבר הקטן הזה במשפחה הגדולה של עלובים ונדכאים, הוא צדה את לב ברנר, בן המשפחה הזאת גם הוא, ברנר המבקש את בני המשפחה הזאת בכל מקום וגם מ־גיש בהם.

ידעתי והכרתי את הניך היפה, החביב, עבדתי אתו יחד במושב העובדים עין־גנים. והנה דברי ימי חייו הקצרים, חיים שנקטפו בדמי העלומים: הוא נולד בכפר אחד אצל הומל, למשפחה עניה, ישרה, עובדת. אמו האלמנה עם הרבה ילדים נדדה מיד אחרי הפוגרומים האוקטובריים בשנת 1905 לא"י, התישבה במושבה פתח־תקוה. כאשר מלאו להניך שתים עשרה שנה, מסרה אותו למושבה־בית־הספר היהודי־צרפתי אשר לחברת אליאנס, „מקוה ישראל", ללמוד שם כל עבודות שדה וגם את הלשון הצרפתית. הניך המכשר, החרוץ, מלא־המרץ למד בשקידה גדולה עבודות חקלאיות שונות. הוא היה התלמיד הכי טוב במקוה ישראל. אבל הלב היהודי־האנושי הגדול אשר דפק בגוף הקטן של פסלוב לא יכול להשלים עם רוח השקר היהודי־צרפתי, רוח ההתבוללות והעבדות של חברת אליאנס אשר שרר בבית הספר. ופעם אחת דרש מאת המנהל, בשם תלמידים רבים, שהוא ארגן אותם לכך, שיתחילו ללמד אתם עברית יותר מאשר צרפתית, וגם את דברי ימי ישראל — ולא רק את ההיסטוריה הצרפתית.

מנהל מקוה ישראל, יהודי צרפתי, מתבולל, מחל הפעם להניך פסלוב על דרישתו האיומה, סלח לו—בגלל הצטינותו הרבה בכל הלמודים, ונתן לו להמשיך את חנוכו בביה"ס, לא גרשו ממנו.

אבל פסלוב לא יכול עוד לשאת את רוח „מה יפית" של מקוה ישראל, ועזב בעצמו, באמצע שנת הלמודים, את מקוה ישראל. הוא שב אל אמו, אל מושב העובדים עין־גנים,

בבקרי אותו פעם במאסרו, כבר לא מצאתי את חיוכו החביב, התמידי על פניו. תוגה עמוקה היתה שרויה כצל על פניו. משכיבתו התמידית על ספסל בית הסהר או על שק תבן על הרצפה בין הקירות הלחים, החלו להופיע אצלו סמני שחפת, והמחלה הזאת הלכה הלוך והתפשט בקרבו.

בא כח ההסתדרות הציונית בא"י, הד"ר רופין, עבד הרבה בעד שחרור ניסנוב, והדבר עלה בבקשיש רב עד ש„משפט הצדק" בֻקר מהדש. זמן ידוע אחרי המישפט החדש ישחרר צבי ממאסרו. הוא יצא מבית הכלא הטורקי חולני מאד, ולא יכול עוד לעבור בשדה ואפילו לא לשמור בלילות, בלילות הגשם, הטל.

כשהתחוללה המלחמה גם בא"י, הועיל צבי תועלת מרובה לישוב היהודי שבגליל. בתור נתין טורקי ובידעו גם את השפה הטורקית עוד מקוקז ובתור איש פקח היודע תמיד את אשר לפניו, מצא חן בעיני הפקידות הצבאית הטורקית בטבריה ומנתה אותו אל הקומיסיה להגנת הגליל ולקיחת אנשים למחנה הצבא.

צבי השתמש, כמובן, במשרתו להגן על היהודים בגליל. הנקודות הישוביות החדשות, שנרכשו בעמל וביגיעה רבה ובדם, נשמרו יפה גם להבא, הודות לבינתו ומסירותו של צבי ניסנוב וידיעתו להתהלך עם הפקידים הטורקים.

צבי ניסנוב

בדברי מוסר קשים כאלה בלשון הגרוזית, פגשה אם ניסנוב את צבי כפעם בפעם בבקר בשובו מן המשמר, והוא נאלץ לשמוע אחרי ליל השמירה המיגעה, בעודו כלו עיף מאי־שנה, את דברי התוכחה המכאיבים, נאלץ לשמוע אותם מתוך הצדקת הדין על נפשו.

„כמחשים לוהטים, צורבים בבשר החי — אמר אלי פעם צבי ניסנוב — כן היו דברי אמי אלי, הם נתקעו בבשרי, ובראש מורד ועינים משפלות מכלמה וכאב עמדתי ושמעתי אותם, ואף פעם לא הטחתי מלה נגדה. מה אפשר היה לי לענות לה? לספר לה על התנאים והמצב הפוליטי, על המשמעת של הסתדרות „השומר", שבגללם צריך לפעמים להמנע ולותר על הנקמה? ההיא תתפוס את זה?"

לצבי, האיש החפשי ובעל רוח הגבורה מהרי קוקז, חרה אולי לא פחות מאשר לאמו על שאינו לוקח נקם בעד מות יחזקאל. ואולם בעיניו קדושה היתה החלטת „השומר", כי היה חיל נאמן להסתדרות הזאת.

אולם לאחר זמן נתן צבי באחד הלילות האפלים בעמק יזרעאל הרחב ספוק לשאיפות נקמתו... השודדים הערביים שבהרי הגליל יודעים לספר על זה הרבה... ולא פעם ארבו עיני חיות השדה אשר להם בשבילים העקלקלים בין הרי הגליל, אולי ימצאו את צבי ניסנוב. והנה פעם הצליח להם לפגשו. הם רדפו אחריו הערביים הרבים, הקיפוהו, אולם הודות לגבורתו הבלתי רגילה נצל מהם, הצלתו הנפלאה הזאת מידי הם היא לשיחה בפי כל בני הסביבה. אלא שלבסוף מסרו מקרה אסון בידיהם.

והמעשה כך היה:

פעם בליל אפל רכב צבי ועוד שני שומרים משומרון לגליל. בעברם על פני הכפר הצ'רקסי „כפר־קמה" החלו ערביים לרדוף אחריהם ולירות בהם. צבי וחבריו לא ענו על היריות החזקות, אבל הודות לסוסותיהם היקרות עלה להם להמלט.

היריות מצד הערביים עוררו את תשומת לב תושבי כפרי הערביים שמסביב וכל הסביבה היתה לגיהנום. יותר משלש מאות רוכבים רדפו וירו אחריהם עד שהגיעו לכפר „שרונה". מן הכפר הזה יצאו הערביים וחסמו את הדרך בפניהם. ואולם הודות לתכסיסם הנפלא עלה להם לפרוץ באקדחיהם דרך בחומת הערביים המזוינים. אלא שבבואם עד קרוב מאד למושבה העברית הקטנה בית־גן, נתקלה סוסתו של צבי ברגלה באבן וקבלה מכה חזקה. בהיותה בין כה וכה מרגזה עד לטרוף ממרוצתה השוטפת, התהפכה לרגל המהלומה ברגלה והתגלגלה יחד עם רוכבה מן ההר אל הגיא העמוק.

אז הקיפו הערביים את צבי. אולם הוא הגין על עצמו בגבורה למרות מה שנשברה זרועו בנפילתו. ככה נמשך הדבר עד אשר התעלף ממכאבי זרועו והאבנים הרבות ישזרקו בו הערביים. אז הביאו אותו הערביים מתעלף אל כפרם.

ויש לציין את „משפט היושר והצדק" של ממשלת טורקיה ובית המשפט שלה. אחרי שבקר רופא את פצעי צבי וחבש אותם, הובילו את זה לבית הסהר בטבריה והערביים עוד ערכו משפט נגדו ונגד חברו שטורמן. אחר זמן ידוע היה המשפט ושניהם נשפטו לשלש שנים ורבע מאסר בעיר המבצר עכו.

קשה, קשה עד מאד היה לצבי, רגיל החופש והעבודה, לשבת כלוא במאסר הלח שבעכו, בו בזמן שהוא כל כך דרוש היה בשביל „השומר".

ואותות אבל חיצוניים עמדה לפני מתה. דומית נצח שׂרה בין הנצבים סביב ורעד חלף בנפשם. והיא שאלה:

„הנקם יחזקאל את נקמת דמו ברוצחיו?" — אלו היו מליה היחידות.

החברים ספרו לה על כל מקרה ההתנפלות ועל הצלת בנה את הפרדות ופצעו קשה בכדור את אחד השודדים.

בעיניה התלקח ניצוץ עז, כעין גחלת לוחשת, והיא דובבה:

„ברוך השם... ברוך השם..."

צבי, אחי יחזקאל, היה על משמרתו בשדה בשעה שבא נ. מישתער כמטורף בעגלה עם גוית הנרצח אל המושבה הקטנה בית־גן. וכאשר באה אל צבי אל משמרתו הידיעה הנוראה, ידיעת רצח אחיו, בא מיד במרוצה פראית על סוסתו הטובה אל חצר המושבה, התנפל בפניו על גוף אחיו המת, החל להכות באגרופו על לבו ולגזז את שערותיו, פרפר וצעק ונהם כשור המובל לשחיטה. הוא צעק: „דם! דם! נקמה! נקם בעד דמי אחי!"

צעקותיו הגדולות בדומית הליל המזרחי, הליל הגלילי, הרעידו את החברים אשר עמדו על יד גוית המת. אחרי שצעק צבי עד שנחר גרונו, שאל את נ. למקום אשר הערביים רצחו שם את אחיו. צבי ושלשה חברים מ„השומר" דהרו באפלת הליל בדרך אל הכפר הערבי שרוגה. ואולם בבואם אל הכפר לא מצאו איש, דומית מות שׂרה בכפר, אשר אחרים מתושביו רצחו את יחזקאל. צבי וחבריו נאלצו לשוב לבית גן בלי לנקום את נקמת הנרצח.

אחרי ימים אחדים סדרו חברי השומר אספה והחליטו בה לבלי לנקום, מסבות פוליטיות וטעמים חשובים אחרים, לעת עתה את נקמת רצח יחזקאל ניסנוב. כאשר ראה צבי כי רוב חברי השומר הם בעד ההחלטה, חרק בשניו מרוב כעס וכאב ונשך את שפתיו עד זוב דם. הוא לא יכול ברגע ההוא להשיג ברוח מבינתו את ההחלטה ההיא. חברי „השומר" בפחדם שמא יעבור צבי ניסנוב על ההחלטה בלי שים לב למשמעת השורית ב„השומר", שלחו אותו לשמור אל מושבה אחרת רחוקה, עד שית־גל לאסונו וירגע קצת ואז יעבירו אותו שוב למרחביה, שברוח גבורתו וידיעתו את השפות הערבית והתורקית היה נחוץ בה מאד.

צבי ניסנוב נכנע להחלטת השומר כחיל מסור, ויחד עם אמו נדד למושבה הרחוקה אל מקום־משמרתו החדש.

מעת שנהרג יחזקאל ע"י הרוצחים הערביים, בהגינו על הפרדות, לא ישנה כמעט אֵם האחים ניסנוב בלילות. בכל יום בשובו בבקר השכם מן המשמר, מצא צבי את אמו ערה, והיא קבלה אותו באיזה מבט מיוחד, התבוננה בו ואמרה:

„הסיר את המצנפת הצ'רקסית מעל ראשך... פשוט את בגדיך אלה... את החרבך הסיר מעליך ותן לה להחליד... מכור את סוסתך... אינך שוה לרכב עליה... שלשה חדשים כבר עברו מאז רצחו ערביים, שודדים, את אחיך ובני, ובעד דמו עוד לא לקחת נקם, כאלו לא אחיך ולא בני היה... דמיו צועקים אליך מן האדמה: נקם! נקם! ואתה כאלו אינך שומע את הצעקות, אתה אוטם את אזניך, אתה שותק... את ראשך השחת, מרוב כלמה הורדת את עיניך, אתה מתביש להביט ישר בעיני, אתה מפחד, מפני רוח אחיך יחזקאל אתה מפחד..."

האם ניסנוב

ומאז היה יחזקאל תדיר טוען שלנו אסור לגור בין נכרים, אסור לנו להאמין בהם. איפה הם? — היה מתרעם על המפלגות — איפה היו כל אלה אשר קראו: „כל העמים התאחדו!" איה הסתתרו בעת ששחטו בחוצות עם שלם שלשה ימים רצופים? לא! אינני מאמין בנאומיהם היפים..."

אחר זמן לא רב נתקימה השערתו. באו לאחינו בגלות־רוסיה ימי השחיטה הנוראים של קישינוב והומל והפוגרומים האוקטובריים בכל ארץ רוסיה, שמש „האביב" הידוע זרחה והשוחט שחט.

אז החליט יחזקאל לנסוע לא"י—ונסע בלי שהות.

בשנת 1906 בא לחיפה, משם הלך רגלי עד המושבה זכרון יעקב. במושבה הזאת עמד לעבוד עבודת האדמה. בזכרון יעקב לא היה אז פועל יהודי אחד, ורק ערביים עבדו את נחלות העברים, הם התערו במושבה ולא עזבוה לא בלילה ולא כל השנה. בזכרון הכיר יחזקאל מיד, במבטו הרואה נבוחה, את חוסר היסוד של מושבות כאלו, מושבות המעובדות בידי נכרים ונרטבות בזעת נכרים ונשמרות בלילה ע"י נכרים כוזבים. בזכרון שמע בפעם הראשונה מפי הערביים את כנוי הבוז ביחס ליהודים „ולד איל מית". הוא הזדעזע עד יסוד נפשו מכעס וחרדה למשמע המלים האלה. רוחו הנרגשה ומזגו הסוער לא נתנוהו עוד לעבוד במנוחה בזכרון יעקב בסוסים ובמחרשה. הרעיון של שמירה עברית לא נתן לו דמי. והוא היה אחר זמן לא רב לאחד ממיסדי „השומר", הסתדרות שנקדשה בעיני העם הודות לדמי חבריה אשר נשפכו.

פעם נסע יחזקאל ניסנוב בשליחות השובה מן המושבה מרחביה, שנבנתה אז מקרוב בעמק יזרעאל, אל המושבה יבנאל, נסע יחד עם חברו נ. בעגלה רתומה לפרדות. בעברם בקרבת הכפר הערבי „שרונה", שעל אדמתו נמצאת כעת המושבה העברית בשם זה של החברה „אחוזה" משיקגו באמריקה, בעברם שם בין ההרים, על יד מפל המים, יצאו לקראתם מאחרי ההרים חמשה ערביים רוכבים על סוסים מהירים. הם היו לוטי פנים, למען לא יכירם איש, והם התיצבו בפני יחזקאל וחברו, חסמו בפניהם את המעבר והחלו להתאבק עם יחזקאל באמרם לקחת ממנו את הפרדות. נ. לא יכול לעזור במאומה ליחזקאל, כי אסור היה לו לעזוב מידו יגע אחד את המושכות, והוא דפק בכל מאמצי כחו בפרדות. על יחזקאל היה לעמוד לבדו בפני חמשת השודדים הערביים הפראים. ואולם כל דאגתו היתה לבהמותיו, שמא יגזלון הערביים, ואת זה לא רצה להרשות בשום אופן. הרעיון הזה לבד, היה נורא בשבילו, כי כאשר קרה שנגזלו מאחד האכרים את בהמתו, היה יחזקאל מגנה אותו: „הבהמה איננה ואתה נשארת בחיים, — הלא תבוש ותכלם!"

כאשר ראה כי אין מוצא, הוציא את אקדחו וירה פעמים אחדות בשודדים. אלה נבעתו, התבלבלו, נסוגו והחלו לברוח, אולם בברחם ירה אחד מהם ישר ביחזקאל ופגע בראשו ובקע את קדקדו. יחזקאל נפל כרגע על העגלה וברגעו האחרון אמר אל נ. חברו: „אבל את הבהמות לא נתתי לגזול!"

מחזה טרגי מרעיד נגלה לעיני הנצבים בעת שבאה אל אֵם יחזקאל הידיעה על אסונה הגדול, על מות יקירה. חרש נגשה אל העגלה, הבת העבריה הגאה מהרי קוקז, נגשה אל גוית הבן, את דמעותיה החניקה עמוק בלבה. בלי יבבות, צוחה, בלי קינות

מי היה האיש הזה ומה מוצאו? מי אמו אשת החיל המזכירה את הנשים הגבורות שבתנ"ך עת היינו עם ככל העמים, ישבנו בארצנו? איפה גדלו הבנים הגאים האלה לעם הגלות החולני?

על ילדותו של יחזקאל ניסנוב כתב חברו צבי בקר, אחד השומרים, בספר „יזכר", אשר פועלי ציון האמריקנים הוציאו לזכרון לקרבנות אשר נפלו בא"י על מזבח גאולת העם היהודי:

יחזקאל ניסנוב נולד ובלה את שנות ילדותו בעיר „טמיר חן שורה" שבחבל דגסטן בקוקז. בני היהודים האשכנזים לא רצו להתרועע אתו, עם הנער „פרא־האדם". והנה הוא אסף חבריא מבני הטטרים ויהודי ההרים והתגרה בבני האשכנזים. על פי רוב נערכו התגרות בשבת בגן הטיול. נערי האשכנזים היו בורחים מפניו, ואולם כאשר תפשם הפליא את מכותיהם. יחזקאל החל להתרועע עם עוזרי־החיטים היהודים, למד מפיהם קצת ז'רגונית. כאשר גדל יותר ואחיו צבי, שלמד בין כך את מלאכת החיטים, נסע אל עיר אחת גדולה, עזב גם הוא את עירו „טמיר חן שורה" למרות רצון הוריו, ונסע אל אחיו. בבית המלאכה שבו עבד אחרי כן יחזקאל, היו פועלים רבים מערים שונות והם ספרו על החיים הסוערים במקומות מולדתם. ספרו על העיר הגדולה בקו, ישביתותיה, הפגנותיה ומפלגותיה הריבולוציוניות השונות. יחזקאל התענין בכל אלה, אבל לא תפס את כל הענינים, מפני שלא הבין כראוי רוסית. והנה הוא החליט לנסוע לבקו ולראות בעצמו את החיים המיוחדים ההם, לדעתם ויהי מה!

בבקו היו ליחזקאל הרבה חברים וידידים. הוא נעשה לחבר במפלגת ס. ד., לא סתם חבר, מקרי, כי אם נאמן ומסור. הוא למד רוסית בשעורי הערב. מחיי היהודים ברוסיה ובעולם בכלל עוד לא ידע אז מאומה. והנה הוא החל לבקר את השעורים להסטוריה עברית ונכנס לעולם חדש, ידיעת תולדות עמו עוררה נימים חדשים בנפשו. הוא החל להקיף בשאלות רבות את אגיטטור המפלגה שלו (היה הדבר בזמן משפט דריפוס), האגיטטור של ס. ד. לא ידע, כפי הנראה, לענות על השאלות הלאומיות־יהודיות, ואז התחבר יחזקאל למפלגה החדשה „פועלי ציון", שסניפה בבקו נוסד אז מקרוב. הוא הוסיף ללמוד בהתמכרות את דברי ימי ישראל. הודות למפלגה שהיה שייך לה, מפלגת פועלי־ציון, החל להתענין מאד בחיים בא"י. באותם הימים יצא אוסישקין עם קונטרסו „הפרוגרמה שלנו", שבו הוא קורא לצעירי ישראל ללכת לעבוד שלש שנים בא"י, עבודת אדמה ושמירה. „הפרוגרמה שלנו" של אוסישקין עשה על יחזקאל רושם אדיר, והוא היה מובן ללכת מיד לעבוד שלש שנים בא"י וא"י היתה לענין העקרי בחייו.

באותם הימים פרץ בבקו הפוגרום הידוע נגד הארמנים. יחזקאל גר אז בבית אחד הארמנים ובעיניו ראה את השערוריה הנוראה.

כאשר חלף הפוגרום ובעיר שבה המנוחה, התהלך צבי בקר, — כפי שהוא מספר — עם יחזקאל בחוצות בקו והתבוננו אל החרבן ואל מאות ההרוגים. יחזקאל היה שקוע מאד במחשבות, ובשאול צבי בקר אותו להגיגיו ומחשבותיו, ענה:

„במה בטוחים אנו היהודים, כי לא יקרה גם אתנו כמקרה זה? ומי יודע אם יהיו בינינו אנשים אשר ידעו להגן על נפשם כארמנים?..."

יחזקאל ניסנוב

הָאַחִים גִיסַנוֹב וְאִמָּם.

נָפַלְתָּ, בֶּן חַיִל, לְפִי חֶרֶב נָפַלְתָּ
רֹכֵב עַל סוּסֶךָ
וְנֶשֶׁק בְּיָדֶךָ...
לַמָּוֶת פִּלַּלְתָּ
גַּם מַתָּ בְּאַרְצֶךָ:
דָּמְךָ נָדַבְתָּ
לָאָרֶץ אָהַבְתָּ...
כָּל קֹדֶשׁ הוּא לָנוּ קִבְרֶךָ,
כָּל גּוּשׁ בּוֹ, כָּל רֶגֶב נְחוֹנְנֵהוּ;
לָעַד לֹא יָסוּף זִכְרֶךָ,
בֵּין יֶתֶר קְדוֹשִׁים נַכִּירֵהוּ...
יָרֵחַ! אַתָּה הֵן רָאִיתָ — הָעִידָה!
לְדוֹר בָּא הַגִּידָה!

. . . .

א"ד.

(על מצבתו של יחזקאל גִיסַנוֹב).

מבין המהגרים־החלוצים מהרי קוקז, היהודים גבוהי הקומה, הגאים, יפי התואר, בלבוש הצ׳רקסים, וכובעי הקוקזים שלהם, עם השֶלח החגור למתניהם, מן המהגרים — החלוצים האלה הכרתי מקרוב את המשפחה הגֵאה גיסנוב. את האם העבריה, המהודרה בלבושה הקוקזי השחור ואת שלשת בניה: צבי, יחזקאל ויהודה. הראשון — חבר נאמן בהסתדרות „השומר", אחד האנשים הכי מצוינים ברוח גבורתם בין יהודי א"י. השני, יחזקאל, היה אחד מן המיסדים הראשונים של ההסתדרות ההיא. השלישי גם הוא היה שומר במעשה ובפועל.

לא פעם אחת נזדמן לי להפגש ולבלות עם יחזקאל ניסנוב במושבה זאת ואחרת. האיש נמוך הקומה ודל הגוף, בעל השערות השחורות כפחם, בעל המבט הנוצץ החודר כליות ולב, עם מזגו הלוהט, עם משטמתו לכל התורות של האקסטרנים ובחורי־הישיבה התיאורטיקים שלנו, ונטיתו לכל פעולה של ממש — צדה את לבי בסגלות נפשו ואני אהבתיו כאה.

לביתם. אביו הרגזן והכעסן לא רצה לסלוח לו בשום אופן את חטאו ולא רצה לראות את פניו. עוד מעשיות שונות התהלכו במושבה על האיש המרוחק, אבל עד כמה נאמנו לא ידע איש לנכון, כי הוא לא דבר עם איש, הכל שטו מהמשומד וגם הוא התרחק מכלם, ולא ידע איש מה מעשהו ובמה יכלכל את נפשו. ואולם בכל לילה בעת שכל אנשי המושבה ישנו את שנתם, שפך הוא את שיחו בנגינות ההרמוניקה עד לאחר חצות.

קראתי במקום אחד שלפי הספרים אשר יקרא איש יש להכיר את טיבו. זמן ידוע הייתי ספרן בבית העקד של הפועלים במושבה, ובן האכר הנדח לקח אצלי ספרים לקריאה. והנה את הרומן הגדול, המפורסם של קנוט המסון „מיסטריה" לקח לקריאה שלש פעמים. את כל ספרי צ'חוב קרא פעמים אחדות. מן השיחות הקצרות אשר קשרתי אתו על הספרות והחיים הבנתי איזו שדים מרקדין בנפש האיש הזה. על פי אופן דבורו ודבריו עצמם ידעתי כי האיש הזה כבר עמד מעבר לחיים. כפור מות נשב מדבריו ומכל דרכי חייו. ולצערי הגדול לא רמני חושי.

לאחר זמן שכרתי חדר לא רחוק מביתו הקטן, נגינותיו בחצות הלילה לא נתנו לי לפעמים לישון כל הלילה. ופעם, בליל חרף אפל, בסוף החדש, כשאנשים כבר לא נראו בחוצות, כי היה מאוחר עד מאד, ואני כתבתי מכתב בחדרי לאבותי ברוסיה; אולם נגונו לא נתן לי לכתב במנוחה. הפסקתי מרגע לרגע והאזנתי. בלילו האחרון היה נגונו עוד יותר מעציב מבכל פעם, והוא לוה את נגינתו גם בזמרה נוגה. לא יכלתי להמשיך את כתיבת מכתבי, ישבתי והקשבתי רב קשב לנגינתו ושירו המרעידים לב.

ואולם פתאם נשתתק. האור בחדרו כבה. „הוא שכב בלי ספק לישון"—חשבתי בלבי. ואולם מיד שמעתי יריה רובה. התפרצתי תיכף מחדרי החוצה, והדרתי אליו החדרה, הדלקתי מהר את המנורה, וכבר מצאתיו על הארץ במצב גסיסה. הרובה היה מונח לצדו. כל הלילה שהיתי בחדרו. למחר ירד גשם שוטף ולא יצאו לעבודה. ובכל זאת לא בא איש מן המושבה — אפילו אבותיו — ללויתו. עבדללה הערבי שעבד אצל אביו בא בעגלה וסוסים ולקח את המת. אחרי העגלה, אחרי הלויה, הלכתי רק אני וכלבו. בבואנו אל בית הקברות מצאנו את השער סגור. מעבר לגדר מצאנו בור—קבר שהפרו ערבים. קברנו אותו בו—מעבר לגדר בית הקברות. אחר שנפרדנו מהקבר נשאר כלבו הנאמן „סְטִיוּפה" עומד על העפר התחוח, הקבר החדש—לא יכול להפרד!

— —

בשובי מן הלויה, בחתכי את דרכי בין הכרמים והשדות עד המושבה, הרהרתי בחיים הרעננים שנכרתו זה עתה ובגורל האדם הזה, משומד בעל תשובה, שנדון להקבר „קבורת חמור" מאחורי הגדר.

אִ י שׁ נִ דָּ ח.

לויתי אותו אל מקום מנוחתו הנצחית, את הבן הנדח ממושבה ידועה בארץ ישראל ששערי בית הקברות שלה היו סגורים בפניו. אני והערבי עבדללה קברנו אותו מעבר לגדר.

מי היה בן נדח זה?

היה הדבר פעם לפנות ערב. אנחנו, חבורת פועלים, חזרנו אל המושבה מעבודת היום. בדרך יפו — מושבות יהודה פגשנו בצעיר אחד אשר נשא אתו צרור, איזו הרמוניקה. מאחריו רץ כלב. בראותו אותנו אמר לעצור בלכתו, התכון לשאל דבר מה, אבל לא אמר דבר. תלבשתו ומראהו עוררו אצלי תשומת לב מיוחדה. רוסי למחצה ויהודי למחצה, עינים יהודיות עמוקות, פנים יהודים עדינים, אבל במעיל רוסי טפוסי והרמוניקה רוסית בידו וכלב צידים מאחריו. אחרי הפגישה הזאת לא ראיתי אותו זמן רב. אבל בכל מוצאי שבת בעת שאנו פועל, המושבה קבלנו עבודה לשבוע הבא וטילנו בזחיחות הדעת יחד עם כל המטילים במקום שנגנה תזמרת המושבה, הגיעו לאזנינו מן הבית הקטן האחרון במושבה נגינות הרמוניקה, נגינות רוסיות ואוקריניות עצובות, מלאות געגועים עזים. איזו מלודיות נוגות! ולא פעם עמדנו שעות אצל הבית הקטן, עד מאוחר בלילה, והקשבנו רב קשב. המנגן היה אותו צעיר שפגשתי אז בדרך עם ההרמוניקה וכלב הצידים. מי הצעיר הזה ומה פשר נגינותיו המרעידות, נודע לי משמועות שונות שהתהלכו במושבה.

בהיותו בן שמנה עשרה התאהב בבת סנדלר שבמושבה. לבני משפחתו, ביחוד לאביו הכעסן, העקשן ובעל־הגאוה היה השדוך הזה לא לפי „היחוס". הוא רדף את בנו עד שזה לא יכל עוד נשוא וברח מהמושבה. הוא נסע לקונסטנטינופול, חדר אל העולם הטורקי, התחתן עם אשה טורקית וחי אתה שנים רבות בתור משלמי. שמעתי אדותיו ספור המעשה גם באופן אחר: הוא ברח מבית אביו, בא לרוסיה וחזר אל הכפר הרוסי שמשם באו אתו אבותיו בהיותו עוד נער קטן, המיר שם את דתו ונשא אשה נוצרית והיה גוי ככל הגויים בכפר. כאשר פרץ בחדש אוקטובר הידוע פוגרום ביהודים בכפרו, התחרט על התנצרותו, אמר לשוב להיות יהודי, אבל כומר הכפר לא הרשה לו.

תחת רושם הידיעות הרבות שבאו אליו על תחית ארץ ישראל ובלי יכלה נשא עוד את געגועיו לארץ מגורי אבותיו, עזב פתאם את כל אשר היה לו ברוסיה ושב אל אבותיו בארץ ישראל.

איזה משתי המסרות האלה האמתית, אינני יודע לנכון, אבל זה ידוע לי, שאבותיו ואחיו לא קבלו בזרועות פתוחות את המומר בעל התשובה. הם לא נתנו לו אפילו לבוא

ההתנפלות על המושבה מרחביה הוכיחה בעין עד כמה אין הישוב העברי בא״י עם רכושו וקנינו יכול לסמוך על הגנת הממשלה ופקידיה הפראים והכוזבים שבארץ. ההתנפלות גם הוכיחה למנהלי הישוב וגם לחלק מהבעלים הפרטיים שבמושבות, עד כמה אין מושבה יכולה להיות בטוחה במצבה אם אין לה מגינים עזי נפש כא N וחבריו מ,השומר״.

ההתנפלות הזאת וההגנה מצד קומץ קטן של פועלים ושומרים הרימה מאד את כבוד היהודים בעיני הערבים והם מרבים לספר על גבורי מרחביה, ומעשיות מפלאות שונות נפוצות ביניהם על פני כל עמק יזרעאל על ה,יהוד׳ מארץ המוסקוב הגבורים ועל מנהיגם N. בטוי הבוז ,ולד איל מית׳ חדל להשמע בעמק יזרעאל.

למחרת ההתנפלות אסרו הז׳נדרמים הטורקים את מנהלי העבודה במרחביה, את N הובילו אסור בכבלים לנצרת וכלאוהו בבית הסהר שם. החל המשפט הארוך בין ערבי הכפר סלים ובין יהודי המושבה מרחביה, משפט שנמשך חדשים רבים, כמעט שנה. N וחבריו ישבו כל הזמן בבית הסהר בנצרת. אחדים מהאסירים סבלו ממאסרם, מאי יכלתם לעבוד ולהמשיך את פעולותיהם בישוב, אבל טבעו של N עמד לו לבלי לאבד את עז רוחו גם בבית הסהר. הוא היה שמח ועליז, מלא חיים ועשה מעשי ההעמלויות שונות בכדי לבלות את הזמן על נקלה עד גמר המשפט. בפוליטיקה הערבית המחכמה שלו פעל אפילו על הז׳נדרים השומרים לבל יתנהגו קשה עם חבריו. הוא למד אותם גם תנועות התעמלות שונות.

המשפט של מרחביה עלה למוסדות הציונים בא״י בסכומי כסף עצומים. בעתונות הציונית וגם בחוגים הגבוהים של הציוניים ביפו וירושלים התאוננו הרבה על ההוצאות הרבות שגורם ,משפט של השומר״. ציונים אחדים גם האשימו את N בתור אשם וחייב במשפט.

כמה סבל N מהדברים האלה! הוא דבר בכאב לב על אי הבנת אחדים מראשי הציוניים את עניני כבוד הישוב ועל אי הגיעם להכרה שאת כבוד הלאום אין לשקל בממון. נזכר אני בענין זה במחזה אחד בבית הסהר בנצרת. מנהל העבודה במרחביה שלחני לנצרת לראות את שלום האסורים ולהוביל להם אוכל ומעט מזון רוחני, ספרים ועתונים. N מצא בגליון אחד מאמר אשר דן בקרירות על המשפט של ,השומר״ ו,מרחביה״. הוא זרק את העתון ממנו והלאה ארצה ובעיניו המבריקות התלקחה אש עזה והוא קרא: הוי חברים! מתי יולד לאחד השומרים בן אשר יהיה רועה בגליל וכאותו רועה גלילי קדום מהעיר הזאת יגרש בקרדום בידו את התגרנים הציונים שלנו שהתפשטו ברוחה בשלחנות הרוכלים שלהם בכל בתי מקדשינו!״ עוד שעה ארוכה לא יכול לשוב למנוחתו בגלל הטון המעליב שבמאמר העתון.

מבית הכלא בנצרת העבירו את N וחבריו לכלא שבמבצר עכו אשר על חוף הים. ואחרי שנגמר משפט הערביים המתנפלים והיהודים המגינים הודות לבקשיש הרב לטובת האחרונים, שחררו לבסוף את N וחבריו ממאסרם.

המאורע במרחביה הוא המציין ביותר את תכונתו של השומר ,N״.

שניה ושלישית כפי המנהג הערבי: „מן הדאַ". וכשעל שאלותיו ענה לו שוב רק הד העמק, נגע בסוסתו הנבונה והמסורה באזנה השמאלית (אות ידוע בעדה בשעת סכנה) וקרא בקול חזק: פנו לי דרך בחשכת הלילה כל איש מכם הרוצה בחיים! וכרוח סועה עבר עם סוסתו בין חבורת השודדים. ברכבו ירה פעמים אחדות. בהיותו מטיב לירות קלע אל המקום שמשם נשמע קול סלים. גם הערביים ענו ביריות. N ירה בלי הפוגה ולאור אש היריות ראה בנפול סלים, השודד הראשון בעמק יזרעאל ומסדר ההתנפלות, פצוע מעל סוסתו א־צה.

כנדהם בא N אל המושבה מלֻוה מאחוריו ע"י כדורים ערביים. עוד רחוק היה הבוקר. כל חחברים כבר עמדו על רגליהם בהיות שהגיע לאזניהם קול היריות בשדה, עמדו מזוינים ומוכנים לשעת ההתנפלות. N הודיע במלים קצרות מה שהתרחש בשדה וגמר:

„חברים, עמדו מוכנים. עוד מעט ויעלה עלינו כל הכפר. הפלתי את סלים מסוסתו בכדור. אם כבר מת אז יבואו עם גופו אל מושבתנו, יניחו אותו על גבול אדמתנו ויערכו נגדנו התנפלות חזקה. עד הבקר עוד כל כך רחוק... אנו במספר כה קטן... לעזרה מאיזה מקום שהוא אין לנו לצפות בלילה הזה... חברים, התכוננו ככל אשר תוכלו להתיצב בגבורה נגד המתנפלים, אם לא — אבדנו"...

ומיד החל לסדר ולנהל את ההגנה. ברוח גבורתו הנהיג משמעת חזקה, והמשמעת שררה בתוקף. לכל הצעירים ואפילו לצעירות ולקודחים אשר שכבו בחום ולפועלים הספרדים היראים מטבעם, נתן נשק וכמפקד אמתי סדרם חיש מהר בהפירות המוכנות. גם בריקדות הוקמו בשעה קצרה.

הערביים באו במחנה גדול. חברי מרחביה עצרום ביריותיהם עד בקר מחוץ למושבה. היריות הפילו על הערביים פחד נורא, כי על פי חוזק היריות האמינו כי המון יהודים חדש בא למושבה.

קמץ אנשי מרחביה תחת פקודתו האמיצה של N עמדו כל הלילה והגינו על המושבה בגבורה גדולה נגד המחנה הגדול של ערביי כפרים אחדים שבאו עם נשיהם ובניהם ויחנו על המושבה מכל עבריה, התרוצצו והפצו לחדר פנימה. היריות הבלתי פוסקות הדפום אחור ועצרום עד הבקר.

זו היתה מטרתו התכסיסית של N, לעצרם עד הבקר מעבר השני של המושבה. והיא עלתה לו באופן מצוין.

כשהאיר היום והערביים המתנפלים ראו את מספרם הקטן של מגיני המושבה, השתערו ביתר עוז והתפרצו אליה ולעיני פקידי הממשלה והז'נדרמים מהעיר נצרת (רוכב מהמושבה התפר־ץ בלילה דרך שלשלת המצור ובא לנצרת להודיע לממשלה על ההתנפלות), התפשטו הערביים, נשיהם וילדיהם על השדות כילק והחלו לקצור את התבואה, לטען אותה על גמלים וחמורים ולהובילה אל כפריהם, ואת התבואה שלא יכלו לקחת אתם רמסו בבהמותיהם והשחיתו אותה והחריבו את כל אשר יכלו. כאשר גמרו את מעשיהם בשדות התפרצו אל חצר המושבה והחלו להחריב ולשדד. את השומרים והפועלים, המגינים, סגרו הז'נדרמים על פי פקודת הפקיד הגבוה, ולא נתנום לצאת, והם נאלצו להביט בעיניהם בעשות הערביים פוגרום במושבה ולא היה לאל ידם להושיע. והערביים המשיכו את עבודת ההרס וההרבן ופקידי הממשלה הביטו וראו את הכל בשויון נפש.

N לא נפחד מאיומי סלים ולהפך, הם עוררו בו צחוק וענה מיד לסלים במימרא ערבית מליצית ידועה:

— בליל חשך אין להכיר את מספר המתנפלים, אפשר לשער רק את מספר הכדורים אשר יירו מכלי־הזיין...

דברי N על מספר הכדורים אשר יירו הרגיזו את סלים והעליבוהו. הוא שנה את נושא השיחה ועבר לדברים יותר נעימים. אחרי כן נפרד בידידות, בידידות רבה מבשעת הפגישה, ונסעו כל אחד הצדדים לעברו, סלים וחבריו לעבר כפרם ו N לעבר המושבה.

עד הבקר רכב N סביב גבול המושבה, הגה בפגישה המוזרה עם סלים, בשיחותיו, והוא הרגיש בחוש שההתנפלות על המושבה קרובה מאד.

כאשר החל להאיר היום, הצפרים בירכו בצפצופם וזמירתם את הבקר החדש, וN בא אל חצר החוה בשיר־שומרים על שפתיו. הפועלים כבר היו לבושים. עוד היה לפני זריחת השמש, אבל העובדים רתמו את הבהמות לעגלות, למחרשות ונסעו אל השדה. N לא הגיד לאיש על פגישת־הלילה שלו עם סלים. הוא רק העיר להם:

— חברים, היו מוכנים. באחד הלילות הכי קרובים תהיה ההתנפלות בלי כל ספק.

אחרי הפגישה המוזרה על גבול אדמת המושבה עם סלים השודד, עבד N בלי לאות לקדם את פני ההתנפלות כראוי, בכדי שלא תהיה למרחביה כמאורע פתאמי. ואולם ההתנפלות לא באה בכל זאת בימים הקרובים. N לא היה מסופק רגע שבוא תבוא. ימי הקיץ החמים, הארוכים, נמשכו בעמק יזרעאל. במושבה החדשה היו כל החברים והחברות שקועים בעבודת־השדה. נראה היה כאלו החברים במרחביה רצו לכפר בחריצותם ומסירותם על חטאת אבותיהם ואבות אבותיהם, האוכלים זה אלפי שנה לחם שלא הם זרעו וקצרו.

ההתנפלות הצפויה, סוף־סוף בוא באה והתפרצה כרעם פתאם. הגיע ליל האפלה ההוא, שהערביים מרבים כל־כך לספר אדותו, להפיץ אגדות על הגבורה שהוכיחו בו היהודים מארץ מוסקוב במושבתם מרחביה בשעת ההתנפלות עליהם.

הלילה היה ליל חשך גמור, ליל סוף החדש. N ועוד שני שומרים רוכבים עברו בין הגבולים בקרבת הכפר הערבי. כבר היה מאוחר בלילה. הם נסעו יחד ואחרי־כן נפרדו איש לעברו. N נשאר לבדו על גבול הכפר, סלים והשנים האחרים נסעו לנטור את גבולי המושבה האחרים.

דממה שררה סביב־סביב. כשN נכנס במעבר הצר בין הגבעות, שמשם קשה לצאת בגדור מי שהוא את הדרך, שמע פתאם את אותו השאון אשר הגיע לאזניו בליל פגישתו הקודמת עם סלים, אבל היום היה השאון קצת יותר חזק. הוא הבין מיד שהלילה בא עם סלים מספר יותר גדול של רוכבים. השאון ושעטת פרסות הסוסים התקרב. הם נסעו לקראתו לגדור בפניו את המוצא, ואולם N לא נבוך, הוציא מיד את ה„מוזר" ובקול חזק, אמיץ ומצלצל קרא:

— מי פה?!

על שאלתו ענה לו רק הד חזק מהעמק... N נפתע קצת משתיקה זו אבל לא נפחד. הוא השיג מיד והרגיש, שפה, על המקום הזה, יוכרע הלילה בנשק ביד וע"י דם כל הענין: הוא או סלים. אבל לחשוב הרבה בדבר לא היה לו פנאי. באחזו את המוזר מוכן לירִיה, שאל פעם

מליצות החנופה אשר בדבור הערבי. הוא יודע מאין כמוהו את המנהגים הערביים ונמוסיהם, חבילות שלמות ממעשיותיהם המפלאות ששמע מפי ערביים רבים בני שבטים שונים.

N יחד עם החבריא ישבו וספרו עד מאוחר בלילה, מעשיות על סוסות טובות, נערות יפות וכו׳. סלים ספר נפלאות על סוסתו המצוינה שהחליף זה לא כבר אצל שיך אחד מעבר לירדן בעד אחותו היפה חלימה ועוד הוסיף עשרים לירות זהב.

מאוחר בלילה, כשקמו כלם ועלו על סוסיהם, פנה סלים בעמדו מוקף בחבריא שלו באמצע השדה אל N בדברים כאלה:

„למה באתם אתם ה„יהוד" מארץ־המוסקוב אל העמק שלנו?"

N ענה לו בגאוה והכרת ערך עצמו:

— באנו הנה לעבוד את האדמה, להתישב ולחיות פה.

— המעט אדמה לכם שם ביהודה, כי באתם גם אל העמק לקחת מאתנו את אדמתנו?

N ענה בקרירות:

העמק די גדול הוא ודי מקום בו ואדמה גם בשבילכם, גם בשבילנו.

סלים כבר בא לידי רוגז, בקולו כבר נשמעה תרעמת והוא אמר:

— בכל העמק, בכל הסביבה מהללים הערביים אתכם, מרבים לדבר אודותיכם, חושבים את כלכם לגבורים, מהללים אותך, את סוסתך, חושבים אותך לג׳דה כביר.

N שידע למדי את ערך דברי החנופה של הערביים, לא מצאו דברי סלים חן בעיניו והוא ענה בקצת רגזה:

— לשם מה אתה מגיד לי את כל זה? מה כונתך בדברים אלה? ומה אתה רוצה?

סלים הנרגז והכועס אמר בקול עז:

— רוצה אני... אני פה בעמק הגבור... בכל העמק... ולאחר לא אתן להראות פה גבורה... להיות ג׳דה גם הוא... או אני... או אתה... התבין מה אני רוצה?

N חזר עוד פעם על דבריו הקודמים:

— העמק די גדול ורחב בעד שנינו.

— לא!—צעק סלים בכעס—לא! מזמן שאתם ה„יהוד" באתם אל העמק עם מחרשותיכם המשונות ומכונותיכם החדשות, עם נערותיכם העובדות יחד אתכם את עבודתכם, עם סוסיכם וסוסותיכם ופרדותיכם היקרות — מאז כל העמק, כל העמק הרחב והגדול צר נעשה בשבילי, אינני מוצא לי בו מקום מעלבון. התבין? אין מקום בעד שנינו בעמק... או אני... או אתה...

N שהבין היטב את כונת דברי סלים, שמע אותם בכל זאת בקרירות וענה לו שוב:

— אינני מבין אותך עם כל דבריך. מה אתה רוצה ממני?

— אני רוצה שאתם ה„יהוד" תעזבו את העמק ותלכו אל מקום אשר באתם משם... לכו לכם חזרה לארץ מוסקוב...

מענה N היה קצר וגאה:

— לא באנו אל העמק למען צאת ועזוב אותו, חרות בזכרונך, סלים, את המלים האלה.

סלים רגז תחתיו מדברי N והטון החריף שלהם, ושודד הלילה צעק בכעס בלתי מעושה:

— אם אתם היהודים לא תעזבו בעצמכם את העמק, נגרש אתכם בליל אפל אחד... רבים אנו במספר מכם...

שכבנו לישון כל הלילה, עד בקר בלינו את הזמן ביין וזמירות, השמענו את שירי הגאולה שלנו עד למרחוק בעמק יזרעאל.

אחרי המקרה הזה נעשה אויר הסביבה עוד יותר רווי שנאה לנו. לא פעם שלחו ערביי הכפר סלים וערביי כפרים אחרים את רועיהם עם העדרים לרעות בתוך תבואת היהודים ולקלקל אותה. N ויתר השומרים הגינו בכל פעם כיאות על השדות בפני השודדים הרועים וגרשו אותם. לעתים קרובות פרצו תגרות ונפצעים היו משני הצדדים, ואולם יד N היתה תמיד, הודות לרוח גבורתו הבלתי רגילה, על העליונה. מיום ליום, בכל לילה צפינו להתנפלות על מרחביה, שידענו כי לא תמנע מבוא. שפטנו לנכון שהאית הראשון ינתן מהכפר הקרוב סלים, המכיל בתוכו את „בן החיל" הראשון בכל עמק יזרעאל. על גבול הכפר הזה חזק N את השמירה בלילה בחברים היותר טובים של השומר, ואת יתר השומרים והפועלים למד להשתמש כראוי בנשק ולהגן באומץ על מרחביה ועל כבוד היהודים והישוב העברי.

זמן קצר אחרי נסיון גנבת סוסתו של N ע"י סלים ועוזרו הכיר N, אחרי שהיה בקי בערמומיותיהם ומעשי נכליהם של הערביים, הכיר על פי סימנים ידיעים כי בלילה הקרוב תהיה ההתנפלות והוא בעצמו נסע על סוסתו לשמור על גבול הכפר סלים.

היה ליל חושך. השומרים עמדו כלם על משמרתם. השמירה היתה מעולה על הגבול. ואולם הלילה עבר בשלום, וכן גם הלילה הבא. בלילה השלישי כשN היה רחוק מן המושבה, לבדו על המישמר, שמע פתאם בחשכה, לא רחוק ממנו, איזה שאון. גם סוסתו הנאמנה חדדה את אזניה.

N כבר שמע ברור כי אנשים אחדים רוכבים על סוסים לעומתו. הוא הבין שזה סלים עם חבר שודדים שלו. הוא לא נבוך, לא נפחד, לא שכח את האחריות אשר עליו, אף ששער כי יעלה הענין במותו של מי שהוא. חיש מהר הוציא את ה„מוזר" האקדה מנרתיקו ובהחזיקו אותו בידו נסע על סוסתו בחשכת הלילה ישר לעומת הרוכבים הערביים. ברגע הגיעו קרוב מאד עדיהם קרא בקולו המצלצל:

— מי פה!

והוא שמע מיד מענה מהרוכבים הרבים:

— סחבי! (ידידים).

N עמד, החזיר את „המוזר" לנרתיקו, אף שברור היה לו איזה „ידידים" הם הבאים לקראתו. ואולם זהו המנהג הערבי, אם עונה מי שהוא „סחב", צריך לקבלו כידיד.

כאשר עמד לפניהם פנים אל פנים בחשכת הלילה ידע אל נכון, על פי הקולות, מי ומי הם ה„ידידים" האלה. הוא הכיר מיד את השודד הראשון בעמק יזרעאל, את סלים ואת יתר החבריא, עשרה במספר, שודדים וגנבים ידועים בעמק. כאשר עצרו שני הצדדים בסוסים ועמדו, ברכו הערביים את N בידידות רבה והוא ענה להם בידידות כזו, כאלו היו באמת ידידים נאמנים.

אחרי ברכות-הידידות האלו ישבו כלם על הארץ, נתנו לסוסיהם להתהלך חפשים ולרעות והחלו לשוחח שיחת ידידות על ענינים שונים. N הוא אחד המעטים, אולי היחידי בהשומר, היודע על בוריה את השפה הערבית עם כל הממרות וההלצות המיוחדות, עם כל

מרחביה בהוסדה

יגרשו מעמק יזרעאל. עלינו יהיה לנדוד אל מעבר לירדן אל הציה. לכן אני מיעץ לכם להחל במלחמה נגד ה„יהוד" מארץ מוסקוב כל זמן שעוד אינם עצומים במספרם, כי אז אבודים נהיה.

כזאת דבר השיך הזקן מהכפר „סלים", והערבי השודד הראשי בעמק יזרעאל ששמו היה סַלים ובן אותו הכפר, ישב ושמע אף הוא ועיניו התלקחו באיש נקמה ושניו הלבנות כחלב חרקו דא לדא. הוא קנא ביחוד בישומר N אמיץ הרוח, שהיתה לו סוסה יקרה, אשר הערביים דברו בה הרבה ובבעליה ובדבריהם הפילו צל על גבורתו ותהלתו הוא, השודד היותר גדול בעמק יזרעאל.

השמועות על ה„יהוד" מארץ־מוסקוב התפשטו בכל הכפרים, התיחסו בהם בחשד גדול אל היהודים האלה. השומרים של עמק יזרעאל, הפקידים הטורקים מהעיר הנוצרית „נצרת", שאליה שייכת מרחביה בענינים ממשלתיים, הפקידים האלה עשו את כל אשר בידם להפריע בעד הקמת מושבה עברית בעמק יזרעאל. משוסים ע"י הסתדרויות מיסיונריות נוצריות שונות, שלא רצו במושבה עברית בקרבת העיר הנוצרית הקדושה „נצרת", ומגורים ע"י הפקידים הטורקים—החלו ערביי הכפר סלים לחרוש רעה על יהודי מרחביה, להתכונן להתנפלות על המושבה. ההתנפלות העתידה החלה להיות מרגשה באויר העמק, והמתישבים העברים צפו להתנפלות, צפו לה מיום ליום, מלילה ללילה והתכוננו לקדם את פניה כיאות. N חזק את השמירה על כל הגבולים ע"י החברים היותר טובים של „השומר". את כל פועלי מרחביה חנך ביריות וזין אותם בנשק טוב. מצב־הרוחות בעמק יזרעאל נעשה בלתי־שקט. בצפיה כזו להתנפלות עברה עת הגונה. בכל לילה כששכבו האנשים במרחביה לישון שמו את הנשק למראשותם, רובם לא התפשטו לילות רבים, למען יהיו מוכנים כרגע לקדם את פני המתנפלים. ההתנפלות התמהמהה, ואולם הסימן הראשון כי קרובה היא—ניתן.

N רכב פעם לפנות ערב עם שקיעת השמש על סוסתו הטובה אל תחנת הרכבת „אפולה". את הסוסה קשר אל עמוד לא רחוק מבית הנתיבות והוא נכנס לשוחח על איזה ענין עם מנהל התחנה. השודד סלים, שקנאתו בN על תהלתו בעמק יזרעאל לא נתנה לו מנוח, שלח את אחד ממרעיו, ערבי צעיר, שודד כמוהו, להתחקות על דרך N ברכבו על סוסתו. והשודד השליח התיר את סוסת N, ישב עליה וברח באפלת הלילה, ליל סוף החדש, אל מרחבי העמק.

אחרי חצי שעה בא N במרוצה ברגל למרחביה, מלא כעס וחמה ואמר בקצרה כי סלים גנב את סוסתו. הוא ישב חיש על סוסה אחרת והשתער לרדוף בחשכה אחרי השודד ולתפסו. שומרים ופועלים אחרים רכבו גם הם על סוסים והתפזרו בעמק למצוא את גונב הסוסה. כאשר עברו שלש, ארבע שעות והרוכבים עוד לא חזרו, החלו הנשארים במרחביה לדאג להם אם אינם תועים בדרך, הסתדרו להגנה בפני התנפלות, הדליקו לפידים גדולים ויצאו אל השדה להראות לתועים סימנים לחזר למושבה.

ברוכב הראשון אשר צהלת זמרתו ושעטת פרסות סוסו הגיעו אלינו הכרנו את השומר N, וכשהשמיעה הסוסה את צהלתה בקרבתנו, הכרנו בה מיד את הסוסה הגנובה. הוא בא רכוב על סוסתו, כמנצח השב משדה המלחמה, על הסוסה השניה ישב עוזרו של סלים, אסור בידיו ורגליו אל הסוסה. אנו ידענו יש N הוא רוכב מצוין ומגלה־עקבות גם בחשכת הלילה, אבל לא פללנו בכל זאת שיביא את סוסתו חזרה עוד בלילה הזה. לא

על התפקיד הגדול והחשוב ש N מלא ב„השומר", בשמירתו של זה במושבות החדשות שנוסדו בגליל, יש לכתב הרבה, אבל הדברים נכנסים בגבולות תולדות הסתדרות השומר בכלל. במאמרנו נספר רק על התפקיד היפה של N בהוסד המושבה העברית הראשונה בעמק יזרעאל—מרחביה, שהודות לשאר רוחו של N עלה כבוד היהודים הרבה בכל הסביבה הערבית ההיא.

באיזו אופנים חדר N עם חבורת שומרים ופועלים אל העמק הרחב והיפה והפורי, סגלת החן בארצנו? באיזו תנאים קראו למושבה הראשונה בו בשם מרחביה?

עמק יזרעאל הרחב, המוקף מכל עבריו הרי כרמל, גלבע וגלעד, היה שנים רבות ריק מבניו יורשיו האמתים. והנה כאשר הופיעה בבקר בהיר אחד השמש מאחרי הרי הגלעד וקוי זהרה וזהבה התפשטו בכל הבקעה, נכנסו עשרים וחמשה צעירים וצעירות עברים, חזקים ורעננים כלם, בצעדים בטוחים אל עמק יזרעאל — התושבים העברים הראשונים בו אחרי מאות, מאות שנים. הם הביאו אתם מחרשות, מכונות קצירה וכל כלי עבודה אשר היו נחוצים לעבוד האדמה. ולפני שנגשו החלוצים לעבודת השדה, עלו על התל היותר גבוה שעליו החליטו לבנות את המושבה, התבוננו ממנו סביבותם על פני כל העמק הגדול והרחב שהשתרע לפניהם מזרחה, מערבה, צפונה ודרומה והרגישו רגש של מרחב אין קץ, חופש אין גבול. ולמושבה החדשה ניתן השם — מרחביה! אחרי כן ירדו מהתל, רתמו את הסוסים וחרשו את גבולי האדמה סביב.

את המעשה הגדול, הקדוש, הקשה והאחראי מאד לבוא ראשונים אל עמק יזרעאל לכונן את המושבה העברית הראשונה בו ולנהל את המשא־ומתן והיחסים עם הישוב הערבי, הכפרים הרבים שמסביב, קבלה עליה הסתדרות השומר. וזו מסרה את כל המפעל האחראי ומלא החתחתים הזה תחת רשות בן האכר ממטולה, לצעיר בעל רוח הגבורה N. והוא מלא את שליחותו באומץ, לכבוד ללאום העברי.

הערביים, התושבים מלידה של הכפר הערבי „אפולה", מרחביה העברית, אשר האפנדי העשיר סורסוק בעל אדמת הכפר מכרו ליהודים, הערביים האלה עוד לא עזבו כלם את הכפר, אשר נולדו וחיו בו, הם ואבותיהם ושבו נמצא בית־הקברות שלהם עם מתיהם, המתים שהמושלמים כל־כך קשורים אל קברותיהם. ע"י המשא־והמתן הנוח, הטקטי של N עם הערביים, החלו אלה לעזוב משפחות־משפחות את הכפר וללכת לבקש להם איזה מקום אחר בארץ. סוף־סוף עזבו הערביים האחרונים את הכפר.

על פני כל עמק יזרעאל, רחוק אצל הרי הגלבע, ואפילו מעבר לירדן מזרחה ועל חופי הכנרת החלו להתהלך שמועות בין הערביים על ה„יהוד" החדשים מארץ־מוסקוב שבאו לעמק יזרעאל ובמחרשות חדשות, משונות, החלו לחרוש הם בעצמם את האדמה ונערות עובדות אצלם יחד עם הגברים... ופעם בליל ירח בהיר אחד קרא אליו, — כפי שנודע לאנשי מרחביה מפי שכנים ערביים — השיך הזקן מהכפר דקרוב „סלים" את ערביי כפרי הסביבה ופנה אליהם בדברים אלה: בנים! כפי שנוכחתי על־פי כל השמיעות על ה„יהוד" ממוסקוב האלה אין הם „ולד איל מית" כלל, כי־אם „ג'דה" הם כלם, והם יבואו אלינו במספר רב, מפני שמגרשים אותם מארץ מוסקוב. הם יבואו ויציפו את כל עמק יזרעאל במחרשותיהם ובמכונותיהם המשונות, עם נערותיהם העובדות יחד עם הגברים את עבודותיהם ואותנו גרש

שוֹמֵר*).

האיש אמיץ הלב, המפרסם במעשי עוז נפשו בכל הארץ, גם בין היהודים וגם בין הערביים ושאדותו אספר בעמודים האלה, השומר־ N, חבר „השומר", הוא מן הראשונים בבני העם העברי שבארץ האבות נשתחררו מן הדכדוך הגלותי ולנפשם ישנו אותו החופש עד כדי לעשות מעשי אומץ רוח מתוך קלות ואי פקפוק. N הוא אולי היחידי במשפחת השומרים אשר לא צער הגלות וחרון „שפוך חמתך" המריצו למעשי גבורה בארץ האבות, כי אם רוח גבורתו הטבעית.

N נולד בא"י, במושבה בעלת מצב מיוחד ובין קולוניסטים אמיצי־לב. רחוקה, בודדה היא המושבה מטולה בגליל העליון, המושבה העברית היחידה בעמק עיון, בין השבטים הערביים הכי פראים והזקים, בדואים ודרוזים, והיא קרובה גם לשֶׁב ההר חרמון, המושבה העברית האחרונה על גבול ארץ ישראל — סוריה.

בתולדות הישוב העברי החדש בא"י תתפוס המושבה הזאת פרק מיוחד ומענין בגבורה ואומץ הלב הבלתי רגילים שהראו אכריה העברים במלחמתם הקשה והממשכת עם השבט הדרוזי החזק אשר על אדמתו נבנתה המושבה. הברון אדמונד רוטשילד, האב המסור של הישוב הא"י, רצה לבנות מושבה למופת, למופת לשאר המושבות, והוא צוה לפקידות שלו בארץ לקנות את אדמת מטולה ולבחר מכל מושבה ביהודה ושמרון את בני המושבה והפועלים הכי חזקים ואמיצים ולהושיבם במטולה.

אבי N היה אחד הנבחרים ע"י הברון בתור אכר במטולה. את ילדותו ועלומיו בלה N במטולה לא בשקט ושלוה כי אם בתוך מלחמה תמידית. בלכתו אחרי המחרשה בעמק עיון הנפלא היה כמו במצב מלחמה. במצב זה ששרר בין המושבה ובין שבט הדרוזים התקשה הנער ויהי לאיש אשר רוח גבורה טבעית מפעמת אותו. תולדות הוסד המושבה מטולה והתפתחותה הן פרק חשוב בשאלת היחסים בין היהודים והערביים ואטמוספירה זו הכשירה את N בתור שומר־מנהל לעתיד.

כאשר נוסדה ההסתדרות הלאומית הריבולוציונית „השומר" במטרה הקדושה לשמור על כבוד הישוב העברי שנוצר ביגיעה רבה, לשמור על כבודו כנגד הישוב הערבי, עזב N את המחרשה במטולה ונספח אל השומר, שבשורותיו מצאה רוח גבורתו והכרתו את טבע התושבים הערביים כר נרחב לפעולה.

*) מסבות ידועות איננו מזכירים את האיש נושא המאמר בשמו. ונציין אותו בציון N.

אחד מבינינו חיך בעיניו ושפתיו. אחרי השמעת החשבון של זיץ השתרר עצב עוד יותר גדול בינינו, וכל אחד הרגיש את עצמו יותר בודד בשדה. ביום החמישי, ב־12 דצמבר, יבושל מרק בלי בשר!...

זמן מה אחרי המחזה הזה בשדה אשר בפתח תקוה, עזבתי את פ״ת, ועליתי הגלילה. הייתי שם פועל במושבה אחת שאצל הירדן. את זיץ לא ראיתי עוד.

אחרי זמן רב, כאשר הייתי שוב ביהודה ושמרתי ברחבות, בכרמים, ספר לי מכר ישן, אחד הפועלים שעבדו אז בשדה בפתח תקוה, ספר לי על קצו של זיץ, על מותו במושבה רחבות, כדברים האלה:

בלכתי פעם בבקר השכם מן המושבה אל הכרמים, אל העבודה, בעברי על פני חורשת זיתים, נדמה לי שהנני רואה אדם מאחרי אחד העצים. בלי ספק גנב, אמרתי בלבי, והכינותי את אקדחי. נגשתי עד העץ, והנה... פחד מות נפל עלי! כי ראיתי על העץ תלוי את חברנו זיץ! עם החיוך של „מרק בלי בשר״—על שפתיו הקרות והמתות.

קרא הרבה את שופנהויער, ומבין סופרי הספרות העברית החדשה אהב את מיכה יוסף ברדיצבסקי וי. ח. ברנר, בגלל חפשם וחשפם תמיד את אמת חיינו.

ופעם שמעתי את זיץ מדבר. הוא דבר בזמן העבודה, בשדה, דבר דברים קטועים, שהקפיאו את דמנו, אבנו את לבבותינו. את הסצינה שבה נאמרו הדברים ואת הדברים עצמם לא אשכח כל ימי.

היה אז זמן קצר אחרי ימי הפוגרומים האוקטובריים של שנת 1905 ברוסיה. קומץ פועלים עברים קטן היינו על שדות יהודה, במושבה פתח־תקוה. בלבבות טלאים געגועי נעורים וכחות מתרוצצים חפרנו באדמה השוממה, מלאת הקוצים, שאדם לא עבדה זה אלף שנים.

הידיעות הראשונות על הפוגרומים ברוסיה פעלו עלינו כרעמים. עינינו כאלו חשכו, אור העולם כמו כבה בעדנו. כמשותקי אברים עמדנו בשדה העבודה, בראשים מורדים מכאב וחרפה, נסינו לעבוד, אבל אי אפשר היה לנו. הידים לא נשמעו להניע את המעדרים.

ימים הסתובבנו במושבה, כצללים, מדוכאים בעומק נפשנו מאסון עמנו, הסתובבנו בין האכרים הנרדמים תרדמה מזרחית־טורקית, דאב וכאב לבנו. דאב וכאב לבנו על אשר איננו בין שורות ההגנה על כבוד העם. הרגשנו הרגשה זמנית שהשתתפותנו בהגנה שם יותר חשובה מעבודתנו בתור חלוצים בא"י. איש מאתנו לא יכול לצאת לעבוד במשך ימים מספר. כמיותרים נדדנו בחוצות המושבה. לא מצאנו מנוח לנפשנו, נמנענו כמעט להפגש איש עם רעהו. לא יכולנו להשלים עם החרפה.

באחד הימים, בעבדנו בשדה, היינו נוגים עד מאד. כעשרה פועלים עבדנו במקום אחד. עבדנו בלי הרף ושתקנו. חפצנו לשכח את עצמנו ואת הכל מתוך עבודה מרובה. השמש להטה בלי רחם כמו באיזה יום קיץ. דממה היתה בשדה. במשך זמן ידוע אחרי הפוגרומים לא שר איש מאתנו בשעת עבודה.

דממה שררה. נשמעו רק הכאות המעדרים על האדמה הקשה. השתיקה הארוכה רבצה סוף, סוף כאבן כבדה על הלבבות. כל אחד רצה שהשתיקה תפסק, אבל איש לא מצא את לבו להפריעה הראשון.

פתאם ענה ואמר השתקן הנצחי, חברנו זיץ:

— הידעתם, חברים?... חשבתי והגיתי כל הזמן... ו... והתדעו — מה שיקרה אחרי שלשה שבועות, ביום ה׳, ביום השנים עשר לחדש דצמבר?

— מה? — שאלו חברים אחדים בבת אחת, בתמיהה, כנעורים משנה ארוכה, עמוקה.

— אחר שלשה שבועות — ענה ואמר זיץ — ביום ה׳, שהוא על פי מקרה יום שנים עשר לירח דצמבר (בחנתי ועשיתי חשבון בדיוק) יבשלו לנו במטבח הפועלים שלנו מ־ק לבד, בלי בשר, ואחרי ארבעה שבועות, בתשעה עשר בו בחדש, יבשלו מ־ק עם בשר. כן הוא על פי התקנות המעובדות במטבח שלנו... תקנות שעבדנו בעצמנו... הרשות לכל מי שרוצה לבדוק ולבחן את הענין, אבל נכון הדבר! עמדתי כל הזמן פה בשדה ועשיתי חשבון! מלבד זה—אני מטמטיקן. יש בידי לפתור את החשבון היותר גדול ומסובך. בעיני ראש־הישיבה שלנו נחשבתי לתלמיד היותר מצוין...״

זַיְץ.

הוא התהלך בינינו זמן רב, שבועות, ירחים, שנים. איש לא הרגיש בו, איש לא ידע אפילו את שמו הפרטי. לי ידוע היה רק שמוצאו ממשפחה מיוחסת מאד, מרבנים ודינים, וגם אביו, אם אינני שוגה, רב היה. תמיד שתק, הוא נמנע מדבר. רק לפעמים השמיע הערה בחברה או באספה, הערה קצרה של תלמיד חכם, מלאה תכן, חריפה, שנתנה לשומעים ענין לענות בו שעה ארוכה, העסיקה את מחותיהם. ואחרי ההערה שב ונשתתק. נכר היה שקשה לו מאד לדבר. לבדו התהלך תמיד ברחובות המושבה. אפילו בעבודה בשדה בקש לו מקום שיהיה שם לבדו.

„מרה שחורה" שרתה תמיד על פניו. במשך הזמן אשר הכרתיו לא ראיתי אותו צוחק אף פעם, לא ראיתי חיוך על פניו. על כל אספות הפועלים שהיו במושבה פגישתיו, הוא לא נעדר אף באחת מהן, כל החברים לקחו חלק בפועל באספה, דברו, התלהבו, אבל זַיְץ ישב בפנה מתחלה עד הסוף ושתק, הביט משם באיזה אופן מוזר בעינים פתיחות לרוחה על כל ועל הכל!

גם על נשפים אשר סדרו חברים לשמוח ולהתעלז, בא תמיד, ושוב אותו ענין: ישב בפנה מרוחקה והחריש בעקשנות, כאבל בין המחותנים. החבריה שרה, רקדה, נגנה, התעלזה מאד, לבסוף רקדה „הורה" ארצישראלית—וזיץ יושב ושותק. וכשמשכו אותו בהזקה אל עגול הרוקדים, התחנן ובקש שיעזבוהו, עד שכלם רפו ידיהם ולא קמה בהם רוח בפני פניו המעוררים רחמים ועיניו הנוגות. ושוב הסתתר במקומו, החריש והתבונן בתשומת לב אל החברה הרוקדת ושמחה.

האיש היה חידה לי. חפצתי מאד לדעת את טיבו, לדעת דבר מה אדותיו, מה מעיק על לבו, אבל הדבר לא עלה לי אף פעם. מעט, מעט מאד עלה לי להודע אודותיו. פעמים רבות נסיתי לבוא אתו בשיחה אינטימית ולהודע מה מהנעשה בנפשו — אבל נכשלתי, פשוט, בכל פעם בנסיוני. נודע לי ממנו רק, שהוא כבר שנים אחדות בא"י, ששלש שנים נדד בכל הארץ וראה אותה בכל שוממותה, הריסותה. שוחחנו לפעמים אגב גם על ספרות, על ספר הספרים שלנו, התנ"ך, שלא נפרד ממנו ברגעי המנוחה מעבודה. הוא קרא לעתים קרובות את איוב וקהלת וכמעט ידע אותם בעל פה. מבין הפילוסופים האירופיים הגדולים

את העבודה היותר קשה קבל על עצמו ועשה מרדכי קצפ. עליו ניטל לנקות את הגבעה העזובה זה אלף שנים, לנקותה מהשרשים הקשים וסבך הקוצים והאבנים. הוא עבד בלי ליאות, שעות רבות ביום, בחריצות ומסירות.

ככה עבדה הקבוצה בכנרת וזמן ידוע היתה שבעת רצון. המקום מקום בצות וקדחו במקצת, אבל לא יותר מדי, והעיקר: לא כלם בבת אחת. העבודה התקדמה. בכל יום בלעו חינין לפני האכל, וזה מנע את הקדחת מחזור לעתים קרובות. ירחים אחרי ירחים עברו, החיים עברו בחותנו בנחת. עד שקרה אסון לחברנו מרדכי קצפ, אסון בלתי צפוי.

המנהל ברמן הביא מדמשק סוסים ופרדות פראים, שמעולם לא משכו בעול. קשה להרגיל את הסוסים הפראים האלה ללכת בניר, למשוך את המחרשה או העגלה, מה שלא ראו במקום מולדתם, החרמון, אפילו בעיניהם, ואולם הרגילו אותם איך שהוא לרתמתם. את הסוס הכי פראי קבל על עצמו לחנך בעול העבודה הצעיר הכי חזק בינינו — מרדכי קצפ, הוא נגש כל היום בסוס הפראי ודחק אותו למשוך עגלות אבנים מן הגבעה אל שפת הירדן עד שזיעה שטפה ממנו וקצף לבן נראה על עורו, וכבר הביא אותו לידי כך שילך במנוחה רתום לעגלה. באחד הימים בא הסוס נסער מעבודתו, וכשקצפ החל להתירו מרתמתו, בעט בו בעיטה עצומה בבטן. מרדכי התחזק, לא ספר לאיש דבר על המאורע, הלך למחרת שוב לעבודה, קוה כי הכל יעבור בשלום. ואולם אחרי ימים אחדים החל גופו להתנפח ולצבות, הוא ספר לנו את כל הענין, וחבורה מחברינו נשאתו במטת־חולים לצפת, לבית החולים, במרחק עשרים מיל, כי בעגלה כבר אסור היה להובילו.

עוד שעות אחדות לפני מותו לא נתבלבלו חושיו. הוא לא חשב על המות, ושאל בלי הרף על העבודה בחוה ועל כל ענין קטן. ואולם קרוב לפני מותו הגיע בידיו, התחנן ובכה... ופתאם חגר את כל כחותיו, התיצב במטה, בפוזה של משחק על הבמה, ובנשאו את ידו למעלה, קרא פעמים אחדות: „אלהים! אני מרדכי בן צבי קצפ הלוי אומר לך כי עול גדול אתה עושה בהעבירך אותי מן העולם בעודי בעצם עלומי, הלא עוד לא נקיתי את השטח מהאבנים ולא הובלתים אל הירדן. אלהי! אני מרדכי בן צבי הלוי קצפ אומר לך בפעם השניה שעון גדול אתה עושה בהעבירך אותי מן העולם בעודי צעיר לימים...“

הוא רצה להגיד דבר מה בפעם השלישית, אבל כבר לא יכול, הוא רק נופף בידו— ונפל תחתיו על המטה. שעה עוד התאבק עם מר המות וביסורים קשים גוע ומת — נקטף מסבה תפלה כל כך החלוץ הצעיר, הבריא והחולם — בעצם חלומותיו והתמכרותו לרעיונו.

וראש לקבוצה לא״י. זוכרני את יום ראותי אותו בפעם הראשונה במושבה פתח־תקוה, ביום הראשון לבואו.

מבין כל הקבוצה נפל מבטי כפעם בפעם על הבחור חזק־הגוף, רחב־הכתפים, בריא־האולם, שבפניו ובכל תנועות גופו שכן לשד שדות בסביבה השמנים והטובים – מרדכי קצב. כח ובריאות בצבצו מלחייו ועצמה הביעו כל עברי גופו הקצר והאיתן, ומענין הוא שהדבר הראשון ששאלני אדותם היה על כשרון העבודה של החלוצים היהודים, כשרון לעבודה הקשה שאינם רגילים בה, ועל מצב בריאותם.

זמן הגון לא ראיתי את מרדכי קצב. אנכי עזבתי מיד אחרי בוא קצב לארץ את פתח־תקוה ועליתי לעבוד הגלילה. ואולם את הפועלים אשר באו מפתח־תקוה לגליל שאלתי על קצב, שפשטותו וצניעותו משכו את לבי. פועלים מסרו לי פעם ידיעה משמחת שהיא העגלון היהודי הכי טוב בפתח תקוה. וזה לא דבר קטן היה אז. רוב הפועלים העברים התעסקו בעבודה אצל תפוחי זהב ויתר עבודות ידים שבחקלאות. בסוסים עבדו רק ערביים. מאיזו סבה בלתי ברורה, אולי שלא בכונה ולא מתוך הכרה, נמנעו היהודים מעבוד בסוסים.

לאחר זמן נפגשתי פעמים אחדות עם מרדכי קצב. שמרתי בכרם על הגבול הכי רחוק במושבה פתח־תקוה, קרוב למושבה הגרמנית „ווילהלמה". קצב עוד עבד עבודה הקלאית בסוסים. בכל לילה הוביל בעגלה אבטיחים אל השוק בלוד, עבר על פני הכרם ששמרתי בו, הביא לי כפעם בפעם אבטיחים טובים אחדים וחלף זה בצרתי לו סל־יד ענבים מקוררים מטל־לילה הטעימים לחיך ביותר. יש והוא ישב זמן מה אתי בכרם וספר לי אז על חיי האכרים, שאנו כל כך רחוקים מהם, ויש אשר גמר את ספורי מעשיותיו בהערה כזו: „לא האכרים, הקפיטליסטים הפיטיים בפתח־תקוה הם האכרים של עתידנו, בוני וויוצרי מולדתנו הקדושה – החדשה. לא, אכרים אחרים נחוצים לנו בא״י. עלינו לברוא את האכר העברי הזה". ובדברו ככה החל להביע את דמיונותיו וחלומותיו אשר הגה להיות לאכר. „עוד חדש ובגליל תוסד חות הקרן הלאומית הראשונה כנרת. אני אעלה שמה, אישתלם בעבודה החקלאית ואחרי כן אתאכר באיזה מושב בגליל ואביא אלי את משפחתי מרוסיה".

החוה הלאומית הראשונה בגליל אמנם נוסדה אחרי זמן מה, ומרדכי קצב קיים ועשה את אשר חשב, עלה עם הקבוצה הראשונה רגלי מיהודה לגליל לגשם את רעיוננו היפה. תחת הנהלת האגרונום ברמן נגשה הקבוצה לעבודה האטית לחריישת כל השדות וזריעתם, ואת החוה בנו על הגבעה החשופה מכל עץ ושיח, הגבעה „דליקה". שלש שעות לפני עלות השמש קמו כל העובדים, רתמו את הבהמות, השקו אותם, שתו בעצמם ואכלו ארוחת הבקר, ושעתים לפני הזריחה כבר עמדנו וחרשנו. עבדנו עד חשכה, לפעמים שלש שעות אחרי השקיעה. בכל יום נָקו שטחי שדה מן הקוצים והאבנים ונחרשו חרישה טובה. אחרי העבודה הקשה התרחצנו במים השקטים של הכנרת, אכלנו לשבע את הדגים של הים הזה ועיפים מהעבודה ישנו שנת־ישרים, שינה עזה ומתוקה. הקבוצה היתה מחולקה לשתי פלגות: פלגה אחת חרשה והכינה את הקרקע מעבר הירדן מערבה והשניה את הקרקע שמעבר לירדן השני, את קרקע „דגניה".

מרדכי קצפ

מָרְדְּכַי קַצָּפ.

ברחשי קדש זכר אזכר את הגבור הענו, החבר המסור מרדכי קצפ, אחד חברי הקבוצה הראשונה בחוה של הקרן הלאומית „כנרת". כמו חי הוא נצב לפני, חייו הצנועים, היפים. את רגע בוא אלינו בשורת מותו הפתאמי לא אשכח כל ימי.

כעשרים פועלים ישבנו אז פעם לפנות ערב בחוה כנרת שנוסדה זה מקרוב. השמש כבר הסתתרה מאחורי הרי גלעד. כל העובדים כבר חזרו מן העבודה, גם אלה שעבדו באותו יום מעבר לירדן מזרחה על אדמת דגניה כיום. ישבנו וחכינו בקצר רוח לידיעה מהשליח אשר שלחנו לבית החולים הצפתי להודע אדות שלום מרדכי קצפ. הלילה הגלילי היפה ירד בבת אחת על החוה, זאת אומרת על הברק — הקסרקטין האחד שלנו. השתרר החשך, אבל אף אחד מאתנו לא רצה להדליק אור וישבנו זמן הגון באפלה, כל אחד בפנתו וחכינו לשליח מצפת. פתאם נפתחה הדלת ונכנס פקיד החוה, האגרונום ברמן, וסבר פניו כמו תמיד גאה כשל איזה „עריץ" ובקולו הנמרץ־המצוה הודיע לנו, כמו שהודיע כל דבר קטן אחר, שזה עתה קבל טלגרמה מצפת על מות מרדכי קצפ שגם נקבר בעיר ההיא.

הידיעה הדהימה כרעם את כלנו.

מי זה היה מרדכי קצפ, אשר שמועת מותו, מות הקרבן הראשון בכנרת, הרעישה אותנו כל כך? לא ידוע לי דבר אדות ילדותו ועלומיו ברוסיה. ידוע לי רק שנולד וגדל באיזו עיר קטנה בבסרביה. הוא קבל בילדותו חנוך עברי ב„חדר" וספג אל לבו את האהבה והגעגועים לא"י. מימי נעוריו הרכים ראה בדמיונו את הבילויים הראשונים שעוררוהו ומשכוהו לעשות כמוהם.

כשקול הקורא הראשון מא"י מאת החלוצים הראשונים, שהיו מאורגנים בהסתדרות הפועלים „הפועל הצעיר", הגיע אל מרדכי קצפ, עשה זה עליו רושם חזק. בקול הקורא היה כתוב בין יתר הדברים:

חברים! מא"י אנו קוראים לכם, בואו אלינו! קוראים אנו לכם לחדל מהעבודה הסיזיפית של הגלות, לחדל לאבד את כחותיכם על לא דבר, לחדל להתוכח על עבודה מעשית בא"י, כי אם לבוא אל הארץ ולעבוד את העבודה המעשית הזאת. עזבו את הגלות ובואו מיד לא"י!

הדבר היה בשנת 1906. אחרי שמרדכי קצפ קרא את השורות, לא יכול עוד לנוח. עם עוד חברים אחדים יסד אגדת עולים לא"י בכנוי „בילויים חדשים", ונסע מיד בתור ראשון

בשויצריה, עזב האיש הצעיר את אשתו וילדו ונסע בעקבות אהובתו לשויצריה והדריכה שם מנוחה באהבתו. כשבאה רחל לא"י, עזב גם האיש הצעיר את שויצריה ונסע ארצה ישראל למען היות עם רחל בארץ אחת. רחל ידעה את הדבר. היא כבדה את האיש הצעיר, אבל אהוב לא אהבה אותו. האיש סבל הרבה בגללה. מה איפא יכלה לעשות? איך לגאל את האיש הטיב מענוייו בגללה? איך לגאל את עצמה היא מיסורי חייה? מוצא אחד מצאה רחל: משברי הים. שם התכוננה להטביע את יאושה האפל, לכבות את להב אהבת הצעיר. זממה—והוציאה את זממה. פעם בליל ירח בהיר, עת מעטה לפני אחרון יומה, יצאה לבושה ומקשטה שחורים מחדרה והתנפלה אל גלי הים הגועש.

אבל הלילה היה כה יפה, הירח הזהיר בזהר כה יפה על הגלים, המשברים קראו בקול כל כך כביר את הלב לחיים ולמלחמה בעד החיים! בהרף עין אחד התהרטה רחל על הפצה להמלט מהחיים, ונסה חיש מהר מן הגלים, רטובה כלה בבגדיה וחזרה אל הדירה. היא התקררה מאד ושכבה במטה ימים אחדים. למכיריה וידידיה, שבאו לבקרה, ספרה בדותא על מה שקרה אתה: היא טילה יחידה על חוף הים מאוחר בערב, ערביים התגרו בה, רדפו אחריה, שתו עליה מכל עברים ונשארה לה רק דרך אחת להמלט—אל הים. ואולם אני ידעתי כי בדותא היא.

אבל לא עברו ימים רבים, והכזב הנעים היה לאמת איומה. זמן מה אחרי הנסיון הראשון, אשר לא עלה לה, עשתה נסיון בפעם השניה. והפעם הוציאה את זממה לפיעל. עברה את הבחינה. הצליחה להתגבר על כח החיים ולהעלם בתוך סוד המית, במשברים, אשר נשאוה למרחקים, עד שלא בא גופה גם לקבר ישראל.

ים יפו בסערו

לעבוד באחת המושבות — והכל עוד כל כך זר לי פה, בלתי משג. איזו ריקניות! איזו קרירות! לבי מיצר לעתים עד שהוא כמעט מתפלץ מכאב וכמהון מוציץ. באים רגעים אשר פחד תוקפני פן אשתגע. אני בא"י, יקירה, במולדתנו הקדומה, אבל אין אני מרגישה את זה. לעתים קרובות אני שוכחת בכלל כי בא"י אני. בכלל, יקירה, איני יודעת אם עוד יש בעולם בשבילנו ארץ ישראל איזו שהיא, אשר בה נוכל אנו בני הנעורים היהודים להרפא ממחלתנו. לי אבדה האמונה אפילו באיזו ארץ ישראל קטנטנה, לכן כל כך מר לי, רע עד מות... מעת לעת אני מתודעת לאחדים מהפועלים החלוצים הצעירים, אלה הם אנשים שיש על מה לשוחח אתם, אנשים המבינים באופן מצוין את תעודתם הקשה, המלאה מכשולים, אנשים אשר יש להם אמונה חזקה להרפא בעצמם ע"י העבודה ולרפאות חלק מהעם. הה! כמה מקנאה אני באנשים האלה בגלל אמונתם, כמה מתאוה גם לבי להאמין כי עוד יש לנו מה שהוא, כי עוד לא אבדנו הכל. הלא כה קשה לחיות בלי איזו תקוה!

אבל למרות הפסימיות שלה, היתה רחל מייזל בכל זאת אשה גאה, עזה, לא פעם הוכיחה את אומץ לבה במצבים שונים, בהתנגשות עם ערביים. היא היתה אחת הנשים העבריות המעטות שהרהיבו להתהלך ביפו יחידות על חוף הים אפילו מאוחר בערב, דבר שהנהו כרוך בסכנה מצד הערביים. ואוי היה לערבי שהעיז לנגוע בה. לא ערבי אחד קבל ממנה סטירת לחי מצלצלת, משמיעה הד, עד שכבר הזהיר אחרים ממרעיו לבל ינסו לנגוע בנערות עבריות הבאות מארץ „מוסקוב".

נזכר אני בנידון זה במקרה אחד שהייתי לו עד ראיה. באותו רחוב אשר אל מול הים, שבו גרתי אני ורחל מייזל ועוד צעירות אחדות בבית אחד, היו גם בתי־זונות אחדים מיושבים ערביות, צרפתיות ובנות עמים שונים שלא נעדרו ביניהן גם עבריות. ערביים צעירים שמו עין בביתנו, בהודע להם כי גרות בו צעירות אחדות. פעם, מאוחר מאד בלילה, עת ישנתי בחדרי שנה עמוקה לאחר יום עבודת החולות הקשה, העירוני פתאם דפיקות חזקות בחוץ אצל דלת המבוא. הוצאתי מיד את האקדח־הברונינג מתחת כרי, מלאתי אותו כדורים, חגרתיו ונגשתי אל הדלת, מצאתי צעירים ערביים צועקים צעקות פראיות, הומים ורוצים להתפרץ. עניתי להם, כי לא מצאו את האדריסה הנכונה וכי ישובו חיש כלעומת שבאו אם הם רוצים להפטר באברים שלמים. הנערות התעוררו בינתים לקולות הפראים של הערביים והרימו קול יללה מרוב פחד. אבל אחרת היתה התנהגותה של רחל. היא יצאה אלי במנוחה עם צחוקה התמידי, לבושה כולה, ואקדח טעון בידה, ובקשה ממני לפתוח את הדלת ולתת לערביים להכנס. הערבים שמעו את הרעש, הסתובבו רגעים אחדים והלכו להם.

ואולם היאוש האפל התערה יותר ויותר בלב רחל. א"י לא נתנה לה כלום להשקיט את צמאון נפשה, צמאונה לחיים חדשים, עבריים. במשפחת החלוצים הקטנה בא"י, בחוגים האינטליגנטיים שבעיר יפו, אשר רחל באה בדברים אתם, קרו עובדות שעוד הגבירו את מצב נפשה המיואש. היו ביפו מקרים של אבוד לדעת וטרוף־דעת. על רחל הנרגשה פעלו כל המקרים האלה פעולה כזו, שגם היא החלה להתהלך במחשבה לאבד את עצמה לדעת. בלבה המלא יאוש אפל עוד נוסף ענין אהבה, שעל פי התנאים לא יכל לבלי להגמר באופן טרגי.

צעיר אינטליגנטי ציוני נלהב, מעיר מולדתה של רחל, התאהב עוד בגרודנו בנערה הציונית היפה. אהבתו לא נתנה לו מנוח יומם ולילה, וכשעזבה רחל את גרודנו ונסעה ללמוד

חדרה הבודד על חוף הים ולא עזבה עוד את העיר הזאת עד יומה האחרון. בזמן ישיבתה האחרונה בעיר היה מפח נפשה עוד יותר גדול והיא היתה עוד יותר רצוצה. עבדתי אז ביפו על חולות תל־אביב ובמקרה באתי לגור באותו בית שגרה רחל, ואת כזבון־התקוות בחייה בא"י ראיתי בתור עד־ראיה. בבואה מהמושבה חלף צחוקה הנעים שרחף תמיד על שפתיה. מדבריה והערותיה הקצרות הבנתי שלא מצאה שם סימן לעקבות חיי הבניה העבריים שראתה בדמיונה. ולמה איפא תשב שם בין הקולוניסטים שבעי־הרצון והאדישים?

פעם בליל ירח יפה ישבתי אני ורחל על חולות חוף יפו, לא רחוק מבית מגורנו, ישבנו ושתקנו. הקשבנו שעה ארוכה לשאון גלי־הים, לא הפצנו להפריע את דממת ליל המזרח המלא סוד. רחל לא יכלה נשוא עוד כפי הנראה את השתיקה הממושכה, ובנעימה משנה עמוקה אמרה פתאם: „איני יודעת מה את. מאז ששבתי מהמושבה מתגעגעת אני כל כך עד שלבי כמעט מתפקע. איני יודעת לָמה אני מתגעגעת, למי. יכול להיות שלוּ שררו פה יותר חיים, לא הייתי מתגעגעת כל־כך. הלא הארץ הזאת כל־כך שוקטת ודוממת, כבית קברות. במושבה עבדתי אני עבריה אחת בין כל־כך הרבה ערביות וערביים פראים ועָרוּמים למחצה, אשר לא ידעתי אפילו לדבר אתם. השמש להטה בלי רחם, גם העבודה היתה לא קלה בשביל מי שלא הרגל לה. על ידינו, על אותו שדה חריש ערבי צעיר, יפה. הוא הלך לו אחרי המחרשה וזמר זמר מלנכולי שכל עצב המזרח נבע ממני. הוא התחנן באיזו תחנת־נשמה לפני אֵלֶה! אני לא הבנתי אל מה הוא מתחנן, אלא שכל־כך נעצבתי עד אשר קשה היה לי להיות עוד בשדה. ואחרי ימים אחדים עזבתי את המושבה".

מאז השתרר העצב בלבה הלוך והשתרר ולא פעם מצאתיה בכך. בימים אשר הים רעש מאד ומשבריו נעשו כמו להרוס עולם, עמדה על־יד חלונה שנשקף על פני הים ושעה ארוכה לא יכלה להסיר את עיניה מהמחזה מושך הלב. באיזו געגועים עזים התבוננה! ואחרי שתיקה ממשכה היתה אומרת: „מה יפה היא הים בסערו!" ופעם בראותי אותה בכך ובשמעי את דבריה אלה הנובעים מן הלב, הגיתי בלבי: „בנפש הנערה מתחולל סער לא קטן מאשר על פני הים".

רחל מייזל היתה אחת מאותן הנערות המעטות בא"י היודעות את הספרות העברית ידיעה שלמה, הספרות החדשה וגם הישנה. הרבה שירים ופואמות של ר' יהודה הלוי, ביאליק וטשרניחובסקי היו שגורים על פיה. ידיעתה הרבה בתנ"ך היתה מעוררת פליאה. פרקים שלמים בנביאים, ישעיהו, ירמיהו, יחזקאל ועוד ידעה בעל־פה. התנ"ך עמד בראש ארון ספריה, יחד עם ספרי שקספיר, גיטה, בירון, פושקין ולרמונטוב, שהיתה קוראת בהם תדיר. לאסונה לא האמינה עוד רחל, כמו הרבה אנשים בא"י, שבני ישראל ישובו להיות בא"י חַיי עם כבימי התנ"ך. ואי־אמונה זו הורידתה שאולה בדמי ימיה.

על חוסר אמונתה זו דברה בעצב מכאיב במכתבה לחברה אחת טובה, מכתב שנזדמן לי לקראו. בין יתר הדברים היא כותבת: את המכתב הזה אני כותבת לך מארצנו הקדומה, אשר בעירתנו ארגנו אדותה חלומות כל כך יפים בישבנו יחד ימים וערבים שלמים, טוינו הזיות־עתידות על החיים היפים, הטהורים, הבריאים והחפשים בשדות יהודה והגליל. אהה, אין אותן השנים, שנות הזהב? מדוע פרחו להן חיש ואינן? איפה הן הדמיונות, החלומות היפים, למה זה נעלמו מהר? ועתה, יקירה! אני פה כבר בא"י זמן ידוע, נסיתי כבר אפילו

יודע אני רק מעט מחיי רחל מייזל בילדותה ונעוריה הרכים בחו"ל. כל איש במשפחת החלוצים שלנו חיי עברו מחוץ לא"י סתומים לפנינו. יודע אני רק שרחל מייזל היפה נולדה לאבות עשירים אינטליגנטיים בגרודנה. היא ואחותה חנה מייזל (מיסדת ומנהלת החוה בית הספר החקלאי לצעירות בכנרת) קבלו חנוך משכלל. מלבד הלמודים הכללים שלמדו בעברם את הגמנסיה הרוסית, קבלו גם חנוך לאומי, למדו יפה תנ"ך ועברית. האחות הצעירה — רחל — היתה, כפי שספרו לי חבריה וחברותיה מגרודנו, נערה בעלת כשרונות בלתי רגילים. הציוניים נשאוה על כפים כילד פלאים. אישיותה שמשה בתור גבורה ברומן ציוני ידוע של סופר עברי אחד.

שנות 1903—1905, שנות האביב הידוע של הריבלוציה הרוסית ושנות הפוגרומים המחרידים, הולידו תנועת עלית חלוצים מרוסיה ארצה ישראל. בחורים ובתולות עבריים רבים באו לא"י במטרה הקדושה לעבוד בשדות יהודה וגליל, לחרוש, לנטוע ולזרוע בעצם ידיהם, לגשם את הרעיון הציוני בחיים ולעשות באופן זה את א"י לארץ העברים. גם רחל בתור ציונית אמיתית, מסורה, עזבה בשנים ההן את רוסיה. ואולם היא ידעה את התנאים הקשים של החיים העבריים בא"י והכינה את עצמה כראוי לעבודתה בארץ. לשם זה נסעה מרוסיה לשויצריה ללמוד שם באוניברסיטה, למען תוכל להיות מורה טובה בבית־ספר במושבה, מחנכת טובה של דור בני־מושבה חדש.

אחרי למדה שנים אחדות בשויצריה באוניברסיטה, בהשתלמה גם בלמודיה העבריים, באה לא"י, ארץ חלומות עלומיה.

ואולם כבר בכניסתה אל הארץ, בהתודעותה הראשונה לחלק מהמורים העברים, השוקטים על שמריהם, הכירה הנערה העממית בעלת הנפש עד כמה קשה יהיה לה בהשקפתה על החנוך העברי להיות בהסכמה אתם ולעבור על ידם את הבחינות בתור מורה במושבה ולהספח להסתדרות המורים. רחל שכרה לה חדר קטן מרוחק מהחברה על חוף הים וההלה להתכונן במסירות לבחינות. חדשים אחדים ישבה בחדרה הבודד בעיר הערבית יפו ויום, יום למדה, חזרה על השעורים על פי הפרוגרמה של „ועד החנוך" אשר ל„מרכז המורים", ואולם בהתבוננה אל החיים אשר מסביב חפצה לברוח בלי התמהמה מיפו. יפו, שהיא „שער א"י", עשתה רושם רע על הנערה הציונית החולמת. יפו, עיר ערבית ישנה מרופשה עם מיעוט קטן של יהודים בין הרבה אלפי ערבים, מיעוט קטן של יהודים שונים ומשונים, מדברי שפות אחדות בלי אשר תהיה להם שפה אחת שלהם, בעלי חנויות יהודיות זעירות, יהודים תגרנים, סרסרים ובעלי מלונים קטנים מלכלכים, רוכלים בכל דבר מותר ובכל דבר אסור, חלפנים באמצע הרחובות עם שלחנותיהם הנלעגים הממֻלאים מטבעות טורקיות מוז־ות — המחזה הגלותי הכי מעציב. המחזה שרחל ברחה ממנו בארץ שנולדה בה הופיע לפניה על כל שעל גם ביפו, בעיר המוסדות הציוניים והפוליטיקה והרכילות. ורחל רצתה להמלט מהאטמוספירה היפואית המחניקה, להמלט אל השדות החפשים, אל הרי יהודה, לראות את המושבות העבריות, את החיים העברים החדשים והחפשים הנרקמים שם.

פעם בבקר בהיר עזבה, לתמהונם הגדול של מכריה, את העיר יפו ואת למודיה ובחינותיה והלכה רגלי לפתח־תקוה להיות שם פועלת בשדה. אינני יודע לנכון אם מצאה עבודה במושבה או לא וכמה זמן עבדה, ידוע לי רק שאחרי זמן קצר חזרה אל יפו אל

רָחֵל מַייזל.

זכרון לא יהיה לנשמות הנערות השתקניות, העדינות שלא יכלו עמוד בתנאים הקשים של החיים במושבה עברית בא"י, באטמוספירה המהניקה של פוליטיקה ורכילות ביפו, ועזבו את החיים ואת מלחמתן לפני זמנן, הלכו להן אל מקום אשר שום איש לא שב עוד משם. בספר „יזכר" לא יזכר שמן. ועל נערה אחת כזאת, עִם נשמה עדינה נעלה ובעלת רוח גבוהה, אספר במאמרי זה.

כחיה היא עומדת לפני, ההלוצה הגאה, עם עיניה הכחולות, המבקשות, השואפות, עם צחוקה הנעים על שפתיה נצבת היא לפני כחיה ברגע בואה אל הארץ, בעמדה בקלוב־הפועלים ביפו ובלחצה בחזקה את ידיני, הידים דמְקשות שהפרו והיבילו את הולות הרבע היהודי החדש שנבנה ביפו — תל־אביב. קצרים היו ימי שהותה בינינו, ואילם גם בזמן הקצר הזה הכניסה בנשמתה היפה, העדינה, קוי זהר בחיינו הקשים, חיי פועלים שבירייים בא"י. בעצב עמוק והרישי אני כותב את דברי אדותה.

פעם בשחר־חֹרֶף ארצישראלי עזבה את חדרה ביפו, היא הנערה רחל מייזל, ילידת העיר גרודנו ברוסיה, קורסיסטית משויצריה, יודעת עברית על בוריה, אשר באה לא"י להבחן ולהיות מורה במושבה. בפעם האחרונה עזבה את חדרה, ולא חזרה עוד אליו; לא הזרה לנצח. על שלחנה בחדרה המהודר, בין פרחים יפים מצאו מכריה מכתב קטן, שכתבה העבריה בשפה הרוסית:

„סלחו לי כלכם, מכרי היקרים והטובים; בלי אל בלב אין אפשרות לפסוע פסיעה קדימה בחיים. החיים יפים מרחוק, ואולם לי אבד מבט־המרחק על החיים. מקרוב החיים מכוערים, לכן אני עוזבת אותם. שקטה אני וטוב לי. שלום—רחל".

היום היה יום קודר. שמי ארץ ישראל הבהירים, הנקיים תמיד התכסו בעבים כבדים, כמו לפני גשם חזק. משברי הים בחוף יפו, שחדר רחל לא היה רחוק מהם, געשו. לאניות לא הרשו ביום ההוא לגשת לחוף. זה היה לנשמה הצמאה, השואפת של רחל מייזל היום הברוך להעלם בו בתוך גלי הים, בחפשה מענה על הסוד העמוק של החיים ועל סוד המות העמוק עוד יותר.

מי היתה הנערה הזאת? מאין ולשם מה באה לא"י, היא הנערה המפתחה ברוחה, השתקנית, הצנועה, בעלת הנפש? ואיזו סבות גרמו שתשים קץ כל כך טרגי לחייה היפים?

של הערביים שכשנהרג מנהלם הם נבהלים ונבוכים כעדר צאן בלי רועה. הגיעו הרגעים האחרונים, נשארו רק כדורים אחדים. יחזקאל צוה את חברו הנלהב טורנר לקלוע ישר בשיך ולהרגו. טורנֶר מהר למלאות את הפקודה כחיל נאמן, הוא גם שמח עליה, ובהיותו מטיב לירות אל המטרה לא החטיאה גם הפעם והשיך נפל מת מתבוסס בדמו. הערביים המתנפלים בראותם את ראשם ומנהלם שוכב מת התבלבלו והחלו לנוס מעל החוה בלי להפיק את מזמתם הרעה. בלילה ההוא הופיעו יחזקאל יחד עם השומר הצעיר טורנר בכל גבורתם ואומץ רוחם. בסביבה מתהלכות לגנדות על גבורתם היוצאת מן הכלל בלילה ההוא.

על מות יחזקאל חנקין נודע לי ע"י עתון בעבדי בחוה אחת בצפון דוקטה שבאמריקה. הוא מת מקדחת צהובה, אחרי שנגע בריאתו בנדדו במדבר, ע"י שתית מי בצה שהיו מלאים מקרובים. הוא מת בלא עתו כרוב חבריו השומרים וכמספר גדול מהחלוצים האחרים שהתיצבו בשורות הראשונות של מלחמתנו בא"י, מי מכדור ומי מסבה אחרת שהארץ ותנאי חיי החלוץ גרמו לה...

כמו ביום קבלי את הידיעה כן עד העת הזאת איני יכול להשלים עם הרעיון שגם את יחזקאל חנקין, החזק, הבריא, הגבור, בעל השרירים והגרמים החזקים קטף המות בעצם ימיו, וכי חיה שרה הצעירה, הנלבבה, הגבורה נשארה לבדה, וילדיה — יתומים.

התלבשתי עד מהרה והלכתי לעזור להיה שרה לארוז ולטעון חפצים, להפרד ממנה ומילדיה. בבואי אל בית יחזקאל מצאתי כבר את הכל טעון על עגלה. יהודית ויצחק כבר ישנו את שנת הילדים הטובה שלהם על העגלה תחת כפת השמים. היה שרה עמדה מוכנה ומזומנה למסע. שעות אחדות לפני האיר היום עזבו יחזקאל והיה שרה את ראשון לציון בדרך לגליל. שומרים אחדים לוו אותם בכדי לשמר על העגלה שהובל בה נשק מיהודה לגליל...

אחרי חדשים אחדים כשעברתי במושבות הגליל, בקרתי גם את מרחביה. סביב המושבה, אצל תחנת מסלת הברזל אפולה, כבר היה מרוכז צבא טורקי, לשמור על המבוא לעמק יזרעאל ואת מסלת הברזל אפולה — דמשק. את יחזקאל מצאתי שומר על משמרתו במושבה מרחביה. איש מאושר ממנו לא היה אז. הוא קרא כל ימיו וראה בדמיונו מלחמות, ופה ראה בעיניו את ההכנות הענקיות למלחמה ואולי גם יראה בקרוב את המלחמה עצמה שתתהולל בעמק יזרעאל. הוא נעשה למכירם ומודעם של הרבה אופיצירים טורקים. הוא גם „התעשר": נסע פעם על סוסתו לנצרת אל הקומנדנט של חבל עמק יזרעאל. המפקד קבל בסבר פנים יפות ומאד מצאה חן בעיניו סוסת־השומרים בגלל צעדה היפה. אבל הסוסה הלא קנינו של „השומר" היתה, לכן קנה ועד־מרחביה מ„השומר" את הסוסה בעד 25 לירות וישלחה אל המפקד כמתנה ממרחביה. הקומנדנט קבל את המתנה בשמחה וענה במכתב תודה למושבה וליחזקאל שלח חמשים לירות זהב לקנות לו סוסה אחרת. יהנה תארו לכם שהילם המסכן יחזקאל, אשר אף פעם לא היו לו בא"י 5 לירות משלו, קבל בבת אחת 75 לירות זהב! הוא עצר אותי כל הלילה על משמרתו ושוחח אתי ארוכות על מעברי ברגל בכל העולם. מה שהוא חושב להחל מיד אחר גמר המלחמה. כשבארץ ישתרר שקט ומנוחה, כשהשמירה תהיה מסודרת והוא לא יהיה נחוץ בה עוד כל כך, יבטיח איך שהוא את מצב היה שרה וילדיו, יבנה בשבילם בית קטן, יטע להם גן במושבת השומרים בעמק יזרעאל והוא בעצמו יצא למסעו לעבור רגלי את העולם. עליו לראות את היערות היותר סבוכים באוסטרליה, יביא אתו חיות ועופות מיוחדים בשביל המוזאום העתיד בירושלים. עליו גם להלהם בציד באריות ביערות אפריקה. יהיה בקליפורניה וילמד לדעת מיני נטיעות מיוחדים להעבירם לא"י. גם את הודו, חינה ויפוניה יעבור, יראה את המקומות והחיים שם, מיפוניה ישוב דרך תעלת פנמה ישר לתעלת סואץ—ומקאירה, מצרים, יבוא דרך המדבר לא"י.

חלומו היפה לא יצא לפועל. המות גזר אחרת. ואולם עוד פעם אחת גלה את גבורתו, אומץ רוחו וחוסר פחדו בעת שרחפה סכנה על מושבה אחת. הוא היה אחד משני השומרים שהזכרנום בפרק על דב קליי בהגינם על המושבה ישעברו בה במקרה ושהיתה עזובה באותו יום מכל גבריה אשר נסעו לטבריה בעניני הרשימה לעבודת הצבא. יחזקאל וחברו הצעיר טורנר סדרו את ההגנה נגד המון הערביים. נשים, זקנים וילדים ערכו כמגינים. הם ידעו לרמות את הערביים שיחשבו שאנשים מזוינים רבים מסתתרים מאחרי החומות. ואולם כאשר הלכו ואזלו הכדורים והמצב הלך הלוך והיות מסוכן, הערביים יבינו עוד מעט את מצב המגינים הרע ויתפרצו אל החוה תחת קריאות השיך שלהם אשר נשמעו למגינים: „נתפרץ אליהם, נאנס את נשיהם ובנותיהם!" בשים יחזקאל את כל הדברים האלה אל לבו הבין כי אין מוצא אחר להנצל, כי אם להרוג את השיך, ראש המתנפלים. הוא ידע את הפסיכולוגיה

טו־קיה עוד לא הכריזה מלחמה, אבל כבר סדרה גיוס. יחזקאל חנקין גר אז בראשון לציון בתור שומר־רוכב. אכרי המושבה, הנתינים הטורקים שביניהם, נקראו ליפו להספח אל הצבא או לשלם כופר. האכרים בחרו כמובן בשניה משתי הרעות, הם לוו כסף ונסעו ליפו לפדות את עצמם. גם על יחזקאל בתור נתין טורקי היה להתיצב לעבודת הצבא. קפת השומר דלה היתה ולא יכלה לפדות את החברים שהיו נחוצים יותר לשמירה בא״י מאשר למלחמת העולם. חלק גדול של אכרי ראשון לציון שהוקירו מאד את יחזקאל וחיה שרה, דרשו מועד המושבה שיגאל בדרך רשמית את יחזקאל מעבודת הצבא. ועד המושבה שהעריך את פעולות יחזקאל בתור שומר, את יחוסיו המצוינים עם השכנים הערבים, הציע לפניו חמשים לירות טורקיות שיפדה בהן את עצמו מעבודת הצבא. מה עשה יחזקאל? הוא ענה לראש־הועד בכעס: „האכר מראשון אני שאפדה את נפשי בכסף? לא, עלינו להספח כלנו אל המחנה הטורקי, לסדר בה את כל אנשי הצבא היהודים בלגיון עברי מיוחד, וכשמספרנו יהיה די מרובה להתחיל במלחמה בעד עניננו, נדע יחד עם הגדודים הערביים את אשר עלינו לדרש. מודה אני לכם בעד טוב לבכם. לגאל את נפשי בכסף — לא!"

באמרו להספח אל הצבא הטורקי היתה לפני עיני יחזקאל חנקין מטרה ידועה. אולם לא היה לו עם מי להגשים את תכניותיו. מה איפוא היה לו לעשות? הזמן קצר, הפקידים שולחים לקרוא. אנו, פועלים ושומרים אחדים, ידידיהם של יחזקאל וחיה שרה, התיעצנו והחלטנו שיחזקאל יסע ירושלימה אל הקומנדנט הראשי ויתנדב לז׳נדרמריה הטורקית לשמר על גבולות הא״ץ, ובאופן כזה יוכל יחזקאל להשאר לשמר את המושבה על גבולותיה. הוא נסע מיד ירושלימה. בגופו החזק, במבטאו הערבי המצוין וע״י זה שהוא, היהודי, בא בעצמו עם סוסתו ונשקו להתנדב לז׳נדרמריה, עשה רושם טוב על הקומנדנט הירושלמי שהאמין בכונתו הטובה והתמימה, ומנה אותו בתור ז׳נדרם־שומר עם משכרת ממשלתית מסביב לגבולות ראשון לציון, זאת אומרת שהוא נשאר שוב שומרה של המושבה.

המלחמה נמשכה. גם טורקיה כבר לחמה. תחת השפעת השטב הצבאי הגרמני בירושלים, שמצא כי ההסתדרות המזוינת של השומר היא יותר מאגדת שומרים סתם, החלה הממשלה הטורקית לרדוף את „השומר". באמצעות ועדי־מושבות אחדים, ביחוד ועד ראשון לציון, הצליח הקומנדנט הפראי ביפו לקחת מן השומרים חלק מנשקם. חלק מן השומרים נשאר בלי נשק ועל השאר היתה עין הממשלה פקוחה. המושבות כמעט שנשארו בלי שמירה. הערביים הגנבים נעשו מחצפים מאד, הם הרימו ראש נגד האכרים. פקידי הממשלה המקומיים יחד עם הקומנדנט היפואי היו כמעט כלם ערביים, ולשם הפוליטיקה הערבית שלהם השתדלו להזיק ככל האפשר לישוב היהודי בא״י. במושבות יהודה הקרובות לעיר החוף יפו ולירושלים נעשה המצב קשה ובמושבות הרחוקות בגליל נעשה המצב עוד יותר קשה ומסוכן. אבל השומר לא נבוך במקרים הכבירים האלה בארץ. השומר רכז את מיטב כחותיו במושבות הגליל. שם התבססו ונצרו את העמדות שעלו בכל כך הרבה דמי יהודים.

בזמן המבוכה הזאת שמעתי פעם בחצות הלילה את קול יחזקאל בחלוני. הוא בא אלי בנוגע לענין אחד וספר לי בלאט:

קבלתי פקודה מ„השומר" לעזוב מיד את ראשון וללכת למרחביה. צבא טורקי מת־כז סביב המקום ההוא והועד מוצא לנחוץ כי אמצא אני שם בתור אחד השומרים.

מעשי הגבורה של השומר, מסירותו ונאמנותו לישוב היהודי הגלילי, התפרסמו בכל הארץ, ומושבות יהודה פנו באופן רשמי אל השומר שיקבל את כל השמירה בהן. ועד השומר שלח מגליל ליהודה בראשונה למושבה רחובות ואחרי כן גם לראשון לציון ועוד מושבות קטנות חבורות שומרים מהחברים היותר בקיאים ומנוסים וביניהם יחזקאל הנקין. בית חנקין נעשה למקום מרכז לשומרים, מקום לבלוי זמן, למנוחה, להתעמלות, לבית־קריאה—נשלחו ממרכזים ציוניים שונים עתונים בשפות אחדות. — שומר ממושבה אחרת כי עבר את ראשון, היה סר לבית חיה שרה והיא היתה לו לאחות רחמניה. כי נקרעה חלצה לשומר, מכנסיו, וכסף לא היה לו כמובן לקנות חדשים, בא אל חיה שרה בלי להתביש כמי שבא לאמו. וחיה שרה עשתה את הכל בבת צחוקה הנעימה על פניה. סכסוך כי יהיה בין שומר ואהובתו, נערה מבנות המושבה—חיה שרה פיסה אותם והאהבה שבה והיתה עזה וחמה כקדם. חיה שרה—אמם של כל השומרים בשמחותיהם וצעריהם היום־יומיים.

את המשמעת הקשה של „השומר" נשאה חיה שרה כאיש־חיל. „השומר" שולח פתאם את יחזקאל וביתו למושבה אחרת, מפני שידיעתו את השפה הערבית והתנהגותו הטקטית־הנוחה עם הערביים נחוצים שם במקום השמירה החדש. במשך עשרים וארבע שעות צריך לפעמים לנדוד מיהודה לגליל, או להיפך, מגליל ליהודה. דרוש לארוז הפצים, לקחת אל המקום החדש את הדברים היותר נחוצים, לסדר את נסיעת הילדים הקטנים. אשה אחרת היתה כושלת תחת הדיסציפלינה של „השומר". ואולם חיה שרה מקבלת באהבה כל ההלטה של ועד־השומר ונודדת יחד עם יחזקאל. במשך 24 שעות מוצאת פקודת השומר לפועל בדיוק.

חיה שרה הוכיחה גם כי היא יכולה להיות גבורה שכם אחד על השומרים הגברים.

היה הדבר בחות הקרן הקימת „כנרת" על שפת ים־כנרת, שנוסדה אז לפני עת קצרה. בעל האדמה הקודם, ראש שבט בדואים, השיך הידוע איסה, תבע כפעם בפעם תביעות כסף חדשות מפקידות החוה, שכבר שלמה לו את מחיר האדמה במלואו. הפקידות לא התחשבה הרבה עם תביעותיו, והוא התנפל כפעם בפעם לשם הפחדה ואיום על החוה בלילה לגנוב או לגרום פתם נזקים. בראות השיך ואנשי בריתו שאנו הפועלים והשומרים איננו מפחדים מפניו ועומדים נגדו בזרוע גבורה, התנפל פעם בליל חושך, בהודע לו כי רוב הפועלים בחוה הלכו לחוה אחרת רחוקה לאספה, עם המון בדואים ביריות עצומות על כנרת. השעה היתה כבר קרובה להצות. עיפים מעבודת השדה הקשה במשך יום הקיץ הארוך נמנו תרדמה עזה. אבל היריות הקימונו מיד על רגלינו. הנשק הטעון היה מוכן למראשתנו. אבל קטן היה מספר גברינו מלהגן על החוה. חיה שרה עמדה יחד אתנו נכונה להגן. היא עוררה את כל הצעירות הפועלות שבחוה, גם את המבשלת, ההובישת; נתנה להן אקדחים וקבלה אותן תחת פקודתה. על פי היריות הבינונו שהמתנפלים הם במספר הרבה יותר גדול ממנו. התיצבנו בעמדת הגנה בבנינים. הגברים הגינו על הלק אהד של בנין החוה וחיה שרה וחברותיה הגינו על החלק השני, והיא הראתה באמת גבורה בהגנתה. עד בקר התחזקנו כמו בהפירות הגנה. כשהחל להאיר היום והשודדים המתנפלים שמעו את שירות הגברים החוזרים אל החוה נסוגו מיד ונסו למעבר לירדן. לאור היום מצאנו הרבה כדורים תחובים בקירות בנין החוה.

ככה עברו יותר מעשר שנות חיים על יחזקאל וחיה שרה, חיי נדודים ושמירה. עשר שנים שאפשר לכתב עליהן ספר גדול. מלחמת העולם פרצה, סער העולם הכי גדול התחולל.

חיה שרה הֶנקין

לא נח ולא שקט ובכל התלהבותו עבר בארץ למצוא חברים מתאימים לאקספדיציה זו. ואם לא הגשים את רעיון האקספדיציה, לא בו היה האשם, כי אם במלחמה העולמית שהתפרצה ועשתה את הדרישה והחקירה במקומות ההם לבלתי אפשרית.

חנקין יצא מכלל רוב חבריו השומרים ביחסו הנוח, הטקטי לערביים. קשה למצוא בין הפועלים העברים איש שידע את השפה הערבית, פתגמיהם, אופני דבורם המליציים, מנהגיהם ותנועותיהם כיחזקאל חנקין. בכל הסכסוכים והמחלקות של „השומר" עם ערביים שונים, השתדל יחזקאל להתפשר אתם בדרך נאה, בשלום. היה מקבל ערביים בביתו לפי כל הנמוסים הערביים ומנהגי הכנסת־אורחים שלהם. אזהרותיו לפועלים ושומרים החדשים שהתיחסו בבטול לערביים היו תמיד: „אנו באנו הנה לא כאורחים, כזרים נוטים ללון שאין להם צורך לדעת את שכניהם ואת דעותיהם ומחשבותיהם, כי אם שבנו לארצנו כשכנים קרובים להתאזרח בארץ ועלינו להוקיר את היחס ואת הרגשות של השכנים הסובבים אותנו." נזכר אני במקרה המציין היטב את יחס יחזקאל לערביים במעשה ובפועל:

היה הדבר במושבה ראשון לציון זמן קצר לפני המלחמה. יחזקאל היה ראש השומרים במושבה בפועל אף שלא באופן רשמי. באחד הימים לפנות ערב ישבו אצלי יחזקאל ואשתו עם ילדיהם, כי באו לבקרני. שתינו תה על המרפסת. פתאם שמענו מן הרחוב קול ערבי קורא לעזרה. התפרצנו מיד מן הבית, באנו אל הרחוב הראשי וראינו מחזה כזה: ערבי שב מכפר רחוק הוביל תבואה על שלשה גמלים ליפו. הוא רצה לעבור עם גמליו דרך רחוב המושבה הראשי המוביל ישר אל דרך־יפו. שומר הרחוב, צעיר שבא מחדש מרוסיה, אשר רצה להוכיח את גבורתו במושבה, אמר שלא לתת לערבי לעבור את הרחוב הראשי וצוה עליו לחזור ולסובב דרך סמטאות צדדיות עד דרך־יפו. לערבי חרה הדבר וגם לא רצה להוביל את גמליו העמוסים משא לעיפה בדרך מיותרת. והוא לא שמע לשומר ולא רצה לחזור. השומר גדר ברובהו את הדרך בפניו. הוא החל לצעק בקול גדול לעזרה. כשבאנו אל מקום המעשה מצאנו את השומר מכה בנציב הרובה את הערבי הזקן ואת גמליו ברגליהם. גמל אחד נפל ובנפלו שבר רגל. הערבי הזקן בכה כילד, והוסיף לקרוא לעזרה. בראות חנקין את הדבר נמלא חימה. מרוב כעס, כאב לב וכלמה לא יכול להוציא הגה מפיו. הוא חלק לשומר סטירת לחי מצלצלת בהביעו בהתרגשותו בקשי את המלים: „רשע למה תכה את רעך?" ועוד באותו לילה לקח את הנשק מהשומר ושלח אותו ממשמרתו, שלא מצאו ראוי לה.

את שני ילדיהם, בתם היפה יהודית ובנם הפעוט גבור החיל יצחק, שאפו יחזקאל ושרה לחנך לחיי המלחמה, שהיו צפויים להם בארץ. יהודית בת השש כבר ידעה לרכב בלי מורא על סוסת השומרים הכי טובה, ידעה להחזיק אקדח „מוזר". יצחק בן השלש כבר רכב על חמור והיה ידידם הטוב של שני כלבי הפוליציה המלומדים שנשלחו ע"י ציוני גרמניה לעזור לשומרים. יחזקאל והיה שרה נתנו בכונה לילדיהם להתהלך ברחוב יחפים וערומים למחצה, למען יחזק עור גופם ע"י שמש המזרח הלוהטת, כי לא לפרנסות אינטליגנטיות שאפו האב והאם לגדל את ילדיהם. שאיפתם היתה לראות את יהודית בתור נערה רועה בהרי גלעד כשולמית לפנים, ואת יצחק ראו בדמיונם רוכב על סוס יקר בעמק יזרעאל בתור שומר ומגין על כבוד ישראל.

ושוממים בא"י. עזר לגלות מיני צפרים וחיות חדשים בא"י בעד המוזאום הזואולוגי הברליני ובעד המוזאום העתידי של א"י, שנוסד ע"י הפרופ. שץ, בבית הספר „בצלאל" בירושלים. יחזקאל היה כמעט היהודי הראשון שבקר ועבר את כל חבלי א"י ברגלי עם רובהו על שכמו, את כל מדבריות יהודה, סביבות ים המלח הפראים, אדום ומואב ושטחים במדבר סוריה. הוא גלה בשביל מדע־הטבע מינים אחדים מהפון הארצישראלי.

הוא לוה את הפרופ' הגרמני בלנקנהורן אשר נהל אקספדיציה מדעית יסודית במקומות הציה בא"י. הרבה על המלומד הגרמני להודות על הצלחתו בחקירותיו המדעיות ליחזקאל חנקין. לא פעם רחפה על חנקין במקומות השממה הרחוקים מישוב סכנת מות, לא פעם בא בהתנגשות עם הבדויים הפראים שמעבר לירדן, פראים כאדם הקדום, מתהלכים כמעט לגמרי ערומים, אוכלים עשבים ויונקים מן הגמלים כילדים. אחרי נדודים כאלה במשך זמן הגון היה שב לביתו, בריא ורענן, מלא מרץ ואומץ. ואולם שוב החל להתגעגע למדבר החפשי, במקום אשר הציויליזציה עוד לא חדרה ושמה ורוח הנע־ונד שלו נמשך אליו. עד כמה שאהב את אשתו, את בתו הקטנה — לא היה קשור ביותר אל ביתו, כאותה צפור לקנה. הוא עזב אותם לחצי שנה, או לשנה תמימה, בלי אגרת כסף למחיתם, בלי לישלוח דבר מנדודיו, מן המקומות שאין ביניהם כלל קשר של פוסטה עם הישוב, בלי לכתב להם אפילו איזו שורות מחיי נדודיו. כמה סבלה האשה הצעירה הנלבבה מאי ידיעתה אם עודו חי או בדויים הרגוהו ושועלים וצבועים כבר אכלו את בשרו.

כששוחחנו על יציאתו העתידה של יחזקאל לנדודיו, כסה צל תוגה את פני היה שרה ואת שפתיה נשכה בשניה עד זוב דם. היא לא דאגה אף פעם לזה שעליה יהיה לכלכל בעצמה את נפשה ונפש שני ילדיה. היא לקחה לה מכונת תפירה והטליאה בעד הפועלים והשומרים העברים. היא עבדה קשה כל היום ולפעמים חצי הלילה, תפרה ושרה שירים עברים לבתה יהודית ולבנה הפעוט יצחק.

כן עבר הזמן על חיה שרה, עבר בכלות עינים ליחזקאל. שבועות על שבועות חלפו, חדשים עברו, לפעמים שנה תמימה, עד שפתאם, ביום בהיר אחד הופיע יחזקאל שלה.

הספרים אשר יחזקאל השתדל להשיג ולקרוא בעת שהיה לו פנאי, היו לא רומנים וספורים נאים סתם, כי אם ספרים מדעיים על צמחים וחיות, ספרי היסטוריה וספרי מלחמות. הספר הכי חביב עליו, שאהב לדבר אודותו היה ספר „מלחמת היהודים" של יוסף פלביוס. מן הרומנים ענינו אותו רק אותם שהיתה בהם מלחמת־חופש.

זוכר אני שפעם בא אלי חנקין, אחרי מסע ארוך במדבר, אל סכתי במושבה רחובות בכרם ששמרתי עליו. הוא מצא אצלי את הרומן הידוע ספרטקוס, שבו תתואר ההתקוממות הכבירה של העבדים והגלדיטורים ברומה העתיקה. יחזקאל שם ידו על הספר וקרא בו שני ימים ושני לילות. בלילה קרא לאור הלבנה. פנים יותר מאושרים ומזהירים מפניו אז לא ראיתי אף פעם. ראו אז שהוא שואף לדבר מה גדול, להיות בעצמו לספרטקוס עברי.

בליל ירח יפה אחד, בטילו אתי על פני הכרם, מסר לי את אחת תכניותיו הדמיוניות. הוא קרא באיזו חוברת או שמע בעל פה את ההשערה שבאיזה מקום במדבר ערב נמצא שבט יהודי שנשאר משנים קדומות, ושם השבט „יהוד אל חיבר". צריך איפא לסדר אקספדיציה וללכת אל המדבר ולחפש את השבט. ואצל יחזקאל הדבור והמעשה חד. הוא

יחזקאל חֶנקין (היושב מימין לשמאל) בקבוצת שומרים

חבורת חלוצים וחלוצות אל ארץ אבותינו. בבואנו מיפו אל המושבה פתח־תקוה רגלי, באו לק־אתנו לקבל את פנינו הפועלים — החלוצים שבאו לפתח־תקוה לפנינו. עם האיש והאשה חנקין בראש פגשו אותנו בשירים והובילונו אל המושבה ואל מטבח הפועלים. כל הלילה חגגנו, היינו שכורים יותר מהשמחה שאנו כבר בא"י מאשר מהיין ששתינו. שירינו, העבריים־לאומיים קצתם, ורוסיים־ז'רגוניים־ריבולוציוניים רובם, נשמעו כל הלילה עד קריאת התרנגול, רעשו על פני המושבה ולא נתנו לאכרים לישון.

למחרת הזמין הזוג חנקין את כל חבורתנו לביתם. באנו אליהם אל בית אכרים קטן ודל, בעל חדר קטן ומטבח עם רצפת חמר. מצאנו את יחזקאל יושב על הארץ על מחצלת, רגליו שלובות תחתיו כמזרחי אמתי ועל ידו ידידו היותר טוב — מיכאל הלפרין. הם היו עסוקים מאד באותה שעה: יחזקאל נקה־הרכיב רובה ממין חדש בבארו להלפרין את כל חלקיו ואיך להשתמש בו. היתה בחדר גם חבורת חלוצים, צעירים וצעירות, שבלו את הזמן עם חיה שרה. כשנכנסנו רבתה השמחה. הצטרפנו מיד לסעודה משותפת. צעירים אחדים הלכו אל המושבה לקנות את הדרוש לסעודה וצעירות התנדבו לעזור לחיה שרה בהכנות. לא עברה שעה ארוכה ועל השלחן עמדו בקבוקים רבים יין כרמל, קערה מלאה זיתים, סל תאנים ותמרים, אבטיחים אחדים גדולים.

אחרי הסעודה הציג אותנו יחזקאל כמו אופיצר, עם פקודות עבריות, אותנו החלוצים החדשים, בשורה כמו אנשי צבא, ואת כל אחד בחן כרופא צבאי את הקרואים לצבא אם מכשרים אנו לתפקיד שהתנדבנו לו. אחרי שבחן את שרירי כלנו, את דפיקות לבנו, יעץ לשנים מעשרת החלוצים לשוב ליקטרינסלב ממקום באו ולהיות שם פקידי חנויות כקדם. ל„אינטליגנט" שבינינו, אשר דבר רק אדות ספרים יעץ לחזר לאודיסה, להמשיך את אקסטרניותו עד שיגמר... לרביעי שבינינו, אשר הרבה לשאל על המסחר בארץ, יעץ לנסוע עם האניה הראשונה לאמריקה במקום שהאפשריות למסחר הן גדולות. רק במעטים מצא, אחרי הבחינה הגופנית והנפשית הנמרצה, את אשר בקש. אני זכיתי להיות מן המאושרים האלה. וראוי לציין כמה חד היה חושו של יחזקאל בענינים אלה. כל ה„נפסלים" על ידו עזבו אמנם אחרי זמן קצר את הארץ בחשאי, ואלה אשר כשרו בעיניו — נשארו כמעט כלם בא"י והיו לפועלים ושומרים טובים.

חנקין היה אדם בלתי רגיל, טפוס חדש בקרב היהודים. היה בעל אמביציות ובעל דמיון עשיר עוד יותר. את הרגיל, התמידי שמסביבו לא יכול נשוא. הוא בקש תמיד את הבלתי־רגיל. הוא היה, כאמור, אחד מראשוני מיסדי „השומר", הסתדרות שנקדשה אחרי כן בעם ע"י קרבנותיה הרבים, ע"י דם חבריה שנשפך במלחמה בעד אדמתנו בא"י. ואולם אפילו השומר, הסתדרות של פעולה וסכנות זו, לא תמיד יכלה לתת ספוק לנפשו, ולעתים קרובות אחז אותו כמהון נדידה עז, עד שעזב את השמירה, את סוסתו, חבריו, אשתו האהובה, את בתו הקטנה, ונדד רגלי עם רובהו על שכמו אל המקומות היותר רחוקים שמעבר לירדן, שרגל איש אירופי דרכה שם, מסבת סכנת נפשות, לעתים רחוקות מאד. הוא נעשה שם לציד, הציד הראשון בין היהודים.

יחידי התהלך במשך חדשים במדבריות, לקח חלק גם באקספדיציה שהיתה צפויה לסכנות, אקספדיצית הזואולוג המלומד הארצי ישראלי אהרוני, במקומות היותר רחוקים

יְחֶזְקֵאל חֶנְקִין.

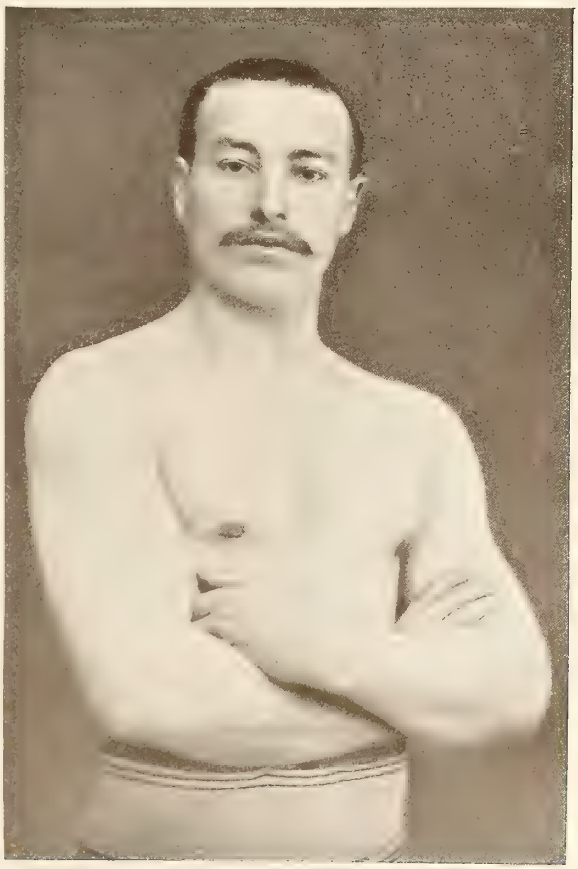
בהגותי בתפקידם וגורלם של קומץ החברים השומרים בא"י, עולה על לבי ביחוד הזוג הנחמד יחזקאל וחיה שרה חנקין, האנשים הכי יקרים במשפחה הקטנה הזאת. הוא, הגבור הצנוע, העָנו, רחב הכתפים, חזק הגרמים והשרירים עם הגבורה הפשוטה—אחד ראשוני מיסדי „השומר" ומדריכו. היא, חיה שרה, דלת הקומה, האשה הנלבבה וההביבה, אֵם כל השומרים בשמחותיהם וצערם, עם בת צחוקה הנעים, התמידי על פניה, אפילו בשעת ענויי נפשה הכי עמוקים.

במשפחת החלוצים שלנו ידעו אחד את השני רק על פי תקופת חייו בא"י. לא ידעו כמעט דבר מהעבר, ימי הילדות והעלומים. לכן גם אני יודע רק מעט מילדות יחזקאל הנקין ואשתו חיה שרה ועלומיהם. יודע אני רק שבהיותם צעירים מאד, בני פחות מעשרים שנה, אִרגנו אחרי הפוגרום הקישינובי את בני הנעורים בהומל בהסתדרות של הגנה עצמית. הם היו מנהלי ההגנה העצמית הראשונה ברוסיה.

בזמן הפוגרום ההומלי הצטיינו בגבורתם, גם נפצעו פצעים קלים. לז'נדרמריה נודע אדותם וחפשה אותם לאסרם. מן הפוגרום עד המשפט ההומלי המפרסם, עוד יכלו להסתתר, אבל בזמן המשפט הכרחו לברוח מרוסיה. ובשנת 1904 ארגנו כעשרה חברים של ההגנה העצמית לחבורה קומוניסטית פועל־ציונית, למען חיות חיים עבריים חפשים ביהודה או בגליל. במטרה זו נסעה אמנם הקבוצה הראשונה מיד לא"י. קשי רב היה להם בחוף יפו באמרם לבוא לארץ. לבסוף נתנו להם הפקידים הטורקים להכנס אל העיר והם התישבו במושבה רחובות. וה„הומליים", כפי שכִנו אותם במושבה, התמסרו לעבודה והיו זמן ידוע חיי־פועלים יפים על יסודות קומוניסטיים.

יחזקאל היה אחד השומרים והפועלים הכי חזקים בא"י. בשריריו הקשים, בחזהו המפותח היה ידוע בכל הארץ, לא רק בין היהודים, כי אם גם בין הערביים. יחזקאל הוקיר נפש בריאה בגוף בריא. מכל החלוצים שבאו אל הארץ חבב יחזקאל את בעלי השרירים, בעלי החזה המפותח והריאות החזקות. אם פגש כאלה בין הבאים, מי שהיו בחורי ישיבה ואקסטרנים, לא היה גבול לשמחתו. בחלוץ כזה שם יחזקאל את עיניו וכבר צרפו למשפחת השומרים בעתיד.

נזכר אני במחזה אחד בבחון ובבדוק יחזקאל את חבורת החלוצים שיחד אתה באתי לא"י. היה הדבר לפני כחמש עשרה שנה, יום אחרי חג ראש השנה. באניה „רוסיה" באנו

יחזקאל חֶנקין

אסרו פקידי הממשלה, בין יתר ראשי הפועלים והשומרים במרחביה גם את אהובה של בתיה, והוא ישב חדשים רבים במאסר בנצרת.

בתיה מיטלמן סבלה בגלל המאסרים יותר מכל אנשי מרחביה. כל אחד היה יכול לבקר בכלא את הקרוב לו, והיא לא יכלה לבקר את האיש הקרוב ללבה אבל בעלה של אחרת הוא... ומלבד זה השתדלה צרתה למנעה מנסוע עם יתר הנוסעים לבקר את הנאסרים. נזכר אני בנידון זה במחזה אחד אשר הייתי עד ראיה לו ושלא אשכחהו כל ימי:

נשלחתי ממנהל הקבוצה לנסוע בעגלה לנצרת לבקר את האסירים, להמציא להם צרכים ידועים וגם ספרים ועתונים. שאלתי את כל החברים אם רוצה מי לנסוע יחד אתי לבקר את אחד האסירים. גם את אשת אהוב בתיה שאלתי על הדבר. הפעם לא אבתה לנסוע לבקר את בעלה. אז פניתי אל בתיה, בידעי את יסורי אהבתה ואת תשוקתה לראות את אהובה האסיר. פניתי אליה בהצעה שתסע אתי לנצרת. בשמחה קבלה את הצעתי והיתה מוכנה כבר לשבת בעגלה. והנה נודע הדבר לאשת האסיר, ומיד שנתה את החלטתה הקודמת ובאה גם היא לנסוע לראות את בעלה, שראתהו זה רק לפני ימים מספר. בתיה התפטרה מהנסיעה, כי לא חפצה לגרום יסורים ואי־נעימות לאהובה האסיר.

בהכנסי אל המטבח לאכול דבר מה לפני הנסיעה, ראיתי דמעות בעיני בתיה, דמעות מנצנצות אשר לא הורדו, זו הפעם הראשונה שראיתי אותה בכך. את המחזה האלם, הטרגי, החרישי על יד העגלה לפני נסעי משער החוה, לא אשכח כל ימי.

לאחר זמן קצר עזבתי את מרחביה ולא ראיתי עוד את פני בתיה מיטלמן. במכתבי חברים ממרחביה שנתקבלו לידי בקליפורניה, קראתי בכל פעם שורות אחדות על החלוצה יקרת הנפש והיפה ועל אהבתה הגדולה שלא רפתה. כל חבר אשר באתי אתו בחליפת מכתבים הזכיר אותה לי.

הזמן טוה ושזר את חוטו הבלתי פוסק. ופעם בעבדי במחרשה בעמק ביקרספילד בקליפורניה, הביאו לי מן החוה את מה שנתקבל בעדי בפוסטה. בגליון השבועון הסוציאלי הארצישראלי „האחדות" שקבלתי, קראתי את הדברים הבאים על מות בתיה מיטלמן:

„מחיפה הודיעו לנו, שביום ו', י"ב אדר, מצאו את גוף עלמה צעירה שהטביעה את עצמה קרוב למערת אליהו הנביא בים. בלי לדעת מי ומי הנערה, קברוה בכל זאת בבית הקברות היהודי. אולם, בערב נודע כי הנטבעה היא הפועלת החלוצה ממרחביה, בתיה מיטלמן. לפני עזבה את מרחביה ללכת לחיפה להטביע את עצמה בים, שלחה מכתב אל אהובה אשר דברה בו על ענויי אהבתה ועל הייה אשר היו עליה למשא. מי שאליו נשלח המכתב, נסע מהר לחיפה, אלא שאחר את המועד ולא מצא עוד את מי שבקש בחיים. ואולם הוא השתדל שיפתחו את הקבר וגם הצליח בהשתדלותו. הוא רצה לראות את בתיה מיטלמן."

החצץ של הים. בעיניה הגדולות, הכחולות־עמוקות, הסתכלה בלי הישך בשמי התכלת מוארי הירח. בתיה מיטלמן ישבה וראשה סמוך על זרועה האחת, ישבה שקועה בהרהוריה, ובידה השניה השתעשעה בזריקת גרגרי אבן אל גלי הים. שתיקה נוגה שררה בין שלישתנו. עוד היתה עלינו השפעת המאורע המעציב האחרון בחוה — מות אחד חברינו בקדחת צהובה, חבר בעל נפש יקרה, שרק אתמול הובלנו אותו לקבורות.

העלמה ח. הפריעה ראשונה את הדממה, והחלה להשיח לנו כדרכה דברי פסימיות על חוסר התקוה בעבודת ישובנו: קומץ חלוצים קטן אינו יכול להצליח בעבודה ענקית לאומית כישוב א"י, הפיכת ארץ שוממה לארץ רבת עם. בתיה בתפיסתה הפשוטה, הבריאה הדגישה את ההבדל היסודי והאמתי שבין הגרעין הקטן של הישוב הארצישראלי החדש, העלול עוד להגיע לידי צורתו השלמה, ובין תנאי חיי הגלות שאין להם תקון ושנוי. העלמה ח. דברה על הקרבנות הרבים הנופלים לשוא; על יסורי החנם הרבים של החלוצים והחלוצות וכו'. ובתיה ענתה לה בקירוב כדברים האלה:

„אם גם קרבנות שוא הם קרבנותינו הנופלים — הרי הקרבנות עצמם דבר גדול הם לנו פה בארץ. ואם יסורי חנם אנו סובלים, הרי יש לנו פה גם רגעים יקרים. אם לשקל את יסורינו פה לעומת הנחת שלנו בחו"ל, הרי יותר יקרים בכל אופן יסורינו אלה, ואם מצד שני לשקל את רגעינו הקדושים בארץ לעומת יסורי החנם שלנו בה בימי יבריעי הראשונים, והפסדנו יצא בשכרנו. היינו שם בחו"ל לא היו חיים, פה נולדנו מחדש, התחלנו מחדש את החיים האמתיים עם יסוריהם והנחת אשר בהם".

בתיה מיטלמן העובדת, הענוה, היפה התאהבה באיש צעיר אחד, חבר „השומר", איש עדין ומסור לעניני השמירה, מאנשי מרחביה. מעניננת, נפשית, יפה וטרגית היתה האהבה העדינה של הנערה יקרת־הנפש לאדם הצעיר. אנו העובדים במרחביה עדי ראיה היינו להתפתחות האהבה העזה הזאת במצבים שונים. אינני כותב רומנים ואני נאלץ למסור רק עובדות על האהבה הזאת.

בתיה מיטלמן אהבה אהבה עזה את השומר הצעיר וגם הוא רחש אליה אהבה רבה. בחוה אצלנו ידוע היה כי הכל החלט ונגמר בין שני אלה וכי מיד אחרי הגורן, אחרי שיאספו את כל התבואה מן השדות ויגמרו את הדישה והעבודה בחוה תתמעט, יחוגו יחד עמנו כדרך השומרים והפועלים בגליל את חג חתונתם, בלי צרמוניות, אבל באופן פשוט ויפה.

אולם במושבה התישבה אלמנה ושלש בנותיה, אשר הגדולה שבהן כבר היתה נערה שהגיעה לפרקה. בעיני הנערה מצא חן אהובה של בתיה, והיא גם שמה בו את עיניה, וגמרה למשוך אותו אליה בכל האמצעים הידועים לנערה שהחליטה לבוא בכל אופן שהוא בברית הנשואים.

ימים חלפו אחרי ימים, שבועות עברו וירחים, ולנערה בת האלמנה עלה לפרוש רשת לאהובה של בתיה מיטלמן. ובסוף הצליחה גם לצוד את הצעיר ברשת העלמה שלה. הוא התחתן אתה והיא הולידה לו ילד.

עדי ראיה היינו לחבלי האהבה המזעזעים, הטרגיים של בתיה השתקנית, הענוה, האוהבת. ככה נמשך הענין עד ההתנפלות הגדולה הידועה מצד הערביים על מרחביה. למחרת ההתנפלות

בתיה מיטלמן היתה לחברה הכי מחֻבבה בקבוצה. היא בחרה לעבוד דוקא בעבודת שדה, ואולם כשדרוש היה שהיא תהיה למבשלת בעד הקבוצה ולמכבסת לבנים — אז קבלה עליה את מלוי התפקיד הזה ונכנעה לדיסצפלינה ואת המטבח הפכה למקום מרגוע ובלוי זמן בנעימות לפועלים. אבל הנהיגה גם משמעת נמרצה בסדרי כלכלת הפועלים, ואלה, שהנם צעירים אינטיליגנטים, נ כ נ ע ו לה ברצון או בלי רצון. בתיה היתה הראשונה לפועלות העובדות במטבח אשר העבירה את מצב ההפקר בענינים אלה בקרב הפועלים, ועל זה יכולות להודות לה כל הפועלות, אשר סבלו מהפקר זה. בעד אלה המתענינים רק בשמים היפים של ארץ ישראל, לאלה יראו אולי פעולות בתיה מיטלמן פעוטות, ואולם אלה המתענינים בחיי יום־יום הפשוטים יודעים להעריך כראוי פעולות כאלו של בתיה מיטלמן.

בתיה עבדה בראשונה עת ידועה במושבה הראשונה בעמק יזרעאל, במרחביה. היא היתה בין החלוצים הראשונים שבאו אל עמק יזרעאל, בין מיסדי המושבה הקואופרטיבית. בליל ההתנפלות הידועה על המושבה מצד הערבים הגינה יחד עם הפועלים והשומרים הגברים ב„מוזר" בידה, ירתה עד כדורה האחרון. וחלק היה לה לא רק בהרמת כבוד היהודים בכלל בעיני ערביי הסביבה, כי גם בהרמת כבוד האשה העבריה.

כאם טובה, מסורה לילדיה, כן היתה בתיה מסורה אלינו הפועלים. בשתיקה וצניעות עבדה את עבודתה אשר היתה חשובה כל כך להתפתחות המושב הקואופרטיבי.

בתיה נקשרה בנשמתה, בשרש נפשה לחיים החדשים המתחילים להרקם במושבה העובדת והחפשית. אויר הכפר העברי החדש היה לאויר רוחה. תעודת החלוצה העבריה העולה מן הגלות היתה ברורה בעיניה. לא פעם שמעתי אותה מדברת באספות על הנושא הזה.

„כל חלוצה הבאה לעבוד בא"י עליה להתדבק בטבע, וע"י עבודת כפר לאמץ את הקשר בינה ובין הארץ. מיד בבאה אל יפו, אל „שער" א"י, עליה להשליך ממנה והלאה את מנהגי אירופה, את התיאוריות והלך־הדעות וההרגלים הגלותיים. היא צריכה להכנס לחיים חדשים, חיי בן עם יושב על אדמתו. מן הגלות עלינו לשמר רק את השאיפה הכבירה ואת הרצון הגדול לעבוד עבודת אדמה. עלינו ליצור את הטפוס הרצוי של אכרה עבריה, היודעת את כל עבודות השדה והנהלת משק הבית. המעבר על פני ים התיכון, המעבר מרוסיה לא"י וההתישבות באחת ערי החוף בלי שנוי רדיקלי של צורת החיים, בלי ההתדבקות השלמה בטבע—עוד אינו מוציא מהגלות, אפילו בא"י". היא היתה תלמידה מבהקה של טולסטוי בתורה אשר הטיף שעל האנשים לחזור לטבע, לקרקע. בלי ליאות התמכרה לעבודת הכפר, והאדמה נתנה לה כחות להתחזק בפני הפסימיזם שתקף חלק גדול מהחלוצות.

בדבר האופטימיזם החזק של בתיה עולה על זכרוני מחזה אחד וכוח קצר בינה ובין חלוצה שניה מודעתי. דברי בתיה נחרתו עמוק בלבי, אני זוכרם כאלו נאמרו רק אתמול.

היה הדבר בחות הקרן הלאומית כנרת. יום העבודה החם והארוך בא לקצו. כל הפועלים חזרו מהשדות ברכיבה על סוסים, פרדות ונסיעה בעגלות. בא הליל, ק־יר, בהיר, ליל ירח בקיץ הגלילי. השמים היו צחים כמו בדלח, גם כֹכבים לא נראו ובהירותם היתה שלמה. בחוץ גדול היה האור כביום. היה זה אחד מאותם הלילות הארצישראלים אשר עון הוא לישון ולהרדם בהם. על שפת הכנרת, קרוב מאד למים, ישבתי אני ובתיה והעלמה ח. שתיהן צעירות חזקות, פועלות השדה הכי מצוינות. העלמה ח. הניחה את ראשה השחור על אבני

בתיה מיטלמן גמרה גימנסיה ברוסיה. היא היתה צעירה אינטליגנטית יהודית־רוסית אמתית. קראה הרבה, היתה בקיאה בספרות היהודים וגם בקלסיקים הארופיים ונהירים היו לה כל הזרמים החדשים.

היא באה מרוסיה לא"י בשנות 1907—1908 עם חבורת „בלויים חדשים". מיד בירדה מהאניה בחוף יפו הלכה רגלי לאחת המושבות ומהיום הראשון לחייה בארץ נספחה בתור חברה לחבורת הפועלים העברים שהיו אז במושבה ההיא. אם הרבה מן החלוצות הנבחרות כרעו תחת התנאים הקשים במושבה ותחת היחס המחפיר מצד אנשי המושבה ותעזבנה את עבודות המושבות — הנה היתה בתיה מיטלמן בעלת תכונה אמיצה ולא נכנעה מפני האטמוספירה הגרועה. היא גזרה אומר שיהיה מה שיהיה ויקרה מה שיקרה והיא תהיה רק במושבה, תחיה עם הפועלים את חייהם הקשים, חיים שבשבילה הם גם מענינים. עליה לשפר וליפות ככל האפשר את חיי האנשים האלה.

ובתיה מיטלמן השיגה עבודת שדה אצל האכרים, עבדה לרוב בעד השכר הקטן שמקבלות הערביות — ובלבד שתוכל להשאר במושבה ולקחת חלק בעבידת התחיה, על יסוד חיים כפריים. בתיה מיטלמן שטמה באופן אינסטינקטיבי את ע־ר־י א"י, מפני שהן הכניסו אותה שוב לאטמוספירת הגלות, אשר ממנה ברחה לפני זמן בבהילה. אל החיים במושבה נקשרה נשמתה. שאיפתה היותר גדולה היתה ללמוד את כל העבודות החקלאיות.

נזכר אני בענין זה בדברי בתיה המעטים אשר העירה לי פעם דרך אגב. אחרי אספת פועלים ביפו הלכנו שנינו לטיל על חוף הים, באנו „לאוֹר" את מחותינו אל מול תנועת גלי הים השקטים והרוח הצח, הקל, לטהר אותם מהדיסקוסיות שאין להן סוף אשר נתמלאו בהן באספה. ישבנו על החול הלבן והתבוננו אל הספינה הרוסית אשר הובילה אתה חזרה לרוסיה פועלים חלוצים אחדים. במבטינו לוינו את האניה העוזבת את יפו, לוינו אותה בכל אשר יכלה עיננו לראותה מרחוק. לאט, לאט נעלמה כליל באופק. התזמורת במלון הגדול „בלורוסטו" על חוף הים הפסיקה פתאם מלנגן. השתררה דומיה על חוף הים ונשמע רק הסאון החרישי של גלי הים. בתיה מיטלמן הפריעה את השתיקה והעירה את הדברים האלה על החברים הנוסעים ועל העיר והמושבה:

„יפו גרשה מא"י את שני החברים. לו חיו במושבות לא היו נוסעים מכאן. הה! כמה מזכירות לי הערים בא"י את החלקים הכי טפוסיים שבערים היהודיות בחו"ל. בכל פעם שאני באה ליפו מן המושבה ומתבוננת לחיי היהודים פה בחנויותיהם הקטנטנות; במלוניהם הדומים כל אחד לשוק דגים וירקות; על יד שלחנות חליפת המטבעות וכו', אני חשה לברוח מפה, לחזור למושבה אשר יש בה משהו מצביון התחיה, מצביון חיי עבודת אדמה".

דברי בתיה מיטלמן לא היו רק דבורים יפים, אלא היא הקדישה את כל כחותיה, כל המרץ שלה רק לחיים החדשים במושבות. היא נכנסה בתור חברה אל הקבוצה היותר מצוינה ואחראית, אשר צורפה מהחלוצים הפועלים והשומרים היותר טובים, קבוצה ששמה לה לתעודתה הקדושה לקחת אחרי הקניה כל שטח אדמה חדש שנקנה ע"י הקרן הקימת והמשרד הא"י, לקחת אותו מידי הערביים, לפעמים במסירת נפשות והקרבת דם. קבוצה שנועדה להפוך את שטחי האדמה החדשים השוממים למושבה עברית פורחת.

קבוצת פועלות בחות מגדל

בַּתְיָה מִיטֶלְמַן.

אם קשים חיי הפועל בא"י, במושבות הנטיעות שביהודה, קשים לפעמים עד בלי נשוא, הנה קשים פי עשרים הם חיי הפועלת־החלוצה, המשתתפת ביצירת החיים החדשים בא"י. הצעירות אינן יכולות ללכת במושבה מבית לבית לבקש עבודה אצל האכרים, לעמוד „כעני בפתח" על הסף, לשאל לעבודה ולשמוע את המענה: „אין עבודה אצלנו", בו בזמן שבעד עשרות נכריות יש ויש עבודה. לא הרבה מהצעירות יכולות גם לשאת את המבטים הלועגים של האכרים השבעים, אפילו כשהן משיגות עבודה אצלם. לא אחת מהחלוצות הטובות נואשה מעבודת הכפר, היתה לתופרת אצל האכרות העשירות, או עזבה לגמרי את המושבות והתישבה בעיר בתור חיטת או אחות בבית־חולים ולפעמים בתור משרתת באחד הבתים.

בעשר שנות חיי בא"י בתור פועל ושומר ביהודה וגליל, בעברי מזמן לזמן במושבות, היתה לי הזדמנות להתודע אל נשים מענינות עם מקרי חייהן הטרגיים. ראיתי בחדרה נשים שהקריבו את מיטב שנותיהן לישוב ונשארו לבדן: הקדחת הצהובה הכריתה את בני משפחתן ואת ילדיהן המיתה אחד־אחד וזרעה בהם את בתי הקברות בחדרה וזכרון יעקב. ראיתי גם נשים חלוצות שעבדו קשה ביום בשדה ובלילה במכונת התפירה כדי להיות לעזר לבעל לבל יאולץ לעזוב את המושבה, את עבודת הכפר ולבקש עסק בעיר ואולי גם לנדוד מן הארץ. לא אחת מהנשים העובדות הרסה בנעוריה את חייה, הקריבה אותם לעבודת הישוב ממש. ראיתי גם במשך שנים את צרות ושמחות נשות השומרים, השומרים שנפוצו בעקשנות ועליזי קרב על פני הרי ועמקי הגליל ובדם הכריזו שם לפני הערביים על שאיפתנו הגאה החדשה, בדמם נקו את עצמם ואת אחיהם מכנויי הגנאי שכנו אותם הערביים. בנשות השומרים האלה קמה ברגעים ידועים לתחיה האשה הגבורה הקדומה שבתנ"ך.

„החלוצה היפהפיה" — בשם הזה קראנו את הפועלת הצעירה, היפה, בעלת הלחיים הורֻדות, את בתיה מיטלמן, אשר נהלה את ה„מטבח" שלנו, מטבח הפועלים, כבסה את לבנינו, וכמונו, יחד עמנו, הקדישה את מבחר שנותיה לבנין ויצירת חיינו החדשים במולדתנו הקדומה — החדשה.

„החלוצה היפהפיה" — בשם הזה כנינו את בתיה מיטלמן לא רק בגלל יפיה הגופני, כי גם בגלל נפשה היפה, נשמתה העדינה, הטובה, אשר הכניסה לפעמים הרבה אור אל חיינו הקשים, הנדחים, חיי פועלים חקלאים בא"י.

אחרי שנשא אשה התמסר עוד יותר למשקו ונהיה לאכר מופתי בא"י במלוא מובן המלה. והנה בא הגורל הטרגי האורב לאדם בלי ידיעתו ומשבית פתאם את כל מעשיו וכוונותיו הטובות.

המלחמה העולמית פרצה. טורקיה נכנסה גם היא למלחמה. רוב הקונסולים של ממלכות ההסכמה, המגינים היחידים של הישוב היהודי אז, עזבו את הארץ והישוב, וביחוד הגלילי, הפקר עוד יותר מקודם. שודדים ערביים סֻגָּרים ע"י פקידים טורקים, ארבו למושבות, צפו לרגע כשר להתנפל על מושבה זו ושניה למען החריב את הכל. הם החלו לעלות עם חמוריהם וגמליהם על השדות, רמסו את התבואה או גם קצרו אותה והובילוה אתם.

באחד הימים קרא השלטון הצבאי בטבריה את כל הגברים מהמושבה מלחמיה לרישום לעבודה בצבא. כל הקולוניסטים וגם קליי יצאו לטבריה. לשיך השודד הכי קרוב למושבה, שבינו ובין אכרי מלחמיה שרר סכסוך בגלל גנבותיו התדירות, נודע הדבר. גברים, מלבד זקנים וילדים, לא נשארו במושבה. בשביל השיך וכל שבט השודדים שלו היתה זו הזדמנות מצוינה להתנפל על המושבה. כשבא הערב צרו השיך וכל החבורה שלו על המושבה. שני שומרים שעברו במקרה במושבה ראו את הסכנה הגדולה הצפויה לה. ויחלו להגן עליה ועל כבוד הישוב הלאומי בא"י. תחת מטר יריות בלתי פוסק מצד מאות ערביים פראים גדרו את כל מוצאי ומבואי המושבה במכונות הקצירה והדישה הגדולות ובעגלות ואבנים. את כל הזקנים והנשים שרק יכלו להחזיק נשק בידם זיינו והשכיבו אותם על הגגות. את ילדי בית הספר סדרו שישליכו אבנים על המתנפלים מעבר להומה. וכשאזלו הכדורים אצל השומרים וראו כי המושב נעשה מסוכן, קלע אחד מהם ישר בשיך, מנהל השודדים, והפילו מת מתבוסס בדמו. המתנפלים בראותם כי מנהלם מת, נבוכו ונתבלבלו ויחלו לסגת ולעזוב את המושבה.

קליי וכל אכרי מלחמיה בהודע להם בטבריה על ההתנפלות, חשו לשוב הביתה. קליי רץ ואץ לפני כלם. על מושבתו התנפלו, על אשתו מרחפת סכנה. הוא רץ עם נשק ביד להגן על המושבה. ליל חושך היה. ברוצו לקול היריות התנגש עם קרובי הערבי ההרוג אשר נשאו אתם את זה ושצמאו לנקמה, לדם. הם רצחוהו באופן איום שכזה, שרק אנשי מזרח פרועים מכשרים לו. את גופו השליכו, העלימו. שלשה ימים ושלשה לילות בקשו החברים בגליל את גוף דב קליי בגדים וגיאיות ועברו בסירה לאורך הירדן. ביום הרביעי משו בעזרת ערבי, שידע את מקום העלם גוף קליי, את זה מהירדן כשהוא נפוח כלו מן המים. בגוף קשה היה להכיר לגמרי כי הוא של קליי בעל השרירים, רחב הכתפים. הביאו אותו אל קבר ישראל. וקברו על גדות הירדן הוא עד אלם לשלטון הפראים בארצנו.

„אני אמנם יהודי, אבל בכסף לא תקנה אותי. הכין לי את הצ׳יק והחשבון ומחר עם עלות השמש אעזוב את המקום.

לא חפצתי יותר לדבר אתו והוא רכב לו למקום אחר בחוה. עם עלות השמש עזבתי את החוה, מקלי בידי, צרורי על שכמי ונדדתי הלאה כבן „הנודד הנצחי" ממש, הלכתי מחוה לחוה עד אשר השגתי מחדש עבודה".

ביום נסעו מאמריקה לארץ ישראל לויתיו אל האניה עם עוד חבר אחד מ„האכר הצעיר". בהפרדנו הזהרתי אותו עוד פעם שהמציאות הארצישראלית תפכחהו אמנם במדה מרובה מחלומותיו, אבל אל נא יגרום לו הדבר מפח נפש. דב קליי החולם צחק לי ולדברי ולחץ את כפי בידו הגסה והראה לי את מכונותיו הקליפורניות שהוביל אתו לא"י...

אחרי זמן מה נסעתי מנויורק לקליפורניה ולא שמעתי עוד דבר אדות קליי ומעשהו, אבל הייתי בטוח שדב קליי המכשר, החרוץ הכניס תקונים מודרניים בשטת עבודתנו הערבית־טורקית הנושנה. וכפי שנוכחתי אחרי כך לא שגיתי במשפטי. כשחזרתי לא"י מקליפורניה, חדשים אחדים לפני התפרצות המלחמה העולמית, ובעברי בגליל התחתון פגשתי את קליי בלכתו רגלי במנוחה אכרית מהעיר טבריה אל חות כנרת. הוא לא השתנה כמעט, פניו היו בריאים, שזופי־שמש בעמק הטבריאי כבעמק הביקרספלדי בקליפורניה, הדומה כל כך לזה הראשון וששם עבד קליי. אבל סבר־הפנים של הנודד האמריקאי חלף מעליו. שלותו ניכרת היתה גם בדבריו. אחרי ששאלתי אותו על חייו בארץ ישראל, אדות חלומותיו ומעשיו ואם הוא חש את נפשו בא"י כבביתו, בביתו התמידי, ענה לי בנחת של אכר:

— היודע אתה מה? מדברים אנו, מדברים תמיד על בית ומולדת הדרושים לנו. ואולם היום, בלכתי מטבריה לחות כנרת, בדרך על חוף הים שחלק מכבישו עשינו בעצמנו בידינו, בלכתי כל הזמן תפוס בהלך נפשי, שקוע במ־אה עיני שמנגדי, בהרים הפראים שמעבר לכנרת ובים עצמו היפה, בהחלי להתקרב אל חותנו ובראותי אותה מרחוק משתרעת נגד עיני, הרגשתי כי החוה הקטנה הזאת היא ביתי, מולדתי, הרגשתי כי כבר יש לנו „מולדת", קטנה אבל טובה ויקרה. אינני מתכון לאמר שלעמנו כבר יש בית־מולדת, אינני מרמה את עצמי, לעמנו עוד אין פה מולדת, ומי יודע אם תהיה לו בזמן מן הזמנים, כל העם אינו חושב כלל על דבר זה. ואולם אנחנו, אני ואתה וכל אלה מבני ישראל בכל הארצות המבקשים למצוא בית־מולדת בשבילם כבר יש לנו פה כזו, קטנטנה אבל טובה ויקרה.

דב קליי נעשה לאכר במושבה מלחמיה על גדות הירדן, הוא הכניס מכונות אמריקניות חדשות בעבודה ושטות קליפורניות, והאכרים שצחקו בזמן הראשון למעשיו וחדושיו, עשו אחרי כן כמוהו. שדותיו נתנו הכנסה יותר גדולה.

דב קליי רצה להיות למופת לאכרים. הוא עבד בעצמו את כל שטחי קרקעו, לא השתמש כלל בעבודת אחרים, פועלים. ובכל זאת מצב משקו טוב היה מזה של משקי כל האכרים. בהצ־ו שרר סדר גמור, שדותיו היו מעבדים באופן הכי מצוין, את פרתו חלב בעצמו, ובמה נחשבה לקליי חליבת הפרה הארצישראלית הקטנה לעומת ארבעים הפ־ות הקליפורניות הכבירות שחלב בידיו? קשה להיות אכר במשטר הטו־קי, אבל עוד יותר קשה להיות קולוניסט רוק, בלי אשה אשר תנהל את המשק הביתי, תגדל עיפות ותעשה את כל עבודות הבית.

בריה בלתי נחוצה בעולם, באופן כזה שלא אשכח את הדבר כל ימי חיי. באותו יום העליבוני עד שרשי נשמתי, עלבוני בתור בן העם הזקן, ועל לא דבר. והמעשה היה ככה:

„פעם בבקר אחד גמרו הבונים את בנין האסם הראישון הגבה מאד לאגירת מספוא בשביל מאות השורים לכל החרף. הבונים בידרם מהחומה קלקלו במקומות רבים את הסלם בחשבם שאיש לא יצטרך עוד לעלות למעלה. סכנה היתה לטפס ולעלות. כלנו, הפועלים שהיו במקום המעשה בעת גמירת הבנין, גמ־נו בלבנו לבלי לעלות, וכאשר נגש מנהל החבורה פיט ושאל: מי מכם, בחורים, נכון לעלות להתיר את הסלם? לא ענה לו איש. הוא שאל עוד פעם בלי לקבל מענה. אז שם בנו את עיני האקספלואטטור שלי, בחן את פני כל אחד, עבר על הינקים המיוחסים שלו, על האיטלקים, על הספרדים האחרים, על המקסיקנים ועמד אצלי. לי נדמה כי עיניו המתבוננות בי אומרות: היהודי היא בן לעם בלתי מועיל, אם אפילו יפול ויהרג לא יהיה האסון גדול. והוא גם אמר אלי מיד בקול אי־וני־לועג: „הנה קליי, הוכיח נא את גבורתך היהודית וטפס ועלה למעלה להתיר את הסלם".

„מובן שלא נאה היה לי להתנגד במלה להצעה הזאת. אמצתי את לבי ובהחלטה נמרצה, בלי פחד אבל בזהירות גדולה טפסתי על הסלם השבור עד למעלה, התרתי אותו וקשרתי את חלקיו בחבלים. בעלותי וברדתי לא הייתי כלל בטוח שאר־ד בשלום, ואולם אומץ רוחי וזהירותי היו בעזרי. וכאשר הגעתי למטה קבלוני הפועלים בקריאות הידד עצומות.

גם לאחר שעות לא יכול לבי להרגע בקרבו, וכאשר פגשתי אחר הצהרים את המנהל לבדו בשדה, שאלתי אותו לסבת בחרו דוקא בי, היהודי האחד, להעמיד את נפשי בסכנה. הוא ענה לי ברור, מפורש, בלי מסוה, כנוצרי אריי אמתי:

— „אומרים כי היהודים הם פחדנים נוראים. חפצתי איפוא להוכח אם אמת הדבר. ושנית, אם לפני השאלה: חיי מי יקרים יותר וחיי מי עלי לשמור יותר, של הנוצרי או של היהודי, הרי אלה של הנוצרי יקרים בעיני הרבה מישל היהודיי.

„דבריו נחתו בבישרי כמחטים דוקרים ומרעלים, ובקול רוטט מהתרגשות אמרתי אליו:

— „ועתה נוכחת כי היהודים הם פחדנים ובלתי־פחדנים כבני כל עם"?

— „כן, עתה ראיתי כי ישנם יהודים רוכלים מכל המינים וישנם יהודים כמוך".

„אבל אני פניתי אליו בכעס ואמרתי:

„הכין לי בערב את חשבוני ואת הצ'יק שלי. איני יכול להוסיף לעבוד אצלך. אתה שונא אדם, חיי יהודי זולים לך משל נוצרי ולכן איני רוצה לעבוד עוד אצלך".

„המנהל פיט נעלב מדברי והחל לבקשני שלא אעזוב את החוה, שאשאר לעבוד, יעלה לי את שכרי, ישימני לסגן מנהל על המקסיקנים. עזיבתי את החוה היתה בשבילו הפסד, מפני שבידיעתי את כל עבודות השדה, את הטפול בבהמית ובנטיעות, הבאתי לו תועלת רבה. ועוד מעלה מצא בי: בו בזמן שכל פועלי החוה בקבלם את שכר שבועות אחדים הם נודדים הלאה באמרם: „אמריקה רחבה וגדולה", הנה נשארתי אני על מקום אחד בתור פועל תמידי, לא הייתי שכור ולא נצתי וידעתי את כל הנעשה בחצר, באר־וות ובשדה.

הוא הפציר בי עוד שלא אעזוב את המקום. והוסיף להדגיש שיעלה את שכרי, בהיות שכונתו בזה שאנו היהודים הלא אוהבים כל כך את הכסף. אני עניתי לו באופן קטגורי:

דב קליי

ד ב ק ְ ל ֵ י י.

נפגשתי אתו בנויורק. אני נסעתי לקליפורניה מארץ־ישראל והוא כבר שב מקליפורניה להשתמש בשטת העבודה הטובה הקליפורנאית בא"י. עוד לפני הפגשנו בכרך אמריקה החלפנו מכתבים בינינו במשך זמן ידוע. עוד בא"י התענינתי מאד בחבורה החדשה „האכר־הצעיר", הסתדרות של צעירים יהודים משכילים הלומדים באמיריקה עבודות שדה ומתעתדים להיות אכרים טובים בא"י. דב קלי (קולטשינסקי) היה אחד החברים הכי מעשיים ומסורים שב„אכר־הצעיר", ואתו באתי בחליפת מכתבים על התנאים, העבודה בקליפורניה ועד כמה שיש להתאים את כל אלה לעבודה בא"י. קצת ממנו ועוד יותר מחבריו ב„אכר־הצעיר" המפוזרים ומפורדים באמריקה נודע לי על חייו עד נסיעתו לא"י, חיים הראויים להקבע לזכרון. קליי נולד במושבה יהודית ברוסיה בסביבת מליטופול, נעוריו ועלומיו עברו עליו בשדה ויער, כילד הטבע ממש אהב את הטבע. הוא קבל חנוך טוב, למד על ברין שפות אחדות, מלבד שפת־האם גם עברית, רוסית וגרמנית.

בעת שתנועת פועלי ציון החלה להתקדם ברוסיה, נספח אל המפלגה. הדיסקוסיות והטיאוריות שאין להן סוף על ה„נוסח הפולטבאי" של הבורוכובצים והנוסח המינסקאי של פועלי ציון לא ספקו את רוחו של איש שואף מעשה ופעולה זה, והוא עזב את רוסיה, נסע לפריז, למד את השפה הצרפתית. אבל צרפת היפה והפוחזה עשתה עליו רושם רע. הוא עזב את צרפת ובלי אגורה בכיסו נסע בתור פועל על אנית משא לקנדה. בקנדה חי חיים מלאי־ענין, חיי חופש בתור פועל ונודד.

הוא עבד ביער בקרדום. עזב את קנדה רגלי ובא באופן כזה אל ארצות־הברית. שנים אחדות נדד באמריקה, עבד עבודות עיר שונות, שלא קרבוהו כמלא נימה אל מטרתו העקרית — עבודת אדמה בא"י. בשנת 1908 נכנס אל בית הספר החקלאי היהודי שבעיר וואודבין. בעת החפשית מעבודתו בשדות, ישב על ספרים וכתבי־עת חקלאים ושל בוטניקה והתכונן למטרתו הקדושה להיות מומחה, להיות אכר מופתי בא"י. אחרי הכנסו לחבורת „האכר הצעיר" נסע לקליפורניה, אשר האקלים שלה ונטיעותיה דומות לאלה שבא"י, למען השתלם.

בהפגשנו בנויורק בלינו ימים אחדים יחד. שני מקרים מחייו בקליפורניה, שספרם לי בין יתר הדברים, נחרתו עמוק בלבי, ואת האחד אמסור פה לפרטיו.

„בעת הראשונה לא נזכרה לי יהדותי והייתי חבר שוה לכל בני המשפחה האינטרנציונלית המגוונת של פועלי החוות והאחוזות. ואולם פעם אחת הזכירו לי כי יהודי אני, זאת אומרת

ומפליאים דרכי הגורל. אותו הדגל הציוני נקם לאחר שנים באברהם שפירא באופן מיוחד, כאשר נספר הלאה.

את פרסומו של אברהם שפירא בארץ והצטיינותו לא יכלו הפקידים הצבאיים הטורקים בזמן המלחמה נשוא זמן מרובה. בשעה היותר קשה של שלטון הטורקים בארץ, בזמן הרדיפות הנוראות נגד היהודים לפני כבוש יהודה ע"י צבאות ההסכמה, אסרו הטורקים את אברהם שפירא ושלחוהו עם משמר דמשקה. זמן ידוע עצרוהו בדמשק ואחרי־כן שלחוהו תחת משמר יותר חזק לקונסטנטינופול. מסרוהו שם לעבודת־הצבא הטורקית הקשה והמסוכנה והתנהגו אתו ביד קשה. הודות לגופו החזק וטבעו הבריא נשא את התנאים הרעים, נשא מתוך צפיה לגאולתו וגאולת מושבתו אשר ביהודה — ויצא בשלום.

עם ביאת אניות המלחמה של ההסכמה אל מימי קושטא, אחרי שארץ־ישראל כלה נשתחררה, הוצא גם אברהם שפירא לחופש יחד עם כל האסירים היהודים הפוליטיים, ועם ארבע מאות מגורשים מא"י, אכרים, תלמידים־אופיצרים, שומרים ועסקנים, ישב על ספינה צרפתית שהונף עליה דגל ציוני ואחרי מסע שבוע ימים הביאתהו האניה לא"י, שגם בה נפנף הדגל הציוני בכל מקום באופן גלוי... הדגל שאברהם שפירא התמרמר נגדו פעם כל־כך.

אברהם שפירא סוסתו ובנותיה

באברהם שפירא, כמו בבן טפוסי של מושבתו, מצֻרפים כל האורות והצללים של פתח־תקוה. בצד מעשיו היפים, המעידים על אישיות יוצאת מכלל האנשים הסובבים אותו ועל שאר רוח, עשה גם דברים שאינם לו לתפארת ושהוא בעצמו מתחרט עליהם כיום בלי ספק. ואולם הוא עשה אותם, בהאמינו כי כזאת דורשת טובת הישוב ופתח־תקוה. בתור מישל אביא את המקרה ביום החגיגה לכבוד הקונסטיטוציה הטורקית ביפו לפני שתים עשרה שנה: הישוב העברי ביהודה החליט לחוג את חגיגת החוריה החדשה. חברי הועד בכל מושבות יהודה, רוכביהן היותר טובים באו ליפו. קהל גדול נאסף על הככר הריקה אז ברחוב נוה־שלום. נערכה במה גדולה והרבה דגלים טורקים הושמו עליה. אבל דגל ציוני אף אחד לא היה שם. גם המושבה פתח־תקוה קבלה את ההזמנה ששלחו לה לבוא להשתתף בחגיגת הקונסטיטוציה. המושבה התכוננה על פי האופן הפתח־תקואי. הועד הזמין אליו אחדים מבעלי הבתים החשובים הזקנים, ריאקציונרים ידועים. הצעירים ילידי המושבה, תחת ראשות מנהל השמירה אברהם שפירא, התכוננו והתעמלו ברכיבה על הסוסים היותר טובים. על פי פקודת ועד המושבה יצאו ביום הקבוע כל הצעירים האלה רוכבים על סוסים, חבושים כובעים אדומים, טורקים, ועוד קהל אנשים והדגל הטורקי בראשם. אותנו הפועלים לא רק שועד המושבה לא הזמין, כי גם השתדל שנשתתף פחות ככל האפשר בחגיגה. הועד ידע כי נחוג את חגיגת החרות על פי דרכנו וכפי שאנו החלוצים תופסים את ענין חופש א"י. אחרי שיצאו אנשי פתח־תקוה לדרכם, התאספנו אנו הפועלים ובדגל ציוני וסוציאל־אדום בראש ובשירי שחרור עברים יצאנו גם אנו ברגל ליפו.

החגיגה החלה אחרי חצות היום. הנואמים הציונים וראשי ועדי המושבות נאמו מהבמה נאומים קרים, יבשים בלי אמונה בדבריהם ובקונסטיטוציה הטורקית. הם דברו על נדיבות רוחו של עבדול המיד ועל החופש ודברי מליצה רבים אחרים. אלפי הערביים שהתאספו גם הם במספר יותר גדול מהיהודים הפסיקו כפעם בפעם את הנואמים בקריאותיהם הפרועות: „אלה אינצר איל סולטן״! (האל ינצור את הסולטן). וגם היהודים נאלצו לענות את הקריאה הפראית אָ! אָ!

אנו הפועלים יחד עם ציוני יפו נופפנו בדרך דימונסטרטיבית את הדגלים הציוניים. אפילו על הבמה ששם עמד הקימקם הרימונו את הדגל הציוני. בעבור זה כמעט שפ־ץ סקנדל גדול ומעשה חלול־השם. אברהם שפירא בא אלינו בשם המושבה פתח־תקוה ודרש שנוריד את דגלנו הציוני מן הבמה למען לא נרגיז את פקידי הממשלה ובאי־כח הטורקים הצעירים. אבל אנו מחינו בחזקה נגד דרישה זאת ונגד העלבון הלאומי שבה. עמדנו על דעתנו שהדגל הציוני יוסיף לנפנף על הבמה אצל הדגל הטורקי. וכאשר איים אברהם שפירא שיסיר בכח את הדגל הציוני, בחרנו מבינינו את הצעירים היותר חזקים ואמיצים והעמדנו אותם להגן על הדגל נגד כל נסיון מצד הידים הגסות שהיו מוכנות להשליכו ממקום כבודו. לשפירא ענינו שאיננו נמצאים בפתח־תקוה המשמרת, כי־אם בעיר חפשית, ציונית, הזהרנו אותו שאם ינסה דבר ביד חזקה יפגוש התנגדות של זרועות וידים חזקות. אזהרתנו הקשה, שנשענה על כח חברינו, השפיעה כיאות על אברהם שפירא. הוא, אשר בא בכל פעם באש ובמים בעד החלטת ועד המושבה, מסר ממש את נפשו, נכנע הפעם לפנינו, בגלל אמונתנו החזקה בר־עיוננו ואידיאליותנו האמתית. והדגל הציוני נפנף בגאון הלאה על יד הדגל הטורקי עד גמר החגיגה.

באברהם שפירא, בעל הקומה וההואר, בעל הדמות הגאיונה, האדיר כארז עם רשמי גבור בפניו, בהכנסו על סוסתו אל המושבה בחזירתו מן הפרדסים והשדות. הוא עשה אז רושם של איש שב משדה המלחמה. כי אמנם לא ענין של ממכר וקנין היתה אז השמירה במושבות. שקט, גדל־נפש, ענו מתוך הכרת ערך עצמו רכב על סוסתו היפה, השחורה, אשר הלכה הלוך ורקד, שולחת רגליה בחן, ראשה הגאיוני נישא למעלה והיא עדויה בכל מיני עדיים מפלאים מרקמות דמשק.

אברהם שפירא הביא לישוב העברי בא"י תועלת רבה בגבורתו הטבעית וקשרי ידידותו עם שיכים של כפרים ושבטים ערביים רבים בכל הארץ. כאשר נגשו הציונים לקנות אדמה חדשה באיזה מקום רחוק לשם יסוד מושבה חדשה, הוזמן בנה הגבור של פתח־תקוה ללוות ולהשתתף באקספדיציה, אשר נישלחה אל המקום הרחוק לחקור את האדמה.

עסקנים ציונים נשאו ונתנו פעם אדות שטח אדמה גדול במקומות רחוקים מהישוב בעבר הירדן מזרחה, אחרי הרי מואב. ואברהם שפירא נסע בתור מורה דרך ומלוה אל המקומות אשר סכנת נפשות היא לעבור בהם, מקומות מיושבים בדואים ערומים למחצה או לגמרי, האוכלים עשבים פראים ויונקים בפיהם מדדי הגמלים.

ערביים ובדואים מכפרים ושבטים שונים, כאשר היו להם סכסוכים ומשפטים אלה עם אלה, וכשלא יכלו להתפשר ביניהם והדברים היו עלולים להגיע לשפיכת דמים, לא פנו אל הממשלה כי אם באו אל המושבה פתח תקוה אל ה„שיך אברהים מיכל" הנכבד והחביב. אברהם שפירא בבינתו הרבה ובהכירו את הפסיכולוגיה של הערבים, דבורי החניפה שלהם, המצאותיהם וערמומיותיהם המשונות, ידע לפשר ביניהם ולהשביע את כלם רצון ולהפליאם בפשרתו המחכמה.

זכורני שכמעט בכל פעם בעברי על פני ביתו בשובי מן העבודה אל המושבה, מצאתי אצלו תמיד בחצרו מספר שיכים כפריים ובדואים, כשהם יושבים על הארץ, רגליהם שלובות תחתם, סוסותיהם קשורות אל עצי החצר ואברהם שפירא יושב באמצע בהשתעשעו כאפנדי עם החרוזים שבידיו והוא שופט אותם, מפשר ביניהם בסכסוכי האהבה המסובכים שלהם ובחלופיהם ותמורותיהם בסוסות ובנות.

בעיני הפועלים והשומרים בעלי ההכרה בא"י אין אברהם שפירא נחשב ליהודי מופתי מן הטפוס החדש. סבות שונות לדבר. שפירא בא בהיותו ילד אל המושבה ההדרה פתח־תקוה והסביבה הזאת השפיעה עליו מאד והוא נהיה לבן נאמן למושבתו ולסביבתו. בזמן הבויקוט המפרסם בפ"ת נגד הפועלים בשנת 1906. בויקוט בגלל חופש רוחם ורעיונות החרות שהביאו אתם מרוסיה ושנפוצו על ידם במושבה, בזמן הבויקוט ההוא הלך אברהם שפירא גבור הישוב יד ביד עם בעלי הדעה והכח במושבה. גם הוא לא יכול ולא רצה להבין את רוחנו.

פעם אחת החליט ועד המושבה לבטל את ספריתנו, ספרית הפועלים, בכדי שלא יהיה לנו מקום להקבץ ולהפיץ משם את דעותינו החפשיות בין צעירי המושבה. את המעשה הרב לגנוב את ספריתנו לקח עליו אברהם שפירא, אולי בלי רצון ורק מהיותו בן נאמן למושבתו ושומר לעשות כל מה שזו דורשת. הוא הוציא לפועל את אשר זממו המשמרים, עשה מעשה אשר אנו הפועלים לא סלחנו לו לעולם, אף שאחרי כן הביע לא פעם את צערו על מעשהו זה.

אברהם שפירא

אַבְרָהָם שַׁפִּירָא.

בהיותו ילד קטן בא מרוסיה, הוא היהודי המפרסם בכל א"י, אברהם שפירא, ה„שיך אבריהם מיכל", כפי שמכנים אותו הערביים. בא לארץ עם אביו, אחד הקולוניסטים הראשונים במושבה העברית הראשונה בא"י.

במלחמה הקשה, הממושכת, המרירה של אכרי פתח־תקוה עם השכנים הערביים, על פי רוב בדואים, התקשה הנער שפירא ורוח גבורה לבשה אותו.

בעבר של פתח־תקוה, העשיר כל כך במקרים בלתי רגילים, נִתַּן לו מקום להתגדר ברוח גבורתו, והוא שהוציא לו בא"י את השם האגדי כמעט. שפירא הוא בעל תכונת גבור מלידה, בלי העמדת פנים ופרזות רמות.

שנים רבות היה אברהם שפירא ראש־השומרים בפתח־תקוה, ראש לשומרים בדויים. השמירה במושבה זאת היתה הכי קשה, בגלל רוב נטיעותיה העשירות והמפזרות. הערביים הגנבים והשודדים מכל הסביבה פחדו מפניו. כאשר אירע מעשה גנבה בפ"ת או אפילו במושבה רחוקה, קראו לו והוא כבר היו לו אמצעים איך לגלות את הגנבה. יודע הוא להתחקות אחרי עקבות הגנבים הערביים עד הפנות היותר נדחות, רחוקות בארץ. הגנבים והשודדים שמעו את שמעו ופחדו לבוא אל גבולו. הוא חי ביחוסי ידידות עם השיכים הבדואים היותר נכבדים ובעלי השפעה, גם בעבר לירדן מזרחה. פעם גזלו ערביים שודדים מ„ג'בל גסיה" שבסביבת חברון חלק מעדר המושבה. אברהם שפירא נסע עם חבורת שומרים ערביים אחרי עקבות השודדים, ובא עד הכפר „דז'בל גסיה". בראות השודדים את אברהם שפירא והשומרים הרודפים אחריהם הרימו קול צוחה בקריאה המרה „דז'אי יַ נַס"! (בואו לעזרתנו). ערביי המקום נזעקו על סוסיהם ועם נשקם החלו קרב נגד אברהם שפירא וחבורת השומרים. הקרב לא היה שוה. על שפירא וחמשה־ששה עוזריו היה לעמוד בפני המספר הגדול של שודדים במקום מגורם שהם בקיאים במוצאיו ומבואיו. אבל הוא נלחם שעות רבות מאד מלחמה קשה באומץ רוח גדול, עד שנסוג לבסוף אחור בלי אבדות. ואף שלא הציל אז את הבהמות, בכל זאת קנה לו שם של לוחם גדול בין הערביים. ואין אמצעי טוב נגד גנבות והתנפלויות ביחס לערביים מקנית שם גבור, ב„ג'דה" לא יגעו לרעה אף פעם. ואמנם אחר זמן קצר החזירו השודדים בעצמם את הבהמות. אפילו בין הפקידים הטורקים הגבוהים היו מתחשבים אתו. לא פעם אחת נזדמנה לי ההנאה האסטטית להסתכל

אנו שמענו אותו ביראת כבוד, כי אף רגע לא שכחנו שלפנינו עומד אב של בן־קרבן על עבודת הכפר בגליל.

כאשר באנו אחרי־הצהרים לשמוע את דרשת המגיד, כבר מצאנו את בית־הכנסת מלא מפה לפה.

דממה שררה. קולו החזק נשמע בכל בית־הכנסת הפתח־תקואי הגדול והגבוה. הוא רגז, כעס—ודבר דברים טובים, יסר—ודבר אל הלב, וגם בקש את האכרים שיבינו לרוח הפועלים החלוצים שדרכם בין כה סוגה באבני־נגף. אחרי־כן ספר על כל אשר יקרה לעם היהודי בזמן האחרון בגולה, שאת חלק ממנה עבר לאורך ולרוחב. דבר בחום על עמנו בגלות שעוד מעט יחדל להיות עם, אם לא תעמוד לו תקותו היהידה לא"י. הוא דבר על בני הנעורים שלנו העוזבים מחנות מהנות את עמם ומקריבים את נפשם בעד אחרים. דממה שררה. נשמעה בכיה חרישית מעזרת־הנשים וצפצוף צפרים שבאו ביעף ויצאו דרך החלונות. אחרי כן דבר שוב אל הבחורים־החלוצים ויסר את הקולוניסטים שאינם רוצים להושיט יד־אחים לבעלי הלבבות היהודים האמתים האלה. ופתאם שלה מבט חד וחודר אל הצד שאנו הפועלים ישבנו שם, וקרא:

„הבן היכול לעזוב את אביו ואמו... את משפחתו... ולנדוד... להיות נדח... באיזה מקום נישכח... במושבה דלה, רחוקה מכל ישוב... כרות מהחיים... בין המון ערבים פראים... ירחים, שנים... לצעד בדד אחרי המחרישה... בחום הכי גדול ובגשם הכי גדול, למען גמור את התלמים האחדים... ולהרטב כלו מכף רגל עד ראש, עד עור העצמות... לחלות במחלת דלקת־הריאה... למות... מי שהולך בדרך כזו הוא גבור... יהודי נאמן...

„יהודים! — צעק פתאם בקול גדול — הם אינם אפיקורסים, הם גבורים, הם גבורי ארץ־ישראל... בעיני ראיתי את בני הנעורים שלנו נופלים המונים על הבריקדות, אבל לא בשבילנו... היום... לפני שעה... קבלתי בשורה משמחת: נפל גבור יהודי בארצנו... בשדנו... פועלים עברים הביאו לי את הבשורה הטובה משדות הגליל"...

ובאקסטז שלו גמר:

„יהודים! קראו יחד אתי את הברכה: שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה!"

הדמעות החלו להחניק אותו, אהבתו לבנו התעוררה בו בכל עצמה, אהבתו לבנו אשר מת בעבודתו בשדה ואשר לא יראהו עוד לעולם. דממת מות שררה בבית־הכנסת. שמעו רק יבבה חרישית של המגיד, קולות בכיה מעזרת־הנשים וצפצוף הצפרים שעפו מעל לראשינו בחלל בית־הכנסת. הביאו את המגיד אל בית קרוב, בית אחד האכרים. אנו הפועלים ביצאנו נרעשים אחד, אחד מבית־הכנסת, התפלאנו: וכי מפי מי מאתנו נודע לו על מות בנו?...

מהחבל הרוסי שהיה תפוס בידי הגרמנים, שלא יהודי טוב אחד נהרג שם על קידוש השם, מן העיר מינסק, באה הידיעה המדאיבה גם על מות המגיד צדיקוב. לפני השמע „בישורת הגאולה" הגדולה בתפוצות ישראל, הגאולה שלה התמסר כל ימיו, מת. לא זקן בשנים היה ומלא עוד מרץ וכח.

ישראל ?!" בטון של מוסר כזה דבר אלינו, אבל קולו היה כקול אב לבניו. שמענו מחרישים את מוסרו, לא חפצנו לענות לו דברים מדאיבים מפני שידענו שמוסרו בא מלב יהודי כואב וגם מפני שהיה אבי חברנו שמת זה לא כבר, אב שלא ידע עוד אפילו על מות בנו. בהודע לו כי אחדים מאתנו באו מן הגליל, פנה אלינו כמתחנן בשאלות על בנו „העובד במטולה ולא כתב זמן כל־כך רב כל מכתב". „איככה זה אין בן בא לחג הפסח אל ביתו ומשפחתו?" ושוב דברי מוסר: „כבר אין חג וימים טובים? אין אב ואם, משפחה? הלא באלהים כבר חדלתם מזמן להאמין! מה איפא נשאר לכם? ארץ־ישראל ועברית? ואם לא תהיה ארץ־ישראל?... מה אז? אז תהיה ריקנות, אפלה, נפש קפואה! אז יהיה תהום!.. יבוא גם שמד... וכו' וכו'."

אני זה מזמן שאפתי לעלות לעבוד בגליל. אבל משום מה דחיתי את הדבר מעת לעת. מכתב צדיקוב עשה עלי רושם חזק. בערב כאשר נקבצו כל הפועלים במטבח קראתי לפניהם את המכתב ולמחרת יצאתי עם עוד פועלים אחדים מהמושבה פתח־תקוה בדרך הגלילה. בגליל התחתון, במסחה, עכבונו הפועלים באמרם שצפויה להם התנפלות מצד הערביים השכנים והמציאו לנו מקומות עבודה בכדי שנשאר שם. עבדנו, שבענו רצון, חיינו חיים קשים אבל יפים, שקטים, ישרים.

קשה היתה עבודת היום הארוך בחום העצום שבגליל התחתון, אבל עבדנו מתוך רגש חופש, כי קדושה ויקרה היתה בשבילנו העבודה הממשכה והאטית הזאת. מפוזרים, רחוקים אחד מהשני עבדנו בשדות, כל אחד בין ערביים אחדים, אבל כבודדים בכל זאת לא הרגשנו את עצמנו, ידענו כי במקומות שונים בשדות עובדים פועלים אחינו ושירים עברים נשמעים.

לחג הפסח חשבתי ללכת למושבה מטולה להתראות עם חברי צדיקוב. אבל לא זכיתי עוד לראותו. חבר אחד הביא לנו בעברו דרך מושבתנו את בשורת מותו. הוא ספר בפרוטרוט על ימי מחלתו ומותו.

ביום האחרון לעבודתו של צדיקוב בשדה החל לרדת גשם שהלך והתחזק. כל הפועלים רתמו את הסוסים ונסעו אל המושבה. בעברנו על פני צדיקוב קראנו גם לו לעזוב את עבודתו, אבל הוא אמר כי יגמור עוד את התלמים האחדים בקצה שדהו ויהי מה, יעבוד גם בגשם. נסענו בלעדו. אחרי שעות אחדות בא צדיקוב אל המושבה. להתיר את הסוסים כבר לא יכול, בעלו האכר עשה את הדבר תחתו. חמשה ימים חלה צדיקוב במחלת דלקת הריאה שבאה לו מהתקררות בגשם החזק. חמשה ימים ירדו גשמים, וכאשר זרחה השמש ביום הששי נסגרו עיני צדיקוב לנצח.

שמועת מות צדיקוב הגיעתנו שבועות אחדים לפני הפסח. כאשר עלינו לחג הפסח ירושלימה, התעכבנו ימים אחדים בפתח־תקוה. הודענו את בשורת מות צדיקוב לחברינו בפתח־תקוה, שהמנוח היה חביב עליהם מאד.

מודעות רבות הודיעו במושבה אדות הדרשה אשר ידרוש המגיד צדיקוב בשבת, שבת־הגדול, בבית הכנסת על התהום שבין הצעירים ובין הזקנים ועל שאלת הפועלים העברים. הימים היו עצם ימי המלחמה בין הצעירים והזקנים במושבה והאכרים החרדים והפועלים ה„אפיקורסים". כל בני המושבה, גדול וקטן נאספו לשמוע את דרשת המגיד על הענין הקרוב כל־כך אל הלבבות.

הַמַּגִּיד צַדִּיקוֹב.

בשבתות אחרי הצהרים, בעת המרגוע בחולות יפו שנועדו להפך על ידינו לתל־אביב, הלכתי על פי רוב לשמוע את דרשת הנואם העממי הידוע, המגיד „המזרחי" צודיקוב. שמעתי תמיד את דבריו בעונג נפש. הוא דרש לפני בעלי המלאכה בבית הכנסת „דמ־כו בעלי מלאכה" שבנוה שלום. כבר שמעתי נואמים מפורסמים בעולם, אבל אף אחד לא צדה את נפשי כהמגיד החרד צודיקוב. עת נשא הנואם בקולו הבכיני קצת את מדבריותיו היוצאים מן הלב ונכנסים אל הלב על הגאולה, שיבת ציון ועל החיים העתידים של בני ישראל על „הרי יהודה, עמק יזרעאל והשרון" בכה מרוב גיל כילד והקיר דמעות גם מעיני שומעיו, זקנים ונערים, חרדים ואפיקורסים. הוא הביא ארצה ישראל את משפחתו, כל בניו ובנותיו, הנחשבים בין הפועלים החקלאים והשומרים הכי טובים, בין החלוצים הכי חביבים ונעלים.

על מאורע טרגי וראוי להקבע לזכרון בחיי המגיד החרד והאידאליסט ובנו אספר בזה.

עם הבן עבודתי זמן ידוע ביחד במושבה אחת בשדות, מחרשה על יד מחרשה, ועד היום הוא נצב כחי לפני, כביום ראותי אותו בפעם האחרונה. אני הרשתי בשדה. פתאם ראיתי אותו מרחוק, הולך עם צרורו על שכמו „ונבוט", מקל גדול, בידו, בפניו המזהירים— שזופים, הולך לו לבדו בשדה ביצאו מפתח תקוה ללכת אל הגליל העליון. גם הוא יאני בעבודתי, ירד מן הדרך, נגש אלי, תקע לי שלום רחב, רוה את צמאונו מכדי וישב על הארץ אצלי. כששאלתי אותו לאיזה מושבה בגליל הוא הולך, ענה בגאוה: „אני הולך אל המושבה היותר רחוקה, בגליל העליון, למטולה, שם נמצאים רק פועלים יהודים אחדים, צריך לסול גם שמה דרך בעד פועלים יהודים. אני רוצה ללמוד שם את כל עבודת השדה, ללמוד לנהל משק חקלאי, מה שנחוץ לנו ביותר בא"י".

הפצרתי בו והוא הבטיח לי לכתוב פעם מכתב מהגליל. הוא הלך לו. הבטתי אחרי המעפיל המתמסר והמאמין הזה עד שנעלם מעיני במרחב מישור יהודה.

אחרי ירחים אחדים קבלתי ממנו מכתב קטן, שבו כתב:

„כמעט באתי הנה קבלתי עבודה שנתית. מכל מאויי בימי חיי נמלא עתה זה הכי גדול: להיות פועל בשדות במושבה קטנה, רחוקה, יפה בגליל. אני שבע רצון עד מאד. אבל הבדידות השוררת פה לרגל מיעוט מספר הפועלים העברים בין כל כך הרבה ערביים מפילה עלי לעתים שממון, ביחוד בשבתות בעת שאינני עובד. אני מסתובב אז כל היום בשדות שחרשתי וזרעתי במשך השבוע; לו היה פה מספר יותר גדול של פועלים יהודים היינו מהסים בשירי התחיה שלנו את זמירות הערביים הפועלים ורועי עדר המושבה. עלו הנה מיהודה. עבודה יש להשיג פה למדי, בואו, בואו, בואו!"

בטילנו פועלים וצעירים וצעירות מהמושבה בחוצות בזמן שהבאים בימים הלכו להתפלל לבית־הכנסת, פגש אותנו אצל הבית הזה הזקן צודיקוב. הוא שאל אותנו אם נבוא לשמוע אחר הצהרים את דרשתו על מעשינו והתנהגותנו. „בורז'ואים? פרולטרים? פה בארץ־

המגיד צדיקוב

ממושך. סנדר אשר לא רצה לעזוב מידיו את השיך, לא יכול להגן על עצמו, ובאופן כזה הוכה עד אשר שברו הערביים את עצמותיו וקרעו את ריאתו. אחרי המאורע הזה חלה מאד. הוא התהלך במושבה חולה, אבל לא רצה לשכב במטה. הודות לגופו החזק היה חי בודאי עוד זמן, אבל דוקא במצב זה אחז אותו חשק לטייל במושבות יהודה. בנסעו מגדרה לקוסטינה התהפך מתוך אי־זהירות עם עגלתו ומיד אחרי זה מת בקוסטינה. במושבה קוסטינה עוד לא היה בית־קברות אז, והנה חפצו בני המושבה ליסד בית־קברות, החל מקבורת סנדר חדד. אבל במושבה פתח תקוה נודע על מות סנדר חדד שלהם ומיד באו צעירי פתח־תקוה לקוסטינה ולקחו בחזקה את גוף האיש המת וקברוהו בקבר ישראל במושבה פתח־תקוה שבעבורה הקריב סנדר חדד את נפשו.

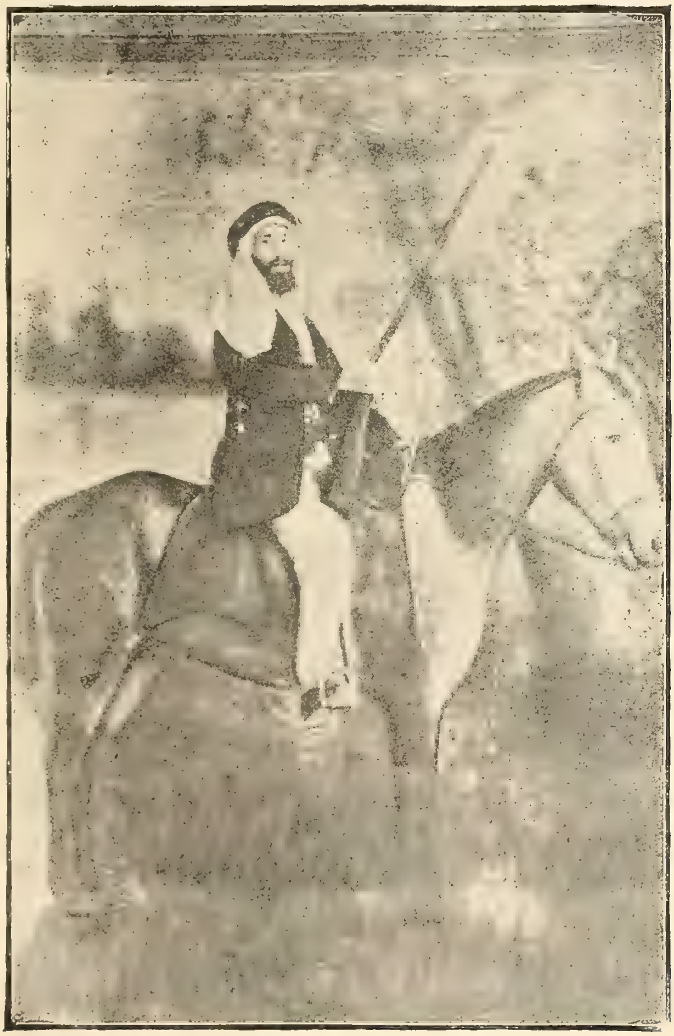
*

כגבור עממי אגדתי הופיע „סנדר חדד" לעזרת חלוצי הישוב החקלאי הראשונים. נפח היה ושמו הפרטי סנדר. שם משפחתו בלתי ידוע לי. ואולם הערביים קראו לו בגלל ידו הקשה כברזל בשם „חדד", וכן נקרא בפי כל „סנדר חדד". הוא היה גבר גבור, איש לא היה שוה אליו בא"י בגבורתו. אלה אשר הכירוהו יספרו כי בחור כארזים ממש היה בקומתו החסונה והגבוהה. גופו דמה לזה של אטליט, ידיו דמו לגושי ברזל, שריריו החזקים היו כחוטי עשת. רוח־סלעים שכן באיש האדיר הזה. על סוסה ערבית רכב כרוח סועה. בהתנפלויות היותר קשות התפרץ על סוסתו כשד־משחת אל בין המתנפלים ובידיו ידי ברזל, לפעמים בלי נשק. היה קוצר אותם מימין ומשמאל כחציר שדה. כזבובים נפלו תחת ידיו. אחד נגד עשרה, לפעמים אחד נגד מספר גדול היה מתיצב ונוקם נקמת דמים בעד אחיו הקולוניסטים החדשים.

מי היה האיש הזה? מאיזה מקום ואיך בא אל המושבה, היהודי בעל כחות הגוף הבלתי רגילים האלה? בין המון העם בעירה הקטנה קרינקי ברוסיה נולד לאביו „יוסף קרינקר" וגדל שם. כאשר פרצה המלחמה הטורקית־רוסית לא יכול לישקט בעירתו ואף שלא נלקח לצבא, התנדב לעבוד אצל מספיק צרכי צבא אחד, בכדי לראות את המלחמה. בלי היותו איש צבא עשה פעם מעשה מהולל שהביא את הגנרלים לידי השתוממות ונתני לו עבורו אות הצטיינות גדול. אופיציר יוסי חשוב מהגנרל ששב ובן משפחה אצילית גדולה נפל בשבי במקרה בידי הטורקים. הגנרלים רצו עד מאד להוציא את האופיציר הזה משביו, אבל לא מצאו אפשרות לדבר, והיטב חרה להם על זאת. נודע הדבר לסנדר והוא הלך אל הגנרל וקבל על עצמו לשחרר את האופיציר משביו. הוא בקש לעזרתו רק שני אנשי צבא. הגנרל לעג ליהודי הרוצה להראות את גבורתו, אבל נתן בכל זאת על ידו את שני אנשי הצבא. סנדר התחפש בבגדים טורקים וע"י גבורתו הגדולה הוציא משביו את האופיציר והביאו אל הגנרל הרוסי, וזה נתן לו גמול טוב ותודות.

אחרי המלחמה נסע לקונסטנטינופול, ובהודע לו שבסביבת ירושלים נוסדה המושבה העברית הראשונה, עלה מיד ארצה־ישראל. הוא היה לנפח בירושלים, מלאכתו מביתו בקרינקי. ואולם זמן רב לא יכול לשבת בעיר הקדושה. כשהגיעו השמועות הראשונות על התנפלויות הערביים על המושבה פתח־תקוה ירושלימה, לא יכול עוד לשבת ולישקט בחוצות הצרים, האפלים, החרובים של העיר הישנה בירושלים, ויצא מיד לעזור למיסדי המושבה העברית הראשונה ונתקבל שם הודות לגבורתו הטבעית בשמחה וידידות.

למסור את כל מעשי גבורתו של סנדר חדד בהגנתו על המושבה ידרוש מקום ודברים רחבים כספור תולדות המושבה בכלל בשנותיה הראשונות. אבל לציין את גבורתו אפשר במלים אחדות: הוא הקריב את כל בריאותו למושבה. ככל איש בעל רוח־גבורה אמתית הכה את הערבים מכות רבות, אבל גם קבל מכות. מעשה גבורתו האחרון עלה לו בהריסות בריאותו לגמרי. באחת השבתות כשכל התושבים התפללו בבית הכנסת, בא שיך שודד ידוע עם חבורת בדואים אל אדמת המושבה, עלו ורמסו את הקמה וקלקלוה. כמעט נודע הדבר לסנדר, רץ אל מקום המצא הבדואים הרוכבים, קפץ ועלה כצפור על סוסת השיך וישבו על הסוסה החל להכות מכות נמרצות את השיך עד שזה כמעט מת תחת ידו. בראות מלויי השיך את אשר סנדר עושה התנפלו עליו במקלותיהם הכבדים והורידו עליו מטר מהלומות

סנדר חדד

המושבה הראשונה, להגין עליהם בפני שונאיהם המתנפלים ושודדים. האכרים קבלו את הצעתו ברצון ואבו־יוסף, הבדוי היהודי, היה לשומר העברי הראשון במושבה העברית הראשונה. על הגנתו של אבו־יוסף במסירת נפש וברוח גבורה בלתי רגילה על המושבה, מספרים הרבה האכרים הזקנים. הוא היה קצר קומה אבל רחב עצמות וכתפים, כחוש בשר, עור ועצמות, מפני שאכל רק פעם ביום ושתה גם פעם ביום לא ישתה, כמו הגמל, מפני שנדד במקומות ציה שמקוי מים מעטים בהם. ברובה ואקדח לא השתמש אף פעם בחייו, הדבר היה לא לפי כבודו אז, כמו שהוא אמר: „חרפה לגבר להחזיק נשק כזה, שגם אשה יכולה להשתמש בו". כלי־זינו היו חרב חדה וכבדה וחנית ברזל־עשת ארוכה.

את סוסתו שהיתה מהירה כשד, אהב ונצר יותר מאת נפשו. אפילו על כבודה ושמה היחסני הגין לפי השגותיו ומנהגי סביבתו. בזמן הגנבה, בעת שהיתה ברשות אחרים, זוגו אותה עם סוס ש„יחוסו" היה בלתי מְבֹרר לו, ולכן בהולד לה סיח יפה, חפר בור, העמיד בו את הסיח, שחטו וקברו.

אבו־יוסף היה מזמר ומנגן מצוין. בלילות הירח הארצי ישראלים היפים והבהירים בנסעו על סוסתו היה מתדבק עם הטבע, מישתקע בזמרתו עד שנפש השומעים יצאה בשוררו. הוא היה משורר, משורר אמתי, אכרים אחדים ראו את שיריו בכתב בערבית ועברית. לנגינותיו על כלי מיתרים משערות סוס ולזמרתו יצא שם בסביבה. על חתונת בת השיך אומר־אבו־קישק, השוכן בקרבת פתח־תקוה, ואשר היו מוזמנים אליה השיכים היותר גדולים בסביבה, זמר ונגן אבו־יוסף זמירות ונגונים ערביים עד שדמעות התפעלות נצנצו בעיני השיכים הזקנים. בעד הנגינות והזמירות האלה לקח אותו השיך אבו־קישיק למחית החתונה אל העיר יפו וכסה אותו מכף רגל עד ראש במתנות רבות: זוג נעלים אדומות עם חטמים עקומים למעלה מהמין היותר טוב, אבעיה יקרה מהצמר המבחר, עגל וכפיה לראשו. עד עשר לירות הוציא השיך עליו בעד זמרתו כצפור היער.

ממעשי גבורתו בהגנתו על המושבה נביא מאורע אחד.

השיך התקיף אבו־דז'רם עם מחנה שלם בדויים שודדים התנפל על המושבה, עם סוסיהם וגמליהם עלו על הקמה, רמסו אותה והשחיתוה. השודדים רדפו גם אחרי עדר המושבה ורצו לתפסו. גם על אנשים אמרו להתנפל. בזמן ההתנפלות נמצא אבו־יוסף רחוק על הגבול השני של אדמת המושבה. בשמעו על ההתנפלות רץ על סוסתו כחץ מקשת אל מקום ההתנפלות והתפרץ כרוח סועה אל מחנה הערביים ולקח מיד את השיך בשבי. הוא העלה אותו אליו על סוסתו השכיבו לפניו, הוציא מאכלת וכוננה נגדו לבל יזוע וינוע. עם השיך על סוסתו, השלח בידו האחת והחרב בידו השניה הגין על עצמו מימין ומשמאל עד שהצליח אחרי קרב ממושך לגרש את המתנפלים השודדים. ככה שמר אבו־יוסף את כבוד היהודים במושבה העברית הראשונה והיחידה אז. ישנה עבד במסירות נפש את פתח־תקוה ואחרי כן נפרד בידידות מהאכרים ונעלם על סוסתו כמו שהופיע פתאם. הוא חזר אל אחיו הבדויים היהודים אל המדבר בחבל בגדד. אשר משך אותו כמו את עוף השמים. מי יודע באיזה מקום קבורות כעת עצמות היהודי הבדוי המעניין, השומר העברי הראשון בישוב העברי החדש בארץ ישראל.

אַבּוּ־יוּסֶף וְסֶנְדֶּר חֲדַד.

היה הדבר לפני יותר מארבעים שנה. בבקר לא עבות אחד ישב האכר יהודה ר. במושבה פתח־תקוה זמן, קצר אחרי הוסדה, לפני ביתו, שואף את האויר הצח בהרגישו את עצמו קדחני. והנה פתאם עבר על פניו בדוי רוכב על סוסה יקרה, לבנה. לפי המנהג היה על ר. לקים בבדוי הכנסת־אורחים, לבקשו לרדת מסוסתו, לשבת בצל ולנוח ולהגיש לו כוס קפה. ואולם הרוכב הגאה דריש בשלום האכר בקרירות ישכזו, שהאהרון לא המריצו לבו לקים בו את המנהג המקובל וענה לו גם הוא על ברכתו בקול קר כקרח. למחרת ביישבו ישוב לפני ביתו עבר עוד פעם הבדוי ההוא על אותה סוסה. ואולם הפעם קרב מיד ישר אל האכר ודריש בשלומו בידידות רבה וקשר אתו שיחה. באמצע השיחה הודיע פתאם לר.: „אנא ישראל", „אנא יהודי". וכשראה שהאכר מתפלא על הודעתו זו וכי הוא מביט עליו בעינים חושדות, על תלבשתו, על מראהו ותנועותיו הבדואיות, שאין בהן שמץ יהדות, נשא את עיניו המבריקות למרום ובקול מביע דבקות אמר: „שמע ישראל ד' אלהינו ה' אחד!" והוא החל לספר על דרך בואו אל המושבה. בן שבט בדויים, שבט בדואים יהודים קטן הוא, בדויים הנודדים במדבר בתור רועי צאן בחבל העיר הערבית הקדושה בגדד. באחד הלילות גנבו אצלו פתאם את סוסתו היקרה. באיזה אופן שהוא מצא את עקבות גונב סוסתו, עקבות שהובילוהו עד העיר דמשק. אחרי עמל ויגיעה רבים מצא את סוסתו בעיר הזאת. ואולם בהיותו בדמשק כבר לא רצה לשוב לסביבות בגדד לפני ראותו את העיר הקדושה ירושלים. ברכבו על סוסתו מדמשק לירושלים הקרה לו המקרה ללין בכפר הערבי „פדג'ה" שאצל פתח־תקוה. בהודע לשיך של הכפר כי יהודי הוא, אמר לו כי מהלך חצי ישעה מכפרו, על אדמת „מלבס" יושבים אכרים יהודים. בשמעו את דברי השיך תקפה אותו סקרנות גדולה ורכב מיד אל המושבה. בעברו על פני המושבה ובראוהו את האנשים הלבושים בגדים כאנשי המערב לא האמין כי יהודים הם. „צרפתים הם ולא יהודים, הלא אין סימן יהדות בהם", חשב בלבו. אולם השיך מפדג'ה הבטיח לו שוב בלילה הבא כי אלה הם יהודים, והוא בא בפעם השניה אל המושבה והתודע. כאשר התודעו אליו בני המושבה מקרוב ועל פי סמנים ידועים נוכחו כי אמנם יהודי הוא, קרבוהו אליהם והתענינו בו מאד. הבדוי העברי שמח מאד באחיו החדשים והמוזרים ותחת לשוב אל אנשי שבטו הנודדים, הציע לפני האכרים שיקבלוהו בתור שומר במושבה לשנה אחת, למען יעזור להם לסדר את

זלמן רובלינסקי (למעלה האחרון משמאל) בקבוצת סוללי דרך בתל־אביב בראשית הוסדה

לאשה זאת מענין: הוא לוה את מכרו, גר שהלך לבית האלמנה לשאל אצלה את מעיל בעלה המת לחג. המעיל היה צר מכפי מדת השואל. זלמן פישט את מעילו ונתנו למכרו ובעצמו לבש את המעיל הזר. במעשה הזה מצא חן בעיני האשה.

הֲמחה מלבו את עשרים וחמש שנות עברו, כעצת הרב? השכח את אשתו הנוצרית ואת בניו? השירים העצובים אשר שר לעתים בעבודתו בחולות, שירים שהשמות מריַנה וטטיַנה נזכרו בהם בכל כך רגש—ספרו ופרשו הרבה.

הוא עבר עם ביתו מפתח תקוה ליפו, למען התקרב יותר לעניני היהדות, ללמוד עברית, להיות בקרוב מקום לרב קוק. הוא נכנס בתור חבר בקבוצת פועלי החולות. התישב בחדר קטן ברחוב נוה־צדק, חי עם ביתו מעבודתו ומעבודת אשתו שכבסה לבנים בעד חבורתנו. וכמו שהיה נשוא פנים בין שכניו האכרים הרוסים ואחרי כן בין הגרים אכרי בית־גן, היה נכבד מעתה גם בין גֵרי יפו. נהיה ליועצם וראשם, לחזנם במנין־הגרים שלהם. ממזמר־תהלים בבית כנסיה נוצרי היה לחזן. וכי זלמן מתודה מקרב לבו לפני אלהים בכל פעם אשר הוא מתפלל לפני הצבור — בזה אין כל ספק למי ששמע פעם את תפלתו.

כל חבורת הפועלים התפזרה לארבע רוחות העולם אחרי שישרה את התלים והמורדים, סללה את הרחובות, גמרה את הקנליזציה בחוצות וחצרות תל־אביב. אבל זלמן נשאר קשור אל א״י. הוא נעשה למטאטא בחוצות, משפיפס במים, לגנן ב„שדרות־רוטשילד". כאב לבניו כן דאג לנטיעות אשר נטענו.

אבל העבודה הזאת לא נתנה לו ספוק. כבעל תשובה אמתי בקש לעשות דבר מה חשוב בשביל העם והארץ, לכפר על חטאו. הוא הלך לאחת המושבות ונהיה לשומר. צפה ויחל לרגע כשֶר לעשות דבר מה יפה. וההזדמנות לא אחרה. פרצה המלחמה העולמית. גם טורקיה נכנסה. השלטון החל ברדיפותיו הידועות נגד היהודים, נגד הציוניות והציוניים, נגד רכוש היהודים, זלמן נתמלא רגשי נקם ביחס לטורקיה, נסע בראשית המלחמה על אנית מלחמה אמריקנית מא״י ובא לאלכסנדריה במטרה להספח לצבא האנגלי ולהשתתף במלחמה נגד טורקיה, להשתתף בשחרור ארץ ישראל. באלכסנדריה נספח אל הגדוד העברי הידוע שנשלח דוקא אל חזית הדרדנלים. אחר נסיגת האנגלים משם ופזור הגדוד הזה שב לאלכסדריה.

לאחר כבוש ארץ ישראל מידי הטורקים היה מן הראשונים שחזרו אל הארץ.

בטן והשלכת ילדים מהדיוטות הגבוהות—זה כנראה עורר בי את ההרהורים על עמי העזוב והאמלל. והרהרתי שאני מומר, בני ובנותי גויים, וגם הם ישתתפו פעם בפוגרום ביהודים. בני הבכור סטֶפן יהיה לחוליגן ויכה יהודים. הרהורים נוראים כאלה עלו במחי. לא הרגשתי כי הסוסים כבר הובילוני עמוק היערה. ופתאם נפלה עלי אימה מתוך הרהורי. בחטבי את ענפי העצים נדמה לי כי שומע אני בת־קול מן השמים הקוראה:

„זלימן! זלימן! יהודי אתה, יהודי חוטא... עזוב את הסוסים והעגלה ביער, עזוב את הכפר... עזוב את אשתך ובניך... ולך לך לארץ ישראל... היה לבעל תשובה שם... עבוד את האדמה... והאדמה תכפר על עוונותיך"...

ברגע שנדמה לי שאני שומע את הדברים האלה הייתי כמו מטורף. עשיתי כדברי הבת קול, בת־קול מנשמתי ועזבתי מיד את הסוסים ועגלת־החרף והגרזן והעצים ויצאתי מהעבר השני אל הדרך המוליכה העירה, חפצתי להמנע מפגוש וראות אכרים מכרים, את כפרי, ביתי, אשתי ובני. הלכתי רגלי שבעה ימים ושבעה לילות, נחתי בשדות, ישנתי ביערות. ביום השמיני, בשבת בין הערבים, באתי לאודיסה, מקום אשר האניות מפליגות משם לא"י.

זלמן הפסיק בספורו. כנראה קשה היה לו מאד דבורו על ענין זה, ביחוד בזכרו את אשתו ובניו. באיזה אופן בא לארץ ישראל בלי תעודה ובלי אגורת כסף, איך התודה לפני הרב היפואי ומה שהיה אתו אחרי כן—נודע לי לאחרי זמן, קצת ממנו וקצת מפי אחרים. בנוגע לנסיעה: כשנוכח באודיסה שבלי תעודה אי אפשר לנסוע הלך משם רגלי לוירשה, „גנב את הגבול" הפולני, בא לוינה, המשיך את דרכו רגלי דרך הארצות הבלקניות יבא קונסטנטינופלה. עלה על אניה ובזמן הנסיעה התיצב לפני הקפיטן, הגיד שאין לו אגורה ואולם הוא נכון לעבוד כל עבודה קשה ובלבד שיתנו לו לנסוע עד יפו. הקפיטן העמידו לעבוד אצל הפחמים ובאופן זה בא אחרי שנים עשר ימי נסיעה לא"י.

בירדו מהאניה שאל זלמן מיד למקום מגורי הרב היותר גדול שבעיר. הורו לו על בית הרב קוק. זלמן התודה לפניו. ולבסוף אמר לו הרב: „זלמן, מהיום יהודי אתה. שכח, הוציא מלבך עשרים וחמש שנים מחייך... זנח את אשתך ובניך... עבוד את עבודת האדמה... אם אתה רוצה שא אשה שניה יהודית והוליד בנים יהודים... אדמת ארץ ישראל אשר תעבוד תכפר על חטאיך". אחרי כן שלח אותו עם השַמָש להטבל ובשעת הטבילה אמר השמש את הברכות הנהוגות.

כבן מקשיב עשה בן החמשים הזה את אשר צוה אותו הרב. אבל בראשונה עלה רגלי מיפו לירושלים לנשק את האבנים השחורות והקרות של הכתל הנשאר מבית־המקדש. הוא התבדל מכל המתפללים, לבדו עמד, רחוק מכלם, בפנה, לחץ את אזנו אל האבנים האלמות של הכתל הנורא. הקשיב, האזין, ספג אל לבו את תפלות העומדים סביב. לבו ושפתיו דובבו תפלת ודוי.

מירושלים הלך אל מושבה קטנה בגליל, בית גן, ששם ישבו גרים—אכרים, הקרובים יותר לזלמן על פי מצבו... הוא היה לאחד הפועלים הכי טובים בבית גן. כשנוכח שלא יוכל להיות לאכר ברשות עצמו במושבה ההיא, הלך ליהודה, לפתח־תקוה, היה שם ראשון לקוצרי החציר. בקרב הימים התחתן עם אשה אלמנה והיו לו אתה גם בנים. אופן התודעותו

הוא נולד וגדל אצל אב יהודי חרד בכפר קטן קרוב לעיר חורול בפלך פולטבה. האב, יהודי אחד בין שכנים גויים גדל אותו ברוח היהדות, רצה לעשותו ליהודי כשר, למדו תורה ונביאים, ספר לו על ארץ ישראל בעת שהיהודים היו בה עם. אבל זלמן היה נער יהודי אחד בין כל־כך הרבה נערים ונערות נוצריים, ילדי טבע, בריאים, מלאי חיים. והסביבה הזאת השפיעה עליו יותר מיהדות־הספר של אביו. בתור בחור אוהב־חיים, מזמר ומחולל טוב, מנגן מצוין בהרמוניקה וכנור, היה הכי מפורסם וחביב בין צעירי וצעירות הכפר. וזלמן התאהב באחת הנערות היותר יפות, במרינה הצעירה והיפה, בת האכר היותר עשיר בכפר. מרינה ענתה לזלמן באהבה עזה גם מצדה. אביה בהכירו את זלמן בתור בחור חזק וטוב לב, לא התנגד לכך. להפך בידעו שהוא יהיה אכר טוב, הציע לפניו כעשרה הקטר קרקע טוב ובית יפה בתור נדוניה, אבל בתנאי שילך מיד עם שנים מנכבדי הכפר, עם „אבות הטבילה" שלו, אל הכמר להמיר את דתו. זלמן באהבתו הגדולה את הנערה, הלך אל הכמר והמיר את דתו בדת הפרובסלבית. אביו בהודע לו הענין — הרעיש עולמות, אבל ללא הועיל. את הדבר אין להשיב, הבן כבר משומד הנהו, בא בברית הנשואים עם מרינה ונעשה לאכר ככל אכרי הכפר הרוסים.

זמן־מה אחרי המרת הדת בקר זלמן את אבותיו. הוא לא רצה לבוא אל הבית עד שהבטיחו אביו שאמו לא תבכה והוא מצדו הבטיח לאביו כי ימות י ה ו ד י ולא נוצרי. זמן לא רב אחרי המרת הדת הזאת מת האב מרוב צער וכאב ועלבון.

יותר מעשרים שנה חי בכפר, בתור אדם פקח ונבון וגם בתור לבלר ב„וָלוֹסט" וה„מלומד" הכי גדול בכפר, נהיה לאכר הכי נכבד וחביב במקומו. בלי עצתו לא נעשה דבר. הוא נהיה לעסקן הראשון של העדה, ל„סטרוסטא". בידעו לזמר יפה נעשה גם לעוזר אצל הכמר, למזמר־תהלים. וככה חי חיים כפריים טובים. נולדו לו ממרינה בנים ובנות יפים, הגדיל את נחלתו פי שנים ושלש, הרבה בכל שנה את עדר צאנו ובקרו. קנאה ושנאה מצד שכניו האכרים למומר לא הרגיש בכל זאת. „מענין הוא — הגיד זלמן בעצמו — שכל עשרים וחמש שנות חיי בין הנוצרים לא שמעתי אף פעם את המלה „ז'יד". אפילו לא את הכנוי „ויקרסט" (מתנצר), ואולם אשתי, מרינה, שחייתי אתה עשרות שנים בשלום והולידה לי בנים, היתה נוהגת בשעת התקרבותנו להסיר מצוארה הערום את צלם ישו ולהטמינו תחת הכר מפחדה הריליגיוזי שתמונת המשיח הקדושה תחולל ע"י המשומד"... זלמן מצדו התגעגע כל העת לחיי היהודים, ביותר בחגים ראש־השנה ויום־כפורים.

והנה באה שנת 1905, אחת השנים היותר קשות בדברי ימי ישראל בארץ ההיא, שנה שבה „זרחה שמש" החרות ו„השוחט שחט". „בחדש דצמבר של השנה ההיא — מספר זלמן—נסעתי, אני המוז'יק „זֶלימן", כמו שכנוני גויי הכפר, ימים אחדים לפני חג הולדת ישו, מן הכפר היערה לחטוב עצים, כמנהגי בכל שנה באותם ימים. זוכר אני כי דרך־שלג טובה היתה אז, השמש זרחה, הכפור בחוץ דקר כמחטים חדים, והשלג תחת הרגלים התמעך ברעש. בנסעי ביער החלותי לחוש קור חזק ברגלי, קפצתי מעגלת־החורף וצעדתי אחרי הסוסים בכדי להתחמם. אינני יודע מאין בא הדבר שאחרי עשרים וחמש שנים התעוררו בי פתאם בפעם הראשונה הרהורים על בגידתי לפני זמן רב בעמי בגלל אהבה. כנראה שידיעות העתונים שהקראתי לפני האכרים הבורים, ידיעות על פוגרומים, ענויי נשים יהודיות, בקיעות

זַלְמָן רוּבְּלִינְסְקִי.

עבדנו שנים אחדות יחד בחבורת פועלים שחפרה והובילה את חולות יפו מהתלים הרמים אל המורדים. ישרנו ככר חול גדול ורחב, כבשנו רחובית ועשינו קנליזציה במקום שעומד וקים כיום הרבע העברי ביפו „תל־אביב".

זלמן רובלינסקי היה זקן הפועלים בחבורתנו, חבורת פועלי החולות או „עובדי פ־ך מתנדבים", כמו שכנו אותנו בהלצה. קבצתנו היתה מרכבה מכל סוגי אנשים, אפילו מישומד לא חסר במשפחתנו הקטנה. ובהעלותי עתה את החבורה על זכרוני, ממלא יגון ועצב את לבי. רואה אני בגורל אלה את גורלם המעציב של בני נעורינו בכלל. הנה זה לא כבר, לפני שנים מעטות, עבדנו ביחד לשם אידיאה אחת בא"י, קוינו והלמנו להפוך עולמות. עברה עת לא רבה, העולמות נשארו כמובן, בלתי הפוכים, לא הוזזו כמלא נימה. ומה מנת חלקנו אנחנו „המהפכים"? האחד, צבי ברטנובסקי, זכה למצוא מקום עם תמונתו וביוגרפיתו בגליונות ספר־המצבות „יזכר". הוא נפל במקום משמרתו מכדור ערבי בלי לראות אפילו את פני אויבו. שני נודד באיזה מקום באמריקה בתור פועל הקלאי, שלישי עזב את ארץ ישראל שנים אחדות לפני המלחמה, נעשה לנודד, ליהף בפריז, ואחרי־כן בזמן המלחמה נכנס כמתנדב אל לגיון הזרים הצרפתי, ומי יודע באיזה חפירה־קבר נרקבות עצמותיו כיום. שנים— חילים במחנה הטורקי, אחד—במחנה הרוסי. וככה נתפזרו כל בני החבורה לארבע רוחות העולם.

זלמן רובלינסקי, או „זַלִימַן גוי", כמו שכנינו אותו בדרך הלצה, היה, כאמור, הזקן בחבורת הפועלים שלנו, בזקנו כבר זרקה שיבה. אבל הוא היה הכי עליז־רוח בינינו, ברקודיו, שובבותו, זמירותיו וכל מיני המצאות הומוריסטיות. ואולם לפעמים ברגעי המנוחה מעבודת־החולות הקשה, עזבה אותו פתאם עליזות רוחו; ואז החל לשיר שירים אוקריניים לבביים— נוגים, שירי אהבה, תוגה, געגועים עזים לערבות אוקרינה הרחבות והדניפר השוטף. מן השירים האלה עבר לנגינות חזנים עצובות של תפלות יום־כפורים הכי נפשיות וגם לשירים דתיים של הכנסיה הפרבוסלבית.

כל השירים האלה ואופן שירו אותם ספרו בלי מלים על טרגדיה נפשית גדולה. אני למדתיו מעט עברית, את המלים העבריות הכי נחוצות, בכדי שיוכל להכשר להיות למנקה חוצות תל־אביב וזורק מים בהן. ועם היהודי—„הגוי" הזה היתה לי ההזדמנות להיות חיים ידידותיים. והנה מה שנודע לי ממנו ומפי אחרים על עברו המיוחד.

מיכאל הלפרין ימים אחדים לפני מותו בבית החולים בצפת

המלחמה החדשים, יעלו על החורן, הבשן והגולן ויכבשום וכו'. וכאשר נסה מי להוכיח לו את כל הקשי שבדבר כזה, אטם את אזניו. הוא לא רצה להתחשב עם המציאות. הוא לא דאג כלל לזה שרעיונותיו אינם מתגשמים. די היה לו החלום, הרעיון. ורעיונות היו לו למכביר. כזה היה הלפרין.

בשנות המלחמה האחרונות, שהיו גם שנות חייו האחרונות, הגיעה עת רעה להלפרין. אסון אחרי אסון קרהו עד שגם הוא נפל לבו עליו ורוחו נדכאה. מצבו הכלכלי היה רע מאד. אשתו ובניו באו אליו מרוסיה והוא לא יכול עוד לחיות חפשי כצפור. לא יכול להיות שומר־נודד וחולם העתיד. החיים היום־יומיים ובני ביתו דרשו ממנו את אשר לא היה ביכלתו לעשות. בשכר השמירה לא יכול לפרנס את משפחתו ובעסק אחר לא יכול להתעסק, ומשפחתו סבלה דחקות גדולה והיא עזבה אותו והלכה ממנו. בנו, בנו אהובו, נכנס אל הצבא הטורקי והגיע למעלת אופיציר. נלחם בחזית הארצי־ישראלית וע"י העיר עזה נפל במלחמה. אחרי כן היה הגרוש היפואי ומיכאל הלפרין עזב את העיר עם כל היהודים הגולים. בלי משפחה, הולם בודד ודל, נתגלגל לגליל העליון עם כאב נוקב בלב ואבל כבד על בנו יחידו. רושם המאורעות הקשים בישוב ומרירות חייו הוסיפו לדכא את רוחו, כצל נדד בין הרי הגליל בבקשו מנוחה ורפואה לנפשו החולה וגופו הרצוץ ולא מצא. במצב של זקן חולני הוא עוד מבקש איזו עבודה להתפרנס בה, לבל יצטרכו לתת לו צדקה. והוא משיג עבודה בבית החולים הצפתי בתור שומר ומשרת. הוא התקרר ושכב חולה בבית החולים. חודש ימים לפני גויעתו, בהודע לו על הפוגרומים והשחיטות ביהודי אוקרינה כתב על מטתו אשר לא ירד ממנה פואמה גדולה, שיר מחאה, שבו שפך את כל מרי נפשו על כל שונאי ישראל, המתרחצים בדם היהודים. הוא מוחה נגד אלהים שעשה יד אחת עם השטן להחריב את עמנו. בראותו כבר את המות עין בעין עוד חלם על אפשרות של לגיון עברי, בעל עשרת אלפים איש לכל הפחות, חלומו משכבר הימים. הוא עוד חישב ללכת אל ארצות הפוגרומים לעשות ולפעול דבר מה. הוא שאל על עבודת הפרופ. ויצמן וחבריו בארץ. מה הם עושים? המקרבים הם את הגאולה? בקשתו האחרונה לפני מותו היתה שיקברוהו בירושלים, בלבו של העם העברי בעבר ובעתיד. מאויו האחרון הזה ככל מאוייו־חלומותיו לא נתקיים. מיכאל הלפרין, האדם והיהודי היפה, האידיאליסט הגדול והאמתי, שהקריב את כל הונו ואת עצמו בעד עניני היהודים בארץ ישראל, שכב בודד ועזוב על ערש חליו עד שעת מותו, וככה מת מרוחק ונדח ויקבר בחורשת־בורוכוב במושבה הזעירה מחנים.

הקונגרס בתור ציר פועלי ציון מרוסיה. לבוש היה כמובן בהולצה אדומה כדי לעשות דימונסטרציה לציוניות הפרולטרית. דמותו החרקטריסטית, שערותיו הארוכות, זקנו הגדול וחלצתו האדומה משכו עליו את העינים. בראותו שהד"ר הרצל וולפזון אינם יכולים להשקיט את הקונגרס, עלה הלפרין על השלחן הגדול לא רחוק מהבמה ומעומק לבו החל לשיר את שיר „השבועה״:

מיר הויבען דיא הענד
קעגען מזרח און שווערען,
ביי ציון, איהר פאהן
ביי איהר הייליגער ערד.

והנה ראו—לקול השירה הלך והתמעט הרעש עד אשר נשתתק כל אשר באולם. דממת נצה שררה באולם זמן מה, עד אשר כל הנאספים התאחדו עם השר וגמרו אתו יחד את שיר השבועה, וכן נסגרה הישיבה.

הלפרין היה ממיסדי הסתדרות פועלי־ציון בא״י, כמו שהיה ממיסדי המפלגה הזאת ברוסיה. אבל את האמת שלו אמר גם לחבריו וידידיו היותר טובים. לעולם לא אשכח את נאומו, אשר נשא לפני חמש עשרה שנה אחר חצות הלילה, בראשון לציון על אספה בנוגע לשביתה ביקב אשר חלק קטן מהחברים, אנשים נלהבים, סדרו בלי הסכמת ריב הפועלים. הלפרין היה מן המעטים שהכירו מיד באיזה אופן בלתי צודק הכרזה השביתה, כבדי לצאת ידי חובת שביתה בא״י, והוא היה בעד זה שהכרזת השביתה תושב אחור. וכשהמספר הקטן מבין ראשי חברי המפלגה עמד בכל תוקף על צד המשכת השביתה באיזו תנאים שהם, ענה להם הלפרין מענת־האשמה בדברים כאלה: אנו, פועלי ציון, גבורים לסדר שביתה ביקבי היין בראשון לציון וזכרון יעקב במקום ששורר החוק הדתי של יין נסך, במקום שאי אפשר להחליף אותנו בערבים, נוכל לסדר שביתות בהצלחה גם בישיבות שבערי הקדש ירושלים צפת וחברון וטבריה, לומדים ערביים לא יושיבו שם במקום בחורי הישיבה העברים, מלבד במיסדות האלה אין יסוד לא לנו ולא לשביתותינו״. החברים בידעם את האמת המרה בלעו את הדברים כתרופה חמוצה. והשביתה אמנם נתבטלה למחרת.

הלפרין היה נואם כביר. שעות ידע לדבר בלי הפסק. בוילנה שמעו את דבריו בצמא וגם בשנים הראשונות היו נאומיו מצוינים. אבל ככל אשר יבו הימים, כן הפריעו דמיונותיו, רעיונותיו, הגיגיו את מהלך הנאום. הוא לא הספיק להביע בסדר את רעיונותיו אשר באו דחופים ומבוהלים. הוא קפץ מענין לענין, נגע בזה וחזר לזה. וניכר היה שהוא סובל עד מאד בשעת דברו. רעיונותיו כאלו בקשו ממנו רחמים שישמיעם והוא לא הספיק למסרם. נפישו התלהבה ורתחה ולשומעים לא מסר את הזעזועים הנפשיים האלה. הקו המעציב הראשי בחיי הלפרין היה בזה שהוא לא יכול להגשים אף רעיון אחד מרעיונותיו. מציין ביחוד הוא רעיונו בדבר לגיון עברי. אם ז׳בוטינסקי הוא יוצר תנועת הגדודים העברים, הנה הלפרין היה הוגה הרעיון הזה עוד לפני שלשים, עשרים, חמש עשרה שנים. הוא הגה והרהר הרבה בעתים שונות על „לגיון העם״, ככל אשר מוכשר היה הוא לראות בדמיונו מעשים ופעולות ותנועית, ואת ההזיות האלה מסר לכל מי שנזדמן לו, כי לא יכול לעצור ברוחו מגולל ברחבה את תכניותיו ודבר עליהן לכל פרטיהן. יבואו מחו״ל עשרים אלף צעירים מזוינים בכל כלי

הצלחתם במישאם ומתנם ביפו. מנהל הבנק שלחם לממונה על הקרן הקימת, והממונה שלחם למנהל הבנק. ואולם הצעירים הבינו שפקידי הקרן הלאומית אינם רוצים שעל אדמתה יעבדו פועלים עברים. אחרי ששמענו את דברי השליחים, שלחנו מיד שליחים חדשים וביניהם את הלפרין שידרשו בכל תוקף את דרישותינו. כבר היתה שעת בוא השמש, כששליחנו החדשים יצאו ליפו. השמים התקדרו מאד. הלילה ירד עלינו בבת אחת. אספנו כמו אמש עצים וזבל והבערנו מדורה כי האויר התקרר פתאם מאד כמו לרוב בחורף אחרי שקיעת השמש. אחרי כן החל לרדת גשם שוטף. בשכבנו בשדה רטובים נלחצנו זה לזה כצאן. הגשם הלך וחזק. מן הכפר מודיעים, אשר במרחק לא רב מבן שמן בין הרי יהודה, נשמעה יללת תנים מרה. כלו עינינו מיחל עד אשר זכינו לראות את אור הבוקר.

כמעט החל להאיר היום קמנו והלכנו לקראת שליחינו. הם גם באו עד מהרה ושוב בלא כלום. הערביים עבדו גם היום כאתמול ואנו חזרנו רצוצים, עיפים, רטובי גשם, בראשים מורדים, בכאב גדול בלב אל המושבה פתח תקוה. אחדים מאתנו החלו לקדח מהתקררות בגשם. הקרן הלאומית שהיתה בעינינו כל כך יקרה וקדושה, שרבים מאתנו עבדו בעדה ברוסיה בכל נפשם ומאדם, נעשתה מיד אחרי זה חלונית בעינינו.

על הלפרין האידיאליסט הנלהב עשתה ההתנהגות המכוערה הזאת מצד מנהל הבנק ובא כח הקפה הלאומית בא״י רושם מזעזע. נרגז עד יסוד נשמתו התרוצץ בחדרי בלי יכלת למצוא מנוחה לנפשו. והוא החל מיד לדבר על לב אחדים מאתנו שניסד חבורת־טירור, על פי דגמת ההסתדרות הלוחמת של הסוציאל־ריבולוציונרים ברוסיה, בכדי להגות מן המסלה עד כמה שיהיה נחוץ את מנהלי השקר שלנו בא״י הרוצים לבנות את הארץ בכספי הלאום לשם תועלתם הפרטית ע״י נכרים. כבר היה לו מוכן גם שם לחבורה הזאת, „לגיון העם״. מובן שהרבה חברים־לדעה לא מצא בינינו. כאשר לא נמצא אף אחד, שפך את כל חרונו וכל נפשו על הניר שלי. הבאתי אתי מחו״ל בין שאר חפצי גם חוברות עבות אחדות ניר כתיבה. הלפרין שם את ידו על החוברות האלה, וכתב עליהן מחאה גדולה ברוסית אל ועד־הפועל הציוני המצמצם בקלן. הוא כתב מלפני הצהרים עד מאוחר בלילה כמעט בלי הפסק. כתב גם מחר כל היום, גם מחרתים ורק ביום הרביעי גמר בדוחק. את המחאה הענקית הזאת קצרנו לעמודים אחדים, שלחנו אותה לתעודתה ואחרי שנתים קבלנו תשובה שיפנו בשאלה להנהלה הציונית בא״י. עד כמה שהיה ערך למגלה הענקית שכתב הלפרין ושהשקיע בה כל כך מרץ והתלהבות, לא פה מקום לברר, אבל להלפרין המתעבר הגדול על כל עול דרושים היו ארבעה ימי כתיבה ושפיכת נפשו על גבי הניר עד שהשביח את סערת לבו אחרי הענין ההוא.

הלפרין ידע לזמר באופן מצוין. בזמרו את שיריו החביבים עליו עת היה במצב רוח טוב—ומתי לא היה במצב רוח טוב?—תפס את כל שומעיו בלבם עד שדמעות נצנצו בעיניהם. על כל נשפי וחגי הפועלים צפו לזמרתו, והוא לא סרב הרבה, כי נהנה בעצמו מזמרותיו. בזמרתו הרגיע פעם את כל הקונגרס הציוני, הקונגרס הששי. הדבר היה ברגע המכריע בבוא חברי הפרקציה הציונית הרוסית, ה„בוכים״, אל אולם הישיבה עם מחאתם נגד ענין אוגנדה. היו״ר צלצל, דפק בפטישו, אבל בכל עמלו לא יכול להתגבר על השאון. הוא כבר אמר לסגור את הישיבה, וגם זה אי אפשרי היה בגלל המצב החאותי. מיכאל הלפרין היה על

מאמריקה להוציא לאור את ההיסטוריה העברית בשנים עשר חלקים. נבהלתי, נשתוממתי. הלפרין בתור היסטוריון? אין זאת כי ספר־תולדות מענין מאד לפנינו... ואולם אימתי הספיק לכתב ספר שכזה? אבל הלפרין לא נתן לי להשתומם הרבה. הוא הוציא מיד מתחת ה„עביה" שלו מחברת עבה והראה לי בה את השמות המצלצלים והיפים בראשי הפרקים. אני אמרתי לו: והלא גם את ההיסטוריה עצמה צריך לכתב! על זה ענה לי שכתיבת ההיסטוריה דבר לא גדול הוא. העיקר אם תכניתי זאת לספר היסטוריה עברית מוצאה חן בעיניך?...

עבדתי יחד עם מיכאל הלפרין במושבה פתח־תקוה. באחד הימים אשר לחלק גדול מהפועלים העברים לא היתה עבודה, ישבנו בבקר במטבח הפועלים וברוב ענין שמענו לדברי הלפרין, למעשיותיו, דברי חלומותיו ודמיונותיו. הוא ערך לפנינו תכנית ללכת מיד אל מעבר לירדן ולתפוס בנשק ביד את אדמתנו שבחורן ובגולן שנקנתה ע"י הברון רוטשילד ושהנה בידי הערביים. נתרחק שם מן הציויליזציה היפואית והירושלמית ונחיה חיי חופש טבעיים כמו הבדואי, כמו חית השדה וצפור היער. דברי הלפרין והכניותיו ה„ריאליות" צדו כל כך ביפים את לבבותינו, לבות החלוצים שזה רק זמן מה באו מרוסיה, „התדבקנו" מריח הדמיון והחלומות שלו במדה כזו, שלא הרגשנו בקרוב אל מטבח הפועלים רוכב יהודי. הרוכב בא להודיענו שאלה מאתנו שחסרה להם עבודה יכולים למצוא כזאת בסמין הגבולים של הקרקע הראשונה שנקנתה ע"י הקפה הלאומית, אדמת בן־שמן כיים, ע"י העיר לוד מהלך שלש שעות מפתח־תקוה. שיחותינו נפסקו. כלנו עם הלפרין בראש היינו מוכנים ללכת מיד לסמין גבולות הקרקע הלאומית. סדרנו מיד אספה ובחרנו את הפועלים היותר טובים יהזקים לעבודה החשובה הזאת. בצרורות על כתפינו, מקלות בידינו ובקול תפים על כלי הפח מנפט שלקחנו אתנו לשם הרתחת חמים בשדה, יצאנו רגלי מהמושבה מלוים ע"י הפועלים האחרים שלא זכו לעבודה קדושה זו.

בבואנו אל המקום הנועד, בשדה, כבר חשך היום. איזה בנין לישון בו עוד לא היה בנוי. היתה רק סכה קטנה לכלי עבודה. הישמים התקדרו. אספנו קצת עצים, זבל, קש והדלקנו אש, הרתחנו פח תה והתישבנו סביב המדורה כערביים. אכלנו מה שהבאנו אתנו, מן התה נדף ריח נפט. ישבנו עוד זמן ידוע סביב המדורה ושוחחנו. אלה שהיו להם מעילים עליונים ישנו בחוץ, והאחרים שכבו בסכת הכלים הזעירה.

כמעט האיר היום נגשנו אל הפקיד ושאלנו ממנו כלים והוראות לעבודה. האדמיניסטרטור הביט עלינו בעינים מוזרות. לא הבין כלל מה אנו שואלים וכלים לעבודה לא נתן לנו. מפקח אדמת הקרן הלאומית לא פקד שיעבדו גם עברים על האדמה הזאת. עוד אנו מדברים ומן הכפר הסמוך באו הפועלים הערביים. הם נגשו בעצמם אל חדר הכלים ולקחו את הדרוש להם והחלו לעבוד. אחדים מאתנו הפצו לבלי להרשות לערביים לעביד על אדמת הקרן הלאומית. אולם הרוב היה נגד זה. הערבים מה אשמים? הלא קבלו אותם לעבודה! טענו הרוב. כלנו דברנו, התלהבנו. בחרנו בשלשה צירים, שיצאו מיד ליפו להתיצב לפני מנהל הבנק העברי והממונה על פעולות הקרן הקימת ולדרוש מהם שעל אדמת הקפה הלאומית יעבדו עברים.

הצירים הלכו ואנו נשארנו בשדה לחכות להם. אחרי הצהרים שכבנו על הגבעה לראותם מרחוק בחזירתם. ובראותנו אותם רצנו לקראתם בשמחה. הם ספרו לנו על אי־

מיכאל הלפרין בקבוצת שומרים

את א"י אהב אהבה קיצונית ומיוחדת. את אלה שעזבו את א"י ושבו לגלות כנה בכנוי „פושעים לאומיים". מתוך פרינציפ לא רצה להפרד מהם, אפילו מידידיו הקרובים בנסעם מהארץ. והנה קרה הדבר שאשתו ובניו שבאו אליו מוילנה נאלצו לשוב לרוסיה. הוא לא רצה ללוותם אל האניה, לא רצה אפילו לתת להם ברכת פרידה.

הלפרין נשא אתו את הדעה שעלינו לחיות חיי רועים. על היהודים לעזוב את הערים, המסחר והתרמית וללכת אל מקום אין ישוב ולעסוק כבני יעקב וכבדויים במרעה צאן ובקר. והלפרין לא היה מאלה המטיפים למים ושותים בעצמם יין, הוא הלך בעצמו אל המקומות הרחוקים מישוב ולמד אצל הבדויים הרועים לרעות צאן. ואולם לצערו לא נמצאו הולכים בעקבותיו בין בני הנעורים בא"י והוא חזר לישוב, אבל אמונתו כי רק ע"י חיי רועים יוכלו היהודים בעיקר להושע, לא רפתה.

בכדי שהעיר ירושלים לא תהיה מקום־מושך בעד כל העולם הנוצרי והדבר לא יהיה למפריע גדול לתנועה הציונית, צריך היה לפי דעת הלפרין להעביר מן העולם את קבר ישו שבעיר הזאת. לישם מטרה זאת התאחד עם יוני בעל־דמיון, אנרכיסט, שהאמין כי עם הריסת קבר ישו יישתחרר העולם הנוצרי מאמונת הבל. והשנים החליטו להוציא את הדבר לפועל וכבר החלו בהכנות לנפץ בדינמיט את המקום הנזכר. לאישרנו נודע הדבר ועצרו את הלפרין מהפיק את זממו—מה שהיה יכול להיות לאסון לציוניות וליהודים בעולם בכלל. ואולם הלפרין האמין גם אחר זה בכל לבבו כי דרוש להוציא לפועל את המעשה הזה.

הלפרין כתב בשפה היהודית, אף שלא האמין בקיומה ועתידה, מפני שאין לה לפי דעתו קרקע מתחתה, דרמה בת עשר מערכות, בשם „המשוגע". הר'זיסור היותר גדול בעולם מקס רינהרד בגרמניה לא היה יכול אף הוא לערוך את הדקורציות בשביל דרמת הלפרין. מיליוני שקלים לא היו מספיקים להוצאות בשביל הדקורציות. היתה בחזיון פנורמה עולמית, כל מיני מפלי מים, נטיעות זרות, חיות הודיות ואפריקניות. לא הרהבתי אף פעם להביע את דעתי על היצירה הזאת העתידה ליצור תקופה ספרותית בעולם. הוא בין כה היה מבטל את דעתי כעפרא דארעא. אבל על פי הפצרותיו הרבות פתיתי אחרי עמל רב מצדי את הסופר י. ח. ברנר שישמע בביתי את הקריאת הדרמה. יותר ממערכה אחת לא הקריא הלפרין. בגמרו בהתלהבות רבה את המערכה הזאת שאל את ברנר לחות דעתו: נו, ברנר! מה בעיניך המערכה הראישונה והגבור הראישי, המשוגע? בתור מענה באה מברנר בעל־הנפש אנחה עמוקה, ובלי כל צחוק על פניו המביעים כאב אמר כאלו בלי משים נפלטו הדברים מפיו: „אמנם כן, גבורך הראישי בדרמתך הגדולה „המשוגע" הוא משוגע באמת". הלפרין לא הוסיף עוד להקריא את דרמתו הגדולה אף לפני איש אחד. הדור לא היה זכאי להבין את יצירת הלפרין.

היתה להלפרין השקפה מיוחדת על ההיסטוריה העברית. ספרי ההיסטוריה של גרץ, דובנוב וההיסטוריונים אחרים לא היו טובים בעיניו. גרץ ודובנוב אינם ציוניים. תעודת ישראל לפי דעתם היא להיות נפוצים בגויים ולהפיץ ביניהם את תורת הצדק, המשפט והיושר. תעודה כזו וההיסטוריה כזו לא יצלחו. דרוש לכתב ספר דברי ימים עברי גדול חדש בשנים עשר חלקים. אומר ועושה. זמן מה אחרי שיחתנו זאת בהודע להלפרין כי אני עומד לנסוע בקרוב לארצות־הברית, בא אלי מבוהל אחר חצות, עוררני משנתי בהצעה שאהיה לו לעז־

הלפרין הביעו הערביים את התפעלותם מאומץ לב היהודי בשריקות וקריאות „יהודי!" „יהודי!" הנכנסים עמדו זמן מה בסוגר כנטועים אל מקומם, אל האריות פחדו לגשת וכשההלו אלה להתקרב אליהם מהרו לצאת אחד, אחד. הלפרין נשאר האחרון. לפני צאתו התיצב לעומת האריות ונשא נאום לפניהם, על העם העברי הדומה גם הוא לאריות בסוגר... ובקולו האדיר שר לפניהם, בהתכונו בזה לקהל הערבי, בעליה הנוכחים של ארצנו, את ההימנון הלאומי.

עוד לא אבדה תקותנו,
התקוה משנות אלפים,
להיות עם חפשי בארצנו,
בארץ ציון וירושלים.

הקהל הערבי הביע בכל מיני צעקות ושריקות את התפעלותו מה„יהודי" הג'דה (גבור). מאז לא נשמע עוד הכנוי „ולד איל מות" ביחס ליהודים לעתים כל כך תכופות בין הערביים.

במשך עשר שנים היתה לי הזדמנות להכיר מקרוב את הלפרין, לשמוע ממנו את כל תכניותיו הדמיוניות באיזה דרכים עלינו להציל את העם העברי מכליון, לשמוע ממנו את דרמותיו הכתובות שלפי דעתו היו עתידות להביא מהפכה לא רק בספרותנו העניה, כי גם בספרות העולם. כל השטות והתכניות שנוצרו במשך זמן הגלות בנידון תשועת ישראל, צריכות לעבור ולהבטל לדעת הלפרין. ותורה חדשה: „להזור אל הטבע" צריכה להנתן לעם היהודי ולא ממקום אחר כי אם מהר סיני ולא מאיש אחר רק ממיכאל הלפרין, וציוניים רומנטיים אחרים כמוהו, שעליהם ללכת בלי אחור אל ההר ההיסטורי, להבדל שם מהעולם החוטא וליצור את התורה החדשה... ואם הלפרין לא הגשים עד היום את המעשה הכרוך בסכנה הזה ללכת אל מדבר סיני, לא בו האשם. אשמה בזה המלחמה, שהפכה גם את סביבת הר סיני לשדה קרב ולא היתה כל יכלת לבוא שמה.

ממנו, ממיכאל הלפרין, שמוצאו היה מ„יחוס" גדול ושהיה גם ניצ'יאני, אדם־עליון יהודי, צריך היה להולד לפי דעתו, המשיח המקוה. לשם זה התאהב, הוא הזקן בעל אשה אינטליגנטית ואב לבנים אחדים, בכל נערה הלוצה יפה וצעירה שבאה מחדש אל הארץ— לשם המטרה המשיחית הקדושה הזאת. וכשהנערה השיבה את פניו בנמוס לאחר שמעה את ההתודעות הטרגית באהבה, לא עשה הדבר על האדם העליון רושם גדול. למחרת עם זרוח השמש התלבש בתלבשתו הציונית הלבנה־תכולה, הגר את חרבו והלך אל הנערה, עורר אותה משנתה והתיצב לפניה על ברכיו ובקש ממנה סליחה על דבריו החטאים והתודעותו באהבה, ולאחר זמן שנה את מעשהו זה לשם המטרה המשיחית.

את פטריותיותו ביחס לממלכה הטורקית בעת שאויבים נוצרים התנפלו עליה הוכיח באופן מיוחד כדרכו. האיטלקים התנפלו במחנה צבאם וצים על החבל הטורקי באפריקה— טריפולים. הממשלה הטורקית העניה אספה בין התושבים נדבות לבנין צי טורקי לשם גרוש האיטלקים מטריפולים. מיכאל הלפרין שכסף לא היה לו בא ביום בהיר אל הקס־קטין ביפו ולעיני קהל עם ולעיני פקידי הממשלה והצבא הטורקים פשט את נעליו הישנים מעל רגליו והגישם בתור נדבה לקרן הצי ובעצמו הלך יחף הביתה על פני הרחוב הראשי ביפו. בעבור זה קבל מהאופיצירים הטורקים הצעירים את התואר „קפיטן" וצלם יחד אתם בתמונה אחת.

הלפרין בעל המזג הריבולוציוני לא יכל כמובן נשוא את המצב הזה. מעשים פעוטים כאלה עבודה פחדנית כזו בעת הגדולה של הקמת המדינה העברית ותחית ישראל! מיכאל הלפרין רצה להוכיח לפקידי טורקיה וביחוד לתושבים הערביים כי לא במורא ופחד אנו שבים לארצנו, כ„ולד איל מות", כי אם ביד רמה, גאיונים ובלב אמיץ.

מה איפה עשה?

הוא ארגן את פועליו שעבדו במושבתו נס־ציונה ועוד צעירים נלהבים בארץ, ארגנם לגדוד עברי בשם הגדול והמצלצל „מחנה יהודה", קנה בשבילם סוסות אבירות, הלבישם בגדים בעלי צבעים שנהיו אחרי כן לציוניים־לאומיים, וביום בהיר אחד, ביום חג ערבי, כשהתושבים הערביים טילו בעיר, סדר את הדימונסטרציה הלאומית שלו. בדגל הציוני בראש עברו הוא וכל הצעירים על סוסים יפים את הרחובות הראשיים של יפו אצל בניני הממשלה למען ידעו כל הפקידים הטורקים ויראו וישמעו את ההמנון של „מחנה יהודה":

„שאו ציונה נס ודגל

דגל מחנה יהודה".

אחרי כן יצאו מן העיר אל השדות, עברו על פני הרבה כפרים ערביים, בשירים וזמירות, ולעיני המוני התושבים הערביים הבליטו כי ביד רמה באנו לכבוש חזרה את ארץ אבותינו.

ובמצב התפעלות רליגיוזית כזאת שב עם „גדודו" אל מושבתו נס־ציונה ובהגיעו אל הגבעה אשר במושבה, הסתער ועלה עליה כשחרבו שלופה בידו ובקולו החזק שאג: „חרב לה', אלי!" וכמוהו עשו וקראו כל „מחנה יהודה". ואחרי כן הכה בחרבו על יד ימינו והזיל דם ממנה למען הוכיח כי רק ע"י חרב ודם יגאל עם ישראל בארץ ישראל.

בפעם הראשונה ראיתי את הלפרין באחת הופעותיו האפקטיות במקרה זה:

בא ליפו קרקס עם כל סוגי חיות וגם אריות מספר. ביום השלישי הכריז בעליו, למען משוך קהל גדול, כי בליל קבוע יבקרו תושבים ידועים ומפרסמים בעיר את האריות בסוגרם. בין האנשים שהסכימו לבוא אל הסוגר היו הקונסול האיטלקי שביפו, יוני, סוחר עשיר, פועל אחד, פועל אצל החוף, איכר גרמני מהמושבה וילהלמה. אבל יהודי לא היה ביניהם. הערביים ביפו ישוחחו הרבה בבתי הקפה שלהם על עובדה זו שחסר יהודי והכנוי „ולד אל מות" עבר ביניהם. מיכאל הלפרין עבד אז במושבה ובהודע לו כי כבוד היהודים חֻלַל בעיני הערביים, בא מיד אל בעל המנז'ריה והציע כי גם הוא, היהודי, רוצה לבקר את האריות בערב המיועד.

הערב הקבוע הגיע. הקרקס היה מלא יותר מבכל הימים, הערביים באו לראות את האנשים הידועים וביחוד את האדם המוזר הלפרין בהתיצבם לפני הכפירים. ההצגה החלה. חמשה אריות עמדו זועפים בסוגר ברזל באמצע הקרקס ובנהמתם הפחידו את המון הרואים. הקהל צפה בקוצר רוח סקרני ועוד יותר בצמאון־דם למראה עמוד בני האדם אצל האריות. הקרקס רעש מישריקות, צעקות וקריאות. מיד אחרי החלק הראשון של ההצגה הכריזו את שמות חמשת האנשים, אשר מצאו עוז בלבם לצעד מסוכן כזה. שמות חמשת האנשים נתקבלו במחיאות כף ושריקות שמחה ורצון. מחדר מיוחד יצאו חמשה הנקראים בשמותיהם ובעל הקרקס בראשם והוא הובילם אל הסוגר, פתח את הדלת ונכנס אתם פנימה. כשנכנס מיכאל

היה הדבר לפני עשרים שנה ויותר — ספר הלפרין — מיד אחרי פוגרומים ברוסיה. לא יכלתי נשוא עוד את הגלות. ראיתי בעיני את הפוגרומים וחדלתי להאמין לגמרי בעתים טובות בשביל היהודים בארצות גלותם. הכל נהיה לי פתאם בגלות רחוק וזר. כמשוגע רצתי ברחובות העיר. לא מצאתי מנוח לנפשי בשום מקום. רעיון גדול מלא את לבי ונפשי, אבל לא ידעתי ברור מה לי לעשות, איך לתת בטוי לרעיוני. ובמצב כזה רצתי בעיר כמבלבל. והנה פעם, בשבת בבקר היה הדבר, ואני עברתי על פני בית הכנסת הישן (בוילנא) ושמעתי יהודים מתפללים. אני, שזה שנים רבות לא באתי אל בית כנסת פנימה, נכנסתי פתאם בתנועה מהירה אל בית הכנסת. כל הנמצאים שם הביטו עלי במבט מוזר, כנראה שתארי היה אז בלתי רגיל. היתה שעת הקריאה בתורה. נגשתי ישר אל המזרח והכנסתי את פני אל ארון ספרי התורה. עברו אז עלי הרגעים הכי קדושים בימי חיי. בבית הכנסת השתררה פתאם דממת מות. בהוציאי את פני מארון הספרים עליתי על הבמה. כלם עשו אזנם כאפרכסת להאזין לאשר אדבר. אני דברתי בכל סערת נפשי והום לבי על עמנו הנענה אלפים שנה בארצות הגלות, על ארץ ישראל, ארץ אבותינו. הדברים היו חדשים אז, בכל אופן לקהל השומעים ההוא. מעזרת הנשים נשמע בכי חרישי. הרמתי את ספר התורה ונשבעתי את שבועתנו היפה: אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני. ומיד אחרי זה יצאתי מבית הכנסת. למחרת כאשר עזבתי את העיר לעלות לארץ ישראל באו אל בית הנתיבות ללוותני הרבה יהודים ממבקרי בית הכנסת וגם צעירים.

„בלילה האחרון לנסיעתנו על הים, כשהאניה התקרבה אל חופי מולדתנו הקדומה, לא יכלתי להרדם ולישון. וכשהחל לעלות השחר וראיתי את האורות הראשונים מהעיר יפו, רצתי למטה אל הנוסעים ואף שעוד רחוקים היינו מהחוף עוררתי את היהודים הזקנים הנוסעים לא"י לבלות בה את שארית שנותיהם ולמות ולהקבר על הר הזיתים. עוררתי גם את האכרים הרוסים הכבדים הנוסעים להתפלל על קבר ישו הקדוש, בעיר הקדושה ירושלים.

קומו, עורו, אמרתי. האניה קרבה לארץ אבותינו. היהודים הזקנים התעוררו וקמו מהרה, רחצו את ראשי אצבעותיהם, לחשו תפלות ידועות הנאמרות לפני הכניסה לא"י. גם האכרים הרוסים קמו, התרחצו, עשו אותות שתי וערב מתוך להישת תפלות וכריעה לעומת העיר ירושלים".

על מעשה דון־קישוטי אמתי אחד שעשה הלפרין נמנע מלספר. שמועות שונות עוברות על מעשהו זה, שעלה לבאי כח חובבי ציון בארץ לא במעט בקשיש בכדי להשתיק את כל הענין, עד כמה שכל הפרטים אמתים איני יודע לנכון. אבל אני מוסר את הדברים כפי שנודעו לי מהמאורע הזה הבלתי מוטל בספק.

היה המעשה בראשית ההגירה החובב־ציונית. מבוא יפו, שערי ארץ ישראל, שגם כל הזמן לא היו פתוחים לרוחה לפני היהודים, נסגרו כמעט לגמרי בפניהם. פקידי הממשלה הטורקית מקונסטנטינופול עד יפו הביטו בחשד על כל יהודי שבא לארץ. לבקשיש אמנם היה קסם גדול, אבל גם הוא לא תמיד הועיל. באי כח חובבי ציון בארץ רצו לעבוד הרש, ובמקצת גם עבדו, את עבודת ההתישבות הזעירה, מתוך פחד מפני השלטון הטורקי. מיכאל

מיכאל הלפרין

מִיכָאֵל הַלְפֶּרִין.

מעשיות רבות התהלכו בא"י בין היהודים וגם בין הערבים על היהודי יפה התואר מיכאל הלפרין, שהיה צעיר גם בזקנותו, בעל הזקן הרחב והשב, בעל התלתלים הארוכות, בעל הראש הדומה לזה של „אפוסטול". מי ומה היה האיש הזה?

התענינתי עד מאד להתודע אל הזקן היפה, שהיה „יחסן" גדול, נכדו של ה„מלבים" והיה אחד הטפוסים הכי מענינים בבני הישוב החדש. עוד לפני התודעי אליו ידוע היה לי שהוא בן איש עשיר ויחד עם אביו היה לו בית חרשת ברוסיה, והנה סדר בעצמו את הפועלים, עשה אותם לסוציאליסטים בעלי הכרה וארגן ונהל שביתה—כנגד עצמו ונגד אביו. הוא גם יסד מושבה „למופת" בשם היפה נס־ציונה בכספו הפרטי. הוא, אשר בשנות הכירי אותו לא היתה לו לפעמים קרובות גם ארוחה דלה של פועל ומקום ללון, פתח פעם את ידו לרוחה לפני העובדים העברים החלוצים. הוא גם היה מראשוני מסדרי הפועלים ב„אגדת הפועלים" ומהמיסדים הראשונים של הסתדרות „פועלי ציון" בא"י וההסתדרות הלאומית הריבולוציונית „השומר". הוא גם נהיה בעצמו לשומר. אבל לא יכול להיות לחבר רשמי בהסתדרות מפני העקרים האנרכיים שלו שלא התאימו לדיסציפלינה החזקה של „השומר". עוד לפני התודעי אליו, ידועה היתה לי העובדה שחסך את פרוטותיו משכר שמירתו ושלח את הלירה היחידה שקבץ באופן כזה אל אחד העתונים האנגלים הכי גדולים הנקרא ע"י הלורדים האנגלים ומילירדרים אמריקנים, ושלם בעד מודעה, קול קורא אל עשירי עולם בנוסח כזה: „אני, מיכאל הלפרין, ערב בדבר על פי חיי עברי כי אושיט את ראשי להסירו בפומבי ע"י האיש שילוה לי חמשים מיליון דולר, אם בכסף הזה לא אבנה ואקים בעשרים וחמש שנים את המדינה הישראלית בא"י".

השתוקקתי עד מאד להכיר מקרוב את „דון קישוט" יהודי זה. והנה באחת המושבות נזדמנו בתור שומרים שכנים. שמרנו בשני כרמים אשר זה אצל זה, רק שומרים עברים אחדים היינו אז בכרמי המושבה, בין מספר גדול של ערביים. בלילות האפלים של החדש, כשאל הלב חדרה לפעמים עם המחשבות־הספקות על גורל ישראל בארצנו אפלה עוד יותר גדולה מזו שבחלל האויר, הלכתי לבקר לשעה את שכני מיכאל הלפרין. במעשיותיו הנאות, בשטותיו הדמיונות ומעשיו ה„שגעונים" שהזכירם לפני, אושש את רוחי. באחד מלילות אלה, כשלבו היה טוב עליו ביותר, לאור המדורה הקטנה שעליה בשל קפה לכבודי אוחו ושאצלה חממנו את נפשנו בתוך האפלה, מסר לי פרטים חשובים רבים מקורותיו בעבר.

בתפקידינו. והנה החבורה הקלריקלית במושבה לא חפצה בשום אופן להרשות מעשה „חלול השם" כמו הצגת חזיון במושבה. הם השתמשו בכל מיני מעשים למען הפ־יע את הצגתנו, אפילו במעשים טרוריסטיים. וכשקנַקי הקב"ה אלה באו אל יהושע שטמפר, האיש היותר נבון במושבה, להתיעץ אתו, לבקש ממנו ברכה למעשיהם, ענה להם כדברים האלה: „אחי היקרים, חדלו ממלחמתכם, לא תנצחו. והיודעים אתם מדוע? מפני שהם אפיקורסים אמתיים, מוכנים להקריב את עצמם בעד אידיאות החופש, ואתם — אינכם חרדים אמתיים".

בן חמשים וחמש מת האיש, בשנת 1908, בפתח־תקוה. הוא מת בתור קולוניסט עני לאחר שהקריב את כל חייו למושבה. להלויתו נקבצו באי כח ממוסדות שונים מהישוב הישן וגם החדש. הספידוהו הרבנים היותר גדולים בארץ. את ההספד היותר לבבי נשא הרב קוק מיפו. חלק גדול מהפועלים העברים בפ"ת לא הלכו לעבודה באותו יום ולוו למנוחת עולמו את האידיאליסט הגדול והלוחם יהושע שטמפר, המיסד הראשון של המושבה הראשונה בא"י.

עד הבחירות הראשונות לבית־הנבחרים העברי בא"י, בחירות שראה בדמיונו עוד בעלומיו בהיותו באונגריה, הארץ שהבחירות הראשונות לפרלמנט שלה היו דוגמה נמרצה לעליתו לארץ האבות, לא זכה להגיע בחייו, אבל הוא כבר היה לפני כחמש עשרה שנה מהמסדרים הכי אנרגיים של הועידה בזכרון יעקב אשר היתה הגרעין הראשון למוסד נבחרים עברי בא"י.

יהושע שטמפר (השלישי משמאל לימין בשורה התחתונה) בכנסיה הראשונה של יהודי ארץ־ישראל בזכרון־יעקב כ״ח אלול תרס״ד

בראותנו את הישערוריה הגדולה היכולה לפרוץ, הצגנו גם כן את החברים היותר חזקים וזהירים על יד הדלתות ומנענו ביגיעה רבה בעד המצה בינינו ובין השומרים הערביים.

נשף החנכה עבר בשלום. צר היה בחדר, אחד היה דחוק אל השני בישבנו ובעמדנו, אבל הרגשנו את עצמנו חפשים, בפעם הראשונה הבענו בגלוי לפני צעירים מהמושבה את כל שאיפותינו שבגללם באנו לא״י; בפעם הראשונה הכרזנו על העקרים שלנו, הודענו על מלחמתנו בעד עבודה עברית במושבות א״י, על מלחמתנו נגד הריאקציה של חלק מהקולוניסטים.

כל הדברים האלה והעובדה ששלחנו את כל ההכנסה, איזו מאות פרנקים, לקפת חברי ההגנה העצמית ברוסיה, — שלחנו בפעם הראשונה מא״י שידעה רק לקחת, — השפיעו על יהושע שטמפר והוא נוכח בטעותו וראה בנו לוחמים נאמנים לדעות חופש. הוא ראה בנו אנשים מסורים לעבודתנו בארץ, נכונים להקריב את נפשם בעד כבוד וקיום הישוב היהודי בא״י ולא ריבולוציונרים רוסים סתם, אנרכיסטים, אקספרופריאטורים. ודעתו עלינו שנתה לגמרי, מה שגם הודיע בגלוי, כאיש־האמת. כאשר גנבו את ספריתנו, למען לא נפיץ ע״י את דעותינו, ספרית הפועלים הראשונה בא״י, גנבו אותה בעת שאנו עבדנו בשדה, באמצע היום,—התפטר יהושע שטמפר בגלל הדבר הזה מעבודתו בועד. וכשאני, הספרן, הלכתי בשם הפועלים המאורגנים להודיע לועד המושבה על הגנבה וקבלתי את המענה שיגרשו אותנו כליל מן המושבה, שמעתי גם את הדברים הנלהבים של יהושע שטמפר, כי על ועד המושבה לעשות שלום אתנו, מפני שגם אנו באנו לא״י כמו הקולוניסטים לפנים בתור אידיאליסטים, להקריב את נפשנו בעד תחית העם. לדאבוננו היתה הריאקציה חזקה, ואפילו שטמפר לא יכול להכריע לטובתנו. קשה ההשפעה לטובה... הבויקוט נגדנו הפועלים הלך והתלקח.

יהושע שטמפר היה אחד הבודדים בפתח תקוה שהרגישו את האסון הגדול הצפוי מזה שכל אדמת המושבה מעובדה בעקר בידים זרות. הוא כמובן לא הכיר את השאלה הרצינית של עבודה עברית בכל היקפה כמו שדנים עליה בעתונות החלוצים בא״י. אבל די ברור היה לו הערך הלאומי הגדול של עבודה עברית. וגם נסה להגשים את הענין במציאות. כשה„פרדס", הסינדיקט הגדול של בעלי־הפרדסים מכל מושבות יהודה, נוסד הודות לעמל יהושע שטמפר, בעזרתם של עוד אנשים אחדים, היה שטמפר אחד מהמעטים שבעבור התקנות דרש בכל תוקף שהסעיף על עבודה עברית יקבע וגם ישמר בפועל. הוא העביר את הסעיף למרות ההתנגדות החזקה של שמעון רוקח ואחרים, שהיו נגד הסעיף אפילו בפרינצים. ובשבילו היתה שאלת העבודה העברית לא רק דבר יפה שבתיאוריה, כי אם שמר את העיקר הזה ככל אשר הרשוהו כחותיו הדלים גם בחיים. בפרדסו עבדו בין הפועלים הערביים תמיד גם מספר פועלים עברים.

אופיית לזה שיהושע שטמפר רחש אלינו סימפטיה אחרי שהכיר בנו כאיש־אמת שהננו יורשי־אידיאה היא עובדה זו:

אנו הפועלים נגשנו לאחר זמן לערוך הצגת חזיון בפ״ת. ההכנסה נועדה לטובת קפת־חולים שלנו. בהשתתפות הסופר א. נ. גנסין, שהיה אז בפתח תקוה, הצגנו את הדרמה של דוד פינסקי „די פאמיליע צבי" ביהודית. בעמל רב עלה הדבר לא. נ. גנסין לחנך אותנו

הגלות שעזבנו. אמללים היינו בעינינו על אשר לא זכינו לעמוד באותם הימים בשורות ההגנה העצמית שנלחמה באומץ רוח בעד כבוד עמנו. את צערנו החלטנו להביע בימי חנכה הקרובים, בנשף חנכה שאנו הפועלים התכוננו לסדר. את הכנסות הנשף הועדנו בשביל קרן ההגנה העצמית ברוסיה. לרשיון בדבר הנשף לא חפצנו לפנות אל ועד המושבה, בגלל דעותיו בנוגע לחפש הדבור.

במושבה נשמעו מעשיות של שטות שונות אדותינו. שוחחו אדותינו כמו על ריבולוציונרים, אנרכיסטים שבאו אליהם, אל האכרים לגזול מהם את כרמיהם ופרדסיהם. ועד המושבה שבראשו היה יהושע שטמפר, לא האמין במעשיות אלו, ואולם לא יכול לסלוח לנו את הדעות החפשיות שאנו גורמים להפצתן בין בני הנעורים במושבה. ויהושע שטמפר הודיע לנו בשם ועד־המושבה שבשום אופן לא ירשו לנו לערוך את הנשף שלנו. ואולם גם אנו החלטנו בכל תוקף לערוך את נשף החנכה. ראינו מראש שתהיה התנגשות חזקה בינינו ובין ראש הועד, שהיה אישיות חזקה במושבה, ואנו החלטנו להלחם כיאות בעד חופש הדבור במושבה העברית הראשונה של א"י ולנצח.

להשיג בנין צבורי במושבה בשביל נשפנו לא היה לנו גם להעלות על דעתנו. עברנו מבית לבית להשיג בכסף אולם פרטי. ואולם בכל מקום שנכנסנו השיבו את פנינו. הודיעו לנו על פקודת ראש הועד לבלי להשכיר לנו בשום אופן חדר לנשפנו, ומי שיעבור על הפקודה בשם ועד המושבה יענש. הקולוניסטים הצעירים יותר, החפשים במקצת, שהבינו אותנו פחות או יותר ורחשו אלינו איזה רגש, גם הם יראו ולא הרהיבו להשכיר לנו מקום, כל כך גדול כחו של יהושע שטמפר במושבה.

ימים ולילות אחרים חפשנו במושבה מקום לסדור הנשף, עד שקולוניסט אחד שעוד לא כבתה בו לגמרי אש אידיאליות ימי נעוריו, רחם עלינו והשכיר לנו את ביתו בכסף. אולם ועד המושבה בהודע לו הדבר שלח להתרות בקולוניסט הדוא שאם נשף־החנכה יערך בביתו יערכו עליו בויקוט, לא יקבל עזרת רופא המושבה במקרה מחלה, לא יתנו לו מים, ילדיו לא יקובלו לבית הספר, את נהלתו לא ישמרו ועוד גזרות־מושבה כאלו. גם הקולוניסט הזה נפל לבו עליו ובידעו את יהושע שטמפר כי יוציא לפעל את התראתו, הצטדק לפנינו על אשר איננו יכול להרשות לנו לסדר בביתו את נשפנו.

כבר הגיע הערב שלפני היום הקבוע לנשף, ואנו החלטנו לערוך אותו באחד החדרים שבהם גרו הפועלים. קטן וצר היה החדר לנשפנו, אבל עצה אחרת לא היתה. ראש־הועד, יהושע שטמפר, בפחדו לדברי האפיקורסות שישמעו על הנשף, לא נח ולא שקט גם עתה ושלח שמשים אל בעל הבית בדרישה לבלי תת לסדר את הנשף בביתו. הקולוניסט ענה שהוא מוסר את ביתו לרשות הועד ויעשה בנו הועד מה שירצה. וראש־הועד אמנם עשה מעשה שאין לעשותו. שעות אחדות לפני התחלת הנשף, וחברינו, ידידים ורוחשי סימפטיה אלינו שהיו מפוזרים בכל מושבות יהודה, התקבצו למרות הגשם לפתח־תקוה לעזור לנו במלחמתנו הראשונה עם ועד־המושבה בעד חופש הדבור, וגם קולוניסטים בודדים ובניהם הרהיבו לבוא אלינו, שלח ראש־הועד אל מקום הנשף פוליציה של המושבה, בידואים שחורים אחדים, מזוינים היטב, שיתיצבו אצל הפתחים ולא יתנו להכנס. אנו מצדנו

המבצר „אנטיפטרוס" תחנת „ראש־איל־עין"

הפלחים השכנים ומצד בדויים. התנפלויות פראיות לשם שוד ובִזָה. המתנפלים הכו זקן ונער, גזלו סוסים ושאר בהמות ולעתים פשטו את הקולוניסטים ערומים בשדות. פעם בהתנפלות גדולה אחת, התפרץ יהושע שטמפר על סוסת השומר היהודי הראיש̃ון במושבה, הבדוי היהודי מארם־נהרים אבו־יוסף, בעוז רוח אל בין שורות המתנפלים וגי־ש בגבורת רוחו את כלם.

יהושע שטמפר היה יהודי מאמין, ברוח הדת התאמץ לחנך את המושבה, רוחו עודנה טבועה בפ״ת עד היום. ואולם כשהרגע דרש להגן בנשק ביד על כבוד המושבה, רכושה וקניניה, לא נמנע מעשות זה גם בשבת. בלי פקפוקים הוכיח ראשון כי לשמור על כבוד האומה היא מצוה קדושה הרבה משמירת יום השבת. ומעשה שהיה כך היה:

הכפר הערבי „מלבס״ נחרב מעט־מעט על חשבון פתח־תקוה, על חרבות הכפר הדל נבנתה המושבה היפה, העשירה בידים ערביות. הדבר הביא לידי קנאה ושנאה את ערביי „מלבס״ שנאלצו לעזוב את כפרם. ובשנאתם ערכו התנפליות שונות על המושבה. הפרו והוציאו את אבני־הגבולים, סתמו פה ושם תעלות הגבולים והשתדלו להרע עוד באופנים שונים. פעם בשבת בשעה שכל אנשי המושבה התפללו בבית הכנסת, התנפלו הם על המושבה. היהודים הדתיים לא מהרו להפסיק את תפלת שמנה־עשרה, לפשוט את הטליתים ולאחז בנשק ולהגן. הם יראו מחלל את השבת. אבל שטמפר המאמין והחרד יותר מכלם, הפסיק מיד את תפלתו כששמע את היריות, השליך מעליו חיש את טליתו, התפרץ במרוצה מבית הכנסת אל ביתו, חטף את הרובה, רץ חזרה אל בית התפלה, ופנה אל כל היהודים המתפללים וקרא כי יסירו חיש את טליותיהם, יקחו את נשקם ויגינו. הוא התיצב בראש האכרים המזוינים, אלה הראו לערביים התנגדות חזקה עד שנאלצו לסגת ולחדול מההתנפלות. התנפליות ערביות כאלו אירעו לפעמים קרובות, ויהושע שטמפר למד את המתישבים להגן על עצמם ועל אשר להם בנשק ביד, להגן על כבוד הישוב הצעיר ועל כבוד כל היהודים בעיני הערביים.

את פתח תקוה שמר שטמפר כאב המשגיח על ילדו. כאשר רבו הבנינים במושבה וההתנפליות התמעטו, עזב לזמן ידוע את המושבה ונסע לחו״ל לעבור בעולם היהודי בעניני המושבה. הוא בא לאמריקה, לבירות אנגליה, צרפת ואחרי כן לערים החשובות ברוסיה. בביליסטוק עישה רושם גדול על ריש״י פין. זה התפעל ממנו על ידיעתו העמוקה את המצב הכלכלי והפוליטי של הישוב היהודי בא״י בזמן ההוא. הוא השתדל שפתח תקוה תשאר תמיד מושבה דתית, שהאפיקורסות לא תחדר אליה. זה עוד היה חלום עלומיו שנשא־ נאמן לו עד זקנה. נביא בנידון זה מאורע אחד מציין:

היה הדבר תיכף אחרי הפוגרומים האוקטובריים בשנת 1905. קומץ פועלים עברים קטן היינו בפתח תקוה, והנה הגיעו אלינו ע״י הבנק העברי שמועות הפוגרומים. עבדנו בשדה בשעה שבאו הידיעות הנוראות אלינו ועינינו חשכו. כמשותקי אברים עמדנו, בראש מורד מעלבון וכאב. לא יכולנו לעבוד עוד. היו שעות אחדות לפני גמר העבודה, ובכל זאת שמנו את כלי העבודה על כתפינו, ובלי דברים, בראשים מורדים חזרנו לאט מן השדות אל המושבה. זו היתה הפעם הראשונה ששבנו אל המושבה מן העבודה בלי קול שירה. ימים אחדים לא עבד אף אחד מאתנו. אמללים היינו, אנו העובדים בשדות ארץ ישראל עם געגועים גדולים בלבנו, חופרים וחורשים את האדמה הקשה המאובנת ובו בזמן מתבוסס עמנו בדם במקומות

מפני בעלי הדעה והכח בין יהודי ירושלים. וביום בהיר אחד נסעו מירושלים לסביבת חברון לחקור את הקרקע סן־נבר־ה ולקניתו בשביל המושבה העברית הראשונה. כשנודע הדבר הזה לבעלי החלוקה, שכרו חבורת אנשי־אגרופים להכותם. אבל שטמפר וחבריו ההונגרים היו בני חיל. הם עמדו בפני המתנפלים והיו בכלל תקיפים כנגד בעלי החלוקה. מסבות ידועות לא נקנתה אדמת סן־נברה שבסביבת חברון. אבל שטמפר לא נח ולא שקט והודות לעמלו ומרצו נקנה אחרי זמן קצר שטח מאדמת הכפר הערבי „מְלַבֵּס" אצל הנהר ירקון, מסע שתי שעות מיפו, ונוסדה שם המושבה העברית הראשונה בא"י, המושבה שקראוה בשם פתח־תקוה ושהנה המושבה הכי גדולה בא"י כיום. הודות לעמלו ומרצו הרב של שטמפר נוסדה ונבנתה המושבה הזאת ובכל שנות חייו הבאות היה בה ראש היעד והעסקן הכי חביב ופופולרי, היועץ היותר מסור והמגין הכי אמיץ בנשק בידו. הוא ראוי להקרא אבי פתח־תקוה, אבי המושבה הראשונה בארץ. מדגיש אני את המלים המושבה הראשונה, כי בתולדות הישוב החדש ישעוד לא נכתבו נהשבת בכל מקום בטעות כתור מושבה ראשונה לא פתח־תקוה כ־אם ראשון־לציון. אבל הטעות מקורה בזה, שהמיסדים הראשונים של פתח־תקוה עם יהושע שטמפר בראש לא יכלו נשוא בעת הראשונה את אויר־הבצות שבפ"ת. בנגע היו להם יתושי הקדחת שבאו משטחי הבצות אשר סביב הירקון. הם באי בענגים אל מקום מושב החלוצים. מחנות יתושים כבדים התנשאו מבצות הקדחת וב־על אשר בקרבם התפשטו על כל בעל חי שבסביבה. הם הדרו דרך הסדקים הכי דקים בקירות אל סכות המתישבים ובעוקציהם הרעילו את גופות האנשים וגרמו להם את הקדחת הכי קשה ומחלות אחרות. קשה מאד היתה מכת היתושים בעקיצותיהם המכאיבות וקשה עוד יותר הקדחת התכופה. אבל החלוצים הראשונים התחזקו במקומם, לא חפצו לעזוב את המושבה הראשונה בא"י. הם, נשיהם וילדיהם נפלו למשכב, הבריאו ושוב חלו וכן חוזר חלילה. אחדים רעדו כל־כך בקדחתם שהרעד הפילם ממטתם. קברים חדשים נוספו מעת לעת, מצבות הדשות הוקמו על שפת נהר הירקון. ואולם למרות כל אלה, לא היה אף לאחד החלוצים הנשארים שתחת הנהלתו המוסרית של יהושע שטמפר כל תשוקה לחזור אל חיי החלוקה וספסל הישיבה השקטים. אבל סוף־סוף נאנסו לעזוב לזמן ידוע את בצות הקדחת עד שיבריאו את המושבה. באותו זמן־הבינים נקנתה ע"י „חלוצי יסוד המעלה" אדמת „עיון־קרא", ובלי צדק נתנו מיסדי המושבה החדשה לזו את השם „ראשון־לציון". יהושע שטמפר והחלוצים האחרים התישבו לזמן ידוע במרחק חמש פרסאות ממושבתם על החולות הגבוהים של הכפר הערבי „יהודיה" במקום שחפרו באר עמוקה ובכל יום בבקר ובערב הלכו בדרך הארוכה לעבודתם במושבתם והזרה.

לאחר זמן, לאחר שנקו פחות או יותר את המושבה מהקדחת: נלחמו במעצורים הטבעיים הקשים, המעיטו את הבצות, נטעו הורשות עצי אקליפטוס הגדלים מהרה ויונקים אל קרבם את רטיבות האדמה ומיבשים אותה. את עץ האקליפטים הזה, אשר מקום מולדתו היא אוסטרליה, הביאו לא"י מיסדי הישוב העברי החדש. הם נטעו הראשונים את העץ הזה המתפשט מהר, בארץ שיערות אין בה כמעט כלל. התושבים המקומיים, הפלחים, גם מכנים את האקליפטוס בשם „סדז'ר איל יהוד" (עץ היהודים).

על שטמפר ויתר החלוצים היה להלחם כאריות עם המכשולים הטבעיים וגם עם התושבים הערביים הפראים. מיד כשהחלו לבנות את המושבה החלו גם התנפליות מצד

ומסכנות עד בואו לא"י. מאונגריה הלך לסרביה, עבר בארצות הבלקן. ימים ולילות רבים הלך, שבועות וירחים, בדרכים הכי קשות ומסכנות שלא פעם ראה עליהן את המות פנים־אל־פנים, הרבה פעמים הלך בדרך בלי לחם ומים לשתות. עד שהגיע באמצע דרכו אל העיר היהודית סלוניק.

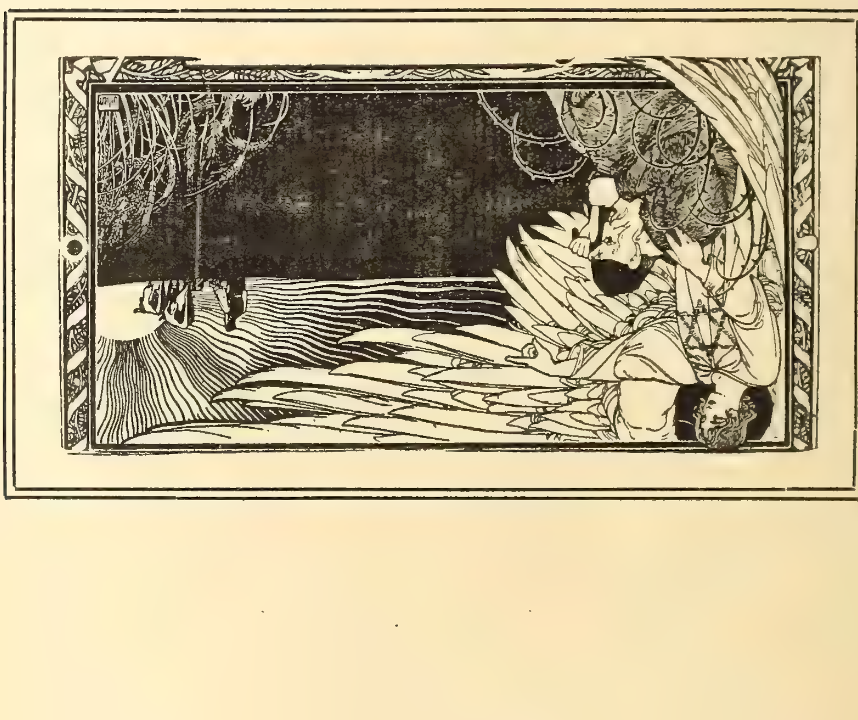
בסלוניקו נכנס אל בית החכם־בשי, התודע אליו ותאר לו את תלאותיו בדרך ואת מטרתו להגיע בהקדם האפשרי לא"י. החכם־בשי הכיר מיד עם מי יש לו דברים, קבל אותו בידידות, בקש אותו להשתקע בסלוניקו, אבל שטמפר לא רצה בדבר. ארץ־ישראל היתה מטרתו היחידה והראשית בחייו, ולהגיע לארץ בהקדם האפשרי היתה שאיפתו האחת אז. החכם־בשי נתן לו מכתב, ועל פי המכתב הזה קבלה אותו ספינה אחת חנם לנסוע עד סמירנה. וזה היה השטח הקטן היחידי בכל דרכו שנסע ולא הלך רגלי. מסמירנה הוסיף ללכת רגלי ימים רבים, ירחים, סבל במדבריות מחום וגשם, מרעב וצמאון, עד שהגיע כל עוד חיים בקרבו לעיר צפת שבגליל העליון. אבל בצפת לא רצה יהושע שטמפר לשהות הרבה, הוא השתוקק לראות עד מהרה את עיר־הקדש ירושלים, את העיר שהגה לב העם העברי. הוא עזב את צפת ובא עד ירושלים. אחרי ישבו זמן מה בעיר הזאת חתנו אותו בעלי־החלוקה עם בת לוקח־חלוקה אחד עם נדוניה חדשית מקצבת החלוקה שישב וילמוד תורה. יהושע שטמפר נכנע לגורלו ואחרי התחתנו ישב באחת ישיבות ירושלים ולמד. בעיניו הרואות הישרה חדר מיד ללבות התלמידים האחרים שבישיבה, הבחורים מעוטי־הדם, חולני־הגוף היושבים על יד הגמרא והתורה אינה להם אלא סחורה, קרדום לחפר בו, הם מתנועעים ע"י הגמרות בעד 50, 80, 100 פרנק לחדש כסף־חלוקה. בהתבוננו היטב אל דרכי הלומדים אחזו רעד בזכרו את האידיאה הקדושה שלו. הכאלה הם האנשים שעמהם אמר לגשם את מטרותיו הישוביות הגדולות? הנמצא בישיבות החמר האנושי המתאים לעבודה לאומית גדולה כתחית עם ישראל בארצו? במפח נפש עמוק החל שטמפר להביט על הישיבות הירושלמיות העולות לעם העברי במיליונים ואינן מוציאות אפילו רב בשביל העיר ובכל פעם צריך להזמין ירושלימה רב גדול מרוסיה לנהל את העדה. איש־האמת שטמפר, בעל הלב העדין ראה מיד סביבו גם עול ועוות־דין, במקום שהנביאים יסרו את העם על החטאים האלה והטיפו להעולם את הצדק, המשפט והיושר העברים. אבל רצונו החזק לא רפה ואת רעיונו לישב את אדמת א"י בלומדי תורה — עובדי אדמה לא זנח. הוא לא עזב את ירושלים, עבד בחשאי בעד האידיאה הקדושה שלו. באותם הימים התודע אל שני אנשים חרדים בלב תמים, שהתהלכו גם הם בחשאי עם הרעיון הקדוש של ישוב א"י, בחשאי, מפני שלדבר בגלוי על דברים אפיקורסיים שכאלה היתה אז פשוט סכנת נפשות בין בעלי החלוקה בירושלים. שלשה אלה באו חדר בחדר ומאחרי דלתים סגורות דברו על תכניותיהם איך לקנות את שטח הקרקע הראשון בעד המושבה העברית הראשונה ואיך לגשם את חלומותיהם היפים. הם עשו הכל בסתר ביראם את הרבנים, המנהיגים „היפים" אז של העיר הקדושה, אשר עבדו בכל האמצעים נגד שטמפר כאשר החל בפעולות וטנו מרגלים לשמור את צעדיו וצעדי אנשי בריתו בכל אשר יפנו ובכל מה שיעשו. ראשי ירושלים של החלוקה פחדו אז כמו גם עתה מאד מפני הישוב החדש בהיותו בעיניהם כסכנה להפנות את תשומת־לב העם בחו"ל ואת זרם הנדבות מהם לעבודת־הישוב החדשה. אבל יהושע שטמפר וחבריו לדעה לא נבהלו

יְהוֹשֻׁעַ שְׁטַמְפֶּר.

יהושע שטמפר, האיש המפלא שעלה ברגל לפני יותר מארבעים שנה מארץ הונגריה לא"י והיה אחד מראשוני מיסדי ובוני המושבה העברית הראשונה בה, נולד וגדל והנך בעיר שטיין־אמנגר בהונגריה. אביו היה דין בעיר. אחרי למדו בחדר ואחרי עברו גם את בית־הספר התיכוני הכללי שבעיר, את הגימנסיה, הלך ללמוד בישיבה של ר' עזריאל הילדסהיימר, אחד חובבי־ציון הראשונים שהיה אחרי־כן לרב של ברלין. אבי יהושע הדין, אשר שנא את המשכיליות שדבקה בבנו בישיבה של הרב הילדסהיימר, חדל לתמוך בבן לצרכי כלכלתו והוא נאלץ לצאת מהישיבה. הוא עזב לשם מחאה את בית אביו ונסע אל דודו אליעזר ראב שגר בתור יהודי יחידי בכפר קטן סנט־אישטוון. בבית דודו היה למורם של הילדים. הדוד אליעזר ראב — שהיה אחרי כן גם הוא אחד ממיסדי מושבת פתח־תקוה — עמד אז בחליפת מכתבים אדות רעיון שיבת־ציון עם ראשוני חובבי־ציון כמו ר' צבי הירש קַאלישר, ר' אליהו גוטמכר, קרל נטר ואחרים. בהשפעת ראשוני חובבי־ציון במכתביהם, שדודו נתנם לו לקראם, חדר אל לב יהושע שטמפר רעיון שיבת ציון בצורה קונקרטית. העלם המאמין שקע במחשבות, עשה לו תכניות, איך להחיות את מולדתנו הקדומה, לבנות את חורבות הארץ הקדושה. תכנית שיבת־ציון של יהושע שטמפר היתה: לעלות־רגל בלי שהות לארץ־הקודש, ליסד שם סביב ערי הקודש ירושלים, חברון, צפת וטבריה מושבות־ישיבות שחצי יום יעבדו בהן עבודות שדה שונות ובחצי היום השני ילמדו תורה ויעבדו את אלהים. מתלהב מרעיון שיבת־ציון זה לא יכול עוד האיש לשקט בגלות והרעיון לנסוע תיכף לא"י מלא את מוחו כלו. אבל לא היו לעני זה אמצעים לעלות. ואולם לא היה מעצור לאידיאליסט הנלהב. הוא נגש מיד ללמוד גיאוגרפיה מתוך הספרים היותר טובים בשפות אחרות. הוא חקר ודרש אחרי כל הידיעות החשובות אשר יקילו לו את העליה ברגל לא"י. רושם חזק, שהחיש את עליתו, עשו עליו הבחירות לפרלמנט הראשון בהונגריה. הוא ראה לפניו עם נורמלי הולך אל הבחירות, לסדר את חייו, שמע את שיריהם הנלהבים. על הבחור המתרשם עשה כל החזיון הצבורי הזה רושם והוא קנא באנשי הונגריה והחליט להקדים ככל האפשר לעלות לארץ, להיות ע"י עבודתו ומסירותו אחד יוצרי ובוני מולדת יהודית ולזכות לראות בלכת עם־ישראל בשירים לאומיים אל הבחירות לפרלמנט היהודי הראשון בירושלים. זמן ידוע אחרי הבחירות בהונגריה עזב שטמפר את ארץ מולדתו, את עירו, אבותיו, קרוביו ויצא רגלי בדרך ארוכה

יהושע שטמפר

חלק ראשון

„...כתתו עטיכם, סופרים, לאתים, רב לכם הגות ואמור דברים, צאו מעולם ההגיון והדבור אל עולם הפעולה.

רב לך, אומרה נפשי, רב לך דבר שפתים, צאו אל עולם העשיה, אשר כל פעולה קטנה בכל זאת טובה היא מרבבות דברים ולהג הרבה...

קום ועשה! המלים האלה דופקות בי בחזקת היד וממלאות את נפשי רגשות חדשים אשר לא שערתים כל ימות הגות רוחי...

הנני עוזב את מלאכת הדפסת הירחון „יהודה וירושלים" וימתקו לי רגבי האדמה אשר אשדד, מאלפי דברים, ונאומים רבים"...

(מדברי יואל משה סלומון בשנת תרל״ח).

„יוצר חיים חדשים רק מי שיוצר מחדש את עצמו".

(א. ד. גורדון, „חשבוננו עם עצמנו").

* * * * * * * * * * * * * * * * * *

הנוגעים רק לנפשם הם לבד, ומה גם אני, שבאמור נגשתי אל עבודתי לא כבקיא ורגיל וכש"כ בענינים שכל נפש ונפש מן האמה יש לה נגיעה בם. ודאי, שפה ושם, במקום שהיה עלי להאריך קצרתי, ובמקום שהיה עלי לקצר הארכתי, במקום זה או זה לא הזכרתי עובדה זו או זו. במקום להקדיש מאמר בספרי דוקא לפלוני הקדשתיו לאלמוני וכדומה. מאמר זה או רשימה זו צריכה היתה לבוא במוקדם והיא באה במאוחר, וכדומה מן הדברים, שכל אחד, אם יהא מקפיד ומדקדק עם המחבר כחוט השערה, בודאי שימצא בהם הרבה שיש בו כדי לתת מקום לקטרוג. וגם, מי יודע? אולי גם מגרעות כאלה שאני מודה עליהן לכל מבקר נאמן כבר למפ־ע. הדבר היחידי שיכול ללמד עלי זכות הוא — כונתי, וזו, ודאי שהיתה טובה. ואם אוסיף עוד ואומר, מה שבודאי יהא מובן גם מאליו, כי לא ספר תולדות יוצרי הישוב החדש בארץ ישראל במובנו המקיף והכולל של השם הזה נתכוונתי לתת בדמות ספרי הנוכחי, כי אם קובץ של מונוגרפיות, ציורים וסקיצות שיש בהם רק משום חומר להסטוריקן העתיד,—הרי בודאי שלא אצטרך להתהרט על מעשי.

*

מאי־ידיעתי, לצערי הגדול, את השפה העברית עד כדי להשתמש בה ביצירה, כתבתי את ספרי הנוכחי ביהודית.

רוב המאמרים מתחילת הספר, הן אלה שהיו כבר מפורסמים בדפוס ביהודים ובעתונים שונים והן אלה שבכ"י עד המאמר על הד"ר כהן־ברנשטין ועד בכלל תֻרגמו ע"י המנוח יוסף לואידור. המאמרים: זאב ז'בוטינסקי, יוסף טרומפלדור, י. ח. ברנר, יוסף ליאידור, צבי שץ, אבשלום גיסין, הקולונל אלעזר מרגולין וא. ד. גורדון—תֻרגמו ע"י מ. ח.

התמונות נעשו ע"י הצלם בן־דוב—ירושלים, ע"י אברהם סוסקין ואברושקס—יפו, וצ. פייגין—חיפה.

*

אזכר באהבה את המנוח י. ח. ברנר על שעזר לי הרבה בסדור רוב החומר שהוכנס אל ספרי הנוכחי ועל עצותיו הטובות.

כן אביע את תודתי העמוקה למשורר היהודי ועורך ה„צוקונפט" מר אברהם לֶסין שנהל אותי בעצותיו בנוגע להדפסת מאמרי הראשונים.

* * * * * * * * * * * * * * * * * *

* * *

בערבות דקוטה שבאמריקה הצפונית, המקום שהגליתי שם מארץ ישראל בימי המלחמה ע"י הממשלה התורכית ועבדתי בתור פועל חקלאי באחת החוות שבפרֵריות, מדי עלות לפני זכר ארץ ישראל ושנות עבודתי בה בתור פועל, הייתי רושם לי כפעם בפעם זכרונות ורשמים מחיי עברי, מחיי הרבה חברים שעבדתי אתם יחד במושבות יהודה והגליל וסתם רשימות וציונים על טפוסים שונים מגבורי הישוב החדש שלנו ומבוניו, ואת רבם של הרשמים והזכרונות הללו הכנסתי אל ספרי הנוכחי.

לא כסופר, שמלאכתו בכך, נגשתי אל העבודה הזו, אלא כסתם פועל עברי, שנעקר בחזקת היד מן הארץ, שבה בלה את מיטב שנות עלומיו וספג אל תוכו את אורה ואוירה וגם נתענה בכל אשר התענה שם פועל עברי בימים ההם, ומדאגה פן בתוקף חיי החולין, השעמום והקור השולטים בימי החורף הזועמים שבערבות דקוטה יתחללו ויקפאו גם אותם רגעי האור שבחיי עברי, אחזתי כבאמצעי היחידי שהיה ברשותי, — בעט, ורשמתי לי את אשר רשמתי. אכן רק התהום העמוקה שרבצה בין חיי עָברי ובין החיים הקפואים הללו, בהיותי רחוק ומרוחק מכל סביבה עברית וגם לא עברית ומכל מרכז קולטורי איזה שהוא, בודד וגלמוד כערער בערבה,—היא ששָׂמתני סופר לשעה.

בימי החרף הזועמים בהיות העבודה בפרריות מעטה, עת התחולל סופות השלג האיומות, אשר אין לצאת אז מפתח הבית החוצה,—בימים ולילות כאלה הייתי מתמכר כלי לזכרונותי, מציג לפני את קלסתר פניו של כל אחד ואחד, הן מאלה שעבדתי וחייתי יחד אתם והן מאלה שקדמו לי בשנים ובעשרות שנים ושהייתי מתענין אז בתולדות חייהם ופעלתם בארץ, הן מאלה אשר ישנם עוד אתנו פה וחיים את חיינו והן מאלה שכבר שבקו חיים לכל חי ונשמתם צרורה בצרור החיים הנצחים, — והיד שלא נִסתה מעודה בכתיבה, אולם בתוקף הרגש של השמירה העצמית ובפקדתו, נהלה בקולמוס על הניר ונאלצה לתאר עליו אותם הפנים ואותן התמונות שעמדו לפני כמו חיים ושבם נשתקפה לעיני כל הארץ, על אורותיה וצלליה יחד. המלאה היד את תפקידה? איני יודע. יש שלבי נוקפי: גדולים וטובים ממני לא תמיד היד והקולמוס נשמעים לתנועת הנפש שלהם אפילו בענינים

רשימת התמונות של חלק שני

רשימת התמונות של חלק ראשון

תכן הענינים של חלק שני

תכן הענינים של חלק ראשון

חולמים
ולוחמים

ציורים ורשימות

מחייהם ופעולותיהם של יוצרי הישוב החדש
בארץ-ישראל

משנת תרל"א — תרפ"א.

(עם תמונות).

כרך ראשון

חלק א'-ב'.

יפו, ארץ-ישראל.
שנת תרפ"ב.

דפוס א. איתן וס. שושני, יפו תל־אביב

י. יַעֲרִי (פּוֹלֶסְקִין)

חולמים ולוחמים

המו"ל ש. ז. גיסין, פתח־תקוה.

חולמים ולוחמים